

สดุดีบุคคลสำคัญ

เล่ม ๒๕

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๕๖

สดุดีบุคคลสำคัญ
เล่ม ๒๕

คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๕๖

เรื่อง สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม ๒๕

คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ

ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่ ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๖ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน.

สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม ๒๕. - - กรุงเทพฯ :

สำนักงาน, ๒๕๕๖

๓๗๐ หน้า.

๑. ไทย - - ชีวประวัติ,

๒. ชื่อเรื่อง

๙๒๐.๐๕๙๓

ISBN 978-616-235-178-5

บรรณาธิการ นางเบญจมาส แพทอง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ นางสุมาลี เกตุแก้ว

นางสมจิตต์ เทียนสว่าง

นางสาวจิราภา เบญจาทิกูล

ศิลปกรรม นายมนูญ สุขสด

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๑๘ ๓๕๕๐ โทรสาร ๐ ๒๒๑๘ ๓๕๕๑

www.cuprint.chula.ac.th

คำนำ

การที่ประเทศไทยมีสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นหลักยึดเหนี่ยวในการปกครอง มีเอกลักษณ์ที่แสดงออกถึงความงดงามและเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมยาวนาน สั่งสมความรู้เป็นประจักษ์พยานที่ควรค่าแก่ความภูมิใจ ดังที่คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญได้ดำเนินการเผยแพร่บทความทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอย่างต่อเนื่องนั้น เป็นสิ่งอำนวยประโยชน์ทางการศึกษา และให้มีความเข้าใจในความเป็นชาติไทย เป็นแนวทางในการช่วยกันธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติไว้ คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ จึงได้รวบรวมบทความที่จัดทำขึ้นในแต่ละปีมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม ๒๕ ประกอบด้วยบทความอันมีเนื้อหาสาระหลากหลาย แบ่งเป็น

หมวดพระมหากษัตริย์

หมวดพระบรมวงศานุวงศ์

หมวดพระสงฆ์

หมวดบุคคลทั่วไป

จึงหวังว่าบทความเหล่านี้จะอำนวยความรู้ให้ผู้ตั้งใจศึกษา เพื่อร่วมกันรักษาศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติไว้สืบไป

คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สารบัญ

หน้า

หมวดพระมหากษัตริย์

ความรักของพ่อ : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๓
กับคาถาพระราชนิพนธ์พระราชทานพระนามพระราชโอรสธิดา
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

คำพ่อสอน : พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๔
พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอที่เสด็จไปทรงศึกษาในทวีปยุโรป
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

บทพระราชนิพนธ์ประชุมโคลงสุภาษิตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓๐
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ๓๕
นางสาวเพลินพิศ กำราญ

พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน ๔๒
นางเบญจมาส แพทอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับความมั่นคงด้านอาหาร ๔๖
นางสายไหม จบกลศึก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริเกี่ยวกับป่าไม้ ๕๐
นางเบญจมาส แพทอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปัญหาน้ำท่วม ๕๕
ตอนที่ ๑ : แนวพระราชดำริในการแก้ไข ป้องกันน้ำท่วม
ตอนที่ ๒ : น้ำท่วมกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ๒๕๕๔ ๖๐
นางเบญจมาส แพทอง

ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ๖๕
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับการถวายพระธรรมเทศนา ๖๙
มงคลวิเสสกถาในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ตอนที่ ๑
ตอนที่ ๒ ๗๓
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

หน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น : โครงการ ชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ ๘๑
นางสายไหม จบกลศึก

คนดีของแผ่นดิน ๘๕
หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับทางสายพระราชไมตรีสู่สาธารณรัฐอิสลามอัฟกานิสถาน ๘๙
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

มหาวิทยาลัยทัฟทส์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ๙๔
นางสายไหม จบกลศึก

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับการปรับปรุงศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร ครั้งสำคัญในรัชกาล ๙๙
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับรางวัลนักวิทยาศาสตร์ดินเพื่อมนุษยชาติ ๑๐๕
นางเบญจมาส แพทอง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช "พระธรรมราชาธิราช" ของชาวไทยและมวลมนุษยชาติในปัจจุบัน ๑๑๐
นางสายไหม จบกลศึก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล่าถึงสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี "สมเด็จย่า" ของแผ่นดิน ๑๑๔
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

หมวดพระบรมวงศานุวงศ์

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า : พระมหากรุณาธิคุณในการส่งเสริมการศึกษาของกุลสตรีไทย ๑๒๓
หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

หน้า

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า กับสองยุวกษัตริย์ ตอนที่ ๑ ๑๒๘

ตอนที่ ๒ ๑๓๒

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสร้างประโยชน์เพื่อมวลชนจากการเสด็จประพาส ๑๓๗

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ : ปฐมบทการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๑๔๓

นางสายไหม จบกลศึก

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ : แนวพระราชดำริเรื่องบทบาทของสตรีไทย ๑๔๘

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

พระราชสมัญญาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๑๕๓

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ : พระราชสมัญญา “อัคราภิรักษศิลปิน” ๑๕๙

นางเบญจมาส แพทอง

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถและความสนพระราชหฤทัยด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ๑๖๔

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๑๖๘

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถกับโครงการศิลปาชีพสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๑๗๓

นางอรุณี แดงพันธ์

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร พระปณิธานในพระบวรพุทธศาสนา ๑๗๙

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

หน้า

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร กับโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ๑๘๔

นางอรุณี แดงพันธ์

พระคาถา "มหาสันติงหลวง" เพื่อการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ๑๙๐

นางสายไหม จบกลศึก

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก "พระบิดาแห่งการอุดมศึกษาไทย" ๑๙๔

นางเบญจมาส แพทอง

๑๕๐ ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ๑๙๙

ตอนที่ ๑

ตอนที่ ๒ ๒๐๔

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในรัชกาลที่ ๘ พุทธศักราช ๒๔๗๘ - ๒๔๘๗ ๒๑๒

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ๒๑๘

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร พระบิดาแห่งการเกษตรแผนใหม่ ๒๒๓

นายประยงค์ อนันทวงศ์

หมวดพระสงฆ์

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ธานิสฺสโร ป.ธ.๙) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง และคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ๒๒๙

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (ลี ธมฺมธโร) วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ ๒๓๕

นางจารุดี ผลประการ

หน้า

หมวดบุคคลทั่วไป

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สมุหนายก ผู้ปกบ้าน ป้องเมือง คุ้มเหย้าชาวไทย ๒๔๗

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ๒๕๑

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

เจ้ากรับ ผู้สร้างวัดด้วยเงินแสดงละคร ๒๕๗

นายประยงค์ อนันทวงศ์

มาลัย ชูพินิจ สุภาพบุรุษนักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์ ๒๖๒

นายประยงค์ อนันทวงศ์

ดอกไม้สด หม่อมหลวงบุปผา นิมมานเหมินท์ ๒๖๘

นายประยงค์ อนันทวงศ์

พระตีรณสารวิศวกรรม (ตรี ตีรณสาร) ๒๗๓

นางจารุดี ผลประการ

พระยอดเมืองขวาง ๒๘๐

นายประยงค์ อนันทวงศ์

คุณพุ่ม บุษบาท่าเรือจ้าง ๒๘๔

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

ร้อยตำรวจตรี กาหลง พึ่งทองคำ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) พุทธศักราช ๒๕๔๙ ๒๘๙

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

ท่านผู้หญิงนวลผ่อง เสนาณรงค์ อดีตผู้ช่วยเลขาธิการสภากาชาดไทย และอดีตผู้อำนวยการกองหารายได้ สภากาชาดไทย ๒๙๔

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

ประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาวรรณศิลป์ (ร้อยแก้ว ร้อยกรอง) พุทธศักราช ๒๕๓๘ ๒๙๙

นางอรุณี แดงพันธ์

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี ๓๐๕

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

หน้า

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรม ลัดพลี แพทย์พัฒนา แพทย์อาสา และแพทย์ประจำพระองค์ ๓๑๐

นางจารุดี ผลประการ

ศาสตราจารย์ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ๓๑๘

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

นางมหาเทพกษัตรสมุห (บรรเลง สาคริก) ปูชนียบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะและการช่างฝีมือ ๓๒๔

นางจารุดี ผลประการ

นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย พระอาจารย์ผู้ถวายพระอักษรภาษาไทยแด่สองยุวกษัตริย์และสมเด็จพระเชษฐภคินี ๓๒๘

นางอรุณี แดงพันธ์

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร นักรบผู้กล้า นักพัฒนาตามรอยพระบาท ๓๓๔

นางอรุณี แดงพันธ์

กตัญชลี ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา ๓๔๐

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ นักคิด นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ บุคคลสำคัญของโลก ๓๔๕

นางอรุณี แดงพันธ์

นายยง อิงคเวทย์ ครู ผู้ปราดเปรื่องเรื่องภาษาจีนและภาษาไทย ๓๕๑

นายประยงค์ อนันทวงศ์

นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ๓๕๖

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

เรียน (หนังสือ) เด่น เล่น (กีฬา) ดี งาน (ราชการ) ดัง นายประเทศ สูตะบุตร ๓๖๒

นางจารุดี ผลประการ

หมวดพระมหากษัตริย์

ความรักของพ่อ : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับคาถาพระราชนิพนธ์พระราชทานพระนามพระราชโอรสธิดา

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี สมเด็จพระบรมปัยกาธิบดี (ปู่ทวด) ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ กับสมเด็จพระศรีสุริเยนทรา บรมราชินี เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๓๔๗ ณ พระราชวังเดิม ฝั่งธนบุรี เมื่อพระชนมพรรษา ๒๑ พรรษา ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุได้เพียง ๑๘ วัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระบรมชนกนาถ ก็เสด็จสวรรคตโดยมิได้ทรงมอบราชสมบัติแก่เจ้านายพระองค์ใด พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดี ตลอดจนข้าราชการผู้ใหญ่จึงพร้อมใจกันอัญเชิญพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๓ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระผนวชอยู่ตลอดรัชกาลที่ ๓ เป็นเวลาถึง ๒๗ ปี แต่ก็เป็นเวลาที่อำนวยประโยชน์แก่พระองค์และบ้านเมืองในเวลาต่อมาอย่างยิ่ง ด้วยทรงมีเวลาได้สร้างสรรค์ความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนา ทรงศึกษาภาษาบาลี ภาษาละติน ภาษาอังกฤษ จนเชี่ยวชาญ รวมถึงศิลปวิทยาการของตะวันตก ประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทย

ด้านการพระศาสนา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงศึกษาภาษาบาลี พระปริยัติธรรม และทรงเชี่ยวชาญรอบรู้ในพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน ทรงชำระวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ให้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งฝ่ายคณะธรรมยุติกนิกายที่ทรงตั้งขึ้นใหม่ และฝ่ายคณะมหานิกายเดิม

ทรงสนับสนุนการศึกษาพระธรรมทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสด้วยการชำระ เรียบเรียง ตีพิมพ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาและตำราเรียนบาลีไว้เป็นอันมาก ที่สำคัญคือ โปรดให้ปรับปรุงการแสดงพระธรรมเทศนาโดยกำหนดเป็นหัวข้อเฉพาะเรื่อง แล้วแสดงอรรถาธิบายขยายความโดยยกคาถาภาษาบาลีประกอบ เพื่อทั้งพระสงฆ์องค์เทศน์และพุทธศาสนิกชนจะได้เข้าใจธรรมะได้ถูกต้อง เป็นแบบอย่างที่นิยมมาจนปัจจุบัน

พระราชกรณียกิจขณะทรงพระผนวชอีกประการหนึ่ง คือทรงสนพระราชหฤทัยศึกษาภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาละติน ทรงคบค้าแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวตะวันตกจนทรงรู้เท่าทันความคิดอ่านตลอดจนอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของมหาอำนาจในยุโรปเป็นอย่างดี และทรงมีโอกาสได้ศึกษาวิชาความรู้อย่างตะวันตกจนเชี่ยวชาญหลายแขนง เช่น วิชาดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ คณิตศาสตร์ ส่วนความรู้ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทยทรงได้จากการเสด็จธุดงค์จาริกไปบูชาปูชนียสถานตามหัวเมืองต่าง ๆ ทรงพบศิลาจารึกที่สำคัญหลายหลัก เช่น ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ตลอดจนทรงมีโอกาสได้ทอดพระเนตรชีวิตความเป็นอยู่อย่างแท้จริงของราษฎรตามหัวเมือง

ฉะนั้น เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติในเวลาที่บ้านเมืองมีความมั่นคงแล้วทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จึงทรงใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญส่วนพระองค์อย่างเต็มที่ใน**การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยอย่างตะวันตก** ทั้งการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ การศึกษาของสงฆ์และของราษฎร การปรับปรุงการคมนาคมด้วยการสร้างถนน ขุดคลอง การโทรเลข การฝึกทหารอย่างยุโรป และปรับปรุงกิจการทหารเรือเพื่อป้องกันประเทศ การปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีและเงินตรา เมื่อใกล้จะสิ้นรัชกาลนั้นได้ทรงแสดงพระปรีชาสามารถด้านวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ และคณิตศาสตร์ให้ประจักษ์แก่ชาวโลก ด้วยทรงคำนวณวัน เวลา สถานที่ ที่จะเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงในประเทศไทยได้ล่วงหน้าถึง ๒ ปี และโปรดให้เชิญชาวต่างประเทศและทูตานุทูตไปร่วมพิสูจน์ว่าทรงคำนวณได้ถูกต้อง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญา **"พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย"** และวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ ๑๘ ตุลาคม ของทุกปีเป็น **"วันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ"** ในโอกาสวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี เมื่อพุทธศักราช

๒๕๔๗ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและสื่อสาร

อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่ทรงสร้างไว้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาอันยิ่งใหญ่ของชาติอีกอย่างหนึ่งคือ **พระราชนิพนธ์** ทั้งด้านพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษาไทย ประกาศพระราชหัตถเลขา และพระบรมราชาธิบายเรื่องต่าง ๆ นับร้อยเรื่อง พระราชนิพนธ์สำคัญเรื่องหนึ่งที่มีความหมายในพระองค์เป็นพิเศษและยากที่นักประพันธ์คนใดจักทำได้เสมอเหมือน เพราะเป็นพระราชนิพนธ์ที่แสดงถึงความรัก ความหวัง ความปรารถนาดี และคำอวยพรจากใจของพ่อที่มอบให้ลูกแต่ละคนตั้งแต่แรกเกิด พระราชนิพนธ์เรื่องนี้คือ **"คาถาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระนามพระโอรสธิดา"**[๑]

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชโอรสธิดา ๘๔ พระองค์ แต่สิ้นพระชนม์ก่อนได้รับพระราชทานนาม ๒ พระองค์ เมื่อมีพระราชพิธีสมโภชเดือน พระราชโอรสธิดาแต่ละพระองค์จะได้รับพระราชทานพระนามโดยทรงเขียนเป็นลายพระราชหัตถเลขา พร้อมทั้งพระราชทานพระพรโดยไม่ซ้ำกัน ในชั้นแรกพระพรที่พระราชทานนั้นเป็นภาษาไทยธรรมดา ต่อมาทรงพระราชนิพนธ์คาถาพระราชทานพระนามและพระราชทานพระพรเป็นภาษาบาลี มีคำแปลเป็นภาษาไทย และมีพระราชหัตถเลขาเป็นอักษรอริยกะคู่กัน

คาถาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระนามพระโอรสธิดา จึงเป็นวรรณกรรมที่แสดงถึงความรักของพ่ออย่างลึกซึ้ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าจอมมารดาเปี่ยม สกุลเดิม สุจริตกุล) ทรงรวบรวมสำเนาคาถาพระราชนิพนธ์พระราชทานพระนามพระราชโอรสธิดาได้ ๔๐ พระองค์ ประทานให้หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครเก็บรักษา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นายกราชบัณฑิตยสภา ทรงจัดทำต้นฉบับถวายสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ขณะดำรงพระอิสริยยศพระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ในรัชกาลที่ ๖ ทรงพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในพุทธศักราช ๒๔๖๗ ต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากมลาสเลอสรรค์ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเจ้าจอมมารดาเที่ยง ประทานสำเนาคาถาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานพระนามให้พระองค์เองเพิ่มให้อีกฉบับหนึ่ง รวมเป็น ๔๑ พระองค์ แล้วทรงพิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ ๒ ในพุทธศักราช ๒๔๗๒ และใช้เป็นต้นฉบับในการพิมพ์ครั้งต่อ ๆ มาของกรมศิลปากร

---

[๑] คำว่า พระโอรสธิดา ใช้ตามชื่อหนังสือที่พิมพ์

คาถาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระนามพระโอรสธิดา ที่อัญเชิญมาเป็นตัวอย่างในบทความนี้ นอกจากฉบับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ และของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากมลาสเลอสรรค์ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร ผู้ทรงมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมต้นฉบับแล้ว ยังได้เลือกตัวอย่างที่แสดงความหลากหลายในพระพรที่พระราชทานแก่พระราชโอรสธิดาเฉพาะแต่ละพระองค์ด้วย ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ขอตั้งนามกรบุตรชาย ซึ่งประสูติ ณ วัน ๗ ๗ ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศกนั้นว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ นาคนาม จงเจริญ อายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ สรรพศรีสวัสดิสุขทุกประการ เทอญ

ตั้งนามมา ณ วัน ๕ ๗ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก เป็นวันที่ ๒๗๙๕ ในรัชชกาลปัจจุบันนี้

คาถาพระราชทานพระนาม

เทวญฺญตโรทยวโส	อิติ เสฏฺฐาภิเธยฺยโต
นามํ โหตุ กุมารสฺส	อิมสฺเสว ปิยสฺส เม
รตนตฺตยเตเชน	มยฺหญฺจ ปุญฺญเตชสา
อยํ ทีฆายุโก โหตุ	กุมาโร มม ปุตฺตโก
อโรโค สุขิโต อทฺโธ	ยสวา ปริวารวา
สมนฺนาคโต จ โหตุ	ตถารูเปน เตชสา
ยถา สกํ รกฺเขยฺย	มาตรํ อญฺญโปสโต
กุลญฺจ อนุรกฺเขยฺย	เปติกมฺปิ อนาคเต

สิทฺธิ อสฺตุ

คำแปลคาถา

คำที่ชื่อว่า เทวัญอุทัยวงศ์นี้ เป็นชื่อของกุมารผู้เป็นที่รักของเรานี้ทีเดียว สำเร็จโดยเป็นนามอันประเสริฐ ด้วยเดชบุญของเราที่เกิดแต่หมวดสามแห่งรัตนตรัย จงช่วยให้กุมารผู้บุตรของเรานี้ ให้มีอายุยืนนาน อย่ามีโรค ให้มีความสุข สมบูรณ์ด้วยสมบัติ ถึงพร้อมด้วยบริวารยศ ด้วยเดชะ (คำอธิษฐานนี้อ้างคุณพระรัตนตรัยและเดชบุญของเรา) ที่มีรูปเช่นนั้น จงให้กุมารนี้รักษามารดาของตนอย่างไร ถ้าในอนาคตเป็นคนเลี้ยงคนอื่นแล้ว ก็พึงให้รักษาตระกูลของบิดาต่อไป เทอญ

ความสัมฤทธ จงมี

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากมลาสเลอสรรค์ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม พระราชทานพระนามพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าชาย ซึ่งประสูติ ณ วัน ๒๖ ๒ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศกนี้ว่า พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้ากมลาสน์เลอสรร พยัคฆนาม จงเจริญเบญจพิธพร ทฤฆายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณทุกประการ เทอญ

พระราชทาน ณ วัน ๕ ๗ ๑ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก

คาถาพระราชทานพระนาม

สพฺพทา สุขิโต โหตุ ทีฆายุโก อนามโย
กุมาโร โหตุ นาเมน กมลาสนนิมฺมิโต
จะเรียกว่าพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ากมลาสน์นฤมิตก็ตาม เทอญ
อโรโค จ จิรญฺชีวี สพฺพตฺถ สุขวฑฺฒโน
สมฺปตฺยา ปริวาเรน ยเสน จาถิวฑฺฒตุ
มาตาปิตูนำ หทยานิ กมลาสนนิมฺมิโต
ปูเรตฺวาวายำ กุมาโร ปตฺโต วุฑฺฒึ ตถา ตถา
สีลวา ปาปเภคุจฺฉี สพฺพทาว อนีติโย
ลภตำ จ ตถารูปำ อานุภาวำ ตโต ตโต
ยถา อยำ สมฺมารกฺโข กุลวงฺสำ อหาปิตำ
หาปิยมานมฺปิ เนตุ วุฑฺฒึ ปุนปิ อายตึ
อนนฺตราโย สพฺพตฺถ อาสาปสิทฺธิสาธโก
โหตุ พุทฺธาทิวตฺถุสฺส อานุภาเวน สพฺพทา

ส.พ.ป.ม. มงกุฎ
ราชสยามินทร

คำแปลคาถา

ขอกุมารโดยนามว่า กมลาสนเลอสรร จงไม่มีทุกข์ มีความสุขสำราญ มีอายุยืนนาน ในกาลทุกเมื่อ ขอกุมารกมลาสนเลอสรรนี้ จงไม่มีโรค มีชีวิตอยู่นาน มีความเจริญสุขสำราญ ในกาลทั้งปวง จงเจริญยิ่งด้วยสมบัติ บริวาร และยศ ทำหฤทัยของมารดาบิดาให้เต็มตื้นด้วยปิติปราโมทย บรรลุความเจริญด้วยประการนั้นๆ จงเป็นผู้มีศีล เกลียดกลัวต่อบาปกรรม ไม่มีเสนียดจัญไร ในกาลทั้งปวง และจงได้อานุภาพเห็นปานนั้นจากที่นั้นๆ ขอกุมารกมลาสนเลอสรร ซึ่งมีอารักขาโดยชอบด้วยประการไรนี้ จงอย่าทำตระกูลวงศให้เสื่อม แม้ตระกูลวงศจะเสื่อมไป ก็จงนำความเจริญมาในเบื้อง

หน้าอีกต่อไป จงอย่ามีอันตราย สำเร็จประสิทธิตามความมุ่งหมาย ในสิ่งทั้งปวง ด้วยอานุภาพแห่งอุดมวัตถุมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ในกาลทุกเมื่อ เทอญ

(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทร์แปล)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระองค์เจ้าจิตรเจริญ)

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ผู้พระบิดา ขอตั้งนามบุตรชายที่ประสูติ จากหญิงแฉ่พรรณรายผู้มารดาในวัน ๓๑๖ ค่ำ ปีกุน เบนจศักนั้นว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ สิงหนาม ขอจงมีความเจริญชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ ศุภสารสมบัติ สุวรรณหิรัญรัตนยศบริวารศฤงคารศักดานุภาพ ตระบะเดชพิเศษคุณสุนทรศรีสวัสดิ พิพัฒนมงคลพิบุลยผลทุกประการ เทอญ

ตั้งนามมา ณ วัน ๖๑๗ ค่ำ ปีกุน เบญศก เป็นปีที่ ๑๓ ฤวันที่ ๔๔๑๒ ในรัชชกาลปัจจุบันนี้

คาถาพระราชทานพระนาม

อยๆ จิตฺตจรณฺโณติ	ลทฺธนาโม กุมารโก
อโรโค สุขิโต โหตุ	ทีฆายุโก สยๆ วสี
อทฺโธ มหทฺธโน โภคี	ยสสฺสี ปริวารวา
เตชวา ถามสมฺปนฺโน	พหุชนปิโยปิ จ
สกฺกโต ครุกโต	มานิโต จ พหูหิปิ
ตโต ปจฺจตฺถิเก สพฺเพ	ชินาตุ อปราชิโต

คำแปลคาถา

กุมารนี้จงเป็นผู้ได้นามว่าจิตรเจริญ จงไม่มีโรค มีความสุขมีอายุยืนยาว มีอำนาจลำพังตน มั่งคั่งมีทรัพย์ใหญ่ มีโภคสมบัติ มีอิสสริยยศและบริวาร มีเดชอาจหาญบริบูรณ์ด้วยกำลัง และเป็นที่รักใคร่ของหมู่ชนมาก เป็นที่อันชนทั้งหลายมากสักการะเคารพนับถือ และจงเป็นผู้ไม่พ่ายแพ้แก่ผู้ใด มีชัยชำนะข้าศึกทั้งหลาย แต่ฐานนั้นๆ ทุกเมื่อ เทอญ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ผู้บิดา ขอตั้งนามกุมารบุตรที่เกิดแต่ชุ่มเล็กเป็นมารดานั้น และซึ่งคลอดในวัน ๗๙๗ ค่ำ ปีจอ จัตวาศกนั้น ว่าดังนี้ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร นาคนาม ขอจงเจริญชนมายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ สิ้นกาลนานต่อไป เทอญ

ตั้งนามมา ณ วัน ๕๙๙ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก เป็นปีที่ ๑๒ เป็นวันที่ ๖๐๙๖ ในรัชชกาลปัจจุบันนี้

คาถาพระราชทานพระนาม

สุขี อยำ โหตุ สทา กุมาโร
นาเมนโสติสฺสวโร กุมาโร
อายุญฺจ วณฺณญฺจ สุขพฺพลญฺจ
ติกฺขญฺจ ปญฺญญฺจ ปฏิภาณภูตำ
ลทฺธา ยสสฺสี สุชตำ มหิทฺธิ
ปโหตุ สพฺพตฺถ จิรำ สุชีวี
กุลญฺจ รกฺเขถ สมาจรญฺจ
สพฺเพหิ สตฺตูหิ ชยำ ลเภถ
สุขี ทีฆายุโก โหตุ ปุตฺโต ติสฺสวรวฺหโย
กุมาโร ชุมปุตฺโตยำ อิทฺธิมา โหตุ สพฺพทา
พุทฺโธ ธมฺโม จ สโฆ จ อิจฺเจตำ รตนตฺตยำ
ตสฺสาปิ สรณำ โหตุ สมฺมารกฺขตุ นำ สทา

คำแปลคาถา

ขอกุมารนี้จงมีความสุขในกาลทุกเมื่อ กุมารนี้จงมีนามว่า ดิศวรกุมาร โดยนามนิยม ขอดิศวรกุมารนี้ จงได้ซึ่งชนมายุยืนยงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน ขอจงได้ซึ่งวรรณผิวกายอันผ่องใส และจงได้วรรณคุณความสรรเสริญเป็นนิรันตร ขอจงได้ซึ่งสุขกายสุขใจเป็นนิจกาล จงได้ซึ่งกำลังกายอันแกล้วกล้า ทั้งให้มีกำลังปัญญารู้รอบคอบในกิจการทั้งปวง และให้ฉลาดในปฏิภาณโวหารกล่าวคำโต้ตอบในที่ประชุมชน ขอให้ดิศวรกุมารมีอิสสริยยศ บริวารยศ ปรากฏด้วยมหิทธิศักดาเดชานุภาพมาก ขอให้มีชนมชีพยืนนานพอเพียงควรแก่กาล

อนึ่งขอให้ดิศวรกุมารพึงรักษาไว้ ซึ่งตระกูลวงศ์ ให้ดำรงยืนยาวและพึงรักษาไว้ซึ่งจรรยา คือความประพฤติชอบธรรมสุจริต พึงได้ชัยชำนะปัจจามิตรในที่ทั้งปวง

อนึ่งขอให้กุมารบุตรของเรา อันมีนามว่า ดิศวรกุมาร ผู้เป็นบุตรชุ่มนี้ จงมีฤทธานุภาพในกาลทั้งปวง

ขอพระรัตนตรัยทั้งสาม คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า จงเป็นที่พึ่งแก่ดิศวรกุมารนั้น และจงรักษาซึ่งดิศวรกุมารนั้นโดยชอบ ในกาลทุกเมื่อ เทอญ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทวีถวัลยลาภ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม พระราชทานพระนามว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าทวีถวัลยลาภ นาคนาม จงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ สรรพสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

พระราชทาน ณ วัน ๖๗๕ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก

คาถาพระราชทานพระนาม

ทุอิสมฺปตฺติลาโภวฺห กุมาโรยํ สุชาติโก
พราหฺมณฺยา กุจฺฉิชาโตปิ เสฏฺโฐว ราชปุตฺตโก
สพฺพทา สุขิโต โหตุ อโรโค นิรุปทฺทโว
ทีฆายุโก ยสสฺสี จ เตชวา ปริวารวา
ลาภี โสณฺณหิรญฺญานํ กาเล กาเล ปุนปฺปุนํ
ชินาตุ อรโย สพฺเพ ปิตุโน จตฺตโนปิ จ
อนนฺตราโย สพฺพตฺถ สุขี เสรี สยं วสี
ปติฏฺฐา โหตุ สพฺเพสํ ญาตีนํ อตฺถกามินํ
ชนกสฺส ปิตุโนว ลภตํ รกฺขิตุ ยสํ
พุทฺธาทิอานุภาเวน เทวา รกฺขนฺตุ นํ สทา

คำแปลคาถา

กุมารนี้จงมีนามว่า ทวีถวัลยลาภ เกิดแต่ครรภ์มารดาอันเป็นเชื้อพราหมณวงศ์ เป็นราชบุตรอันประเสริฐ จงเป็นผู้มีความสุขนิราศไร้ โรคาพาธอุปัทวันตราย มีอายุยืนยาว และมีอิสสริยศและบริวารยศ มีเดชานุภาพ เป็นผู้มีลาภมากได้เงินทองบ่อย ๆ เนือง ๆ ทุกครั้งทุกคราว จงชนะข้าศึกทั้งหลายของบิดาและของตนด้วยทั้งสิ้น ไม่มีอันตรายในสถานทุกแห่ง และจงมีความสุข ประพฤติโดยลำพังมีอำนาจในตน เป็นที่พึ่งแก่ญาติทั้งปวงบรรดาที่ใคร่ประโยชน์แก่ตน และจงได้เพื่อจะรักษายศของบิดาผู้ชนกเถิด เทพดาทั้งหลาย กับทั้งอานุภาพสามรัตนมีพระพุทธเปนต้น จงรักษากุมารนั้น จงทุกเมื่อ เทอญ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระนามว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ นาคนาม จงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ ศรีสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

คาถาพระราชทานพระนาม

มหาโสณฺณปิณฺฑิราสิ เอวนฺนาโมว อตฺถโต
โหเตฺววายํ สุกุมาโร มหาสุวณฺณลาภโต
อโรโค สุขิโต โหตุ ทีฆายุโก อโกปิโย
สทา ลาภี ยสสฺสี จ รกฺขตํ ปิตุโน ยสํ
สพฺเพหิ สามตฺถิเยหิ ปโหตุ อภิรกฺขิตุ
ยาวชีวं ปิตุ กิจฺจํ ลภตํ กุลสนฺตกํ

คำแปลคาถา

กุมารีนี้ จงมีชื่อว่า ทองกองก้อนใหญ่ อย่างนี้เทียว โดยเนื้อความ เพราะได้ทองแท่งใหญ่ จงไม่มีโรค เป็นสุข มีอายุยืน อันใคร ๆ ให้กำเริบไม่ได้ จงมีลาภ และมียศ รักษาเกียรติยศของบิดาไว้ในกาลทุกเมื่อ จงอาจเพื่ออภิบาลกิจของบิดา ด้วยความสามารถทั้งปวง จนตลอดชีพ จงได้ทรัพย์สมบัติสำหรับตระกูล

(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทร์แปล)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านงคราญอุดมดี

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ผู้พระบิดา ขอตั้งนามแก่บุตรี ซึ่งเกิดแต่เมขลาเป็นมารดา ประสูติในวัน ๗ ๑/๒ ๘ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก นั้นว่า ดังนี้ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้านงคราญอุดมดี วรรคบริวารนามเปนอาทยันตักษร ขอจงได้เจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ สารสมบัติ สุวรรณหิรัญรัตน สวัสดิพิพัฒนมงคลชนมสุขทุกประการ เทอญ

ตั้งนามมา ณ วัน ๕ ๔/๔ ๙ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก เป็นปีที่ ๑๒ และเป็นวันที่ ๔๑๑๐ ใน รัชชกาลปัจจุบันนี้

คาถาพระราชทานพระนาม

อนงฺคราญฺญตฺตมมตี อิติ นามํ กตํ อิธ
ตํ โหตุ มม ธีตาย เมขลาย สุปุตฺติยา
เอวํ นามาว สา โหตุ มมมฺปิยา กุมาริกา
สุขินี จ อโรคา จ โหตุ อทฺธา มหทฺธนา
อภิรูปา วราโรหา ทีฆายุกา ยสสฺสินี
มาตรํ ปิตุกุลญฺจ สมตฺถา โหตุ รกฺขิตุํ
พุทฺเธ ธมฺเม จ สงฺเฆ จ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ
รกฺขตุ นํ สทาเยว ยถา สา นิรุปทฺทวา

คำแปลคาถา

ชื่ออันเรากระทำแล้วในที่นี้ว่า นงคราญอุดมดี จงเป็นชื่อธิดาของเรา ผู้เป็นบุตรีดีของเมขลา กุมาริกาผู้เป็นที่รักของเรา จงชื่อนี้แหละ จงมีสุข ไม่มีโรค มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีรูปงาม ดำเนินสู่ความเจริญ มีอายุยืน มียศ จงสามารถรักษามารดา และตระกูลของบิดา พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงรักษากุมารีนั้น ให้ปราศจากอุปัทวะทุกเมื่อ เทอญ

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับ)

พระนามพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ได้เชิญพระนามครบทั้ง ๘๔ พระองค์มาทรงพระราชนิพนธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ ๓๒ บท โคลงสอง ๒ บท และร่าย ๑ บท เพื่อสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถ ตามที่อัญเชิญมาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

โอรสบรมนารถเจ้า จอมประยูร
ปรเมนทรนเรนทรสูรย์ สืบเชื้อ
ขัตติยราชวรางกูร เก็บรวบ รวมแฮ
ไว้เพื่อประโยชน์เกื้อ แก่ผู้เพียรจำ

นามสุริยนารถหน่อไท้ ปฏิสนธิ์
พระปิ่นภูธราดล แต่งตั้ง
เอารสสุรโคภน เจริญยิ่ง ยศแฮ
เจ้าร่วมปิตุราชทั้ง เผ่าเชื้อชายหญิง

นภวงศ์องค์ใหญ่ต้น จำนวน หนึ่งแฮ
กรมหมื่นมเหศวรทรง ศักดิ์ได้
สุประดิษฐวิสิษฐควร ยศยิ่ง
กรมวิษณุนารถไท้ ธิราชตั้งนามกร

ฯลฯ

สมบูรณ์ฉบับนี้ ตามอุบลบทชี้
เชิดอ้างนามกร แลนา
ดำเนินกลอนกล่าวอ้าง โดยลำดับบ่ค้าง
ขาดถ้วนทุกองค์ แลนา

ขอแจ้งความตามจำนงค์ แด่องค์วรเชษฐขนิษฐ จงทราบจิตต์ทั่วกัน ด้วยตัวฉันเรียงเรียบระเบียบนามเธอทั้งหลาย บรรยายเปนคำโคลง หวังชักโยงจิตต์ให้จำ ลำดับเราพี่น้อง เมื่อพะพร้องการงาน ยามต้องการประกอบกิจ บพักคิดค้นสมุด นานเนิ่นหยุดเสียเวลา แต่สมยาแต่งไว้ บางแห่งได้ตลอดนาม บางแห่งความขัดข้อง ต้องตัดต้นทอนปลาย บางแห่งขยายเติมต่อ บางแห่งย่ออักษรพอจุกลอนจุบท ถ้วนกำหนดทุกองค์ แล้วผจงเรียงพิมพ์เก็บ เย็บเปนเล่มสมุดไว้ หวังใส่ในเป้าเสื้อเพื่อลงในหีบสลา ติดกายาไปไกล โดยหฤทัยประสงค์ ขอทุกองค์จงรับ สมุดฉบับนี้ไว้ เปนที่ระลึกให้อยู่ช้าอย่าสูญ เทอญนา.

คติการตั้งชื่อของไทยแต่เดิมมา ใช้การเทียบวันเดือนปีเกิดตลอดจนเวลาตกฟาก เพื่อเลือกคำอันมีความหมายเป็นมงคล เลือกอักษรและสระอันเป็นสิริมงคล หรือละการใช้อักษรและสระอันเป็นอวมงคลแก่เจ้าของชื่อ แต่ ***"คาถาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระนามพระโอรสธิดา"*** ยังประกอบด้วย ***"ความรักของพ่อ"*** จึงก่อให้เกิดความเป็นมงคลยิ่งแก่เจ้าของพระนามพระราชทานนั้น ๆ

๓ กันยายน ๒๕๕๕

คำพ่อสอน :
พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอที่เสด็จไปทรงศึกษาในทวีปยุโรป

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

ในพุทธศักราช ๒๔๒๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งพระเจ้าลูกยาเธอ รวม ๔ พระองค์ เสด็จไปทรงศึกษาต่อในทวีปยุโรปเป็นรุ่นแรก หลังจากพระราชโอรส ทรงจบการศึกษาชั้นประถมจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแล้ว โดยใช้เงินพระคลังข้างที่หรือเงินส่วนพระองค์ พระองค์มีพระราชประสงค์ให้พระราชโอรสนำวิชาความรู้ที่ได้กลับมาทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง ขณะนั้นพระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๔ พระองค์ ยังทรงพระเยาว์อยู่มาก มีพระชันษาระหว่าง ๙-๑๑ ปีเท่านั้น จึงทรงมีความห่วงใยในเรื่องการปฏิบัติพระองค์ของพระราชโอรสเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๔ พระองค์ ได้แก่

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ (ต้นราชสกุล กิติยากร)
พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ (ต้นราชสกุล รพีพัฒน์)
พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม (ต้นราชสกุล ประวิตร)
พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช (ต้นราชสกุล จิรประวัติ)

พระบรมราโชวาทองค์นี้ แสดงถึงความรักและความห่วงใยของพ่อที่ต้องการให้ลูกเติบโตเป็นคนดี พร้อมด้วยสติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม ทั้งในเรื่อง การวางตน การรู้จักใช้จ่าย ความมุมานะอุตสาหะศึกษาเล่าเรียน การรู้จักรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล และการเห็นความสำคัญของการเรียนภาษาอื่น โดยไม่ละทิ้งภาษาไทย

นับว่าพระบรมราโชวาทองค์นี้มีสาระที่ทันสมัยและทรงคุณค่ายิ่งตลอดมาแม้จนในปัจจุบัน เป็นแนวทางอบรมบ่มนิสัยเยาวชนให้เป็นคนดีในสังคมต่อไป จึงขออัญเชิญมาเพื่อเป็นข้อคิดและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนสำหรับเยาวชนที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน โดยมีสาระดังนี้

๑. การวางตน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอบรมพระราชโอรสให้วางพระองค์ให้เหมาะสมในขณะศึกษาอยู่ในต่างประเทศ ไม่อวดอ้างความเป็นเจ้า ไม่ยกตน เหนือผู้อื่น ถ้าวางตนไม่เหมาะสมย่อมจะเสื่อมเสียถึงวงศ์ตระกูล

"...และถ้าเป็นเจ้านายแล้ว ต้องรักษายศศักดิ์ในกิจการทั้งปวงที่จะทำทุกอย่างเป็นเครื่องล่อตาล่อหูคนทั้งปวงที่จะให้พอใจดูพอใจฟัง จะทำอันใดก็ต้องระวังตัวไปทุกอย่าง ที่สุดจนจะซื้อจ่ายอันใดก็แพงกว่าคนสามัญ เพราะเขาถือว่ามั่งมี เป็นการเปลืองทรัพย์ในที่ไม่ควรจะเปลือง เพราะเหตุว่าถึงจะเป็นเจ้าก็ดี เป็นไพร่ก็ดี เมื่ออยู่ในประเทศมิใช่บ้านเมืองของตัว ก็ไม่มีอำนาจที่จะทำฤทธิ์เดชอันใดไปผิดกับคนสามัญได้..."

๒. ให้รู้จักอ่อนน้อมต่อบุคคลทั่วไป ไม่ประพฤติชั่ว เมื่อมีผู้ตักเตือนให้หยุดคิดทบทวน ไม่หลงทะนงตนว่าเก่งหรือมีอำนาจ

"...เพราะฉะนั้นจงเป็นคนอ่อนน้อม ว่าง่ายสอนง่ายอย่าให้เป็นทิฐิมานะไปในทางที่ผิด จงประพฤติตัวหันมาทางที่ชอบที่ถูกอยู่เสมอเป็นนิจเถิด จงละเว้นเวลาที่ชั่วซึ่งรู้ได้เองแก่ตัวหรือมีผู้ตักเตือนแนะนำให้รู้แล้ว อย่าให้ล่วงให้เป็นไปได้เลยเป็นอันขาด..."

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ข้อคิด ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ ผู้น้อยต้องให้ความเคารพเชื่อฟังและมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่

๓. การรู้จักใช้จ่าย ทรงอบรมพระราชโอรสให้ใช้จ่ายเงินแต่ในเรื่องที่เป็นประโยชน์ ไม่ก่อหนี้สิน และให้คิดเสมอว่าตนเป็นคนจน และให้ใช้เงินตามความจำเป็น

"...เงินนั้นไม่ควรจะนำมาจำหน่ายในการที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นเรื่อง และเป็นการไม่มีคุณกลับให้โทษแก่ตัว ต้องใช้แต่ในการจำเป็นที่จะต้องใช้ ซึ่งจะเป็นการมีคุณประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นในทางชอบธรรม ซึ่งจะเอาไปกอบโกยใช้หนี้ให้แก่ลูกผู้ทำความชั่วจนเสียทรัพย์ไปนั้นสมควรอยู่หรือ เพราะฉะนั้นจึงต้องว่าไม่ยอมที่จะใช้หนี้ให้ โดยว่าจะต้องใช้ให้ก็จะต้องมีโทษเป็นประกัน มั่นใจว่าจะไม่ต้องใช้อีก เพราะจะเข็ดหลาบในโทษที่ทำนั้นจึงจะยอมใช้ให้ได้ ใช้ให้เพราะจะไม่ให้ทรัพย์ผู้อื่นสูญเสียเท่านั้น ใช่จะใช้ให้โดยความรักใคร่อย่างบิดาให้บุตรเมื่อมีความยินดีต่อความประพฤติของบุตรนั้นเลย เพราะฉะนั้นจงจำไว้ ตั้งใจอยู่ให้เสมอว่าตัวเป็นคนจน มีเงินใช้เฉพาะแต่ที่จะรักษาความสุขของตัวพอสมควรเท่านั้น ไม่มั่งมีเหมือนใคร ๆ อื่น..."

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยให้พระราชโอรสของพระองค์ใช้จ่ายพระราชทรัพย์อย่างประหยัดและรู้คุณค่า ให้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตามกำลังทรัพย์ของตนเอง ไม่ฟุ้งเฟ้อสุรุ่ยสุร่าย

๔. การมีความมานะอุตสาหะตั้งใจให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ควรเป็นไปได้ด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง โดยไม่อาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือใช้ยศถาบรรดาศักดิ์ ต้องหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียนให้มีวิชาความรู้สมกับตำแหน่งหน้าที่ที่จะได้รับ และเพื่อทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง

"...จงรู้สึกตัวเป็นนิจเถิดว่า เกิดมาเป็นเจ้านายมียศบรรดาศักดิ์มากจริงอยู่ แต่ไม่เป็นการจำเป็นเลยที่ผู้ใดเป็นเจ้าแผ่นดินขึ้น จะต้องใช้ราชการอันเป็นช่องที่จะหาเกียรติยศชื่อเสียงและทรัพย์สมบัติ ถ้าจะว่าตามการซึ่งเป็นมาแต่ก่อน เจ้านายซึ่งจะหาช่องทำราชการได้ยากกว่าลูกขุนนางเพราะเหตุที่เป็นผู้มีวาสนาบรรดาศักดิ์มาก จะรับราชการในตำแหน่งต่ำ ๆ ซึ่งเป็นกระไดขั้นแรก คือเป็นนายรองหุ้มแพรมหาดเล็ก เป็นต้น ก็ไม่ได้เสียแล้ว จะไปแต่งตั้งให้ว่าการใหญ่โตสมแก่ยศศักดิ์ เมื่อไม่มีวิชาความรู้และสติปัญญาพอที่จะทำการในตำแหน่งนั้นไปได้ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นเจ้านายจะเป็นผู้ได้ทำราชการมีชื่อเสียงดี ก็อาศัยได้แต่สติปัญญาความรู้และความเพียรของตัว เพราะฉะนั้นจงอุสาหะเล่าเรียนโดยความเพียรอย่างยิ่ง เพื่อจะได้มีโอกาสที่ทำการให้เป็นคุณแก่บ้านเมืองของตนและโลกที่ตัวได้มาเกิด..."

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอบรมพระราชโอรสให้มีความมานะอุตสาหะพยายามในการแสวงหาความรู้ความสามารถเพื่อนำไปใช้รับราชการ เพราะเป็นการไม่สมควรที่จะใช้ยศตำแหน่งความเป็นเจ้ามาดำรงตำแหน่งทางราชการทั้ง ๆ ที่ไม่มีความรู้ความสามารถ

๕. รู้จักทำคุณแผ่นดินและทำประโยชน์ให้แก่สังคม

"...ถ้าจะถือว่าเกิดมาเป็นเจ้านายแล้วนิ่ง ๆ อยู่จนตลอดชีวิตก็เป็นสบายดังนั้น จะไม่ผิดอะไรก็สัตว์ดิรัจฉานอย่างเลวนัก สัตว์ดิรัจฉานมันเกิดมากิน ๆ นอน ๆ แล้วก็ตาย แต่สัตว์บางอย่างยังมีหนังมีเขามีกระดูกเป็นประโยชน์ได้บ้าง แต่ถ้าคนประพฤติอย่างเช่นสัตว์ดิรัจฉานแล้วจะไม่มีประโยชน์อันใดยิ่งกว่าสัตว์ดิรัจฉานบางพวกไปอีก..."

พระองค์ทรงระลึกอยู่เสมอว่า การเกิดมาเป็นคนต้องทำประโยชน์แก่แผ่นดิน ถ้าไม่ทำประโยชน์บุคคลผู้นั้นก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์เดรัจฉานทั่วไป

๖. การระมัดระวังเรื่องความประพฤติ ไม่นำความเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินไปข่มเหงรังแกคนอื่น เมื่อลูกทำผิด ก็จะได้รับโทษทันที

"...อย่าได้ถือตัวว่า ตัวเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกะกะ

ไม่กลัวเกรงคุมเหงผู้ใด เขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อ ไม่ต่อสู้หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่งเชื่อใจดังนั้นเป็นการผิดแท้ทีเดียว เพราะความปรารถนาของพ่อไม่อยากจะให้ลูกมีอำนาจที่จะเกะกะอย่างนั้นเลย เพราะรู้เป็นแน่ว่าเมื่อรักลูกเกินไป ปล่อยให้ไม่กลัวใครและประพฤติการชั่วเช่นนั้น คงจะเป็นโทษแก่ตัวลูกนั้นเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะฉะนั้นจงรู้เถิดว่าถ้าเมื่อได้ทำความผิดเมื่อใดจะได้รับโทษทันที การที่มีพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินนั้นจะไม่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนแก้ไขอันใดได้เลย..."

พระองค์ทรงให้ข้อคิดแก่พระราชโอรสในเรื่องการระมัดระวังความประพฤติ ไม่ให้ไปอวดอ้างว่าเป็นลูกของพระเจ้าแผ่นดินแล้วใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง หากกระทำผิดย่อมได้รับโทษทันทีไม่มีการช่วยเหลือกัน

๗. ให้เห็นความสำคัญของการเรียนภาษา พระราชโอรสจะต้องมีความรู้ภาษาต่างประเทศอย่างน้อย ๓ ภาษา โดยไม่ทอดทิ้งหรือละเลยภาษาไทย พระองค์ทรงตระหนักว่าการรู้ภาษาของตะวันตกจะเป็นประโยชน์ คือช่วยในการศึกษาวิทยาการที่มีประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ แต่พระองค์ก็ทรงกำชับให้ใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง ไม่ลืมหรือเห็นความสำคัญของภาษาอื่นมากกว่าภาษาไทย ดังข้อความ

"...ภาษาไทยและหนังสือไทยซึ่งเป็นภาษาของตัวหนังสือของตัว คงจะต้องใช้อยู่เป็นนิจ จงเข้าใจว่าภาษาต่างประเทศนั้นเป็นแต่พื้นของความรู้ เพราะวิชาความรู้ในหนังสือไทยที่มีผู้แต่งไว้นั้นเป็นแต่ของเก่า ๆ มีน้อย เพราะมิได้สมาคมกับชาติอื่นช้านานเหมือนวิชาการในประเทศยุโรปที่ได้สอบสวนซึ่งกันและกันจนเจริญรุ่งเรืองมากแล้วนั้น ฝ่ายหนังสือไทยจึงไม่พอที่จะเล่าเรียน จึงต้องไปเรียนภาษาอื่นเพื่อจะได้เรียนวิชาให้กว้างขวางออก แล้วจะเอากลับลงมาใช้เป็นภาษาไทยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจะทิ้งภาษาของตัวให้ลืมถ้อยคำที่จะพูดให้สมควรเสีย หรือจะลืมวิธีเขียนหนังสือไทยที่ตัวได้ฝึกหัดแล้วเสียนั้นไม่ได้เลย ถ้ารู้แต่ภาษาต่างประเทศไม่รู้เขียนอ่านแปลลงเป็นภาษาไทยได้ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด..."

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาวิชาของตะวันตกและภาษาไทย ให้มีความรู้ภาษาตะวันตกเพื่อศึกษาศิลปวิทยานำมาพัฒนาประเทศ และติดต่อกับต่างชาติได้ในอนาคต ทั้งนี้ต้องรู้และไม่ลืมภาษาไทยเพื่อจะสามารถนำความรู้และวิทยาการที่ได้ศึกษาจากตะวันตกมาถ่ายทอดเป็นภาษาไทยได้

พระราชโอรสทั้ง ๔ พระองค์ ทรงปฏิบัติตามคำสอนของสมเด็จพระบรมชนกนาถ และทรงสำเร็จการศึกษา เสด็จกลับมาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศไทยในหลาย ๆ ด้าน อาทิ การศึกษา การปกครอง การคลัง การพาณิชย์ กฎหมายและศาลยุติธรรม การเกษตร การทหาร ในเวลาต่อมา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงสำเร็จการศึกษาสาขาบูรพคดีศึกษา (Oriental Studies) จากสถาบันตะวันออก มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ สาขาวิชาบาลีและสันสกฤต เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๗ เมื่อเสด็จกลับพระนครทรงรับราชการในกรมราชเลขานุการ ต่อมาทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ ตามลำดับ นับเป็นผู้ทรงวางรากฐานระเบียบงานการคลังพื้นฐานที่ใช้กันมาจวบจนปัจจุบัน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงศึกษาวิชาภาษาละติน อังกฤษ ฝรั่งเศส ที่กรุงเอดินบะระ ในสก็อตแลนด์ และศึกษาต่อชั้นมัธยมที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ทรงได้รับปริญญาตรี เกียรตินิยมวิชากฎหมาย จากวิทยาลัยไครส์ตเชิช มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด ทรงได้รับสมญาว่า "ฉลาดรพี"

เมื่อเสด็จกลับพระนคร ทรงเริ่มรับราชการในสำนักราชเลขาธิการ ทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็นองคมนตรี ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และสภานายกในกองข้าหลวงพิเศษ จัดการปรับปรุงศาลยุติธรรมสู่ระบบใหม่ จัดตั้งศาลมณฑล และศาลจังหวัดทั่วประเทศ ทรงเป็นประธานกรรมการตรวจชำระกฎหมาย ประมวลขึ้นเป็นกฎหมายอาญาฉบับ ร.ศ. ๑๒๗ (พุทธศักราช ๒๔๕๑) ทรงตั้งโรงเรียนสอนกฎหมาย ทรงรวบรวมและแต่งตำราคำอธิบายกฎหมายลักษณะต่าง ๆ และทรงสอนวิชากฎหมาย ทรงเป็นกรรมการตรวจตัดสินความฎีกาซึ่งเทียบได้กับศาลฎีกาในปัจจุบัน ทรงได้รับยกย่องเป็น *"บิดาแห่งกฎหมายไทย"* เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๓ ทรงตั้งกองพิมพ์ลายมือขึ้น สำหรับตรวจลายพิมพ์นิ้วมือผู้ต้องหาในคดีอาญา ตำแหน่งสุดท้าย ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ และทรงปรับปรุงกิจการกรมทะเบียนที่ดิน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม กรมหลวงปราจิณกิติบดี ทรงศึกษาด้านอักษรศาสตร์ที่ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส เมื่อเสด็จกลับพระนคร ทรงเริ่มรับราชการในสำนักราชเลขาธิการ ทรงเป็นราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ เมื่อครั้งทรงสำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระหว่างการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ และทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็นองคมนตรีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ทรงศึกษาวิชาทหาร ที่ประเทศเดนมาร์ก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๔ - ๒๔๓๗ ได้รับพระราชทานพระยศเป็นนายร้อยตรีแห่งกองทัพบกประเทศเดนมาร์ก จากนั้นทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนชั้นสูงสำหรับนายทหารทั่วไป เมื่อทรงสอบวิชาทหารปืนใหญ่ได้แล้ว ในพุทธศักราช ๒๔๓๙ จึงทรงออกไปฝึกราชการอยู่ในกรมทหารปืนใหญ่สนามของประเทศเดนมาร์ก เสด็จกลับประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๐

ทรงเข้ารับราชการในกองทัพบกและกระทรวงกลาโหม ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ ปลัดกองทัพบก เสนาธิการทหารบก และเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทรงเป็นจอมพลพระองค์แรกของกองทัพบกไทย

ขณะทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ได้ทรงปรึกษาสมเด็จฯ เจ้าฟ้าจักรพงษภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสนาธิการทหารบก ถึงความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องมีเครื่องบินไว้ใช้ป้องกันประเทศ เหมือนอย่างอารยประเทศ จึงทรงริเริ่มจัดตั้งกองบินทหารบก ซึ่งในเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็นกองทัพอากาศไทย ทรงได้รับยกย่องเป็น **"บิดาแห่งกองทัพบกไทย"**

พระบรมราโชวาทถือเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีคุณค่ายิ่ง กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้กำหนดให้เป็นวรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ใช้สอนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓ ซึ่งนักเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการทุกคนต้องเรียน

๑๖ มกราคม ๒๕๕๕

บทพระราชนิพนธ์ประชุมโคลงสุภาษิต ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ ๒๓ ตุลาคม คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ ขอเสนอพระราชกรณียกิจสำคัญและบทพระราชนิพนธ์ประชุมโคลงสุภาษิต เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ที่ไม่มีวันเสื่อมคลายไปจากใจพสกนิกร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระมหากรุณาธิคุณต่อปวงชนชาวไทยและประเทศชาติเป็นอเนกอนันต์ นับตั้งแต่ทรงพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในด้านต่าง ๆ อาทิ

การปกครองแผ่นดิน พระองค์ทรงปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินโดยตั้งกระทรวงต่าง ๆ รับผิดชอบและกระจายอำนาจการปกครองออกเป็นมณฑล เทศาภิบาล และการฝึกทหารสมัยใหม่ อีกทั้งการเสด็จประพาสต้นหรือการเสด็จลงพื้นที่ด้วยพระองค์เอง เป็นการเยี่ยมเยียนประชาชนในท้องถิ่นชนบท ได้ทอดพระเนตรสภาพความเป็นอยู่และความทุกข์ร้อนของราษฎรอย่างแท้จริง

ด้านเศรษฐกิจ โปรดเกล้าฯให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ เพื่อรวมงานเก็บภาษีอากรของแผ่นดินไว้ในที่เดียวกัน ต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ รายได้ส่วนหนึ่งนำมาจ่ายเป็นเงินเดือนแก่ข้าราชการ และมีการจัดทำงบประมาณแผ่นดินขึ้นเป็นครั้งแรก

ด้านการศึกษา ทรงวางรากฐานการศึกษาแผนใหม่ให้เจ้านายจากราชตระกูลและราษฎรสามัญมีโอกาสได้เล่าเรียนเสมอกัน ทรงจัดตั้งทุนเล่าเรียนหลวงขึ้น เพื่อให้นักเรียนสามัญสามารถสอบแข่งขันชิงทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศปีละ ๒ คน และทรงส่งพระราชโอรสออกไปศึกษาต่อต่างประเทศในด้านกฎหมาย การทหาร การคลัง เพื่อกลับมาพัฒนาบ้านเมืองในเวลาต่อมา

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ ทั้งในทวีปยุโรปและเอเชีย ทรงเห็นแนวทางและแบบอย่าง เพื่อนำมาสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศ และการได้เจริญทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศในยุโรป ช่วยส่งเสริมให้สามารถรักษาเสถียรภาพของประเทศไว้ได้ในขณะที่อิทธิพลของประเทศมหาอำนาจตะวันตกกำลังไหลบ่าเข้ามาอย่างรุนแรง ขณะเดียวกันทรงยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยอย่างกลมกลืน

กิจการสาธารณูปโภค ในรัชสมัยของพระองค์มีการจัดตั้งไปรษณีย์โทรเลข การรถไฟ โรงพยาบาล โรงเรียน ตัดถนน สร้างสะพาน ประปา และไฟฟ้า เป็นต้น

ด้านศาสนา โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งวิทยาลัยของสงฆ์ขึ้น ได้แก่ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงมุ่งพัฒนาประเทศเพียงความเจริญทางด้านวัตถุ แต่ยังเอาพระทัยใส่ ทรงปลูกฝังความเจริญทางจิตใจแก่พลเมืองควบคู่กันไปด้วย ดังจะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตที่ได้คัดเลือกนำมาเสนอในครั้งนี้ พระราชประสงค์ในการพระราชนิพนธ์แต่เดิมนั้นสำหรับใช้เป็นข้อเตือนใจเหล่าข้าราชบริพารและคนทั่วไปให้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการครองตนให้อยู่ในทำนองคลองธรรม ทุกบทมีเนื้อหาสาระอันเป็นประโยชน์ นับเป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงคุณค่า ดังบทพระราชนิพนธ์และเนื้อหาสังเขปดังต่อไปนี้

๑. โคลงสุภาษิตพระราชทานแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา

ความรู้คู่เปรียบด้วย กำลัง กายเฮย
สุจริตคือเกราะบัง ศาสตร์พ้อง
ปัญญาประดุจดัง อาวุธ
กุมสติต่างโล่ป้อง อาจแกล้วกลางสนามฯ

สาระสำคัญของโคลงบทนี้หมายความถึง ผู้ใดก็ตามที่มีความรู้ มีความสุจริต รู้จักใช้ปัญญาของตนอย่างมีสติในกาลทุกเมื่อแล้ว ผู้นั้นย่อมมีความองอาจในที่ทั้งปวง สามารถนำพาชีวิตของตนไปสู่ครรลองอันถูกต้อง และประสบความสำเร็จได้ดังประสงค์

๒. สุภาษิตโสพัสไตรยางค์ เป็นข้อแนะนำเกี่ยวกับการประพฤติตน ตั้งแต่เรื่องของตัวเราเอง มิตรสหาย ชาติบ้านเมือง ไปจนถึงสัจธรรมของชีวิต เดิมเป็นสุภาษิตภาษาอังกฤษ มีจำนวน ๑๑ บท ในแต่ละบทจะมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ ๓ สิ่ง ดังตัวอย่าง

สามสิ่งควรจะกระทำให้มี

Good Books	Good Friends	Good Humour
หนังสือดี	เพื่อนดี	ใจเย็นดี

หนังสือสอนสั่งข้อ วิทยา
เว้นบาปเสาะกัลยาณ มิตรไว้
หนึ่งขาดปราศโทสา คติห่อ ใจเฮย
สามสิ่งควรมีให้ มากหยั้งยืนเจริญฯ

๓. สุภาษิตนฤทุมนาการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์แปลจากภาษาอังกฤษเป็นโคลงสี่สุภาพ เป็นบทนำ ๑ บท เนื้อเรื่อง ๑๐ บท และบทสรุป ๑ บท หมายถึง กิจ ๑๐ ประการที่ผู้ประพฤติยังไม่เคยเสียใจ ได้แก่

๑. เพราะความดีทั่วไป
๒. เพราะไม่พูดร้ายต่อใครเลย
๓. เพราะถามฟังความก่อนตัดสิน
๔. เพราะคิดเสียก่อนจึงพูด
๕. เพราะอดในเวลาโกรธ
๖. เพราะกรุณาต่อคนที่ถึงที่อับจน
๗. เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด
๘. เพราะอดกลั้นต่อผู้อื่น
๙. เพราะไม่ฟังคำพูดเพศนิทาน (คือ พูดฟั่นเฝือ เชื่อไม่ได้)
๑๐. เพราะไม่หลงเชื่อข่าวร้าย

โคลงสุภาษิตทั้ง ๑๐ บท เป็นข้อแนะนำทั้งทางด้านมโนกรรม (การคิด) วจีกรรม (การพูด) และกายกรรม (การกระทำ) ซึ่งสามารถใช้เป็นเกราะกำบังผู้ประพฤติมิให้ต้องเสียใจ ดังตัวอย่าง

เพราะได้กรุณาต่อคนที่ถึงที่อับจน

กรุณานรชาติผู้ พ้องภัย พิบัติเฮย
ช่วยรอดปลอดความกษัย สว่างร้อน
ผลจักเพิ่มพูนใน อนาคต กาลเฮย
ชนจักชูชื่อซ้อน ป่างเบื้องปัจจุบัน

๔. โคลงสุภาษิตพิพิธธรรม เป็นโคลงพระราชนิพนธ์จำนวน ๔๐ บทที่รวบรวมข้อคิดในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความประพฤติส่วนตน และแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น มีทั้งข้อพึงปฏิบัติและข้อพึงหลีกเลี่ยง ดังตัวอย่างเรื่องความสามัคคี

บรรดาหมู่มากแม้น เมืองใด ก็ดี
ต่างร่วมสามัคคีใจ ต่อต้อง
จักนิราศอริภัย พาลพวก อื่นแฮ
เจริญสุขเพราะเสพสร้อง สิ่งข้อสามัคคี

๕. โคลงสุภาษิตสอนผู้เป็นข้าราชการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ เป็นตอนหนึ่งในหนังสือ เรื่อง นิทราชาคริต เพื่อเป็นของพระราชทานในวันขึ้นปีใหม่เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๒๒ ซึ่งทรงเรียกว่า วันวิวิธมงคล

โคลงสุภาษิตแทรกอยู่ในตอนที่อาบูหะซันจะต้องเข้ารับราชการ มารดาได้สั่งสอนให้เข้าใจธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งเป็นคตินิยมที่มีมาแต่โบราณ คุณสมบัติของข้าราชการนั้นจะต้องประกอบด้วย ชาติวุฒิ วัยวุฒิ คุณวุฒิ และปัญญาวุฒิ อีกทั้งคุณธรรม ๔ ประการ ที่ผู้เป็นใหญ่หรือข้าราชการต้องถือปฏิบัติ ได้แก่

ฉันทาธิบดี สามารถนำสิ่งที่ต้องประสงค์มาให้
วิริยาธิบดี ประกอบราชการด้วยความเพียรมั่นคง
จิตตาธิบดี น้ำใจกล้าหาญในการรบหรือป้องกันประเทศ
วิมังสาธิบดี ฉลาดในการพิพากษาและนโยบายของทางราชการ

ตัวอย่างโคลงฉันทาธิบดีคือความสามารถนำสิ่งที่ต้องประสงค์มาให้

อย่าแพลงอย่าพลิกเค้า คุณภู-ธรเฮย
*มั่นจิตคิด**กตัญญู** ต่อท้าว*
ใดดีช่วยซ้อนชู เชิดเกียรติ ท่านนา
พระประสงค์สุดด้าว จุ่งสู้อาสาฯ

ตัวอย่างโคลงวิริยาธิบดีคือความสามารถประกอบราชการด้วยความเพียรมั่นคง

*เวลาเช้าค่ำตั้ง **ความเพียร** เทอญพ่อ*
ราชกิจอย่าพาเหียร อย่าคร้าน
ไปรู้จุ่งสอบเรียน ทราบผิด ชอบนา
ประมาทมักพลาดค้าน เดาะด้วยคิดทะนง

๖. โคลงสุภาษิตอิศปปกรณำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์แปลนิทานอีสปไว้ ๒๔ เรื่อง และทรงพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตประกอบนิทานร่วมกับกวีอีก ๓ คน คือ กรมหลวงพิชิตปรีชากร พระยาศรีสุนทรโวหาร และพระยาราชสัมภารากร นิทานอีสปเป็นเรื่องเล่าที่ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างและคติสอนใจ

นิทานอีสปเรื่องบิดากับบุตรทั้งหลาย บิดาสอนบุตรว่า ถ้าสามัคคีกันเหมือนกำไม้เรียวที่ผูกติดกัน ก็ไม่มีใครหักได้ แต่ถ้าแยกออกจากกัน ก็สามารถหักได้โดยง่าย

เชื้อวงศ์วายรักร้อย ริษยา กันเฮย
ปรปักษ์เบียนบีฑา ง่ายแท้
ร่วมสู้ร่วมรักษา จิตร่วม รวมแฮ
หมื่นอมิตร บ มิแพ้ เพราะพร้อมเพรียงผจญ

จากตัวอย่างพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตบางบท[๑] ที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงความรักที่ทรงมีต่อข้าราชการ พสกนิกร ให้สาระข้อคิดและแนวทางปฏิบัติตนสามารถนำมาใช้ได้แม้ในปัจจุบัน พระราชอัธยาศัยอันงดงามเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทำให้ทรงเป็นที่รักของอาณาประชาราษฎร์สมพระราชสมัญญา **สมเด็จพระปิยมหาราช** ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพสกนิกรขอรับใส่เกล้าใส่กระหม่อมยึดเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอันเป็นมงคลสืบไป

๑๗ กันยายน ๒๕๕๕

[๑] จาก**ประชุมโคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**, กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

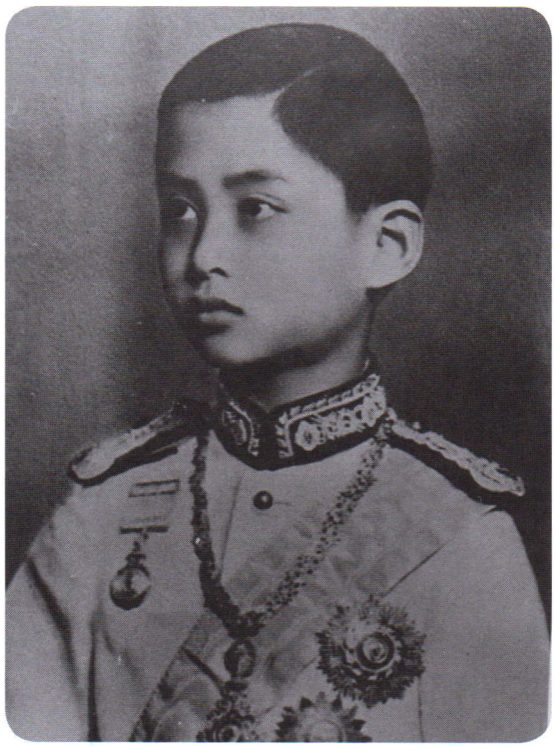

ในสมัยรัตนโกสินทร์ มีพระมหากษัตริย์ที่สืบราชสมบัติขณะยังทรงพระเยาว์ ๒ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ขณะมีพระชนมายุ ๑๕ พรรษา และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ ๘ ขณะมีพระชนมายุ ๙ พรรษา อีกทั้งวันพระบรมราชสมภพของทั้งสองพระองค์ก็ยังเป็นวันเดียวกัน คือ วันที่ ๒๐ กันยายน ซึ่งภายหลังทางราชการได้กำหนดให้เป็นวันเยาวชนแห่งชาติ

โอกาสนี้จึงขอเสนอพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่เคารพรักของพสกนิกรตลอดมา

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงพระราชสมภพเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ ณ เมืองไฮเดลเบิร์ก ประเทศเยอรมนี เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีสมเด็จพระเชษฐภคินีและสมเด็จพระอนุชาธิราช คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงพระบรมราชสมภพนั้น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือ เจ้านายเล็ก ๆ - ยุวกษัตริย์ ว่า สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงมีลายพระหัตถ์ไปยังพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น

เทววงศ์วโรทัย ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศสมัยนั้น) เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ มีใจความว่า

"... หลานฉันเกิดแล้ว เมื่อวันอาทิตย์เช้า พอฉันตื่นนอนเห็นโทรเลขก็นึกรู้ว่าคงบอกมาว่าหลานเกิด ฉันคลี่อ่านจนมือสั่น ที่ปลื้มใจมากก็เพราะเปนผู้ชาย เพราะฉะนั้นให้เธอโทรเลขตอบไปว่า ฉันดีใจเหลือเกินที่หลานเกิดเป็นผู้ชาย และวันที่ ๒๐ ด้วย ... "

การที่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงดีพระทัยเป็นพิเศษที่พระราชนัดดาประสูติในวันที่ ๒๐ กันยายน เพราะเป็นวันและเดือนเดียวกับวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช (ปู่) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พระราชทานนามว่า *"อานันทมหิดล"* ตามที่สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก กราบบังคมทูลขอมีพระอิสริยยศเป็นหม่อมเจ้า ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๐

ขณะยังทรงพระเยาว์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ได้รับการถวายอภิบาลจากสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในช่วงที่พระราชโอรสธิดากำลังเจริญพระชันษา สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ซึ่งมีพระราชภารกิจต่างๆ ในด้านการแพทย์ ได้ประชวรและเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ขณะที่

พระราชโอรสธิดา มีพระชนมายุเพียง ๖ พรรษา ๔ พรรษา และ ๒ พรรษา ตามลำดับ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ต้องถวายอภิบาลเพียงลำพัง โดยมีสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าทรงอุปถัมภ์

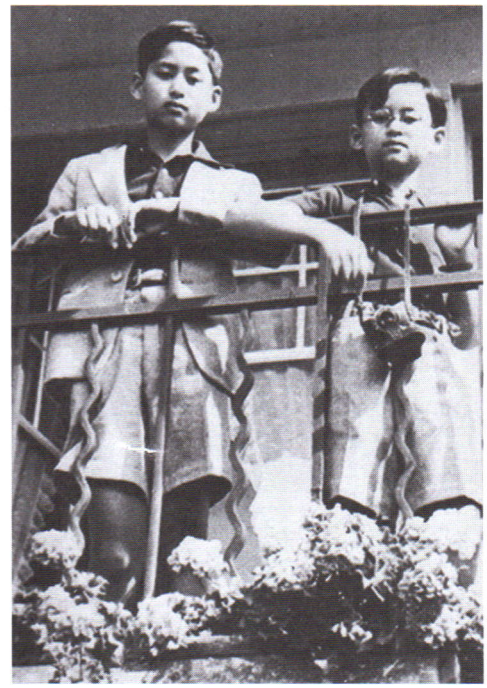

ในการอบรมเลี้ยงดูนั้นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงอนุญาตให้พระราชโอรสธิดาทรงเล่นสนุกได้ตามสมควรเช่นเด็กทั่วไป พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ขณะทรงพระเยาว์ ทรงซุกซนเป็นพิเศษ ดังที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือ เจ้านายเล็ก ๆ – ยุวกษัตริย์ ตอนหนึ่งว่า

"... แม่เล่าว่าในสมัยนั้น พระองค์อานันทฯ ซนมาก จึงต้องให้ใส่ที่รัดตัวมีสายสองข้างคล้าย ๆ กับสายบังเหียน โดยมากเมื่ออยู่ในบ้านจะเอาสายไปผูกไว้กับขาโต๊ะ พระองค์ชายก็ยอมให้ผูกอย่างดี วันหนึ่งแหนน[๑] (พระพี่เลี้ยง) คงลืมผูก ท่านก็ถามขึ้นมาเองว่า 'วันนี้ทำไมไม่ผูก' ... "

เมื่อเจริญพระชนมายุขึ้น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีโปรดให้พระราชโอรสธิดาเข้าเรียนชั้นอนุบาลที่โรงเรียนมาแตร์เดอี แล้วทรงย้ายพระราชโอรสไปเรียนที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ พระราชธิดาไปเรียนที่โรงเรียนราชินี

[๑]ท้าวอินทรสุริยา (เนื่อง จินตดุลย์)

พุทธศักราช ๒๔๗๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร หลังจากนั้นเหตุการณ์ในบ้านเมืองไม่สงบเรียบร้อย สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเกรงว่าจะมาเกี่ยวข้องกับพระราชนัดดาและเป็นโอกาสที่พระราชนัดดาจะได้ทรงศึกษาและรักษาพระอนามัย เพราะพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ขณะนั้นมีพระอนามัยไม่แข็งแรง แพทย์แนะนำให้ไปรักษาในต่างประเทศ จึงโปรดให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพาพระราชโอรสธิดาไปประทับ ณ เมืองโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๖

แต่ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ก็ได้เกิดขึ้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติในวันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ โดยไม่ได้ทรงระบุผู้ที่จะสืบราชสมบัติ ทำให้พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล (พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร) อยู่ในลำดับที่ ๑ ของการสืบราชสันตติวงศ์ ตามกฎมนเทียรบาล พุทธศักราช ๒๔๖๗ และได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ ๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ กราบบังคมทูลเชิญขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์ที่ ๘ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี ขณะมีพระชนมพรรษา ๙ พรรษา ทรงได้รับการเฉลิมพระปรมาภิไธยว่า *"สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล"*

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงสืบราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงอบรมพระราชโอรสให้ปฏิบัติพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระเยาว์ ได้เล่นและเรียนตามวัย ดังนั้นพระราชอัธยาศัยของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร จึงงดงามเป็นที่ชื่นชมของผู้ที่ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ ดังข้อความที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งประทับที่เมืองปีนัง ประเทศมลายู (ขณะนั้น) ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงหม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดา ลงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ เล่าถึงพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เมื่อเสด็จนิวัตประเทศไทยครั้งแรก พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ และสมเด็จพระอนุชาธิราช ความว่า

" ... พ่อรู้สึกยินดีปลื้มใจมากที่มีโอกาสได้สังเกตหลายอย่าง ส่วนพระองค์สมเด็จพระอานันทมหิดลนั้น พระกิริยาอัธยาศัยหรือถ้าว่าอีกอย่างหนึ่ง คือ พระอุปนิสัยดีมาก มีเค้าของพระสติปัญญาผิดกับเด็กสามัญ และรู้จักวางพระองค์เหมาะแก่การเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ยังทรงพระเยาว์ ใคร ๆ ที่ได้เข้าใกล้แล้วมีแต่ชอบและสรรเสริญกันทุกคน ไม่เลือกว่าไทยหรือฝรั่ง ... "

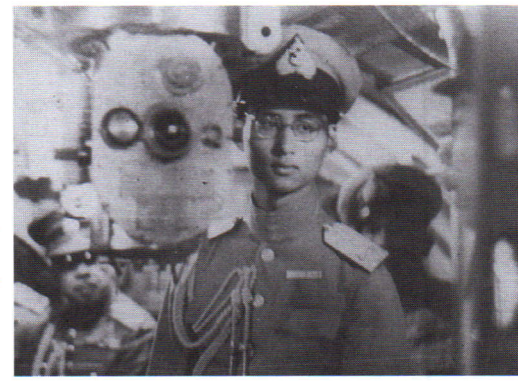

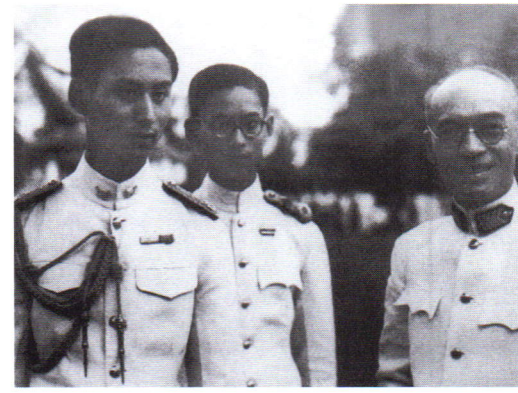

ขณะประทับในประเทศไทยเป็นเวลา ๒ เดือน ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เช่น ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานพระบรมอัฐิและพระอัฐิพระบรมราชบุพการี พระราชทานธงประจำกองยุวชนทหารหน่วยต่าง ๆ ทรงเปิดโรงพยาบาลอานันทมหิดลที่จังหวัดลพบุรี พระราชทานเงินบำรุงการศึกษาแก่โรงเรียนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

เมื่อครบกำหนดเวลาที่จะเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศสวิตเซอร์แลนด์เพื่อทรงศึกษาต่อ ได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ตอนหนึ่งว่า

" ... ข้าพเจ้าจะตั้งใจเรียนจนสำเร็จ เพื่อจะได้มาสนองคุณชาติที่รักของเรา ในการที่ข้าพเจ้าจะลาท่านไปนี้ ข้าพเจ้าขออวยพรให้ท่านทั้งหลายมีความสุขความเจริญทั่วกัน ... "

ต่อมาได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๔ และสงครามสงบในพุทธศักราช ๒๔๘๘ ขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา ได้เสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๒ ในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจสำคัญหลายประการ เช่น เสด็จพระราชดำเนินทรงตรวจพลสวนสนามของกองทหารสหประชาชาติพร้อมกับลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบตเตน ผู้บัญชาการทหารฝ่ายสัมพันธมิตรภาคตะวันออกไกล เมื่อวันที่ ๑๙

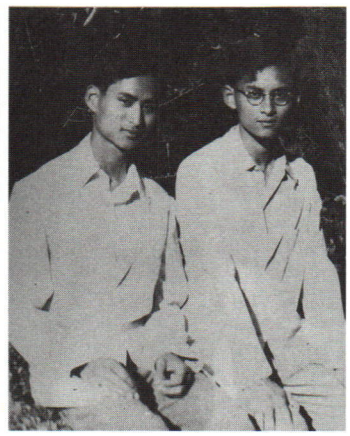

มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ แสดงถึงความเป็นไทจากการถูกญี่ปุ่นยึดครองในช่วงสงคราม

พระราชกรณียกิจสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับใหม่ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙

นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมชุมชนชาวจีนในย่านสำเพ็ง เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ ทำให้ความขัดแย้งระหว่างชาวจีนและชาวไทยอันเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีความเข้าใจกันดีขึ้น

ส่วนพระราชกรณียกิจอื่น ๆ คือ เสด็จพระราชดำเนินในพระราชพิธีต่าง ๆ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมกรมกองทหารและสถานที่สำคัญ เช่น วัด โรงพยาบาล หอสมุดแห่งชาติ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานปริญญาบัตร ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์ เป็นต้น อีกทั้งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรตามต่างจังหวัดและบริเวณใกล้เคียง เช่น สมุทรปราการ ปทุมธานี นนทบุรี พระประแดง ปากเกร็ด สมุทรสาคร และฉะเชิงเทรา

นอกจากทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงพระราชนิพนธ์พระราชานุกิจของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ไว้ตอนหนึ่ง ว่า

"เวลา ๑๙.๓๐ น. เสด็จลงประทับโต๊ะเสวย พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชา บางวันโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ทรงคุ้นเคยร่วมโต๊ะเสวยด้วย เสวยเสร็จแล้วทรงปราศรัยเรื่องต่าง ๆ กับผู้มาร่วมโต๊ะเสวย"

ภายหลังเวลาเสวยแล้ว ทรงพระราชกิจเปลี่ยนแปลงเป็นวัน ๆ ดังนี้ คือ

"๑. พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ หรือผู้ทรงคุ้นเคยเข้าเฝ้าฯ

๒. ทรงพระสำราญในการดนตรีกับสมเด็จพระอนุชา พร้อมด้วยนักดนตรีหรือผู้สนใจในการดนตรีที่เข้ามาเฝ้าฯ ร่วมด้วย"

และพระราชานุกิจที่ทรงปฏิบัติในระหว่างเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรนอกเขตพระนคร อีกตอนหนึ่ง ว่า

"๑. ทรงนมัสการพระพุทธรูปในพระอารามที่สำคัญในท้องที่

๒. เสด็จเยี่ยมสถานที่ราชการในท้องที่

๓. ทอดพระเนตรกิจการในสถานที่สำคัญ ๆ เช่น โรงงานและทอดพระเนตรการประกอบอาชีพ เช่น การทำนา การจับปลา การหัตถกรรมและอุตสาหกรรมต่าง ๆ

๔. ทรงปราศรัยต่อประชาชนด้วยเครื่องกระจายเสียง

๕. ทรงปราศรัยต่อประชาชนเป็นรายบุคคล

๖. ทอดพระเนตรการเล่นหรือการแสดงถวาย

๗. พระราชทานรางวัลแก่ประชาชนที่นำของขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย"

ด้วยพระราชจริยาวัตรอันงดงาม พระราชอัธยาศัยนอบน้อม และพระมหากรุณาธิคุณดังกล่าว ทำให้ทรงเป็นที่รักเคารพและเป็นความหวังของพสกนิกรทั่วไป แต่แล้วเหตุการณ์ที่ไม่มีใครคาดถึงก็คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ได้เสด็จสวรรคตโดยกระทันหัน ในวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ อันนำความวิปโยคอย่างใหญ่หลวงมาสู่ปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า รัฐบาลได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระอนุชาธิราช ขึ้นครองราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ต่อมา เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เชิญพระบรมราชสรีรางคารไปบรรจุที่ผ้าทิพย์พระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม ต่อมาพุทธศักราช ๒๕๓๙ ในพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เฉลิมพระปรมาภิไธยอย่างเต็มตามโบราณราชประเพณีและพระปรมาภิไธยอย่างสังเขปว่า **พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร** เพื่อแสดงความระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ

๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๕

พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน

นางเบญจมาส แพทอง

กระทรวงศึกษาธิการได้ถวายพระราชสมัญญา ***"พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน"*** แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔ ด้วยมีพระราชกรณียกิจที่เป็นประโยชน์แก่วงการศึกษาเหลือคณานับ ทรงส่งเสริมการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ รวมทั้งกองทุนที่ก่อประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชน โดยเฉพาะหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นทฤษฎีที่สำคัญยิ่งแก่สังคมไทยและวงการศึกษา และคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการถวายพระราชสมัญญา เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ ดังนั้นการจัดงานเนื่องในวันครู ประจำปี ๒๕๕๔ ที่เพิ่งผ่านมาเมื่อไม่นานนี้ จึงมีความพิเศษยิ่งใหญ่กว่าทุก ๆ ปี โดยจัดให้มีกิจกรรมเฉลิมฉลองระหว่างวันที่ ๑๔ – ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ เริ่มต้นด้วยการประกาศให้ปีนี้เป็นปีแห่งคุณภาพครู เพื่อให้ครูตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาตน พัฒนางานและจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ เพื่อให้เกิดผลต่อผู้เรียนซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญในอนาคต ปีแห่งคุณภาพครูเป็นการพัฒนาในทุกมิติ ได้แก่ การผลิตครู การพัฒนาครู การพัฒนาระบบเงินเดือนและค่าตอบแทนของครู การบำรุงขวัญและกำลังใจครู การช่วยเหลือเพื่อนครู การยกระดับและมาตรฐานวิชาชีพครูให้สูงขึ้น รวมทั้งจัดตั้ง *"กองทุนครูของแผ่นดิน"* ในโอกาสนี้ด้วย เพื่อยกย่องและเชิดชูอาชีพครูให้เป็นที่ปรากฏและมอบทุนให้กับครูสอนดี ครูเพื่อศิษย์ ครูดีเด่นต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและต่อยอดความเป็นเลิศของครู ให้ครูได้ศึกษาอบรม วิจัยและเพื่อส่งเสริมสนับสนุนครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่เสี่ยงภัย ทุรกันดารและพื้นที่ชายแดน กองทุนครูของแผ่นดินจะมีส่วนช่วยขับเคลื่อนให้วิชาชีพครูเป็นที่ยอมรับ ส่งผลให้ครูมีขวัญกำลังใจและเป็นผลให้พัฒนาเด็กนักเรียนเป็นคนที่สมบูรณ์ต่อไป

กิจกรรมที่สำคัญในวันครูปีนี้คือ การเฉลิมฉลองพระราชสมัญญาซึ่งจัดให้มีขึ้นทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ ส่วนกลางจัด ณ บริเวณคุรุสภา มีกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ การออกร้านแสดงผลงาน ผลิตภัณฑ์จากโรงเรียนต่าง ๆ กิจกรรมตอบปัญหาชิงรางวัล การแสดงของศิลปินบริษัท อาร์ เอส จำกัด (มหาชน) เป็นต้น การจัดงานนี้นายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธีน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา *"พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน"* ที่หอประชุมคุรุสภาและประกอบพิธีคารวะครูอาวุโสเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีและรำลึกพระคุณครู เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ส่วนภูมิภาค มีพิธีทำบุญตักบาตร ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การมอบโล่ เกียรติบัตรแด่ครู และอื่น ๆ รวมทั้งระดมทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนครู อีกด้วย

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับพระราชสมัญญา *"พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน"* คำขวัญวันครู ประจำปี ๒๕๕๔ จึงอยู่ภายใต้คำขวัญที่ว่า ***เทิดพระเกียรติทั่วหล้า บูชาครูของแผ่นดิน "ภูมินทร์ภูมิพล"*** วันครูปีนี้ จึงมีความหมายพิเศษยิ่งสำหรับครูทุกคน ดังที่ศาสตราจารย์พิเศษ ธงทอง จันทรางศุ เลขาธิการสภาการศึกษาในขณะนั้น อธิบายว่า *"การถวายพระราชสมัญญาพระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน ทำให้คำว่า "ครู" กลับมามีความหมายอีกครั้ง ตลอดจนทำให้คนที่จะก้าวเข้ามาเป็นครูมีความมั่นใจในอาชีพมากขึ้น...คำว่าครู ยังคงเป็นคำที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นคำที่อยู่ในความเคารพนับถือของคนไทยทั้งหลายซึ่งจะเป็นแรงใจให้ผู้ที่เป็นครูอยู่แล้วเกิดความมุ่งมั่นในการทำหน้าที่ของตัวเอง ขณะเดียวกันสำหรับผู้ที่จะก้าวเข้ามาอยู่ในวิชาชีพนี้จะได้มั่นใจว่าได้เลือกเดินเข้ามาในอาชีพที่มีเกียรติและเลือกไม่ผิดที่มายืนอยู่ตรงนี้"*

คำว่า *"ครู"* มาจากภาษาบาลีสันสกฤตว่า ครุ หรือ คุรุ แปลว่า หนัก กล่าวคือ หนักด้วยภาระหน้าที่ในการกล่อมเกลาศิษย์ให้มีความรู้คู่คุณธรรม การเป็นครูเป็นได้ ๒ ลักษณะคือ โดยการบอกกล่าวชี้แนะอบรมสั่งสอน และโดยการประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เป็นต้นแบบให้ผู้อื่นได้เรียนรู้แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นครูทั้ง ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ทรงมีพื้นฐานแห่งความเป็นครู เห็นได้จากสมเด็จพระบุรพการีหลายพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างและทรงมีพระวิญญาณครู เช่น สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทุกพระองค์ทรงสนับสนุนการศึกษา ทรงสร้างโรงเรียน ทรงอบรมสั่งสอน ทรงมีวิธีการสอนอย่างแยบยล ทรงสอนให้เป็นคนดี ดังพระดำรัสสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ว่า *"คนดีของฉันรึ จะต้องไม่พูดปด ไม่สอพลอ ไม่อิจฉาริษยา ไม่คดโกงและไม่มีความทะเยอทะยานอย่างบ้า ๆ แต่ต้องพยายามทำหน้าที่ของตนให้ดีในขอบเขตของศีลธรรม"* ความเป็นครูจึงอยู่ในสายพระโลหิต พระราชกรณียกิจนานาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเกี่ยวข้องกับการศึกษาและสนับสนุนงานอาชีพหลายประการ เช่น

พระราชทานกำเนิดโรงเรียนและมูลนิธิที่สนับสนุนการศึกษา โรงเรียนสำหรับพระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ บุตรหลานข้าราชบริพาร โรงเรียนสำหรับเด็กกำพร้ายากจน เด็กในพื้นที่ห่างไกลคมนาคม พระราชทานการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กยากจน ทุนการศึกษา รางวัลและกำลังใจในรูปแบบต่าง ๆ แก่ครู นักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับนักเรียนไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์และพระบรมราชูปถัมภ์ พระราชทานแนวพระราชดำริก่อตั้งสถานศึกษาเพื่องานวิจัยขั้นสูง ทรงรับอุปถัมภ์โรงเรียนวังไกลกังวล ทรงเป็นครูในรายการ *"ศึกษาทัศน์"* ของมูลนิธิทางไกลผ่านดาวเทียม ทรงสอนด้วยพระองค์เอง ทรงพานักเรียนไปศึกษาในสถานที่จริง เป็นต้น ทั้งยังทรงได้รับการยกย่องว่าทรงเป็นครูภาษาไทยของแผ่นดิน ด้วยมีพระอัจฉริยภาพทางภาษาไทย และทรงเห็นความสำคัญของภาษาไทยว่าเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ เป็นเครื่องมือสื่อสารให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากงานพระราชนิพนธ์ กระแสพระราชดำรัสต่าง ๆ ทรงอุปถัมภ์หน่วยงาน องค์กรที่ปฏิบัติงานด้านส่งเสริมภาษาไทยอยู่เสมอ พระราชทานแนวพระราชดำริให้จัดทำโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน นอกจากนี้ยังทรงมีพระวิริยอุตสาหะในการศึกษาวิจัยใฝ่รู้ตลอดเวลา จนเกิดความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่าง ๆ แล้วทรงนำความรู้และแนวทางที่เป็นคุณประโยชน์มาปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง ประจักษ์แก่สาธารณชนอยู่เป็นนิจ ประชาชนทั้งหลายจึงได้เรียนรู้และปฏิบัติตนตามพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ยังความเจริญก้าวหน้าในทุกวิชาการเสมอมา พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท พระราชนิพนธ์ พระราชกรณียกิจ พระราชจริยวัตร และพระราชดำริหลากหลายประการ ล้วนทรงสั่งสอนและทรงเป็นแบบอย่างแก่พสกนิกรทั้งสิ้น กล่าวได้ว่าทรงเป็นนักคิด นักประดิษฐ์ นักวิจัย ที่สามารถนำผลมาเป็นแบบของงานที่อำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชน ทรงถือเป็นพระราชภาระที่จะทรงสั่งสอน ชี้นำ แสดงตัวอย่าง และติดตามผลโครงงานต่าง ๆ เพื่อความสำเร็จและประโยชน์ของราษฎร อย่างไรก็ตาม

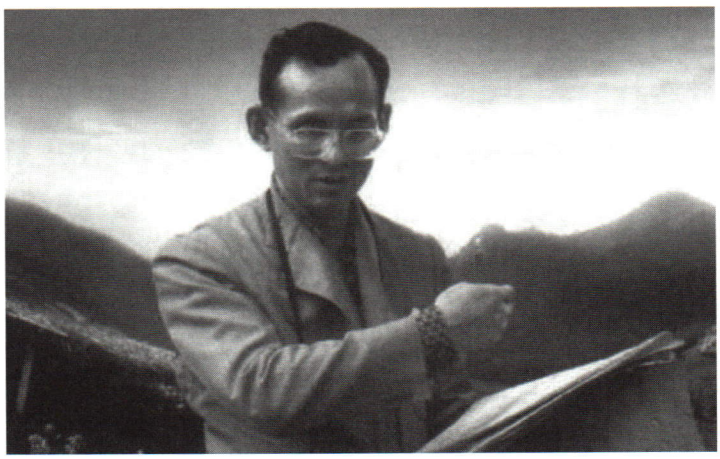

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้ความสำคัญแก่ครูและวิชาชีพครู ทรงสั่งสอนให้ครูตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังพระราชดำรัสองค์หนึ่งที่พระราชทานแก่ครูอาวุโสในโอกาสที่เข้ารับพระราชทานเครื่องหมายเชิดชูเกียรติ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๖ ดังนี้

"งานของครูเป็นงานพิเศษผิดแปลกกว่างานอื่น ๆ กล่าวในแง่หนึ่งที่สำคัญก็คือว่า ครูจะหวังผลตอบแทนเป็นยศศักดิ์ ความร่ำรวยหรือประโยชน์ทางวัตถุเป็นที่ตั้งไม่ได้ผลได้ส่วนสำคัญจะเป็นผลทางใจ ซึ่งผู้เป็นครูแท้ก็พึงใจและภูมิใจอยู่แล้ว"

จะเห็นได้ว่าพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันขึ้นปีใหม่ วันพระราชทานปริญญาบัตร หรือโอกาสใด ๆ ก็ตาม ล้วนเป็นคำสอนที่มีค่า เหมาะสมแก่กาลสมัยและยังประโยชน์โดยตรงแก่ผู้น้อมนำไปปฏิบัติ ทั้งยังทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างของผู้ที่มุ่งมั่นทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมตลอดมา และด้วยเหตุที่ทรงพระเมตตาต่อพสกนิกรจึงพระราชทานความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่ปิดบัง ความรู้นั้นเป็นความรู้ที่ทรงคิด ทรงค้นคว้า ทรงทดลองด้วยพระองค์เอง การที่ประชาชนปฏิบัติตามวิธีการต่าง ๆ ที่ทรงสอน ทรงสาธิต ทำให้ราษฎรอยู่ดีกินดีมีสุข

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ โครงการหลวง โครงการส่วนพระองค์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นบทเรียนที่มีค่ามหาศาล ประชาชนได้เรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตการทั้งปวงเป็นที่ประจักษ์ชัด ตั้งแต่แรกเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงประกาศพระปฐมบรมราชโองการ *"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"* การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเป็นไปเพื่ออาณาประชาราษฎร์อย่างแท้จริง ทรงแก้ไขปัญหา ทรงคิดหาแนวทางแก้ไข สิ่งที่สำคัญคือ ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง ทรงชี้แนะให้มองประโยชน์ส่วนรวม มีความรู้รักสามัคคี มีความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจ และมีความเพียร มุ่งมั่นพัฒนาประเทศชาติ จากพระราชกรณียกิจนานา พสกนิกรต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมอย่างหาที่สุดมิได้ และพร้อมที่จะสนองพระมหากรุณาธิคุณในทุกโอกาสและในกาลทุกเมื่อ

ด้วยพระอัจฉริยภาพดังกล่าวมา จึงทรงเปรียบประดุจครูของประชาชนทั่วประเทศสมดังที่กระทรวงศึกษาธิการ อันประกอบด้วย ครู บุคลากรทางการศึกษาและประชาชนร่วมกันถวายพระราชสมัญญา ***"พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน"***

๓๑ มกราคม ๒๕๕๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับความมั่นคงด้านอาหาร

นางสายไหม จบกลศึก

การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารของประเทศ กล่าวได้ว่าสืบเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริริเริ่มไว้ทุกโครงการ ซึ่งล้วนเป็นส่วนสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เป็นต้นทางเพื่อนำไปสู่การสร้างอาหารของประเทศทั้งสิ้น จากความเห็นที่ว่า ทรงพัฒนาดินเพื่อสร้างพื้นที่ทำกิน ทรงพัฒนาป่าเพื่อสร้างน้ำ ทรงพัฒนาน้ำเพื่อสร้างธัญญาหาร ทรงพัฒนาข้าวปลาอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงของชีวิต ทรงสอนให้รู้จักชีวิตพอเพียง เพื่อประโยชน์สุขของแผ่นดิน เมื่อประมวลพระราชกรณียกิจที่กล่าวทั้งหมดมาประสานสัมพันธ์กันแล้ว จะมองเห็นความเกี่ยวเนื่องได้ชัดเจนว่า พระองค์คือผู้ทรงสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่ชาติบ้านเมืองอย่างอเนกอนันต์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพัฒนาดินเพื่อสร้างพื้นที่ทำกิน ความหมายคือ *"การบำรุงดิน"* ทรงพัฒนาป่าเพื่อสร้างน้ำและพัฒนาน้ำเพื่อสร้างธัญญาหาร หมายถึง *"การบริหารจัดการน้ำ"* เมื่อกาลเวลาล่วงไปทำให้ชาวไทยทั้งหลายประจักษ์ในพระอัจฉริยภาพปรีชาญาณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า พระองค์คือ *"จอมปราชญ์แห่งดิน"* เพราะทรงแก้ไขปรับปรุงดินที่เป็นปัญหาหลาย

ลักษณะ ทั้งดินทราย ดินเป็นหินกรวดแห้งแล้ง ดินดาน ดินแข็ง ดินลูกรัง ดินถูกชะล้าง ดินเปรี้ยว ซึ่งล้วนเป็นดินที่มีสภาพเสื่อมโทรมในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ให้กลับฟื้นคืนชีวิต สามารถกลับมาใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารและทำการเกษตรกรรมได้อย่างถาวร นอกจากการเป็นจอมปราชญ์แห่งดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงเป็น *"จอมปราชญ์แห่งน้ำ"* ด้วยการพระราชทานพระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำ ตั้งแต่น้ำบนฟ้าหรือฝนหลวงที่สามารถช่วยเหลือพื้นที่แห้งแล้งขาดแคลนน้ำได้ถึง ๑๗๓ ล้านไร่ต่อปี การใช้ประโยชน์ตั้งแต่น้ำหยดแรกในการฟื้นฟูต้นน้ำลำธารด้วยการสร้างฝายชลอน้ำ การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ ทั้ง ฝาย อ่างเก็บน้ำ เขื่อนต่าง ๆ ตลอดจนพัฒนาแหล่งน้ำบนผิวดินเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ปศุสัตว์ ประมง รวมทั้งการแก้ปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน การแก้ปัญหาน้ำเสียในชุมชนเมือง

ทรงพัฒนาข้าวปลาอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงของชีวิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญของ *"ข้าว"* ว่าเป็นอาหารหลักของคนไทยทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าในเมืองหรือชนบทห่างไกล ข้าวเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอันดับแรกของชีวิต นอกจากจะเป็นอาหารหลักของประชาชนของประเทศแล้ว ยังเป็นสินค้าส่งออกหลักของประเทศอีกด้วย การวิจัยพัฒนาและส่งเสริมเรื่องข้าวจึงได้รับการเน้นเป็นพิเศษ โดยจัดตั้งกรมการข้าวเพื่อรับผิดชอบเรื่องข้าวโดยตรง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๖ ผู้ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการข้าวคนแรก คือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ ขณะดำรงพระยศหม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ และหม่อมหลวงเทพฤทธิ์ เทวกุล ผู้รับผิดชอบด้านการวิจัยและพัฒนาเครื่องจักรกลต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกษตร รวมทั้งการริเริ่มทำฝนเทียม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นขวัญกำลังใจในการเกษตรและการผลิตอาหาร ทรงเห็นความสำคัญของชาวนาและผู้ประกอบอาชีพเกษตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รื้อฟื้นพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญอันเป็นพิธีเสริมสิริมงคลแก่พืชพันธุ์ธัญญาหารและบำรุงขวัญกำลังใจแก่เกษตรกร สนับสนุนส่งเสริมชาวนาชาวไร่ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๓ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานอธิษฐานขอความสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารให้อุดมสมบูรณ์แก่พระราชอาณาจักรไทย ทรงปลูกพันธุ์ข้าวทดลองในนาทดลองบริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ซึ่งเป็นพระราชฐานที่ประทับ เก็บเกี่ยวแล้วพระราชทานให้นำมาเข้าในพระราชพิธี ประมาณ ๔๐-๕๐ กิโลกรัม เมล็ดพันธุ์ข้าวที่พระราชทานมาเข้าพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้แบ่งไปหว่านที่ท้องสนามหลวง ลานประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งจัดบรรจุซองส่งไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักรสำหรับแจกจ่ายแก่เกษตรกร เพื่อเป็นสิริมงคลตามพระราชประสงค์ที่ทรงส่งเสริมการเกษตรและความเจริญแห่งพืชผลของอาณาประชาราษฎร์ ความมุ่งหมายของพระราชพิธีเพื่อสิริมงคลและบำรุงขวัญเกษตรกรชักนำให้มีความมั่นใจในการทำนา อันเป็นเรื่องที่จำเป็นมากสำหรับบ้านเมืองในสมัยโบราณ และ

มีความสำคัญสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน และเพื่อแสดงว่าพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นองค์พระประมุขของประเทศ มีพระมหากรุณาธิคุณต่อชาวนาผู้ประดุจกระดูกสันหลังของชาติ ทั้งทรงเป็นขวัญกำลังใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเกษตรตลอดมา

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔ เจ้าหน้าที่ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (The Food and Agriculture Organization of United Nation หรือ FAO) นำพันธุ์ปลาหมอเทศเข้ามาถวาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมประมงนำไปขยายพันธุ์แล้วมอบให้ผู้ใหญ่บ้านและกำนันในจังหวัดต่าง ๆ แจกจ่ายแก่ลูกบ้านของตน ในกรณีนี้เป็นส่วนที่ราษฎรหันมารับประทานปลามากขึ้น ทำให้อนามัยและสุขภาพดีขึ้น ครั้นพุทธศักราช ๒๕๐๘ พระจักรพรรดิอากิฮิโต ขณะเมื่อดำรงพระอิสริยยศ เจ้าฟ้า อากิฮิโต มกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่น ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปลาตระกูลเดียวกับปลาหมอเทศ จำนวน ๕๐ ตัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลี้ยงไว้ที่บ่อปลาในสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เป็นปลาที่ขยายพันธุ์เร็วมาก พระราชทานชื่อว่า *"ปลานิล"* ทรงมอบให้กรมประมง ๑๐,๐๐๐ ตัวนำไปขยายพันธุ์แล้วแจกจ่ายแก่ราษฎร กรมประมงได้แจกให้แก่ราษฎรไปแล้ว ๑,๕๐๐ ล้านตัว คิดเป็นมูลค่า ๕,๗๗๐ ล้านบาท ทำให้ปลานิลเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และเป็นปลาสำคัญที่เกษตรกรจำนวนมากในทุกภูมิภาคสามารถยึดเป็นอาชีพเพาะเลี้ยงจำหน่าย ส่งผลให้ประชาชนเข้าถึงโปรตีน นำไปสู่การมีความมั่นคงด้านอาหาร

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศเดนมาร์ก พุทธศักราช ๒๕๐๖ ก่อให้เกิดความร่วมมือในการสร้างอุตสาหกรรมผลิตน้ำนม ด้วยมีพระราชประสงค์ให้ราษฎรไทยให้ความสำคัญในการบริโภคนมเพื่อสุขภาพพลานามัยแข็งแรง ทรงจัดตั้งโรงนมสวนจิตรลดา ในพระราชวังดุสิต เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่การเลี้ยงโคนม โดยการสาธิตการดำเนินงานให้เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกร เพื่อสามารถนำไปดำเนินการเองได้ภายในครัวเรือนหรือแบบสหกรณ์ ส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกร มีการศึกษาค้นคว้า ทดลองหาวิชาการแผนใหม่เกี่ยวกับการเลี้ยงโคนม แล้วเผยแพร่ความรู้ไปยังเกษตรกร ทำการคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์โคนมที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศของประเทศไทย อันเป็นการส่งเสริมให้มีการบริโภคนมสดกว้างขวางยิ่งขึ้น

ในการพัฒนาชนบทนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้ แนวทางการพัฒนาจึงทรงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสอดคล้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน ทรงส่งเสริมให้ความรู้เทคนิควิชาการที่ทันสมัย เรียบง่าย ประหยัด ถูกต้องตามหลักวิชา จึงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง **ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ** เพื่อให้เป็นสถานที่ในการศึกษา ทดลอง ทดสอบ

และแสวงหาแนวทางวิธีการพัฒนาต่าง ๆ อย่างบูรณาการ เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในภูมิภาค ผลการศึกษาที่สำเร็จแสดงไว้ในลักษณะ *"พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต"* ซึ่งเกษตรกรสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ และนำความรู้อันเป็นวิธีการประกอบอาชีพจากสภาพที่เหมือนจริงเพื่อกลับมาใช้ในพื้นที่ของตนเองได้ ทรงมุ่งหวังให้ศูนย์พัฒนาเป็นต้นแบบของความสำเร็จที่เกษตรกรไปตักตวงความรู้และช่วยเหลือตนเองได้อย่างยั่งยืนด้วยการจัดตั้งศูนย์ ๖ แห่ง ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จันทบุรี เพชรบุรี สกลนคร นราธิวาส และเชียงใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างความมั่นคงด้านอาหารระดับครัวเรือนด้วย *"เกษตรทฤษฎีใหม่"* เป็นวิธีการบริหารทรัพยากรธรรมชาติซึ่งถือเป็นทุนหรือทรัพย์สินของเกษตรกรนำไปสู่ความพอเพียง เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียงเพื่อพออยู่พอกิน สามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับชีวิตที่ประหยัด เน้นสร้างความรัก ความสามัคคีในท้องถิ่น ทรงสร้างหลักการของทฤษฎีใหม่ ๓ ขั้นตอน เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนตามโครงการให้ค่อย ๆ มั่นคงและแข็งแกร่งสามารถประสานความร่วมมือในเครือข่ายอาชีพไปสู่ภาคเอกชนทั้งบริษัทและธนาคาร

ทรงสอนให้รู้จักชีวิตพอเพียงเพื่อประโยชน์สุขของแผ่นดินด้วย **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** อันเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นทางสายกลางที่ไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณอย่างมีเหตุผล เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ เพื่อให้การพัฒนาและการบริหารประเทศดำเนินไปในสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นต้นแบบของการปฏิบัติด้านความมั่นคงด้านอาหาร ดังที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญสดุดีในการพัฒนาการเกษตร เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๘ ในฐานะที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของชาวไทย โดยเฉพาะผู้ประกอบอาชีพเพาะปลูก บำรุงรักษาน้ำ และป่า ซึ่งทรงยึดหลัก สนับสนุนการพัฒนาแบบยั่งยืนเพื่อความมั่นคงในอนาคต มาเป็นแนวปฏิบัติ และเหรียญ Telefood Medal ซึ่งทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ ในฐานะที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อความผาสุกของอาณาประชาราษฎร์ในถิ่นชนบทไทย ให้ยืนหยัดต่อสู้เพิ่มพูนผลผลิตทางการเกษตรและพึ่งตนเองได้

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริเกี่ยวกับป่าไม้

นางเบญจมาส แพทอง

จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วทุกภูมิภาค ทอดพระเนตรสภาพป่าไม้ถูกทำลายเสียหาย ทั้งโดยภัยธรรมชาติและน้ำมือมนุษย์ ประกอบกับการพัฒนาบ้านเมืองในทุกด้าน พื้นที่ป่าไม้แปรสภาพเป็นพื้นที่เกษตรอุตสาหกรรม การจัดสรรเพื่อที่อยู่อาศัย และบางส่วนเป็นพื้นที่ปลูกพืชเสพติดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ปัญหาต่าง ๆ เช่น ไฟป่า ภัยแล้ง น้ำท่วม เกษตรกรเพาะปลูกไม่ได้ ผลผลิตตกต่ำ เกิดการอพยพสู่เมือง เกิดปัญหาชุมชนแออัด เกิดอาชญากรรม เป็นผลกระทบมาจากการตัดไม้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น ทรงเห็นความสำคัญและประโยชน์ของป่าไม้ในด้านต่าง ๆ อาทิ ป่าช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ สามารถลดการพังทลายของดิน ลดการกัดเซาะหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์ ป้องกันน้ำท่วม ฉับพลันและสามารถลดความรุนแรงของการเกิดภาวะน้ำท่วม เนื่องจากต้นไม้ช่วยชะลอการไหลของน้ำบนผิวหน้าดิน ร่มเงาของป่าช่วยป้องกันมิให้เกิดความร้อนจากดวงอาทิตย์กระทบผิวดินโดยตรง ป่าช่วยปรับสภาพบรรยากาศ ทำให้เกิดฝนตกในบริเวณที่มีป่าไม้หนาแน่นส่งผลให้พื้นที่ใกล้เคียงได้รับน้ำฝนใช้ในการเกษตรกรรมและอื่น ๆ ทั้งยังเป็นแนวป้องกันลมพายุ นอกจากนี้ป่าไม้ยังเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งผลิต มนุษย์ได้อาศัยผลิตภัณฑ์จากป่า สร้างที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไม้สอย เชื้อเพลิง ยารักษาโรค และที่สำคัญยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าทำให้เกิด

ความสมดุลในระบบนิเวศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับป่าไม้หลายประการและในหลายโอกาสอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

พุทธศักราช ๒๕๐๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งโครงการศึกษาทดลองงานทางด้านการเกษตร ในโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา ด้วยทรงเห็นว่าเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประเทศ ทรงศึกษาเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการทดลองมาเป็นแบบอย่างหรือปรับปรุงแก้ไข เพื่อการพัฒนาด้านการเกษตรให้แก่พสกนิกร เช่น การเลี้ยงโคนม การเพาะเลี้ยงปลานิล นาข้าวทดลอง โรงสีข้าว บ้านพลังงานแสงอาทิตย์ ระบบสูบน้ำด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ ระบบผลิตน้ำเย็นโดยใช้พลังงานความร้อนจากแกลบ โรงกระดาษสา เป็นต้น

ป่าไม้สาธิต เป็นหนึ่งในโครงการศึกษาทดลองของโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา โครงการนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรมที่วังไกลกังวล หัวหิน มีพระราชดำริที่จะสงวนพื้นที่ป่ายางนา บริเวณอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ไว้เป็นสวนสาธารณะและสงวนยางนาไว้ไม่ให้สูญพันธุ์ เนื่องจากต้นยางนาถูกตัดไปใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก แต่ไม่สามารถซื้อที่ดินบริเวณนั้นได้เพราะมีราษฎรเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงปลูกกล้ายางนาที่ทรงเพาะเมล็ดด้วยพระองค์เอง ในพื้นที่บริเวณพระตำหนักสวนจิตรลดารโหฐานพร้อมด้วยข้าราชบริพาร จำนวน ๑,๐๐๐ กว่าต้น และต่อมาในพุทธศักราช ๒๕๐๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมป่าไม้และคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นำพันธุ์ไม้จากทั่วประเทศมาปลูก เพื่อเป็นการจำลองป่าไม้ไว้ในโครงการส่วนพระองค์เป็นป่าไม้สาธิตที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องป่าไม้ในภาคต่าง ๆ ของประเทศและระบบนิเวศของป่า

พุทธศักราช ๒๕๑๗ มีพระราชดำริเกี่ยวกับ **ป่าพรุ** พรุ หมายถึง ที่ลุ่มชื้นแฉะมีน้ำแช่ขัง ดินในพรุมีสารประกอบไพไรต์ (pyrite) ทำให้ดินเปรี้ยวเป็นกรดไม่สามารถเพาะปลูกได้ และบางครั้งเกิดปฏิกิริยาเคมีทำให้ไฟไหม้เป็นวงกว้าง ดับได้ยาก พบในพื้นที่ภาคใต้หลายแห่ง เช่น จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา โดยเฉพาะจังหวัดนราธิวาสมีพื้นที่พรุมากที่สุด

พระราชดำริเกี่ยวกับป่าพรุนี้ เกิดจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ภาคใต้ ทอดพระเนตรพรุชื้นแฉะน้ำท่วมขัง มีซากพืชทับถมถูกทิ้งร้างเป็นบริเวณกว้าง ในขณะที่ราษฎรต้องการพื้นที่ทำกิน จึงมีพระราชดำริในโครงการพัฒนาพื้นที่พรุต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง โดยลำดับ ได้แก่ *โครงการพัฒนาพื้นที่พรุบาเจาะ – ไม้แก่น อันเนื่องมาจากพระราชดำริ* ที่จังหวัดนราธิวาส เพื่อเร่งรัดการระบายน้ำจากพื้นที่พรุลงสู่ทะเล เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๗ *ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ* ซึ่งเป็นสถานที่สาธิตวิธีแก้ปัญหาดินเปรี้ยวและวิธีจัดการพื้นที่ป่าพรุ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕ มีพระราชดำริว่า พื้นที่น้ำท่วมหาประโยชน์ไม่ได้ ถ้าทำให้ผลพันน้ำขึ้นมาโดยมีการระบายน้ำออกไปคงเกิดประโยชน์แก่ประชาชนอย่างมหาศาล ศูนย์แห่งนี้จึงเป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้าวิจัยทดลองและพัฒนาดินให้พื้นที่พรุเป็นประโยชน์ต่อการเกษตร พัฒนาการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การเกษตรอุตสาหกรรมที่สอดคล้องกับพื้นที่ เพื่อเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น ๆ ควบคู่กับการส่งเสริมอาชีพ มีการสร้างอ่างเก็บน้ำจืดเป็นจุดตั้งต้นทำการเกษตรตามแนวพระราชดำริเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ *โครงการพัฒนาพื้นที่พรุแฆแฆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ* เพื่อแก้ปัญหาดินเปรี้ยวจัดจนสามารถปลูกข้าวได้ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ *โครงการควบคุมไฟป่าพรุโต๊ะแดง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ* เพื่อแก้ปัญหาไฟไหม้ป่าพรุโต๊ะแดง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๑

พุทธศักราช ๒๕๑๙ มีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับ การปลูกป่า เรียกว่า **ป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง** หมายถึง การปลูกต้นไม้ ๓ ประเภท ได้แก่ การปลูกไม้ใช้สอย ไม้ผลกินได้ และไม้เศรษฐกิจ สามารถยังประโยชน์ประการที่ ๔ คืออนุรักษ์ดินและน้ำ แนวพระราชดำรินี้เกิดขึ้นที่หน่วยพัฒนาต้นน้ำทุ่งจ๊อ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ การปลูกไม้ใช้สอยและไม้เศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไผ่หวาย ไม้ฟืนเชื้อเพลิง เช่น ไม้กระถินยักษ์ ไม้กินได้ เช่น สะเดา แค มะขามป้อม ทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์ ชุมชนอาศัยกิน ใช้ และสามารถอนุรักษ์ดินและน้ำในขณะเดียวกัน

นอกจากนี้ยังพระราชทานแนวพระราชดำริ **ปลูกต้นไม้ลงในใจคน** แก่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ หน่วยจัดการต้นน้ำทุ่งจ๊อ มีใจความว่า *"เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ควรจะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง"* **การปลูกต้นไม้ลงในใจคน** เป็นแนวพระราชดำริเพื่อการปลูกป่าอย่างยั่งยืน เน้นการปลุกจิตสำนึกรักธรรมชาติก่อนลงมือปลูกป่า และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงป่า หาประโยชน์จากป่าและสร้างประโยชน์

ให้กับป่าเป็นการตอบแทน ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๑๘ - ๒๕๓๘ หน่วยจัดการน้ำทุ่งจ๊อได้ปลูกป่าทุกปีอย่างต่อเนื่องโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม พร้อมสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของป่าไม้ มีการปลูกสนสามใบ นางพญาเสือโคร่ง แอปเปิ้ลป่า ต้นซ้อ ต้นก่อ เป็นต้น การปลูกต้นไม้ลงในใจคนยังดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับมีการสร้างฝายต้นน้ำตามห้วยต่าง ๆ และเพาะชำกล้าหญ้าแฝกเพื่อรักษาดินและน้ำ มีผลให้ราษฎรมีงานทำ มีจิตสำนึกรักหวงแหนธรรมชาติ

พุทธศักราช ๒๕๒๐ มีแนวพระราชดำริ **ปลูกป่าทดแทน** เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมอย่างเร่งด่วน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริที่สถานีหลวงพัฒนาชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ว่า การปลูกป่าทดแทนต้องมีแผนการดำเนินงานพร้อมกับการพัฒนาชาวไทยภูเขา ทั้งเป็นไม้โตเร็วและมีประโยชน์หลายอย่างโดยปลูกคลุมแนวร่องน้ำให้ช่วยยึดผิวดิน เก็บความชุ่มชื้น รวมทั้งมีพระราชดำริให้สร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นขนาดเล็กเพื่อหนุนน้ำส่งไปไว้ใช้ในการเพาะปลูก น้ำจากฝายจะแผ่ขยายสร้างความชุ่มชื้นให้บริเวณนั้นด้วย แนวพระราชดำริปลูกป่าทดแทนได้กระทำในพื้นที่หลายแห่งและมีกรรมวิธีที่แตกต่างกัน เช่น ปลูกทดแทนในพื้นที่ถูกบุกรุกแผ้วถางเสื่อมโทรม ในโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดมุกดาหาร ปลูกทดแทนตามไหล่เขา ในโครงการพัฒนาดอยตุงฯ จังหวัดเชียงราย ปลูกทดแทนบริเวณต้นน้ำบนยอดเขาและเนินสูง ในโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวง จังหวัดเชียงใหม่ ปลูกป่าบริเวณอ่างเก็บน้ำ ในโครงการสวนป่าสิริเจริญวรรษ จังหวัดชลบุรี ปลูกป่าที่ยอดเขาเนื่องจากสภาพป่าบนเขาทรุดโทรม ปลูกป่าเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำและแหล่งน้ำให้มีน้ำสะอาดบริโภค ปลูกป่าให้ราษฎรมีรายได้เพิ่ม และปลูกป่าเสริมธรรมชาติ เพื่อเป็นการสร้างที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์ป่า

พุทธศักราช ๒๕๒๙ – ๒๕๓๕ มีแนวพระราชดำริ **ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก** เป็นการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม โดยการสร้างสมดุลธรรมชาติด้วยวิธีปล่อยให้ต้นไม้เติบโตอิสระไม่เข้าไปรบกวนอย่างน้อย ๕ ปี ในช่วงเวลา ๕ ปี ต้นไม้จะงอกงามโดยอาศัยวงจรการเกิด การเจริญเติบโต การทับถมทดแทนตามธรรมชาติ เกิดเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตของกล้าไม้และให้เวลาพันธุ์ไม้ที่ถูกทำลายได้มีช่วงฟื้นตัวและหากปล่อยป่าทิ้งไว้ถึง ๓๐ - ๔๐ ปี ป่าเต็งรังซึ่งเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาด

เล็กและขนาดกลางขึ้นกระจัดกระจายจะกลายเป็นป่าเบญจพรรณ ซึ่งเป็นผืนป่าที่เป็นแหล่งกำเนิดของไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ เป็นต้น พื้นที่การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ได้แก่ ศูนย์ศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้ม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีพระราชดำริ ให้พัฒนาที่ดินดังกล่าวใน ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ฟื้นฟูสภาพป่า พัฒนา และปล่อยทิ้งไว้จนป่าค่อย ๆ ฟื้นตัวตามลำดับ

พุทธศักราช ๒๕๓๔ มีพระราชดำริเกี่ยวกับ**ป่าชายเลน** เนื่องจากประเทศไทยประสบปัญหาการรุกล้ำป่าชายเลนเพราะเมืองและชุมชนขยายตัว โดยเฉพาะป่าชายเลนภาคกลางและภาคตะวันออก มีสภาพเสื่อมโทรมจากการรุกล้ำพื้นที่เพื่อทำการประมงชายฝั่ง นาเกลือ และการทำไม้เผาถ่าน โครงการการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนที่สำคัญ คือ โครงการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชายเลนในเขตพื้นที่เป้าหมายจังหวัดสงขลาและปัตตานี ได้แก่ โครงการชุมชนพัฒนาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โครงการศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนยะหริ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี โครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการฟื้นฟูป่าชายเลน อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถฟื้นฟู ปลูกป่าชายเลนได้หลายร้อยไร่ และรวบรวมเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีแนวพระราชดำริเรื่อง **ป่าเปียก** ซึ่งหมายถึง ป่าที่ประกอบด้วยไม้โตเร็วและไม้ชุ่มน้ำ เช่น กล้วย ปลูกไว้ตามแนวคลองส่งน้ำโดยมีฝายชะลอความชุ่มชื้นช่วยเก็บซับน้ำเป็นระยะ ๆ ให้น้ำไหลซึมลงตามแนวเขาตลอดเวลา เพื่อเป็นแนวกันไฟป่า เนื่องมาจากประเทศไทยเผชิญปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย เกิดไฟป่าบ่อยครั้งและมีแนวโน้มควบคุมได้ยาก ไฟป่าทำความเสียหายให้กับพื้นที่ทำกิน คน สัตว์ป่าไม่มีที่อยู่อาศัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหาวิธีป้องกันและแก้ไข แนวพระราชดำริเรื่องป่าเปียกจึงเกิดขึ้น เพื่อให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายเป็นวงกว้าง สร้างแนวป้องกันไฟป่า การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือฝายกั้นน้ำขวางร่องน้ำเป็นระยะ ๆ ทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายออก การปลูกกล้วยเป็นแนวห่างกันแต่ละต้นประมาณ ๒ เมตร หากเกิดไฟไหม้ต้นกล้วยซึ่งเป็นพืชอุ้มน้ำจะช่วยชะลอไฟ

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับป่าไม้เหล่านี้ เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ให้พสกนิกรของพระองค์ในการที่ทรงเห็นประโยชน์ของป่าไม้ กล่าวได้ว่า *"ทรงบำบัดทุกข์ บำรุงสุข"* ให้แก่ประชากรอย่างทั่วถึงและแท้จริง โดยเฉพาะการปลูกต้นไม้ลงในใจคนนั้น เป็นการปลูกป่าที่ยั่งยืนที่สุด

๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปัญหาน้ำท่วม
ตอนที่ ๑ : แนวพระราชดำริในการแก้ไข ป้องกันน้ำท่วม

นางเบญจมาส แพทอง

ปัญหาน้ำท่วมกว่าหลายจังหวัดและกรุงเทพมหานครในปลายปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ นี้ มีสาเหตุมาจากลมพายุ ทำให้ฝนตก เพิ่มปริมาณน้ำในเขื่อนอย่างรวดเร็วและมหาศาล เป็นผลให้เกิดปัญหาน้ำท่วมในภาคเหนือ ภาคกลาง เรื่อยลงมาจนถึงกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สร้างความเดือดร้อนทุกข์ยากอย่างแสนสาหัสแก่ประชาชนจำนวนมาก รัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อบรรเทาและช่วยเหลือเยียวยาประชาชน ทางหนึ่งคือ *"โครงการเรือประชาอาสาผันน้ำลงทะเล"* เป็นการใช้เรือยนต์เร่งผลักดันน้ำในแม่น้ำต่าง ๆ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำบางปะกง ให้ไหลลงสู่ทะเลอย่างรวดเร็ว การผลักดันน้ำนี้ใช้ได้ผลที่คลองลัดโพธิ์ ช่วยเพิ่มการระบายน้ำออกสู่ทะเลด้วยปริมาณน้ำ ๕๐ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที แม้ว่าจะดูไม่มากเมื่อเทียบกับปริมาณมวลน้ำที่มีอยู่ แต่ถือว่าเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพและคุ้มค่า วิธีการผันน้ำสู่ทะเลนี้ เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวทางแก้ไขเพื่อเร่งดันน้ำออกสู่ทะเลให้เร็วขึ้น มีรับสั่งว่า ให้ดันน้ำออกตอนน้ำทะเลลง นอกจากนี้ยังทรงมอบให้มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เข้าไปช่วยรัฐบาลในการดูแลประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาน้ำท่วมอีกทางหนึ่งด้วย

มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ฯ เป็นหน่วยงานการกุศลสงเคราะห์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก่อตั้งขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๖ หลังจากเกิดวาตภัยที่แหลมตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๕ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างเร่งด่วน ในครั้งนั้นทรงประกาศเชิญชวนให้ประชาชนบริจาคทรัพย์สิ่งของ ทรงรับบริจาคด้วยพระองค์เอง และทรงดนตรี

สำหรับผู้บริจาคที่ขอเพลงไปยังสถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต นับเป็นการใช้สื่อวิทยุครั้งแรกเพื่อการระดมทุน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งนายขวัญแก้ว วัชโรทัย รองเลขาธิการพระราชวัง ฝ่ายกิจกรรมพิเศษ เป็นนายกมูลนิธิฯ

ปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมพายุหมุนจากทะเลจีนใต้ ได้แก่ พายุดีเปรสชั่น พายุโซนร้อน พายุไต้ฝุ่น ทำให้เกิดฝนตกในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ส่วนภาคใต้ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและพายุหมุนจากทะเลจีนใต้ ทำให้เกิดฝนตกในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคมของทุกปี การที่ฝนตกเป็นเวลาหลายวันทำให้แหล่งน้ำต่าง ๆ ได้แก่ ห้วย หนอง คลอง บึง แม่น้ำ อ่างเก็บน้ำ เกิดการหลั่งท้นของน้ำ จึงไหลบ่าจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ หากแต่ว่าในปัจจุบันปัญหาน้ำท่วมตามธรรมชาติดังที่เคยเกิดขึ้นในสมัยก่อนได้กลายเป็นปัญหาน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลานาน เนื่องจากน้ำไม่สามารถระบายต่อไปได้โดยเหตุที่มีถนนหนทาง อาคาร สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ กีดขวางการไหลของน้ำ สร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจของชาติอย่างรุนแรงและมากขึ้นดังที่เห็นอยู่ในขณะนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหาวิธีแก้ไข บรรเทาปัญหา โดยทรงวางแผนอย่างเป็นระบบและแก้ปัญหาอย่างถาวร พระราชทานแนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาน้ำท่วมมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ ทรงแสดงความห่วงใยพสกนิกรและทรงหาทางป้องกัน แก้ไขปัญหาอุทกภัย ดังความว่า

"...ในปีที่ผ่านมานี้ก็มีภัยพิบัติต่าง ๆ จะยกเฉพาะเรื่องน้ำท่วมที่ทำความเดือดร้อนในภาคกลาง ในจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรีและกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นภัยธรรมชาติ ไม่มีใครต้องการให้เกิดภัยธรรมชาติเช่นนั้น แต่เราจะต้องเรียนรู้ เราต้องใช้ภัยธรรมชาตินั้นเป็นครูที่จะสอนเราและความเสียหายที่เกิดขึ้นในคราวนี้จำนวนเป็นพันล้าน จะต้องช่วยให้ผู้ประสบภัยนั้นทำมาหากินได้ต่อไป... ฉะนั้นข้อแรกที่ควรพิจารณาคือ หาทางเก็บน้ำไว้เพื่อเพาะปลูกทดแทนส่วนที่เสียไป แต่นอกจากนี้เราควรพิจารณาว่า ถ้าสามารถที่จะเก็บน้ำที่ลงมาท่วมสกัดไว้ไม่ให้ลงมาท่วม ก็จะบรรเทาการท่วม

และลดความเสียหาย ฉะนั้นการหาทางที่จะเก็บน้ำที่ลงมาท่วมเอาไว้ได้ สำหรับให้เป็นน้ำที่ให้คุณ ที่ช่วยให้มีรายได้ ก็จะเป็นการดีเป็นทวีคูณ ที่พูดมานี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ถ้าหากว่าเราทำโครงการได้เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้เกิดความเดือดร้อนจะกลับเป็นวิธีที่จะเพิ่มพูนการผลิตได้ด้วยซ้ำ ***ฉะนั้นการที่จะทำโครงการที่แยบคายเพื่อป้องกันหรือลดความเสียหายในการท่วมนั้นและเพิ่มพูนผลิตผลในหน้าแล้งก็ได้ผลสองเท่าตัว...”***

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขปัญหาน้ำท่วมด้วยวิธีต่าง ๆ มีหน่วยงานดำเนินงานสนองพระราชดำริหลายหน่วยงานและหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์ งบประมาณและความสามารถในการแก้ปัญหา ได้แก่

การก่อสร้างคันกั้นน้ำ เป็นวิธีป้องกันน้ำท่วมที่นิยมกันมาช้านาน ส่วนใหญ่สร้างด้วยดินถมบดอัดแน่นสูงพ้นระดับน้ำท่วมสูงสุดที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ขนานไปตามลำน้ำโดยห่างจากขอบตลิ่งพอประมาณ เพื่อมิให้น้ำไหลบ่าเข้าท่วมพื้นที่ที่ป้องกันไว้ ส่วนจุดที่คันกั้นน้ำผ่านร่องน้ำหรือทางน้ำจะต้องก่อสร้างประตูระบายน้ำหรือท่อระบายน้ำเพื่อระบายน้ำออกจากพื้นที่และป้องกันน้ำจากภายนอกไหลเข้าไปท่วมภายใน เช่น คันกั้นน้ำโครงการมูโนะ โครงการปิเหล็ง จังหวัดนราธิวาส

การก่อสร้างทางผันน้ำ เป็นการขุดคลองสายใหม่เชื่อมต่อกับลำน้ำที่มีปัญหาน้ำท่วม เพื่อผันน้ำทั้งหมดหรือบางส่วนที่ล้นตลิ่งให้ไหลไปตามทางผันน้ำที่ขุดขึ้นใหม่ไปลงลำน้ำสายอื่นหรือระบายออกสู่ทะเล

การปรับปรุงสภาพลำน้ำ เป็นวิธีการปรับปรุงและตกแต่งลำน้ำเพื่อเพิ่มความสามารถของลำน้ำในฤดูน้ำหลากให้ไหลสะดวกขึ้น ด้วยความเร็วมากกว่าเดิม อันเป็นการลดความเสียหายจากน้ำท่วม ซึ่งอาจทำโดยการขุดลอกลำน้ำ คูคลองที่ตื้นเขินให้น้ำสามารถไหลผ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือขุดทางน้ำใหม่ลัดจากลำน้ำด้านเหนือที่คดโค้งไปบรรจบกับลำน้ำด้านใต้

การก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ เป็นการก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำปิดกั้นลำน้ำธรรมชาติระหว่างหุบเขาหรือเนินสูงที่บริเวณต้นน้ำของลำน้ำสายใหญ่ เพื่อกักเก็บน้ำไว้เหนือเขื่อนทำให้เกิดแหล่งน้ำขนาดต่าง ๆ เรียกว่า อ่างเก็บน้ำ เขื่อนขนาดใหญ่ที่สร้างเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วม เช่น เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม
เป็นการระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่มต่ำ มีน้ำขังอยู่นานหลายเดือนจนไม่สามารถเพาะปลูกได้ การระบายน้ำออกจากที่ลุ่มนี้จะช่วยแก้ปัญหาน้ำท่วมขังและสามารถใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์เพาะปลูกได้ ทั้งนี้ต้องขุดคลองระบายน้ำออกไปทิ้งในลำน้ำหรือทะเล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวในการแก้ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่หลายแห่งทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงประสบปัญหาน้ำท่วมใหญ่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๘, ๒๕๒๖ ในครั้งนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรบริเวณน้ำท่วมหนักเป็นการส่วนพระองค์ ทรงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าเฝ้าถวายรายงานข้อมูลต่าง ๆ พระราชทานแนวพระราชดำริแก้ไขปัญหาโดยให้เร่งดำเนินการเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากของพสกนิกร และเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๘ กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ขึ้นอีก ในครั้งนี้ได้พระราชทานแนวพระราชดำริแก้มลิง ซึ่งเป็นแนวทางแก้ปัญหาน้ำท่วมโดยจัดพื้นที่รองรับและกักเก็บน้ำในช่วงฝนตกมีน้ำมากและระบายออกในช่วงที่น้ำลดลง ทรงอธิบายลักษณะอาการของลิงเมื่อส่งกล้วยให้ ลิงจะรับแล้วปอกเปลือกส่งเข้าปากเคี้ยวเก็บไว้ที่กระพุ้งแก้มจนกล้วยหมดหวีหรือเต็มกระพุ้งแก้ม จึงค่อย ๆ นำออกมาเคี้ยวและกลืนกินภายหลัง ทรงวาดรูปประกอบและกำหนดสถานที่ลงในแผนที่ เพื่อกรุงเทพมหานครพิจารณาร่วมกับหน่วยงานเกี่ยวข้องอื่น ๆ หาแหล่งเก็บกักน้ำ ทรงเห็นว่าแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติลดลง เพราะการปลูกสร้างอาคารเพิ่มขึ้น บางแห่งขวางทางน้ำ ทำให้ระบายออกได้ยากจึงเกิดน้ำท่วมขัง บางครั้งเครื่องสูบน้ำของราชการไม่สามารถสูบได้ทัน การทำแก้มลิงจะช่วยให้ลดปริมาณน้ำท่วมชุมชนที่พักอาศัย เมื่อระดับน้ำท่วมลดลงจึงระบายน้ำลงทะเล

การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลตามแนวพระราชดำริแก้มลิงมีลักษณะและวิธีการ ดังนี้ ดำเนินการระบายน้ำออกจากพื้นที่ตอนบนให้ไหลลงคลองพักน้ำขนาดใหญ่ที่บริเวณชายทะเล เมื่อน้ำทะเลลดต่ำกว่าระดับน้ำในคลองก็ทำการระบายน้ำจากคลองดังกล่าวโดยใช้หลักทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของโลกตามธรรมชาติ สูบน้ำออกจากคลองที่ทำหน้าที่แก้มลิงเพื่อทำให้น้ำตอนบนค่อย ๆ ไหลมาเองตลอดเวลาส่งผลให้ปริมาณน้ำท่วมพื้นที่ลดน้อยลง เมื่อระดับน้ำทะเลสูงกว่าระดับน้ำในคลองให้ทำการเปิดประตูระบายน้ำโดยยึดหลักน้ำไหลลงทางเดียว

โครงการแก้มลิงในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่

๑. โครงการแก้มลิงฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา รับน้ำในพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตั้งแต่จังหวัดสระบุรี พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นนทบุรีและกรุงเทพมหานคร ใช้คลองชายทะเลด้านจังหวัดสมุทรปราการเป็นบ่อพักน้ำหรือรับน้ำเข้าร่วมกับหนองบึงหรือพื้นที่ว่างเปล่าอื่น ๆ

๒. โครงการแก้มลิงฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา รับน้ำในพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำตั้งแต่จังหวัดอ่างทอง พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นครปฐม กรุงเทพมหานครและจังหวัดสมุทรสาคร ไปลงคลองมหาชัย - สนามชัยและแม่น้ำท่าจีนเพื่อระบายออกสู่ทะเลด้านจังหวัดสมุทรสาคร

ส่วนนอกเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ โครงการแก้มลิงแม่น้ำท่าจีนตอนล่าง โครงการแก้มลิงคลองมหาชัย - สนามชัย และโครงการแก้มลิงคลองสุนัขหอน ปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีบึงรับน้ำในลักษณะแก้มลิง ๒๑ แห่ง อยู่ในความดูแลของกรุงเทพมหานครและหน่วยราชการอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน ส่วนภูมิภาค ได้แก่ โครงการบรรเทาอุทกภัยตามพระราชดำริ (แก้มลิงหนองใหญ่) จังหวัดชุมพร โครงการบรรเทาอุทกภัยพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

สิ่งที่กล่าวมาเกิดจากพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยแท้ ทรงหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎร ทั้งนี้เนื่องมาจากทรงห่วงใยในพสกนิกร แม้ปัจจุบันความห่วงใยของพระองค์ก็มิได้ลดน้อยถอยลง น้ำพระราชหฤทัยยังทรงเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา พระราชทานถุงยังชีพเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากแก่ประชาชนตลอดเวลา ปวงประชาจึงน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้นี้ และจะเทิดทูนไว้เหนือเศียรเกล้าตลอดไป

ตอนที่ ๒ : น้ำท่วมกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ๒๕๕๔

ในตอนที่ ๑ ได้นำเสนอบทความเกี่ยวกับแนวพระราชดำริในการแก้ไข ป้องกันน้ำท่วมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน และครั้งน้ำท่วมกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๘ ได้พระราชทานแนวพระราชดำริแก้มลิงเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในขณะนั้นเป็นผลสำเร็จ ต่อมามีพระราชดำรัสเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงการแก้มลิงว่า

"...ได้ดำเนินการในแนวทางที่ถูกต้องแล้ว ขอให้รีบเร่งหาวิธีปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพต่อไปเพราะโครงการแก้มลิงในอนาคตจะสามารถช่วยพื้นที่ได้หลายพื้นที่"

พุทธศักราช ๒๕๕๔ เกิดปัญหาน้ำท่วมพื้นที่ในหลายจังหวัดกว่า ๖๐ จังหวัดและรวมถึงกรุงเทพมหานครในอีกหลายเขต ตั้งแต่เดือนกรกฎาคมเป็นต้นมาจนถึงเดือนธันวาคม ถือว่าเป็นอุทกภัยที่รุนแรงครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้างกว่าทุกครั้งที่ผ่านมา สร้างความเสียหายต่อพื้นที่เกษตรกรรม อุตสาหกรรม ทรัพย์สินของประชาชน ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ระบบการขนส่งคมนาคม และจิตใจของประชาชนเป็นอย่างมาก กระทรวงสาธารณสุข รายงานว่าผู้ประสบภัยมีความเครียดสูงเป็นจำนวนถึง ๖,๗๐๔ ราย ซึมเศร้า ๘,๓๑๗ ราย เสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย ๑,๔๔๑ ราย และยังมีรายงานยอดผู้เสียชีวิตจากสถานการณ์อุทกภัยถึง ๗๒๘ ราย นับว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศอีกครั้งหนึ่ง

แม้ว่าประเทศไทยมีระบบควบคุมการระบายน้ำ มีเขื่อนเก็บกักน้ำหลายแห่ง คลองชลประทานจำนวนมากและแก้มลิงกว่า ๒๐ แห่ง รวมทั้งระบบอุโมงค์ระบายน้ำในการป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร แต่ยังไม่เพียงพอต่อการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากอุทกภัยในครั้งนี้ได้ เนื่องจากปริมาณมวลน้ำมีมากเกินกว่าจะป้องกันได้ สาเหตุของอุทกภัยในปี ๒๕๕๔ นี้ นักวิชาการหลายคนลงความเห็นว่า เกิดจากการบริหารจัดการน้ำที่ผิดพลาดขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตมรสุม มีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือสลับกันพัดผ่านเกือบตลอดปี มีผลทำให้เกิดฝนตกกระจายเกือบทั่วทุกภาคของประเทศ นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลจากร่องความกดอากาศ อิทธิพลของพายุหมุนหรือหย่อมความกดอากาศต่ำซึ่งมักจะเกิดในช่วงฤดูฝน อันเป็นที่มาของการเกิดน้ำหลาก น้ำท่วม และในปี ๒๕๕๔ ประเทศไทยได้รับอิทธิพลของลมพายุหลายลูก เริ่มตั้งแต่ *"ไหหม่า"* ในปลายเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม *"นกเตน"* ปลายเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม พายุโซนร้อน *"ไห่ถาง"* *"เนสาด"* ในเดือนกันยายน และ *"นาลแก"* ในเดือนตุลาคม ทั้งหมดทั้งมวลนี้ทำให้เกิดฝนตกหนักทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดอุทกภัยในหลายจังหวัดและขยายวงกว้างมาทางใต้ ปริมาณน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งประกอบด้วยแม่น้ำสายหลักอีกหลายสาขาเพิ่มปริมาณมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อหลายจังหวัดในภาคกลาง ประกอบกับเขื่อนต่างๆ ได้แก่ เขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ เขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ เขื่อนกิ่วลม จังหวัดลำปางได้เก็บกักน้ำไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อเขื่อนรองรับน้ำจนเต็มปริมาณการบรรจุ จำเป็นต้องระบายน้ำจากเขื่อนไปยังแม่น้ำเพื่อป้องกันเขื่อนแตก การระบายน้ำในลักษณะนี้เสมือนเป็นช่องทางด่วนให้มวลน้ำจำนวนมหาศาลไหลลงสู่พื้นที่ภาคกลางรวมถึงกรุงเทพมหานครอย่างรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าเขื่อนหลักๆ ไม่ได้ระบายน้ำออกอย่างเหมาะสมในช่วงเวลาที่เหมาะสม ทำให้จำเป็นต้องระบายน้ำออกพร้อมๆ กันเป็นจำนวนมาก การบริหารจัดการน้ำอย่างไม่มีประสิทธิภาพเหล่านี้จึงเพิ่มความรุนแรงและขยายขอบเขตพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง นอกจากนี้ระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยายังขึ้นอยู่กับอิทธิพลการขึ้นลงของระดับน้ำทะเล หากน้ำทะเลหนุนในช่วงเวลาเดียวกับน้ำเหนือไหลผ่านจะทำให้น้ำล้นท่วมตลิ่งได้ในฤดูน้ำหลาก สิ่งที่กล่าวนับเป็นภัยธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันอุทกภัยครั้งนี้เกิดจากน้ำมือมนุษย์และความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเพื่อรองรับความเติบโตของเมือง การเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ที่ดินจากเพื่อการเกษตรกลายเป็นที่อยู่อาศัย ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ได้แก่ การรุกล้ำแม่น้ำลำคลอง ซึ่งเป็นทางธรรมชาติที่น้ำจะไหลผ่าน การตัดไม้ทำลายป่า การสร้างที่อยู่อาศัย สร้างถนน ทำให้พื้นที่รองรับน้ำหายไป การกั้นแนวป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่หนึ่ง (พื้นที่เศรษฐกิจ) ทำให้น้ำถูกบีบให้ไหลไปยังแม่น้ำซึ่งล้นตลิ่งแล้ว จึงทะลักท่วมยังอีกพื้นที่หนึ่ง แม่น้ำลำคลองที่ตื้นเขิน แทบจะไม่มีการขุดลอก ปัญหาแผ่นดินทรุด เนื่องจากการสูบน้ำบาดาลทำให้พื้นที่ทรุดตัว เกิดน้ำท่วมขัง ยากแก่การระบายน้ำออก สิ่งต่างๆ เหล่านี้จึงนำไปสู่ปัญหาน้ำท่วมอย่างรุนแรงกว่าที่ผ่านมา

รัฐบาลได้ประกาศภาวะฉุกเฉินและภาวะภัยพิบัติ ประกาศให้ตำบล อำเภอ ในจังหวัดต่างๆ และบางเขตในกรุงเทพมหานคร เป็นเขตอพยพ จัดศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยเพื่อให้ประชาชนพักพิงตามหน่วยงาน สถาบัน และอาคารของรัฐบาลต่างๆ หลายแห่ง พร้อมทั้งจัดถุงยังชีพเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน ขณะเดียวกันก็หามาตรการแก้ไข ป้องกันต่างๆ เช่น จัดทำแนวคันกั้นน้ำ จัดเรือยนต์หลายร้อยลำเพื่อผลักดันน้ำออกสู่ทะเลตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเร่งการไหลของน้ำ จัดเครื่องสูบน้ำ เปิด ปิดประตูระบายน้ำ และรับการสนับสนุนจากต่างประเทศในการบรรเทาสาธารณภัย อาทิ สหรัฐอเมริกา จีน เป็นต้น อย่างไรก็ตามปริมาณมวลน้ำมีมากเกิน

ที่จะแก้ไข ป้องกัน ประชาชนนับล้านคน พื้นที่กว่าร้อยล้านไร่ เศรษฐกิจกว่าหมื่นล้านบาท ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ความเสียหายครั้งนี้ทำให้นักวิชาการต่างออกมาแสดงความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา เช่น ให้จัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำโดยเฉพาะ โดยมีหน้าที่บริหารจัดการน้ำในภาพรวม การมีหน่วยงานบริหารจัดการน้ำกระจายในหลายกระทรวง หลายสังกัด เป็นปัญหาต่อการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ สรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและการบริหารจัดการน้ำ เพื่อศึกษาข้อมูลฝนและข้อมูลทรัพยากรน้ำอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อวางแผนบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ จัดทำเส้นทางระบายน้ำออกฉุกเฉินไว้ล่วงหน้า เพื่อรองรับกรณีมีปริมาณน้ำเต็มเขื่อน และควรดำเนินการทันที สร้างระบบทางด่วนพิเศษระบายน้ำท่วม วางแผนแม่บทควบคุมการป้องกันน้ำท่วมโดยใช้สิ่งก่อสร้างในลุ่มน้ำต่าง ๆ ควบคุมการถมดิน ควบคุมการพัฒนาเส้นทางในพื้นที่ล่อแหลม ปรับปรุงระบบเตือนภัยพิบัติล่วงหน้าและบริหารทรัพยากรน้ำใหม่ทั้งระบบ วางแผนพัฒนากรุงเทพมหานครและเมืองบริวาร มีมาตรการจัดเก็บภาษีน้ำท่วมและการประกันภัยเพื่อกองทุนชดเชยน้ำท่วม มีมาตรการควบคุมการใช้ที่ดินและผังเมืองโดยใช้แผนที่เสี่ยงภัยน้ำท่วม มีมาตรการควบคุมการใช้น้ำบาดาล มีมาตรการแผนแม่บทเพื่อกำหนดระยะเพาะปลูกในลุ่มน้ำท่วมอย่างเป็นระบบ มีมาตรการอนุรักษ์และปกป้องพื้นที่แก้มลิงธรรมชาติ เร่งพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการพัฒนาจัดการภัยพิบัติทั้งระบบ จัดตั้งหน่วยงานดูแลเรื่องภัยพิบัติและส่งเสริมการวิจัยทั้งระบบ รวมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืนทั้งระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว ได้แก่

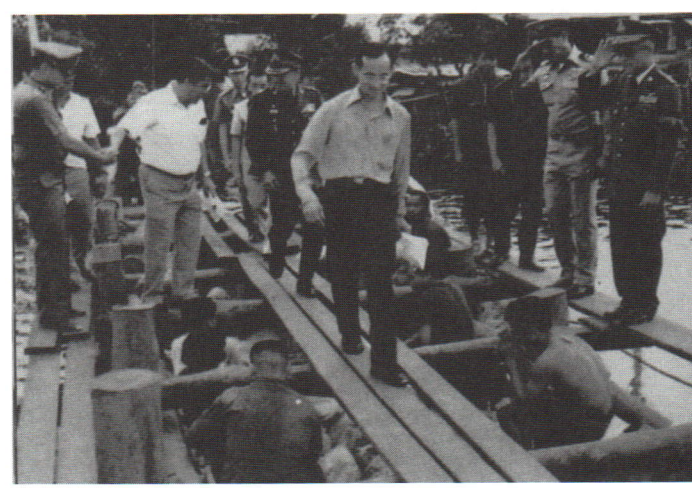

- *ระยะสั้น* เร่งสำรวจท่อระบายน้ำ คู คลอง หนองบึงและระบบระบายน้ำ ทำรางระบายน้ำชั่วคราวริมถนนสายสำคัญที่มักมีน้ำหลากหรือท่วมขังเสมอ โดยขุดร่องหรือขุดคลองขนาดเล็กให้เพียงพอที่จะรับน้ำส่วนนี้ได้

- *ระยะกลาง* ก่อสร้างคันกั้นน้ำตามแนวลำน้ำหรือใกล้เคียงลำน้ำ ยกระดับถนนบางสายให้สูงกว่าระดับน้ำหลากสูงสุด รวมทั้งสร้างประตูน้ำตามคูคลองต่าง ๆ เพื่อปิดกั้นน้ำจากภายนอกเข้ามาในพื้นที่ป้องกัน ปรับปรุงระบบระบายน้ำให้มีประสิทธิภาพสามารถรองรับอัตราการไหลได้อย่างเหมาะสม จัดหาพื้นที่ทำแก้มลิงหรือบึงพักน้ำพร้อมติดตั้งสถานีสูบน้ำ ออกแบบและก่อสร้างคลองระบายน้ำหรือคลองผันน้ำสายใหม่เพื่อผันน้ำจากลำน้ำเดิมไปยังจุดที่ต้องการ เร่งประกาศและบังคับใช้กฎหมายผังเมืองอย่างเคร่งครัด แจ้งให้ประชาชนทราบถึงผลกระทบจากการใช้พื้นที่ การก่อสร้างอาคารที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางของผังเมือง

- *ระยะยาว* มีการยกร่างกฎหมายเพื่อกันเขตแม่น้ำสายสำคัญ เรียกว่าพื้นที่ควบคุมน้ำท่วม ก่อสร้างแนวคันดินกั้นน้ำหรือถนนที่มีความสูงเหนือระดับน้ำหลาก บังคับใช้กฎหมายควบคุมสิ่งปลูกสร้างที่จะเกิดขึ้นใหม่ในพื้นที่ควบคุม เป็นต้น

ความคิดของนักวิชาการเป็นเรื่องที่ช่วยกันคิดแก้ปัญหาในฐานะเป็นคนไทยภายใต้ร่มพระบารมี เรื่องเหล่านี้อยู่ในสายพระเนตรและในพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา เสด็จพระราชดำเนินไปยังริมน้ำเจ้าพระยาในบริเวณโรงพยาบาลศิริราชเพื่อทอดพระเนตรมวลน้ำ ทรงแผ่พระเมตตาพระราชทานถุงยังชีพให้ประชาชนตลอดช่วงวิกฤตการณ์น้ำท่วม สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี มีพระดำรัสถึงเรื่องนี้ว่า เหตุการณ์น้ำท่วมทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร ทรงมีพระอาการเครียด พระโลหิตออกในกระเพาะอาหาร แม้ต่อมามีแถลงการณ์ว่าทรงหายประชวรแล้วก็ตาม ยังทรงคิดคำนึงถึงเรื่องนี้ตลอดเวลา แม้ในการเสด็จออกมหาสมาคมรับการถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔ พระราชดำรัสตอบในวันนั้น ทรงแสดงความห่วงใยในพสกนิกร ทรงขอให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันแก้ปัญหาน้ำท่วม เพื่อความผาสุกของประชาชน และต่อมาทรงมีรับสั่งเกี่ยวกับเรื่องน้ำท่วมอีกในวันขึ้นปีใหม่ ดังจะขออัญเชิญพระราชดำรัสมาเสนออีกครั้งเพื่อน้อมรำลึกในพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณ จักได้เทิดทูนพระองค์ท่านไว้เหนือเศียรเกล้าตลอดไป *"ขอขอบพระทัยและขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งที่มีไมตรีจิตพร้อมกันมา*

อวยพรวันเกิด รวมทั้งให้คำมั่นสัญญาเป็นประการต่าง ๆ ข้าพเจ้าขอสนองต่อพรและไมตรีจิตเหล่านั้นด้วยใจจริงเช่นกัน ท่านทั้งหลายในที่นี้ ผู้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่สำคัญทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร ย่อมทราบแก่ใจทั่วกันว่า ความมั่นคงแก่ประเทศชาติจะเกิดมีขึ้นได้ก็ด้วยประชาชนในชาติ อยู่ดีมีสุข ไม่มีทุกข์ยากเข็ญ ***ดังนั้นการใดที่เป็นความทุกข์เดือดร้อนของประชาชน ทุกคนทุกฝ่ายต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องร่วมมือกันปฏิบัติ แก้ไข ให้เต็มกำลัง โดยเฉพาะขณะนี้ ประชาชนกำลังเดือดร้อนลำบากจากน้ำท่วม จึงชอบที่จะร่วมมือกันปัดเป่าแก้ไขให้ผ่านพ้นไปโดยเร็วและจัดทำโครงการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน อย่างเช่นโครงการต่าง ๆ ที่เคยพูดไปนั้นเป็นการแนะนำ ไม่ได้สั่งการ แต่ถ้าเป็นการปรึกษากันแล้วเห็นว่าเป็นประโยชน์คุ้มค่าและทำได้ ก็ทำ ข้อสำคัญจะต้องไม่ขัดแย้งแตกแยกกัน อาจจะต้องให้กำลังใจซึ่งกันและกันเพื่อให้งานที่ทำบรรลุผลที่มีประโยชน์ เพื่อความผาสุกของประชาชนและความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ*** *ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จงคุ้มครองรักษาท่านให้ปราศจากทุกข์ ปราศจากภัยและอำนวยความสุข ความเจริญให้แก่ท่านทั่วกัน"*

และพระราชดำรัสอวยพรปีใหม่แก่ปวงชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ความตอนหนึ่งว่า

"...บัดนี้ถึงวาระจะขึ้นปีใหม่ ข้าพเจ้าขอส่งความปรารถนาดีมาอวยพรแก่ท่านทุก ๆ คนและขอขอบใจท่านเป็นอย่างมากที่ร่วมกันจัดงานฉลองอายุครบ ๗ รอบ ให้อย่างเหมาะสมงดงาม ***ระหว่างปีที่แล้วเหตุการณ์ต่าง ๆ ในบ้านเมืองนับว่าเป็นปรกติดี แต่พอเข้าปลายปีก็เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่เป็นเหตุให้ประชาชนหลายจังหวัดต้องประสบอันตรายและความเดือดร้อนลำบาก ความเสียหายครั้งนี้ดูจะร้ายแรงกว่าครั้งไหน ๆ ที่ผ่านมา...*** *ในปีใหม่นี้จึงขอให้ประชาชนชาวไทยได้ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท โดยมีสติรู้ตัวและปัญญารู้คิดกำกับอยู่ตลอดเวลา ผู้ใดมีภาระหน้าที่อันใดก็เร่งกระทำให้สำเร็จลุล่วงไปให้ทันการณ์ทันเวลา ผลงานทั้งนั้นจะได้ส่งเสริมให้แต่ละคนประสบแต่ความสุขความเจริญและทำให้ชาติบ้านเมืองดำรงมั่นคงและก้าวหน้าต่อไปด้วยความผาสุกสวัสดี..."*

๙ มกราคม ๒๕๕๕

ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

คำว่า *"โพธิสมภาร"* ตามรูปศัพท์อาจแยกได้ ๒ คำ คือ *"โพธิ"* หมายถึง ความตรัสรู้ หรือชื่อต้นไม้ซึ่งเป็นที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และ *"สมภาร"* หมายถึง บุญที่สะสมไว้ เมื่อนำมารวมกันเป็น *"โพธิสมภาร"* จะหมายถึง บุญบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ทรงสะสมไว้ และอำนาจแห่งบุญบารมีนี้จะปกแผ่คุ้มครอง ปกป้อง ยังความร่มเย็นเป็นสุขแก่เหล่าพสกนิกรในพระราชอาณาจักร ดุจร่มเงาแห่งไม้ใหญ่ที่แผ่กิ่งก้านสาขาบังความร้อนให้แก่ผู้ที่มาพักพิง ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขมายาวนาน หลักฐานเอกสารในประวัติศาสตร์จึงได้จารึกว่าชาวไทยต่างก็อยู่เย็นเป็นสุขภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารแห่งองค์พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าตลอดมา ยิ่งกว่านั้นชาวต่างชาติต่างภาษาก็ยังได้พึ่งพระบรมโพธิสมภารด้วยความเสมอภาค

การปกครองราชอาณาจักรของพระมหากษัตริย์ไทยนับแต่อดีตกาลมานั้น ทรงใช้กฎหมายและหลักธรรมควบคู่กันไป ขณะเดียวกันการดำรงพระองค์หรือพระราชจริยาวัตรก็ต้องประกอบด้วยธรรมะของผู้ปกครองแผ่นดินหลายประการ คือ

ทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทาน – การให้ ศีล – ความประพฤติที่ดีงามทั้งกายวาจาใจ บริจาค – การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อส่วนรวม อาชวะ – ความสุจริตซื่อตรงในฐานะผู้ปกครอง มัทวะ – การมีอัธยาศัยอ่อนโยน ตบะ – ความเพียร อักโกธะ – ความไม่โกรธ อวิหิงสา – การไม่เบียดเบียน ขันติ – ความอดทน อวิโรธนะ – ความหนักแน่น

จักรวรรดิวัตร ๑๒ ธรรมะอันเป็นพระราชจริยาวัตรสำหรับพระมหาจักรพรรดิ ได้แก่ การอนุเคราะห์ข้าราชสำนักและบุคคลภายนอกให้มีความสุขโดยไม่ปล่อยปละละเลย การผูกไมตรีกับประเทศอื่น การอนุเคราะห์พระบรมวงศานุวงศ์ การเกื้อกูลพราหมณ์และผู้อยู่ในเมือง การอนุเคราะห์ประชาชนในชนบท การอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล การรักษาสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์ การห้ามปรามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติผิดธรรมและชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริต การเลี้ยงดูคนจนเพื่อมิให้ประกอบการทุจริตและอกุศลต่อสังคม การเข้าใกล้สมณพราหมณ์เพื่อศึกษาบุญและบาป กุศลและอกุศลให้แจ้งชัด การห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จพระราชดำเนิน การระงับความโลภมิให้ปรารถนาในลาภที่พระมหากษัตริย์มิควรได้

ราชสังคหวัตถุ ๔ พระราชจริยาวัตรอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงเคราะห์เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน ได้แก่ มีพระปรีชาในการบำรุงธัญญาหารให้บริบูรณ์ มีพระปรีชาในการสงเคราะห์บุคคลที่ประพฤติดี มีพระปรีชาในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร มีพระราชดำรัสและพระราชปฏิสันถารอันอบอุ่นแก่ชนทุกชั้นโดยควรแก่ฐานะ

พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจและสั่งสมพระบารมีตามราชธรรมโดยมุ่งผลที่ความสุขของประชาชน ดังนั้นจึงทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนในชาติ ทุกหมู่เหล่าล้วนมีความจงรักภักดีและภาคภูมิใจที่ได้อยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร

ในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจและบำเพ็ญพระบารมีตามราชธรรม เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรโดยบริบูรณ์ทุกประการ อาจกล่าวได้ว่า ร่มพระบารมี หรือ ร่มพระบรมโพธิสมภาร ได้ปกแผ่ไพศาลไปทุกหย่อมหญ้าในราชอาณาจักร พระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตรโดยธรรมที่ทรงบำเพ็ญตลอดระยะเวลาที่ทรงดำรงสิริราชสมบัติมาถึง ๖๖ ปีนั้น มีนับอเนกอนันต์ ไม่สามารถพรรณนาได้ครบถ้วน แต่จะขอประมวลโดยสังเขปว่าใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารนั้นร่มเย็นด้วยเหตุใด

๑. ดำรงธรรม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นพระมหากษัตริย์ที่ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุและธรรมะอื่นๆ ทรงเป็นแบบอย่างของผู้นำที่มีความเข้มแข็ง วิริยะไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค อดทนและอดกลั้น ทรงห่วงใยการดำเนินชีวิตของพสกนิกร จึงได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทชี้ทาง แนะนำแก่คณะบุคคลต่างๆ เพื่อ

ให้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามคลองธรรม และยังได้โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์บทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ อาทิ พระมหาชนก เพื่อเป็นเครื่องประกอบการพิจารณาหลักธรรมในการดำรงชีวิต ในส่วนของการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นทรงเน้นเรื่องสามัคคีธรรมเป็นสำคัญ ดังที่ปรากฏในส่วนหนึ่งของพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสขึ้นปีใหม่อยู่เสมอ เช่น พระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"...พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ว่า บุคคลใดประกอบความดี คุณความดีนั้นย่อมสนองตอบ ข้าพเจ้าจึงขอชักชวนแต่ละท่าน ให้พยายามบำเพ็ญความดีด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์ แม้บางโอกาสจะต้องเสียสละบ้างก็จงมานะอย่าท้อถอย จงสมัครสมานสามัคคีร่วมใจกันให้มั่นคงด้วยดี ทั้งนี้ เพื่อความสุขสวัสดีของท่านและเพื่อความวัฒนาถาวรของประเทศชาติอันเป็นที่รักของเราทั้งหลาย..."

ในส่วนของการเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์บ้านเมือง ได้พระราชทานข้อคิดไว้ว่า

"...กิจเฉพาะหน้าของเราทั้งหลายทุกคนที่จะต้องทำ ก็คือ ต้องรับสถานการณ์อันวิกฤตนี้ด้วยใจอันมั่นคง ไม่หวั่นไหว และด้วยความรู้เท่าถึงการณ์ พร้อมกับร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติแก้ไขผ่อนหนักให้เป็นเบาด้วยความสงบและพร้อมเพรียง ไม่ก่อความวุ่นวายให้สถานการณ์ยิ่งร้ายลงไปอีก ทุกฝ่ายจำเป็นต้องเข้าใจในกันและกัน เห็นใจกัน เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ร่วมกันอุ้มชูกันไว้ เหมือนดังที่เคยได้อุ้มชูกันมาแต่กาลก่อน เมื่อรวมกันดังนี้ ก็จะเกิดพลังยิ่งใหญ่ที่จะสามารถขจัดอุปสรรค์ขัดข้องทั้งปวงให้หมดสิ้นไปได้ในที่สุด..."

๒. วิสัยทัศน์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชวิสัยทัศน์กว้างไกล มีพระวิจารณญาณลึกซึ้ง เข้าพระทัยในวิถีชีวิตของชาวไทย วิถีแห่งธรรมชาติ สังคมและเศรษฐกิจเป็นอย่างดี ดังนั้น โครงการต่าง ๆ ที่เกิดจากพระราชดำริจึงมีการวางแผนอย่างรัดกุมเป็นระบบเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนอย่างยั่งยืน และให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น การจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวพระราชดำริ จะมีกระบวนการและวิชาการที่หลากหลาย นับแต่วิศวกรรมเพื่อการสร้างฝาย เขื่อน อ่างเก็บน้ำ ชลประทาน เพื่อจัดหาน้ำและนำน้ำไปยังพื้นที่เกษตรกรรม กระบวนการเคมี ฟิสิกส์และอุตุนิยมวิทยา เพื่อทำฝนหลวง การปลูกป่าด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อรักษาต้นน้ำลำธาร การป้องกันน้ำท่วม เส้นทางระบายน้ำ และการบำบัดน้ำเสียด้วยกระบวนการทางธรรมชาติ ตลอดจนใช้เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำ หรือกังหันน้ำชัยพัฒนา เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมแก่ชาวไทยเพื่อรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในโลก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการขาดแคลนพลังงาน การเกิดพิบัติภัยทางธรรมชาติ หรือความผันแปรทางเศรษฐกิจ โดยทรงเน้นให้ดำเนินทางสายกลางเป็นสำคัญ คือยึดหลักแห่งความพอดีพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างระบบภูมิคุ้มกันตนเอง

ซึ่งเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำความสมดุลให้บังเกิดแก่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี วัฒนธรรมและค่านิยมที่ดีงาม การใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่ารวมถึงความเข้มแข็งทางสังคม และเศรษฐกิจ

๓. การพัฒนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เริ่มด้วยการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ราษฎรในชนบท เพื่อลดระดับความยากจนให้มีสภาพชีวิตดีขึ้น เริ่มจากสิทธิขั้นพื้นฐานที่พึงมี ได้แก่ การศึกษา การสาธารณสุข และการประกอบอาชีพ ได้ทรงริเริ่มโครงการต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เป็นที่มาของโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริมากกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ ทั้งการพัฒนาด้านการศึกษาและฝึกอาชีพ พัฒนาการเกษตร พัฒนาแหล่งน้ำและการชลประทาน พัฒนาที่ดิน พัฒนาการคมนาคม พัฒนาการสาธารณสุข ฯลฯ ตลอดจนการสงเคราะห์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทรงคิดค้นออกแบบประดิษฐกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเกษตร สิ่งแวดล้อม พลังงานและการแพทย์ ที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนานั้น ได้ทรงแนะนำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกฝ่ายและราษฎรในพื้นที่ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา การเข้าถึง เข้าใจกัน และร่วมกันลงมือปฏิบัติงานจริง ย่อมทำให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างถูกทางและสัมฤทธิ์ผล โครงการต่าง ๆ ที่พระราชดำริขึ้นมานั้น แม้จะเน้นที่ราษฎรผู้ด้อยโอกาสห่างไกลความเจริญในส่วนภูมิภาคเป็นหลัก แต่ก็มีอีกจำนวนมากที่เอื้อประโยชน์แก่ประชาชนทุกกลุ่มสังคมในประเทศโดยทั่วถึงกัน ทรงติดตามประเมินผลโครงการพัฒนาต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่พสกนิกรล้นเกล้าล้นกระหม่อม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อให้ประชาชนและประเทศชาติมีความมั่นคงสถาพรด้วยพระราชหฤทัยมุ่งมั่น เสียสละ ด้วยทรงถือว่าเป็น พระราชภาระของพระประมุขที่จะบำบัดทุกข์บำรุงสุข สร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ ความสุขของประชาชนจะส่งผลต่อความเจริญและความมั่นคงของประเทศ ดังพระราชดำรัสว่า *"ประเทศชาตินั้น ประกอบด้วยผืนแผ่นดินและประชาชน และผืนแผ่นดินนั้น เป็นที่เกิด ที่อาศัย ที่อำนวยประโยชน์สุข ความมั่นคงร่มเย็นแก่ประชาชน ให้สามารถรวมกันอยู่เป็นปึกแผ่น เป็นชาติได้ ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศจึงมิได้อยู่ที่การปกป้องรักษาแผ่นดินไว้ด้วยแสนยานุภาพเพียงอย่างเดียว หากจำเป็นที่ประชาชนจะต้องมีความวัฒนาผาสุกปราศจากทุกข์ยากเข็ญด้วย"*

พระราชกรณียกิจที่สั่งสมคือร่มพระบารมี หรือร่มพระบรมโพธิสมภาร ที่ปกแผ่คุ้มเศียรเกล้าของชาวไทย ที่นับวันมีแต่ขยายรัศมีกว้างขึ้น พระเกียรติคุณเป็นที่ประจักษ์ ทั่วโลกต่างแซ่ซ้องสรรเสริญ

๙ มกราคม ๒๕๕๕

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับการถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

ตอนที่ ๑

ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชแต่ละปี มีพระราชกรณียกิจสำคัญอันประกอบด้วยการบำเพ็ญพระราชกุศล การบูชาเทวดานพเคราะห์ การเสด็จออกรับคำถวายพระพรชัยมงคล และการสถาปนาเลื่อน สมณศักดิ์ เฉพาะการบำเพ็ญพระราชกุศลนั้น สมเด็จพระสังฆราชหรือสมเด็จพระราชาคณะจะได้ถวายพระธรรมเทศนาพิเศษกัณฑ์หนึ่ง เรียกว่า **พระมงคลวิเสสกถา** ฉะนั้น ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา ในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔ ได้จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติหลายรายการ รายการหนึ่งนั้นคือหนังสือ **พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช ๒๔๘๙-๒๕๕๔** ซึ่งประมวลพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา ตั้งแต่ปีแรกที่เสด็จเสวยราชสมบัติพุทธศักราช ๒๔๘๙ จนถึงปัจจุบัน คือพุทธศักราช ๒๕๕๔ โดยคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา มีความสำคัญอย่างไรจึงได้มีการเทศน์ถวายเฉพาะวันเฉลิมพระชนมพรรษา

พระมงคลวิเสสกถา โดยรูปศัพท์หมายถึง พระธรรมเทศนาซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ที่ว่าเป็นพิเศษนั้นก็ด้วยเป็นบทเทศน์ที่กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงประพฤติปฏิบัติเฉพาะพระองค์ส่วนหนึ่ง กับที่ทรงจัดทำเพื่อประโยชน์แก่ราชอาณาจักรและประชาชนอีกส่วนหนึ่ง พระราชกรณียกิจทั้งสองส่วนนี้ ล้วนเป็นไปตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา พระมงคลวิเสสกถาที่เทศน์ถวายในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาแต่ละปี จึงเปรียบได้ดังบันทึกพระราชกรณียกิจและเหตุการณ์บ้านเมืองประจำปีนั้น ๆ ด้วย โดยสมเด็จพระสังฆราชหรือสมเด็จพระราชาคณะผู้ถวายเทศน์จะได้เชื่อมโยงพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติเข้ากับหัวข้อธรรมะที่ยกมาถวายวิสัชนาในแต่ละปี เช่น หัวข้อ**วิริยสมบัติ** คือ ความเพียร **โลกัตถจริยา** คือ ความประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่โลก **กาลัญญุตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา **สัทธาสัมปทา** คือ ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา **ทักขตา** คือ ความเป็นผู้ขยันในการประกอบกรณียกิจ ฯลฯ อันจัดได้ว่าเป็นพระราชกรณียกิจในส่วนอัตตสมบัติ คือ พระคุณสมบัติส่วนพระองค์ กับหัวข้อ**รัฏฐาภิปาลโนบาย** หรืออุบายการปกครองพระราชอาณาจักร ที่ทรงแผ่พระกรุณาด้วยการบำบัดทุกข์บำรุงสุขนานาประการ อันจัดได้ว่าเป็นพระราชกรณียกิจในส่วน**ปรหิตปฏิบัติ** หรือพระคุณสมบัติอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สิ่งอื่นผู้อื่น คือประเทศชาติและประชาชนนั้นเอง

อีกความหมายหนึ่งของพระมงคลวิเสสกถา อาจเนื่องด้วยประวัติการถวายเทศน์ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสือ **พระราชพิธีสิบสองเดือน** ว่า

*"การถวายเทศนามีมาตั้งแต่เริ่มการเฉลิมพระชนมพรรษา เทศน์เนื้อความตามแบบที่มีมาแต่รัชกาลที่ ๔ คือ **มงคลสูตร** กัณฑ์ ๑ รัตนสูตรกัณฑ์ ๑ เมตตสูตรกัณฑ์ ๑ เทวตาทิศนกถากัณฑ์ ๑ ประจำที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลง พระสงฆ์รูปใดเทศน์ก็ยืนตัว เว้นไว้แต่ชราอาพาธจึงได้ผลัดเปลี่ยน แต่ก่อนมา เริ่มงานก็ถวายเทศน์ก่อนสวดมนต์ คือ มงคลสูตร รัตนสูตร ๒ กัณฑ์ เหลือไว้ภายหลังฉันเช้าแล้ว ๒ กัณฑ์"*[๑]

พระมงคลวิเสสกถา จึงอาจมีที่มาจากการถวายเทศน์มงคลสูตรเป็นกัณฑ์แรก และเป็นพระกถายืนพื้นมาจนมีการเปลี่ยนแปลงหัวข้อธรรมะอื่น ๆ ในภายหลัง

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระมหากษัตริย์ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มิได้กระทำในวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพเช่นในปัจจุบัน ด้วยแต่เดิมนั้นถือกันว่าวันพระบรมราชสมภพของ

---

[๑] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระราชพิธีสิบสองเดือน** (กรุงเทพฯ : บรรณาคาร, ๒๔๙๕) หน้า ๖๙๕.

พระมหากษัตริย์ก็ดี วันเกิดของสามัญชนก็ดี เป็นเรื่องไม่ควรเปิดเผยด้วยอาจมีผู้นำไปกระทำคุณไสยอันไม่บังควร พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาจึงยกไปทำในวันเดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่ง อันเป็นวันเถลิงศกขึ้นศักราชใหม่ ถือว่ามีพระชนมายุเพิ่มขึ้นอีกพรรษาหนึ่ง มีสวดมนต์ เลี้ยงพระ บูชาเทวดาที่เสวยอายุในปีนั้น ๆ ครั้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า โปรดให้สร้างพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาในแต่ละปีด้วย จึงเพิ่มการฉลองพระพุทธรูปขึ้นอีกอย่างหนึ่ง แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่โปรดถือคติอย่างโบราณ จึงให้ประกอบพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาในวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพแต่แยกเป็น ๒ งาน คือ **งานเฉลิมพระชนมพรรษา** จัดเป็นการข้างในหรือการส่วนพระองค์ ในวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพตามปฏิทินสุริยคติ กับ**งานฉลองพระชนมพรรษา** จัดเป็นการข้างหน้า ในวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพตามปฏิทินจันทรคติ เป็นการฉลองพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาในปีนั้น ๆ มีสวดมนต์ เลี้ยงพระ ถวายเทศน์ **พระมงคลวิเสสกถา** พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการอ่านคำถวายพระพรชัยมงคล และจุดประทีปโคมไฟตามแม่น้ำลำคลองถนนหนทาง

ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชศรัทธาปสาทะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีพระราชประสงค์ให้ราษฎรเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องชัดเจน จึงทรงริเริ่มให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาโดยกำหนดเป็นหัวข้อธรรมะประการต่าง ๆ มาแต่ครั้งยังทรงพระผนวช ครั้นเสด็จเสวยราชสมบัติแล้ว เมื่อทรงประกอบพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ก็มีพระราชกระแสให้เพิ่มการแสดงพระธรรมเทศนาโดยยกหัวข้อธรรมะอันเป็นสวัสดิมงคลมาเทศน์ถวายโดยเฉพาะ เรียกว่า **พระมงคลวิเสสกถา** หรือ เทศน์มงคลวิเศษ เป็นส่วนหนึ่งแห่งราชประเพณีแต่นั้นมา

ความสำคัญของพระมงคลวิเสสกถา ปรากฏในพระอธิบายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในคำนำหนังสือ **พระมงคลวิเสสกถา รัชกาลที่ ๕** ว่า

"หนังสือมงคลวิเสสกถานี้ เป็นเทศนาพิเศษอย่างหนึ่ง ซึ่งพรรณนาพระราชจรรยาของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อประโยชน์จะได้ทรงพระปัจจเวฒณ์ถึงแล้ว เกิดพระปีติปราโมทย์แล้ว ทรงบำเพ็ญราชธรรมนั้น ๆ ยิ่ง เป็นการอุปถัมภ์พระราชจรรยาให้ถาวรไพบูลย์. กถาเช่นนี้โบราณบัณฑิตได้กล่าวถวายพระมหากษัตริย์เจ้าในอดีตกาล มีคาถาแสดงทศพิธราชธรรมเป็นอาทิ. อันพระเจ้าแผ่นดินย่อมเป็นที่สูงสุดในมนุษยนิกาย ยากที่จะมีใครกล้าถวายโอวาทได้จัง ๆ ถึงอย่างนั้นผู้หวังประโยชน์ในพระองค์จึงหาช่องทางที่จะถวายด้วยอย่างหนึ่งอย่างใด. อันการกล่าวพระราชจรรยานั้น ***เป็นอุบายถวายพระโอวาทอย่างละเมียด*** *จึงเป็นแบบแผนที่โบราณบัณฑิตได้ใช้มาประการหนึ่ง, เมื่อว่าถึงการพระศาสนาก็เป็นหน้าที่ของพระธรรมกถึกจะถือเอาโอกาสนั้น ๆ ชักนำประชุมชนตั้งแต่*

พระมหากษัตริย์เจ้าเป็นต้นไป ให้ตั้งอยู่ในกุศลสมาทาน. การเทศนามงคลวิเสสกถาก็เกิดขึ้นอนุโลมตามธรรมเนียมนี้" [๒]

จากพระนิพนธ์ข้างต้น แสดงถึงพัฒนาการของบทเทศน์พระมงคลวิเสสกถา ที่เริ่มเปลี่ยนไปเป็นหัวข้อธรรมะที่แสดงทศพิธราชธรรมและธรรมะอื่น ๆ ตามพระราชจริยวัตรที่ทรงปฏิบัติบำเพ็ญ นอกจากเป็น **อุบายถวายพระโอวาท** แล้ว พระธรรมเทศนาพระมงคลวิเสสสกถาประจำปี ได้เริ่มเป็น **บันทึกเหตุการณ์** พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในแต่ละปี ทั้งเป็นบทเทศน์ที่ประพันธ์ขึ้นอย่างประณีตบรรจง จนถือเป็น **วรรณกรรมชั้นสูง** ดังที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สกลมหาสังฆปริณายก (หม่อมราชวงศ์ชื่น นพวงษ์ สุจิตฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

"มงคลวิเสสกถาในรัชกาลที่ ๔ และในรัชกาลที่ ๕ ***เป็นวรรณกรรมชั้นสูง****, ผู้สดับคือพระมหากษัตริย์ ผู้สูงสุดของประชาชนในประเทศ, ผู้ถวายคือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ผู้สูงสุดฝ่ายพระ หรือสมเด็จพระราชาคณะ ด้วยเป็นผู้ทรงคุณอย่างดี, เรื่องที่ถวายเป็นเรื่องที่ผู้ถวายได้กลั่นกรองแล้ว จึง* ***เป็นวรรณกรรมชั้นเยี่ยม ถือได้เป็นแบบบรมครู*** *อุดมสมบูรณ์ทุกประการ, สำนวนไพเราะ ธรรมชัดแจ้ง รูปเรื่องกะทัดรัด ระเบียบการเรียบร้อย มีสาระสมบูรณ์ จะอาศัยศึกษานโยบายการบริหารประเทศก็ได้ ศึกษาศัพท์แสงก็มีหลักฐาน ศึกษาราชาศัพท์ก็ยุติได้ เป็นคู่มือของนักศึกษาได้ประการหนึ่ง"* [๓]

พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา รัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ รัชกาลที่ ๘ ได้มีผู้รวบรวมจัดพิมพ์เผยแพร่ในหลายโอกาส เป็นชุดสมบูรณ์ในแต่ละรัชกาลบ้าง เลือกพิมพ์เพียงบางปีบ้าง รวมทั้งพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถาในรัชกาลปัจจุบัน ก็ได้มีผู้รวบรวมจัดพิมพ์เผยแพร่บ้างเช่นกัน แต่ไม่สมบูรณ์ คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ โดยนายขวัญแก้ว วัชโรทัย ประธานอนุกรรมการ จึงรับสนองพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร สยามบรมราชกุมารี ให้คณะอนุกรรมการช่วยกันรวบรวมต้นฉบับเฉพาะ **พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถารัชกาลปัจจุบัน เริ่มแต่พุทธศักราช ๒๔๘๙ ถึงพุทธศักราช ๒๕๕๔** จัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา ดังกล่าวมาข้างต้น แต่กระนั้นก็ยังขาดไปบางปี เป็นที่น่าเสียดายยิ่ง

---

[๒] อ้างถึงใน **พระมงคลวิเสสกถา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรเถระ) ถวายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๕๓ - ๒๔๖๗** (พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๙๗) คำนำ.

[๓] เรื่องเดียวกัน. คำนำ

ตอนที่ ๒

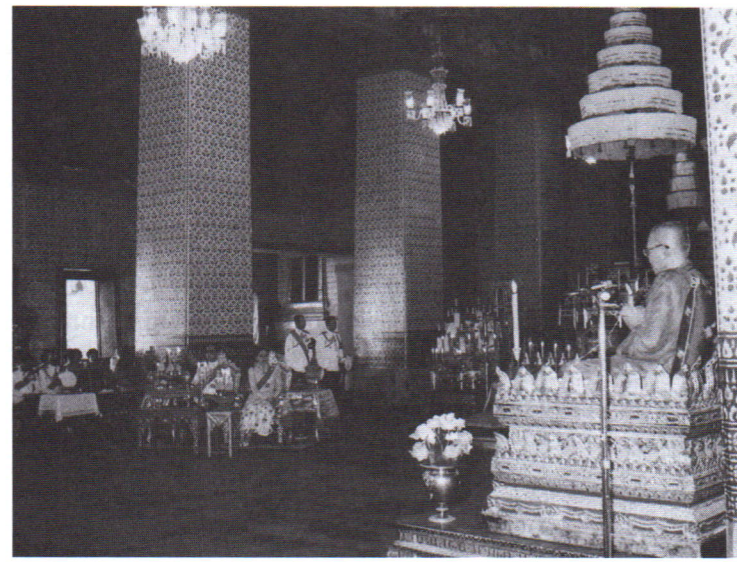

พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช ๒๔๘๙-๒๕๕๔ เป็นหนังสือที่คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติในนามคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔

พระมงคลวิเสสกถาทั้ง ๖๖ ปีนั้น มิใช่เป็นเพียงการถวายอรรถาธิบายในหัวข้อธรรมะต่าง ๆ ที่สมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระราชาคณะผู้ถวายพระธรรมเทศนาเรียบเรียงขึ้นอย่างถูกต้อง ทั้งโดยพยัญชนะ คือความหมายตามรูปศัพท์ และโดยอรรถะ คือความหมายตามหลักธรรม ทั้งในทางปริยัติ คือตามพระบาลี และในทางปฏิบัติ คือการประพฤติธรรม หากพระมงคลวิเสสกถายังเปรียบเสมือนบันทึกพระราชกรณียกิจประจำปีในการปกครองราชอาณาจักรด้วยทศพิธราชธรรม และถือเป็นวรรณกรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนา ด้วยมีการเรียบเรียงด้วยสำนวนภาษาอันสละสลวย ประณีตงดงาม เพื่อใช้เทศน์ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในมหามงคลสมัยวันเฉลิมพระชนมพรรษาโดยเฉพาะ ดังจะยกตัวอย่างประกอบพอสังเขป

คุณค่าในธรรมะ

การถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา ด้วยหัวข้อธรรมะต่าง ๆ หรือที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเรียกว่า **"เป็นอุบายถวายพระโอวาทอย่างละเมียด"** เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสวยราชสมบัติในพุทธศักราช ๒๔๘๙ แม้วันเฉลิมพระชนมพรรษาประจำปีนั้นมิได้ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร แต่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และรัฐบาลก็ได้จัดพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาถวายตามโบราณราชประเพณี สมเด็จ

พระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ฌาณวโร) วัดเทพศิรินทราวาส ได้ถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา บทแรกในรัชกาลว่า

"ในปีแรกเสวยราชสมบัตินี้ จักเลือกธรรมมารับพระราชทานถวายวิสัชชนา ๒ ประการ คือ ธมฺมกามตา ความเป็นผู้รักษาธรรม ๑ อตฺถกามตา ความเป็นผู้รักประโยชน์ ๑

ธัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรมนั้น ได้แก่ ความเคารพในธรรม ความเป็นผู้หนักในธรรม...

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงใคร่ธรรม ทรงถือธรรมเป็นหลัก ทรงชักนำราชบริษัทและพสกนิกรในทางธรรม เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงนิคคหะผู้ประพฤติละเมิดธรรม ทรงปัคคหะผู้ประพฤติธรรมด้วยพระราโชบายมีประการต่าง ๆ บ้าง ด้วยพระราชานุภาพบ้าง เป็นทางจะยังราชการให้เป็นไปโดยระเบียบ และยังความเป็นไปแห่งประชาชนให้เป็นหลักฐาน นำความสุขสำราญเจริญรุ่งเรืองมั่นคงมาแก่พระราชอาณาจักรและพสกนิกรทั่วกัน พระคุณสมบัตินี้นับเป็นมงคลวิเสสอันล้ำเลิศประการที่ต้น..."

(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ฌาณวโร)
วัดเทพศิรินทราวาส
๕ ธันวาคม ๒๔๘๙

พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถาอีกบทหนึ่ง ที่สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ซึ่งต่อมาทรงสถาปนาสมณศักดิ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้เทศน์ถวายในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช ๒๔๙๗ ในหัวข้อ *"การุญภาพ"* มีความบางตอนว่า

*"ความมีกรุณาได้ชื่อว่า **การุญภาพฯ** กรุณานั้น โดยพยัญชนะคือความหวั่นใจในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ทุกข์ยาก โดยอรรถคือความคิดใคร่ที่จะช่วยบำบัดทุกข์ของเขา...*

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระมหากรุณาแก่ประชาราษฎร์ผู้พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งพระราชหฤทัยสอดส่องในสุขทุกข์อยู่เป็นนิตย์ กล่าวโดยเฉพาะในเวลาเสด็จแปรพระราชฐานประทับแรม ณ ต่างจังหวัด ทรงแสดงพระอาการใกล้ชิดกับประชาราษฎร์ และทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ตลอดจนสุขภาพอนามัยของพสกนิกรเป็นอันมาก เสด็จเยี่ยมเยียนตรัสไต่ถามถึงสุขทุกข์และพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคและเวชภัณฑ์อยู่เนือง ๆ และได้ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการศึกษาของบุตรหลานแห่งอาณาประชาชนอยู่มาก ได้พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์พิเศษจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวังไกลกังวล พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงินเดือนครู และเพื่อจัดสร้างถาวรวัตถุสถานศึกษา และพระราชทานทุนการศึกษาแก่ผู้สอบได้ในชั้นสูงที่มีคะแนนเยี่ยมเพื่อเป็นทางดำเนินไปสู่วิชาชั้นสูง นอกจากนี้ยังพระราชทานรางวัลแก่นักเรียนทุก ๆ ชั้นที่สอบไล่ได้เป็นที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ และแก่ผู้มีความประพฤติดี เพื่อเป็นเครื่องบำรุงน้ำใจให้เกิดฉันทะวิริยะอุตสาหะในการศึกษาและในจรรยาอันชอบ อนึ่ง ในเมื่อได้ทรงทราบว่า ราษฎรได้ประสบภัยพิบัติเกิดทุกข์ร้อนขึ้นในที่ใด ก็ทรงหวั่นพระราชหฤทัยด้วยพระมหากรุณา เช่น เมื่อได้ทรงทราบว่าเกิดอัคคีภัยใหญ่ที่ตลาดบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ก็พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ไปช่วยบรรเทาทุกข์เป็นจำนวนมาก และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนถึงท้องที่ เป็นเหตุให้เกิดปีติยินดีแก่ประชาราษฎร์อย่างลึกซึ้งหยั่งถึงใจพระราชกรณียกิจที่ปรากฏเพราะพระมหากรุณายังมีอีกมากหลาย พรรณนาในที่นี้พอเป็นนิทัศนะฯ พระราชจริยานี้ นับเข้าในพระคุณคือการุญภาพเป็นมงคลวิเสส ประการที่ ๒ ฯ...”

(สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภโณ)
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
๖ ธันวาคม ๒๔๙๗

คุณค่าทางรัฏฐาภิปาลโนบาย หรือกุศโลบายการปกครองราชอาณาจักร

รัฏฐาภิปาลโนบาย เป็นหัวข้อสำคัญที่ปรากฏในพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถาทุกปี จึงเปรียบเสมือนบันทึกพระราชกรณียกิจและเหตุการณ์บ้านเมืองที่อนุวัตรตามทศพิธราชธรรมด้วย ดังตัวอย่างพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งต่อมาทรงสถาปนาสมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้เทศน์ถวายไว้ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช ๒๕๑๖ ความบางตอนว่า

***“รัฏฐาภิปาลโนบาย** คือชั้นเชิงในวิธีการปกครอง ป้องกันประชาชนและแว่นแคว้นนั้น สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเจริญพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ ปรากฏอยู่เป็นปกติ ไม่โปรดที่จะเบียดเบียนผู้ไร เมื่อทรงรับมุรธาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวไทย ด้วยทศพิธราชธรรม ตามอุดมคติที่ว่า **เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือสงเคราะห์ประชาชน เป็นต้นว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งและสนับสนุนมูลนิธิต่าง ๆ เช่น ราชประชานุเคราะห์ ราชประชา*

สมาสัย อนึ่ง ภูมิภาคบางแห่งเกิดฝนแล้ง ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำฝนเทียมพระราชทาน ประชาชนเรียกกันว่าฝนหลวง ด้วยพระราชอุตสาหะทดลองค้นคว้าจนได้ผล ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นที่ ชื่นชมโสมนัสของชาวกสิกรผู้กันดารน้ำทั้งหลาย

อนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๑๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานอุทิศถวายแด่ สมเด็จพระเจ้ากุสตาฟที่ ๖ อดอล์ฟ พระมหากษัตริย์แห่งประเทศสวีเดน กับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดาเสด็จแทนพระองค์ไปร่วมในพระราชพิธีบรรจุพระบรมศพพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ณ ประเทศสวีเดน และโปรดให้เสด็จเยี่ยมเยียนบรรดาประเทศใกล้เคียงกับประเทศสวีเดน นับว่าเป็นการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างนานาประเทศ แลสัมพันธภาพระหว่างราชวงศ์ ซึ่งสืบเนื่องเป็นลำดับมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญเพื่อความสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศประการหนึ่ง

เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๕ ได้มีพระราชพิธีเฉลิมพระนามาภิไธย สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ให้ดำรงพระราชอิสริยยศ ***"สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร"*** *โดยอนุโลมตามขัตติยราชประเพณีที่เคยมีมาในอดีตกาล ได้เป็นที่ชื่นชมโสมนัสแก่พสกนิกรทุกถ้วนหน้า ที่ได้มีพระยุพราชผู้สืบสันตติวงศ์ ไม่ว้าเหว่แก่สิริราชสมบัติอีกต่อไป เผอิญในวันนั้น ได้มีเหตุการณ์อันไม่สงบเกิดขึ้นจากขบวนการชาวอาหรับที่เรียกว่า* ***"กันยายนทมิฬ"*** *ได้เข้ายึดสถานทูตอิสราเอล มีความประสงค์เรียกร้องทางการเมืองบางประการ แต่อาศัยเดชะพระบารมีแห่งพระสยามเทวาธิราชทรงคุ้มครอง นำให้สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ขอให้ใช้วิธีการเจรจาโดยสันติ จนขจัดเหตุร้ายให้สงบลงได้ด้วยความปลอดภัย เป็นที่อัศจรรย์แก่ชาวโลกทั่วไป*

และในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้มีนิสิต นักศึกษา นักเรียน และประชาชน ชุมนุมกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ถึงมีการต่อสู้ทำร้ายระหว่างคนไทยด้วยกัน นับเป็นวันมหาวิปโยคยิ่งใหญ่ ได้ทรงหาทางสงบด้วยพระปรีชาอันสุขุม จนนายกรัฐมนตรีได้ลาออกจากตำแหน่งแล้ว ในวันรุ่งขึ้น มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ขึ้นสืบแทน เพื่อบริหารประเทศชาติให้สงบเรียบร้อย เหตุร้ายเหล่านี้ได้คลี่คลายลง ดำเนินไปด้วยความสวัสดีต่อไป คล้ายกับทรงอวตารจากพระสยามเทวาธิราชปราบยุคเข็ญ ฉะนั้น

กับในระยะกาลนี้ ทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย กำลังขาดแคลนน้ำมัน ก็ได้ทรงเป็นผู้นำในการประหยัด ตัดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ด้วยทรงมีพระราชกระแสดำรัสให้งดการประดับโคมไฟฟ้าในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ตลอดถึงงานพระราชอุทยานสโมสร และแม้รถพระที่นั่งในขบวนเสด็จก็โปรดให้ลดจำนวนลงอีกด้วย..."

(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วาสน์ วาสโน)
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๖ ธันวาคม ๒๕๑๖

พระมงคลวิเสสกถาในส่วนที่ว่าด้วยรัฏฐาภิปาลโนบาย ในบางปีได้แสดงถึงพระราชกรณียกิจที่พระราชทานพระบรมราโชวาทอันเป็น**ธรรมทาน** เพื่อเตือนใจให้สติแก่ผู้ร่วมงานพิธีนั้น ๆ ดังตัวอย่างจากพระมงคลวิเสสกถาที่สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม จานิสฺโร) วัดชนะสงคราม รับพระราชทานถวายในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช ๒๕๕๐ ดังนี้

"พระบรมราโชวาท ที่พระราชทานแก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ ความว่า การที่เราศึกษาวิชาความรู้นั้น ความจริงไม่ใช่เพื่อใครเลย แต่เพื่อตัวเราเอง ในการที่จะดำเนินชีวิตต่อไปในวันหน้า ถ้าเรียนดี ก็จะได้ใช้ความรู้ในการประกอบกิจการให้เป็นประโยชน์เป็นที่พึ่งแก่ตน และเป็นที่ชื่นชมแก่วงศ์ตระกูลต่อไปด้วย

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๐๓ ความว่า การที่จะใช้ความรู้ประกอบอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรนึกถึงเกียรติและความซื่อตรง เพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองก็ได้อาศัยคนดีที่มีความรู้ช่วยกันประกอบกิจการงาน

พระบรมราโชวาท ในโอกาสที่สถาบันและองค์กรทางศาสนาเข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล ๔ ธันวาคม ๒๕๑๑ ความว่า ศีลนี้ก็หมายความว่า เป็นกฎเกณฑ์หรือกฎปฏิบัติในสังคม ศีลไม่ใช่สิ่งที่สูงส่งแท้ ๆ คือถ้าพูดถึงทางศาสนา ก็เป็นขั้นต้น มีศีลก็หมายถึงว่า สามารถที่จะมีชีวิตอยู่โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น แล้วก็ไม่เบียดเบียนตนเอง

พระบรมราโชวาท ในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ ความว่า ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีปกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากอยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้..."

(สมเด็จพระมหาธีราจารย์ นิยม จานิสฺโร)
วัดชนะสงคราม
๖ ธันวาคม ๒๕๕๐

พระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ในการปกครองประเทศชาติและประชาชนโดยธรรม นอกจากการสงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วยประการต่าง ๆ จึงมีความครบถ้วนบริบูรณ์ด้วยพระธรรมทานนี้เอง

คุณค่าทางวรรณกรรม

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สกลมหาสังฆปริณายก ทรงยกย่องพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา ในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ว่า **"เป็นวรรณกรรมชั้นเยี่ยม ถือเป็นแบบบรมครู"** ด้วยมีลักษณะการเรียบเรียงเป็นแบบแผน หลักธรรมะชัดเจน มีสาระสมบูรณ์

ใช้ศึกษาอ้างอิงได้ทั้งศัพท์ธรรมะและนโยบายการปกครองประเทศ อันเป็นส่วนพระราชจริยวัตรดังกล่าวมาแล้ว พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถาในรัชกาลต่อ ๆ มา และรัชกาลปัจจุบัน ก็ยังคงคุณค่าความเป็นวรรณกรรมชั้นเยี่ยม ถือเป็นแบบบรมครูไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยเฉพาะความไพเราะในสำนวนภาษาในส่วนประถมบท หรือบทเริ่มต้น และส่วนปัจฉิมบท หรือบทลงท้ายนั้น มีความสละสลวยงดงามประดุจดังกวีนิพนธ์ประเภทร่ายยาว ดังตัวอย่างพระมงคลวิเสสกถาที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) รับพระราชทานถวายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๓ บางตอนดังนี้

ส่วนประถมบท

"บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาในพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในมหามงคลสมยาภิลักขิตกาล ด้วยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเจริญพระชนมพรรษามาด้วยสวัสดี บัดนี้มาประจบสุรทินบรมราชสมภพ ทรงพระราชปรารภมหามงคลสมัย ทรงมีพระบรมราชโองการสั่งให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธาทิรัตนตรัยด้วยราชาภิมานสักการภัณฑ์ ประทีปธูปเทียนสุคันธชาติระเบียบกุสุมมาลา พระราชทานถวายบิณฑบาตขัชชะโภชชาหาร และไทยธรรมสมณบริขารในภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลแก่เทวดามนุษย์เป็นส่วนเทวตาพลี สรรพสาธารณพลี ธรรมบรรณาการ เพื่อให้อนุโมทนาสัมฤทธิ์วิบุลสุขสมบัติ และจะได้ตั้งไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิต ประสิทธิชัยมงคลสิริสวัสดิ์พระชนมสุขศุภวิบุลมนุญผล ถวายสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ให้ทรงพระสถาพรนิรมลในพระสิริราชมไหศวรรยสมบัติ โดยอุดมสิริสวัสดิ์เกษมนิราศสรรพพิบัติอุปัทวันตราย ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยารัฏฐาภิปาลโนบายและพระราชกุศลบุญนิธิให้อุฬาราดิเรกไพศาล เพิ่มพระบรมสมโพธิสมภารสัปปุริสปฏิบัติทรงเป็นองค์บรมนาถบพิตรแห่งประชานิกรทุกหมู่เหล่าเทพทั้งมนุษย์อารักษ์ทุกสถาน ทรงเบิกบานด้วยพระราชกัลยาณเกียรติคุณอดุลยบริสุทธิ์ สมดังพระพุทธภาษิตตรัสไว้ในปัญจกังคุตตรนิกายว่า ***สปฺปุริโส ภิกฺขเว ชายมาโน*** *เป็นอาทิ แปลความว่า 'ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปบุรุษเกิดในตระกูลเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือ แก่มารดาบิดา แก่บุตรภริยา แก่คนรับใช้คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวงยังข้าวกล้าให้ถึงพร้อมงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลสุขแก่คนเป็นอันมาก ฉะนั้น..."*

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานเลือกสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่ามงคลวิเสส มารับพระราชทานถวายวิสัชนา เพื่อประดับพระปัญญาบารมี ได้ทรงสดับแล้ว ทรงพระปัจจเวกขณ์ด้วยกำลังพระปรีชาญาณ พระราชปณิธานเพื่อจะทรงบำเพ็ญจะพึงเกิดมีในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า แต่นั้นทรงพระราชอุตสาหะโดยอาการอันชอบ เพื่อจะยังคุณสมบัติ

นั้น ๆ อันยังขาดให้บริบูรณ์ เพื่อเพิ่มพูนส่วนที่ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้วให้ภิยโยยิ่ง ทรงปฏิบัติอยู่โดยราชธรรม สิริสวัสดิ์พัฒนมงคลก็พึงสำเร็จแด่สมเด็จบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าเพราะพระราชจรรยาเป็นปัจจัย...”

ส่วนปัจฉิมบท

“ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ มีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐานขอพรพระศรีรัตนตรัยที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ์ถวายแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมำ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆำ ปโพเธสิ อิจฺเจตำ รตนตฺตยำ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลายจงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถานจงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสธิดา พระบรมราชวงศ์ และรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ทหาร พลเรือน ตำรวจ พสกนิกรประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วจักรราศีผู้สิงสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลจงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุขด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทำ ผลำ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ”

(สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เจริญ สุวฑฺฒโน)
วัดบวรนิเวศวิหาร
๖ ธันวาคม ๒๕๓๓

หนังสือ **พระธรรมเทศนาพระมงคลวิเสสกถา พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช ๒๔๘๙-๒๕๕๔** จึงเป็นหนังสือธรรมะอีกชุดหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนควรสนใจศึกษา ทั้งมีคุณค่าในการค้นคว้าวิจัยการปฏิบัติพระราชกรณียกิจโดยธรรมของพระผู้เป็นอัครศาสนูปถัมภกพระองค์นี้ด้วย

๗ ธันวาคม ๒๕๕๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น : โครงการ ชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ

นางสายไหม จบกลศึก

โครงการตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เกิดขึ้นเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขอาณาประชาราษฎรทั่วพระราชอาณาจักร และเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน นับตั้งแต่แรกที่ทรงดำรงสิริราชสมบัติตราบถึงปัจจุบัน ประมวลได้มากกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ ทุกโครงการกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไตร่ตรองและทำการทดลองเพื่อความสัมฤทธิ์ผลอย่างสมบูรณ์ทั้งสิ้น จึงเป็นที่ประจักษ์แก่ใจชาวไทยที่รักความยุติธรรมว่า แผ่นดินไทยนี้พระองค์ทรงทุ่มเททำนุบำรุงรักษาไว้เพื่อชาวไทยทั้งปัจจุบันและลูกหลานไทยในอนาคต

อย่างไรก็ตาม มีโครงการหลังสุดเป็นโครงการส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเกิดขึ้นมาเมื่อไม่นานนี้นัก ชื่อโครงการแปลกชวนให้ตีความไปได้หลายความหมาย แต่เป้าหมายสำคัญคือ มีพระราชประสงค์มุ่งที่จะให้เป็นศูนย์รวมพืชเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ โดยเลือกพันธุ์พื้นถิ่นที่ดีที่สุดมาปลูก ให้ภาคราชการและประชาชนร่วมดูแลกัน โดยเฉพาะให้มีการแลกเปลี่ยนแนวความคิดซึ่งกันและกัน มีประวัติความเป็นมาดังนี้

เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงซื้อที่ดินเสื่อมโทรมจากราษฎรบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองเสือ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ บ้านหนองคอไก่ ตำบลเขากระปุก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี เนื้อที่ ๑๒๐ ไร่ ครั้นพุทธศักราช ๒๕๕๒ ทรงซื้อที่แปลงติดกันเพิ่มอีก ๑๓๐ ไร่ รวมเป็นที่ดิน

ผืนเดียวกัน ๒๕๐ ไร่ ด้วยมีพระราชดำริให้ทำเป็นโครงการตัวอย่างด้านเกษตรกรรม โดยรวบรวมพันธุ์พืชเศรษฐกิจในพื้นที่ของ อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี และพื้นที่ใกล้เคียงมารวมปลูกไว้ที่นี่ เริ่มดำเนินโครงการ เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒ พระราชทานชื่อโครงการว่า *"โครงการ ชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ"* คำว่า *"ชั่งหัวมัน"* หมายถึง การชั่งน้ำหนักมันเทศ ในการนี้ โปรดพระราชทานพันธุ์มันเทศ อันเป็นที่มาของชื่อโครงการ ซึ่งโปรดให้ปลูกไว้ในกระถาง นำมาปลูกขยายพันธุ์ในพื้นที่ของโครงการด้วย

ที่มาของชื่อโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ กล่าวว่า เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับ ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทรงนำมันเทศวางตั้งโชว์ไว้บนเครื่องชั่งอย่างโบราณในห้องทรงงาน เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติระยะเวลาระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินมาประทับในกรุงเทพมหานครและเสด็จพระราชดำเนินกลับวังไกลกังวลนั้น ทรงพบว่า หัวมันเทศที่อยู่บนตาชั่งโบราณนั้น งอกเป็นยอดแตกใบออกมา มีรับสั่งให้นำหัวมันนั้น ปลูกลงในกระถาง ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้เป็นพันธุ์พืชในโครงการตัวอย่างด้านการเกษตรและพันธุ์พืชเศรษฐกิจต่อไป

โครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ มีส่วนราชการจากหน่วยต่าง ๆ ร่วมสนองพระราชดำริในกิจกรรมด้านการเกษตรหลายหน่วย เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมชลประทาน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมปศุสัตว์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งภาคเอกชนซึ่งเป็นเกษตรกรและประชาชนทั่วไป การดำเนินการได้มีการบูรณาการกับหลายหน่วยงาน ได้แก่ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กรมทรัพยากรน้ำ กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเพชรบุรี และหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การประสานงานของกองงานส่วนพระองค์ สำนักพระราชวัง

การบริหารโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริเป็นการบริหารทรัพยากรแบบบูรณาการ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่ามากที่สุด ขณะเดียวกันก็พยายามเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส ด้วยคาดหมายว่าโครงการนี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าชม มีกิจกรรมหลักคือ การปลูกพืชผัก การปลูกผลไม้และพืชไร่ การปลูกยางพารา การวางระบบน้ำในแปลง การทำปุ๋ยหมัก และการถ่ายทอดความรู้แก่ยุวเกษตรกร มีการจำแนกพื้นที่สำหรับปลูกพืชและไม้ผลแต่ละประเภทอย่างเป็นระบบ โอกาสนี้จะนำเฉพาะพืชสวนครัวและพืชเศรษฐกิจมาแสดง

พืชสวนครัว ได้แก่ มะเขือเทศ มะเขือเปราะ พริก กระเพรา โหระพา มะนาวแป้น ผักชี ส่วน ผลไม้ ได้แก่ สับปะรดปัตตาเวีย แก้วมังกร มะละกอแขกดำ มะพร้าวน้ำหอม มะพร้าวห้าว กล้วยน้ำว้า กล้วยหักมุก

พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ อ้อยโรงงาน มันเทศญี่ปุ่น มันเทศออสเตรเลีย มันต่อเผือก มันปีนัง หน่อไม้ฝรั่ง ข้าวเหนียวพันธุ์ชิวแม่จัน ข้าวจ้าวพันธุ์ข้าวหอม ข้าวจ้าวพันธุ์ลืชอ ข้าวจ้าวพันธุ์ข้าวขาว ยางนา ยางพารา ชมพู่เพชร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒ พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะทำงานจดสิทธิบัตร ฝนหลวง สภาวิจัย องคมนตรี อำพล เสนาณรงค์ เนื่องในโอกาสเข้าเฝ้าถวายสิทธิบัตรฝนหลวง ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๒

"..... คนที่ไปดูก็เห็นได้ว่า เริ่มต้นด้วยไม่มีอะไรเลย แต่ว่าต่อมาภายในวันเดียว ทุกคนที่อยู่ในท้องที่นั้น ก็เข้าใจว่าต้องช่วยกัน และยิ่งในสมัยนี้ ในระยะนี้ เราต้องร่วมมือกันทำ เพราะว่า ถ้าไม่มีการร่วมมือกันก็ไม่ก้าวหน้า ฉะนั้น การที่ท่านได้ทำแล้วมีความก้าวหน้านี้เป็นสิ่งที่ดีมาก หลักการก็อยู่ที่ ทุกคนต้องช่วยกันเสียสละ เพื่อให้กิจการในท้องที่ก้าวหน้าไปด้วยดี ก้าวหน้าได้อย่างไร ก็ด้วยการช่วยเหลือกัน แต่ก่อนนั้นเคยเห็นว่า กิจการที่ทำมีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งทำแล้วก็ทำให้ก้าวหน้า แต่อันนี้มันไม่ใช่กลุ่มหนึ่ง มันทั้งหมดร่วมกันทำ และก็มีความก้าวหน้าแน่นอน อันนี้ก็เป็นสิ่งที่มหัศจรรย์และเป็นสิ่งที่ทำให้มีความหวัง มีความหวังว่า ประเทศชาติจะก้าวหน้า ประเทศชาติจะมีความสำเร็จ ....."

โครงการส่วนพระองค์ชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริจึงเป็นโครงการพลิกฟื้นพื้นที่เสื่อมโทรมให้กลายเป็นศูนย์ปลูกพืชเศรษฐกิจของอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรีอย่างสมบูรณ์แบบ เฉพาะผลผลิตจากโครงการมีการควบคุมการเก็บเกี่ยวและจัดการก่อนส่งไปจำหน่าย ด้วยการล้าง ตัดแต่ง คัดเกรด และบรรจุภาชนะพร้อมส่งไปยังสถานที่ต่าง ๆ หลายแห่ง ได้แก่ ห้องเครื่องส่วนพระองค์ทั้งที่วังไกลกังวล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และที่สวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร ร้านโกลเด้นเพลส ๕ สาขา ตลาดกลางการเกษตรหนองบ้วย ในอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี

นอกเหนือจากพระอัจฉริยภาพในการพลิกฟื้นพื้นที่เสื่อมโทรมให้กลับมาทำประโยชน์ใหม่ได้อย่างอเนกอนันต์ตามที่กล่าวมาแล้ว โครงการส่วนพระองค์ชั่งหัวมันตามพระราชดำริ ยังเป็นประจักษ์พยานที่แจ่มชัดถึงพระราชวิสัยทัศน์ในการนำพลังงานธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ได้แก่ พลังงานลม เนื่องด้วยลักษณะภูมิประเทศของโครงการ ตั้งอยู่ระหว่างช่องเขา มีกระแสลมพัดผ่านเหมาะสมที่จะนำพลังงานมาใช้ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ติดตั้งกังหันลมผลิตกระแสไฟฟ้าขนาด ๕ กิโลวัตต์ จำนวน ๒๐ ชุด รวมเป็นกำลังผลิตกระแสไฟฟ้าได้มากถึง ๑๐๐ กิโลวัตต์ สามารถผลิตไฟฟ้าจำหน่ายให้กับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค นำรายได้มาชดเชยค่าไฟฟ้าที่ใช้งานภายในโครงการ เนื่องจากไฟฟ้าที่ผลิตได้จากกังหันลมมีกระแสไม่คงที่ต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับแรงลมในแต่ละช่วงเวลา จึงไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างจริงจัง ใช้ช่วยลดพลังงานการผลิตของระบบไฟฟ้าหลักของการไฟฟ้าเท่านั้น และช่วยเสริมให้ระบบหลักของการไฟฟ้ามีความมั่นคงมากขึ้น เป็นพระปรีชาสามารถเหมือนกับที่ทรงนำพลังธรรมชาติจากพลังน้ำ พลังแสงอาทิตย์ มาผลิตกระแสไฟฟ้าหลายแห่ง ขณะนี้

โครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ บ่งบอกให้ชาวไทยทั้งหลายได้รับรู้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงงานอย่างไม่มีเวลาพัก แม้พระวรกายจะไม่สามารถเสด็จพระราชดำเนินไปทุกถิ่นที่เหมือนอย่างเมื่อครั้งพระพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ก็ตาม พระอัจฉริยภาพ พระราชวิสัยทัศน์ และน้ำพระราชหฤทัยรักปวงชนชาวไทยและผืนแผ่นดินไทย ยังคงเป็นพลังให้ทรงงานอย่างไม่รู้สุดสิ้น ในมหามงคลสมัยทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔ ขอพระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน สถิตเป็นร่มโพธิ์แก้วปกแผ่ศานติสุขไพศาลแก่ประเทศไทยด้วยพระมหาบารมีไพบูลย์ยิ่งเทอญ

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๔

คนดีของแผ่นดิน

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

"...การทำความดีนั้น โดยมากเป็นการเดินทวนกระแสความพอใจและความต้องการของมนุษย์ จึงทำได้ยาก และเห็นผลช้า แต่ก็จำเป็นต้องทำ เพราะหาไม่ ความชั่ว ซึ่งทำได้ง่าย จะเข้ามาแทนที่ แล้วจะพอกพูนขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยไม่ทันรู้สึกตัว..."

ข้อความข้างบนนี้ เป็นองค์หนึ่งในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นรัชกาลในปัจจุบัน พระราชทานไว้เมื่อวันจันทร์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๙ ในพิธีพระราชทานกระบี่และปริญญาบัตรแก่ ว่าที่ ร้อยตำรวจตรี โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

หลายปีมานี้ ประชาชนคนไทยได้ชักชวนกันทำความดี เพื่อน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในโอกาสมหามงคล อาทิ ๖๐ ปีที่ทรงครองสิริราชสมบัติ เฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา และในพุทธศักราช ๒๕๕๔ นี้ เป็นปีฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา ดังคำประกาศทางโทรทัศน์และสื่อต่าง ๆ เชิญชวนให้ร่วมโครงการทำความดีถวายพระเจ้าอยู่หัว

เหล่าพสกนิกรพากันคิดค้น ทำอย่างไรเล่าจึงจะเป็นวิถีทางแห่งความดี

พระราชดำรัสในโอกาสที่พระครูใบฎีกาเล็ก (ฌานุตตโร) และคณะเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายเงินและต้นเทียนพรรษา ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันจันทร์ ที่ ๑๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ ปรากฏความอยู่ว่า

"... การทำดีนั้นมีหลายอย่าง อย่างที่ท่านทำดีโดยที่ได้ร่วมกุศลเป็นเงินเพื่อที่จะแผ่ไปช่วยผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากนั้น ก็เป็นการกระทำที่ดีอย่างหนึ่ง

การกระทำที่ดีอีกอย่างที่ได้กล่าวก็คือมีความปรองดองสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อุดหนุนกัน แล้วก็ไม่เบียดเบียนกัน โดยเฉพาะอย่างหมู่คณะที่ตั้งขึ้นมาอย่างนี้ ก็ช่วยกันในทางวัตถุ และในทางจิตใจ ความสามัคคีนี้ก็เป็นการทำดีอย่างหนึ่ง

การทำดีอีกอย่างซึ่งจะดูลึกซึ้งกว่า คือปฏิบัติด้วยตนเอง ปฏิบัติให้ตัวเองไม่มีความเดือดร้อน คือพยายามหันเข้าไปในทางปัจจุบันให้มาก อย่างง่าย ๆ ก่อน คือพิจารณาดูว่าตัวเองกำลังคิดอะไร กำลังทำอะไร ให้รู้ตลอดเวลา แล้วรู้ว่าทำอะไร อย่างนี้เป็นวิธีอย่างหนึ่งที่จะทำให้ไม่มีภัย ถ้าเราคอยระมัดระวังตลอดเวลา ให้รู้ว่าตัวทำอะไร ให้รู้ว่าการทำนี้เราทำอะไรตลอดเวลา ก็จะไม่ผิดพลาด เพราะว่าโดยมากความผิดพลาดมาจากความไม่รู้ในปัจจุบัน ..."

พระราชดำรัสครั้งพระราชทานแก่ผู้บังคับบัญชาลูกเสือในโอกาสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและรับพระราชทานเหรียญลูกเสือสดุดี ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๗

ทรงสอนถึงหลักการทำความดีไว้ว่า...

"... การที่บุคคลจะทำความดีให้ได้จริง และต่อเนื่องไปโดยตลอดได้ จะต้องอาศัยหลักปฏิบัติที่ถูกต้องแน่นอน

ประการแรก จะต้องมีศรัทธาเชื่อมั่นในความดี เห็นว่าความดีหรือสุจริตธรรมย่อมไม่ทำลายผู้ใด หากแต่ส่งเสริมให้เป็นคนสะอาดบริสุทธิ์ และเจริญมั่นคง

เมื่อเกิดศรัทธาแน่วแน่ในความดีแล้ว ก็จะต้องตั้งกฎเกณฑ์ ตั้งระเบียบให้แก่ตนเองสำหรับควบคุม ประคับประคอง ให้ปฏิบัติแต่ความดี และรักษาความดีไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ให้บกพร่องคลอนแคลน

พร้อมกันนั้น ก็จะต้องพยายามเพิกถอน ลด ละ การกระทำและความคิดอันจะเป็นเหตุบั่นทอนการกระทำดีของตนด้วยตลอดเวลา

สำคัญยิ่งกว่าอื่น ทุกคนจะต้องอาศัยปัญญา ความฉลาดรู้เหตุผล เป็นเครื่องตรวจสอบพิจารณา วินิจฉัยการกระทำความประพฤติทุกอย่างอยู่เสมอโดยไม่ประมาท เพื่อมิให้ผิดพลาดเสื่อมเสีย

เมื่อประกอบความดีได้โดยถูกถ้วน ก็ย่อมได้รับประโยชน์ที่สมบูรณ์แท้จริง คือประโยชน์ที่เกื้อกูลให้มีความสุขความเจริญได้ในปัจจุบัน และยั่งยืนมั่นคงตลอดไปถึงภายหน้า

ข้าพเจ้าจึงขอฝากหลักปฏิบัติความดีนี้ไว้ให้ท่านทั้งหลายรับไปพิจารณาปฏิบัติต่อไป. ..."

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๑

"... บางคนก็อาจกำลังคิดอยู่ด้วยว่า ถ้าเราทำดีแล้วคนอื่นเขาไม่ทำด้วย จะมิเสียแรงเปล่าหรือ ความรู้ ความตั้งใจ ความอุตสาหะพากเพียรของเราทั้งหมดจะมีประโยชน์อันใด

ข้าพเจ้าขอให้ทุกคนทำความเข้าใจเสียใหม่ให้ชัดแจ้งตั้งแต่ต้นนี้ว่า

การทำความดีนั้น สำคัญที่สุดอยู่ที่ตัวเอง ผู้อื่นไม่สำคัญ

และไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะต้องเป็นห่วง หรือต้องรอคอยเขาด้วย

เมื่อได้ลงมือลงแรงกระทำแล้ว ถึงแม้จะมีใครร่วมมือด้วยหรือไม่ก็ตาม ผลดีที่ทำจะต้องเกิดขึ้นแน่นอน

และยิ่งทำมากเข้า นานเข้า ยั่งยืนเข้า ผลดีก็ยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้น และแผ่ขยายกว้างออกไปทุกที

คนที่ไม่เคยทำดีเพราะเขาไม่เคยเห็นผล ก็จะได้เห็น และหันเข้ามาตามอย่าง

หลักประกันสำคัญในการทำดีจึงอยู่ที่ว่า แต่ละคนต้องทำใจให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวกับสิ่งแวดล้อมที่เห็นอยู่ ทราบอยู่ มากเกินไป จนเกิดความท้อถอย

เมื่อใจมั่นคงแล้ว ก็ขอให้ตั้งอกตั้งใจสร้างนิมิต และค่านิยมใหม่ขึ้นสำหรับตัว ตามที่พิจารณาเห็นดีด้วยเหตุผลอันถูกต้องเที่ยงตรง แล้วมุ่งหน้าปฏิบัติดำเนินไปให้เต็มกำลังจนบรรลุผลสำเร็จ ในที่สุด ความดีความเจริญที่ปรารถนาก็จะเกิดทวีขึ้น และจะเอาชนะความเสื่อมทรามต่าง ๆ ได้ไม่นานเกินรอ ..."

แต่จะมีใครบ้างเล่า ที่จะเป็นความหวังว่าจะเป็นบ่อเกิดของคุณความดี ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ผู้บังคับบัญชาลูกเสือ ในโอกาสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและรับพระราชทานเหรียญลูกเสือสดุดี ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๑

"... เยาวชนที่มีพื้นจิตใจดีอยู่แล้ว และปรารถนาจะทำตัวให้ดีให้เป็นประโยชน์นั้น มีอยู่เป็นอันมาก แต่การทำความดีโดยลำพังตนเองเป็นของยาก จำเป็นต้องอาศัยหลักเกณฑ์ และแบบฉบับ ที่ดีอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยว จึงจะกระทำได้โดยถูกต้องเหมาะสม และไม่เปลืองเวลา พูดง่าย ๆ ก็คือต้องอาศัยผู้ใหญ่เป็นที่พึ่งหรือเป็นผู้นำนั่นเอง ผู้ใหญ่จึงต้องถือเป็นหน้าที่และความจำเป็นที่จะต้องช่วยเหลือเขา..."

นอกจากเยาวชนที่ต้องได้รับการอบรมสั่งสอนจากผู้ใหญ่ บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นความหวังว่าจะเป็นต้นแบบความดี คือ ผู้ที่ได้รับการศึกษาดีแล้ว ดังปรากฏความในพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๓ ว่า...

"... บัณฑิตนั้น เมื่อจะทำ จะพูด หรือจะคิด ย่อมพยายามทำให้ดี พูดให้ดี คิดให้ดีเสมอ

ทำให้ดี หมายถึง ทำด้วยความตั้งใจและจริงใจ ให้เป็นการสร้างสรรค์แท้ ไม่ว่าการเล็กการใหญ่ ก็พยายามทำอย่างดีที่สุด เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และประโยชน์ของการที่ทำนั้นโดยครบถ้วน ไม่ทำโดยเพทุบาย หรือมีเจตนาไม่บริสุทธิ์แอบแฝง

การพูดให้ดี หมายถึง การกล่าววาจาชอบให้เกิดประโยชน์ เช่น กล่าวในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความรู้ ความฉลาด ความเจริญ ความดี ความสามัคคีปรองดอง ไม่กล่าวในสิ่งที่ไม่รู้จริง ที่ก่อให้เกิดความสับสน หรือที่ทำลายความดีงาม ความเจริญมั่นคง

การคิดให้ดีนั้น หมายถึง การคิดด้วยความมีสติตั้งมั่น เป็นกลาง ไม่ถูกเหนี่ยวนำด้วยอคติ หากอาศัยความถูกต้องด้วยหลักวิชา เหตุผลความเป็นจริง และศีลธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานเครื่องวินิจฉัย เพื่อให้ความคิดนั้นปราศจากพิษภัย เป็นคุณเป็นประโยชน์แท้จริง..."

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาททุกองค์ ล้วนมีใจความสำคัญของพระพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันสะท้อนถึงพระราชหฤทัยที่เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม ทรงชี้ทางสว่าง เพื่อพสกนิกรจะดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุขความเจริญอย่างยั่งยืน พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ประจักษ์แก่ใจราษฎรทุกหมู่เหล่า ตลอดระยะเวลา ๖๕ ปีที่ทรงครองสิริราชสมบัติ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรมอย่างแท้จริง

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๔

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับทางสายพระราชไมตรีสู่สาธารณรัฐอิสลามอัฟกานิสถาน

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

เมื่อกล่าวถึง**อัฟกานิสถาน หรือสาธารณรัฐอิสลามอัฟกานิสถาน** *ผู้สนใจประวัติศาสตร์อาจนึกถึงดินแดนที่เคยเป็นชุมทางการค้าสำคัญของเส้นทางสายไหมตอนเหนือ ผู้สนใจโบราณคดีอาจนึกถึงพระพุทธรูปบาบิยัน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่ที่สุดในโลกที่ถูกระเบิดทำลายไปแล้ว ส่วนผู้สนใจการเมืองระหว่างประเทศ อาจนึกถึงดินแดนแห้งแล้งหนาวเย็นที่ย่อยยับด้วยสงครามกลางเมืองและด้วยฝีมือของประเทศภายนอกที่เข้าไปช่วยปราบปราม จำนวนคนไทยในอัฟกานิสถาน จากข้อมูลของกระทรวงการต่างประเทศ (สิงหาคม ๒๕๕๔) คาดว่าคงน้อยมากหรือไม่มีเลย คนไทยเองก็มีความรู้เกี่ยวกับอัฟกานิสถานน้อยนัก ด้วยความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศทั้งสองได้ยุติลงชั่วคราว ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๒ จนสงครามกลางเมืองของอัฟกานิสถานยุติลง รัฐบาลชั่วคราวได้สถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีประธานาธิบดีเป็นประมุขขึ้นในปลายปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ ทางสายพระราชไมตรีจากราชอาณาจักรไทยจึงได้ทอดสู่สาธารณรัฐอิสลามอัฟกานิสถานโดยทันทีในปีถัดมา ด้วยน้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตาต่อชาวอัฟกานิสถานในยามยากนั้นเอง*

อัฟกานิสถานเป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา อากาศแห้ง ฤดูร้อนค่อนข้างร้อนจัด ฤดูหนาวอากาศหนาวจัด บางพื้นที่อุณหภูมิติดลบกว่า ๒๐ องศาเซลเซียส ผืนป่าถูกทำลายด้วยการตัดไม้ทำลายป่าและการปลูกฝิ่นซึ่งกลายเป็นสินค้าออกอันดับหนึ่ง รัฐบาลอัฟกานิสถานเองก็ยังไม่สามารถควบคุมดูแลพื้นที่ห่างไกลได้ทั่วถึง เพราะกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นกับขบวนการผลิตฝิ่นและค้ายาเสพติด แต่รัฐบาลก็พยายามลดการพึ่งพารายได้จากการปลูกฝิ่นและผลิตยาเสพติด สร้างอาชีพทดแทนแก่ประชาชน ลดพื้นที่ปลูกฝิ่น

อัฟกานิสถานมีสภาพคล้ายดอยตุงก่อนการพัฒนา เป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาหลายเผ่าที่ตัดไม้ทำลายป่า ปลูกฝิ่นและผลิตยาเสพติด กลุ่มอิทธิพลก็อ้างสิทธิครอบครองพื้นที่ ทั้งรัฐบาลไทยก็มิได้ให้สัญชาติไทยแก่ชาวเขาเหล่านั้นจึงยากที่จะเข้าไปให้ความช่วยเหลือใด ๆ จนรอยพระบาทของ "เจ้าพ่อหลวง" เสด็จพระราชดำเนินไปถึง พร้อมด้วยโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ ทรงพลิกฟื้นผืนดินให้อุดมด้วยพืชทดแทนที่ให้รายได้ดีกว่าฝิ่นและยาเสพติด

ผลสำเร็จของประเทศไทยในการปลูกพืชทดแทนพืชเสพติดเป็นที่ประจักษ์แก่นานาประเทศมานับแต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเริ่มต้น**โครงการหลวง** เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๒ ด้วยการพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ให้ชาวเขาปลูกพืชทดแทนที่ให้รายได้ดีกว่าฝิ่น จนกระทั่งโครงการหลวงได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาความเข้าใจระหว่างประเทศ (International Understanding) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๑ ดังปรากฏในคำประกาศเกียรติคุณว่า *"โครงการหลวงได้มีส่วนช่วยลดปัญหายาเสพติดพิษร้ายแรงของโลก และยังช่วยยกระดับความมั่นคงอยู่ดีกินดีแก่ชาวเขาทั้งหลายด้วย"* และต่อมา **มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์** ซึ่งเป็นโครงการตามพระราชดำริ ก็ได้ดำเนินโครงการพัฒนาดอยตุงอย่างครบวงจร ประสบผลสำเร็จภายใน ๓๐ ปี ด้วยการยกระดับความเป็นอยู่ของชาวเขาผู้ปลูกฝิ่น การสนับสนุนการปลูกพืชเศรษฐกิจไปพร้อมกับการสร้างงาน การพัฒนาชุมชน การสร้างงานด้านหัตถกรรมและการตลาด ทำให้ชาวเขามีทางเลือกที่ดีกว่าในการประกอบอาชีพและการเลิกปลูกฝิ่น ความสำเร็จของโครงการเหล่านี้ ล้วนแสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยได้ต่อสู้กับปัญหายาเสพติดมายาวนาน และเป็น**ต้นแบบ**ที่หลายประเทศนำไปประยุกต์ใช้ได้ผล โดยเฉพาะ**อัฟกานิสถาน**

พระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เริ่มเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวอัฟกานิสถาน เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕ ที่สหราชอาณาจักรร่วมกับองค์การสหประชาชาติ จัดการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยการช่วยเหลือประเทศอัฟกานิสถานต่อต้านยาเสพติด ครั้งที่ ๑ ขึ้นที่กรุงคาบุล นครหลวงของอัฟกานิสถาน เพื่อพิจารณาความช่วยเหลือในการพัฒนาอัฟกานิสถาน ๔ ด้าน คือ ด้านการพัฒนาการจัดการ ด้านกฎหมาย ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีพของประชาชน และด้านการลดอุปสงค์ของยาเสพติด ในการประชุมครั้งนั้น สหราชอาณาจักรได้เชิญหม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล เลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ และโครงการพัฒนาดอยตุง ไปบรรยายต่อที่ประชุมด้วย

หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล ได้เสนอตัวอย่างโครงการพัฒนาดอยตุง ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชแก่ที่ประชุม รัฐบาลอัฟกานิสถานได้ให้ความสนใจต่อโครงการตามพระราชดำริในการปลูกพืชทดแทนพืชเสพติด และแสดงความประสงค์จะส่งผู้แทนมาศึกษาดูงานโครงการตามพระราชดำริในภาคเหนือของประเทศไทย

ในพุทธศักราช ๒๕๔๖ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศ ได้เสริมสร้างทางสายพระราชไมตรีสู่สาธารณรัฐอิสลามอัฟกานิสถานให้ทอดยาวยิ่งขึ้น ด้วยการเชิญรัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรมเบาและผลิตภัณฑ์อาหาร ของอัฟกานิสถาน และคณะมาเยี่ยมชมโครงการพัฒนาดอยตุง การปลูกพืชทดแทนพืชเสพติด ศูนย์ทดลองเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้ ศูนย์อนามัย โรงงานทอผ้า การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ จนถึงการตลาด เพื่อให้ฝ่ายอัฟกานิสถานได้ศึกษาว่า เมื่อมีการลด ละ เลิก อาชีพปลูกฝิ่นได้แล้ว ชาวอัฟกานิสถานสามารถทำอาชีพอะไรได้บ้าง

ในปีเดียวกันนั้น อัฟกานิสถานได้ส่งเจ้าหน้าที่หลายคณะมาศึกษาดูงานและฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น และในปีต่อๆ มา สำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ ของกระทรวงการต่างประเทศ ได้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่อัฟกานิสถานอย่างต่อเนื่อง ด้วยการจัดสรรทุนฝึกอบรมในสาขาวิชาที่เป็นประโยชน์ เช่น กฎหมายยาเสพติด การส่งเสริมการค้า ปัญหาความยากจน

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ก็ได้ร่วมกับรัฐบาลอัฟกานิสถานดำเนินโครงการด้านการปลูกพืชทดแทนและการสร้างอาชีพในอัฟกานิสถานต่อมาอีกหลายโครงการ ความช่วยเหลือดังกล่าวล้วนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง

โครงการสำคัญบนเส้นทางสายพระราชไมตรีสู่อัฟกานิสถานอีกโครงการหนึ่งคือ **"การพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน"** เป็นแนวคิดที่สืบมาแต่พระวิสัยทัศน์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ทรงเห็นว่า **ทางเลือกในการดำรงชีวิตมีศูนย์กลางอยู่ที่คน** การวางแผนพัฒนาทางเลือกก็เพื่อให้คนช่วยตัวเอง ด้วยการศึกษาถึงการสร้างโอกาสใหม่ๆ และเปิดทางให้ชุมชนเข้าร่วมมีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเต็มที่ และส่งมอบธุรกิจที่อยู่รอดได้ในเชิงเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เมื่อชาวบ้านเหล่านั้นมีศักยภาพที่จะบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง

ในเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๗ ประเทศไทยได้จัดประชุมเรื่อง **"ทางเลือกเพื่อการพัฒนา : เศรษฐกิจพอเพียง"** และได้เชิญรัฐมนตรีด้านการฟื้นฟูบูรณะของอัฟกานิสถานเข้าร่วมประชุม ไทยได้เสนอแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอัฟกานิสถานที่นำทางเลือกเพื่อการพัฒนาไปสานต่อโดยทันที

ในพุทธศักราช ๒๕๔๙ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงได้รับการขอร้องจากรัฐบาลเบลเยียมและรัฐบาลอัฟกานิสถาน ในการดำเนิน **"โครงการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืน"** (Sustainable Alternative Livelihood Development - SALD) ภายใต้ความร่วมมือแบบไตรภาคี โดยรัฐบาลเบลเยียมสนับสนุนด้านเงินทุน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์

ให้องค์ความรู้ในการส่งเสริมการเลี้ยงปศุสัตว์ หน่วยราชการอัฟกานิสถานและชาวบ้านในพื้นที่เป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน และลงมือปฏิบัติ และในเดือนพฤศจิกายน ปีเดียวกันนั้น มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับกระทรวงการพัฒนาและฟื้นฟูชนบทแห่งอัฟกานิสถาน และรัฐบาลท้องถิ่นจังหวัดบัลก์ (Balk) ดำเนิน**โครงการส่งเสริมปศุสัตว์และพัฒนาวิสาหกิจชุมชน** หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **ธนาคารแกะ – A4 Sheep Bank** (A4 คือ ด้วยความคิดของคนอัฟกานิสถาน สนับสนุนโดยรัฐบาลอัฟกานิสถาน ดำเนินการโดยคนอัฟกานิสถาน และเพื่อคนอัฟกานิสถาน) โครงการส่งเสริมปศุสัตว์และพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเน้นแกะเป็นหลัก เพราะเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจในชนบทของอัฟกานิสถาน นอกจากเนื้อสัตว์แล้วยังมีช่องทางที่จะเพิ่มมูลค่าสินค้าที่ผลิตจากแกะได้อีกมาก เช่น ขนแกะ พรมขนแกะ ผลิตภัณฑ์อาหารจากเนื้อแกะ หนังสัตว์ โครงการ A4SB เริ่มจากการดูแลสุขภาพแกะ เพิ่มจำนวนแกะที่ลดลงเนื่องจากภาวะสงครามในประเทศและภัยแล้ง โดยเฉพาะแกะพันธุ์คาราคุล (Karakul) โครงการดังกล่าวจะเป็นกลไกในการเพิ่มจำนวนเจ้าของปศุสัตว์ในชนบทไปพร้อม ๆ กับการดูแลสุขภาพแกะและการเพิ่มจำนวนแกะโดยหน่วยสัตวบาลเคลื่อนที่ที่ผ่านการฝึกอบรม อัตราการตายที่ลดลงและจำนวนแกะที่เพิ่มขึ้นเป็นการเพิ่มสินทรัพย์และเป็นช่องทางเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

โครงการธนาคารแกะชักชวนผู้เลี้ยงแกะเข้าร่วมเป็นสมาชิกรับบริการด้านสัตวบาลจากเจ้าหน้าที่ และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน สมาชิกต้องจ่ายค่าบริการแก่ธนาคารแกะเป็นลูกแกะเพศเมียที่เกิดใหม่ร้อยละ ๑๐ จากนั้นธนาคารจะนำลูกแกะเหล่านี้ไปให้ครอบครัวที่ยากจนกู้ยืมไปเลี้ยง เพื่อพวกเขาจะได้มีโอกาสดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงเหมือนกับสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน เท่ากับว่า โครงการธนาคารแกะดำเนินกิจกรรมหลัก ๒ กิจกรรม คือ การให้ชาวบ้านในพื้นที่ขอยืมแกะแทนเงินและให้จ่ายคืนเป็นลูกแกะ ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านรายอื่น ๆ ขอยืมต่อได้ทันที กับการให้บริการสัตวบาลในพื้นที่ห่างไกลเพื่อส่งเสริมสุขภาพของปศุสัตว์

ในเวลา ๒ ปี หลังจากเริ่มโครงการธนาคารแกะ A4SB ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชนบทของจังหวัดบัลก์เป็นอย่างมากทั้งอัตราการตายของแกะลดลง เจ้าของแกะที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนประมาณ ๖๔๐ ดอลล่าร์สหรัฐต่อปี

นอกจากนี้ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอันเป็นการเพิ่มรายได้อื่น ๆ เช่น การปั่นด้ายจากขนแกะโดยใช้เทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน และสามารถทำขึ้นเองได้ด้วยอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นในราคาที่ไม่สูงนัก เป็นการช่วยเหลือกลุ่มสตรีให้มีรายได้เสริมจากการปั่นด้าย ทั้งยังมีการวางแผนธุรกิจอื่น ๆ เช่น การทำขนแกะ การทำเครื่องหนัง การทอพรมจากขนแกะ เพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ผลผลิต และสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้แก่ชุมชนต่อไป

พสกนิกรชาวไทยที่ได้รู้จัก ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ หรือพระราชนิยมในการให้ชาวบ้านจัดทำอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ โดยใช้วัสดุพื้นบ้าน คงจะมีความเข้าใจซาบซึ้งถึงพระมหากรุณาธิคุณที่แผ่ไปยังชาวอัฟกานิสถานผ่านมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

จากบทเรียนต่าง ๆ ที่ประเทศไทยได้เรียนรู้ในการแก้ไขปัญหายาเสพติด และประสบการณ์ในการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืน ล้วนเป็นต้นแบบสำคัญของทางสายพระราชไมตรีที่ทอดไปสู่ประเทศอื่น ๆ ที่ประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน และขอพระราชทานความช่วยเหลือผ่านมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ไม่ว่าจะเป็น พม่า อินโดนีเซีย ยูนนาน กัมพูชา เปรู โบลิเวีย เม็กซิโก ปากีสถาน ฯลฯ **รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์** ที่องค์การสหประชาชาติได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๙ นั้น เป็นประจักษ์พยานหนึ่งถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อมนุษยชาติอย่างแท้จริง

ขอจงทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

๓๐ มกราคม ๒๕๕๕

มหาวิทยาลัยทัฟทส์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

นางสายไหม จบกลศึก

เมื่อวันจันทร์ ที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดการประชุมอธิการบดีระหว่างประเทศเต็มรูปรอบ ๓ ปี ครั้งที่ ๗ ณ ศูนย์การประชุมโรงแรมไฮแอท เซ็นทรัล พลาซ่า ตามที่ *"สมาคมอธิการบดีระหว่างประเทศ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างเสริมสันติภาพ สวัสดิภาพ และความเจริญมั่นคงของมนุษยชาติโดยอาศัยการศึกษา"* โอกาสนี้ ได้พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้มหาวิทยาลัยทัฟทส์ แห่งสหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

มหาวิทยาลัยทัฟทส์ (Tufts University) เป็นมหาวิทยาลัยเอกชน ตั้งอยู่ที่เมืองเมดฟอร์ด บริเวณชานเมืองบอสตัน รัฐแมสซาชูเซต ประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อตั้งขึ้น โดยนาย ชาล์ส ทัฟทส์ เมื่อคริสต์ศักราช ๑๘๕๓ (พุทธศักราช ๒๓๙๕)

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงโรงแรมไฮแอท เซ็นทรัล พลาซ่า พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี นายปรีดา พัฒนถาบุตร รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ นิพนธ์ ศศิธร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายลีแลนด์ ไมลส์ นายกสมาคมอธิการบดีระหว่างประเทศ พร้อมด้วยคณะกรรมการฯ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ครุยแล้ว ทรงพระดำเนินเข้าสู่ที่ประทับ นายกรัฐมนตรี ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ฯ กราบถวายบังคมทูลรายงาน และกราบบังคมทูลเบิก ศาสตราจารย์ จีน มาแยร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยทัฟทส์ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

อธิการบดีมหาวิทยาลัยทัฟทส์ ได้กราบบังคมทูลสดุดีพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสรุปความ ดังนี้

๑. มหาวิทยาลัยทัฟทส์ ถือเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่จะทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติคุณแห่งพระบรมราชจริยานุวัตร อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์ ในการทรงคิดริเริ่มทันต่อเหตุการณ์ และมีพระราชหฤทัยเข้มแข็ง โดยเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทันสมัย ทรงพระปรีชาสามารถและเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ

๒. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งดำเนินพระราชภารกิจในการพัฒนาประเทศตลอดมา ด้วยทรงตระหนักว่า เพื่อที่จะให้การพัฒนาประเทศบรรลุผลเต็มที่สมตามความมุ่งหมาย จำเป็นต้องมี **กฎหมายมาช่วยบังคับ** และ**กฎหมายที่เป็นธรรม** และ**ใช้บังคับอย่างเที่ยงธรรม** ย่อมนำมาซึ่งความสุขและสวัสดิภาพ แก่พสกนิกรของพระองค์ ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่เนติบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาใหม่ว่า

"กฎหมายทั้งปวงนั้น เราบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เป็นปัจจัยสำหรับรักษาความยุติธรรม กล่าวโดยสรุปคือ ใช้เป็นแบบแผนแห่งความประพฤติปฏิบัติของมหาชนสถานหนึ่ง กับใช้เป็นแม่บทในการพิจารณาตัดสินความประพฤติปฏิบัตินั้นๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้องเที่ยงตรง อีกสถานหนึ่ง โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรจะถือว่า มีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่า ความยุติธรรมมาก่อนกฎหมาย และ อยู่เหนือกฎหมาย การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใดๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกผิดตามกฎหมายเท่านั้น ดูจะไม่เป็นการเพียงพอ จำต้องคำนึงถึงความยุติธรรม ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ด้วยเสมอ การใช้กฎหมายจึงจะมีความหมาย และได้ผลที่ควรจะได้"

๓. เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในประเทศไทย เป็นพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อพระชนมายุยังน้อยอยู่ เวลานั้นประเทศไทยเพิ่งจะเริ่มเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้ไม่นาน ทั้งเพิ่งจะพ้นความกดดันจากภัยสงครามและการยึดครอง แต่ด้วยความแน่วแน่ในพระราชปณิธานของพระบรมราชบุรพการีในอันที่จะธำรงไว้ซึ่งเอกราชของชาติ และความผาสุกของประชาชน พระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจโดยสมบูรณ์และกว้างขวางยิ่งขึ้น ทุกขวบปีที่ผ่านมา สมกับที่ทรงเป็นพระประมุขของชาติ พระราชทานกำลังใจให้แก่ประชาชน และทรงเป็นพระผู้ปกป้องพสกนิกรของพระองค์อย่างแท้จริง

๔. ในปีหนึ่ง ๆ แต่ละฤดูกาลที่เปลี่ยนไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ห่างไกลในพระราชอาณาจักร และทรงนำหน่วยแพทย์ พยาบาล ผู้เชี่ยวชาญทางเกษตรกรรม พระราชทานข้อแนะนำเรื่องอาหาร การบริโภคให้ดีขึ้น แนวความคิดใหม่ ๆ ในด้านการศึกษา พร้อมทั้งมาตรการที่จะอำนวยความมั่นคงปลอดภัยแก่ประชาราษฎร์ของพระองค์ให้เพิ่มมากขึ้น พระองค์ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ต่อความริเริ่มใด ๆ ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคนิค ที่เข้ากับเรื่องการช่วยเหลือประชาชน และกำหนดพระราชหฤทัยในการหามาตรการใหม่ ๆ ที่ได้ผลมาทรงใช้ เพื่อให้พสกนิกรมีสุขภาพและการศึกษา ตลอดจนสวัสดิภาพและความมั่นคงปลอดภัยดียิ่งขึ้น

๕. ผลสำเร็จด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นตัวอย่างอันงดงามสำหรับประมุขของชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในขณะที่ประเทศทั้งมวลต่างมีความวิตกกังวลและห่วงใย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและรัฐบาลในพระองค์เป็นเสมือนดวงประทีปส่องให้โลกตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณต่อผู้อพยพที่น่าสงสาร ซึ่งลี้ภัยจากอินโดจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนนับแสน ๆ ประเทศไทยได้อุทิศทรัพยากรของตนช่วยเหลือด้วยน้ำใจกรุณา ชีวิตผู้ลี้ภัยเป็นจำนวน พัน ๆ รอดพ้นจากความตาย และบรรดาเด็กเล็ก ๆ ซึ่งต้องพลอยทนทุกข์ทรมานจากเหตุการณ์ที่น่าเศร้าสลดใจนี้ ได้รับความสนพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเป็นพิเศษ

๖. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นองค์พระประมุขที่แท้จริงของประเทศไทยยามที่ประเทศชาติต้องการผู้นำ พระองค์ทรงทันสมัย สามารถแก้ปัญหาได้ในทุกกรณี และทรงแสดงให้พสกนิกรของพระองค์ได้ประจักษ์ถึงวิถีทางที่จะนำสิ่งที่ดีงามในอดีตมาผสมผสานกับสิ่งที่เป็นประโยชน์จากการค้นพบในยุคปัจจุบัน พระองค์ทรงให้ความเคารพอย่างเต็มที่ต่อค่านิยมของปรัชญา ศาสนา และแบบฉบับในสังคมของเอเชีย ในแนวทางที่สะท้อนให้เห็นถึงความสนพระราชหฤทัยเป็นพิเศษต่อความยุติธรรม ประกอบกับพระมหากรุณาธิคุณอยู่เป็นนิตย์ แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ได้ทรงแสวงหา

วิธีการที่จะผสมผสานสิ่งดังกล่าวแล้วนั้นให้กลมกลืนกับบรรดาข้อคิดริเริ่มใหม่ ๆ ซึ่งโลกตะวันตกกำลังค้นพบอยู่ตลอดเวลา เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ รวมทั้งการพัฒนาระบบการเมืองและสังคม

ด้วยเหตุผลทั้งปวงที่กล่าวแล้วนี้ พร้อมทั้งที่ได้ทรงแสดงให้ประจักษ์แจ้งตลอดมาถึงคุณประโยชน์และคุณูปการแห่ง **นิติราชประเพณีของพระมหากษัตริย์** มหาวิทยาลัยทัฟทส์ จึงถือเป็นเกียรติอันพิเศษสุดที่จะทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ศาสตราจารย์ จีน มาแยร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยทัฟทส์ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระศอภูษามาลาดุษฎีบัณฑิต และปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากนั้นประธานสมาคมมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยแห่งรัฐของอเมริกาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายโล่กิตติมศักดิ์ของสมาคม นายลีแลนด์ ไมลส์ นายกสมาคมอธิการบดีระหว่างประเทศ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายหนังสือตำราชุดเอกสารหนังสืออ้างอิงของสหรัฐอเมริกา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอบพระทัยสมาคมมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยแห่งรัฐของอเมริกันที่ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย โล่เกียรติยศ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งไมตรีจิตมิตรภาพของมิตรประเทศซึ่งมีต่อประเทศไทย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยทัฟทส์ที่ถวายปริญญานิติศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับงานนิติศาสตร์ สรุปดังนี้

ทรงเห็นว่า ผู้ปฏิบัติงานด้านกฎหมาย ต้องเป็นนักกฎหมายที่ดีและสามารถ นักกฎหมายที่ดีและสามารถนั้น ก็คือ ผู้มีพื้นฐานทางวิชาการที่สมบูรณ์มั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีความเข้าใจอันแน่ตระหนักในเจตนารมณ์ที่แท้ของกฎหมาย พร้อมกับมีความรู้วิชากฎหมายอย่างทั่วถึง ลึกซึ้ง และจัดเจน ยิ่งกว่านั้น ยังมีความรอบรู้วิชาการด้านอื่น ๆ รวมทั้งประสบการณ์และความจัดเจนในชีวิต ซึ่งอาจเรียกว่า *"ความรู้ทางด้านกว้าง"* เป็นเครื่องประกอบเกื้อกูลวิชาการด้านกฎหมาย อันเป็น *"ความรู้ทางลึก"* เป็นประการสำคัญอีกส่วนหนึ่งด้วย จึงช่วยให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้บังเกิดผลที่พึงประสงค์โดยครบถ้วน ดังนั้น นอกจากศึกษาวิชากฎหมาย นักกฎหมายทุกคนจึงมีภาระสำคัญอีกข้อหนึ่ง คือการศึกษาวิทยาการด้านอื่น ๆ ให้มีความรู้ทั่วไปอย่างกว้างขวางและมีความรู้ความเข้าใจถึงชีวิตจิตใจ ความต้องการและสุขทุกข์ของเพื่อนมนุษย์อย่างกระจ่างชัด ความรู้ความเข้าใจอันกว้างขวางโดยรวบยอดนี้ เป็นต้นทางให้เกิดปัญญา ความฉลาดรู้ในเหตุในผลที่จะช่วยให้สามารถนำเอาวิชากฎหมายมาสัมพันธ์เข้ากับวิทยาการต่าง ๆ และกับชีวิตมนุษย์ได้อย่างประสานสอดคล้องโดยถูกต้องเหมาะสม ทำให้สามารถบัญญัติกฎหมาย วิเคราะห์กฎหมาย ตีความกฎหมาย และใช้กฎหมายเพื่ออำนวยความยุติธรรมและความผาสุกมั่นคงของสังคมมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์

การศึกษาวิทยาการชั้นสูงแต่ละสาขาก็ทำนองเดียวกัน นอกจากศึกษาค้นคว้าในทางลึกแล้ว ย่อมจะต้องมีการศึกษาในทางกว้างอีกทางหนึ่งคู่กันไป เพราะวิชาการทั้งปวงต่างเป็นปัจจัยอาศัยกันและกัน และเกื้อกูลกันและกันอยู่ทั้งสิ้น เป็นการยากยิ่งนักที่จะใช้วิชาการอย่างใดอย่างหนึ่งแต่อย่างเดียวปฏิบัติการให้เป็นผล จึงถือว่า การศึกษาวิชาการขั้นสูงที่สมบูรณ์นั้น จะต้องมีการศึกษาด้านกว้างและการเพิ่มพูนประสบการณ์ เป็นส่วนประกอบส่งเสริมด้วย โดยถือหลักว่า ยิ่งเรามีความรอบรู้กว้างขวางสมบูรณ์ขึ้นเพียงใด เราก็จะสามารถนำเอาวิทยาการมาโยงใยประกอบการใช้ให้บังเกิดประโยชน์แก่การสร้างสรรค์ของเราได้ดียิ่งขึ้นเพียงนั้น การสร้างสรรค์เพื่อความเจริญวัฒนาทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ ซึ่งทุกคนกำลังร่วมกันดำเนินการอยู่ จึงต้องอาศัยการศึกษาที่ประกอบพร้อมทั้งสองด้านดังกล่าวแล้ว

๒ เมษายน ๒๕๕๕

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับการปรับปรุงศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร ครั้งสำคัญในรัชกาล

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่บริเวณทางแยกถนนราชดำเนินในมาบรรจบกับถนนหน้าพระลานและถนนสนามไชย ใกล้พระบรมมหาราชวัง เป็นปูชนียสถานสำคัญที่ประชาชนชาวไทยจากทุกสารทิศเคารพเลื่อมใส แม้มิได้เข้ามาสักการะในบริเวณศาล หากเพียงผ่านไปมาอยู่ภายนอกก็จะยกมือขึ้นพนมไหว้กันทั่วทุกคน ด้วยพระหลักเมืองนั้นคือเทพอารักษ์ประจำแผ่นดินที่สถิต ณ เสาหลักเมืองหรือหลักพระนคร อันเป็นเสาที่ฝังไว้เป็นหลัก ณ สถานที่ที่กำหนดว่าจะสร้างเมืองขึ้น มิใช่เฉพาะพระนครหลวง หากในเมืองสำคัญอื่น ๆ ก็จะมีเสาหลักเมืองได้เช่นกัน พิธีฝังเสาหลักเมืองมีแบบฉบับตำรามาแต่โบราณ เรียกว่า พระราชพิธีนครฐาน (หรือพระราชพิธีนครถาน)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ย้ายพระนครมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยมีชัยภูมิมั่นคงกว่าฝั่งธนบุรี ก็มีพระราชพิธีนครฐานหรือพิธียกเสาหลักเมืองกรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพมหานคร เมื่อวันอาทิตย์ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ปีขาล จัตวาศก ตรงกับวันอาทิตย์ ที่ ๒๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ นับเนื่องถึงปัจจุบันได้ ๒๓๐ ปีมาแล้ว ชัยภูมิที่ตั้งหลักเมืองนั้นอยู่ประมาณใจกลางของพระนครใหม่ ใกล้มุมด้านตะวันออกเฉียงเหนือของพระบรมมหาราชวัง ลักษณะเป็นศาลาเครื่องไม้ หลังคามุงกระเบื้อง แม้ปัจจุบันรูปแบบของศาลหลักเมืองจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังคงประดิษฐานอยู่ ณ ชัยภูมิเดิมเมื่อแรกสร้างนั้นเอง

ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าหลักเมืองและศาลนั้นชำรุด โปรดให้สร้างใหม่เป็นศาลจัตุรมุขยอดปรางค์ก่ออิฐปั้นปูนฉาบสีขาว โปรดให้เชิญเสา

หลักเมืองเดิมขึ้นแต่ยังคงตั้งพิงไว้ในศาล แล้วสถาปนาเสาหลักเมืองต้นใหม่ไว้แทน ทั้งโปรดให้ผูกดวงชาตาพระนครขึ้นใหม่ให้ต้องตามดวงพระบรมราชสมภพ เพื่อให้ประเทศชาติและประชาชนมีความเจริญรุ่งเรืองวัฒนาถาวรยิ่งขึ้น มีพระราชพิธีเชิญแผ่นทองคำจารึกดวงชาตากรุงเทพมหานครเข้าบรรจุที่ยอดเสาหลักเมืองต้นใหม่ พร้อมพิธีบวงสรวงเชิญพระหลักเมืองเข้าประดิษฐานในเทวรูปบนยอดเสาหลักเมือง เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๙๖

ถึงรัชกาลที่ ๕ มีการปรับปรุงพระนครครั้งใหญ่เป็นเหตุให้ต้องรื้อศาลเทพรักษ์ต่าง ๆ ในพระนครซึ่งมีอยู่หลายแห่ง เพื่อก่อสร้างสถานที่ราชการและทำถนนหนทาง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เชิญเทวรูปพระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระกาฬไชยศรี เจ้าเจตคุปต์ และเจ้าหอกลอง มารวมประดิษฐานไว้ในศาลหลักเมือง

ครั้นมาในรัชกาลปัจจุบัน ศาลหลักเมืองได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่ครั้งหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๓ แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็กลับทรุดโทรมลงอีก เมื่อ**พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช** เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพระราชพิธีบวงสรวงหลักเมืองและเทพารักษ์ ณ ศาลหลักเมือง เป็นการเนื่องในพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เมื่อวันพุธที่ ๒๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕ มีพระราชปรารภว่า **อาคารศาลหลักเมืองและอาณาบริเวณโดยรอบขาดความงดงามเป็นสง่าในศิลปะสถาปัตย์ ก็ขณะนั้นรัฐบาลได้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนปูชนียสถานและสถานที่สำคัญสำหรับพระนครเป็นการใหญ่เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการสมโภชพระนคร ๒๐๐ ปีแล้ว ควรจักได้พิจารณาปรับปรุงศาลหลักเมืองให้งดงามบริบูรณ์สมกับเป็นที่สถิตของพระหลักเมืององค์เทพารักษ์ที่ปกปักรักษาพระนครให้มีเอกราชเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน และเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนชาวไทยทั้งปวงด้วย**

คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นได้รับพระราชกระแสใส่เกล้าใส่กระหม่อม จึงแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงศาลหลักเมือง มีพลอากาศเอก พะเนียง กานตรัตน์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นประธาน องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในฐานะผู้รับผิดชอบดูแลศาลหลักเมือง เป็นเจ้าของเรื่อง และได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เป็นองค์อุปถัมภ์ดำเนินการปรับปรุงศาลหลักเมือง

การบูรณะปรับปรุงศาลหลักเมืองครั้งนี้ จึงนับเป็นครั้งสำคัญในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และเป็นการบูรณะปรับปรุงใหญ่ครั้งที่ ๒ นับแต่ได้สถาปนาศาลหลักเมืองขึ้นในรัชกาลที่ ๑ และได้บูรณะปรับปรุงใหญ่ครั้งแรกในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงเอาพระทัยใส่ติดตามการดำเนินงาน ทั้งมีพระบรมราชวินิจฉัยและมี

พระราชกระแสแนะนำการอันควรมิควรแต่ละสิ่งแต่ละเรื่องอย่างละเอียด โดยโปรดให้นายภาวาส บุนนาค รองราชเลขาธิการขณะนั้น เป็นผู้เชิญพระราชกระแสมาแจ้งแก่ผู้ปฏิบัติดำเนินงาน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ ดังปรากฏในหนังสือ ***จดหมายเหตุการปรับปรุงศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร พุทธศักราช ๒๓๒๕ -๒๕๒๙*** *(กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๕๓๑) ที่ขอเชิญมาเป็นตัวอย่างในบทความนี้พอสังเขป*

พระมหากรุณาธิคุณนั้นเริ่มแต่เมื่อคณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงศาลหลักเมืองได้จัดทำ **แผนหลัก** ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อขอรับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชกระแสให้คณะกรรมการรับไปพิจารณาแก้ไขในชั้นต้น คือ

> *"อาคารบริวารควรมีรูปแบบที่ไม่ข่มตัวศาลและไม่จำเป็นต้องสร้างให้ใหญ่โตนัก บรรดาสิ่งของวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาลหลักเมือง ควรจะได้บูรณะให้สมบูรณ์ด้วย"*

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร องค์อุปถัมภ์การดำเนินงานปรับปรุงศาลหลักเมือง ก็ได้สนองพระราชดำริโดยมีพระราชกระแสเกี่ยวกับรูปแบบศาลหลักเมืองว่า **ให้ถือรูปแบบอาคารศาลหลักเมืองที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างไว้เมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๖ เป็นหลัก** ทั้งมีพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงตรวจตราการก่อสร้างเป็นครั้งคราวอีกด้วย

รูปแบบศาลหลักเมืองและอาคารในปริมณฑลที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามกระแสพระราชดำริจึงมีความสง่างามบริบูรณ์ปรากฏตามที่เห็นกันในปัจจุบัน คือ ประตูทางเข้าด้านหน้าอยู่ทางทิศใต้ด้านถนนหลักเมืองเช่นเดิม ด้วยดวงชาตากรุงเทพมหานครนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงวางเมื่อวันอาทิตย์ จึงโปรดให้หันหน้าศาลไปทางทิศใต้ซึ่งเป็นทิศศรีตามทักษาพยากรณ์ อาคารประธานคือศาลหลักเมืองมีเสาหลักเมืองประดิษฐานอยู่ศูนย์กลางของอาคารพอดี เสาหลักเมืองต้นเดิมก็ยังคงประดิษฐานอยู่ภายในอาคารศาลหลักเมือง เบื้องซ้ายเป็นศาลเทพารักษ์ที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อประดิษฐานรูปเทพารักษ์สำหรับพระนคร ถัดขึ้นไปด้านเหนือ สร้างอาคารสำนักงานผู้ดูแลศาลหลักเมืองและโรงละครทอดยาวไปตามแนวกำแพงด้านตะวันออก ใกล้ประตูทางเข้าด้านถนนหับเผยสร้างอาคารหอพระพุทธรูปสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีผู้ถวายแก่ศาลหลักเมือง มีทางเดิน ๑ สายเชื่อมระหว่างประตูด้านถนนหลักเมืองกับถนนหับเผย ซึ่งเป็นทางผ่านอาคารทั้ง ๔ หลังที่ตั้งอยู่สองฟากทางเดิน อาณาบริเวณนอกนั้นจัดเป็นสวนหย่อมปลูกไม้ดอกไม้ประดับงดงาม

อาคารหลังสำคัญที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยเป็นพิเศษคือ **อาคารศาลหลักเมือง**

การออกแบบอาคารศาลหลักเมืองหลังใหม่ที่ยึดตามแบบศาลหลักเมืองครั้งรัชกาลที่ ๔ นั้น เนื่องจากเสาหลักเมืองปักอยู่กับพื้นดิน จึงได้จัดทำแบบร่างถวายเป็น ๒ แบบ แบบแรกเป็นอาคารไม่มีฐาน ส่วนแบบที่ ๒ ยกฐานอาคารขึ้นมาแล้วมีบันไดลงไปภายในศาลให้เท่ากับระดับพื้นดิน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเลือกแบบที่ ๒ ทั้งพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในเรื่องสำคัญ ๆ อันแสดงถึงพระปรีชาสามารถในทางสถาปัตยกรรม ความเข้าพระทัยและความใส่พระทัยในการอันควรมิควรต่าง ๆ ตามโบราณราชประเพณี ผสานด้วยคติความเชื่อตามขนบธรรมเนียมช่าง ดังปรากฏความในหนังสือจดหมายเหตุการปรับปรุงศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานครฯ ว่า

> *"ในแบบที่ร่างถวายใหม่จึงยึดแบบศาลรัชกาลที่ ๔ ยอดปรางค์ ย่อมุมห้า มีนาคปัก แต่จัดรูปทรงใหม่ เป็นอาคารจตุรมุข หลังคาซ้อน ๒ ชั้น มีฐานเตี้ย มีบันไดขึ้น ๓ ขั้น เมื่อเข้าประตูภายในศาลแล้ว จะมีบันไดลดลงสู่พื้นภายในเท่ากับระดับปัจจุบัน [หมายถึงระดับพื้นของศาลหลังเดิม-ผู้เรียบเรียง] ย้ายตัวศาลเลื่อนออกไปตามแบบที่คณะอนุกรรมการร่างถวาย เสาหลักเมืองต้นปัจจุบันจะอยู่ ณ จุดศูนย์กลางศาล ทั้งเข้าแนวที่เป็นศูนย์กลางของศาลเทพารักษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งว่า กระเบื้องสีต่าง ๆ มีได้ แต่อย่าให้มากเหมือนปราสาทพระเทพบิดร ส่วนที่เป็นผนังเป็นเสาให้ทำเป็นปูนตำ ลวดลายต่าง ๆ หากใช้ปูนและถูกฝนไม่ช้าก็จะดำหมด ถ้าใช้กระเบื้องเคลือบก็เป็นการดี เช่น กระเบื้องเคลือบสีเทาอ่อนหรือสีขาวหม่น ที่โบราณเรียกว่าสีด่อน ลวดลายที่ทำจะใช้เป็นสีอ่อนแก่สลับกันก็ได้"*

ส่วนเสาหลักเมืองต้นเดิมซึ่งเอนอยู่ เพราะหลังจากมีการถอนออกครั้งรัชกาลที่ ๔ แล้วพิงไว้กับผนังศาล ต่อมามีการซ่อมแซมศาลหลักเมืองในภายหลัง ผนังตรงที่เสาพิงอยู่อาจถอยห่างออกไป จึงได้ก่อเป็นฐานบัวรองรับไว้นั้น ยอดเสาอยู่ห่างจากผนังประมาณ ๑ นิ้ว และเอนขวางประตูด้านมุขทิศตะวันตกอยู่ แม้เสาหลักเมืองต้นปัจจุบันก็ไม่ได้ตั้งอยู่ใจกลางศาล หากอยู่เหนือขึ้นไป ในชั้นแรกช่างจึงสันนิษฐานว่า จุดศูนย์กลางของศาลหลักเมืองนั้นคงจะเป็นจุดที่ปักเสาเดิม ครั้นเมื่อถอนเสาเดิม คงจะมีบางสิ่งเป็นเหตุให้ไม่อาจโยกย้ายเชิญออกไป ทั้งไม่ปักเสาต้นใหม่ลงที่เก่าอีกด้วย นอกจากนี้ เสาต้นเดิมก็มิได้เชิญไปไว้ที่อื่น ดังนั้น การปรับปรุงศาลหลักเมืองครั้งนี้ จึงควรเคารพกระแสพระราชดำริเดิมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยไม่ควรโยกย้ายเชิญเสาหลักเมืองต้นเดิมออกจากศาล

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชวินิจฉัยดังที่บันทึกไว้ในหนังสือจดหมายเหตุการปรับปรุงศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานครฯ ว่า

*"เสาหลักเมืองต้นเดิมเอนอยู่นั้นอาจไม่เป็นมงคล มีพระราชประสงค์ให้ยกขึ้นตั้งให้ตรงเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง และความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน และเมื่อจะย้ายเชิญรูปเทพารักษ์ออกไปประดิษฐานในศาลเทพารักษ์ที่สร้างขึ้นใหม่แล้ว ก็ควรเชิญเสาหลักเมืองต้นเดิมไปประดิษฐานที่มุขเหนือด้านหลังแทน แล้วตกแต่งซุ้มให้สวยงาม เมื่อประชาชนเข้าไปสักการะพระหลักเมือง ก็เหมือนกับได้สักการะเสาหลักเมืองทั้งสองต้น และ****การเคลื่อนย้ายเชิญเสาหลักเมืองต้นเดิมนั้น ถ้ากระทำด้วยความตั้งใจดีย่อมเป็นมงคล แต่ก่อนจะยกขึ้นตั้งให้ตรงและย้ายเสาหลักเมืองต้นเดิมให้ทำพิธีบอกกล่าวให้เรียบร้อย****"*

จะเห็นได้ว่า พระบรมราชวินิจฉัยที่อัญเชิญมานั้น นอกจากทรงคำนึงถึงความสวยงามของอาคารและความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในศาลหลักเมืองแล้ว ยังแสดงถึงน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยขวัญและกำลังใจของช่างผู้ปฏิบัติงานด้วย จึงพระราชทานพรให้ว่า **"ถ้ากระทำด้วยความตั้งใจดีย่อมเป็นมงคล"**

การรื้อถอนและขยายอาคารศาลหลักเมืองโดยกำหนดให้เสาหลักเมืองต้นปัจจุบันอยู่ศูนย์กลางอาคารพอดีนั้น ผู้ดำเนินการได้ประกอบพิธีบอกกล่าวก่อนเชิญเสาหลักเมืองต้นเดิมออกไปชั่วคราว ส่วนเสาหลักเมืองต้นปัจจุบันพร้อมด้วยแผ่นศิลาจารึกยันต์โสฬสมงคลที่รองใต้เสาได้ยกลอยขึ้นไว้ที่เดิม ล้อมรอบด้วยกรอบพลาสติกใสมีหลังคาปิด แล้วตีแผ่นไม้ปิดทึบโดยรอบคลุมไว้อีกชั้นหนึ่งเพื่อมิให้เศษวัสดุจากการรื้อถอนต้องเสาหลักเมืองชำรุดเป็นอันตราย โดยที่เสาหลักเมืองต้นปัจจุบันขณะนั้นตั้งเอนไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๓ องศา เดิมมีพระราชกระแสว่าเป็นการเอียงเพียงเล็กน้อยไม่จำเป็นต้องปรับแก้ แต่ต่อมาผลการสำรวจสภาพเสาพบว่ามีความชำรุดมากจำเป็นต้องซ่อมบูรณะ ด้วยมีรูและโพรงที่ลำเสาเพราะเนื้อไม้ถูกทำลายด้วยเชื้อรา ลำเสามีรอยแตกโดยรอบ ทั้งมีปัญหาน้ำท่วมขังโคนเสาเมื่อฝนตก เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชกระแสว่า

"เมื่อจะได้ทำการซ่อมบูรณะเสาหลักเมืองต้นปัจจุบันส่วนที่ชำรุดให้กลับคืนอยู่ในสภาพที่ดีแล้ว ก็ควรขยับเสาหลักเมืองให้ตั้งตรงเสียด้วย และเนื่องจากเสาหลักเมืองตั้งอยู่ในที่ลุ่มควรทำผนังคอนกรีตป้องกันน้ำซึมไว้ด้วย"

เมื่อบูรณะเสาหลักเมืองเรียบร้อยแล้ว รูปเทพารักษ์พระหลักเมืองซึ่งเป็นเทวรูปโลหะลักษณะเดียวกันกับเทวดาซึ่งติดอยู่ใต้กำพูพระมหาเศวตฉัตร ซึ่งพบหลักฐานภาพถ่ายเสาหลักเมืองครั้งรัชกาลที่ ๖ ว่ายังมีบริบูรณ์อยู่ แต่ในปัจจุบันไม่มีปรากฏ คณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงศาลหลักเมืองได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตสร้างขึ้นใหม่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยอันกอปรด้วยพระวิจารณญาณอย่างรอบคอบถ่องแท้ว่า

"ไม่จำเป็นต้องสร้างขึ้นใหม่ เพราะถ้าทำขึ้นใหม่ก็เท่ากับเป็นเทวดาองค์ใหม่ ซึ่งจะเชิญให้มาประทับที่หลักเมืองเก่าไม่ควร เทวดาใหม่ต้องเชิญมาประทับที่หลักเมืองสร้างใหม่จึงจะถูก"

ครั้นเมื่อการก่อสร้างอาคารศาลหลักเมืองใกล้จะแล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้มีพระราชกระแสให้เชิญเสาหลักเมืองต้นเดิมมาประดิษฐานไว้คู่กับเสาหลักเมืองต้นปัจจุบัน โดยให้ประดิษฐานไว้ทางมุขทิศเหนือ ห่างกันประมาณ ๑ เมตร คณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงศาลหลักเมืองจึงได้เชิญมาประดิษฐานโดยให้ปลายยอดเสาห่างกัน ๕๙ นิ้ว เท่ากับจำนวนพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในพุทธศักราช ๒๕๒๙ นั้น และให้มีความสูงของระดับปลายยอดเสาทั้ง ๒ ต้น ต่างกัน ๕๙ เซนติเมตรด้วย เพื่อความเป็นสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลแก่พระมหานครและเป็นมิ่งขวัญแก่ปวงชนชาวไทยสืบไป

อนึ่ง ที่ยอดศาลหลักเมืองนั้น ในชั้นแรกคณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงศาลหลักเมืองมีดำริว่า งานก่อสร้างศาลหลักเมืองได้ดำเนินการใกล้จะแล้วเสร็จโดยมิได้มีเหตุร้ายภัยพิบัติใด ๆ มากรายกล้ำ ประกอบกับได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานคำแนะนำถึงการควรมิควรต่าง ๆ อยู่เป็นนิจ งานจึงสำเร็จเรียบร้อยด้วยพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อมโดยแท้ คณะกรรมการฯ จึงมีมติให้ขอรับพระราชทานเส้นพระเจ้า (เส้นผม) ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมาประดิษฐานไว้บนยอดศาลหลักเมือง ครั้นความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า **ดูจะไม่เป็นการสมควรที่เส้นพระเจ้าจะประดิษฐานอยู่เหนือพระหลักเมืองซึ่งมีเทวดารักษาอยู่** การจึงระงับไป

พระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในส่วนที่เกี่ยวกับการบูรณะปรับปรุงศาลหลักเมืองครั้งสำคัญในรัชกาลยังมิได้สิ้นสุดเพียงนี้ ด้วยในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีสมโภชพระหลักเมือง ณ ศาลหลักเมือง เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๙ กำหนดเวลาพระฤกษ์ ๑๙ นาฬิกา ๑๙ นาที ถึง ๑๙ นาฬิกา ๔๙ นาที แม้จะเป็นยามค่ำคืน กว่าจะเสร็จพิธีเสด็จพระราชดำเนินกลับก็เป็นเวลา ๒๐ นาฬิกา ๕๐ นาที แต่ก็ไม่โปรดให้ใช้พระฤกษ์รองลงไปอันเป็นกำหนดเวลาที่สะดวกแก่การเสด็จพระราชดำเนิน ด้วยต้องพระประสงค์พระฤกษ์ที่ดีที่สุด เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของพสกนิกรชาวไทยใต้พระบรมโพธิสมภาร อันนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

ในมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา ขอพระผู้มีพระราชจริยวัตรประดุจ "พระหลักเมือง" ของพสกนิกรชาวไทยทั้งปวงเสมอมา ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน เทอญ

๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับรางวัลนักวิทยาศาสตร์ดินเพื่อมนุษยชาติ

นางเบญจมาส แพทอง

เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ ที่ผ่านมาเป็นวันที่พสกนิกรปลาบปลื้มยินดีอีกวาระหนึ่งที่**พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช** พระผู้ทรงเป็นที่เคารพเทิดทูนของเหล่าอาณาประชาราษฎร์ทรงได้รับการถวายพระเกียรติคุณเป็นที่แซ่ซ้องสรรเสริญจากชาวต่างชาติ นั่นคือ สหภาพวิทยาศาสตร์ทางดินนานาชาติ (International Union of Soil Sciences) หรือ IUSS ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัล **"นักวิทยาศาสตร์ดินเพื่อมนุษยชาติ"** (The Humanitarian Soil Scientist) แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อถวายพระเกียรติคุณที่ทรงพระปรีชาสามารถและ

ทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาทรัพยากรดินอย่างต่อเนื่องยาวนาน เป็นผลให้การพัฒนาที่ดิน การอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงดินเสื่อมโทรมและดินที่มีปัญหาดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่เกษตรกร ทรงเป็นทั้งผู้นำและทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เองในการแก้ปัญหาดิน ทรงหาแนวทางแก้ปัญหาอย่างได้ผล เช่น การนำหญ้าแฝกมาปลูกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน จนประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางของการใช้เทคนิคและวิชาการเกี่ยวกับหญ้าแฝกที่ประสบผลสำเร็จและมีความก้าวหน้ามากที่สุดประเทศหนึ่ง นอกจากนี้ยังทรงตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับดินในพื้นที่ตามภูมิภาคต่าง ๆ อาทิ ดินเปรี้ยว ดินพรุ ดินเค็ม ดินพังทลาย ดินดาน ดินปนทราย ดินเสื่อมโทรม ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนา

อันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับดินและน้ำ ตลอดจนฝึกอบรมราษฎรให้รู้จักการพัฒนาดิน จึงทรงเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประเทศอื่น ๆ ในการนำไปปฏิบัติ และเป็นแรงบันดาลใจให้แก่บรรดานักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการด้านปฐพีวิทยาในการร่วมมือกันสานต่อพระราชกรณียกิจและการบริหารจัดการดินอย่างยั่งยืนต่อไป

สหภาพวิทยาศาสตร์ทางดินนานาชาติ ก่อตั้งขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นองค์กรระหว่างประเทศด้านวิทยาศาสตร์ มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมการวิจัยและประยุกต์ใช้ในศาสตร์ด้านปฐพีวิทยาทุกแขนง ตลอดจนส่งเสริมให้มีการติดต่อประสานงานระหว่างนักวิทยาศาสตร์ทางด้านนี้เพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ สหภาพฯ แห่งนี้มีประเทศสมาชิก ๕๗ ประเทศ และมีนักวิยาศาสตร์ทั่วโลกที่สังกัดในสมาคมของประเทศและภูมิภาคต่าง ๆ กว่า ๘๖ สมาคม ทุก ๔ ปี จะจัดประชุมสภาโลกแห่งปฐพีวิทยาหมุนเวียนกันไปตามประเทศต่าง ๆ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๓ ในการประชุมสภาโลกแห่งปฐพีวิทยา ครั้งที่ ๑๙ ซึ่งจัดขึ้น ณ เมืองบริสเบน รัฐควีนแลนด์ ประเทศออสเตรเลีย ระหว่างวันที่ ๑ – ๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ มีมติเห็นชอบให้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัล "นักวิทยาศาสตร์ดินเพื่อมนุษยชาติ" แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นพระองค์แรกของโลก และกราบบังคมทูลเชิญให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกตลอดชีพ (A Life Membership) ซึ่งศาสตราจารย์เกียรติคุณสตีเฟน นอร์ตคลิฟฟ์ (Emeritus Professor Dr.Stephen Nortcliff) กรรมการบริหารและอดีตเลขาธิการสหภาพวิทยาศาสตร์ทางดินนานาชาติ พร้อมคณะผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญรางวัล ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๗ เซนติเมตร หนา ๐.๕ เซนติเมตร ด้านหน้าเหรียญมีตราสัญลักษณ์และชื่อสหภาพวิทยาศาสตร์ทางดินนานาชาติ ด้านหลังจารึกพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และชื่อรางวัล พร้อมประกาศนียบัตรและคำประกาศสดุดีพระเกียรติคุณ ณ ห้องประชุมสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ชั้น ๑๔ อาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๕

การที่ทรงได้รับการถวายสดุดีพระเกียรติคุณในครั้งนี้ เนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริการจัดการทรัพยากรดินและน้ำมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เริ่มตั้งแต่ครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทอดพระเนตรสภาพดินเสื่อมหลายลักษณะ อันเป็นผลมาจากสภาพธรรมชาติและฝีมือมนุษย์ ทำให้ราษฎรไม่สามารถทำการ

เกษตรได้ มีพระราชดำริให้พัฒนาและปรับปรุงดินด้วยหลักวิชาการและเทคโนโลยีจนกระทั่งแก้ปัญหาและทำให้ราษฎรเพาะปลูกได้ดีขึ้น ทรงเริ่มวางแนวทางการจัดการตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๓ เป็นต้นมา ด้วยการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษา ทดลอง ค้นคว้าวิจัย สาธิตและเผยแพร่ผลสำเร็จแก่เกษตรกรเพื่อนำไปใช้ ให้บริการวิชาการและเทคโนโลยีการเกษตรทุกแขนง ได้แก่ การปลูกพืชสวน พืชไร่ ข้าว การบำรุงดินและฟื้นฟูดินทุกชนิด การประมงทั้งน้ำจืด น้ำเค็มและน้ำกร่อย ป่าไม้ ทั้งป่าบก ป่าชายเลน การจัดสรรน้ำหรือการชลประทาน การดำเนินงานเป็นการร่วมมือของหน่วยราชการหลายแห่งและชาวบ้านเพื่อให้การแก้ปัญหาพัฒนาในแนวทางที่ดีขึ้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีจำนวน ๖ แห่ง กระจายในพื้นที่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ได้แก่

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๓ ดำเนินการศึกษาทดลองตามแนวพระราชดำริสำคัญ เช่น การพัฒนาดินทรายและการปลูกป่า เป็นต้นแบบของการฟื้นฟูดินตามธรรมชาติ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี เริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๔ ดำเนินการตามแนวพระราชดำริสำคัญ เช่น การอนุรักษ์ป่าชายเลนและการบำบัดน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เป็นแหล่งให้กำเนิดชีวิตสัตว์และพืชซึ่งมีปัญหาดินเค็ม

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส เริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕ เป็นปัญหาของดินที่เปรี้ยวจัด แนวพระราชดำริสำคัญ เช่น การปรับปรุงดินเปรี้ยวด้วยทฤษฎีแกล้งดินและการพัฒนาพื้นที่ป่าพรุ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕ เป็นพื้นที่ดินกรวดแห้งแล้งและเป็นปัญหาของการบริหารต้นน้ำลำธาร แนวพระราชดำริสำคัญ เช่น การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น เพื่อรักษาป่าต้นน้ำ การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๖ เป็นปัญหาของดินเสื่อมโทรม เป็นดินทรายที่มีแร่ธาตุน้อยและดินกรด แนวพระราชดำริสำคัญ เช่น การป้องกันไฟป่าด้วยระบบป่าเปียก การใช้หญ้าแฝก การแก้ปัญหาดินดาน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๗ เป็นพื้นที่ดินทราย เค็มและขาดน้ำ แนวพระราชดำริสำคัญ เช่น การทดลองพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ข้าวหอมมะลิ ๑๐๕ เห็ดภูพานและสุกรภูพาน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เหล่านี้ได้ดำเนินงานสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิสังคมด้วยหลักวิชาการผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม เมื่อศึกษาค้นคว้าทดลองวิจัยได้แนวทางที่ดีแล้ว จึงสาธิตและส่งเสริมให้ราษฎรปฏิบัติได้จริง เพื่อพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มั่นคง เลี้ยงตนเองได้อย่างยั่งยืน

การอนุรักษ์ดินและน้ำอีกแนวทางหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ **แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝก** เริ่มขึ้นในช่วงพุทธศักราช ๒๕๓๔ – ๒๕๓๖ ประเทศไทยประสบปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เป็นผลให้เกิดอุทกภัยบ่อยครั้งและทวีความรุนแรงขึ้น หน้าดินพังทลาย เกิดภาวะแห้งแล้งรุนแรงและยาวนาน น้ำเสีย เกษตรกรเผชิญปัญหาเกี่ยวกับดินไม่สามารถเพาะปลูกเลี้ยงชีพได้เพียงพอ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงติดตามปัญหาอย่างต่อเนื่อง ทรงศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินด้วยหญ้าแฝก ทรงเห็นว่าหญ้าแฝกมีรากลึก เติบโตในแนวดิ่ง มีรากเป็นจำนวนมากสานติดต่อกันแน่นหนา เป็นกำแพงเก็บน้ำและความชื้น ทั้งทนทานต่อโรคพืชและความแห้งแล้ง คุณสมบัติดังกล่าวช่วยแก้ปัญหาดิน เช่น ดินพังทลาย ดินถล่ม ดินเสื่อมโทรม ดินดานและดินทราย ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังศูนย์พัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้ทดลองปลูกหญ้าแฝกตามแนวขวางของพื้นที่ลาดเขา เก็บข้อมูลการเจริญเติบโตของลำต้นและราก บันทึกความสมบูรณ์ของดินก่อนและหลังปลูก ศึกษาหาพันธุ์ที่เหมาะกับพื้นที่ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงติดตามงานอย่างต่อเนื่อง มีพระราชดำรัสแนะนำเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการใช้หญ้าแฝก อาทิ พุทธศักราช ๒๕๓๕ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงงานที่จังหวัดเชียงใหม่ มีพระราชดำรัสให้กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนนำหญ้าแฝกไปปลูกตามฐานปฏิบัติการและหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งได้ทรงอธิบายคุณสมบัติของหญ้าแฝกในสถานที่หลายแห่งและในหลายโอกาส เช่น หญ้าแฝกมีรากหยั่งลึก เป็นปราการธรรมชาติที่มีชีวิต หญ้าแฝกสามารถกักเก็บก๊าซไนโตรเจนและกำจัดสารพิษไม่ให้ไหลลงแหล่งน้ำ ทรงแนะนำชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนให้ปลูกหญ้าแฝกระหว่างแถวกะหล่ำปลี มีพระราชดำริให้ทดลองปลูกหญ้าแฝกเพื่อควบคุมหญ้าคาระบาด ที่เขาชะงุ้ม จังหวัดราชบุรี มีพระราชดำรัสให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เร่งปลูกหญ้าแฝกทั่วประเทศภายใน ๒ ปี เพื่อป้องกันปัญหาดินทลาย

พุทธศักราช ๒๕๓๖ เกิดแผนแม่บทการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริฉบับที่ ๑ – ๔ และมูลนิธิชัยพัฒนาได้ก่อตั้งรางวัล The King of Thailand Vetiver Award มอบเงินจำนวน ๑๐,๐๐๐ ดอลลาร์สหรัฐ แก่งานวิจัยและส่งเสริมเทคโนโลยีเกี่ยวกับหญ้าแฝกทั้งในระดับประเทศและระดับสากล

พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับหญ้าแฝกดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ทรงงาน เช่น ห้วยทราย จังหวัดเพชรบุรี เขาชะงุ้ม จังหวัดราชบุรี เขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ทรงปลูกหญ้าแฝกเป็นแบบอย่าง ทรงอ่านรายงานการวิจัยทดลอง พระราชทานแนวทางใหม่ ๆ เช่น ปลูกหญ้าแฝกรอบแนวป่าไม้ ทดลองประสิทธิภาพการทนความเค็มของหญ้าแฝก ทรงค้นคว้าติดตามความก้าวหน้าในวงการหญ้าแฝกระดับประเทศและระดับโลก ทรงสนับสนุนให้หน่วยงานที่ศึกษาเรื่องหญ้าแฝกได้เชื่อมต่อกับเครือข่ายหญ้าแฝกโลกเพื่อขยายขอบเขตความรู้ ต่อมาการใช้หญ้าแฝกขยายขอบเขตกว้างขวางด้วยการก่อสร้างยุ้งข้าวด้วยหญ้าแฝกผสมดินเหนียว การใช้หญ้าแฝกอัดในอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ และการใช้เยื่อหญ้าแฝกในอุตสาหกรรมภาชนะเมลามีน เป็นต้น

ด้วยพระอัจฉริยภาพทำให้ประเทศไทยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เกษตรกรสามารถทำการเพาะปลูกได้ ผลผลิตทางการเกษตรดีขึ้น พระเกียรติคุณแผ่ไพศาลปรากฏกว้างไกลในสากล ไม่เพียงแต่ทรงได้รับการถวายพระเกียรติคุณในครั้งนี้เท่านั้น หากก่อนหน้านี้หลายองค์กรในต่างประเทศได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลและถวายพระเกียรติคุณเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำมาแล้ว ได้แก่ องค์การควบคุมการพังทลายของดิน (International Erosion Control Association) หรือ IECA ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย**รางวัลในฐานะที่ทรงเป็นแบบอย่างการนำหญ้าแฝกไปใช้อนุรักษ์ดินและน้ำ**อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๖ และในปีเดียวกัน ผู้เชี่ยวชาญเรื่องหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำแห่งธนาคารโลก ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย**เกียรติบัตร เป็นภาพหญ้าแฝกชุบสำริด** ในฐานะทรงมุ่งมั่นพัฒนาและส่งเสริมการใช้หญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ ต่อมาเมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๗ สหภาพวิทยาศาสตร์ทางดินนานาชาติ ได้เสนอให้วันพระบรมราชสมภพ ๕ ธันวาคม เป็น**วันดินโลก** (World Soil Day) เพื่อรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถ

เนื่องในโอกาสอันเป็นมงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการถวายพระเกียรติคุณจากองค์การนานาชาติอีกวาระหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าในนามคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัยมงคล ขอพระองค์ทรงพระเจริญ เป็นพระมิ่งขวัญและร่มเกล้าชาวไทยตลอดกาลนาน เทอญ

๒๓ เมษายน ๒๕๕๕

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช “พระธรรมราชาธิราช” ของชาวไทยและมวลมนุษยชาติในปัจจุบัน

นางสายไหม จบกลศึก

พระธรรมราชาธิราช ในทางพระพุทธศาสนา แปลว่า *“พระราชาแห่งธรรม”* ซึ่งหมายถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้ยิ่งใหญ่ในธรรมที่ทรงชี้ทางกระจ่างให้มวลมนุษยโลกหลุดพ้นจากวัฏสงสาร คือ การเวียนว่ายตายเกิด ส่วนในทางโลก แปลว่า *“พระราชาผู้ทรงธรรม”* หมายถึงผู้ปกครอง หรือพระมหากษัตริย์ ผู้เป็นพุทธมามกะ ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้แผ่ไพศาล และทรงปกครองประเทศและประชาชนให้ผาสุกร่มเย็น พระธรรมราชาธิราชที่ประจักษ์โด่งดังทั่วสารทิศ คือ พระเจ้าอโศกมหาราช ปกครองประเทศอินเดียระหว่างพุทธศักราช ๒๗๘ – ๓๐๑ พระองค์คือต้นแบบพระธรรมราชาธิราชแห่งรัฐประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในสมัยต่อมา

ดินแดนสุวรรณภูมิโบราณอันเป็นเป็นประเทศไทยปัจจุบัน ได้รับพระพุทธศาสนาอันเนื่องมาจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือพระอุตตรเถระ และ พระโสณเถระเป็นพระสมณทูตเข้ามายังสุวรรณภูมิ อันเป็นยุคสมัยทวารวดี เมื่อพุทธศักราช ๓๐๐ ส่วนทางอ้อม คือพระพุทธศาสนาจากอินเดียใต้มาสู่ดินแดนภาคใต้ เกิดเป็นสมัยศรีวิชัย และจากลังกา เข้ามาสู่นครศรีธรรมราช แล้วแผ่ขึ้นไปสู่กรุงสุโขทัย ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ประวัติศาสตร์สุโขทัย อยุธยา และ ธนบุรี สะท้อนพระราชกรณียกิจพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระธรรมราชาธิราชให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ซึ่งตกทอดมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ หลักฐานในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย โบราณวัตถุสถาน พระพุทธปฏิมา พระไตรปิฎก วรรณกรรมและศิลปกรรม ส่วนสิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ศรัทธาในการนับถือพระพุทธศาสนา จารีตประเพณีในการบำเพ็ญกุศลตามกาลที่เนื่องในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อย่างไรก็ตาม ฐานะของพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยแต่ละสมัยมีความแตกต่างกัน สังคมแห่งราชอาณาจักรสุโขทัย พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะพ่อเมือง ปกครองราษฎรเหมือนพ่อปกครองลูก หากแต่สังคมแห่งราชอาณาจักรอยุธยา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ากับข้า พระมหากษัตริย์ มีฐานะ ๕ ประการ คือ ทรงเป็นเจ้าชีวิต ๑ ทรงเป็นเจ้าแผ่นดินทั่วพระราชอาณาเขต ๑ ทรงอยู่ในฐานะธรรมราชา ๑ ทรงเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ ๑ และทรงมีฐานะเทวราชา พระบรมราชโองการเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะขัดขืนมิได้ ๑

เฉพาะพระมหากษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ แทบจะกล่าวได้ว่าทุกพระองค์ล้วนเป็นพระธรรมราชาธิราช เพราะมีพระบรมราชโองการประกาศเป็นสัจวาจาให้ประชาชนรับรู้ เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ความว่า **"ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี"** มีการสร้างถาวรวัตถุบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามใหญ่น้อยให้ปรากฏรุ่งเรืองบนผืนแผ่นดินอย่างยิ่งใหญ่ แม้ในการทำศึกสงคราม ก็เพื่อเหตุผลรักษาพระพุทธศาสนาไว้ในแผ่นดินให้รุ่งเรือง

รัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก็ได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการในวันประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันประจักษ์แจ้งอยู่ทั่วแผ่นดินแล้วว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งจะเห็นได้ว่าพระธรรมราชาธิราชในรัชสมัยของพระองค์ได้แปรความหมายเดิมโดยเพิ่มความมีคุณธรรมของพระมหากษัตริย์ในข้อพระราชทานเมตตาธรรมให้แก่พสกนิกรอันเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั่วพระราชอาณาจักรให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากลำเค็ญ เพื่อให้ความทุกข์หมดไปจากแผ่นดิน อันประดุจพระองค์เสมือนดั่งพระโพธิสัตว์ นอกเหนือจากที่ทรงสร้างคุณธรรมที่เป็นลักษณะแท้จริงของพระธรรมราชาธิราชที่กำหนดไว้แล้วเบื้องต้น

พระราชกรณียกิจของพระธรรมราชาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงอยู่ในยุคเปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อพระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา ในช่วง ๑๐ ปีแรก ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๘๙-๒๔๙๙ ทรงศึกษาและประทับอยู่ในต่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยอยู่ในหัวเลี้ยวหัวต่อของการผลัดเปลี่ยนอำนาจจากบุคคลในคณะราษฎรมาเป็นทหาร และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดย

ใช้กำลังรุนแรงหลายรูปแบบ รวมทั้งความขัดแย้งทางความคิดลัทธิอุดมการณ์ นำไปสู่ความแตกแยกหลายครั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นหลักให้สังคมไทยในฐานะศูนย์รวมใจของคนไทยทั้งประเทศ ตลอดเวลาได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ทรงตระหนักถึงพระราชภาระที่จะต้องหาแนวทางแก้ไขให้ราษฎรทุกหนแห่งก้าวล่วงความทุกข์ยากไปให้ได้ ครั้นเมื่อทรงพระผนวช ตามประเพณีของชายไทยแต่โบราณ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๙ เป็นมหากุศลยิ่งใหญ่ที่บำรุงขวัญประเทศให้ร่มเย็น แม้รัฐธรรมนูญคือกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ กำหนดพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายและอยู่เหนือการเมืองก็ตาม ในความเป็นจริงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์จากพระบารมีแห่งพระธรรมราชาธิราชที่ทรงสั่งสมได้แผ่ไพศาลกว้างขวางเป็นส่วนสำคัญที่ปกปักรักษาชาติพ้นภัย มีความเจริญก้าวหน้าและพสกนิกรมีความผาสุก

โครงการจำนวนมากกว่า ๔,๐๐๐ โครงการเกิดขึ้นทั่วพระราชอาณาจักรเพื่อแก้ไขปัญหานานาของประเทศและประชาชน เริ่มตั้งแต่ การคมนาคม การแพทย์และสาธารณสุข การศึกษา การประกอบอาชีพ เรื่องดิน ป่าไม้ ต้นน้ำ การชลประทาน การไฟฟ้า และที่เน้นหนักมากที่สุด คือ การเกษตรกรรม ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการผลิตสิ่งที่เป็นพืชพันธุ์ธัญญาหารอันเป็นความสมบูรณ์เพื่อชาติไทยเป็นแหล่งอาหารโลก ทรงสร้างฝนเทียมเพื่อนำน้ำจากท้องฟ้ามาช่วยในการเกษตรเมื่อเกิดภัยแล้ง เปลี่ยนพฤติกรรมการปลูกฝิ่นหลีกเลี่ยงการทำไร่เลื่อนลอยของชาวไทยภูเขาให้หันเหมาปลูกพืชเมืองหนาว ก่อตั้งทุนการศึกษาระดับต่าง ๆ เพื่อให้มีโอกาสนำความรู้ที่เจริญในอารยประเทศกลับมาช่วยพัฒนาบ้านเมือง โครงการทั้งหลาย ทรงทุ่มเทศึกษาหาความเป็นไปได้อย่างตั้งพระราชหฤทัย ดำเนินด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และสนับสนุนให้รัฐบาลดำเนินงาน และเพื่อความยั่งยืนมั่นคงได้พระราชทานแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนนำไปใช้ ซึ่งสามารถแก้ปัญหาบ้านเมืองได้อย่างกว้างขวาง เป็นแนวทางที่หลายประเทศนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในประเทศของตนด้วย พระราชกรณียกิจที่หยิบยกมาสรุปนี้ เป็นเครื่องมือของพระธรรมราชาธิราชที่ทรงสร้างให้แก่แผ่นดินและประชาชน ด้วยทรงมีธรรมอยู่ในพระราชหฤทัย ทรงพระเมตตาและรักมวลประชาชนอย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาพระราชทานข้อธรรมะ อันเป็นปรัชญาในการดำรงตนเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยพระราชทานพระราชดำรัสแก่ปวงชนชาวไทยในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕ เพื่อพสกนิกรทั้งแผ่นดินตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม ๔ ประการ คือ

๑. การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

๒. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในสัจจะความดี

๓. การอดทน อดกลั้น และอดออม

๔. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

เป็นธรรมะที่พระราชทานในยามที่ผู้คนในสังคมเริ่มเสื่อมถอยในคุณธรรม ทรงกระตุ้นให้ประชาชนหวนคิดถึงการปฏิบัติที่เหมาะที่ควร

ประเพณีของพระธรรมราชาธิราชในอดีต มุ่งเน้นการสรรค์สร้างรูปธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หากแต่พระธรรมราชาธิราชของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชก็มิได้ทรงสร้างคุณธรรมในทางโลกอย่างเดียว หากทรงพระปรีชาสามารถในการสร้างพระพุทธปฏิมาพระราชทานแก่ทวยนาครทั่วแผ่นดินด้วยทรงผูกดวงใจอาณาประชาราษฎร์ด้วยการสร้างพระพิมพ์สำหรับปกป้องคุ้มภัย ที่เรียกว่า *"พระจิตรลดา"* ทรงวาดภาพองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้ธรรมประทับ ณ ต้นโพธิ์ และอีกหลายประการ ที่ทรงสร้างด้วยพระปรีชาสามารถนอกจากทรงลึกซึ้งในพระธรรมอย่างล้ำลึก

๘ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเล่าถึงสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี "สมเด็จย่า" ของแผ่นดิน

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

ณ วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ นี้ เป็นวาระคล้ายวันพระราชสมภพครบ ๑๑๒ ปี ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี *"สมเด็จย่า"* ของแผ่นดิน แม้พระองค์ท่านจะเสด็จสู่สวรรคาลัยไปนานถึง ๑๗ ปีแล้ว แต่ภาพของพระองค์ท่านในพระราชอิริยาบถต่าง ๆ พระราชดำรัสที่พระราชทานด้วยพระเมตตา ยังมีความชัดเจนแจ่มใสในใจของเหล่าพสกนิกรเสมอมา ดังเช่น

"คนดีของฉันรึ จะต้องเป็นคนที่ไม่พูดปด ไม่สอพลอ ไม่อิจฉาริษยา ไม่คดโกง และไม่มีความทะเยอทะยานอย่างบ้า ๆ แต่พยายามทำหน้าที่ของตนให้ดี ในขอบเขตของศีลธรรม"

"คนเราไม่ควรลืมตัว ไม่อวดดี ไม่ถือดีว่าตนเองเก่ง ให้รู้ตัวว่าเราเป็นใคร และรู้ว่าเราควรจะพอแค่ไหน ควรจะหยุดเมื่อไร"

"เฟืองเล็กสำคัญ ถ้าเฟืองเล็กไม่หมุน เฟืองใหญ่ก็หมุนไม่ได้"

และเมื่อความทราบถึงพระกรรณว่าตำรวจตระเวนชายแดนเรียกขานพระนามว่า **"สมเด็จย่า"** พระองค์ก็มีรับสั่งว่า **"ฉันเป็นย่าเขาก็แล้วกัน"**

จึงทรงเป็น *"สมเด็จย่า"* ของแผ่นดินแต่นั้นมา ดังปรากฏในพระราชดำรัสหลายองค์ที่พระราชทานแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองพระบาทรวมทั้งพระโอวาทเยี่ยงย่าสอนหลาน เช่น เมื่อข้าราชบริพารและประชาชนมาเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ วันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ ณ โครงการชลประทานห้วยเสนง จังหวัดสุรินทร์ ได้พระราชทานพระราชดำรัสว่า

*"ท่านแม่ทัพ ท่านผู้ว่า และท่านทั้งหลาย ฉันจะเรียกว่า**หลานทั้งหลาย**นี่ ฉันขอขอบใจมากที่ได้ให้ศีลให้พร... ฉะนั้น ฉันก็ขอให้พรท่านทุกคน **หลานทุกคน** จงมีความสุขความเจริญทั้งกายและใจ พร้อมทั้งครอบครัว..."*

ในบรรดาบทความนับพัน หนังสือนับร้อยเล่ม ที่มีผู้เขียนถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เล่มที่พสกนิกรส่วนใหญ่ได้อ่านจนเป็นที่รู้จักกันดี คือเรื่อง ***"เวลาเป็นของมีค่า" " แม่เล่าให้ฟัง"*** และ ***"เจ้านายเล็ก ๆ – ยุวกษัตริย์"*** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทั้ง ๓ เล่ม

อาจมีผู้สงสัยว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือถึงสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีไว้บ้างหรือไม่

ผู้เรียบเรียงบทความนี้ขอตอบข้อสงสัยดังกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกระทำยิ่งกว่าการพระราชนิพนธ์ นั่นคือได้**ทรงเล่าถึงสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี** ให้พสกนิกรทั้งหลายได้ฟังด้วยพระองค์เองเป็นหลายคราว โดยเฉพาะในพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลซึ่งประกอบด้วยข้าราชการ ทหาร ตำรวจ นิสิตนักศึกษา พ่อค้า ประชาชน มูลนิธิ และองค์การต่าง ๆ ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ในแต่ละปี นอกจากผู้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทหลายหมื่นคนแล้ว ยังมีการถ่ายทอดพระสุรเสียงและภาพออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ทุกช่อง ทางวิทยุกระจายเสียงตลอดจนหนังสือพิมพ์ฉบับวันรุ่งขึ้นก็จะลงข่าวและรายละเอียดในกระแสพระราชดำรัสโดยทั่วกันอีกด้วย พระราชดำรัสเหล่านี้มิได้ทรงกล่าวเยี่ยงพระราชดำรัสในพิธีการ หากแต่เป็น **"การเล่า"** สู่ผู้ฟังที่เป็นเสมือน **"หลานทั้งหลายของสมเด็จย่า"** มากกว่าการเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้เรียบเรียงขออัญเชิญพระราชดำรัสองค์หนึ่งที่ทรงเล่าถึงพระอาการประชวรของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นตัวอย่าง ทรงเล่าพระราชทานผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล

เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันจันทร์ ที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ซึ่งเป็นวันหลังจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จสวรรคตแล้ว มีความบางตอน ดังนี้

"...หันมาอีกเรื่องหนึ่งคือตลอดปีที่ผ่านมา ที่จริงบอกได้ว่าเป็นปีที่ค่อนข้างจะหนัก ค่อนข้างจะเดือดร้อน. เดือดร้อนเอาจริง ๆ คือว่า เดือดร้อนจนกระทั่งทำอะไรไม่ค่อยได้ เพราะว่าที่ท่านมานั่งอยู่ที่นี่เป็นพื้นที่ที่เกิดเรื่อง. เรื่องมีอยู่ว่าเรากำลังเดินออกกำลังอยู่รอบ ๆ แถว ๆ นี้ ที่ท่านนั่งอยู่ตรงนี้[๑]. เราก็เดินรอบ แต่ท่านทั้งหลายไม่อยู่. เดินไปเดินมา รู้สึกมันอึดอัดเข้าทุกที คนถ้าเห็นก็คงบอกว่าหน้าซีดก็คงซีด เดินไปเดินมา เอ๊ะ! เดินไม่ไหวแล้ว. ก็เข้าไปนั่งอยู่ในห้องข้างหลังนี่. หมอก็วัดความดันโลหิต มันก็ขึ้นไปสูงและไม่ยอมลง. ทำไปทำมา ก็ปรากฏว่าเลือดไม่เดิน. เมื่อเลือดไม่เดิน ผู้ที่เคยประสบเหตุการณ์อย่างนี้ ก็คงทราบว่ามันเดือดร้อนแค่ไหน. แต่ในที่สุดก็ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ ซึ่งแต่ก่อนก็ไม่เคยนึกว่าจะเป็น แต่ก็เป็น ก็เลยต้องเข้าโรงพยาบาล.[๒]

ในเวลานั้นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ท่านก็อยู่โรงพยาบาล เพราะว่าทรงมีปัญหาเรื่องพระสุขภาพ. ก็เข้าไปเฝ้า. ตอนแรกนั้นไปเฝ้าไม่ไหว ไม่รู้เรื่อง. เมื่อทราบว่าจะต้องทำปฏิบัติการของแพทย์ แพทย์ก็นำกระดาษชิ้นหนึ่งมาอ่านก็ไม่ค่อยทราบว่าเป็นอะไร แต่ใจความมีว่า ให้อนุญาตให้ปฏิบัติการ แล้วให้ลงชื่อ. แต่หมอไม่ได้บอกให้ลงชื่อ เลยไม่ได้ลง. เมื่อไม่ได้ลงชื่อ เขาก็จะทำไม่ได้. เขาก็ไปถวายสมเด็จฯ[๓] ท่าน. สมเด็จฯ ท่านไม่ทรงสบายอยู่แล้ว แต่ว่าท่านก็ลงพระนามยินยอมให้แพทย์ปฏิบัติการ. เป็นอันว่าแพทย์ก็ปฏิบัติการ.

เมื่อปฏิบัติการเสร็จแล้ว และรู้ตัวขึ้นมาแล้ว โอ๊ย! สบาย. สบายขึ้นมาก หายใจออก ตาก็สว่าง. เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว สมเด็จพระบรมราชชนนี ก็ให้นายแพทย์ประจำพระองค์เข็นรถของท่านเข้ามา และท่านก็ยิ้ม. แล้วเข้ามาบอกว่า 'เอ้อ! ดีใจดีใจว่าแข็งแรงดีแล้ว.' หลังจากนั้นก็ได้พักผ่อนในโรงพยาบาลอีกระยะหนึ่ง จนกระทั่งแพทย์เห็นว่า ควรจะกลับบ้านได้. ก็ได้ทูลถามสมเด็จพระบรมราชชนนีว่า ท่านเอง

---

[๑] ที่ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันจันทร์ ที่ ๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๑๙ นาฬิกา ๓๐ นาที

[๒] วันศุกร์ ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ที่โรงพยาบาลศิริราช

[๓] ทรงหมายถึง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

จะเสด็จกลับเมื่อไหร่. ท่านบอกว่า 'โอ๊ะ! หมอบอกว่าจะกลับเมื่อไหร่ก็ได้แล้ว แต่คอยคอยออกไปพร้อมกัน' ท่านบอกว่า 'แม่-ลูกจะได้ออกพร้อมกัน. เอ้อ! ดี' ในที่สุดก็ออกจากโรงพยาบาล.[๔] ไปส่งเสด็จที่วังสระปทุมก่อน แล้วกลับมาที่นี่ [๕] กลับมาพักผ่อนระยะหนึ่ง.

ระยะเวลานี้ไม่ค่อยได้ไปเฝ้า เพราะยังเพลียอยู่ แต่ก็สบายขึ้นมาก. มาตอนหนึ่งหมอแจ้งมาทางโทรศัพท์ว่า สมเด็จฯ[๖] ท่าน พระอาการไม่ดี ก็รีบไปเฝ้า. ไปเฝ้าแล้วก็เห็นว่าพระอาการดีขึ้นบ้าง. ท่านลืมพระเนตรขึ้น. ท่านเห็น 'เออะ! กลับบ้านไปเสียทีมาอยู่นานแล้ว.' ก็กลับบ้าน. แต่วันรุ่งขึ้นหมอก็บอกว่าไม่ดี ต้องเข้าโรงพยาบาล. ก็ให้ท่านไปโรงพยาบาล[๗] และไปเฝ้าที่โรงพยาบาล. หลังจากนั้นก็ไปเฝ้าที่โรงพยาบาลเกือบทุกวัน และพระอาการก็ไม่ค่อยดีนัก. ในที่สุดพระอาการไม่ดีขึ้น หมดหนทางที่จะถวายเยียวยา. หมอเขาทำเต็มที่ ก็เยียวยาอะไรไม่ได้จนสวรรคต. แต่ว่าเมื่อสวรรคตก็ดีใจอยู่อย่างว่า ลูกของท่านทั้งสองก็อยู่ด้วย จับพระหัตถ์อยู่ และหลานที่ท่านรักที่สุด - เพราะว่าท่านเลี้ยงมา แล้วหลานนั้นก็เลี้ยงท่าน – ก็มาจับพระหัตถ์ด้วย. ก็สามคน.[๘] ท่านก็สวรรคตอย่างสงบ".[๙]

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีกระแสพระราชดำรัสเล่าให้ *"หลานทั้งหลาย"* ของสมเด็จย่าฟังอีกตอนหนึ่งว่า

เป็นอันว่าปีนี้มีเหตุการณ์ไม่ดี หรือหนักอยู่มากอยู่. แต่ว่าสมเด็จฯ ท่านเคยรับสั่งนานมาแล้วอย่างน้อยสิบปี รับสั่งว่า 'แม่นี่น่ะ เกิดมานานแล้ว ก็แก่มากแล้ว.' ตอนนั้นแก่มากคือ ๘๐ กว่า. ก็นับว่าแก่. แต่ทูลว่า ***'แก่อย่างนี้ดี ยิ่งแก่ยิ่งดี เพราะว่าลูกหลานนี่น่ะ ถ้าพ่อหรือแม่แก่ ก็เป็นกำลังใจสำหรับลูกหลาน ว่าเรามีแม่ที่อายุยืน เราก็คงอายุยืนเหมือนกัน. มีแม่ที่แข็งแรง เราก็คงแข็งแรงเหมือนกัน.'*** *ก็เลยทูลว่า แม่ต้องรักษาตัว. ทูลว่าแม่ต้องเสวย. เพราะตอนนั้นเสวยนิดเดียว ก็บอกว่าอิ่มแล้ว. ท่านก็ผอมลงทุกที หมดแรงไม่หิว. แล้วก็รับสั่งว่า 'แก่แล้วจะอยู่ทำไม' ก็ทูลว่า 'อยู่สิเป็นประโยชน์*

---

[๔] วันอาทิตย์ ที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

[๕] พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

[๖] ทรงหมายถึง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

[๗] วันศุกร์ ที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ เสด็จไปประทับ ณ โรงพยาบาลศิริราช

[๘] ทรงหมายถึง พระองค์เอง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

[๙] วันอังคาร ที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๒๑ นาฬิกา ๑๗ นาที

เป็นกำลังใจสำหรับลูกหลาน' และนอกจากนี้ท่านรับสั่งว่า 'เวลาไปที่เขื่อนหรือที่ไหน ทำให้คนเขาเดือดร้อน ต้องมาเฝ้า.' เลยทูลว่า 'ขอรับรองว่าเจ้าหน้าที่เขายินดี ทรงเป็นกำลังใจให้เขา.' เขาถึงเรียกท่านว่า ***'สมเด็จย่า'*** *ในที่สุดทรงฟัง แล้วเริ่มเสวย ก็แข็งแรงขึ้น.*

ทรงแข็งแรงขึ้นเป็นลำดับจนถึงคราวที่ประชวรเมื่อ ๔ ปีที่แล้ว ต้องเสด็จประทับโรงพยาบาล. ก็ไปเฝ้าเกือบทุกวัน. เมื่อ ๔ ปีนั้นกำลังสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัย.[๑๐] วันหนึ่ง ทำพิธีวางศิลาฤกษ์ เสร็จแล้วก็รีบวิ่งรถ ไปเฝ้าที่โรงพยาบาลศิริราช. ก็พอดีทันเวลาเสวย. ท่านรับสั่งว่า 'อ้า! ตะกี้อยู่ที่โน่น มาแล้วหรือ.' ก็บอกว่ามาแล้ว. ก็ถวายให้เสวย. เสวย ก็ทรงแข็งแรงขึ้น. จนกระทั่งอยู่อีก ๔ ปี. เป็นกำไรที่ได้. ท่านเข้าพระทัยแล้วว่ายิ่งแก่ยิ่งดี. สำหรับแม่หรือใคร ๆ ที่เรานับถือ เรารัก ถ้าผู้นั้นอายุมาก และโดยเฉพาะอย่างท่าน ถ้าท่านทรงแข็งแรง ท่านรับสั่งรู้เรื่องทำงานอะไร ๆ ได้ ก็มีประโยชน์. ท่านทรงมีประโยชน์. เมื่อสวรรคต ก็ทำตามที่ท่านรับสั่งไว้ว่า ***'แม่แก่แล้ว จะตายเมื่อไหร่ก็ได้. ตายแล้ว ห้ามร้องไห้. ไม่ให้ร้องไห้เพราะเป็นของธรรมดา. คนเราก็ต้องตาย.'*** *แต่ว่าตอนหลังนี้ ที่เห็นท่านทรุดลงทรุดลง ก็รู้สึกว่าท่านจะอยู่ไม่ได้ แต่ก็ไม่อยากให้ท่านสิ้น. อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นก็เป็นของธรรมดา ที่เราอาลัย. เป็นของธรรมดาเหมือนกัน.*

ฉะนั้นเมื่อท่านสิ้นแล้ว และได้เห็นความรัก ความนับถือ ที่คนทั้งชาติมีต่อท่านก็ปลื้มใจ. ***ปลื้มใจว่ามีแม่ที่คนรัก ที่ถือว่าท่านเป็นสมเด็จย่า.*** *ซึ่งก็แปลกดีเหมือนกัน. ถ้าใครต่อใครเรียกว่า 'สมเด็จย่า' คนที่เรียกสมเด็จย่า ก็เป็นหลาน ๆ ของเรา เป็นหลานเพราะว่าท่านเป็นแม่. แล้วท่านเป็นย่าของคนทั่ว ๆ ไป และเป็นสมเด็จย่าของลูก ๆ ที่อยู่ข้างหลังนี้. ฉะนั้นเราก็เป็นญาติกันทั้งหมดแล้ว. แต่อย่างไรก็ตามทุกคนก็รู้สึกว่ามีความอาลัย และทำให้ประชาชนทั้งชาติได้มีโอกาสแสดงความอาลัย.*

เป็นประโยชน์ จะว่าครั้งสุดท้ายของท่าน ที่จริงไม่ใช่ครั้งสุดท้าย ท่านยังเป็นประโยชน์ต่อไปชั่วกาลนิรันดร์. ที่ว่าเป็นประโยชน์ เพราะว่าชาวต่างประเทศทุกชาติทุกภาษา เมื่อมาเห็นว่าเมืองไทยมีเหตุการณ์เช่นนี้แบบนี้ และการแสดงคารวะบุคคลที่ควรคารวะ ต่างประเทศแม้จะไม่ชอบเมืองไทย เขาก็ต้องชอบ. เขาจะต้องบอกว่าเมืองไทยนี่มีอะไรแปลก และเมืองไทยก็แปลกจริง ๆ ที่มีสภาพอย่างนี้..."

---

[๑๐] ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กระแสพระราชดำรัสที่อัญเชิญมาข้างต้น นอกจากมีความเรียบง่ายชัดเจนอันเป็นพระราชอัธยาศัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นผู้เล่าแล้ว ในทุกถ้อยคำยังแสดงให้เห็นถึงความรัก ความห่วงใย และความผูกพันระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และยังทรงรู้ซึ้งถึงจิตใจของเหล่าพสกนิกรที่มีต่อ *"สมเด็จย่า"* ของแผ่นดินในความรู้สึกเดียวกันนั้นด้วย

๘ ตุลาคม ๒๕๕๕

หมวดพระบรมวงศานุวงศ์

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า : พระมหากรุณาธิคุณในการส่งเสริมการศึกษาของกุลสตรีไทย

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เป็นพระราชธิดาองค์ที่ ๖๐ ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแด่สมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม) เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๐๕ สมเด็จพระบรมชนกนาถได้พระราชทานพระนามว่า **พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา** ดังความปรากฏในพระพรแปลจากภาษามคธว่า...

"เราได้ตั้งนามของบุตรีใดในราชตระกูลนี้ว่า "สว่างวัฒนา" ดังนี้ ขอบุตรีนั้นจงเป็นผู้มีสุขเลี้ยงง่าย ไม่มีโรค ไม่มีอุปัทวันตราย มั่งคั่งสมบูรณ์ มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก ดำรงอิสริยยศตั้งอยู่ในพระบรมราชวงศ์ที่ประเสริฐสูงสุดของพระบิดายั่งยืนสิ้นกาลนานเทอญ"

เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม พระชนนี เป็นธิดาหลวงอาสาสำแดง (แตง) และท้าวสุจริตธำรง (นาค) ต้นราชินิกูล สุจริตกุล เข้าถวายตัวเป็นเจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นพระชนนีในพระราชโอรส พระราชธิดา ๖ พระองค์ คือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันตนรไชย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ (ต้นราชสกุล เทวกุล)

สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวีในรัชกาลที่ ๕

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าในรัชกาลที่ ๘ และรัชกาลปัจจุบัน

สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงในรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฏ์ (ต้นราชสกุล สวัสดิวัตน์)

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เมื่อมีพระชนมายุ ๖ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นทรงครองสิริราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี ในวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๑๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้ง **โรงเรียนหลวง** ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เพื่อเป็นสถานศึกษาของเจ้านายและบุตรหลานขุนนาง ด้วยทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาว่า จะทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้ทรงศึกษาหนังสือไทยจากกุลนารีผู้หนึ่งในพระบรมมหาราชวัง มีคำสรรเสริญที่เล่าต่อกันมาว่า *"ทรงมีความจำแม่นยำดีแต่เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์อยู่"* ครั้นต่อมาได้ทรงรับใช้ใกล้ชิดติดตามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสดับพระราชกระแสรับสั่งเนือง ๆ และได้ทรงเห็นงานการทั้งปวงในพระราชสำนัก จึงทรงมีความรู้ทั่วไปและทรงสันทัดในเรื่องของขนบธรรมเนียมราชประเพณี ในพุทธศักราช ๒๔๒๓ เมื่อพระชนมายุ ๑๘ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาพระองค์เป็นพระอัครมเหสี ดำรงพระอิสริยยศเป็น **สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี** ทรงมีพระราชโอรส ๔ พระองค์ และพระราชธิดา ๔ พระองค์ คือ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา อดุลยาดิเรกรัตน ขัตติยราชกุมารี

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศ์วโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิราภรณ์โสภณ พิมลรัตนวดี

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิง (ยังไม่ได้รับพระราชทานนาม สิ้นพระชนม์เมื่อพระชันษาได้ ๓ วัน)

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงรับราชการฝ่ายในเป็นพระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่นเดียวกับพระเชษฐภคินีและพระขนิษฐภคินีร่วมพระโสทร คือ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทั้งสามพระองค์มีพระมหากรุณาธิคุณ ริเริ่มและวางรากฐานการศึกษาของกุลสตรีไทย ทำให้สตรีมีสถานะทางสังคมเท่าเทียมบุรุษ ดังปรากฏอยู่ในทุกวันนี้

สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี มีพระดำริว่า *ความรู้เป็นดั่งทรัพย์ในกาย จึงควรถ่ายทอดให้แพร่หลาย* ทั้งทรงเคยกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า *สตรีนั้นไร้ที่ศึกษาอบรม จะมีอยู่ก็แต่เพียงในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งสตรีชาวบ้านมิอาจเข้าไปรับการศึกษาอบรมได้ ถ้ามีสถานที่ศึกษาอบรมสำหรับสตรี ฐานะของกุลสตรีไทยคงจะดีขึ้น*

ด้วยเหตุนี้ เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี ผู้ทรงพระครรภ์พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ โสภางคทัศนิยลักษณ์ อรรควรราชกุมารี เสด็จสู่สวรรคาลัยโดยกะทันหันด้วยอุบัติเหตุทางน้ำ ที่ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ขณะเสด็จแปรพระราชฐานทางชลมารคไปยังพระราชวังบางปะอิน ในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๒๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิปโยคเป็นอย่างยิ่ง ต่อมา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างตึกใหญ่ ๒ หลัง อุทิศเป็นพระราชกุศลพระราชทาน คือ *"ตึกสุนันทาลัยที่แม่น้ำ"* และ *"ตึกสุนันทาลัยฝั่งใต้"* ที่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลปากคลองตลาด เพื่อใช้เป็นสถานศึกษาสำหรับสตรี สมดังที่สมเด็จพระอัครมเหสีทรงปรารภไว้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาก่อฤกษ์อาคารในพุทธศักราช ๒๔๒๓ ใช้เวลาก่อสร้าง ๖ ปีเศษ พระราชทานนามโรงเรียนแห่งนี้ว่า *"โรงสกูล สุนันทาลัย"* เปิดการเรียนการสอนเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๓๑ หลังจากนั้นได้โอนให้อยู่ในความดูแลของกระทรวงธรรมการ คือกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน แต่เปิดสอนได้เพียง ๑๓ ปีก็หยุดดำเนินการ เพราะอาคารชำรุดทรุดโทรมต้องปิดซ่อม กอปรกับนักเรียนมีจำนวนน้อยลง

ในเวลาต่อมา พุทธศักราช ๒๔๔๗ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่า *อันความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติบ้านเมืองนั้น จะบรรลุผลสำเร็จก็ย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาของประชาชนทั้งหญิงชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีไทยยังมีสภาวะล้าหลังบุรุษเป็นอันมาก และที่เป็นดังนี้ก็เพราะสตรีขาดผู้อุดหนุนชักนำนั่นเอง จึงมีพระราชเจตนาจะใคร่เปิดโอกาสให้สตรีไทยได้รับความรู้อันเป็นทางก้าวไปสู่อารยธรรมเทียบเท่าสตรีในต่างประเทศบ้าง* พระองค์ได้พระราชทานที่ดินพร้อมตึกแถวมุมถนนอัษฎางค์ต่อกับถนนจักรเพชรให้เป็นสถานศึกษา

ของสตรี พระราชทานนามว่า *"โรงเรียนราชินี"* เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๔๗ พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นค่าใช้จ่ายของโรงเรียนทั้งสิ้น ต่อมาทรงเห็นว่าสถานที่เป็นตึกแถวจอแจเกินไป จึงย้ายไปอยู่ที่ตึกริมแม่น้ำเจ้าพระยา ท่าช้างวังหน้า หลังจากนั้น ได้ขอพระบรมราชานุญาตให้โรงเรียนราชินีย้ายมาใช้สถานที่ของโรงสกูลสุนันทาลัยเดิมเป็นการถาวร ด้วยทรงเห็นว่ามีพระราชประสงค์จะให้เป็นสถานที่สำหรับโรงเรียนสตรีอยู่ก่อนแล้ว

เมื่อสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งในวังพญาไท วันที่ ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๒ พระชนมพรรษา ๕๗ พรรษา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมรับโรงเรียนราชินีไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตราบจนทรงพระประชวรและเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ภายในพระบรมมหาราชวัง ในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ พระชนมพรรษา ๔๕ พรรษา สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร จึงได้ทรงรับอุปถัมภ์โรงเรียนราชินีสืบต่อมา และได้ทรงขยายโรงเรียนออกไปอีกแห่งหนึ่งที่ถนนสามเสน แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต พระราชทานนามว่า *"โรงเรียนราชินีบน"* เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในการนี้ ได้ทูลขอพระราชทานที่ดินส่วนหนึ่งจากสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระชนนี ด้วยมีพระราชประสงค์จะพัฒนาการศึกษาของสตรีในแขนงวิทยาศาสตร์ เพิ่มเติมจากศิลปศาสตร์และการฝีมือ โรงเรียนราชินีบนเปิดทำการสอนในวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒

หลังจากสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร สิ้นพระชนม์ในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๑ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้ทรงรับอุปถัมภ์โรงเรียนราชินีทั้งสอง พุทธศักราช ๒๔๘๔ หลังพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร ทรงได้ปรารภกับหม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล พระอาจารย์ใหญ่ ด้วยความห่วงใยโรงเรียนทั้งสองว่า การทั้งหลายล้วนไม่แน่นอน ทรงสนับสนุนให้ก่อตั้ง ราชินีมูลนิธิ เป็นองค์กรนิติบุคคล ดูแลโรงเรียนราชินีและโรงเรียนราชินีบนต่อไป ทรงลงพระนามาภิไธยแต่งตั้งคณะกรรมการราชินีมูลนิธิชุดแรกเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๔ พร้อมทรงมอบทรัพย์สินและอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นพระมรดกตกทอดจากสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร ไว้แก่ราชินีมูลนิธิ เพื่อเป็นทุนสำหรับทำนุบำรุงและควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ของโรงเรียนทั้งสองสืบไป อย่างไรก็ตาม พระองค์ยังพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ อุปการะเกื้อหนุนโรงเรียนทั้งสองจนตลอดพระชนมชีพ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่เปรียบมิได้

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ ณ วังสระปทุม พระชนมพรรษา ๙๓ พรรษา ๓ เดือน ๗ วัน

เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๕๐ ปีวันพระราชสมภพ วันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้ประกาศยกย่องสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เป็นบุคคลสำคัญของโลก ปวงประชาราษฎร์ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายสักการะ รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้น ด้วยความกตัญญูกตเวทิตาตราบชั่วกาลนาน

๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๕

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า กับสองยุวกษัตริย์

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

ตอนที่ ๑

เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๔ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) โดยมติที่ประชุมสมัยสามัญ ครั้งที่ ๓๖ ณ สำนักงานใหญ่ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้ประกาศยกย่องคนไทย ๒ คน ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก คือ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในวาระครบ ๑๕๐ ปี พระราชสมภพ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๕

หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ เนื่องในโอกาสครบ ๑๐๐ ปีชาตกาล ในวันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕

ทั้งนี้ โครงการประกาศยกย่องและร่วมเฉลิมฉลองบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของประเทศสมาชิกองค์การยูเนสโก ซึ่งมีความสำคัญในระดับโลกหรือระดับภูมิภาค เนื่องในวาระครบรอบ (ปีเกิดหรือปีตาย) ๕๐ ปี ๑๐๐ ปี หรือมากกว่า มีหลักเกณฑ์สำคัญในการพิจารณา คือ บุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับภารกิจหลักขององค์การยูเนสโก คือ การศึกษา วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และสื่อสารมวลชน และส่งเสริมขันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษยชาติตามอุดมการณ์ ค่านิยม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความเป็นสากลขององค์การยูเนสโก ซึ่งองค์การยูเนสโกจะพิจารณาชื่อบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญในการประชุมใหญ่สมัยสามัญ ซึ่งจัดขึ้นทุก ๒ ปี

เฉพาะ**สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า** ทรงเป็นคนไทยลำดับที่ ๒๑ ที่องค์การยูเนสโกประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ที่มีผลงานด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (สาธารณสุข) วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

พระเกียรติคุณแต่ละด้านที่ได้รับประกาศยกย่องนั้น มีความโดยสรุป ดังนี้

ด้านการศึกษา

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในการพัฒนามนุษย์ จึงมีพระราชกรณียกิจทั้งด้านการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนการพระราชทานทุนการศึกษา ทรงเน้นหลักการศึกษาตามศักยภาพของแต่ละบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสิทธิพื้นฐานที่มนุษย์พึงมี การขัดเกลาด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโดยรวม ทั้งยังทรงนำความรู้จากการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่โยงใยมาถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อาทิ

การตั้งโรงเย็บผ้า ทรงตั้งโรงเย็บผ้า ณ พระที่นั่งทรงธรรม บริเวณสวนศิวาลัย ในพระบรมมหาราชวัง ทั้งเพื่อสวมใส่เองและรับตัดเย็บ ตลอดจนแจกจ่ายเป็นการกุศล

การทอผ้า ขณะเสด็จไปประทับพักฟื้นพระสุขภาพ ที่พระตำหนักศรีราชา จังหวัดชลบุรี ในพุทธศักราช ๒๔๔๒ ทรงพบว่าชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น อ่างศิลา เขาสามมุข มีงานฝีมือทอผ้าที่งดงาม ทรงสนพระราชหฤทัยและโปรดให้ตั้งหูกทอผ้าพื้นบ้านขึ้น ณ พระตำหนักศรีราชา มีช่างท้องถิ่นเป็นครูสอน โปรดให้แม่บ้านแถบศรีราชามาฝึกฝนเรียนรู้ พระองค์เองก็ทรงฝึกทอผ้าด้วย ครั้นเมื่อเสด็จกลับมาประทับที่พระตำหนักสวนหงส์ พระราชวังดุสิต จึงโปรดให้ตั้งกองทอผ้าเป็นโรงงานขนาดย่อมในบริเวณพระตำหนักที่ประทับ

โรงสีข้าว ทรงตั้งโรงสีข้าวเพื่อรับสีข้าวจากนาส่วนพระองค์ โดยมิได้มุ่งในเชิงธุรกิจ หากเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ผลผลิตข้าวที่ได้จากนาส่วนพระองค์เพื่อการบริโภค ส่วนที่เหลือนำไปจำหน่ายและบริจาคเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้หรือผู้ประสบภัยพิบัติ

ด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเกื้อหนุนการรักษาพยาบาลแบบตะวันตกในสังคมไทย รวมทั้งพระราชทานความช่วยเหลืออื่น ๆ แก่ผู้เจ็บป่วยผ่านทางพระราชกรณียกิจด้านสภากาชาดไทย การพระราชทานความช่วยเหลือแก่โรงพยาบาลศิริราช และที่สำคัญคือ ทรงก่อตั้ง *"โรงพยาบาลสมเด็จ"* ขึ้นในบริเวณพระตำหนักศรีราชา เพื่อให้การรักษาพยาบาลแก่ประชาชนในท้องถิ่น ปัจจุบันคือ *"โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา"* สังกัดสภากาชาดไทย นอกจากนี้ยังทรงจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกไปรักษาชาวบ้านในท้องที่ห่างไกลออกไปอีกด้วย

ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสนพระราชหฤทัยและมีพระปรีชาด้านงานฝีมือเย็บปักถักร้อยและการทอผ้า จนสามารถโยงใยมาเป็นงานอาชีพในกลุ่มสตรีที่ทรงรู้จักตลอดจนเหล่าข้าราชบริพาร และยังพัฒนาต่อเนื่องเป็นการศึกษานอกระบบมาจนปัจจุบัน แม้ขณะนั้นจะอยู่ในวงแคบ แต่ก็เป็นการพัฒนาเพิ่มคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทย นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงมีส่วนร่วมเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมในต่างประเทศอีกด้วย

หนังสือ**ราชสกุลวงศ์** ฉบับกรมศิลปากร ได้กล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ไว้โดยย่อว่า ทรงเป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ในสกุลสุจริตกุล) พระนามเดิม พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๒๔ ตรงกับวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๐๕ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภากาชาดสยาม เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๘ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงสถาปนาเป็น **สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๗ เสด็จสวรรคตในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ พระชนมายุ ๙๓ พรรษา

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณ เป็นสมเด็จพระมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชโอรสธิดา รวม ๘ พระองค์ คือ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศ์วโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์

สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าศิราภรณ์โสภณ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ต่อมาทรงได้รับสถาปนาเป็น **สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก**

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ (ไม่มีพระนาม ด้วยสิ้นพระชนม์เมื่อประสูติได้เพียง ๓ วัน)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเฉลิมพระอิสริยยศ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี เป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี สมเด็จพระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ในพุทธศักราช ๒๔๖๘ นั้น มีความตอนหนึ่งในประกาศพระบรมราชโองการว่า

"ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ได้ทรงเป็นประธานราชการฝ่ายในตั้งแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวงเสด็จสวรรคตมาจนบัดนี้ เป็นที่เคารพนับถือของพระบรมวงศานุวงศ์และคนทั้งหลายทุกชั้นบรรดาศักดิ์ ทั้งทรงพระคุณแก่บ้านเมืองปรากฏเป็นอเนกปริยาย ดังเช่น ทรงอำนวยการสภากาชาดสยาม เป็นต้น ในส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าก็ได้ทรงประคับประคองโดยทรงพระเมตตากรุณามาเป็นนิจ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์วัย มีพระคุณควรนับเป็นอย่างยิ่ง ทุกวันนี้ก็เป็นที่ทรงเคารพนับถือเหมือนดังเช่นสมเด็จพระบรมราชชนนี สมควรจะเฉลิมพระเกียรติยศให้ยิ่งใหญ่เพื่อเป็นที่ทรงปฏิบัติบูชาต่อไป

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ขึ้นเป็นสมเด็จพระพันวัสสา มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า ***สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า*** *ขอเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัย และอำนาจเทพยไทยแต่บรรดามีไมตรีจิตต์ได้บริหารพระบรมราชวงศ์นี้สืบมาจงคุ้มครองรักษาพระองค์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ให้ทรงพระเจริญทฤฒชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาน ธนสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล ศุภวิบุลยผลอิสริยยศเกียรติคุณบารมี เสด็จสถิตเป็นศรีของพระบรมวงศ์ยั่งยืนสิ้นกาลนาน ขอพระพรทุกประการจงประสิทธิ์สมดังพรรณนาฉะนี้"*

(สะกดการันต์และวรรคตอนตามต้นฉบับ
เฉลิมพระยศเจ้านาย เล่ม ๒, ๒๕๓๘)

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า นอกจากทรงเป็นประธานราชการฝ่ายในมาแต่ในรัชกาลที่ ๗ จนถึงต้นรัชกาลปัจจุบัน ทรงอภิบาลบำรุงพระราชโอรสธิดาตลอดจนพระราชนัดดาที่ทรงเป็นกำพร้าแต่ทรงพระเยาว์เสมือนเป็นพระราชโอรสธิดาของพระองค์เอง **โดยเฉพาะสองยุวกษัตริย์ คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ ๘ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน** ในฐานะทรงเป็นสมเด็จพระอัยยิกา (ย่า) ด้วยสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สิ้นพระชนม์แต่เมื่อพระราชโอรสธิดายังทรงพระเยาว์มาก นอกจากนี้ยังพระราชทานกำลังพระทัย และคำแนะนำแก่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชสุนิสาอย่างดียิ่ง ด้วยพระมหากรุณาธิคุณดังกล่าวนี้ จึงทรงพระเจริญด้วยสรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล เสด็จสถิตเป็นศรีของพระบรมวงศ์ยั่งยืนนาน สมดังพระพรชัยมงคลที่ได้รับพระราชทานไว้นั้น

ตอนที่ ๒

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณเป็นบุคคลสำคัญของโลกในวาระครบ ๑๕๐ ปีพระราชสมภพ ดังพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่กล่าวมาในตอนที่ ๑ แล้วนั้น

พระราชกรณียกิจสำคัญอีกประการหนึ่ง แม้จะมิได้ปรากฏในคำประกาศเกียรติคุณ ดังกล่าว หากเป็นพระราชกรณียกิจที่ปวงชนชาวไทยทั้งหลายยังจดจำรำลึกมิลืมเลือน นั้นคือ พระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อ **พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช** สองยุวกษัตริย์ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของพระชนมชีพและของชาติบ้านเมือง ทั้งด้วยความที่ทรงเป็นพระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ที่เปรียบเสมือนว่าทรงเป็นประมุขแห่งราชตระกูลในขณะนั้น ประกอบกับทรงเป็น *"สมเด็จย่า"* ของยุวกษัตริย์ที่รัฐบาลเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแต่ทรงพระเยาว์อีกด้วย

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือ **"เจ้านายเล็กๆ – ยุวกษัตริย์"** (๒๕๓๐) ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จพระราชสมภพที่เยอรมนีนั้น สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงดีพระทัยมาก ดังที่ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์[๑] ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ ว่า

"หลานฉันเกิดแล้ว เมื่อวันอาทิตย์เช้า พอฉันตื่นนอนเห็นโทรเลขก็นึกรู้ว่า คงบอกมาว่าหลานเกิด ฉันคลี่อ่านจนมือสั่น ที่ปลื้มใจมากก็เพราะเปนผู้ชาย เพราะฉะนั้นให้เธอโทรเลขตอบไปว่าฉันดีใจเหลือเกินที่หลานเกิดเปนผู้ชาย และวันที่ ๒๐[๒] ด้วย"

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับ)

---

[๑] ต่อมาทรงได้รับสถาปนาเป็น พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย

[๒] วันที่ ๒๐ กันยายน เป็นวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช (ปู่) ของพระราชนัดดาพระองค์ใหม่

และสำหรับพระราชโอรสพระองค์แรกในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ซึ่งไม่ควรมีพระนามเป็นภาษาต่างประเทศในพระสูติบัตร สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็ได้ทรงขอพระราชทานพระนามจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระนามว่า **อานันทมหิดล Ananda Mahidol**

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชสมภพที่สหรัฐอเมริกา สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็เสด็จไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานพระนามพระราชนัดดาอีกเช่นกัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระนามว่า **ภูมิพลอดุลเดช Bhumibala Aduladeja**

และเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๐ ก่อนวันเสด็จพระราชสมภพของพระราชนัดดาเพียงเดือนเดียว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้พระโอรสธิดาในสมเด็จเจ้าฟ้า ๕ พระองค์ซึ่งสมเด็จพระชนนีทรงศักดิ์ชั้นสมเด็จ ที่พระมารดามิได้เป็นเจ้า ขึ้นดำรงพระยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า พระราชโอรสธิดาในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทั้ง ๓ พระองค์ จึงมีพระอิสริยยศเป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ทุกพระองค์ ในพุทธศักราช ๒๔๗๑ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เสด็จกลับประเทศไทย สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า จึงได้ทอดพระเนตรพระราชนัดดา พระองค์เจ้าอานันทมหิดล และพระองค์เจ้าภูมิพลอดุลเดช เป็นครั้งแรก

อนึ่ง พระปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้รับพระราชทานเมื่อแรกเสด็จพระราชสมภพนั้น ใช้ว่า **อดุล** เช่นเดียวกับของสมเด็จพระราชบิดา ต่อภายหลังจึงได้ใช้ **อดุลย**

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า โปรดให้ครอบครัวของพระราชโอรสประทับที่ "พระตำหนักใหม่" ส่วนพระองค์เองประทับที่ "พระตำหนักใหญ่" ในวังสระปทุม หลังจากสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เสด็จสวรรคตในพุทธศักราช ๒๔๗๒ สิ่งที่พอจะปลอบพระราชหฤทัยได้คือ พระราชนัดดาทั้ง ๓ พระองค์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเล่าถึงพระเมตตาของ *"สมเด็จย่า"* ไว้ในหนังสือ *"เจ้านายเล็ก ๆ – ยุวกษัตริย์"* เป็นอันมาก

พุทธศักราช ๒๔๗๖ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเห็นว่าสภาพบ้านเมืองที่ไม่เรียบร้อยอาจมาพัวพันกับพระราชนัดดาของพระองค์ซึ่งอยู่ในอันดับที่จะสืบราชสันตติวงศ์ได้ และเป็นโอกาสที่จะเสด็จไปทรงศึกษาและรักษาพระสุขภาพอนามัยในต่างประเทศ จึงโปรดให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พาพระราชโอรส

ธิดาเสด็จไปทรงศึกษาที่โลซาน สวิตเซอร์แลนด์

ระหว่างที่ประทับในสวิตเซอร์แลนด์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระราชโอรสธิดาต่างทรงมีลายพระหัตถ์ถึงสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า อย่างสม่ำเสมอ จนพุทธศักราช ๒๔๗๗ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อชีวิตในราชสกุลมหิดลทุกพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ และรัฐบาลประสงค์จะเชิญ**พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล** ขึ้นครองราชสมบัติสืบแทน

ในหนังสือ *"เจ้านายเล็ก ๆ - ยุวกษัตริย์"* ได้อัญเชิญลายพระหัตถ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หลายฉบับที่ทรงกราบทูลปรึกษาสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ล้วนมีสาระคล้ายคลึงกัน ดังเช่น

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ เรื่อง การรับราชสมบัติ

*"... หม่อมฉันก็บอกกับเขาไปว่าการรับหรือไม่รับนั้นไม่เป็นหน้าที่ของหม่อมฉันที่จะตอบ แล้วแต่**ใต้ฝ่าพระบาท** [คือ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า] และ**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** [คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว] หม่อมฉันมีสิทธิที่จะพูดได้ก็คือสำหรับร่างกายของนันท [คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล] เพราะเวลานี้ร่างกายยังอ่อนแอนักและไม่ถูกกับอากาศร้อน หมอเขาแนะนำให้อยู่ที่นี่ต่อไป..."*

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ เรื่องการปฏิบัติพระองค์

"... หม่อมฉันมีความรำคาญอยู่ก็คือ ถ้าทรงรับให้นันทเป็นคิงต่อไป ในเรื่องที่จะต้องยุ่งในการยศ ถ้าจะทรงรับแล้ว หม่อมฉันขอให้รับสั่งถึงการยศอย่าให้ยุ่งมากนัก ขอพยายามทำให้เป็นคนธรรมดาให้มากที่สุดที่จะมากได้..."

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ เรื่องความจำเป็นในการรับราชสมบัติ

"... หม่อมฉันทูลขอใต้ฝ่าพระบาทอย่าให้ทรงเป็นทุกข์นักเลย เวลาหม่อมฉันกลุ้มใจมาก ๆ เข้าก็มาคิดเสียว่าการที่นันทรับเป็นคิงเสียก็ได้ช่วยบ้านเมืองของเราโดยทางอ้อม ซึ่งถ้าเขาจะตั้งคนอื่นก็อาจเกิดยุ่งขึ้นได้ ก็ทำให้สบายใจขึ้นหน่อย..."

และลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๘ (เปลี่ยนศักราชวันที่ ๑ เมษายน)

"... หม่อมฉันก็บอกให้เป็นที่เข้าใจอีกว่าทั้งลูกและหม่อมฉันไม่มีความต้องการยศและลาภเลย แต่การที่นันทต้องรับเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็เพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ต่อบ้านเมือง เพราะฉะนั้นจะทำอะไรต่อไปขอให้พูดกันดี ๆ อย่าบังคับและตัดอิสรภาพจนเหลือเกิน และสำหรับร่างกายและการศึกษาแล้วขอให้ได้เต็มที่ เวลานี้เป็นเด็กก็ขอให้เป็นเด็ก..."

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งทรงตัดสินพระทัยร่วมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้พระราชนัดดารับราชสมบัติ ทรงมีลายพระหัตถ์ตอบ ลงวันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๘ ว่า

"... ฉันต้องชมเชยสังวาลย์อีกครั้ง ฉลาดเป็นอัศจรรย์ ใจเย็น พูดโต้ตอบงดงามอย่างน่าพิศวงกับเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ บุญของฉันมาได้ลูกสะใภ้เช่นนี้ บุญของหลานที่มีแม่ที่เลิศ ไม่มีใครจะมาดูถูกได้ว่าเลวทราม..."

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับ
เจ้านายเล็ก ๆ – ยุวกษัตริย์, ๒๕๓๐)

หลังจากเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ก็ได้เสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นการชั่วคราว พร้อมด้วยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเชษฐภคินี และสมเด็จพระอนุชาธิราช ในพุทธศักราช ๒๔๘๑ ทำให้สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพัน

วัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นสุขอย่างยิ่ง

แต่แล้วปลายปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ ถึงมิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จนิวัตประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี และสมเด็จพระอนุชาธิราช แต่คราวนี้มิได้เสด็จพระราชดำเนินกลับ ด้วยเสด็จสวรรคตอย่างกะทันหัน สมเด็จพระอนุชาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ต้องทรงรับราชสมบัติเป็นยุวกษัตริย์พระองค์ใหม่

ในบั้นปลายของพระชนมชีพ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า หรือ *"สมเด็จย่า"* ของยุวกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ เริ่มทรงพระประชวร แต่กระนั้นก็ยังทรงมีโอกาสได้พระราชทานน้ำพระมหาสังข์แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสในพุทธศักราช ๒๔๙๓ และทรงมีโอกาสได้พระราชทานพรแก่พระราชปนัดดา (เหลน) ถึง ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี เมื่อแรกเสด็จพระราชสมภพและประสูติ ในฐานะที่ทรงเป็นสมเด็จพระเปตามหัยยิกา (ย่าทวด)

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และพระราชโอรส คือ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก กับพระราชนัดดา คือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นับเป็นบุคคลใน ๓ ช่วงชั้นแห่งการสืบสายพระโลหิตที่ทรงได้รับยกย่องพระเกียรติคุณให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกทั้ง ๓ พระองค์

๖ มิถุนายน ๒๕๕๕

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสร้างประโยชน์เพื่อมวลชนจากการเสด็จประพาส

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

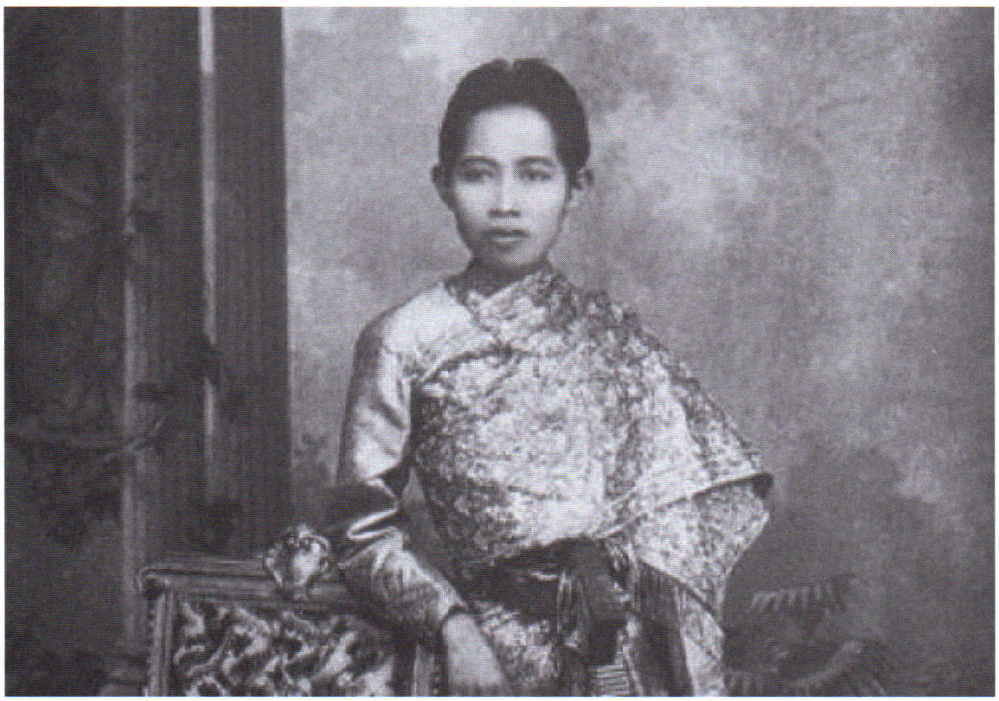

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติไว้หลายประการ หลายสิ่งที่เกิดจากพระราชดำริยังอำนวยคุณประโยชน์แก่ชาวไทยในปัจจุบันอย่างอเนกอนันต์ ในโอกาสที่พุทธศักราช ๒๕๕๕ เป็นปีที่ครบ ๑๕๐ ปีพระราชสมภพ (วันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๐๕ - วันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๕) จึงนับเป็นสิริมงคลที่จะเทิดพระเกียรติคุณให้ปรากฏทั่วไป ด้วยความสำนึกในพระกรุณาธิคุณ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นคนไทยลำดับที่ ๒๑ ที่องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ที่มีผลงานด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (สาธารณสุข) วัฒนธรรม สังคมและมนุษยศาสตร์ ซึ่งโดยหลักการอันเป็นที่ประจักษ์ชัดนั้น บุคคลใดก็ตามถ้าไม่มีความคิดริเริ่มและไม่มีความเป็นนักพัฒนาแล้ว จะประสบความสำเร็จในชีวิตและการงานได้โดยยาก แต่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา

บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเพียบพร้อมด้วยพระปัญญาบารมี ทรงรอบรู้อย่างกว้างขวาง ทรงมีแนวพระราชดำริที่ก้าวหน้า รอบคอบ และทรงเป็นนักพัฒนาที่บริหารจัดการได้อย่างเหมาะสม พระราชกิจต่าง ๆ จึงสำเร็จลุล่วงประสบผล นอกจากนี้ยังทรงระลึกถึงประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติอยู่เสมอ

หากศึกษาพระราชประวัติจะเห็นว่าทรงใช้เวลาที่มีอย่างคุ้มค่า ดังเช่นเวลาเมื่อเสด็จประพาสสถานที่ต่าง ๆ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้เสด็จประพาสสถานที่ต่าง ๆ นอกพระบรมมหาราชวังตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ คือเมื่อเจริญพระชนมายุได้ ๕ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประทับร่วมไปกับพระราชยานตามเสด็จอยู่เนือง ๆ และหลังจากที่สมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคตแล้ว สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็ได้ตามเสด็จพระชนนีออกไปประทับที่ตำหนักแพของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันตนรไชย ผู้เป็นพระเชษฐาริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองตลาดเป็นบางครั้ง ทำให้ได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไปนอกพระราชวังบ้าง ต่อมาหลังจากพุทธศักราช ๒๔๒๑ ที่ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะพระอัครมเหสีแล้ว สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสหัวเมืองต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลพระนคร เช่น บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดราชบุรี รวมทั้งการเสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออก (ฝั่งอ่าวไทย) และหัวเมืองภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน เป็นต้น

ในช่วงเวลาที่ทรงประสบความทุกข์จากการสูญเสียพระราชโอรสและพระราชธิดา ทำให้กำลังพระราชหฤทัยและพระพลานามัยลดถอยลง สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ไปทอดพระเนตรสถานที่ต่าง ๆ ตามหัวเมือง เพื่อผ่อนคลายความทุกข์และรักษาพระพลานามัย เช่น จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดชลบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดในภาคใต้อีกหลายแห่ง ได้ทอดพระเนตรศิลปวัฒนธรรม สังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ตลอดจนได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจ อาทิ บำเพ็ญพระราชกุศล เปิดสถานศึกษา สถานพยาบาลและสาธารณูปโภคต่าง ๆ

เมื่อพระชนมายุสูงขึ้น สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็ยังคงเสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามหัวเมืองที่ห่างไกลอยู่เสมอ เช่น ระหว่างเดือนธันวาคม – มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๑ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย พร้อมด้วยพระราชธิดา คือสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร[๑]

---

[๑] ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร

ในส่วนของการเสด็จประพาสต่างประเทศนั้น สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เป็นพระบรมวงศ์ฝ่ายในรุ่นแรกที่ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ คือ ครั้งแรกเสด็จประพาสแหลมมลายูฝั่งตะวันออกในพุทธศักราช ๒๔๓๑ ครั้งที่ ๒ เสด็จประพาสทางบกและทางเรือรอบแหลมมลายูฝั่งตะวันตกในพุทธศักราช ๒๔๓๓ ในการเสด็จดังกล่าวได้ทรงพบและมีพระราชปฏิสันถารกับผู้ปกครองเมืองและชาวต่างประเทศ ตลอดจนได้ทอดพระเนตรศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็ได้เสด็จประพาสสถานที่ต่าง ๆ นอกพระราชอาณาจักรอีก เพื่อทรงพักผ่อนพระอิริยาบถและทัศนศึกษา เนื่องจากโปรดที่จะทรงศึกษาหาความรู้หลาย ๆ ด้าน ประเทศต่าง ๆ ที่ได้เสด็จประพาสมีดังนี้

เสด็จประพาสแหลมมลายูและสิงคโปร์ ระหว่างวันที่ ๒๒ ธันวาคม – ๑๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๖๙

เสด็จประพาสไซ่ง่อนและสิงคโปร์ ระหว่างวันที่ ๒๑ เมษายน – ๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๙

เสด็จประพาสมลายูและสุมาตรา ระหว่างวันที่ ๑๔ – ๒๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๐

เสด็จประพาสนครวัดและพนมเปญ ระหว่างวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน – ๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

และเสด็จประพาสชวาระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๑

การเสด็จประพาสทั้งในและนอกพระราชอาณาเขตดังกล่าวนั้น นอกจากได้ทรงพักผ่อนพระอิริยาบถ และได้ทอดพระเนตรความหลากหลายด้านวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตแล้ว สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้ายังได้ประกอบพระราชกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่น และได้ทรงนำสิ่งที่ได้ทอดพระเนตรมาสร้างประโยชน์เป็นมูลค่าเพิ่ม ดังจะขอนำมากล่าวถึงเป็นบางส่วน ดังนี้

การแพทย์และสาธารณสุขที่ศิริราชา

ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๒๒ ถึง ๒๔๔๒ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงประสบความทุกข์โทมนัสแสนสาหัส เนื่องจากพระราชโอรสและพระราชธิดาสิ้นพระชนม์ในเวลาใกล้เคียงกันถึง ๖ พระองค์ คือ

พุทธศักราช ๒๔๒๒ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์ พระราชโอรสองค์ที่สอง สิ้นพระชนม์ขณะมีพระชันษาเพียง ๒๑ วัน

พุทธศักราช ๒๔๒๔ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา สิ้นพระชนม์ขณะพระชันษาเพียง ๔ เดือน

พุทธศักราช ๒๔๓๖ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิง พระราชธิดาองค์เล็ก สิ้นพระชนม์ขณะพระชันษาเพียง ๔ วัน ยังมิทันได้พระราชทานพระนาม

พุทธศักราช ๒๔๓๗ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จสวรรคตอย่างกะทันหันด้วยโรคไข้รากสาดน้อย ขณะพระชันษาได้ ๑๗ ปี

พุทธศักราช ๒๔๔๑ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิราภรณ์โสภณ สิ้นพระชนม์ขณะพระชันษา ๑๑ ปี

พุทธศักราช ๒๔๔๒ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศ์วโรทัย กรมขุนศรีธรรมราช ธำรงฤทธิ์ สิ้นพระชนม์ขณะพระชันษา ๑๘ ปี ด้วยโรคไข้รากสาดน้อย

ความทุกข์จากการสูญเสียพระราชโอรสพระราชธิดาทำให้ทรงพระประชวรหนักเริ่มจากเมื่อครั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จสวรรคต ในพุทธศักราช ๒๔๓๗ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเสียพระทัยมากถึงกับทรงพระประชวร ไม่สามารถเสวยพระกระยาหาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตามเสด็จประพาสที่ต่าง ๆ เพื่อเปลี่ยนภูมิอากาศและภูมิประเทศ ให้ทรงพระสำราญคลายความทุกข์และอาการพระประชวร รวมถึงการเสด็จประพาสชวาเมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๙ ด้วย พระพลานามัยดีขึ้นไม่นาน ก็ต้องทรงสูญเสียพระราชธิดาและพระราชโอรสอีก ๒ พระองค์ ในพุทธศักราช ๒๔๔๑ และ ๒๔๔๒ ดังกล่าวแล้ว พระอาการประชวรที่ทุเลากลับทรุดลง ทรงหมดกำลังพระทัย แม้พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพพระราชโอรสธิดาก็ไม่สามารถเสด็จไปได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปริวิตกอย่างยิ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับพักฟื้นที่ตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสถานที่ และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนักพระราชทานในพุทธศักราช ๒๔๔๑ ต่อมา เมื่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการแล้ว และไปอำนวยการบริษัทป่าไม้ที่ศรีราชา ได้จัดสร้างพระตำหนักไม้องค์หนึ่งที่ศรีราชาแล้วเชิญเสด็จไปประทับ ภายหลังได้สร้างพระตำหนักใหม่บนเนินอีกหลังหนึ่งแล้วเสร็จในพุทธศักราช ๒๔๔๓ (ถูกไฟไหม้เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๙)

ขณะที่ประทับอยู่ ณ พระตำหนักชายทะเลศรีราชานั้น สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้ทรงพระราชดำริให้สร้างสถานพยาบาลขึ้น เพื่อดูแลข้าราชบริพารและประชาชนในท้องถิ่นที่เจ็บป่วย โดยโปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฏ์ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) และพระบำบัดสรรพโรค (ดอกเตอร์เอช อดัมสัน) ดำเนินการวางผังโดยเลือกทำเลไม่ไกลจากพระตำหนัก เริ่มปลูกสร้างในพุทธศักราช ๒๔๔๔ แล้วเสร็จและเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๔๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามว่า *"โรงพยาบาลสมเด็จ"* ต่อมาเรียกกันว่า "โรงพยาบาลสมเด็จ ณ ศรีราชา" ปัจจุบันมีชื่อที่ใช้อย่างเป็นทางการว่า *"โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา"*

ระยะแรก สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงดูแลกิจการของโรงพยาบาลด้วยพระองค์เอง พระราชทานที่ดินให้สร้างอาคาร พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นค่าใช้จ่ายของข้าราชบริพาร และประชาชนที่ทรงรับไว้ในพระราชินูปถัมภ์ โรงพยาบาลสมเด็จ ณ ศรีราชามีชื่อเสียงมากทั้งในเรื่องการรักษาพยาบาลและสภาพแวดล้อมเหมาะสำหรับผู้ป่วยพักฟื้น เพราะอากาศดี จึงมีผู้ประสงค์จะไปรับการรักษาที่นี่กันมาก สำหรับการเดินทางที่ยังไม่ค่อยสะดวกนักกองทัพเรือได้อนุเคราะห์โดยจัดเรือส่งผู้ป่วยไปรับการรักษายังศรีราชา ในพุทธศักราช ๒๔๖๐ ได้โปรดเกล้าฯ ให้คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บริหารจัดการโรงพยาบาลสมเด็จ ณ ศรีราชา แต่ยังทรงรับค่าใช้จ่ายของโรงพยาบาลเป็นพระราชภาระ ครั้นพุทธศักราช ๒๔๗๑ ได้โปรดเกล้าฯ ให้โอนโรงพยาบาลแห่งนี้ไปอยู่ในสังกัดของสภากาชาดสยาม และยังพระราชทานเงินเป็นค่าซ่อมแซมบำรุงรักษาอาคารสถานที่ เพราะทรงตั้งพระทัยจะให้เป็นสถานพยาบาลที่อำนวยประโยชน์แก่สาธารณชนที่อยู่ห่างไกล ปัจจุบัน โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา เป็นหน่วยงานหนึ่งของสภากาชาดไทย เป็นโรงพยาบาลที่มีความทันสมัยทั้งด้านวิชาการและบริการ และเป็นที่พึ่งแก่ประชาชนที่เจ็บป่วย ทั้งในพื้นที่และจังหวัดใกล้เคียง

นอกจากทรงสร้างโรงพยาบาลขึ้นที่ศรีราชาแล้ว สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้โปรดให้จัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกบริการรักษาประชาชนที่อยู่ห่างไกลด้วย โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะนำแพทย์และเวชภัณฑ์ไปยังชุมชนต่าง ๆ นับว่าการเสด็จไปประทับ ณ ศรีราชาได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ปวงชนมหาศาล และยังทำให้ประจักษ์ว่าแม้จะทรงเป็นทุกข์เท่าใดก็ตามพระองค์ก็มิได้ทรงลืมความทุกข์ยากของประชาชน ได้ทรงพระราชดำริหาแนวทางแก้ไขจนประสบผลสำเร็จ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสนับสนุนสถานพยาบาลอื่นในส่วนภูมิภาคที่เสด็จประพาส เช่น เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๑ ขณะที่เสด็จประพาสจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมพระราชธิดา ได้เสด็จไปทรงเยี่ยมโรงพยาบาลแมคเคน ซึ่งเป็นสถานพยาบาลและนิคมรักษาผู้ป่วยโรคเรื้อน ได้พระราชทานพระราชทรัพย์สนับสนุนกิจการของโรงพยาบาล และเสด็จไปยังโรงพยาบาลแมคคอมิค ทรงวางศิลาฤกษ์อาคาร *"ณ เชียงใหม่"* และทรงเปิดตึกสูติกรรม

ส่งเสริมการศึกษาในภูมิภาค

ในการเสด็จประพาสหัวเมืองของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้ทรงประกอบพระราชกิจส่งเสริมการศึกษาในท้องถิ่นหลายแห่ง เช่น เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสจังหวัดสระบุรี พร้อมด้วยพระราชธิดาสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร ทรงทราบว่าจังหวัดนี้ยังไม่มีโรงเรียนสตรี ทั้งสองพระองค์ได้พระราชทานเงินส่วนพระองค์เป็นค่าก่อสร้างอาคารเรียน บ้านพักครูและเครื่องใช้ในโรงเรียน ทั้งนี้โดยสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้ทรงกำกับดูแลการก่อสร้าง พระราชทานนามว่า *"โรงเรียนสหายหญิง"* (ต่อมาคือ โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม) เมื่อพุทธศักราช

๒๔๖๔ ขณะเสด็จประพาส จังหวัดสงขลา ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด และได้พระราชทานนามว่า *"โรงเรียนวรนารีเฉลิม"* กับพระราชทานตราสัญลักษณ์แก่โรงเรียน

พุทธศักราช ๒๔๗๑ เมื่อเสด็จประพาสหัวเมืองในภาคเหนือพร้อมด้วยพระราชธิดา สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้เสด็จไปทรงเปิดอาคาร Power Hall ณ โรงเรียนปริ้นส์รอแยลส์วิทยาลัย ทรงเปิดโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพระราชทานชื่อว่า *"โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ"* และพระราชทานอักษรพระนาม ส.ว.เพื่อจัดทำเข็มที่ระลึกศิษย์เก่าของโรงเรียนด้วย

พุทธศักราช ๒๔๘๓ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้พระราชทานที่ดินและอาคารตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เมื่อเวลาเสด็จประพาส ที่ตำบลบ้านแป้ง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้แก่โรงเรียนประชาบาลวัดบ้านแป้ง และพระราชทานชื่อใหม่เพื่อทรงอุทิศแก่พระราชธิดาว่า *"โรงเรียนเจ้าฟ้าสร้าง"*

อนุรักษ์และส่งเสริมหัตถกรรม

เมื่อสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จไปทรงรักษาพระองค์ ณ จังหวัดชลบุรีนั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นความงดงามของผ้าทอพื้นเมืองแถบอ่างศิลา เขาสามมุข จึงมีพระราชดำริจะอนุรักษ์และนำออกเผยแพร่ในวงกว้างต่อไป จึงโปรดเกล้าฯ ให้หาช่างท้องถิ่นมาเป็นครูสอนทอผ้าแก่ข้าราชบริพาร ณ พระตำหนักศรีราชา แม้พระองค์เองก็ทรงศึกษาจนทรงทอได้ เมื่อเสด็จกลับมาประทับที่กรุงเทพฯ แล้ว ได้โปรดให้จัดตั้งโรงงานทอผ้าขนาดย่อม ที่พระตำหนักสวนหงส์ พระราชวังดุสิต ได้ทรงพัฒนาวิธีการทอและลวดลายอยู่เสมอ และได้เชิญผู้เชี่ยวชาญการทอผ้าจากประเทศญี่ปุ่นมาเป็นที่ปรึกษาอีกด้วย ผ้าทอนี้ได้นำออกจำหน่ายแก่ประชาชนทั่วไป โรงงานทอผ้าดังกล่าวนี้ดำเนินกิจการมาจนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแล้วจึงเลิกกิจการ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่เคยเสด็จพระราชดำเนินอีกมาก อาทิ การสร้างสระน้ำ และบ่อน้ำสะอาดสำหรับการอุปโภคบริโภค การบำรุงศาสนสถาน ฯลฯ ตลอดพระชนมชีพทรงบำเพ็ญพระราชกิจอันยังประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติตลอดเวลา แม้เมื่อเสด็จประพาส ดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นเพียงบางส่วนของพระราชกิจทั้งหมด พระกรุณาธิคุณจะจารึกในดวงใจของชาวไทยตลอดกาล

๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕

โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ : ปฐมบทการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

นางสายไหม จบกลศึก

เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราโชวาท เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติเตือนใจชาวไทยให้ตระหนักถึงสภาวะโลก สาระสำคัญนั้นทรงมุ่งหมายให้ช่วยกันรักษาทรัพย์แผ่นดิน สินแผ่นน้ำไว้ให้ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยาวนาน ความว่า

" ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นพิภพนี้มีอยู่จำกัด ในขณะที่ประชากรของโลกนั้นเพิ่มจำนวนอย่างมากมายและรวดเร็ว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดขาดแคลน และทำให้การดำเนินชีวิตในโลกนี้ยากลำบากขึ้นทุกวัน ภาวะเช่นนี้ก็มิใช่จะเป็นภาวะที่เกิดขึ้นชั่วคราว หากแต่จะต้องเป็นไปโดยตลอด และอาจทวีความรุนแรงขึ้นต่อ ๆ ไป แต่ถ้าทุกฝ่ายเห็นใจกัน มีความรอบรู้และเข้าใจว่า เวลานี้ทั่วโลกเกิดความยากเข็ญ เพราะภาวะการเงินปั่นป่วนสั่นสะเทือน เพราะขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ๆ หลายอย่าง แล้วพยายามที่จะอะลุ้มอล่วยกัน ไม่เห็นแต่ประโยชน์ตัวข้างเดียว ต่างฝ่ายตั้งใจที่จะค้ำจุนกัน ช่วยเหลือกันคนละไม้ละมือ ก็พอที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสะดวกสบาย"

แม้จะทรงเตือนชาวไทยให้ช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในพระราชหฤทัยของพระองค์นั้นทรงเปี่ยมด้วยความมุ่งมั่นที่จะสร้างความไพบูลย์แก่ผืนแผ่นดิน เพื่อเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ยั่งยืน เพื่อให้ราษฎรที่ยากไร้ได้อยู่อาศัยอย่างร่มเย็น ทรัพยากรธรรมชาตินั้นประกอบด้วยหลักใหญ่คือ ป่าไม้ แหล่งน้ำ ดิน สัตว์ป่า และสรรพสิ่งอันสร้างสรรค์ขึ้นเป็นความหลากหลายทางชีวภาพให้ดำรงอยู่เป็นมรดกของแผ่นดินไทย

การสร้างความไพบูลย์แก่ผืนแผ่นดินตามพระราชปณิธานเริ่มต้นเป็นโครงการพระราชดำริ **"สวนหาดทรายใหญ่"** ณ พื้นที่เดียวกับที่ทรงริเริ่มสร้างงานหัตถกรรมให้เป็นอาชีพเสริมแก่ราษฎรครั้งแรกด้วยการสอนให้รู้จักการทอผ้าเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗ คือตำบลเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นพื้นที่ราบกว่า ๗๘ ไร่ ตั้งอยู่ในบริเวณหุบเขาชายทะเล มีชื่อว่า *"หาดทรายใหญ่"* ซึ่งล้อมรอบด้วยพื้นที่ภูเขาอีกกว่า ๕๐๐ ไร่ ภูเขาตั้งโอบล้อมตั้งแต่ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตก ไปจดทิศใต้ เว้นเฉพาะทิศตะวันออกที่เป็นพื้นที่ราบลาดลงจดทะเล ทำให้บริเวณด้านนี้เป็นอ่าวที่ทอดโค้งจากชายเขาด้านหนึ่งไปจดเขาอีกด้านหนึ่ง ตลอดความยาวของอ่าวเป็นหาดทรายที่ขาวสะอาดสงบเงียบอยู่ในกำแพงแห่งภูเขา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสถึงพื้นที่บริเวณนี้ว่า

"รู้ไหมว่าที่ตรงนี้แห้งแล้งที่สุดในประเทศไทยภาคกลาง"

พุทธศักราช ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินมาถึงหาดทรายใหญ่โดยบังเอิญ ทอดพระเนตรเห็นความแห้งแล้งของพื้นแผ่นดินนี้ ถูกทิ้งร้างอยู่กับขุนเขาและน้ำทะเล มีร่องรอยปรากฏว่า ก่อนหน้านี้เป็นเวลายาวนานผืนแผ่นดินแห่งนี้คือป่าที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุจากสภาพผืนดินเป็นดินปนทราย เมื่อต้นไม้ใหญ่ถูกโค่นถางไปจากป่า พร้อมกับชีวิตสัตว์ป่าที่ถูกล่า ส่วนผืนดินได้ใช้ในการเพาะปลูก จนดินหมดธาตุอาหาร แล้วถูกทิ้งร้าง เหลือเพียงฝุ่นทรายที่ลอยตัวอยู่ตามผิวดิน แทบจะกล่าวได้ว่า ดินทุกตารางนิ้วของหาดทรายใหญ่เป็นดินทรายจัดที่แห้งผาก มีแต่ฝุ่นทรายปกคลุมผิวดิน อันเป็นความแห้งแล้งที่กำลังแปรเปลี่ยนไปสู่การเป็นทะเลทราย

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริจะพลิกฟื้นแผ่นดินแห่งนี้ให้เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ เพื่อจะให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรในท้องถิ่นนั้น และในที่ทุรกันดารอื่น ๆ ได้เห็นว่า แม้ว่าที่ดินจะเป็นดินที่เลวแค่ไหนก็ตาม ถ้าได้มีการทำนุบำรุงรักษา ก็จะสามารถพลิกฟื้นสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ทำการเกษตรได้ ทรงซื้อผืนดิน ๗๘ ไร่แห่งนี้ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อให้สะดวกต่อการพัฒนาที่ดิน แล้วทรงตั้งเป็นฟาร์มทดลองการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ราษฎรในแถบนั้น

พุทธศักราช ๒๕๑๒ พื้นที่หาดทรายใหญ่จึงเปลี่ยนจากผืนดินร้างมาเป็นฟาร์มส่วนพระองค์ภายใต้ชื่อว่า *"โครงการฟาร์มส่วนพระองค์หาดทรายใหญ่"* ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้เป็นแหล่งพัฒนาอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ สำหรับเป็นศูนย์กลางการให้บริการคำแนะนำด้านเกษตรกรรมแก่ราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยทดลองด้วยการแบ่งงานออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ และโครงการฝ่ายการเกษตร

โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เริ่มด้วยการทำฟาร์ม เป็ด หมู ไก่ และวัวพันธุ์เนื้อ ทำการขยายพันธุ์แล้วแจกให้แก่ราษฎร ภายในเวลา ๓ ปี การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ประสบผลสำเร็จในด้านวัวพันธุ์เนื้อและไก่พันธุ์ไข่

ส่วนโครงการฝ่ายการเกษตร เริ่มด้วยการปลูกพันธุ์ไม้ที่สร้างความชุ่มชื้นให้กับดินเป็นลำดับแรก และทดลองปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ได้แก่ ไม้โตเร็วบริเวณรอบชายเขา ปลูกมะม่วงหิมพานต์พันธุ์อินเดีย ปลูกมะขามโดยเปลี่ยนยอดเป็นมะขามหวานพันธุ์เพชรบูรณ์ ปลูกทับทิมพันธุ์จากประเทศอิสราเอล ปลูกพืชคลุมดินและบำรุงดินโดยใช้หญ้าพันธุ์ Sylato ซึ่งเมื่อตรวจสอบในแปลงเพาะแล้ว สามารถรักษาความชุ่มชื้นและเพิ่มอินทรียวัตถุให้ดินได้ดี ได้เร่งการขยายพันธุ์เพื่อขยายพื้นที่ในบริเวณดินทรายจัด อันเป็นพื้นที่แห้งแล้งและไม่มีธาตุอาหารในดิน ในเวลา ๒ ปี มีการปลูกพืชพื้นเมืองเปรียบเทียบกับพันธุ์ต่างประเทศ ได้แก่ น้อยหน่า จากประเทศออสเตรเลียเพื่อเป็นกรณีศึกษาในเชิงวิชาการ นอกจากนั้นทำโครงการเพื่อสนับสนุนงานด้านฟาร์มเลี้ยงสัตว์ คือ ปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ดี เพื่อการเลี้ยงสัตว์ ตลอดถึงการทดลองทำแปลงปลูกหญ้าพันธุ์ต่างประเทศสำหรับการเลี้ยงสัตว์เพื่อขยายผลไปสู่ราษฎรต่อไป

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงติดตามการพัฒนาพื้นที่นี้อย่างใกล้ชิด ตราบถึงเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖ จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแปรสภาพจากฟาร์มทดลอง มาเป็นสวนหาดทรายใหญ่ ตามพระราชดำริเดิมที่จะฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินด้วยความชุ่มชื้นของป่า ตลอดทั้งเป็นป่าที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่ถาวร ดังนั้น ในปีนี้ *"โครงการฟาร์มส่วนพระองค์หาดทรายใหญ่"* จึงเปลี่ยนเป็น *"โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่"* พระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาไว้ ๖ ประการ คือ ๑. ให้อนุรักษ์ธรรมชาติและปลูกป่า ๒. ให้อนุรักษ์สัตว์ป่าและขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่หายาก ๓. ปรับปรุงพื้นที่ทั้งที่ราบและบนภูเขาให้สวยงาม ๔. ให้เป็นเขตพระราชฐานเพื่อพักผ่อนพระราชอิริยาบถและรับแขกเมือง ๕. ให้เป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาและตัวอย่าง ๖. ให้เป็นสมบัติของชาติที่มีคุณค่าในโอกาสต่อไป ทรงมอบหมายการดำเนินงานอยู่ภายใต้ศูนย์การทหารราบ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ประกอบด้วยงานหลายด้าน คือ ด้านป่าไม้ แหล่งน้ำ ดิน และสัตว์ป่า

ด้านป่าไม้ ทรงวางแผนการปลูกต้นไม้ยืนต้นตั้งแต่ชายทะเลไปจนถึงเชิงเขา ให้เป็นสวนป่าเพิ่มเติมจากไม้ผล ทั้งมะขามและมะม่วงหิมพานต์ เป็นไม้โตเร็ว ได้แก่ กระถินณรงค์และยูคาลิบตัส ซึ่งขึ้นได้ในที่แห้งแล้ง ทรงฟื้นฟูธรรมชาติด้วยปลูกพันธุ์ไม้ดอกทั้งที่ราบและบนเขา ปลูกไม้ใหญ่เพื่อให้เกิดความร่มรื่น ทั้งไม้ป่าและไม้เศรษฐกิจ ไม้เบญจพรรณ ไม้ดอก ไม้ผล สมุนไพรและไม้ในวรรณคดี

แหล่งน้ำจืด เนื่องจากพื้นที่เป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำ และไม่มีแหล่งน้ำจืดสำหรับหล่อเลี้ยงต้นไม้ ทรงวางแผนสร้างแหล่งน้ำตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สร้างอ่างกักเก็บน้ำฝนด้วยซีเมนต์ แทงค์น้ำ ตามจุดต่าง ๆ บนภูเขาทั่วไปเพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี

งานเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า เริ่มด้วยกวาง ๔ ตัว ซึ่งมีถิ่นอาศัยอยู่ในเขตพม่าถูกจับมาขาย ติดตามด้วย นกยูง ไก่ป่า ไก่ฟ้า เนื้อทราย เก้ง จากนั้นเริ่มงานขยายพันธุ์เต่าทะเล

มีพระราชอุตสาหะพยายามทรงงานอย่างจริงจังที่จะสร้างผืนป่าขึ้นบนแผ่นดินที่แห้งแล้งให้เป็นแผ่นดินที่ชุ่มชื้น ปกคลุมด้วยร่มเงาแห่งต้นไม้และกลับคืนสู่การเป็นถิ่นที่พำนักของสัตว์ป่าดังเดิม เหมือนที่เคยเป็นในครั้งหนึ่งเมื่อนานมาแล้ว เพื่อเป็นพื้นที่ตัวอย่างด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งด้านป่าไม้ แหล่งน้ำ ดิน และสัตว์ป่า โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ส่วนพระองค์จึงเป็นเส้นทางของตัวอย่างแห่งการเริ่มต้นที่จะช่วยพลิกฟื้นให้ธรรมชาติสามารถกลับคืนสู่ระบบความสมบูรณ์ได้เร็วกว่าที่ธรรมชาติจะฟื้นฟูด้วยตัวเอง

ปัจจุบันพื้นที่ที่เคยแห้งแล้งกลับสมบูรณ์สวยงามสมดั่งพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า *"ได้แค่นี้ก็ดีแล้ว"* ซึ่งแท้จริงแล้ว พระราชปณิธานที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพลิกฟื้นแผ่นดินแห่งนี้ให้เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ เพื่อจะให้เป็นตัวอย่าง

แก่ราษฎรในท้องถิ่นนั้น และในที่ทุรกันดารอื่น ๆ ได้เห็นว่า แม้ว่าที่ดินจะเป็นดินที่เลวแค่ไหนก็ตาม ถ้าได้มีการทำนุบำรุงรักษา ก็จะสามารถพลิกฟื้น สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ทำการเกษตรได้ ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น คือน้ำพระราชหฤทัยแห่งความจงรักภักดีที่สนองพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อประโยชน์แก่ชาติและประชาชนเป็นสำคัญ ดังปรากฏว่า มีโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ เช่น โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ที่ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โครงการพัฒนาบ้านแม่ต๋ำ จังหวัดลำปาง โครงการป่ารักน้ำ พระราชปณิธานแห่งการสร้างความชุ่มชื้นแก่ผืนแผ่นดินอีสาน สวนสัตว์ธรรมชาติภูเขียว โครงการสวนป่าและอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาสำนัก บ้านกะลุปี จังหวัดนราธิวาส โครงการอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล และโครงการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเวลาต่อมา เป็นต้น ซึ่งแต่ละโครงการนั้นได้ขยายออกเป็นโครงการย่อย ๆ อีกจำนวนมาก

๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ : แนวพระราชดำริเรื่องบทบาทของสตรีไทย

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

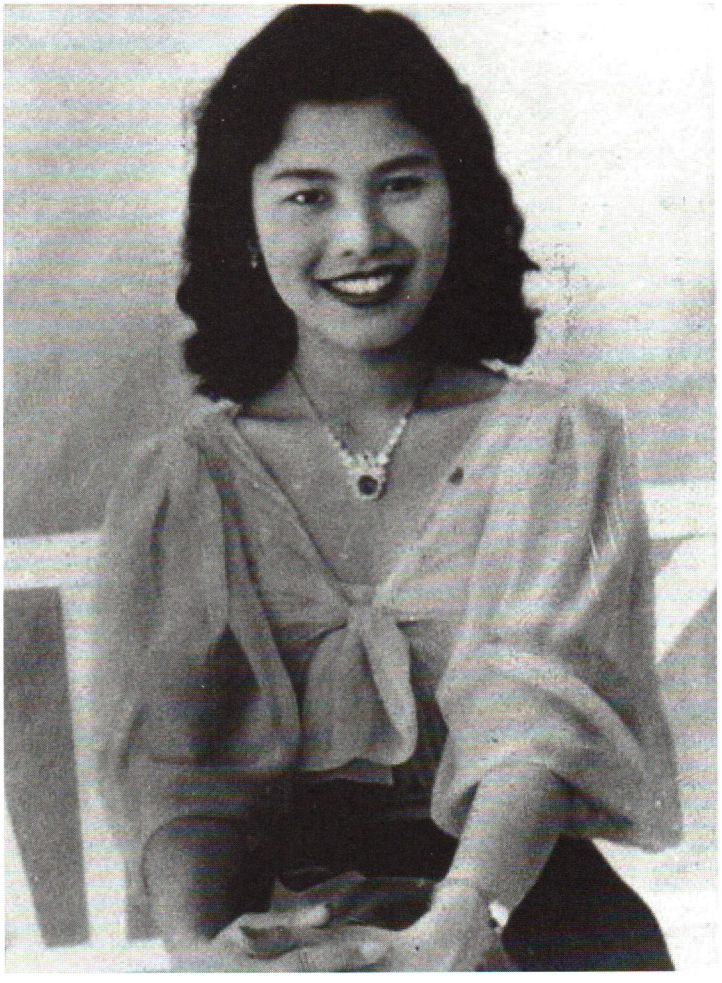

วันที่ ๑ สิงหาคม นับตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๔๖ เป็นต้นมา เป็น **วันสตรีไทย** ด้วยพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อีกทั้งได้พระราชทานสัญลักษณ์ คือ ดอกแคทลียา *"ควีนสิริกิติ์"* ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ในโอกาสวันสถาปนา **วันสตรีไทย** เมื่อวันศุกร์ที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๖ ณ อาคารใหม่สวนอัมพรพระราชวังดุสิต และมีพระราชดำรัสพระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของสตรีไทย ๔ ประการ คือ

*"...**ประการแรก** พึงทำหน้าที่ "แม่" ให้สมบูรณ์ โดยทำให้ครอบครัวบังเกิดความรัก และความอบอุ่น มีความเข้าใจและไว้วางใจซึ่งกันและกัน แม่ควรเป็นที่ยึดมั่นของลูก เมื่อลูกเกิดปัญหาก็ช่วยแก้ไขด้วยความเมตตา และสอนให้รู้จักดำเนินชีวิตในทางที่ถูกที่ควร ถ้าสตรีไทยทำเช่นนี้ได้ เด็กไทยก็จะเติบโตเป็นพลเมืองดี และช่วยป้องกันปัญหาร้ายแรงต่าง ๆ ในสังคมไทย*

***ประการที่สอง** พึงทำหน้าที่ของ "แม่บ้าน" ให้ดี โดยทำให้บ้านมีความน่าอยู่ เป็นที่พักพิงอันอบอุ่น ของสมาชิกในครอบครัว ช่วยเก็บออม และเพิ่มพูนทรัพย์สินให้ครอบครัว รวมทั้งให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนรอบข้างตามสมควร*

ประการที่สาม *พึง "รักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทย" ผู้มีความนุ่มนวล อ่อนโยน สุภาพ เมตตา และยิ้มแย้มแจ่มใส รวมทั้งธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยอันละเอียดประณีตให้เป็นที่ชื่นชมของนานาชาติตลอดไป*

ประการที่สี่ *พึง "ฝึกฝนตนเอง" ให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น ขยัน และอดทน มีความประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย และรักษาความสามัคคีในหมู่คณะไว้ให้มั่นคง..."*

(พระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๖)

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นแม่พิมพ์ที่เพียบพร้อมด้วยคุณลักษณะทั้ง ๔ ประการนั้น ประชาชนได้ยกย่องพระองค์เป็น **แม่แห่งแผ่นดิน** ด้วยมีพระมหากรุณาธิคุณขจัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ราษฎรในทุกที่ พระบุคลิกภาพที่นุ่มนวลงดงามจับตา ทุกถ้อยจากพระโอษฐ์ล้วนแต่ปิยวาจา พระราชดำรัสหรือพระราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ แสดงถึงความห่วงใยและให้กำลังใจประชาชน อีกทั้งพระราชทานหลักการในการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม จากการที่พระองค์โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรยังท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วพื้นแผ่นดินไทย ทรงทำหน้าที่เป็นทัพหลังได้อย่างสมบูรณ์ ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานโครงการใหญ่เป็นหลักในการพัฒนาพื้นที่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมถึงบ้านราษฎร พร้อมด้วยหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภากาชาดไทย ทรงพระเมตตา พระราชทานความช่วยเหลือ ทั้งด้านสุขอนามัย การศึกษา และการงานอาชีพ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงดำเนินรอยตามแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งโครงการช่วยเหลือชาวไทยภูเขามาเป็นต้นแบบ จัดตั้งฟาร์มตัวอย่างขึ้นในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา น่าน บางพื้นที่จัดทำเป็นโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ เพื่อช่วยอนุรักษ์ป่าไม้ และฟื้นฟูสภาพป่า อันจะช่วยชะลอน้ำป่าไหลหลาก และแผ่นดินถล่มลงมาทับถมบ้านเรือน ในยามที่เกิดพายุและฝนตกหนัก ราษฎรจึงได้ช่วยกันปลูกป่า และคืนผืนป่าให้แก่แผ่นดิน เช่น ที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่บ้านกอก-บ้านจูน อำเภอปัว จังหวัดน่าน และที่บ้านห้วยหญ้าไทร อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งสามารถช่วยฟื้นฟูสภาพป่าได้นับหมื่นไร่ อีกทั้งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแนวพระราชดำริให้หน่วยทหารในพื้นที่ หน่วยทหารพัฒนาของกองทัพไทย และส่วนราชการต่าง ๆ จัดตั้งโครงการป่ารักน้ำ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ฟาร์มตัวอย่าง และฝึกราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า เพื่อช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าต้นน้ำลำธาร

ให้กลับฟื้นคืนสภาพเป็นป่าที่สมบูรณ์ดังเดิม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ป่าไม้เป็นแหล่งดูดซับน้ำ และช่วยชะลอการไหลของน้ำ มิให้เกิดน้ำป่าไหลหลาก ก่อเกิดความเสียหายอย่างรุนแรง

อนึ่ง เมื่อครั้งที่ภาคกลางเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ทำให้ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกินของราษฎร ได้รับความเสียหายหนัก โดยเฉพาะที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสิงห์บุรี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งฟาร์มตัวอย่างขึ้นที่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง และอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อช่วยให้ราษฎรมีงานทำ ได้แก่ การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และงานศิลปาชีพ ด้วยทรงยึดมั่นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเห็นว่า การพระราชทานสิ่งของให้แก่ราษฎรยามประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า หากช่วยให้ราษฎรมีอาชีพ มีงานทำอย่างถาวร จึงจะเป็นการช่วยที่ยั่งยืน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมศิลปะที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมไทย ดังปรากฏแก่สายตาชาวโลกด้วยผลงานศิลปาชีพอันประณีต แนวพระราชดำริเรื่องศิลปาชีพนี้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ ขณะโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวออกเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ทรงเห็นราษฎรนุ่งห่มผ้าไหมสวยงามแปลกตา และในการเสด็จพระราชดำเนินยังท้องถิ่นต่าง ๆ ในเวลาต่อมา ทรงศึกษางานศิลปะของท้องถิ่น พระราชทานคำแนะนำเพื่อให้ผลงานนั้น ๆ งดงาม มีค่าทางพาณิชย์มากขึ้น ทรงมีสายพระเนตรกว้างไกล ทรงเชื่อมั่นในความสามารถทางช่างฝีมือในสายเลือดไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งโครงการศิลปาชีพ และศูนย์ศิลปาชีพขึ้นเป็นสถานอบรมและพัฒนาฝีมือช่างสิบหมู่ จรรโลงศิลปะไทยให้คงอยู่เป็นมรดกไทยสืบไป

ไม่เพียงแต่งานฝีมือ แม้ศิลปะการแสดง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ฟื้นฟู โขน ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงชั้นสูง แสดงเฉพาะในราชสำนักและในงานพระราชพิธี สืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เชื่อว่ามีมาก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (๒๑๗๕ – ๒๒๓๑) แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงต้องประหยัดเงินในท้องพระคลัง จึงทรงให้งดการแสดงมหรสพต่าง ๆ ทำให้การแสดงโขนห่าง

หายไป โขน เป็นศูนย์รวมของศาสตร์และศิลป์หลายแขนง ทั้ง วรรณกรรม วรรณศิลป์ นาฏศิลป์ คีตศิลป์ และหัตถศิลป์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงโปรดให้รวบรวมคณะครูผู้เชี่ยวชาญการโขน ศิลปินแห่งชาติ ผู้แสดง และผู้จัดการแสดง ที่มีความสามารถ ทั้งมีคณะกรรมการคัดเลือกนักแสดงรุ่นใหม่มาร่วม เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มาฝึกฝนศิลปะการแสดงชั้นยอดของไทยจากปรมาจารย์โดยตรง จะได้มีนักแสดงฝีมือดี สืบทอดวิชาต่อไป นอกจากนั้น การจัดสร้างเครื่องแต่งกาย และฉากใหม่ ๆ ทำให้ได้ช่างฝีมือหลายประเภทที่มีความสามารถเพิ่มขึ้นตามลำดับ รวมทั้งวงดนตรีปี่พาทย์ ผู้ขับร้อง และผู้พากย์บท

พระมหากรุณาธิคุณอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชนชาวไทย คือเรื่องการศึกษาและพัฒนาตน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ *"สมเด็จแม่กับการศึกษา"* ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ เมื่อสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ ว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมเรื่องการศึกษา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานทุนการศึกษาแก่ราษฎรทั่วไปที่ขัดสนไม่สามารถส่งบุตรเข้าเรียนได้ ทรงสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้ที่ไม่สามารถเรียนในระบบ และทรงส่งเสริมการฝึกอบรมด้านการงานอาชีพให้แก่ผู้ที่ไม่สามารถศึกษาต่อในระดับสูงได้ ประมาณพุทธศักราช ๒๕๑๙ ได้ทรงจัดตั้ง *"ศาลารวมใจ"* เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ คือที่จังหวัดเชียงใหม่ (บ้านกาด หางดง สหกรณ์นิคมพร้าว บ้านวัดจันทน์) และจังหวัดนราธิวาส (วัดพระพุทธ ตากใบ) พระราชทานหนังสือประเภทต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และความบันเทิง ทรงคัดเลือกบุคคลในท้องถิ่น ๓-๔ คนผลัดกันมาดูแลศาลารวมใจ โดยฝึกอบรมให้เป็น *"หมอหมู่บ้าน"* ให้คำแนะนำเบื้องต้นด้านสุขอนามัยของคนในหมู่บ้านได้ ทั้งนี้ได้พระราชทานเงินเดือนแก่บุคคลเหล่านี้ด้วย และเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานอ่านหนังสือสอนเด็ก ๆ และผู้สนใจเรียนรู้ ที่ศาลารวมใจนี้เมื่อทรงมีโอกาส

ไม่ใช่เฉพาะชาวบ้านในท้องถิ่นทุรกันดาร แม้ข้าราชบริพาร ก็ทรงส่งเสริมเรื่องการเพิ่มพูนความรู้ ทรงโปรดให้ข้าราชบริพารอ่านหนังสือมาก ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดครูมาสอนภาษาอังกฤษ บทความใดที่ทรงอ่านแล้วเห็นว่ามีประโยชน์จะทรงโปรดให้สำเนาแจกจ่าย และถ้าเป็นภาษาต่างประเทศ จะทรงให้แปลเป็นภาษาไทยก่อน เพื่อให้อ่านกันอย่างแพร่หลาย

ด้วยพระปรีชาญาณ ทรงปรารถนาให้ความรู้ทั้งมวลที่เกิดจากผู้มีปัญญาทั้งหลายคงอยู่และเป็นประโยชน์แก่สังคมไทย จึงมีพระราชดำรัสในที่ประชุมมหาสมาคม ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ ในโอกาสที่คณะรัฐมนตรี ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน นักเรียน นักศึกษา เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชทานแนวพระราชดำริเรื่องธนาคารสมอง คือการส่งเสริมผู้สูงอายุที่มีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ให้ได้ทำงานเพื่อสังคมตามความสามารถของแต่ละบุคคล ซึ่งรัฐบาลได้สนองตามแนวพระราชดำริด้วยการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ข้าราชการที่เกษียณอายุแล้วยังคงทำงานต่อไปได้ หรือขยายเวลาเกษียณอายุ เช่น ข้าราชการตุลาการและอัยการ ขยายเวลาเกษียณอายุถึง ๗๐ ปี การเชิญผู้เกษียณอายุเข้าร่วมในคณะกรรมการต่าง ๆ ฯลฯ

จากที่บรรยายมาทั้งหมดนั้น เป็นเพียงส่วนน้อยนิดในพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงเห็นความสำคัญของพลังสตรีในการพัฒนาประเทศชาติไทย หากสตรีไทยทุกคนตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทั้ง ๔ ประการที่ทรงสอนและทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นแนวทาง ก็จะส่งผลให้ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ มีความเจริญอย่างมั่นคงและต่อเนื่องชั่วกัลป์

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวงที่พระราชทานแสงสว่างในชีวิตแก่ประชาราษฎร์ ขอคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก โปรดดลบันดาลให้พระองค์ทรงพระเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย สถิตเป็นมิ่งขวัญของปวงชนตราบชั่วกาลนาน

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕

พระราชสมัญญาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อขจัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนชาวไทย เคียงคู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยพระวิริยอุตสาหะและน้ำพระทัยที่เปี่ยมล้นไปด้วยเมตตาธรรม ทรงหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ชาวไทยทุกหมู่เหล่า ทุกท้องถิ่นมีคุณภาพชีวิตที่ดีเสมอหน้ากัน พระราชกรณียกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงครอบคลุมทุกด้าน ทั้งการศึกษา ศาสนา สังคมสงเคราะห์ การแพทย์และสาธารณสุข ศิลปวัฒนธรรม และด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ฯลฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชดำริตลอดจนพระราชทรัพย์ หาแนวทางและโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยแก้ปัญหาของราษฎรตลอดมา ทรงเอาพระทัยใส่ติดตามความก้าวหน้าของแต่ละงานหรือโครงการจนบรรลุผลสำเร็จด้วยดี พระมหากรุณาธิคุณต่อปวงชนชาวไทยดังกล่าวทำให้มีการถวายพระราชสมัญญาเพื่อเทิดทูนพระเกียรติคุณด้วยความจงรักภักดี

พระราชสมัญญาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ นั้นมีทั้งที่มิได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นทางการ และที่น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายอย่างเป็นทางการ แต่ก็ล้วนเกิดขึ้นด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและความเคารพอย่างสูงสุด พระราชสมัญญามีดังนี้

๑. **"พระแม่ของแผ่นดิน"** ประเทศไทยปกครองโดยพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่อดีตกาล พระมหากษัตริย์ไทยทรงปกครองประชาชนและบ้านเมืองด้วยวิถีแห่งธรรม คือ ป้องกันอริราชไพรี บำรุงศาสนา ดูแลความร่มเย็นเป็นสุขของประชาราษฎร์ จึงมีลักษณะเป็น *"พ่อเมือง"* เปรียบประดุจพ่อที่คอยดูแลทุกข์สุขของบรรดาลูก ๆ ดังนั้น พระอัครมเหสี หรือสมเด็จพระราชินี จึงทรงเปรียบเสมือน *"แม่เมือง"* ด้วยเป็นผู้คอยสนับสนุนพระราชสวามี ในส่วนของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นั้น พระราชสมัญญา *"พระแม่ของแผ่นดิน"* มิได้มีการน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายอย่างเป็นทางการ แต่เกิดจากการเรียกขานของประชาชนในส่วนภูมิภาคที่ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียน และเกิดจากพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ ที่ทรงบำเพ็ญเพื่อความอยู่ดีกินดีของราษฎรที่ทรงรักเขาเหล่านั้นมิยิ่งหย่อนไปกว่าความจงรักภักดีที่พวกเขามีต่อพระองค์ ดังปรากฏในพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ผู้แทนสมาคม มูลนิธิ องค์การ ห้างร้าน มหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน และคณะบุคคล ในโอกาสที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ ตอนหนึ่งว่า

"ทุกครั้งที่ข้าพเจ้าเคยตามเสด็จไปในที่ต่าง ๆ ไม่ว่าในพระนครหรือต่างจังหวัด ข้าพเจ้าได้ตระหนักในน้ำใจไมตรีของประชาชน ที่แสดงออกทางแววตา และท่าทาง ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจดีว่าเหตุใดสมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าของไทย เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงรักราษฎรของพระองค์เป็นนักหนา และเหตุใดความรักความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรจึงได้แน่นแฟ้นยั่งยืนมาจนถึงทุกวันนี้

การไปเยี่ยมราษฎรตามภาคต่าง ๆ ของเรา เหมือนเราได้ไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล ราษฎรทุกคนพูดกับเราได้ทุกอย่าง อย่างคล่องแคล่ว ไม่เก้อเขิน เรื่องการใช้ราชาศัพท์ไม่เคยเกิดเป็นปัญหาเลย ส่วนมากเขาเรียกพระเจ้าอยู่หัวและข้าพเจ้าว่า ***คุณพ่อ คุณแม่*** *หรือท่าน พวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ก็เรียกว่า* ***พ่อ แม่*** *การไปเยี่ยมราษฎรทุกครั้ง ทำให้เราทั้งสองมีความสุข และชุ่มชื่นใจในไมตรีจิตของประชาชน..."*

อีกครั้งหนึ่งปรากฏในพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓ ความว่า

"ที่นี้เมื่อนึกถึงคำที่ (ท่านแม่ทัพและคุณเชาวัศน์) เรียกว่า ***แม่****นี่ ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงคำของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งข้าพเจ้าได้อ่านพบในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษที่ออกจำหน่ายในกรุงเทพฯ ตั้ง ๑๐ กว่าปีมาแล้ว เกี่ยวกับพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงท่านรับสั่งเล่าถึงเด็กกำพร้า กำพร้าพ่อ ที่โดนรังแกโดยเจ้าของที่ดิน ไล่แม่ไล่น้อง ๆ เขา ก็เขาไม่มีที่จะ*

*อยู่ เขาก็ดั้นด้นมากรุงเทพฯ แล้วก็ซ่อนในรถที่บรรทุกหญ้าที่จะไปให้ช้าง ช้างต้นของท่าน แล้วเขาก็ซ่อนตัว พอเสด็จฯ มาที่โรงช้างต้น เขาก็มากราบพระบาทร้องไห้ว่าเขากำพร้าพ่อแล้วก็ไม่มีทางที่จะต่อสู้เพื่อรักษาที่ดินได้ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ รับสั่งว่า เอ็งกำพร้าพ่อเมื่อไร ก็ข้านี่แหละคือพ่อของเอ็ง อย่าร้องไห้ไปเลย จะช่วยทุกอย่าง อันนี้ข้าพเจ้าอ่านแล้วจับใจ เพราะผู้เล่านี่อายุเกือบร้อยแล้วก็เล่ามาตั้ง ๑๐ กว่าปีแล้ว ให้กับหนังสือพิมพ์ หรือคนทำหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษที่ออกจำหน่ายในกรุงเทพฯ นี่ก็เลย ก็เลยติดใจมาก แล้วก็เวลาไปไหนชาวเขาเขาก็เรียก **แม่** ชาวบ้านก็เรียก **คุณแม่** ตั้งแต่อายุ ๑๘ – ๑๙ ชาวบ้านก็เรียก คุณแม่แล้วจนบัดนี้..."*

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงปฏิบัติพระองค์เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ทรงเป็นแม่ให้แก่ชาวไทยผู้ตกทุกข์ได้ยาก ทรงขจัดปัญหาสร้างชีวิตที่สดใสให้แม้ว่าผู้นั้นจะมาร้องไห้กราบบังคมทูลขอให้ทรงช่วยเหลือหรือไม่ก็ตาม พระเกียรติคุณจึงสมควรยิ่งแล้วที่จะทรงเป็น *"พระแม่ของแผ่นดิน"* และเนื่องจากทรงเป็นแม่ของชาวไทยทั้งปวง รัฐบาลจึงกำหนดให้วันเฉลิมพระชนมพรรษาที่ ๑๒ สิงหาคม ของทุกปีเป็นวันแม่แห่งชาติด้วย ในพุทธศักราช ๒๕๕๕ นี้ ได้พระราชทานคำขวัญวันแม่แห่งชาติว่า *"มือของแม่นั้นคือมือช่างปั้น ขึ้นรูปอันอ่อนลออจนหล่อเหลา อยากให้เป็นงานดีที่งามเงา อยู่ที่คอยขัดเกลาแต่เบามือ"*

๒. "องค์เอกอัครอุปถัมภ์ มรดกช่างศิลป์ไทย" พระราชสมัญญานี้คณะกรรมการอำนวยการวันอนุรักษ์มรดกไทย ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ในพุทธศักราช ๒๕๓๖ ซึ่งเป็นปีแห่งการอนุรักษ์ช่างศิลป์ไทย มีความหมายว่า ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ที่ยิ่งใหญ่ที่อนุรักษ์มรดกช่างศิลป์ไทยแขนงต่าง ๆ งานช่างศิลป์ของไทย อาทิ การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องถม เครื่องทอง การแกะสลักไม้ การแกะสลักหนัง การทำเครื่องรัก การเขียนลายรดน้ำ การเขียนภาพจิตรกรรมแบบประเพณี ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เคยรุ่งเรืองอย่างยิ่งในอดีต ปัจจุบันความเจริญทางวิทยาการและเทคโนโลยีแผนใหม่มีมากและเป็นที่ยอมรับกัน คนไทยจึงหันไปนิยมสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรม งานช่างศิลป์ซึ่งเป็นหัตถกรรมดั้งเดิมจึงซบเซาลง บางประเภทกำลังจะเสื่อมสูญไป

เนื่องจากขาดผู้สืบทอดหรือผู้รู้คุณค่า เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสังเกตเห็นว่างานหัตถกรรมพื้นบ้านทั้งหลายที่เคยมีในท้องถิ่นกำลังจะสูญหาย ไม่มีการสืบสานต่อ มีพระราชดำริว่างานอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเป็นศิลปกรรมอันทรงคุณค่าของชาติเหล่านั้น ควรได้รับการสงวนรักษาไว้เพราะสามารถนำมาเป็นอาชีพเสริมอย่างดีแก่ครอบครัวของราษฎรเมื่อว่างจากภารกิจหลักด้านเกษตรกรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสนับสนุนงานช่างอันเป็นหัตถศิลป์ที่ชาวบ้านมีความถนัดอยู่แล้วในหมู่บ้าน โดยใช้วัสดุในท้องถิ่นกับจัดโครงการฝึกอบรมชาวบ้านรุ่นใหม่ที่ไม่มีความรู้มาก่อนให้รู้วิธีสร้างสรรค์ผลงานขึ้น นับว่าได้พระราชทานแสงสว่างและอนาคตแก่งานช่างศิลป์ พระราชทานโอกาสให้คนรุ่นเก่าได้ถ่ายทอดวิชาการของตนอย่างเต็มภาคภูมิ และทรงปลูกฝังส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่รู้คุณค่าของงานศิลปะที่ตกทอดมาแต่บรรพบุรุษ นอกจากนี้ ยังพระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางให้เกิดการพัฒนางานแต่ละสาขา ทรงเผยแพร่ผลงานช่างศิลป์ในพระบรมราชินูปถัมภ์ให้แพร่หลายเป็นที่นิยมในประเทศและต่างประเทศ พระราชกรณียกิจครบถ้วนด้วยหลักการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบทอดและพัฒนา คณะกรรมการอำนวยการวันอนุรักษ์มรดกไทยจึงน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญาด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

๓. "พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ" เป็นพระราชสมัญญาที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๓ เนื่องมาจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระราชหฤทัยในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันประกอบด้วยป่าไม้ พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ รวมถึงสิ่งมีชีวิตในท้องทะเล ได้พระราชทานพระราชดำริและพระราชทรัพย์ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างครบวงจรทั้งพืชและสัตว์ มีการฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อเสริมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม ตลอดจนให้ความรู้ปลูกจิตสำนึกแก่พสกนิกรให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และร่วมมือกันอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม โครงการที่เนื่องมาจากพระราชดำริมีเป็นจำนวนมาก ล้วนประสบประสิทธิผลอำนวยคุณประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง และด้วยพระเกียรติคุณด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนี้ จึงได้มีการทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาและรางวัลต่าง ๆ มากก่อนหน้านี้แล้ว ได้แก่ **ประกาศนียบัตรเฉลิมพระเกียรติในฐานะนักอนุรักษ์ดีเด่นด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า (Award as an Outstanding Conserver of Forests and Wildlife)** จากกองทุนอนุรักษ์สัตว์ป่าโลก (World Wildlife Fund) สหรัฐอเมริกา **ปริญญาวิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม** จากมหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ **เหรียญทองเฉลิมพระเกียรติ** (Gold Medal Award) ในพระปรีชาสามารถและทรงเป็นผู้นำสำคัญในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จากสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (Asian Institue of Technology) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ **และรางวัลลินเบิร์ก** จากมูลนิธิชาลส์

เอ. ลินเบิร์ก และ แอนน์ มอร์โรว์ ลินเบิร์ก (Charles A.and Anne Morrow Linberg Foundation) นครนิวยอร์ก ในฐานะที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานเพื่อมวลมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๘ ดังนั้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่ทรงได้รับการน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา **"พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ"**

๔. "อัคราภิรักษศิลปิน" เป็นพระราชสมัญญาที่กระทรวงวัฒนธรรม ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ มีความหมายว่า พระองค์ทรงเป็นศิลปินที่ยิ่งใหญ่ ผู้ปกปักรักษางานศิลปะ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็หมายถึงการที่พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในศิลปะทุกแขนง ทรงทุ่มเทพระกำลังในการทำนุบำรุงศิลปะไว้ให้เป็นสมบัติแก่แผ่นดิน รวมทั้งทรงฟื้นฟูการสืบสานงานศิลปะ การสร้างมูลค่าเพิ่ม การเผยแพร่ผลงานให้ทั่วโลกได้ตระหนักในคุณค่าของศิลปกรรมไทยและฝีมือของช่างไทยด้วยผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเริ่มส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมแก่ราษฎรตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๑ อันได้แก่โครงการทอผ้าฝ้ายที่บ้านเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากนั้นก็ได้พัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้าน ณ จังหวัดต่าง ๆ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเป็นลำดับ จนกระทั่งได้พัฒนาเป็น *"มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ"* มีศูนย์ฝึกอบรมทั่วทุกภูมิภาคและมีสมาชิกจำนวนนับแสนคน การที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงนำศิลปะมาส่งเสริมให้เกิดเป็นอาชีพแก่ราษฎรเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตนั้น ปรากฏในพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๙ ตอนหนึ่งว่า *"ข้าพเจ้าไปดูใกล้ชิดเห็นว่าราษฎรไทยมีความสามารถมาก ชั่วแต่ว่าต้องมีคนที่ช่วยดึงความสามารถนั่นออกมา ต้องให้เขาใช้ความสามารถที่มีอยู่ในตัวทำมาหากิน..."*

พระราชดำรัสในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ ได้ทรงยกย่องความสามารถของชาวไทยอีกว่า *"ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปพบราษฎรมาทั่วประเทศ เพราะได้โอกาสตามเสด็จพระราชดำเนินทุกหนแห่ง จึงได้พบความจริงที่ว่า คนไทยเรานั้นแม้อยู่ห่างไกลความเจริญของเมืองหลวง ก็มีความสามารถทางด้านศิลปะเป็นอย่างสูง เช่น ผ้าไหมไทย ผ้าไทยต่าง ๆ ที่เห็นมีสีสันและลวดลายที่สวยงามนั้นเกิดมาจากความสามารถของชาวบ้านเองแท้ ๆ ไม่ต้องให้ใครไปออกแบบและลวดลายสีสันให้ คนไทยเหล่านี้เองที่ข้าพเจ้ายกย่องว่า เป็นผู้สืบทอดศิลปะให้แก่ชาติบ้านเมืองของเขาจริง แม้แต่ผู้ที่ไม่เคยมีความรู้ทางหัตถกรรมใด ๆ เลย ก็นับว่ามีสายเลือดทางศิลปะอยู่ในตัวแล้ว เพราะเพียงได้มาเรียนไม่นานก็สามารถผลิตผลงานที่สวยงามได้อย่างน่าอัศจรรย์*

บัดนี้ ข้าพเจ้าได้ประจักษ์ด้วยตนเองแล้วว่า ประชาชนไทยของเราเปรียบเสมือนคลังเก็บรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างแท้จริง เพียงแต่ให้เขาได้มีโอกาสแสดงออกในคุณค่าของเขาเท่านั้น...”

นอกจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงเข้าพระราชหฤทัยอุปนิสัยของคนไทยแล้ว ยังทรงศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนั้น จึงทรงส่งเสริมงานหัตถกรรมได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น เช่น วัสดุ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมและสังคม ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมและติดตามทอดพระเนตรผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ พร้อมพระราชทานคำแนะนำในการพัฒนางานให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น หากไม่ทรงพระปรีชาสามารถในเชิงศิลปะก็จะไม่สามารถทรงงานได้

ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ นี้ ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและสรรพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากล โปรดอภิบาลบันดาลดลให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระพลานามัยแข็งแรง ทรงพระเกษมสำราญพระชนมพรรษายิ่งยืนนาน พระเกียรติคุณแผ่ไพศาลทุกทิศานุทิศ สถิตเป็นมิ่งขวัญร่มเกล้าของประชาชนชาวไทยตราบนิรันดร์กาล

๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๕

หมายเหตุ ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ ยังมีหน่วยงานถวายพระราชสมัญญาแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อีก ๒ หน่วยงาน คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ถวายพระราชสมัญญา **"พระมารดาแห่งไหมไทย"** และกระทรวงศึกษาธิการ ถวายพระราชสมัญญา **"พระผู้ทรงเป็นแม่และครูแห่งแผ่นดิน"**

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ : พระราชสมัญญา "อัคราภิรักษศิลปิน"

นางเบญจมาส แพทอง

ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นมรดกของชาติสืบทอดมาจนทุกวันนี้ เกิดจากการสร้างสรรค์ของบรรพชนไทยมาตั้งแต่โบราณกาล จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงต่อเนื่องมาทุกยุคทุกสมัย ในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจบำบัดทุกข์ บำรุงสุขอาณาประชาราษฎร์มาตั้งแต่ทรงครองสิริราชสมบัตินับเนื่องถึงขณะนี้กว่า ๖๐ ปีแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทุกหนทุกแห่งทั่วทุกภูมิภาค มิได้เว้นแม้ในถิ่นทุรกันดาร ทรงเห็นความยากลำบากของราษฎรในการทำมาหากิน ทรงแก้ไขปัญหานานาประการเพื่อให้ราษฎรพ้นจากภาวะขาดแคลนทั้งในเรื่องที่ทำกิน แหล่งน้ำ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ การแพทย์การสาธารณสุข การศึกษา ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิต *"เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"*

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เคียงคู่พระบารมีโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปในทุกหนแห่ง และทรงรับสนองพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎรในระยะยาว ทรงเห็นว่าการมีอาชีพเสริมแก่ราษฎรจะช่วยให้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น และในทุกแห่งที่เสด็จพระราชดำเนิน ชาวบ้านล้วนมีฝีมือในงานศิลปหัตถกรรม จึงทรงอุปถัมภ์ช่างพื้นบ้านเหล่านั้นให้มีอาชีพเสริม สร้างรายได้และพัฒนาฝีมือ มีพระราชดำริว่า

"คนไทยนั้นมีศิลปะอยู่ในหัวใจและมีฝีมือในทางการช่างมาแต่อดีต ซึ่งในแต่ละภาคก็มีงานหัตถกรรมพื้นบ้านแต่ละอย่างแตกต่างกันไป ดังนั้น การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรได้มีอาชีพที่มีความชำนาญมาแต่เดิมนั้น นอกจากจะช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้นแล้ว ยังเป็นการรักษาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของแต่ละภาคไว้ได้อีกด้วย"

พระราชดำริดังกล่าวเป็นที่มาของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ในเวลาต่อมา แม้ปัจจุบันก็ยังมิได้ทรงละทิ้งการอุปถัมภ์บำรุงงานช่างต่าง ๆ ทั้งช่างพื้นบ้านและช่างประณีตศิลป์ ตลอดจนพระราชทานแนวพระราชดำรินานาประการเพื่อให้เกิดการพัฒนางาน ทรงเผยแพร่งานศิลปวัฒนธรรมให้กว้างขวางไปทั่วโลก พระราชกิจที่ทรงบำเพ็ญได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองและประชาชนอย่างมหาศาล พระมหากรุณาธิคุณครอบคลุมทั้งด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ สืบทอดและพัฒนางานศิลปวัฒนธรรม พระเกียรติคุณเป็นที่ประจักษ์ ไม่เพียงแต่ในประเทศไทย หากยังกว้างไกลไปทั่วโลก เป็นที่แซ่ซ้องสรรเสริญตลอดมา คณะกรรมการอำนวยการวันอนุรักษ์มรดกไทย ซึ่งมีนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน ดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิทักษ์รักษามรดกศิลปวัฒนธรรม และส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของมรดกศิลปวัฒนธรรมหลากหลายสาขา ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อม ถวายพระราชสมัญญา *"องค์เอกอัครอุปถัมภ์ มรดกช่างศิลป์ไทย"* มาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๓๖

พุทธศักราช ๒๕๕๕ เป็นมหามงคลสมัยพิเศษยิ่งที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่ได้ทรงปฏิบัติบำเพ็ญมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และทรงตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติมาอย่างไม่ขาดสาย กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา *"อัคราภิรักษศิลปิน"* แด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งมีความหมายว่า *"ศิลปินยิ่งใหญ่ผู้ปกปักรักษางานศิลปะ"* อีกวาระหนึ่ง

ย้อนไปในอดีตที่งานศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าหลายแขนงได้แพร่หลายและชื่นชมกันไปทั่วโลกนั้น เกิดจากพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถโดยแท้ งานช่างหลากหลายสาขาเหล่านี้ เช่น งานทอผ้า งานจักสาน งานจิตรกรรม งานประดิษฐ์ต่าง ๆ งานถม งานเครื่องเงิน งานคร่ำ งานแกะสลัก งานปั้น เป็นต้น

งานทอผ้า นับเป็นงานศิลปหัตถกรรมชนิดแรกที่มีพระราชดำริริเริ่มให้เป็นอาชีพเสริมแก่ราษฎรในยามว่างจากการเพาะปลูก เนื่องจากเป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้จักทำใช้เองในครัวเรือนอยู่แล้ว ทรงส่งเสริมให้ทอผ้าเพิ่มขึ้นและทรงรับซื้อมาเผยแพร่ให้คนไทยได้เห็นความงดงามของผ้าไทย ทรงฉลองพระองค์ด้วยผ้าทอฝีมือคนไทยเป็นแบบอย่างจนเป็นที่นิยมทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ศิลปะการทอผ้าไม่ว่าจะเป็นผ้าไหม ผ้ามัดหมี่ ผ้าแพรวา ผ้าจก ผ้าลายขิด ล้วนแต่ได้รับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม พัฒนา ไว้เป็นสมบัติศิลป์แห่งแผ่นดินไทย ควรค่าแก่ความภาคภูมิใจของคนไทยตลอดกาล

งานจักสาน เป็นมรดกพื้นบ้านอีกอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในทุกถิ่นทุกภาค สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้ชาวไทยหลายภูมิภาคใช้ภูมิปัญญาและวัตถุดิบในท้องถิ่นของตนมาสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมเหล่านั้น อาทิ

เครื่องจักสานย่านลิเภา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวภาคใต้มาช้านาน เป็นงานละเอียดประณีต กว่าจะสำเร็จแต่ละชิ้นใช้เวลานาน จึงมีราคาค่อนข้างสูง ประกอบกับภายหลังใช้วัสดุอื่นมาทดแทนอีกทั้งราคาก็ย่อมเยากว่า จึงทำให้งานจักสานย่านลิเภาเสื่อมความนิยมลง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นความสำคัญและคุณค่าของศิลปหัตถกรรมแขนงนี้ จึงสนพระทัยอย่างจริงจัง โปรดฯให้จัดตั้งกลุ่มจักสานย่านลิเภาขึ้นที่จังหวัดนราธิวาสเป็นแห่งแรก และทรงสนับสนุนให้ปลูกย่านลิเภาเพิ่มเติม โปรดฯให้ครูช่างจักสานย่านลิเภามาสอนในโรงฝึกศิลปาชีพ จนในที่สุดผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภาหลายชนิด อาทิ กระเป๋าถือ เชี่ยนหมาก พาน ถาด และอื่นๆ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ

งานจักสานไม้ไผ่ลายขิด ลายขิด เป็นลวดลายชนิดหนึ่งที่มีลักษณะแบบเรขาคณิต ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมของภาคอีสาน และไม่ได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นการถ่ายทอดบอกเล่าและฝึกทำกันสืบมา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นความสำคัญและทรงเกรงว่ามรดกวัฒนธรรมดังกล่าวอาจสูญสิ้นไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีแผนกจักสานลายขิดที่โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา

ผลิตภัณฑ์จากป่านศรนารายณ์ เกิดขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมสมาชิกในหมู่บ้านสหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี ทรงแนะนำให้แม่บ้านนำป่านศรนารายณ์มาใช้ประโยชน์ในการจักสานเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง ผลิตภัณฑ์จากป่านศรนารายณ์นี้ นำมาผลิตเป็นเครื่องใช้สอย ได้แก่ กระเป๋าถือ หมวก เข็มขัด รองเท้า เครื่องประดับตกแต่งของสุภาพสตรี สุภาพบุรุษ โคมไฟ ชั้นวางนิตยสาร หนังสือ และอื่นๆ พุทธศักราช ๒๕๒๔ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับงานจักสานป่านศรนารายณ์ของแม่บ้านสหกรณ์การเกษตรหุบกะพงไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางและเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

งานถม เครื่องถมเป็นงานประณีตศิลป์ชั้นสูง นับเป็นหนึ่งในเครื่องราชูปโภคของไทยและเครื่องราชบรรณาการ งานถมเป็นการทำลวดลายที่ขูดลงบนผิวภาชนะที่เป็นเงินหรือทองให้เด่นชัดขึ้นด้วยการถมโลหะสีดำลงในร่องที่ขูดหรือสลักเป็นลายนั้นให้เต็ม พื้นที่ลงถมจะเป็นสีดำ ส่วนที่ไม่ถูกยาถมจะเป็นสีเงิน จึงเรียกกันว่า ถมเงินหรือถมดำ นอกจากนี้ยังมีถมทอง ด้วยเอาผงทองคำเคล้ากับปรอทบริสุทธิ์ทองคำจะละลาย นำไปเคลือบพื้นผิวของเงิน ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นวาวงามอร่ามด้วยสีทองตัดกับลวดลายที่ลงถมดำ และหากนำถมเงินไปแต้มทองเป็นแห่ง ๆ เรียกว่า ถมตะทอง จะทำให้เครื่องถมมีลายเงินสลับกับลายทอง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โปรดฯให้ฟื้นฟูงานช่างสาขานี้ โดยนำช่างมาเป็นครูสอนในโรงฝึกศิลปาชีพ จนในที่สุดเครื่องถมกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งหนึ่ง

งานดอกไม้ประดิษฐ์ เกิดจากพระราชดำริที่จะให้คนไทยมีโอกาสเห็นดอกไม้ที่สวยงามหาดูได้ยาก โดยต้องประดิษฐ์ให้เหมือนจริง มีความอ่อนช้อย พลิ้วไหว มีชีวิตชีวาน่าสัมผัส

งานตกแต่งด้วยปีกแมลงทับ ทรงค้นพบว่าแม้แมลงทับจะมีวงจรชีวิตสั้น หากปีกของมันจะเหลือบเป็นเงา มีสีสันสวยงาม นำมาประดับกับผลิตภัณฑ์หรือแทรกแซมศิลปะอื่นได้อย่างสวยงาม ทรงกำชับมิให้ชาวบ้านฆ่าหรือทำลาย เพราะหากตายโดยธรรมชาติซากจะไม่เหม็นและสะอาด ปีกจะแข็ง สีสดใสแวววาว

งานคร่ำ งานเครื่องเงิน งานแกะสลักไม้ งานแกะสลักหนังตะลุง ล้วนเป็นสิ่งที่ทรงห่วงใยในศิลปะเหล่านั้น อาจสูญหายไปโดยไม่มีผู้สืบทอด จึงทรงฟื้นฟูให้มีการเรียนการสอนในโรงฝึกศิลปาชีพ ทรงคัดเลือกครูมาจากผู้ที่มีฝีมือ ความชำนาญ เช่น ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญในการตีเงิน จากนั้นทรงแนะนำให้เปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มความสนใจ

งานศิลปะที่กล่าวข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างบางส่วนที่ทรงปกปักรักษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงอนุรักษ์ ทำนุบำรุง ฟื้นฟู สนับสนุน อีกหลายสาขา พระมหากรุณาธิคุณยิ่งใหญ่หาที่สุดมิได้ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ รัฐบาลและพสกนิกรต่างน้อมสำนึกร่วมกันจัดงานเฉลิมพระเกียรติหลายโครงการ อาทิ นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ *"๘๐ พรรษามหาราชินี สิริแห่งแผ่นดิน"* ณ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์

งานมรดก ภูมิปัญญา "ผ้าไทย" เฉลิมพระเกียรติ ณ ศูนย์การค้าสยามพารากอน นิทรรศการ *"สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับงานประณีตศิลป์"* ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย เป็นต้น นิทรรศการที่จัดแสดงในทุกๆ แห่ง ล้วนกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านงานศิลปวัฒนธรรม เพราะสายพระเนตรอันยาวไกล ความห่วงใยในมรดกศิลปะ พระปรีชาสามารถ และท้ายสุดคือ ทรงทำให้คนไทยภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างยั่งยืน สมดังพระราชสมัญญา *"อัคราภิรักษศิลปิน"*

๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และความสนพระราชหฤทัยด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรชาวไทย ด้วยน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นไปด้วยพระเมตตาคุณ ทรงพระอนุสรณ์คำนึงเสมอว่า ประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ ร่มเย็นมั่นคงเป็นปึกแผ่นมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากบรรพชนอันประกอบด้วย พระมหากษัตริย์และประชาชนในอดีตกาล ได้สร้างสรรค์ไว้ให้เป็นมรดกตกทอดจนถึงรุ่นลูกหลาน ดังนั้น จึงสมควรที่ชาวไทยในปัจจุบันจะแสดงความกตัญญูรู้คุณบรรพบุรุษด้วยการร่วมมือกันทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง มีความอุดมสมบูรณ์ มีอิสระเสรีและเป็นที่พักพิงได้อย่างสงบสุข ให้สมกับที่บรรพบุรุษไทยทั้งหลายได้เสียสละฝ่าฟันความทุกข์ยากรักษาแผ่นดินนี้ไว้ตามที่จารึกในประวัติศาสตร์ชาติไทย การบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการของพระองค์จึงเป็นสิ่งที่ทรงตอบแทนพระคุณแห่งบรรพบุรุษ และเพื่อความวัฒนาของบ้านเมืองตลอดจนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนชาวไทยที่ทรงรัก พระองค์ทรงภาคภูมิพระราชหฤทัยที่ทรงเป็นคนไทย

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โปรดการศึกษาหาความรู้ด้วยการทรงอ่านหนังสือประเภทต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ในส่วนของหนังสือไทยนั้นโปรดอ่านหนังสือธรรมะ วรรณคดี นวนิยาย ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมและจารีตประเพณี ตลอดจนประวัติศาสตร์ นอกจากโปรดการอ่านหนังสือเป็นการส่วนพระองค์แล้ว ยังทรงส่งเสริมให้พระราชโอรสและพระราชธิดารักการอ่านหนังสือด้วย โดยเฉพาะด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้น ทรงสนับสนุนให้พระราชโอรสพระราชธิดาได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และโปรดให้ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และจารีตประเพณี อาทิ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล และนายภาวาส บุนนาค เป็นผู้ถวายความรู้และคำแนะนำ ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชนได้ทรงแทรกเรื่องความสำคัญของประวัติศาสตร์ไทยไว้ในพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ หลายโอกาส เช่น พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ตอนหนึ่งว่า

"ไทยเราเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่เก่าแก่ มีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า ๗๐๐ ปี มีวัฒนธรรมมีเอกลักษณ์ของตนเอง และที่สำคัญที่สุด ที่เขาถือว่าสำคัญเหลือเกิน คือ มีภาษาของเราเอง มีทั้งภาษาพูด ภาษาเขียนของเราเอง ที่สละสลวยงดงาม จนก่อเกิดเป็นวรรณคดีที่สำคัญมามากนับร้อยเรื่อง และอีกอย่างหนึ่งประวัติศาสตร์ต้องถือว่าสำคัญมาก เพราะประวัติศาสตร์บอกให้เรารู้ว่าบรรพบุรุษของเราสร้างชาติ และปกป้องรักษาชาติมาด้วยความเสียสละเพียงใด ปู่ย่าตาทวดสละชีวิตทับถมกันมาหลายชั่วอายุคนเพื่อปกป้องบ้านเมือง เพื่อให้เรามีวันนี้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าคิดว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญมาก ไม่ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับข้าพเจ้าไปที่ประเทศไหน เขาก็จะเล่าถึงประวัติศาสตร์ของเขากันทั้งนั้น ประเทศสวิสก็จะเล่าถึงวิลเลียม เต็ล (William Tell) แล้วก็ประเทศอเมริกาก็จะเล่าถึงลินคอล์น (Lincoln) คือจะภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของตน ข้าพเจ้าคิดว่าวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่สำคัญ เป็นสิ่งที่มีค่าน่าภาคภูมิใจ หลายประเทศทุกประเทศเขาเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ทั้งนั้น นอกจากจะส่งเสริมให้พลเมืองของเขาเรียนวิชานี้แล้ว ยังทำให้ชาวต่างชาติที่ไปศึกษาในประเทศของเขาต้องเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของเขาด้วย"

กระแสพระราชดำรัสบางครั้งก็จะมีเกร็ดทางด้านประวัติศาสตร์เข้ามาเสริมเป็นความรู้แก่ผู้เข้าเฝ้าฯ เช่น เรื่องการส่งเสริมการเลี้ยงไหมในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

"เรื่องการส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ข้าพเจ้านึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีสายพระเนตรยาวไกล ทรงห่วงเรื่องอาชีพของคนไทยทางภาคอีสาน ซึ่งเป็นภาคที่มีราษฎรมากมายและภูมิประเทศแห้งแล้ง แหล่งน้ำน้อยกว่าที่อื่น จึงทรงสนับสนุนให้ราษฎรทำสิ่งที่เขาถนัดอยู่แล้วคือการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพราะต้นหม่อนนี่กินน้ำน้อยกว่าฝ้ายมากมายก่ายกอง แล้วปลูกง่ายดูแลง่ายมากกว่าต้นฝ้ายมากมาย..."

พระราชดำรัสดังกล่าวแสดงให้เห็นพระปรีชาว่าทรงศึกษาประวัติการเลี้ยงไหมในประเทศไทยมาแล้วเป็นอย่างดี พร้อมกันนั้นก็ทรงศึกษาสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องที่ที่ทรงส่งเสริมอาชีพของราษฎรด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชประสงค์จะให้ชาวไทยรำลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษและมีความรักชาติ ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิแต่งเพลงที่ส่งเสริมให้เกิด

ความรักชาติหลายเพลง และโปรดเกล้าฯ ให้มีการแสดงแบบเครื่องแต่งกายไทยสมัยต่างๆ ในประวัติศาสตร์ เป็นสื่อประกอบพระราชประวัติสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า และประวัติวีรสตรีไทย นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้จัดแสดงละครอิงประวัติศาสตร์หลายเรื่อง เพื่อเตือนใจให้ชาวไทยมีความภาคภูมิใจที่เกิดเป็นคนไทย มีความรักชาติพร้อมที่จะปกป้องรักษาและพัฒนาบ้านเมืองของตน และจากแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการเทิดทูนบุคคลในประวัติศาสตร์นี้เอง ทำให้เกิดการสร้างละครและภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ละครเรื่องนางเสือง ศรีธรรมาโศกราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และพระสุพรรณกัลยา ซึ่งนายสมภพ จันทรประภา เป็นผู้เขียนบทและกำกับการแสดง ภาพยนตร์เรื่องสุริโยทัย และสมเด็จพระนเรศวร ที่หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล กำกับการแสดง ละครและภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นประวัติและวีรกรรมของวีรบุรุษวีรสตรีไทยที่มีความเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ และเสียสละ สามารถพลีชีพเพื่อชาติได้ เป็นแบบอย่างอันดีแก่ชนรุ่นหลัง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนับสนุนการสร้างอนุสรณ์สถานเพื่อระลึกถึงเกียรติคุณของบรรพชนในประวัติศาสตร์ ด้วยการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดอนุสาวรีย์หรือพระราชทานพระราชดำริให้สร้างอนุสาวรีย์ เช่น ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเปิดอนุสาวรีย์ท้าวเทพกษัตรีท้าวศรีสุนทร ที่จังหวัดภูเก็ต เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐ และเปิดอนุสาวรีย์นายดอกและนายทองแก้ว วีรชนค่ายบางระจัน ที่หน้าโรงเรียนวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐ เป็นต้น

ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๓๒ – ๒๕๓๔ โปรดเกล้าฯ ให้กองบัญชาการทหารสูงสุดและกรมศิลปากร บูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์ศรีสุริโยทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นพระราชานุสรณ์แด่สมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชานุญาตให้สร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางประทานพร ศิลปะแบบอยุธยาตอนกลาง ประดิษฐานภายในซุ้มเจดีย์และพระราชทานนามว่า *"พระพุทธสุริโยทัยสิริกิติ์ตีมายุมงคล"* และได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงสมโภชพระเจดีย์ ทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระเกตุมาลาของพระพุทธรูป เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ กองบัญชาการทหารสูงสุดได้ตั้งโครงการสร้างพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัย ณ ทุ่งมะขามหย่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเฉลิมพระเกียรติตามพระราชดำริที่ทรงเทิดทูนวีรกรรมของสมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้โปรดเกล้าฯ ให้คุณไข่มุกด์ ชูโต ออกแบบปั้นหล่อพระราชานุสาวรีย์ ในการนี้ ได้มีการจัดสร้างอ่างเก็บน้ำล้อมรอบเนินดินที่ตั้งพระราชานุสาวรีย์ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่ออำนวยประโยชน์แก่พื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีบวงสรวง เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ นอกจากนี้ยังมีพระราชดำริให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ ทุ่งภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๔๔

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดที่จะเสด็จไปทอดพระเนตรโบราณสถานต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาค รวมทั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี เมื่อมีพระราชอาคันตุกะจากต่างประเทศมักมีพระราชเสาวนีย์ให้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และชมโบราณสถานต่าง ๆ เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของชาติไทย รวมถึงอารยธรรมอันดีงามที่มีมาแต่อดีตกาล ที่สำคัญคือในมหามงคลสมัยสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระราชอุตสาหะคัดเลือกสิ่งของต่าง ๆ เพื่อจัด *"พิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"* ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต นับว่าได้ทรงเปิดสถานที่และเรื่องราวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติแก่ประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศอีกส่วนหนึ่ง ปัจจุบันชาวไทยทุกเพศทุกวัยได้หันมาสนใจนำความรู้จากพื้นฐานภูมิปัญญาของบรรพชนมาสร้างให้เกิดคุณค่าเพิ่มเป็นประโยชน์แก่ชีวิตยิ่งขึ้น

๑๗ เมษายน ๒๕๕๕

โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพระราชดำริ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระราชดำริริเริ่มโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือราษฎรไว้หลากหลายสาขา โครงการส่วนใหญ่จะช่วยบำรุงหรือทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่สูญหายไป โดยเฉพาะน้ำซึ่งนอกจากจะมีความสำคัญต่อป่าไม้และการเกษตรแล้ว ยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวไทยด้วย ได้มีพระราชดำรัสถึงความสัมพันธ์ของแหล่งน้ำและอาหารว่า

"ประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ผลิตอาหารเลี้ยงตัวเอง และยังเผื่อแผ่เลี้ยงประชากรโลกได้ จึงควรจะใช้พื้นที่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด และควรช่วยกันดูแลรักษาแหล่งน้ำไว้ให้ดี อย่าให้ถูกทำลายไปมากกว่านี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งเสมอว่า ทรงอยากเห็นเมืองไทยรักษาสภาพนี้ไว้ให้ได้ เพราะประเทศที่ผลิตอาหารเองได้ จะเป็นประเทศที่มีความแข็งแกร่งมั่นคง"

ทรงเล็งเห็นว่าอาหารประเภทสัตว์น้ำเป็นอาหารที่ผลิตได้ในระยะเวลาอันสั้นและยังเป็นโปรตีนราคาถูกสำหรับประชาชน ประกอบกับปริมาณของสัตว์น้ำต่าง ๆ ได้ลดลงและบางสายพันธุ์เริ่มสูญหายไป จึงเป็นที่มาของโครงการด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติประเภทสัตว์น้ำในพระราชดำริหลายโครงการ ขอกล่าวถึงบางโครงการโดยสังเขป ดังนี้

โครงการฟื้นฟูปลาไทย เป็นโครงการแรกในพระองค์ มีเหตุสืบเนื่องมาจากที่ทรงเห็นว่ามีแต่การปล่อยพันธุ์ปลาต่างประเทศที่นำมาทดลองเลี้ยงในประเทศไทยเพื่อเป็นอาหารแก่ประชาชน น่าจะมีการอนุรักษ์พันธุ์ปลาไทยดั้งเดิมบ้าง กรมประมงจึงได้เพาะพันธุ์ปลาไทยขึ้นหลายชนิด และปล่อยลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ปลาตะพัด ปลาม้า ปลาน้ำเงิน ปลาบึก ปลาพลวง (ปลาถ้ำ) ปลาคัง ปลากดหัวเสียม เป็นต้น โครงการฟื้นฟูปลาไทยยังได้กำหนดนโยบายไว้ ๔ ประการคือ

๑. ปลาไทยชนิดใดที่สามารถส่งเสริมให้ราษฎรเพาะเลี้ยงได้ ก็จะมีการส่งเสริมให้เพาะเลี้ยงอย่างกว้างขวาง

๒. ปลาไทยที่เหมาะสมจะปล่อยลงแหล่งน้ำธรรมชาติ จะได้เพาะพันธุ์นำขยายพันธุ์ต่อไป

๓. ส่งเสริมเยาวชนให้รักสัตว์น้ำ รักธรรมชาติ และมีจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์

๔. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำตามภาคต่าง ๆ เพื่อให้เยาวชนได้รู้จักพันธุ์ปลาของแต่ละถิ่นให้มากขึ้น

โครงการจัดตั้งวังปลาที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชปรารภว่าคนไทยไม่ค่อยรู้จักปลาไทย โดยเฉพาะปลาที่ปรากฏชื่อในวรรณคดีไทย เช่น ปลานวลจันทร์ ปลาคางเบือน และปลาหนวดพราหมณ์ เป็นต้น จึงพระราชทานพระราชดำริให้กรมประมงตั้งสถานอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืดหายากขึ้นที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร พระราชทานนามว่า *"วังปลา"*

โครงการอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยเต่าทะเลซึ่งกำลังจะสูญพันธุ์ เนื่องจากมีอัตราการขยายพันธุ์น้อย และถูกล่าเนื่องจากกระดองและไข่มีค่าทางเศรษฐกิจสูง ดังนั้นในพุทธศักราช ๒๕๒๒ จึงได้พระราชทานที่ดินส่วนพระองค์ที่เกาะมันใน จังหวัดระยอง ให้เป็นที่ตั้งที่ทำการ *"โครงการสมเด็จฯ ทรงอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล"* และได้พระราชทานพ่อแม่พันธุ์เต่าสำหรับเพาะพันธุ์ พร้อมด้วยลูกเต่า ๑๐๐ ตัว เพื่อนำไปปล่อยที่ เกาะมันใน สำหรับการขยายพันธุ์ในบริเวณอ่าวไทย ต่อมากรมอุทกศาสตร์ กรมประมง และกรมชลประทาน ได้ร่วมกันพัฒนาสถานที่ใช้เป็นที่อนุบาลเพาะเลี้ยงเต่าทะเล จัดสร้างบ่อผสมพันธุ์ หาดวางไข่ บ่ออนุบาล และสร้างอ่างเก็บน้ำจืด การเพาะพันธุ์และอนุบาลเต่าทะเลประสบผลสำเร็จอย่างดี สามารถปล่อยลูกเต่าที่แข็งแรงลงสู่ทะเลได้ปีละหลายพันตัว และได้ขยายพื้นที่เพาะเลี้ยงไปที่เกาะครามด้วย ต่อมาโครงการได้เสนอขอให้มีการห้ามส่งกระดองเต่าทะเลและผลิตภัณฑ์จากเต่าเป็นสินค้าออก กระทรวงพาณิชย์จึงออกประกาศเป็นกฎหมายใช้บังคับตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๔ เป็นต้นมา

โครงการกุ้งก้ามกรามในโครงการป่ารักน้ำ กรมประมงได้สนองพระราชดำรินำพันธุ์ปลานิลและกุ้งก้ามกรามไปให้ประชาชนในอำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนครเลี้ยง และได้นำพันธุ์กุ้งก้ามกรามไปปล่อยในแหล่งน้ำต่าง ๆ ด้วย จึงทำให้กุ้งก้ามกรามเป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้แก่ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน

โครงการเพาะพันธุ์หอยมุกจาน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราชดำริแก่กรมประมงให้เพาะพันธุ์และจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ ดังนั้นสถานีเพาะพันธุ์สัตว์น้ำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงสนองพระราชดำริ วิจัยและเพาะเลี้ยงหอยมุกจานจนสำเร็จ

โครงการหอยมือเสือ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เนื่องจากหอยมือเสือซึ่งเคยชุกชุมในอ่าวไทยและทะเลอันดามันมีจำนวนลดลง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมประมงเพาะพันธุ์และนำไปปล่อยตามธรรมชาติ กรมประมงได้ดำเนินการเพาะพันธุ์ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์จนสำเร็จ และนำหอยขนาดความหนา ๓ – ๑๐ เซนติเมตร ไปปล่อยตามแนวปะการังต่าง ๆ ปัจจุบันได้รับความร่วมมือจากชมรมนักดำน้ำ สื่อมวลชน และผู้สนใจทั่วไปในการปล่อยหอยมือเสือทุกปี ทำให้จำนวนหอยมือเสือในอ่าวไทยมีมากขึ้น

โครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการนี้เริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๔ ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนในภาคใต้ ครั้งนั้นราษฎรบ้านละเวง อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นหมู่บ้านศิลปาชีพ ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานความช่วยเหลือในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ โดยพวกเขายินดีที่จะร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำและบริจาคทรัพย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริแนะนำ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และคณะผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำโครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเล ปี ๒๕๔๔ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานคำแนะนำว่าสมควรจัดตั้งสถานีวิจัยและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำขึ้น เพื่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำปล่อยลงสู่ทะเล เป็นการฟื้นฟูธรรมชาติและเพื่อฝึกอบรมราษฎรในบริเวณใกล้เคียงให้มีความรู้ในการเพาะเลี้ยงและการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ ในการนี้สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้จัดหางบประมาณในการดำเนินโครงการ โดยมีพื้นที่ครอบคลุม

ทุกอำเภอตลอดชายฝั่งทะเลจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาส (รวม ๘ อำเภอ ๗๒ หมู่บ้าน)

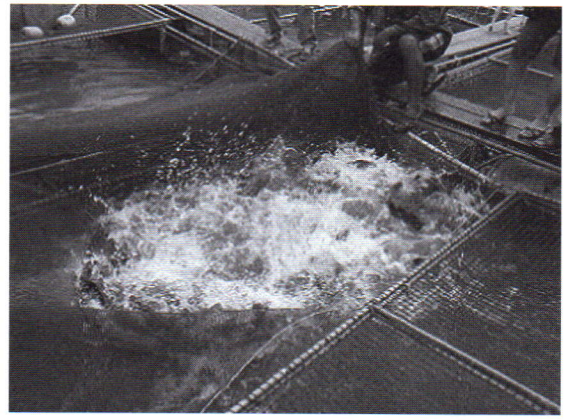

ในการแก้ปัญหาอันดับแรกของสภาพทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์น้อย และมีการแบ่งเขตพื้นที่ทำประมง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานเลี้ยงแก่ชาวประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์ ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ พร้อมทั้งให้ ๒ กลุ่ม ให้สัตยาบันร่วมมือไม่พิพาทกันและจะไม่รบกวนน่านน้ำใกล้ฝั่ง ๓ กิโลเมตรของประมงพื้นบ้าน การดำเนินการขั้นต่อมาได้มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำซึ่งสถานีวิจัยประมงเพาะเลี้ยงลงในทะเล และได้มีการสร้างที่พักอาศัยแก่สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น โดยสร้างปะการังเทียมจากคอนกรีตบล็อก ในการนี้การรถไฟแห่งประเทศไทยและกรมทางหลวงได้น้อมเกล้าฯ ถวายตู้รถไฟและท่อคอนกรีตที่ไม่ใช้แล้วเพื่อใช้เป็นปะการังเทียมด้วย นอกจากนี้ โครงการยังมีองค์ประกอบอื่นที่ช่วยให้งานดำเนินไปอย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น คือการศึกษารายละเอียดเพื่อการฟื้นฟูทั้งในน้ำ บนดิน สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ การฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเล การฟื้นฟูป่าชายเลน การเปิดร่องน้ำ การถ่ายเทของน้ำ การปลูกป่า เป็นต้น ทั้งนี้โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย

โครงการสาธิตการเลี้ยงปลากะรัง (ปลาเก๋า) ในกระชังในแม่น้ำตากใบ อันเนื่องมาจากพระราชดำริของ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการสาธิตการเลี้ยงปลากะรัง (ปลาเก๋า) ในกระชังในแม่น้ำตากใบ ที่บ้านปูลาเจ๊ะมูดอ ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๒ เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่มีฐานะยากจนให้มีอาชีพและมีรายได้หลักสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ การดำเนินงานได้แบ่งเป็น ๒ โครงการย่อย คือ โครงการแรกเป็นการสนับสนุนพันธุ์ปลาและอุปกรณ์ในการเลี้ยงปลาแก่สมาชิกที่ยังไม่เคยมีกระชัง โครงการที่สองเป็นการสนับสนุนพันธุ์ปลาแก่สมาชิกที่มีกระชังอยู่แล้ว ผลการดำเนินงานสามารถทำให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น

นอกจากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและส่งเสริมการเลี้ยงแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังทรงเห็นความสำคัญของป่าชายเลนซึ่งเป็นสถานอนุบาลสำคัญของสัตว์น้ำต่าง ๆ ดังได้มีพระราชดำรัสว่า

"...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็สอนข้าพเจ้าว่า ป่าชายเลนนี้ให้ช่วยกันระวังรักษา เพราะว่าป่าชายเลนนี้เหมือนสถานอนุบาลของสัตว์น้ำเล็ก ๆ ตอนที่เขายังเล็ก ๆ ยังไม่สามารถเลี้ยงตัวได้

การที่มีป่าชายเลนนี้ก็ทำให้เขาเลี้ยงตัวได้ แล้วรอดชีวิตเป็นปลาใหญ่ขึ้น มาเป็นกุ้งใหญ่ ปูใหญ่ เจริญเติบโตแล้วก็เป็นอาหารของมนุษย์ต่อไป แต่ถ้าไม่มีป่าชายเลนแล้ว พันธุ์ปลา พันธุ์กุ้ง พันธุ์ปูก็คงจะค่อย ๆ สูญไป ก็เพราะเท่ากับเป็นสถานอนุบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนข้าพเจ้า..."

พระราชดำรัสนี้ได้พระราชทานแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๖ แต่ได้ทรงอนุรักษ์ป่าชายเลนมาก่อนหน้านี้ โดยพระราชทานพระราชดำริแก่กรมป่าไม้ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๗ ให้มีการปลูกพันธุ์ไม้ป่าชายเลน ณ บริเวณปากน้ำปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กรมป่าไม้ได้จัดทำโครงการพัฒนาป่าไม้ชายเลนปากน้ำปราณบุรีตามพระราชประสงค์ และต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นอุทยานปราณบุรีในพุทธศักราช ๒๕๒๔ มีพื้นที่ ๗๐๐ ไร่ เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำตามธรรมชาติแล้ว สภาพสมบูรณ์ของป่าชายเลนทิวทัศน์ หาดทราย และมีแม่น้ำปราณบุรีไหลผ่านตอนกลางของผืนป่า ทำให้เหมาะกับเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

พุทธศักราช ๒๕๓๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินการ**โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าทุ่งทะเล อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดกระบี่** เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ ตลอดจนรักษาระบบนิเวศ โครงการนี้จัดตั้งแล้วเสร็จในพุทธศักราช ๒๕๔๒ มีพื้นที่ ๗,๐๐๐ ไร่ นอกจากนี้ ได้พระราชทานพระราชดำริให้มีการศึกษา วิจัย และขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งทะเลที่เป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจ เช่น ปลาเก๋า สำหรับส่งเสริมให้ราษฎรเลี้ยงในกระชัง และให้เจ้าหน้าที่ให้ความรู้แก่ราษฎรเพื่อร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์

โครงการต่าง ๆ อันเกิดขึ้นด้วยพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถที่กล่าวมานี้ เนื่องมาจากน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตากรุณาที่จะสร้างความสมบูรณ์พูนสุขแก่แผ่นดินและประชาชนชาวไทย ปัจจุบันโครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ได้ชดเชยทรัพยากรทางน้ำที่สูญเสียไปให้พลิกฟื้นกลับคืนมา ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ไปถึงประชาชนรุ่นต่อ ๆ ไปในอนาคตอันยาวนาน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมแก่ชาติไทย

๑๒ มีนาคม ๒๕๕๕

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับโครงการศิลปาชีพสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

นางอรุณี แดงพันธ์

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยราษฎรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดยะลา นราธิวาส และปัตตานี ที่ยากจนและยังต้องประสบกับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์ความไม่สงบ โดยได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช แปรพระราชฐานไปประทับที่ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎร พร้อมกับพระราชทานความช่วยเหลือในด้านต่างๆ อาทิ โครงการฟาร์มตัวอย่างเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตร สร้างรายได้แก่ราษฎร โครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ให้ราษฎรประกอบอาชีพประมง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการศิลปาชีพอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่โปรดให้ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดยะลา นราธิวาส และปัตตานี นั้น ได้ช่วยให้ราษฎรมีความรู้ความชำนาญในด้านศิลปหัตถกรรม สามารถผลิตและจำหน่ายสินค้าสร้างรายได้เลี้ยงชีพเป็นอย่างดี

ที่มาของโครงการศิลปาชีพในสามจังหวัดภาคใต้ดังกล่าว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับสนองพระราชดำริจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้า ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันอังคารที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ความว่า

"...ทรงมอบหมายให้ข้าพเจ้า เป็นผู้ดูแลการฝึกอาชีพของแม่บ้าน เพื่อให้เขามีอาชีพเสริม ช่วยครอบครัว และดูแลเรื่องสุขภาพอนามัย รวมทั้งดูแลเรื่องการศึกษาของเด็ก ๆ ราษฎรที่มาเฝ้าก็มีทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม ล้วนมีอัธยาศัยไมตรีดีงาม มีความรักมีความสามัคคีกลมเกลียวกันดี เป็นคนมีฝีมือด้วย ทั้งในเรื่องการจักสานย่านลิเภาที่ละเอียดมาก ทอเสื่อกระจูดงดงาม แกะสลักไม้ ทอผ้าและปักผ้าด้วยเส้นไหม..."

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงฟื้นฟูงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ที่ชาวบ้านมีฝีมือ แต่ไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุน ให้กลายเป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงตัวได้

เครื่องจักสานย่านลิเภา

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส ได้มีราษฎรนำสิ่งของที่ทำจากย่านลิเภาซึ่งเป็นพืชจำพวกเฟิร์นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย และมีผู้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่า ย่านลิเภา หรือ หญ้าลิเภา นี้ มีมากที่อำเภอบาเจาะ อำเภอยี่งอ และอำเภอระแงะ เป็นพืชขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยมีการนำมาจักสานเป็นของใช้ตั้งแต่ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แต่ต่อมาหัตถกรรมที่ทำจากย่านลิเภา อันเป็นศิลปะพื้นบ้านและภูมิปัญญาของชาวบ้านจังหวัดนราธิวาส ค่อยเสื่อมหายไป เนื่องจากขาดผู้มีความรู้มาแนะนำ และไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังต่อเนื่อง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักว่า ศิลปหัตถกรรมจากย่านลิเภาซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดนราธิวาส มีค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูและอนุรักษ์หัตถกรรมย่านลิเภาโดยให้ราษฎรในหมู่บ้านทุ่งคา ตำบลละหาร อำเภอยี่งอ บ้านคลอแระ บ้านซูโว ตำบลบาเระใต้ อำเภอบาเจาะ ซึ่งเคยเป็นหมู่บ้านที่ผลิตหัตถกรรมย่านลิเภารวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มจักสานย่านลิเภา แล้วทรงจัดหาผู้มีความรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งทรงนำครูที่มีฝีมือจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงในการผลิตหัตถกรรมชนิดนี้มาช่วยสอน

นอกจากนี้แล้ว โปรดให้มีการจัดตั้งกลุ่มจักสานย่านลิเภาเพิ่มขึ้นที่บ้านศาลาใหม่ ตำบลศาลาใหม่ บ้านจาเราะ ตำบลไพรวัน อำเภอตากใบ และบ้านลาโละ ตำบลลาโละ อำเภอรือเสาะ ซึ่งมีราษฎรสนใจในการผลิตหัตถกรรมจากย่านลิเภาจำนวนมาก รวมทั้งเป็นท้องถิ่นที่หาวัสดุในการผลิตคือ ย่านลิเภา ได้ง่าย โดยกลุ่มจักสานย่านลิเภาทุกหมู่บ้านที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดตั้งขึ้นได้รับการฝึกอบรมจนมีความชำนาญในการผลิต กระเป๋าถือสตรี หมวก โคมไฟ กำไล พาน กล่องกระดาษชำระ และของอื่น ๆ ที่มีรูปแบบและสีสันสวยงาม

เมื่อผลิตได้แล้ว จะทรงให้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ รับซื้อเพื่อนำไปจำหน่ายต่อ ยังผลให้งานหัตถกรรมย่านลิเภา ซึ่งแต่เดิมเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำกันในวงแคบ ๆ สำหรับใช้ในครอบครัวกลายเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมทั้งจากชาว

ไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของชาวจังหวัดนราธิวาสแล้ว ยังเป็นผลดีต่อราษฎร คือ มีรายได้เสริมจากหัตถกรรม ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงเยียวยาชีวิตของราษฎรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้พ้นจากความยากจน

เครื่องจักสานใบลาน และปาหนัน

การจักสานใบลานและปาหนัน เริ่มเมื่อครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านโคกเคียน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส ใน พ.ศ. ๒๕๑๘ ราษฎรได้นำกล่องใส่ยาเส้นที่จักสานด้วยใบลานขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย พระองค์สนพระทัยเป็นอย่างมาก และมีพระราชดำริว่า ถ้าหากมีการส่งเสริมหัตถกรรมที่ทำจากใบลานอย่างจริงจัง นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และภูมิปัญญาของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นช่องทางให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกลุ่มจักสานใบลานขึ้นที่บ้านโคกเคียน ซึ่งเป็นแหล่งที่ชาวบ้านผลิตหัตถกรรมชนิดนี้มาแต่เดิม

นอกจากจะโปรดให้จัดตั้งกลุ่มจักสานใบลานเพื่อเป็นการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมดั้งเดิมของชาวนราธิวาสแล้ว ยังได้พระราชทานเงินส่วนพระองค์จัดหาอุปกรณ์ในการฝึกสอน รวมทั้งหาผู้ที่มีความรู้มาเป็นครูสอนและพัฒนารูปแบบการผลิตจากเดิมที่นิยมทำเป็นซองใส่ยาเส้น มาเป็นกระเป๋าสตางค์ หมวก ที่ใส่ซองจดหมาย พัด ที่รองจาน ที่รองแก้ว และอื่น ๆ ด้วยสีสันที่งดงาม จนทำให้มีผู้สนใจซื้อไปเป็นจำนวนมาก

มิใช่เพียงการจักสานใบลานเท่านั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังได้ทรงส่งเสริมการจักสานปาหนันเป็นของใช้อีกด้วย โดยปาหนันเป็นพืชที่มีอยู่โดยทั่วไปในจังหวัดนราธิวาส โดยเฉพาะที่บ้านอ่าวมะนาว ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมืองนราธิวาส ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ได้นำเอาใบปาหนันมาใช้ประโยชน์ในการจักสานเป็นของใช้มานานแล้ว แต่ไม่แพร่หลายมาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการส่งเสริมเพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟู เช่นเดียวกับการจักสานใบลาน ทั้งในเรื่องของรูปแบบ ลวดลาย และสีสัน จึงทำให้เครื่องจักสานปาหนัน ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่แต่เดิมมีผู้ที่รู้จักไม่มากนัก กลายเป็นสินค้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของจังหวัดนราธิวาส

เสื่อกระจูด

กระจูด เป็นชื่อไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง ลำต้นกลมภายในกลวงและมีเยื่ออ่อนหยุ่นคั่นเป็นข้อ ๆ ชอบขึ้นตามหนองน้ำและพรุดิน มีมากในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งชาวบ้านนำเอามาสานเป็นเสื่อ เพื่อใช้ในการปูนั่งหรือนอน เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านกูแบยามู ตำบลตันหยงมัส อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ใน พ.ศ. ๒๕๑๖ ชาวบ้านได้นำเอาเสื่อกระจูดมาปูลาดพระบาท พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นจึงมีความสนพระทัยตรัสถามว่า เสื่อกระจูดนี้ทำกันที่ไหน และต้นกระจูดมีมากหรือไม่

ครั้นทรงทราบว่า กระจูด มีทั่วไปตามบริเวณที่เป็นพรุในจังหวัดนราธิวาส ชาวบ้านได้นำมาสานเป็นเสื่อเพื่อใช้มาช้านานแล้ว โดยเฉพาะในตำบลโคกเคียน อำเภอเมืองนราธิวาส ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ และตำบลบาเระใต้ อำเภอบาเจาะ แต่เป็นการทำอย่างง่าย ๆ ไม่มีสีสันและลวดลาย ส่วนใหญ่จะทำไว้เพื่อใช้เองและกำลังจะเสื่อมสูญไป เนื่องจากขาดการพัฒนาและการสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจัง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชประสงค์ที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์หัตถกรรมกระจูดให้คงอยู่เป็นสมบัติของชาติ รวมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น จากการผลิตและจำหน่ายสิ่งจักสานที่ทำจากกระจูด โดยโปรดให้มีการจัดตั้งกลุ่มจักสานกระจูดขึ้นที่บ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมืองนราธิวาส และกลุ่มจักสานกระจูดบ้านทอน ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ เนื่องจากหมู่บ้านทั้งสองแห่งนี้ได้มีการสานเสื่อกระจูดมานานแล้ว

นอกจากนี้แล้วได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดหาผู้มีฝีมือทางด้านนี้ในท้องถิ่นมาเป็นครูสอน รวมทั้งทรงแนะนำในเรื่องลวดลายและสีที่ใช้ ตลอดจนพระราชทานวัสดุอุปกรณ์การผลิตและทรงหาตลาดในการจำหน่ายให้ จึงทำให้เสื่อกระจูดซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของจังหวัดนราธิวาสยังคงดำรงอยู่ และราษฎรผู้ผลิตเสื่อกระจูดมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังทำให้ราษฎรเห็นคุณค่าของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน มีความภูมิใจในภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ เกิดการตื่นตัวสนใจในการผลิตมากขึ้น

นอกจากทรงฟื้นฟูหัตถกรรมกระจูดดังกล่าวแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังโปรดเกล้าฯ ให้อนุรักษ์ศิลปะแบบดั้งเดิมที่เคยทำและสืบทอดกันมา ด้วยการจัดประกวดหัตถกรรมกระจูดขึ้นเป็นงานประจำปีของจังหวัดนราธิวาส เรียกว่า งานวันกระจูด ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงที่เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ เพื่อที่จะพระราชทานรางวัลแก่ผู้ชนะการประกวดแบบพื้นบ้าน เพื่ออนุรักษ์การจักสานกระจูดแบบดั้งเดิม

เครื่องปั้นดินเผา

การทำนุบำรุงศิลปหัตถกรรมภาคใต้ ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ นอกจากจะทรงฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอันเป็นภูมิปัญญาของชาวภาคใต้ที่สืบทอดกันมาช้านานแล้ว ยังทรงนำเอาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของต่างถิ่นต่างภูมิภาคเข้ามาส่งเสริมในภาคใต้อีกด้วย อันเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมขึ้นใหม่ในภูมิภาคนี้ ในขณะเดียวกันก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้นำศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้บางประเภทไปส่งเสริมพัฒนาขึ้นตามแหล่งต่าง ๆ ในภูมิภาคอื่น ๆ

การส่งเสริมพัฒนาศิลปหัตถกรรมในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นการเชื่อมโยงและอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านไทยในอีกแนวหนึ่ง ทั้งทำให้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของแต่ละแห่งได้รับการส่งเสริมและเผยแพร่ จนเป็นที่รู้จักทั่วไป มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในแหล่งภูมิภาคนั้น ๆ เท่านั้น งานศิลปหัตถกรรมที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในภาคใต้ซึ่งดำเนินการอยู่ในจังหวัดนราธิวาส ได้แก่ การทำเครื่องปั้นดินเผา ชนิดเคลือบหรือเซรามิก

ทั้งนี้ เนื่องจากในจังหวัดนราธิวาส มีการทำเครื่องปั้นดินเผาสืบกันมาช้านานจนถึงปัจจุบัน แต่เป็นการผลิตเครื่องปั้นดินเผาธรรมดาที่ไม่ได้เคลือบ ดังนั้น การที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้มีการส่งเสริมการทำเครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบขึ้นในจังหวัดนราธิวาส จึงเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมขึ้นใหม่ในท้องถิ่นนี้ ในขณะเดียวกันมีพระราชประสงค์ที่จะส่งเสริมราษฎรในพื้นที่ได้มีโอกาสประกอบอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้เพียงพอกับความเป็นอยู่ตามสมควรแก่อัตภาพ รวมทั้งเป็นการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

การทำเครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบ เป็นโครงการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงให้ดำเนินการขึ้นเป็นการส่วนพระองค์ ใน พ.ศ. ๒๕๒๘ ชื่อว่า โครงการศูนย์ศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผา มีอาคารฝึกอบรมการทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่ภายในบริเวณพระราชฐานชั้นนอกของพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ พร้อมกับพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสนับสนุนโครงการนี้ โดยมีวิทยากรจากกระทรวงวิทยาศาสตร์มาฝึกอบรมการทำเครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบให้แก่ราษฎรทั้งในเรื่องของการขึ้นรูป การปั้น การตกแต่งลวดลาย ซึ่งในการผลิตนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงกำชับให้พยายามเน้นเอกลักษณ์ของภาคใต้เป็นพิเศษ จึงมีการเขียนลวดลายและวาดรูปบนผลิตภัณฑ์ตามแนวพระราชดำริเป็นรูปตัวตลก หนังตะลุง เรือกอและ สวนยาง ลองกอง ป่าชายเลน ลายผ้าปาเต๊ะ และอื่น ๆ ทำให้เครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบของจังหวัดนราธิวาส เป็นที่ต้องการของตลาด ทำรายได้ให้แก่ราษฎรที่ผลิตเป็นอย่างมาก

โครงการศิลปาชีพตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรงดำเนินการในสามจังหวัดภาคใต้ นราธิวาส ยะลา และปัตตานี ยังผลให้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านหลายอย่างได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนาจนสามารถคงอยู่ได้ และสืบสานเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของ

ท้องถิ่นรวมทั้งของชาติ นอกจากนั้น ยังทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น มีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าเดิม เนื่องจากผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกโครงการศิลปาชีพ ส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะยากจน ประกอบกับได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบ การประกอบอาชีพอื่นไม่มีความปลอดภัย จึงได้อาศัยการทำศิลปหัตถกรรมอยู่ในบ้าน หารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว

นอกจากนี้แล้ว โครงการศิลปาชีพตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังช่วยให้เกิดผลในการพัฒนาชุมชนและสร้างความเจริญในท้องถิ่น เพราะเมื่อริเริ่มโครงการส่งเสริมศิลปาชีพขึ้น ณ ที่ใด ที่นั้นก็จะมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านการคมนาคม การสาธารณูปโภค การศึกษา การสวัสดิการสังคม และอื่น ๆ โดยมีการระดมกำลังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าไปช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อเป็นการสนองพระราชดำริของพระองค์

สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ชาวบ้านมีความรู้สึกผูกพันต่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้วยความซาบซึ้งในน้ำพระทัยของพระองค์ ที่ทรงห่วงใยและดูแลทุกข์สุขของราษฎร ตลอดเวลาที่ทรงดำเนินงานโครงการ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรและติดตามผลความก้าวหน้าอยู่เสมอ พร้อมทั้งทรงนำความเจริญไปสู่ชุมชนนั้น ๆ รวมถึงการพระราชทานความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลชีวิตส่วนตัวของราษฎรที่ประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ จนเป็นที่ประจักษ์ชัดกันทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ราษฎรส่วนใหญ่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู จึงเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้วยความเคารพเทิดทูนและจงรักภักดี ว่า *"ประไหมสุหรี"* เช่นเดียวกับที่เรียก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า *"รายอกีตอ"* พระเจ้าแผ่นดินของเรา

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร พระปณิธานในพระบวรพุทธศาสนา

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ เวลา ๑๒.๓๐ นาฬิกา สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยได้ประกาศข่าวสำคัญ ซึ่งนำความชื่นชมโสมนัสมาสู่พสกนิกรโดยถ้วนหน้า เรื่อง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระผนวช ตามแถลงการณ์สำนักพระราชวัง ความว่า

"สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร มีพระราชศรัทธาที่จะทรงผนวชในพระบวรพุทธศาสนาตามพระราชประเพณี ซึ่งความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานพระบรมราชานุญาต

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร จะทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันจันทร์ ที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ และประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ระยะเวลาที่จะทรงผนวชนี้มีกำหนด ๑๕ วัน"

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงได้ประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะแล้ว เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๙ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฺฐายีมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช ก่อนเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ

ในการทรงพระผนวชนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการทรงผนวชและอุปสมบทข้าทูลละอองพระบาทที่ประจำในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ในวันอังคาร ที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ ดังปรากฏพระนามและนามตามตำแหน่งในเวลานั้น คือ

๑. ร้อยโท หม่อมเจ้าจุลเจิมยุคล ยุคล ราชองครักษ์ (วีรยุคโล ภิกขุ)

๒. หม่อมราชวงศ์จิราคม กิติยากร ผู้ช่วยราชเลขานุการในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ (อาคมจิโร ภิกขุ)

๓. พันเอก นายแพทย์ธำรงรัตน์ แก้วกาญจน์ ราชองครักษ์ (โชติรโส ภิกขุ)

๔. พันโท สายัณห์ คำภีร์พันธุ์ ราชองครักษ์ (สุสายณฺโห ภิกขุ)

๕. เรือโท พิสิษฐ์ กลิ่นเฟื่อง ราชองครักษ์ (ชวสิทฺโธ ภิกขุ)

วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร แต่เดิมมีชื่อว่า *"วัดใหม่"* อยู่ต้นถนนตะนาว ในกำแพงพระนคร (ปัจจุบันบริเวณนั้นคือถนนพระสุเมรุ บางลำพู เขตพระนคร) สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงสถาปนาขึ้น ได้รับพระราชทานนามว่า *"วัดบวรนิเวศวิหาร"* เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า รัชกาลที่ ๓ ในพระบรมราชวงศ์จักรี (๓๑ มีนาคม ๒๓๓๐ – ๒ เมษายน ๒๓๙๔) ทรงอาราธนาสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ามงกุฎฯ (พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) ซึ่งขณะนั้นทรงพระผนวชและประทับอยู่ ณ วัดราชาธิวาส ให้เสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารแห่งนี้ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๙ นับแต่นั้นมา จึงถือเป็นประเพณีที่พระมหากษัตริย์และเจ้านายในพระราชวงศ์ เมื่อทรงพระผนวชแล้ว เสด็จฯ มาจำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยประทับอยู่ ณ ตำหนักปั้นหยา (หรือปั้นหย่า) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ย้ายมาจากสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง ทรงห้ามสตรีขึ้นตำหนักและห้ามนำสัตว์เพศเมียมาเลี้ยงในอาณาบริเวณ เพื่อให้เสนาสนะแห่งนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นสถานที่บริสุทธิ์สำหรับบรรพชิต

การเสด็จออกทรงพระผนวช ถือได้ว่าทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ซึ่งเป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ หรือทศบารมี สำหรับผู้ที่ปรารถนาคุณธรรมสูงสุด ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา เนกขัมมะ หมายถึง การออกบวช สละความสุขในชีวิตการครองเรือนตามโลกียวิสัยของฆราวาส ถือครองเพศบรรพชิต ประพฤติพรหมจรรย์ รักษาศีลครบ ๒๒๗ ข้อ

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในแผ่นดินไทย ย้อนถึงสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพระมหาธรรมราชาลิไท พระราชโอรสของพระยาเลอไท และพระราชนัดดาในพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งราชอาณาจักรสุโขทัย ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชจากลังกาทวีปมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัย พร้อมทั้งอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากลังกา และทรงสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุ ประดิษฐานที่เมืองนครชุม (หรือ กำแพงเพชรในปัจจุบัน) อีกทั้งพระพุทธรูปที่สำคัญอีกหลายองค์ ซึ่งปรากฏอยู่เป็นมรดกตกทอดถึงพุทธศาสนิกชนชาวไทยในทุกวันนี้ ได้แก่ พระศรีศากยมุนี พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา พระมหาธรรมราชาลิไททรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จบรรพชาอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนา โดยทรงตั้งสัตยาธิษฐานดังความตอนหนึ่งในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ว่า *"เดชกุศลแต่หนหลังและผลบุเญที่อาตมาบรรพชาอุปสมบทต่อพระบวรพุทธศาสนาคราวนี้ อาตมาไม่ปรารถนาสมบัติอินทร์พรหมและจักรพรรดิสมบัติ หามิได้ ปรารถนาเป็นองค์พระพุทธเจ้านำสัตว์ข้ามไตรภพนี้เทอญ"* แล้วจึงรับไตรสรณคมน์ต่อพระอุปัชฌาย์ ในบัดนั้น แผ่นดินเกิดสะเทือนเลื่อนลั่น ฝนตกลงมาแม้เป็นฤดูแล้ง มีเสียงประหึ่งดนตรีทิพย์จากสวรรค์ไพเราะเสนาะโสต ทั่วทั้งกรุงสุโขทัย

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นที่สุดในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๙ พระราชโอรสในพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) มีพระราชมารดาเป็นเจ้าหญิงสุโขทัย ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๓๘ ปี ซึ่งในช่วงปลายรัชกาลได้เสด็จออกทรงพระผนวชในปีระกา พุทธศักราช ๒๐๐๗ นานถึง ๘ เดือน ๑๕ วัน มีข้าราชบริพารบวชโดยเสด็จ ๒,๓๔๘ คน และเสด็จพระราชดำเนินไปจำพรรษาอยู่ที่วัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างขึ้นไว้ก่อนในพุทธศักราช ๒๐๐๖

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สร้างพระบรมมหาราชวังเป็นที่ประทับและเป็นศูนย์บัญชาการราชการ ได้โปรดให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามอยู่ในบริเวณเดียวกันเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และในพุทธศักราช ๒๓๓๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ทรงพระผนวช เป็นนาคหลวงพระองค์แรกที่ทรงอุปสมบทในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และถือเป็นพระราชประเพณีต่อมาว่าพระบรมราชวงศ์จะทรงผนวช ณ อุโบสถแห่งนี้

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เสด็จออกบรรพชาอุปสมบทในวันจันทร์ ที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นพระราชอุปัชฌายาจารย์ ได้ถวายพระฉายา ว่า *"วชิราลงฺกรโณ ภิกขุ"* สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒนมหาเถร เจ้าอาวาสวัด

บวรนิเวศวิหาร ปัจจุบันคือสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) ทำหน้าที่ พระกรรมวาจาจารย์ คือ ผู้สวดประกาศในท่ามกลางสงฆ์เวลาทำพิธีอุปสมบท เพื่อให้สงฆ์ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ขอบวช และถามมติของสงฆ์ว่าจะยอมรับผู้ขอบวชให้เป็นภิกษุหรือไม่ และสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร เป็นผู้ถวายอนุศาสน์ คือคำสอนเกี่ยวกับระเบียบวินัยเบื้องต้นสำหรับภิกษุใหม่

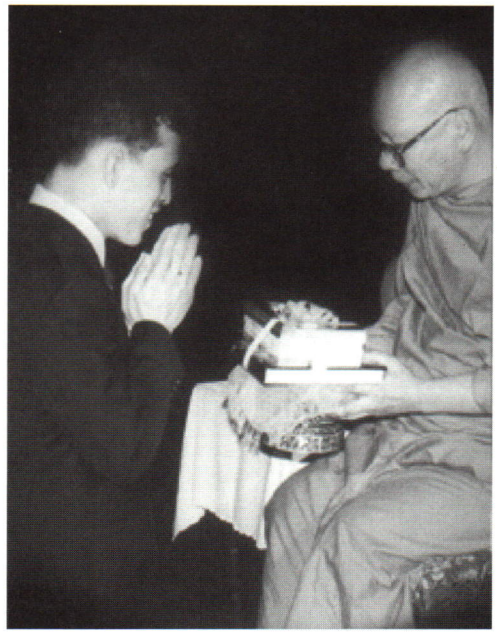

หลังจากเสร็จการพระราชพิธีทรงพระผนวชที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว พระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร (วชิราลงฺกรโณ ภิกฺขุ) ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่พระตำหนักปั้นหยา วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงดำเนินพระจริยาวัตรเฉกเช่นพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย คือ ในช่วงเช้า เวลา ๐๘.๐๐ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินลงทรงทำวัตรเช้า หลังจากนั้น เวลา ๐๙.๓๐ นาฬิกา ถึง ๑๐.๔๕ นาฬิกาโดยประมาณ ทรงพระอักษรศึกษาพระธรรมวินัย ในช่วงบ่าย เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ นาฬิกา ทรงสดับพระธรรมบรรยายเป็นเวลา ๑ ชั่วโมง ต่อจากนั้น ทรงพระอักษร ศึกษาพระธรรมวินัย จนถึงเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ นาฬิกา แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงทรงทำวัตรเย็นในเวลาประมาณ ๑๗.๐๐ นาฬิกา และในเวลา ๑๙.๓๐ นาฬิกา ทุกวัน ทรงศึกษาปฏิบัติจิตตภาวนาหรือวิปัสสนาธุระ

พระราชกิจพิเศษคือ ในวันพฤหัสบดี ที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ เวลา ๐๗.๐๐ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินไปทรงรับบิณฑบาตที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันศุกร์ ที่ ๑๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ เวลาเดียวกัน เสด็จพระราชดำเนินไปทรงรับบิณฑบาตที่วังสระปทุม วันเสาร์ ที่ ๑๑ พฤศจิกายน เสด็จพระราชดำเนินไปทรงรับบิณฑบาตที่ทำเนียบรัฐบาล (พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น) และในวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน เสด็จพระราชดำเนินไปทรงรับบิณฑบาตที่พระที่นั่งอัมพรสถาน

นอกจากนี้ ในช่วงบ่ายของบางวัน ได้เสด็จพระราชดำเนินโดยเครื่องบินพระที่นั่งไปสักการะพระพุทธรูปและสถานที่สำคัญทางศาสนา ทั้ง ๔ ภาค คือ

๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ - พระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ - พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ - พระบรมธาตุ วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ - พระปฐมเจดีย์ วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

ในวันอาทิตย์ ที่ ๑๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ หลังจากเสด็จกลับจากนครปฐม เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา ทรงเททองหล่อพระพุทธรูปและครอบน้ำมนต์หน้าพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เพื่อทูลลาสมเด็จพระสังฆราช พระราชอุปัชฌายาจารย์ ก่อนทรงลาสิกขา แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงลาสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาส พระราชกรรมวาจาจารย์ ที่กุฏิคอยท่า ต่อจากนั้น ในเวลา ๑๙.๓๐ นาฬิกา ทรงศึกษาและปฏิบัติจิตตภาวนาหรือวิปัสสนาธุระเป็นปรกติเช่นทุกวัน

วันจันทร์ ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ เป็นกำหนดวันลาสิกขา พระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จลงทรงทำวัตรเช้าในเวลา ๐๘.๐๐ นาฬิกา เสร็จแล้วทรงปลูกต้นหว้าหลังตำหนักเพชร และทรงปลูกต้นสนฉัตร ๒ ต้นหน้าหอสหจร เวลา ๑๐.๑๕ นาฬิกา พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เวลา ๑๐.๔๑ นาฬิกา คือพระฤกษ์ลาสิกขา หลังจากนั้น เวลา ๑๑.๐๐ น. ทรงประเคนภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อเสร็จพิธีแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการลาสมเด็จพระญาณสังวรที่กุฏิคอยท่า ต่อจากนั้น เสด็จพระราชดำเนินเข้าพระอุโบสถเพื่อสักการะพระพุทธชินสีห์ แล้วเสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามเพื่อทรงนมัสการสมเด็จพระสังฆราช แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับพระที่นั่งอัมพรสถาน

นับว่าสิ้นสุดวาระที่ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เพียงเท่านั้น

เนื่องในโอกาสมหามงคลที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบในวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก อีกทั้งเดชะพระบารมีที่ทรงสั่งสม โปรดดลบันดาลให้ทรงพระเจริญยิ่งยืนนานด้วยจตุรพิธพรชัยอันประเสริฐ เป็นมิ่งขวัญและกำลังใจของราษฎรตลอดกาลนาน

๘ พฤษภาคม ๒๕๕๕

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร กับโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช

นางอรุณี แดงพันธ์

โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเกิดขึ้นใน พุทธศักราช ๒๕๒๐ โดยรัฐบาลได้ระดมเงินทุนบริจาคจากประชาชนมาจัดสร้างน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ในโอกาสพระราชพิธีอภิเษกสมรส มีจำนวนทั้งสิ้น ๒๑ แห่งทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อให้ประชาชนในชนบทได้รับบริการสาธารณสุขที่ดี และทั่วถึงมากขึ้น

จุดเริ่มต้นในการจัดสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช มาจากแนวคิดของรัฐบาลในขณะนั้นซึ่งมีศาสตราจารย์ ธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี เล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีโรงพยาบาลชุมชนในถิ่นทุรกันดาร ซึ่งเป็นโรงพยาบาลในอำเภอต่าง ๆ ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้บริการแก่ประชาชนครอบคลุมทุกพื้นที่ จึงมีดำริให้จัดสร้างโรงพยาบาลดังกล่าวและได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานชื่อโรงพยาบาลว่า **"โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช"** ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต โดยมีพระราชกระแสรับสั่งว่า **"จะทำอย่างไรก็ทำเถิด แต่ขอให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนโดยตรง"** จากนั้น รัฐบาลได้เลือกพื้นที่สถานที่ก่อสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ซึ่งนอกจากจะเลือกสร้างในอำเภอที่เป็นเขตการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เพื่อดูแลประชาชนในอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน รวมทั้งตำรวจ ทหาร และอาสาสมัครที่ทำงานเสี่ยงอันตรายเพื่อบ้านเมืองแล้ว ยังคำนึงถึงอำเภอในท้องที่ชนบทห่างไกล ทุรกันดารด้วย

การระดมเงินทุนในการจัดสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชได้เริ่มขึ้นในปลายพุทธศักราช ๒๕๑๙ โดยรัฐบาลได้เชิญชวนพี่น้องชาวไทยทุกหมู่เหล่าบริจาคเงิน ที่ดิน สิ่งของ และทรัพย์สินอื่น ๆ เพื่อสมทบทุนก่อสร้าง ปรากฏว่ามีศรัทธาประชาชนหลั่งไหลมาทั่วทุกสารทิศ จนถึงวันที่ ๓๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ รวมเงินที่ได้รับบริจาคทั้งสิ้นเป็นจำนวนถึง ๑๙๓,๘๔๒,๖๐๑.๖๓ บาท (หนึ่งร้อยเก้าสิบสามล้านแปดแสนสี่หมื่นสองพันหกร้อยหนึ่งบาทหกสิบสามสตางค์) นับว่าเป็นการระดมทุนครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ รัฐบาลได้นำทรัพย์สินที่ได้รับจากการบริจาคมาจัดตั้งเป็นมูลนิธิ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐ โดยใช้ชื่อว่า **"มูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช"** มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการมูลนิธิโดยตำแหน่ง ก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นประธานกรรมการโดยการสรรหา เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ ซึ่งศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร ก็ได้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน

ในการดำเนินงานก่อสร้างได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากทุกฝ่าย มีการแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้งานสำเร็จลงด้วยดี สามารถก่อสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชจำนวน ๒๐ แห่ง ใน ๒๐ อำเภอ ๒๐ จังหวัด กระจายอยู่ครบทั้ง ๔ ภาคของประเทศไทย ตามเกณฑ์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ ต่อมา ในพุทธศักราช ๒๕๒๗ ได้จัดสร้างเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งแห่ง โดยบริษัท อีสต์ เอเชียติก จำกัด ได้บริจาคที่ดินและดำเนินการก่อสร้างที่อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ เพื่อน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทำให้เกิดโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช รวม ๒๑ แห่ง ดังนี้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๙ แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชกระนวน จังหวัดขอนแก่น โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชธาตุพนม จังหวัดนครพนม โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชสว่างแดนดิน จังหวัด

สกลนคร โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี และโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชด่านซ้าย จังหวัดเลย

ภาคเหนือ ๖ แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเชียงของ จังหวัดเชียงราย โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชตะพานหิน จังหวัดพิจิตร โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชปัว จังหวัดน่าน โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเด่นชัย จังหวัดแพร่

ภาคใต้ ๔ แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชสายบุรี จังหวัดปัตตานี โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชยะหา จังหวัดยะลา

ภาคกลาง ๒ แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชจอมบึง จังหวัดราชบุรี

โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชทั้ง ๒๑ แห่ง นับว่าเป็นโรงพยาบาลที่สำคัญยิ่งในบรรดาโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุขที่มีอยู่เกือบพันแห่ง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นโรงพยาบาลที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ และทรงเปิดโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชด้วยพระองค์เองทุกแห่ง ไม่ว่าโรงพยาบาลนั้นจะอยู่ห่างไกล ทุรกันดาร เสี่ยงภัยสักเพียงใด ทำให้ประชาชนในพื้นที่ซึ่งแต่เดิมเมื่อได้รับบาดเจ็บจากการปะทะของเจ้าหน้าที่กับผู้ก่อการร้าย หรือเจ็บไข้ได้ป่วย ต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมงเพื่อเดินทางไปรับการรักษาพยาบาลในเมือง กลับมีความหวังขึ้น และปลื้มปีติยินดีทุกครั้งเมื่อทราบข่าวการเสด็จพระราชดำเนินของ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งนอกจากจะทรงเปิดโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชอย่างเป็นทางการแล้ว ยังทรงเยี่ยมราษฎรที่มาเฝ้ารอรับเสด็จอีกด้วย

ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงตรวจเยี่ยมโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้พระราชทานพระราชทรัพย์สนับสนุนให้มีอุปกรณ์การแพทย์เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย เพื่อสามารถให้บริการที่ดีแก่ประชาชน รวมทั้งได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชดำรัสแก่เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลด้วย โดยเฉพาะพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๙ ก่อให้เกิดผลดีตามมาหลายประการ

“ทุกคนที่ทำงานให้แก่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชจะต้องไม่ลืมว่าโรงพยาบาลแห่งนี้กำเนิดขึ้นจากความมุ่งปรารถนาอันแรงกล้าของคนไทยทั่วราชอาณาจักร ที่ต้องการจะเห็นผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารทุกหนแห่ง ได้รับความเอาใจใส่รักษาพยาบาลเป็นอย่างดี ให้ปลอดภัยจากความเจ็บไข้โดยทั่วถึงเสมอหน้ากัน”

พระราชดำรัสดังกล่าวยังความปลื้มปีติแก่เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ผู้เกี่ยวข้องในกระทรวงสาธารณสุขและมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช รวมทั้งพสกนิกรในอำเภออันเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งต่อมา มูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชได้อัญเชิญพระราชดำรัสนี้ไปประดิษฐานบนหินแกรนิตบริเวณด้านหลังพระบรมฉายาลักษณ์ ที่ติดตั้ง ณ บริเวณด้านหน้าอาคารผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชทุกแห่ง เพื่อให้เป็นมิ่งขวัญและศูนย์รวมจิตใจของประชาชน รวมทั้งเป็นแนวทางให้เจ้าหน้าที่ยึดมั่นในการปฏิบัติงานเพื่อความสุขปราศจากโรคของพี่น้องประชาชนไทย

นับเป็นเวลา ๓๕ ปีแล้วที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชทั่วประเทศทั้ง ๒๑ แห่งภายใต้การกำกับดูแลของมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชดำรงอยู่และได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้านจนกิจการเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ และบรรลุภารกิจเบื้องต้น ๓ ประการ คือ การเทิดพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร การเป็นแม่แบบให้แก่โรงพยาบาลชุมชนอื่น ๆ ในลักษณะของโรงพยาบาลชุมชนพี่เลี้ยง และเป็นโรงพยาบาลเพื่อประชาชน พร้อมกับการพัฒนาโรงพยาบาลไปสู่ความเป็นเลิศในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านบริหารจัดการ ด้านบริการสาธารณสุข ด้านวิชาการ และยกระดับคุณภาพระบบบริการสุขภาพของประเทศไทยสู่มาตรฐานสากลเพื่อให้ชาวไทยทุกคนได้มีสุขภาพที่ดีถ้วนหน้ากัน

ดังจะขอยกตัวอย่างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ที่มีผลงานดีเด่น ดังนี้

“โครงการพัฒนาผ้ามหัศจรรย์” โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ได้ตระหนักถึงปัญหาการดูแลผู้ป่วยอุบัติเหตุที่ได้รับการผ่าตัดใส่เหล็กยึดนอกร่างกาย ซึ่งหลังจากผู้ป่วยกลับบ้านได้แล้วยังต้องใส่เหล็ก

นี้อยู่ต่ออีก ๑-๒ เดือน ระหว่างนั้นจะต้องมาทำแผลที่โรงพยาบาลหรือสถานีอนามัยใกล้บ้านทุกวัน ความยากลำบากในการเคลื่อนไหวขาข้างที่ผ่าตัด ร่วมกับความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทำให้ผู้ป่วยมักใช้มือดึงส่วนของเหล็กที่ยึดกระดูก จนทำให้เกิดปัญหาอุปกรณ์เหล็กเลื่อนหลุด และได้รับความเจ็บปวดบ่อยครั้ง รวมทั้งขณะทำแผลจะต้องมีคนช่วยยกขาข้างนั้นไว้ ทำให้ต้องใช้บุคลากรหลายคนในการดูแลผู้ป่วย ดังนั้น งานอุบัติเหตุและฉุกเฉิน โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชท่าบ่อ จึงได้คิดประดิษฐ์ *"ผ้ามหัศจรรย์ขึ้น"* เพื่อใช้พยุงอวัยวะที่ได้รับการผ่าตัดใส่เหล็ก โดยเชิญชวนและสอนให้ผู้ป่วยหรือญาติไปตัดเย็บใช้เอง ซึ่งผ้ามหัศจรรย์นี้จะมีสายหิ้ว ๒ ข้าง เพื่อใช้หิ้วเวลาเคลื่อนไหว และใช้แขวนกับเสาน้ำเกลือเวลามาทำแผล ทำให้ลดบุคลากรที่ต้องมาช่วยจับลงได้ รวมทั้งผู้ป่วยและญาติมีความภูมิใจที่ตนเป็นคนประดิษฐ์อุปกรณ์เองด้วย

"เตียงอุ่นไอรัก" โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชธาตุพนม จังหวัดนครพนม

"เตียงอุ่นไอรัก" เป็นนวัตกรรมที่งานห้องคลอดโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ธาตุพนม จังหวัดนครพนม สร้างจากแนวคิดระบบบริการคุณภาพโรงพยาบาลสายใยรักแห่งครอบครัว (โรงพยาบาลที่ร่วมโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว ในพระราชูปถัมภ์ ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาฯ) และทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างมารดาและทารก รวมถึงการอำนวยความสะดวกให้ผู้มารับบริการเกิดความพึงพอใจมากที่สุด จากข้อเสนอแนะในแบบประเมินความพึงพอใจต่องานบริการของห้องคลอด ด้านความสะดวกของการรับบริการขณะรอคลอดและหลังคลอดพบว่า การขึ้นลงไม่สะดวก ไม่เอื้อต่อการให้นมลูกและการดูแลอย่างใกล้ชิดจากญาติ ซึ่งเตียงรอคลอดและเตียงหลังคลอดที่ใช้ในปัจจุบันไม่เหมาะสมกับมารดาที่มารับบริการรอคลอด และมารดาหลังคลอด เนื่องจากมีขนาดแคบและสูงเสี่ยงต่อการพลัดตกเตียง เตียงอุ่นไอรักที่คิดค้นขึ้น สามารถช่วยให้ผู้รับบริการคลอดได้รับความสะดวก ปลอดภัย เกิดความมั่นใจในขณะขึ้นลงจากเตียง โดยการผลิตนั้นใช้วัสดุในท้องถิ่น ช่วยลดงบประมาณของโรงพยาบาล และสร้างความพึงพอใจแก่ผู้มารับบริการ ทำให้ลดความวิตกกังวล มีความรู้สึกเป็นธรรมชาติเหมือนอยู่ที่บ้าน

"รางวัลคุณภาพมาตรฐานสากล" โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ได้ร่วมประกาศวิสัยทัศน์กับโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชอีก ๒๐ แห่ง เมื่อวันที่ ๔-๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๑ ณ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ว่าจะมุ่งเน้นพัฒนาโรงพยาบาลสู่คุณภาพมาตรฐานสากลด้วยระบบ ISO 9002 หรือ Hospital Accreditation เพื่อถวายแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๔ รอบ ใน พุทธศักราช ๒๕๔๓

ด้วยแรงบันดาลใจและศรัทธาอันมุ่งมั่น ในที่สุด โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ได้เป็นโรงพยาบาลรัฐและโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชแห่งแรกของประเทศไทยที่ผ่านการตรวจประเมินและรับรองคุณภาพมาตรฐานสากล ISO 9002 จากบริษัท Bureau Veritas Quality Internation (BVQI) เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑ จากรางวัลที่ได้รับดังกล่าว เป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่ง อีก ๑๐ ปีต่อมา โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ก็ได้เป็นโรงพยาบาลชุมชนแห่งแรกในประเทศไทยที่ได้รับรางวัลการบริหารสู่ความเป็นเลิศ ประจำปี ๒๕๕๑ จากคณะกรรมการรางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Award) ซึ่งเป็นรางวัลสำคัญในการกระตุ้นให้องค์กรพัฒนาคุณภาพของระบบบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้ยั่งยืน โดยมีพื้นฐานด้านเทคนิคและกระบวนการตัดสินรางวัลคุณภาพแห่งชาติของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือเป็นต้นแบบของรางวัลคุณภาพแห่งชาติของนานาประเทศ และเป็นที่ยอมรับมากกว่า ๗๐ ประเทศทั่วโลก

ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชทั้ง ๒๑ แห่ง ได้จัดโครงการและกิจกรรมช่วยเหลือผู้ป่วยที่ด้อยโอกาสและยากไร้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเฉลิมพระเกียรติและสนองพระราชปณิธานของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อโรงพยาบาลและพสกนิกรที่ยากไร้ในชนบท

๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕

พระคาถา "มหาสันติงหลวง" เพื่อการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

นางสายไหม จบกลศึก

เมื่อวันจันทร์ ที่ ๓๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ เวลา ๑๕ นาฬิกา ๓๐ นาที ได้มีพิธีเจริญพุทธมนต์คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ชื่อ *"มหาสันติงหลวง"* เฉลิมพระเกียรติแสดงความจงรักภักดี และถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เนื่องในโอกาส *"พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕"* ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ ประธานมูลนิธิร่วมจิตต์น้อมเกล้าฯ เพื่อเยาวชน ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เสด็จไปทรงเป็นประธานในพิธีเฉลิมพระเกียรติมหากุศล

ครั้งนี้เป็นที่ประจักษ์ว่า ศรัทธาในพุทธมนต์มหาสันติงหลวงได้เป็นที่นับถือเลื่อมใสอย่างกว้างขวาง มีผู้มาร่วมอนุโมทนาเพื่อยังประโยชน์จากพุทธมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ให้บังเกิดเป็นอานิสงส์แห่งบุญทั้งแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร แก่บ้านเมือง และแก่ตนเนืองแน่นพระอุโบสถและบริเวณโดยรอบ เป็นความปีติเอิบอิ่มในผลแห่งบุญทั่วหน้า

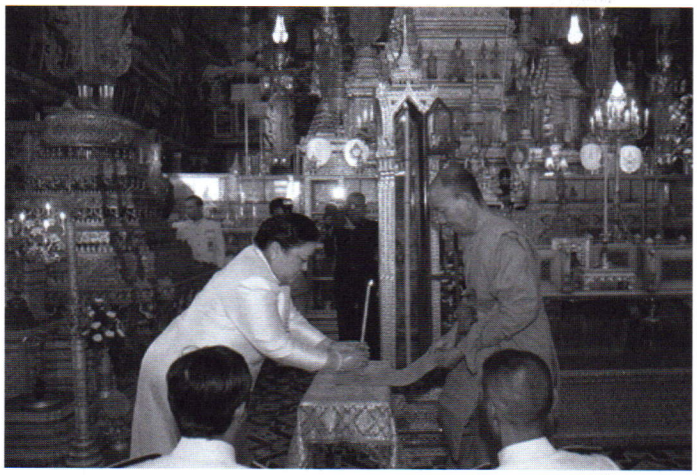

พิธีเจริญพุทธมนต์นั้น พระเทพโมลี (สุนทร สุนฺทราโภ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม และเจ้าคณะเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน พร้อมด้วยพระเถรานุเถระจำนวน ๖๑ รูปจากวัดต่างๆ ๑๐ วัด มาร่วมเจริญพุทธมนต์ ดังนี้ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร วัดราชาธิวาสวิหาร วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก วัดราชผาติการาม วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดถ้ำวัฒนมงคล จังหวัดระยอง วัดป่าหลวงตามหาบัว จังหวัดกาญจนบุรี วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา วัดหนองจระเข้ จังหวัดปราจีนบุรี และวัดป่าสิริวัฒนวิสุทธิ์ ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์

ชื่อคัมภีร์ *"มหาสันติงหลวง"* ด้วยจิตสำนึกที่เป็นกลาง ให้ความรู้สึกว่า เป็นพุทธมนต์ทางเมืองเหนือ จึงน่าจะเป็นที่ใคร่รู้ว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร เหตุใดภาคกลางจึงนิยมเชิญมาสาธยาย ดังนั้น เพื่อความกระจ่าง จึงสืบค้นมาเผยแพร่เพื่อการอนุโมทนาจะได้สมบูรณ์ในโอกาสต่อๆ ไป

"มหาสันติงหลวง" เป็นคัมภีร์ของชาวล้านนา พระเถระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนานามว่า พระมหามังคละสีละวังสะ ชาวเชียงใหม่ เป็นผู้รจนาหรือประพันธ์ขึ้น ประสงค์ให้พระสงฆ์สามเณร ตลอดทั้งประชาชนทั่วไปร่วมกันสวดสาธยายและฟัง เพื่อช่วยปัดเป่า สงบระงับเหตุเภทภัยและวิกฤตการณ์ในยามที่บ้านเมืองประสบเหตุร้ายและกระทบกระเทือนจากภัยทั้งปวง เป็นคาถาที่ผูกเรียงร้อยมีฉันทลักษณ์จำนวน ๒๗๑ คาถา ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีบาลีล้านนา หรือวรรณคดีทางพุทธศาสนาของเชียงใหม่

พระมหามังคละสีละวังสะ เป็นพระเถระนักปราชญ์ ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์องค์ที่ ๑๑ แห่งราชวงศ์มังราย นามตามภาษาบาลีว่า พระเจ้าสิริธรรมจักกวัตติลกราชาธิราช ซึ่งปกครอง นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ระหว่างพุทธศักราช ๑๙๘๕ – ๒๐๓๐ นับย้อนกาลเวลาถึงปัจจุบัน พุทธศักราช ๒๕๕๕ ได้ ๕๒๕ ปีล่วงแล้ว ตามประวัติพระเถระท่านนี้ ได้แต่งคัมภีร์สำคัญๆ อีกหลายคัมภีร์ ที่ปรากฏรู้จักกันทั่วไปในปัจจุบันนี้ ได้แก่ มังคลทีปนี เป็นต้น เกียรติภูมิของท่านในสมัยนั้นขจรขจายเป็นที่ศรัทธาปสาทะของชาวเชียงใหม่และชาวพม่าอย่างสูง โดยเฉพาะมีความเชื่อถือเลื่อมใสว่า คัมภีร์มหาสันติงหลวง เป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์มาก จึงนิยมสวดและฟังด้วยความเคารพหวังในอานิสงส์บริบูรณ์

คัมภีร์มหาสันติงหลวง มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า *"อุปปาตะสันติ"* แปลว่า บทสวดเพื่อสงบเคราะห์กรรม สวดเพื่อสงบอันตราย สวดเพื่อสงบเหตุร้าย และสวดเพื่อสงบสิ่งที่กระทบกระเทือน พิจารณาตามรูปศัพท์ชื่อของคาถาภาคกลาง อุปปาตะ แปลว่า เคราะห์กรรม เหตุร้ายอันตรายและสิ่งกระทบกระเทือน และ สันติ แปลว่า สงบ การเรียกชื่อคัมภีร์จึงมักจะเรียกคู่กันไป ว่า *"มหาสันติงหลวง หรือ อุปปาตะสันติ"* ต่อมาได้ปรากฏว่า คัมภีร์มหาสันติงหลวง หรืออุปปาตะสันติได้หายไปจากเมืองเชียงใหม่ไปอยู่ที่เมืองพม่า การเคลื่อนย้ายคัมภีร์นี้เกิดขึ้นในกาลเวลาใดไม่ปรากฏหลักฐาน จึงไม่อาจสันนิษฐานได้

กล่าวกันว่า คัมภีร์มหาสันติงหลวงหรืออุปปาตะสันติ เป็นของชาวไทย แม้ต้นฉบับได้จากเมืองไทยไปอยู่ที่ประเทศพม่าเป็นเวลานาน จนชาวไทยในสมัยหลังไม่มีผู้ใดรู้จักก็ตาม ตราบกระทั่งพุทธศักราช ๒๕๐๕ ท่านเจ้าคุณ พระธรรมคุณาภรณ์ (เช้า จิตปญฺโญ) ป.ธ. ๙ ขณะดำรงสมณศักดิ์พระเทพเมธาจารย์ วัดมหาโพธาราม อำเภอปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ได้ต้นฉบับคัมภีร์มหาสันติงหลวงหรืออุปปาตะสันติฉบับภาษาบาลีอักษรพม่ามาจากพระอาจารย์ ภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต แห่งวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ท่านเจ้าคุณ พระธรรมคุณาภรณ์จึงมีศรัทธาวิริยอุตสาหะปริวรรตคัมภีร์จากภาษาบาลีอักษรพม่า มาเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ดังได้บันทึกไว้ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕ ความว่า

"การที่ข้าพเจ้าได้ชำระและจัดพิมพ์อุปปาตะสันติเป็นอักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรกนี้ ข้าพเจ้าถือว่า เป็นการนำคัมภีร์ไทยโบราณกลับคืนสู่เมืองไทย เพื่อให้คนไทยได้รู้จัก ได้ศึกษาได้สวดและได้ฟัง ให้เกิดประโยชน์ทางสันติ ทางโสตถิและทางอาโรคยะ สืบไป ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสเชิญชวนมวลพุทธศาสนิกชนชาวไทยพร้อมกันยกมือสาธุ แสดงความชื่นชมโสมนัสต่อการกลับมาโดยสวัสดีของคัมภีร์อุปปาตะสันติ โดยทั่วกันทุกท่านเทอญ"

คัมภีร์มหาสันติงหลวงหรืออุปปาตะสันติ ได้มีการสวดเพื่อความสวัสดิมงคลในประเทศไทยเป็นครั้งแรก หลังจากที่ได้ปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทยแล้ว เมื่อพระเทพโมลี (สุนทร สุนฺทราโภ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม และเจ้าคณะเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ได้นำคณะสงฆ์และคณะศิษย์สวดถวายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ในวันกองทัพไทยวันเดิม (๒๕ มกราคม) ก่อนเปลี่ยนเป็นวันที่ ๑๘ มกราคม เป็นการ

เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงดำรงสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ณ วัดป่าสิริวัฒนวิสุทธิ์ ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นได้นำไปสวดยังภาคต่างๆ ครบทั้ง ๔ ภาค ทั่วประเทศ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้แผ่ไพศาล

สรุปเนื้อความในคาถา ว่า
เป็นธรรมที่กระทำความสงบอันยิ่งใหญ่
เป็นธรรมเครื่องสงบเหตุร้ายทั้งปวง
เป็นธรรมเครื่องป้องกันอมนุษย์และยักษ์
เป็นธรรมเครื่องพ้นจากความตายก่อนกำหนดเวลา
เป็นธรรมเครื่องย่ำยีกำลังของข้าศึก
เป็นธรรมเครื่องจำเริญชัยชนะแด่พระราชา
เป็นธรรมเครื่องนำสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาทั้งปวงออกไป

เป็นบทที่สวดอย่างพิสดาร กล่าวนามของพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระอริยสงฆ์เจ้าไว้อย่างครบถ้วนทั้งที่มีมาแล้วแต่อดีต ในปัจจุบันและจักมีในอนาคต รวมตลอดถึงเทพเจ้าที่ทรงคุณทรงอำนาจ ทรงฤทธิ์ในทางที่ดีต่างๆ เช่น เทวดา พระอินทร์ พระพรหม ยักษ์ นาค คนธรรพ ครุฑ อสูร เป็นต้น ขอความเป็นมงคล ความสงบ ความสวัสดี ความไม่มีโรค ชัยชนะ และอายุ รวมทั้งขอให้ท่านคุ้มครองให้พ้นจากเหตุเภทภัยนานาประการอันจะเกิดขึ้นในกาลทุกเมื่อ

ในท้ายคัมภีร์ ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการสวดและการฟัง ดังนี้

๑. ผู้สวดหรือผู้ฟัง ย่อมชนะเหตุร้ายทั้งปวงได้ มีวุฒิภาวะ เจริญด้วยอายุ วรรณ สุขะ พละ ปฏิภาณ

๒. ย่อมได้ประโยชน์ที่ตนต้องการ คือ ผู้ประสงค์ความปลอดภัย ย่อมได้รับความปลอดภัย อยากสบายย่อมได้ความสุข อยากมีอายุยืน ย่อมได้อายุยืน อยากได้ลูกย่อมได้ลูกตามประสงค์

๓. ย่อมไม่มีโรคลมมาเบียดเบียน ไม่มีกาลมรณะคือความตายก่อนอายุขัย ทุนนิมิตคือลางร้ายต่างๆ มลายหายไป

๔. เมื่อเข้าสนามรบย่อมชนะข้าศึกทั้งมวล และแคล้วคลาดจากอาวุธทั้งปวง

จึงขอเชิญทุกท่านร่วมอนุโมทนาในโอกาสที่ได้สดับตรับฟัง คัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์นี้ด้วยเป็นที่เชื่อได้แน่แท้ว่า อานิสงส์ย่อมเต็มบริบูรณ์ตามความตั้งใจมั่น ส่งเสริมให้ได้มีโอกาสทำจิตให้สะอาด สงบ และสว่าง อันเป็นคุณแก่ตนเองในที่สุด

๑ ตุลาคม ๒๕๕๕

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก "พระบิดาแห่งการอุดมศึกษาไทย"

นางเบญจมาส แพทอง

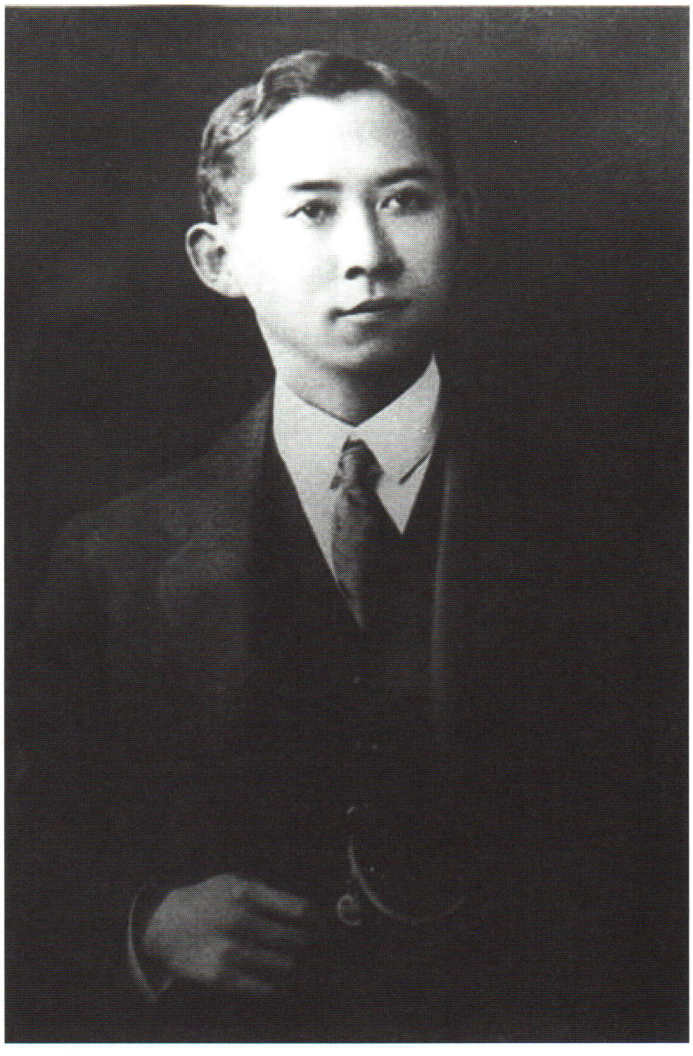

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๓๔ นับตามปฏิทินสากลตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๕ ทรงเป็นต้นราชสกุล มหิดล องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโกได้ถวายพระเกียรติคุณให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์การแพทย์ การพยาบาล และการสาธารณสุข ประจำปี ๒๕๓๕ เนื่องในวาระฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี วันคล้ายวันพระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ ทรงมีคุณูปการแก่กิจการแพทย์ไทยเป็นอย่างมาก ทรงปฏิบัติหน้าที่แพทย์ที่โรงพยาบาลแมคคอมิค จังหวัดเชียงใหม่ จนได้รับการขนานพระนามว่า *"หมอเจ้าฟ้า"* และได้รับการถวายพระสมัญญา *"พระบิดาแห่งการแพทย์ไทย"* สวรรคตเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ สิริพระชนมายุเพียง ๓๗ พรรษา ๘ เดือน ๒๓ วัน แม้จะมีพระชนมายุไม่มากนัก หากแต่พระกรณียกิจล้วนมีประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองอย่างอเนกอนันต์ ชาวไทยจึงรำลึกในพระกรุณาธิคุณตลอดมา

พุทธศักราช ๒๕๕๕ เนื่องในโอกาสที่วันพระราชสมภพครบ ๑๒๐ ปี คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการถวายพระสมัญญาแด่สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ว่า **"พระบิดาแห่งการอุดมศึกษาไทย"** ตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสดังกล่าว เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ ทั้งนี้เพราะทรงมีคุณูปการต่อกิจการด้านอุดมศึกษาของไทยอย่างมากมาย อาทิ ทรงชี้ให้เห็นถึงความหมายและหน้าที่ที่แท้จริงของคำว่า *"มหาวิทยาลัย"* ทรงเป็นหลักเริ่มต้นในการเจรจาความร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ทำให้การอุดมศึกษาของไทยมีความเข้มแข็งทางวิชาการ มหาวิทยาลัยมีมาตรฐานในระดับสากล และทรงเป็นต้นแบบของการเป็นนักศึกษา อาจารย์ และผู้บริหารที่มีคุณภาพเป็นเลิศของสถาบันอุดมศึกษาไทย พระกรณียกิจ พระจริยวัตร น้ำพระทัยและความเอื้ออาทรต่อการศึกษาไทยนั้น เป็นผลให้การศึกษาของไทยในระดับอุดมศึกษาเจริญก้าวหน้าและเป็นมาตรฐานเข้าสู่ความเป็นสากลจนทุกวันนี้ พระกรณียกิจและพระดำรัสหลายองค์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นเครื่องยืนยันและสนับสนุนพระเกียรติคุณที่ทรงได้รับในครั้งนี้ เช่น

"ฉันจะไปเรียนหมอละ เพราะว่าเป็นวิชาที่สนุกดี เรามีโอกาสรักษาคนได้ทั้งคนจนและคนมั่งมีและเจ้านายต่าง ๆ ได้เต็มที่ หมอทำการกุศลในการรักษาพยาบาลได้ดี...เมืองไทยเรา ถ้าเจ้านายทรงทำหน้าที่อย่างสามัญชนเข้าบ้าง เขาว่าเสียพระเกียรติ ฉันรู้สึกว่ามัวแต่จะรักษาพระเกียรติอยู่ก็ไม่ต้องทำงานอะไรกัน" นับได้ว่า**ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้ใฝ่ในการศึกษา** ทรงปฏิบัติพระองค์โดยยึดหลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา สมานัตตา อัตถจริยา เมื่อทรงประกอบกิจการใดทรงมุ่งมั่นพระทัยแน่วแน่ ทรงกระทำเต็มพระสติกำลังจนเป็นที่รักใคร่และยกย่อง ทรงวางพระองค์ได้อย่างเหมาะสมต่อกาละและเทศะเสมอ ทรงมีพระเมตตาแก่ราษฎรในทุกระดับ มิได้ถือพระองค์ จึงทรงเป็นแบบอย่างของผู้ใฝ่ในการศึกษา และต้นแบบแห่งการฝึกตน

ทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณา ทรงทุ่มเทพระสติปัญญาและพระราชทรัพย์ให้แก่งานการอุดมศึกษา ทรงสอน อบรม แสดงปาฐกถา ให้แก่นักเรียนแพทย์และยังพระราชทานทุนเพื่อการศึกษาค้นคว้าในต่างประเทศให้แก่นักเรียนทุน ทรงอบรมนักเรียนทุนไม่ให้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ดังพระดำรัสว่า *"เงินที่ฉันได้ใช้ออกมาเรียนหรือให้พวกเธอออกมาเรียนนี้ ไม่ใช่เงินของฉันแต่เป็นเงินของราษฎรเขาจ้างฉันให้ออกมาเรียน ฉะนั้นเธอต้องตั้งใจเรียนให้ดี ให้สำเร็จเพื่อจะได้กลับไปทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และขอให้ประหยัดใช้เงินเพื่อฉันจะได้มีเงินเหลือไว้ช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป"*

นอกจากนี้ยังพระราชทานเงินส่วนพระองค์เป็นค่าจ้างรายเดือนแก่อาจารย์ชาวต่างชาติ บริจาคเงินให้แก่โรงเรียนพยาบาลเพื่อปลูกสร้างอาคาร รวมทั้งค่าซ่อมแซม พระราชทาน *"ทุนเพื่อการสืบค้นคว้าและการสอนในโรงพยาบาลศิริราช"* เพื่อให้ผู้รับทุนได้ทำการฝึกฝนอย่างจริงจังและค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม

ทรงได้รับมอบหมายให้เจรจาความร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ เพื่อวางรากฐานการศึกษาไทยให้มั่นคง การเจรจาเป็นผลให้มูลนิธิฯ สนับสนุนเงินช่วยเหลือในการสร้างอาคารเรียน ให้ทุนไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ และสนับสนุนศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยจัดการเรียนการสอน การเจรจาดังกล่าวนำไปสู่ความร่วมมืออย่างจริงจัง จนกระทั่งผลิตบัณฑิตทางการแพทย์ที่มีคุณภาพเทียบเท่าระดับสากล

ทรงมีจิตวิญญาณการเป็นครู ทรงแสดงให้เห็นถึงหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทรงดำริว่าการศึกษาเป็นงานที่มีคนเป็นหัวใจหรือปัจจัยสำคัญ ทรงเน้นคุณค่าความเป็นคน ในการสอนต้องสอนคนเป็นหลัก เน้นประสบการณ์เป็นสำคัญ เครื่องมือเป็นส่วนประกอบ การศึกษาสิ่งใด ๆ ก็ตามต้องศึกษาให้รู้จริงถึงแก่นแท้ด้วยการฝึกหัดและปฏิบัติจึงถือเป็นการศึกษาที่แท้จริง การจัดการศึกษาต้องมีการวางรากฐานให้ดี ทรงอบรมสั่งสอนให้รู้จักคุณค่าของเวลา มีรับสั่งว่า *"เวลาเป็นของมีค่าเมื่อมันล่วงเลยไปแล้วมันจะไม่กลับมาอีก ถ้าเรามีโอกาสจะใช้มันให้เป็นประโยชน์แล้ว เราไม่ใช้มันก็เป็นที่น่าเสียดาย"*

ทรงมีความลึกซึ้งในเรื่องปรัชญา บทบาท หน้าที่และวิธีการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยในระดับสากล พระราชทานแนวคิดเรื่องหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่แท้จริง ๔ ประการ ดังรายงานความเห็นเรื่องการสำรวจการศึกษาเพื่อประกอบพระบรมราโชบายเรื่องการตั้งมหาวิทยาลัย ตอนหนึ่งว่า

"เมื่อจะดำริการมีมหาวิทยาลัยของประเทศนี้เองแล้ว เราควรพิจารณาว่า กิจของมหาวิทยาลัยนั้นมีอะไรบ้าง

๑. การเสาะหาวิชชาหรือเปิดโอกาสให้กุลบุตรได้เรียนทำการเสาะหาวิชชาเลี้ยงดูทำนุบำรุงนักปราชญ์ผู้สามารถเสาะหาวิชชาและใช้ผลอันนั้นมาสอนกุลบุตร ได้เปนกิจสำคัญที่สุดของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเปนสมองต้นความคิดของชาติ เปนสถานเลี้ยงคนดีของชาติ

๒. ผลของการเสาะหาวิชชานี้ ต้องเอามาวางเปนแบบแผนสำหรับความประพฤติของชาติทั้งในทางธรรมะและวิทยาศาสตร มหาวิทยาลัยเปนหลักตัวอย่างการเปนเครื่องวัด เปนที่เก็บรวบรวมและจำหน่ายเผยแผ่ความคิดของชาติของเราเอง และช่วยทำการติดต่อกับคณะที่มีหน้าที่คล้ายกันของนานาชาติ

๓. มหาวิทยาลัยมีกิจสอนกุลบุตร ศิลปวิทยาศาสตร เพื่อทำให้ผู้มาเรียนมีความรู้กว้างขวาง เห็นเหตุใกล้ไกลและใช้ความคิดที่ได้บังเกิดขึ้นด้วยการเรียนเปนผลประโยชน์แก่คณะ นอกจากนั้น มหาวิทยาลัยอาจจะตั้งโรงเรียนฝึกฝนวิชชาชีพย์บางชนิดที่ต้องมีพื้นศิลปวิทยาศาสตร

๔. มหาวิทยาลัยมีกิจสอบไล่กุลบุตรเพื่อวัดความรู้ความสามารถและรับรองเปนพยานโดยการให้ปริญญาแก่ผู้ที่สมควร

ตามที่ได้กล่าวมานี้ กิจการของมหาวิทยาลัยมีหัวข้อ ๔ ประการนี้ ในประเทศสยามมิได้รวมอยู่ในคณะ "มหาวิทยาลัย" แท้จริง "มหาวิทยาลัย" ทำแค่การสอนเท่านั้น ฉะนั้นเมื่อมีดำริจะมีมหาวิทยาลัยขึ้นจริง ๆ จึ่งต้องนับว่าเปนของใหม่และเปนของใหม่ที่ยังไม่เคยทำ ก่อนจะทำจึ่งควรรู้ต้นทุนเสียก่อน"

ทรงวางรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยในลักษณะเน้นการมีส่วนร่วม โดยกำหนดให้มี *"เสเนต"* (senate) เป็นคณะเลือกตั้ง มีหน้าที่เสนอความเห็นต่อสภาและมีสิทธิกำหนดข้อบังคับปกครองภายใน มีประธานจากสภาคณาจารย์ มีหน้าที่ช่วยอุปนายกจัดการปกครองภายใน จนกล่าวได้ว่า สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงนำเสนอหลักการ *"ธรรมาภิบาล"* ในการบริหารอุดมศึกษาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๗๒ และอีก ๗๐ ปีต่อมา เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้มีการปฏิรูปการศึกษา จึงให้ความสำคัญกับกระแสธรรมาภิบาลอีกครั้งหนึ่ง

ทรงมีความลึกซึ้งในงานวิจัย การนำผลการวิจัยไปสู่การบริหารจัดการศึกษา ดังจะเห็นได้จากบันทึกพระราชดำริเรื่อง *"การสำรวจการศึกษาเพื่อประกอบพระราโชบายเรื่องการตั้งมหาวิทยาลัย"* และ *"รายงานความเห็นเรื่องโครงการมหาวิทยาลัย"* ที่ทรงนำเสนอเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๔ กล่าวได้ว่าระบบการอุดมศึกษาในยุคแรกเริ่ม มักมีแนวพระดำริของสมเด็จพระบรมราชชนกด้วยเสมอ

ทรงเข้าพระทัยในระบบการศึกษาอย่างครบถ้วนรอบด้าน ด้วยทรงศึกษาอย่างกว้างขวางตั้งแต่ในพระบรมมหาราชวัง อังกฤษ เยอรมนี โรงเรียนทหารบก ทหารเรือ โรงเรียนสาธารณสุข โรงเรียนแพทย์ ทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็น **"อธิบดีกรมมหาวิทยาลัย"** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๖ ขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย ทรงแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ จากบรรดาผู้ไม่เห็นด้วยกับแนวทางการบริหารการศึกษาของพระองค์ เช่น ทรงเห็นว่ามหาวิทยาลัยของไทยไม่จำเป็นต้องเป็นแบบตะวันตก ควรสร้างตามความจำเป็นและความต้องการของประเทศ เช่น กสิกรรม พาณิชยกรรม

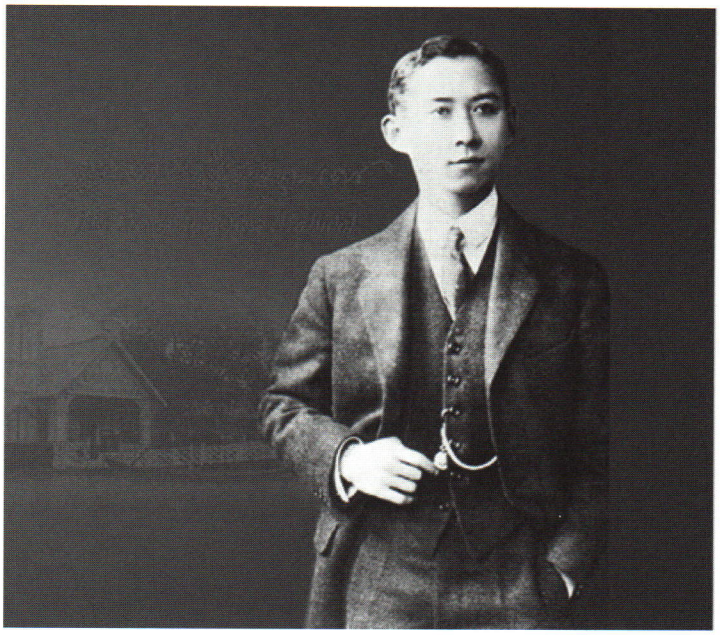

การฝึกหัดครู เป็นต้น ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้การศึกษากลมกลืนและต่อเนื่องตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่ง **"ข้าหลวงสำรวจการศึกษาทั่วไปของกระทรวงศึกษาธิการ"** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๗ ซึ่งมีสิทธิตรวจแนะนำงานต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการได้โดยไม่จำกัด

ขออัญเชิญพระดำรัสเกี่ยวกับความคิดเห็นด้านการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นลายพระหัตถ์ตอบนายซุ่นใช้ แม้นมาษ ลงวันที่ ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ แสดงถึงความเข้าพระทัยในระบบการศึกษาไทย ดังความตอนหนึ่งว่า

"การศึกษานั้นเป็นคุณล้ำเลิศและของดีทุกอย่างต้องมีราคาสูง ถ้าไม่มีราคาสูงจะดีอย่างไรได้ การตั้งโรงเรียนและจะบำรุงให้ดีขึ้นก็ต้องการเงินบำรุงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้รับผลประโยชน์จะต้องเป็นผู้บำรุง จึงต้องเก็บเงินจากผู้ที่จะเข้าเรียน จริงอยู่รัฐบาลมีกิจที่จะให้การศึกษาแก่ราษฎร จึงได้การเก็บเงินรัชชูปการจากราษฎรชายฉกรรจ์ทุกคนและเก็บเงินค่าศึกษาพลีโดยเฉพาะในบางมณฑล เพื่อทำการศึกษาสำหรับประชาชน ราษฎรของเราจนและยังมีความนิยมน้อยในการศึกษา จึงต้องเก็บแต่น้อย เมื่อเก็บได้น้อยจำจะต้องมีโรงเรียนที่มีหลักสูตรแต่ชั้นต่ำ คือปฐมศึกษาเท่านั้น... ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงมุ่งบำรุงปฐมศึกษาเป็นส่วนมาก จะเก็บเงินจากหมู่มากมาบำรุงโรงเรียนมัธยมสูง ๆ ...สำหรับชนหมู่เล็กนั้นเชื่อว่าไม่ถูกธรรมของการปกครอง..."

พระกรุณาธิคุณต่าง ๆ ดังที่พรรณนามาข้างต้นนี้ นับเป็นคุณูปการแก่ชาติบ้านเมืองอย่างยิ่ง พระเกียรติคุณเป็นที่ประจักษ์ชัดในพระสมัญญา **"พระบิดาแห่งการอุดมศึกษาไทย"** ชาวไทยทั้งมวลจึงมิอาจลืมเลือน

๑๙ มีนาคม ๒๕๕๕

๑๕๐ ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

ตอนที่ ๑

วันที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ เป็นมงคลสมัยครบรอบ ๑๕๐ ปี คล้ายวันประสูติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ คนไทยพระองค์แรกที่ได้รับการประกาศเกียรติคุณยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก จากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก และระหว่างวันที่ ๒๑ มิถุนายน ถึงวันที่ ๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลองในโอกาสครบ ๑๕๐ ปี วันประสูติ และครบ ๕๐ ปี การประกาศเกียรติคุณยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกดังกล่าว โดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าของเรื่อง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ กับเจ้าจอมมารดาซุ่ม ธิดาพระยาอัพภันตริกามาตย์ (ดิศ โรจนดิศ) ประสูติในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๐๕ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖ สิริพระชันษา ๘๑ ปี ทรงเป็นต้นราชสกุล **ดิศกุล** ทรงเป็นกำลังสำคัญในการสนองพระบรมราโชบายการบริหารและพัฒนาประเทศ ในรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ทั้งด้านการทหาร การศึกษา การปกครอง ทั้งทรงใฝ่พระทัยในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี จนทรงได้รับพระสมัญญาว่า **"พระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ไทย"**

พระเกียรติคุณของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นั้นได้มีผู้เรียบเรียงไว้เป็นอันมาก แต่ที่ได้ประมวลไว้โดยบริสุทธิ์บริบูรณ์เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ **ประกาศพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ของ**

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ในการสถาปนาพระอิสริยยศ ตั้งกรม และเลื่อนกรม ที่พระราชทานไว้โดยลำดับ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการสถาปนาพระอิสริยยศตั้งกรม พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ผู้มีพระชันษาเพียง ๒๔ ปี เป็น **พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ** เป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๙ ด้วยมีพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ได้ทรงศึกษาวิชาทหาร ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์มาแต่ยังทรงพระเยาว์ จนได้ทรงเป็นนายทหารและเป็นผู้บัญชาการ**กรมทหารมหาดเล็ก**มาช้านาน ครั้นเมื่อโปรดให้ตั้ง**กรมแผนที่**เพื่อฝึกหัดคนไทยให้ทำแผนที่พระราชอาณาเขตให้เรียบร้อยมั่นคง กับในส่วน**กรมกองแก้วจินดา** ที่โปรดให้จัดปืนใหญ่ทั้งเก่าและใหม่ซึ่งยังใช้งานได้ มาซ่อมบำรุงทำรางตั้งเรียงประจำโรงไว้เป็นเครื่องศัสตราวุธสำหรับป้องกันพระนครนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ก็ทรงจัดการได้เรียบร้อยทั้ง ๒ กรมเป็นประโยชน์แก่ราชการเป็นอันมาก ครั้นต่อมาได้รับกระแสพระราชดำริและพระบรมราชโองการให้ตั้ง**โรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์และบุตรข้าราชการ ตลอดจนโรงเรียนสำหรับราษฎร** ก็ทรงจัดตั้งโรงเรียนและจัดการเล่าเรียนให้แพร่หลาย จัดวิธีสอบไล่หนังสือซึ่งไม่เคยมีมาก่อน อันเป็นคุณประโยชน์แก่แผ่นดิน และแก่ตัวผู้เล่าเรียน ทั้งเป็นพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๔๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการสถาปนาพระอิสริยยศ เลื่อนกรม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพเป็น **พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ** ด้วยมีพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ทรงปฏิบัติราชการทหารในตำแหน่ง **นายพลตรีผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก** แล้วยังทรงจัดการโรงเรียนทั้งปวงจนได้ตั้งเป็น**กรมศึกษาธิการ** ทรงเป็นกรรมการจัดตั้ง**โรงพยาบาล** และยังจัดการ**กรมสังฆการีและธรรมการ** เมื่อรวมกรมเหล่านี้เข้าเป็น**กระทรวงธรรมการ** จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ย้ายจากหน้าที่ราชการทหารบกมาเป็น**อธิบดีกระทรวงธรรมการ** ก็ได้ทรงจัดระเบียบหน้าที่ราชการในกระทรวงที่ตั้งขึ้นใหม่ วางระบบการศึกษา จนถึงทรงแต่งตำราเรียน มีแบบเรียนเร็ว เป็นต้น เมื่อทรงรับตำแหน่ง**ราชทูตพิเศษ**ไปยังนานาประเทศในยุโรป ก็ได้ทรงดูงานการศึกษาในประเทศนั้น ๆ ด้วย ต่อมาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็น**เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย** ก็ทรงรับสนองพระราชดำริในการจัดการปกครองพระราชอาณาเขตให้มั่นคง ยกหัวเมืองจากกลาโหมและกรมท่ามารวมในกระทรวงมหาดไทย แบ่งพระราชอาณาเขตเป็นมณฑล อันนับเป็นการยากยิ่ง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ก็มีพระอุตสาหวิริยะ ศึกษาแบบอย่างความเป็นไป

ทั้งภายในและภายนอกประเทศ **"กอปรด้วยพระสติปัญญาตริตรองเลือกฟั้น ทั้งมีความซื่อตรงดำรงในความสัตย์สุจริต มิได้หนักไปในอคติทั้งปวง"** เป็นเหตุให้เจริญพระเดชานุภาพ เป็นความสุขแก่ราษฎรทั้งปวง นับเป็นความชอบพิเศษยิ่งใหญ่ ส่วนการเสด็จพระราชดำเนินประพาสแห่งใดทั้งภายในภายนอกประเทศ ก็ทรงจัดการให้เป็นที่สะดวกสบายทุกครั้ง ในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรป ก็ได้ทรงเป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ด้วย

ครั้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้สถาปนาพระอิสริยยศ เลื่อนกรม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เป็น**พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระดำรงราชานุภาพ** ในพุทธศักราช ๒๔๕๔ ด้วยทรงปฏิบัติราชการแผ่นดินและราชการในพระองค์เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สืบมาจนถึงรัชกาลของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นราชการในหน้าที่เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย หรือ**การศึกษา** เช่น การจัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน การจัดตั้งเสือป่าและลูกเสือในหัวเมือง ทั้งมีพระอัธยาศัยสุขุมรอบคอบ กอปรด้วยพระสติปัญญา อุตสาหวิริยภาพ ตั้งพระองค์ไว้ในที่อันสมควรต่อชนทุกชั้น

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ได้รับพระบรมราชโองการสถาปนาพระอิสริยยศ เลื่อนกรมอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ด้วยมีพระราชดำริว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็นพระบรมวงศ์พระองค์หนึ่ง ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงฝึกสอนรัฐประศาสโนบายต่าง ๆ แล้วทรงสามารถรับราชการสนองพระเดชพระคุณได้ดังพระราชหฤทัยในตำแหน่งต่าง ๆ จนถึงได้เป็นเสนาบดีตำแหน่งสำคัญมาแต่ในรัชกาลที่ ๕ นั้น โดยเฉพาะตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยที่ทรงเป็นสืบมาถึง ๒๓ ปี จนทรงอ่อนพระกำลัง รู้สึกพระองค์ว่าไม่สามารถทำราชการในตำแหน่งสำคัญให้เรียบร้อยได้ดังแต่ก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็น**เสนาบดีที่ปรึกษา** แล้วทรงมอบหมายให้อำนวยการจัด**หอพระสมุดสำหรับพระนคร** ซึ่งไม่เป็นงานหนักเกินพระกำลัง ก็ได้ทรงพระอุตสาหะรวบรวมตรวจค้นเรื่องโบราณคดีและวรรณคดีต่าง ๆ ทั้งทรงพระนิพนธ์หนังสือไว้เป็นแบบฉบับหลายเรื่อง เป็นเหตุให้เกิดความนิยมในการพิมพ์หนังสือแจกวิชาความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนจนทุกวันนี้ ครั้นเมื่อหายประชวรก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กลับเข้ารับราชการ เป็น**กรรมการสภาการคลัง กรรมการทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กรรมการองคมนตรีตรวจงบประมาณเงินแผ่นดิน เสนาบดีกระทรวงมุรธาธรและที่ปรึกษาผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร** เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ

มาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็น**อภิรัฐมนตรี** ในอภิรัฐมนตรีสภา ส่วนหอสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งเจริญเป็นหลักฐานมั่นคง

แล้ว โปรดให้ขยายการบำรุงวิชาในแผนกอื่น ๆ โดยตั้งเป็นราชบัณฑิตยสภา มีแผนกวรรณคดี แผนกโบราณคดี แผนกศิลปากร ทรงแต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็น**นายกราชบัณฑิตยสภา** ความเจริญในวิชาต่าง ๆ ก็เกิดดังพระราชประสงค์ เป็นการเพิ่มพูนเกียรติยศของบ้านเมืองด้วยสถานหนึ่ง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ จึงควรแก่การยกย่องพระเกียรติคุณที่ทรงคุ้นเคยราชการหาผู้อื่นเสมอเหมือนได้ยาก เพราะทรงปฏิบัติราชการในตำแหน่งสำคัญมาช้านานถึง ๓ รัชกาล ได้ทรงทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองเป็นอันมาก แม้ทรงเจริญพระชนมายุมากแล้วก็นับว่าทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ที่เป็นหลักราชการ เป็นที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย และเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งปวง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการสถาปนาพระอิสริยยศ เลื่อนกรม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็น **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ศักดินา ๓๕๐๐๐ เป็นพิเศษ ในตำแหน่งพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง** มีพระนามปรากฏในพระสุพรรณบัฏว่า

“สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อิสสริยลาภบดินทร สยามวิชิตินทรวโรปการ มโหฬารรัฐประศาสน์ ปิยมหาราชวรานุศิษฏ์ ไพศาลราชกฤตการี โบราณคดีปวัตติศาตรโกศล คัมภีรนิพนธนิรุกติปฏิภาน ราชบัณฑิตวิธานนิติธรรมสมรรถ ศึกษาภิวัฒนปิยวาที ขันติสัตยตรีสุจริตธาดา วิมลรัตนปัญญาอาชวาศรัย พุทธาธิไตรสรณาทร พิเศษคุณาภรณ์ธรรมิกนาถบพิตรฯ”

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับ
เฉลิมพระยศเจ้านาย เล่ม ๒,
๒๕๓๘, หน้า ๒๗๙)

พระเทพโมลี วัดเทพศิรินทราวาส ได้แปลความหมายของพระนามไว้ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ	
อิสสริยลาภบดินทร	ทรงยิ่งใหญ่ด้วยพระอิสริยลาภ
สยามวิชิตินทรวโรปการ	ทรงพระอุปการะพระเจ้าแผ่นดินสยามรัฐ
มโหฬารรัฐประศาสน์	ทรงเจนจัดรัฐประศาสน์อย่างมโหฬาร
ปิยมหาราชวรานุศิษฏ์	สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าทรงอบรมสั่งสอน
ไพศาลราชกฤตการี	ทรงกระทำราชกิจมากมายไพศาล
โบราณคดีปวัตติศาตรโกศล	ทรงรอบรู้ในโบราณคดีและประวัติศาสตร์

คัมภีรนิพนธนิรุกติปฏิภาน ทรงนิพนธ์ตำราวิทยาการแตกฉานในภาษาและปฏิภาณวาจาโต้ตอบ
ราชบัณฑิตวิธานนิติธรรมสมรรถ ทรงเป็นนายกจัดการราชบัณฑิตยสภาสามารถในนีติธรรม
ศึกษาภิวัฒนปิยวาที ทรงจัดการศึกษาให้เจริญยิ่ง มีพระวาจาเป็นที่รัก
ขันติสัตยตรีสุจริตธาดา ทรงดำรงไว้ซึ่งขันติสัจจะแลสุจริตทั้ง ๓ ประการ
วิมลรัตนปัญญาอาชวาศรัย พระปรีชาญาณบริสุทธิ์ดุจรัตนะ ทั้งพระอัธยาศัยก็ซื่อตรง
พุทธาทิไตรสรณาทร ทรงมั่นคงในพระไตรสรณะมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น
พิเศษคุณาภรณ์ธรรมิกนาถบพิตร ทรงเป็นบพิตรธรรมิกนาถ ประดับด้วยพระคุณาภรณ์พิเศษ ทั้งหลายนี้ฯ

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, ๒๕๑๙)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาพระอิสริยยศแรกทรงกรมในพระนาม **"กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ"** ในความหมายว่า **ผู้ดำรงอานุภาพของพระราชา**นั้น ทั้งองค์ผู้พระราชทานนาม และองค์ผู้รับพระราชทานที่เพิ่งจะมีพระชันษาเพียง ๒๔ ปี ก็คงจะมิได้ทรงคาดคิดว่า พระนามอันเปรียบเสมือนพระพรชัยมงคลอันศักดิ์สิทธิ์นั้น จะได้ปกเกล้าปกกระหม่อมผู้ได้รับพระราชทานให้ได้เป็น *"ผู้ดำรงอานุภาพของพระราชา"* สืบเนื่องกันถึง ๓ รัชกาล แม้จนบั้นปลายพระชนมชีพจะมิได้ทรงรับราชการแล้ว และต้องทรงจากประเทศไทยไปประทับที่ปีนัง ก็ยังทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ผู้เปี่ยมด้วยความจงรักภักดี เมื่อมีโอกาสได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายดอกไม้ธูปเทียนแพ แด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และสมเด็จพระอนุชาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน เมื่อเสด็จผ่านปีนังเพื่อนิวัตประเทศไทยเป็นครั้งแรกหลังจากทรงรับสิริราชสมบัติ

ตอนที่ ๒

*พระเกียรติคุณของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อันปรากฏในพระสุพรรณบัฏ และประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา ตั้งกรมเลื่อนกรมแต่ละคราว ดังได้กล่าวถึงในบทความ**ตอนที่ ๑** นั้น พระเกียรติคุณแต่ละด้านมีรายละเอียดเป็นมาอย่างใด ปรากฏในพระนิพนธ์หลายเล่ม แต่ที่แสดงถึงความคิดและปรัชญาการดำเนินงาน ตลอดจนพระวิสัยทัศน์ของพระองค์ท่านอย่างชัดเจนนั้น คือ บันทึกของพระธิดา หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ผู้สนองงานติดตามรับใช้ใกล้ชิดจนตลอดพระชนมชีพของพระบิดา ได้ฟังรับสั่งที่อาจไม่ปรากฏในพระนิพนธ์อื่น เพราะเป็นเรื่องที่พ่อเล่าให้ลูกฟัง รวมทั้งจากพระประสบการณ์และข้อสังเกตของหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล เองด้วย*

พระนิพนธ์เล่มหนึ่งของหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ผู้สนใจศึกษา คือเรื่อง **"สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ"** แรกเริ่มนั้นทรงเขียนเป็นตอน ๆ ออกอากาศทางสถานีวิทยุรักษาดินแดน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๑ จบแล้วรวมพิมพ์เป็นเล่ม *(สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ ๒๕๑๙)* การพิมพ์ครั้งต่อ ๆ มารู้จักกันในชื่อหนังสือ *"พระประวัติลูกเล่า"*

พระประวัติที่หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงบันทึกไว้นั้น เริ่มแต่ประสูติ การทรงงานด้านต่าง ๆ จนทรงพ้นจากราชการ เสด็จไปประทับที่ปีนัง ในที่สุดก็เสด็จกลับเมืองไทย และสิ้นพระชนม์ พระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติตลอดจนพระอัธยาศัย เทียบตามคำแปลพระนามแต่ละวรรคในพระสุพรรณบัฏได้อย่างบริบูรณ์ ดังจะยกมากล่าวพอสังเขป แต่เพื่อให้การลำดับความไม่สับสน จึงจะไม่กล่าวเรียงตามลำดับวรรคในพระนาม หากจะกล่าวเรียงไปตามลำดับเหตุการณ์

"ไพศาลราชกฤตารี – ทรงกระทำราชกิจมากมายไพศาล"

ทรงสนองพระบรมราโชบายด้านต่าง ๆ ตลอด ๓ รัชกาล

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเริ่มเรียน ก.ข. เมื่อพระชันษาได้ ๓ ปี พอผสมตัวได้แล้วก็ทรง *"ขึ้นสมุด"* โดยอ่านหนังสือเล่ม เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา จนพระชันษาได้ ๘ ปี ทรงเรียนอักษรขอมอยู่ปีหนึ่ง แล้วทรงเรียนภาษาอังกฤษอีก ๔ ปี หลังโสกันต์แล้ว ทรงผนวชสามเณรตามธรรมเนียมราชกุมารในสมัยนั้น ลาผนวชแล้วทรงเข้ารับราชการเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกเมื่อพระชันษา ๑๔ ปี เป็นอันว่าทรงจบการศึกษาขั้นต้นเพียงนั้น ความรู้ต่อมาทรงได้จากการอ่านเขียนเรียนรู้ด้วยพระองค์เอง ประกอบด้วยพระอัจฉริยภาพในพระองค์ จึงทรงสนองพระบรมราโชบายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้วางพระราชหฤทัยให้ทรงทำถวายอย่างหลากหลายและประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี จนทรงได้รับพระมหากรุณา ทรงสถาปนาตั้งกรมครั้งแรกเป็นกรมขุนเมื่อพระชันษา ๒๔ ปี ทรงเป็นนายพลตรีเมื่อพระชันษา ๒๖ ปี ทรงเป็นเสนาบดีเมื่อพระชันษา ๒๘ ปี และทรงเป็นเอกอัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระองค์ไปเจริญพระราชไมตรีกับราชสำนักต่าง ๆ ในยุโรป เมื่อพระชันษา ๒๙ ปี ตำแหน่งสุดท้ายคือ ทรงเป็นนายกราชบัณฑิตยสภา

"ศึกษาภิวัฒนปิยวาที – ทรงจัดการศึกษาให้เจริญยิ่ง มีพระวาจาเป็นที่รัก"

จากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบสู่กรมศึกษาธิการ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเริ่มรับราชการในกรมทหารมหาดเล็กจนดำรงพระยศพลตรี ได้ทรงปรับปรุงกรมกองแก้วจินดา (ทหารปืนใหญ่) ตั้งกรมแผนที่ เพื่อทำแผนที่ราชอาณาเขตประเทศสยามตามมาตรฐานสากล และที่สำคัญคือ ทรงจัดการให้ทหารมหาดเล็กได้เรียนหนังสือ โดยขอพระราชทานพระตำหนักสวนกุหลาบตั้งเป็นโรงเรียน ทรงดำรงตำแหน่งผู้จัดการโรงเรียน ทรงกำหนดหลักสูตร จัดหาครูมาสอน บางครั้งต้องทรงสอนเอง ทรงจัดการสอบไล่นักเรียนขึ้นเป็นครั้งแรก โดยทรงร่างข้อสอบ ทรงสอบนักเรียน และจัดทำประกาศนียบัตรด้วยพระองค์เองทั้งสิ้น

กล่าวถึงหลักสูตรในสมัยนั้นยังไม่มีผู้เข้าใจความหมายของคำว่า *"หลักสูตร"* ด้วยซ้ำ เมื่อจะทรงจัดเรื่องใดเข้าหลักสูตร ก็จะทรงทดลองกับเด็กเสียก่อน ฉะนั้นที่วังของพระองค์ท่านจึงมีโรงเรียนเล็ก ๆ ห้องเดียวอยู่หลังหนึ่ง คงเปรียบได้ดังโรงเรียนสาธิต เพราะหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงเล่าว่า

"พวกลูก ๆ ตั้งแต่ของพระองค์ท่านและลูกคนในวัง ก็เป็นผู้สำหรับทดลองทั้งนั้น... ครูก็มีต่าง ๆ บางคนสอนอย่างนั้นดี บางคนสอนอย่างนี้ดี มีขุนบัญญัติฯ คนหนึ่งสอน ก.ข. ดีนัก แม้เด็กจะเกเรอย่างไรครูก็มีวิธีสอนจนอ่านได้ดีและเร็วด้วย"

ครั้นพระชันษาได้ ๒๐ ปี ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ เสด็จไปทรงจำพรรษาที่วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ บางปะอิน ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กชาวนามาเรียนหนังสือที่วัดโดยใช้หนังสือ *"มูลบทบรรพกิจ"* แต่อ่านไม่ได้นอกจากท่องชี้ไปตามเรื่องว่า ก ก่ ก้ ก๊ ก๋ แต่ชี้ก็ไม่ถูกตัว เพราะเด็กมีเวลามาเรียนเพียงปีละ ๓ เดือน ถึงหน้าทำนาก็กลับไปช่วยพ่อแม่ กลับมาเรียนใหม่ก็ลืมหมด ต้องตั้งต้นกันใหม่ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงเล่าว่า

"เป็นเหตุให้ท่านทรงคิด ***แบบเรียนเร็ว*** *ขึ้น เพื่อจะให้อ่านได้ภายใน ๓ เดือน และเอาของที่จำได้ง่าย เช่น ก.ไก่ ข.ไข่ ซึ่งเด็กเห็นอยู่เสมอ ๆ แล้วช่วยความจำให้เร็วขึ้น ส่วนในเนื้อเรื่องก็ทรงเลือกเอาแต่ที่จับใจเด็กเป็นประมาณ เพราะธรรมชาติของเด็กไม่สามารถจะเข้าใจคติธรรมได้นอกจากชอบการตื่นเต้น จึงทรงผูกเรื่อง เช่น ตาโป๊ขาเป๋ ตาหวังหลังโกง เป็นต้น เพื่อให้เด็กเห็นว่าแม้คนพิการก็ยังทำอะไร ๆ ได้"*

ในพุทธศักราช ๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์ท่านย้ายไปเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการและกำกับการธรรมการมีตำแหน่งเทียบเท่าเสนาบดี แม้ยังไม่ได้ประกาศตั้งเป็นกระทรวง แต่ก็เป็นตำแหน่งที่เข้าประชุมเสนาบดีสภาด้วย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการศึกษาของชาติในเบื้องต้นว่า

"ต้องดูความต้องการของประเทศว่าเรายังขาดคนชนิดใด ถ้ากระทรวงศึกษาธิการทำคนให้แก่ประเทศได้ถูกต้องตามเวลาแล้ว บ้านเมืองจะเจริญเร็ว และคนก็จะมีงานทำโดยทั่วถึงกัน"

ในเวลานั้นคนอ่านออกเขียนได้มีน้อย เมื่อมีเหตุจำเป็นต้องเขียนใบบอกราชการ ก็ต้องไปเขียนที่วัด เพราะพวกพระต้องรู้หนังสือเพื่อแปลบาลีเป็นภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการจึงสร้างคนให้ **"อ่านออกเขียนได้"** เมื่อเริ่มจัดการปกครองแบบใหม่ในพุทธศักราช ๒๔๓๕ ก็จัดคนที่อ่านออกเขียนได้ส่งให้กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงต่าง ๆ ได้ทั่วประเทศต่อเนื่องมา คนจึงมีงานทำกันทั่วถึง

แต่ในสองปีต่อมา เมื่อบ้านเมืองเริ่มเกิดวิกฤตการณ์กรณีพิพาทดินแดนกับฝรั่งเศส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงได้รับพระบรมราชโองการให้ไปเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยโดยมิได้มีพระราชดำรัสถามความสมัครใจ ด้วยมีพระราชกระแสว่า

"กรมดำรง ฉันเชื่อว่าเธอจะทำการศึกษาได้สำเร็จ แต่บัดนี้บ้านเมืองอยู่ในอันตราย ถ้าเราตกไปเป็นข้าเขาอื่น การศึกษาที่เธอรักจะอยู่ที่ไหน ใครเขาเป็นนายเขาก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามพอใจเขา เรามาช่วยกันรักษาชีวิตของประเทศไว้จะไม่ดีกว่าหรือ"

"มโหฬารรัฐประศาสน์ – ทรงเจนจัดรัฐประศาสน์อย่างมโหฬาร"

สู่กระทรวงมหาดไทย – ทรงตั้งเมืองและทรงตั้งคน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่แรกตั้งกระทรวง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๕ ขณะพระชันษาเพียง ๓๐ ปี เมืองต่าง ๆ ที่เคยสังกัดกระทรวงกลาโหมและกรมท่าได้รวมมาอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทยทั้งหมด ในชั้นแรกทรงกำหนดที่ตั้งมณฑล จังหวัด และอำเภอ ในท้องที่ต่าง ๆ โดยใช้แผนที่สยาม ซึ่งได้ทรงควบคุมเจ้าหน้าที่ฝรั่งและไทยร่วมกันสำรวจจัดทำไว้เมื่อทรงตั้งกรมแผนที่ขึ้นในพุทธศักราช ๒๔๒๘ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงบันทึกตามที่พระบิดาเล่าประทานว่า

"เอาแผนที่ปูขึ้นบนโต๊ะ มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระองค์ท่าน ๒ พระองค์เท่านั้น ยืนคิดตามแผนที่ว่าจะเอาภูเขาและทางน้ำเป็นขอบเขตของมณฑลและจังหวัด แล้วจึงลงมือออกตรวจท้องที่และเลือกคนทำงาน"

การตั้งเมืองนั้นโบราณเขาเอาที่มีน้ำและที่ราบทำนาได้เป็นหลัก และระยะเมืองก็เอาเกณฑ์เดินด้วยเท้าแต่เช้ามืดถึงเย็นเป็นที่หยุดพัก ระยะทางจึงอยู่ในระยะ ๖๐ กิโลเมตรเสมอดังเช่นนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี เป็นต้น ในสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ทรงเอาความสะดวกของราษฎรเป็นหลัก เช่น ถ้าทางน้ำเปลี่ยนใหม่ ไม่สะดวกแก่การคมนาคม ราษฎรมักจะย้ายไปตามน้ำ ถ้าเลือกที่ได้ถูกต้องมั่นคงก็ย้ายเมืองตามไป ถ้าไม่ถูกต้องก็แก้ไขชี้แจงให้เข้าใจกัน

การเสด็จออกตรวจราชการ ขณะนั้นมีรถไฟไปถึงเพียงอยุธยาและโคราช นอกนั้นต้องใช้ช้าง ม้า เกวียน เรือ แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็เสด็จตรวจราชการได้ทั่วทุกเมืองยกเว้นเมืองเลย โปรดว่า เสภาขุนช้างขุนแผน นั้นแผนที่ดีนัก ทรงเคยให้สำรวจท้องที่

เป็นถูกต้องทุกหมู่บ้านและอำเภอ ด้วยเหตุนี้จึงทรงเห็นว่า ไม่ควรจะเปลี่ยนชื่อท้องที่ เพราะทำให้เสียความรู้ในทางพงศาวดารว่าเป็นแห่งหนตำบลใดแน่

ส่วนเรื่องการตั้งคน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงถือว่า **การเลือกคน**ให้ถูกที่เป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ โดยทรงย้ำกับพวกเทศาภิบาลและข้าราชการเสมอว่า

"การเลือกคนใช้ให้เหมาะแก่ตำแหน่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้เป็นนายคน การที่จะรู้ว่าถูกหรือผิดนั้นจะต้องขยันเอาใจใส่ดูอยู่เสมอว่าผลงานที่เขาทำนั้นเป็นอย่างไร ถ้าเขาทำได้ดีต้องยอมให้ว่าเป็นความดีของเขาเอง เราจะรับเอาได้แต่เพียงว่าเลือกคนถูก ถ้าเขาทำผิดเราต้องรับเสียเองว่าเพราะเราเลือกเขา เขาจึงมีโอกาสทำผิด ทั้งนี้เพราะอำนาจอยู่ที่ไหน ความรับผิดชอบต้องอยู่ที่นั่นด้วย"

เมื่อมีผู้ทูลถามว่าทรงมีเกณฑ์อะไรเลือกคน จึงเลือกได้ถูกเสมอ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล พระธิดา ทรงเล่าว่า โดยมากท่านตอบด้วยทรงพระสรวล แต่กับพระโอรสธิดาทรงอธิบายว่า

"ถ้าเรียกผู้ใดมาสั่งงานจะให้ไปรับตำแหน่งใหม่ ผู้นั้นตอบรับว่าได้โดยเร็ว และอ้ายนั่นก็ทำได้ อ้ายนี่ก็ง่ายละก็ เตรียมหาคนใหม่ไว้ได้ทันที แต่ถ้าคนใดหนักใจซักถามถี่ถ้วน เห็นความลำบากละก็เรานอนตาหลับได้"

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงทำงานกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นงานที่สำคัญที่สุดในพระชนมชีพของพระองค์ท่าน คือการจัดการปกครองแบบใหม่อยู่ถึง ๒๓ ปี ทรงตั้งมณฑล ๑๘ มณฑล จังหวัด ๗๑ จังหวัด การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและกำนันก็ทรงวางแบบไว้ เพื่อฝึกหัดให้เป็นประชาธิปไตย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงงานหนักจนทรงพระประชวรในพุทธศักราช ๒๔๕๗ ต้องทรงลาพักราชการ ก่อนที่จะกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในปีต่อมา

"โบราณคดีปวัตติศาตรโกศล – ทรงรอบรู้ในโบราณคดีและประวัติศาสตร์"

ทรงพัฒนาหอสมุดสำหรับพระนครและโบราณคดี

หลังทรงพ้นจากงานหนักของกระทรวงมหาดไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดูแลงานหอสมุดสำหรับพระนคร ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชวังบวรสถานมงคลให้เป็นพิพิธภัณฑ์ ก็ทรงขอให้ทรงช่วยจัดพิพิธภัณฑ์ด้วย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเริ่มงานพัฒนาหอสมุดสำหรับพระนครด้วยการทรงอ่านหนังสือที่มีอยู่ในหอสมุดขณะนั้นทั้งหมดแล้วทรงจัดหาหนังสือเก่าเพิ่มเติม ทั้งประกาศรับซื้อและส่งคนออกเสาะหา ทรงขอยืมตู้ลายรดน้ำจากวัดต่าง ๆ มาตั้งแสดงโดยติดป้ายชื่อผู้ให้ยืม แล้วนิมนต์พระมาชม จึงก่อให้เกิดศรัทธามีผู้ส่งตู้ลายรดน้ำมาถวายมากขึ้น

จนได้ตู้ใส่หนังสือเต็มหอสมุด ส่วนการจัดพิมพ์หนังสือ ทรงชักชวนเจ้านายพี่น้องและข้าราชการผู้ใหญ่ให้พิมพ์หนังสือแจกเป็นวิทยาทานในโอกาสต่าง ๆ โดยหอสมุดรับจัดพิมพ์ให้เสร็จ ขอแต่ให้มอบหนังสือแก่หอสมุดร้อยละ ๒๐ ทรงเปิดห้องขายหนังสือเหล่านี้ในราคาถูกเพื่อให้นักเรียนซื้อได้ ก็ได้เงินเข้าหอสมุดเป็นจำนวนไม่น้อย นอกจากนี้ยังทรงสนับสนุนการค้นคว้าเรียบเรียงเรื่องใหม่ ๆ ทั้งทรงแจ้งไปยังหอสมุดในต่างประเทศให้ช่วยตรวจหาเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทยแล้วคัดสำเนาส่งมาให้โดยมีค่าสมนาคุณตามสมควร

ส่วนเรื่องโบราณสถาน หากเป็นเมืองไม่ไกลนัก โปรดเสด็จไปทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง หากเป็นเมืองไกล จะทรงสั่งเจ้าเมืองและนายอำเภอให้แจ้งแก่พรานป่าว่าถ้าผู้ใดพบโบราณวัตถุสถานที่ใดให้รายงานมาและได้รับรางวัลตามค่าของโบราณวัตถุสถานนั้น ๆ จึงได้พบศิลาจารึกเป็นจำนวนมาก และโปรดให้ทำสำเนาเพื่อมอบผู้รู้ให้อ่านแปลต่อไป

งานรวบรวมหนังสือและเอกสารสำคัญอันเป็นมรดกของชาติที่ทรงริเริ่มไว้อีก ๒ เรื่อง แต่ยังไม่สำเร็จเรียบร้อย คือ งาน**หอรูป** ทั้งรูปคน เหตุการณ์ และสถานที่ โดยทรงขอสำเนารูปและฟิล์มกระจกจากร้านถ่ายรูป รูปส่วนพระองค์ และฟิล์มกระจกของหลวงครั้งรัชกาลที่ ๕ มารวมเก็บรักษา หาผู้รู้มาทำคำอธิบายรูป ส่วนงาน**หอจดหมายเหตุ** เป็นการรวบรวมเอกสารราชการที่อายุเกิน ๒๕ ปี จากกระทรวงต่าง ๆ มาคัดเลือกจัดเข้าแฟ้มเรียงวันเดือนปี

"ราชบัณฑิตวิธานนิติธรรมสมรรถ – ทรงเป็นนายกจัดการราชบัณฑิตยสภา"

ทรงงานราชบัณฑิตยสภา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นนายกราชบัณฑิตยสภาพระองค์แรก ซึ่งรวมการดำเนินงานวรรณคดี พิพิธภัณฑ์ และศิลปากรไว้ในสังกัดเดียวกัน โดยเฉพาะงานจัดพิพิธภัณฑสถานที่พระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งขณะนั้นอาคารสถานที่ชำรุดทรุดโทรมมาก ไม่มีงบประมาณซ่อมแซม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้พระธิดาจัดเครื่องน้ำชาไปเลี้ยงกลุ่มพ่อค้าฝรั่ง แขก จีน ที่ทรงเชิญมาให้ช่วยกันดูสถานที่และช่วยเหลือตามกำลัง ก็มีผู้ขนไม้ กระเบื้อง ปูนซิเมนต์ ฯลฯ มาให้มากมาย ครั้นซ่อมสถานที่เรียบร้อยแล้ว ก็ทรงขอตู้โต๊ะจากเจ้านายพี่น้อง หากเป็นเรื่องทางศาสนาก็ทรงขอพระสงฆ์ ส่วนสิ่งของจัดแสดงนอกจากที่มีอยู่เดิมก็ทรงใช้วิธี *"ขอยืม"* มาตั้งแสดง หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล พระธิดา ทรงกล่าวว่า *"ของอื่น ๆ สิ่งไรไม่มีท่านก็ขนไปจากวังจนเกือบ ๆ จะหมด"* เมื่อจัดพิพิธภัณฑ์เสร็จ ก็เกิดปัญหาคนไม่เข้าไปดู โปรดให้พระธิดาจัดอาหารว่างและเครื่องดื่มไปขาย ของไทยที่ทำจากหัวเมืองต่าง ๆ ก็นำมาฝากขายได้ เพราะเมื่อนักท่องเที่ยวมา ก็ไปดูพิพิธภัณฑ์ด้วย เมื่อฝรั่งอยากรับประทานของไทย ๆ มา คนไทยก็มาด้วย

"คัมภีรนิพนธนิรุกติปฏิภาน – ทรงนิพนธ์ตำราวิทยาการแตกฉานในภาษาและปฏิภาณวาจาโต้ตอบ"

พระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงรับการศึกษาตามแบบราชกุมาร ในสมัยนั้นเพียงพระชันษา ๑๔ ปี หลังจากนั้นก็ทรงศึกษาเรียนรู้ด้วยพระองค์เองจนตลอดพระชนมชีพ ทรงเล่าประทานหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล พระธิดาว่า

"เช้าเขียนเป็นวิทยาทาน ค่ำต้องหาความรู้ต่อ มิฉะนั้นมันจะหมด คนที่นึกว่าตัวรู้พอแล้วนั้น เป็นคนตายแล้วเป็น ๆ เพราะโลกหมุนอยู่ทุกนาที เราต้องเรียนตามมันไป จึงจะอยู่กับโลกโดยไม่โง่ได้"

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์พงศาวดารไว้ ๑๓๔ เรื่อง โคลงกลอน ๙๒ เรื่อง ศาสนา ๗๖ เรื่อง อธิบายแทรก ๑๙ เรื่อง ประวัติ ๑๖๐ เรื่อง ตำนาน ๑๐๓ เรื่อง บทความในนิตยสารสยามสมาคม ๑๐ เรื่อง นอกจากนี้ได้ทรงตั้ง *"สมาคมวรรณคดี"* โดยทรงเชิญนักปราชญ์และนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาร่วมประชุมไต่ถามวิชาการกัน เหมือนอย่าง French Academy ที่กรุงปารีส แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพุทธศักราช ๒๔๗๕ งานของสมาคมวรรณคดีก็ยุติไป ทั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ต้องทรงพ้นจากงานราชบัณฑิตยสภาด้วย

"ขันติสัตยตรีสุจริตธาดา – ทรงดำรงไว้ซึ่งขันติสัจจะแลสุจริตทั้ง ๓ ประการ"

ทรงมีพระขันติมั่นคง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีพระขันติมั่นคงสม่ำเสมอ ทั้งในการทรงงานและในการส่วนพระองค์ โดยเฉพาะเมื่อต้องทรงพ้นจากตำแหน่งนายกราชบัณฑิตยสภา หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงบันทึกไว้ว่า

"วันหนึ่ง เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ มาเฝ้าเสด็จพ่อที่วัง ทูลว่าพระยามโนปกรณ์ต้องการตำแหน่งนายกราชบัณฑิตยสภาให้แก่เพื่อน... ขอให้เสด็จพ่อลาออกเสีย เสด็จพ่อทรงตอบว่า ทรงยินดีที่จะออก ถ้าท่านลาออกก็จะเป็นโกรธเคืองเรื่องส่วนตัวที่ถูกจับไปขัง [เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง – ผู้เรียบเรียง] ชาวต่างประเทศจะดูถูกได้ว่าเอาเรื่องส่วนตัวมาปนกับการงานของประเทศ ถ้าจะให้ท่านออกก็ขอให้ประกาศปลด..."

ทางการก็ประกาศปลด

ทรงมีพระขันติมั่นคงจนถึงบั้นปลายพระชนมชีพ หลังจากทรงพ้นหน้าที่ราชการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จไปประทับที่หัวหินได้ ๑ ปี เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระองค์ที่ยุโรป สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสด็จไปประทับที่ปีนังเพราะทรงต้องการความสงบและออกไปให้พ้นจากการเมือง จนพุทธศักราช ๒๔๘๕ เริ่มประชวรด้วยโรคพระหทัยพิการ พระโอรสจึงทูลขอให้เสด็จกลับประเทศไทย ครั้นถึงวันที่ ๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖ ก็ทรงบรรทมหลับแล้วมิได้ทรงตื่นขึ้นมาอีกเลย

หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล พระธิดา ทรงจบท้ายพระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทรงเล่าออกอากาศทางสถานีวิทยุรักษาดินแดน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๑ ว่า

"ในเวลาที่ท่านทรงเป็นนายทหารประจำอยู่ในพระราชวังหลวงนั้น เจ้าพี่เจ้าน้องรุ่นเดียวกันมักจะมาประทับคุยกันใกล้ๆ ประตูวัง เห็นคนเข้าออกเนืองแน่นอยู่เสมอ จึงทรงคิดกันว่า จะลองความรู้คนดูสักที แล้วทรงจดชื่อคน ๔ คน คือ ๑. ท่านขรัวโต (สมเด็จพระพุฒาจารย์) ๒. พระพุทธยอดฟ้า ๓. จำไม่ได้ว่าใคร ๔. อีนาคพระโขนง ให้คนคอยถามทุกคนที่เข้าออกประตูว่า ใน ๔ คนนี้ รู้จักใครบ้าง? อีนาคพระโขนงชนะ! ทำให้คิดว่าอีก ๑๐๐ ปีข้างหน้าใครจะอยู่ในเมืองไทยในฐานะเช่นไร? ส่วนเสด็จพ่อของข้าพเจ้านั้น อย่างน้อยก็คงจะได้เสด็จอยู่ในพระนามว่า พระบิดาประวัติศาสตร์ดอกกระมัง"

หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล คงชื่นพระทัยมิใช่น้อย ที่เพียง ๔ ปีต่อมา ในพุทธศักราช ๒๕๐๕ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโกได้ประกาศยกย่อง **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นบุคคลสำคัญของโลก** ผลงานที่ทรงสร้างสรรค์ ตลอดจนงานพระนิพนธ์ยังเป็นที่รู้จักยกย่องทั้งในวงราชการและวงวิชาการจนทุกวันนี้ ตลอดจนทรงได้รับพระสมัญญา **"พระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ไทย"** ดังที่หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงปรารภไว้ก่อนนั้น

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในรัชกาลที่ ๘ พุทธศักราช ๒๔๗๘ - ๒๔๘๗

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

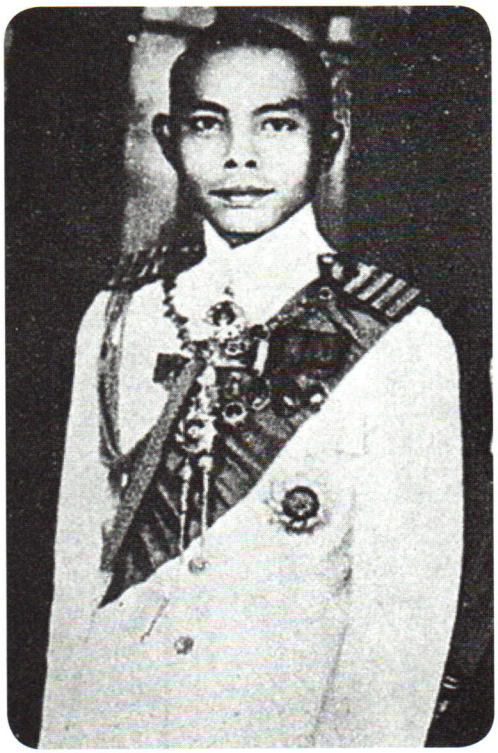

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าอาทิตย์ทิพอาภา อาภากร ประสูติเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๔๗ เป็นพระโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ และหม่อมเจ้าทิพยสัมพันธ์ ราชสกุลเดิม ภาณุพันธุ์ มีพระอนุชาร่วมพระมารดาหนึ่งองค์ คือ หม่อมเจ้ารังษิยากร อาภากร

เมื่อทรงพระเยาว์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงรับใช้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสมอ จึงทรงพระเมตตาและพอพระราชหฤทัย ทั้งยังทรงสงสารว่ากำพร้าพระมารดาแต่เล็กๆ เมื่อพระชันษา ๕-๖ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชวังบางปะอิน พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้ตามเสด็จไปด้วย วันหนึ่งขณะทรงเล่นน้ำได้พลาดพลั้งจมน้ำไป แต่เผอิญมีผู้ช่วยไว้ได้ทันท่วงที ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็ตกพระทัย มีรับสั่งให้ทำขวัญ พระราชทานน้ำสังข์ทรงเจิม และผูกข้อพระกรพระราชทาน แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาฐานันดรศักดิ์จากหม่อมเจ้า เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า

ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงรับอุปการะสืบต่อมา พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่รับใช้เป็นประจำ เมื่อมีพระราชกระแสรับสั่งให้ตามหาผู้หนึ่งผู้ใด ก็เชิญพระราชกระแสนั้นหรือติดตามตัวผู้นั้นมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้ตามพระราชประสงค์ ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยทรงมีไหวพริบดีและมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ฉะนั้นจึงเป็นที่เอ็นดูโปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ยิ่งนัก เมื่อพระชันษาครบกำหนดโสกันต์ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้พระราชทานเครื่องแต่งพระองค์ในพระราชพิธีอย่างชั้นเจ้าฟ้าเป็นพิเศษ

ด้านการศึกษา พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้ทรงศึกษาวิชาชั้นต้นที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร ต่อมาย้ายไปศึกษาที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เป็นนักเรียนประจำ เมื่อโรงเรียนหยุดจึงกลับมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับใช้ มีตำแหน่งเรียกว่า นักเรียนรับใช้ มีหน้าที่คอยรับใช้ส่วนพระองค์และตามเสด็จในงานพระราชพิธีต่าง ๆ

พุทธศักราช ๒๔๖๑ พระชันษาได้ ๑๓ ปี ขณะนั้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ ยังไม่สงบ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ออกไปทรงศึกษาที่โรงเรียน Fessenden School ในรัฐแมสสาชูเซท สหรัฐอเมริกา นอกจากทรงเรียนได้ดีเป็นพิเศษแล้ว ยังทรงกีฬาได้ดีแทบทุกชนิด โดยเฉพาะการชกมวย ทรงชนะเลิศในรุ่นของพระองค์ ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๖๒ สงครามสงบ จึงทรงย้ายไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ

พุทธศักราช ๒๔๖๔ ทรงสอบเข้าศึกษาวิชาการทหารเรือได้ แล้วเข้าประจำการในราชนาวีอังกฤษ

พุทธศักราช ๒๔๖๖ ทรงออกจากราชนาวีอังกฤษ เนื่องจากประชวรในระหว่างปฏิบัติหน้าที่อยู่ในแอฟริกาภาคกลาง

พุทธศักราช ๒๔๖๗ ทรงสอบเข้ามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ทรงศึกษาวิชาประวัติศาสตร์

พุทธศักราช ๒๔๗๐ ทรงจบการศึกษาหลักสูตรวิชาการปกครอง ได้รับปริญญาตรีและปริญญาโท แล้วเสด็จกลับประเทศไทย ซึ่งขณะนั้นอยู่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย แต่ไม่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเทียบตามปริญญาที่ทรงได้รับ ทั้งนี้เป็นเพราะพระเจตนาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ผู้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้น ทรงเห็นว่าผู้ที่จะรับราชการจนสามารถดำรงตำแหน่งใหญ่โตสืบไปนั้น จะต้องเรียนรู้งานมาตั้งแต่ชั้นต้นเสียก่อน จึงจะเป็นนายคนที่ดีได้ และด้วยความตั้งพระทัยที่จะปลูกฝังพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ให้ทรงรอบรู้ในกิจการงานต่าง ๆ ของกระทรวงมหาดไทย ครั้งแรกจึงทรงแต่งตั้งให้เข้ารับราชการในกรมตำรวจ เพื่อให้เรียนรู้งานในหน้าที่จับกุมสอบสวนผู้กระทำผิดต่าง ๆ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงออกจับกุมผู้กระทำผิดด้วยความเฉียบขาดร่วมกับนายและพลตำรวจอื่น ๆ เสมอ เมื่อทรงรอบรู้งานการปราบปรามพอสมควรแล้ว จึงทรงย้ายไปรับราชการในกรมราชทัณฑ์ ทรงปฏิบัติหน้าที่ในกรมนี้หลายอย่าง

พุทธศักราช ๒๔๗๐ ทรงได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเลขานุการมณฑลนครศรีธรรมราช โดยที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา มีพระอัธยาศัยไม่ถือพระองค์ ทรงเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป ทำให้บุคคลที่ได้รู้จักเกิดความเลื่อมใสเคารพนับถือพระองค์ ประกอบกับมีพระ

วิริยอุตสาหะ เมื่อตกลงพระทัยจะกระทำสิ่งใดแล้ว ก็ทรงบากบั่นฝ่าฟันอุปสรรคประกอบกรณียกิจนั้นจนสำเร็จ ฉะนั้นการรับราชการในหน้าที่จึงดำเนินไปด้วยดี

พุทธศักราช ๒๔๗๑ ทรงได้เลื่อนตำแหน่งเป็นปลัดกรมกองบัญชาการ กระทรวงมหาดไทย ในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นเสนาบดี นอกจากงานในหน้าที่แล้ว ได้ทรงทำงานในหน้าที่เลขานุการของเสนาบดีด้วย เนื่องจากขณะนั้นเสนาบดีมีหน้าที่ราชการหลายตำแหน่ง ทั้งในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสชวา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็ได้ทรงว่าราชการในหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินด้วย ฉะนั้นงานหน้าที่เลขานุการเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา จึงได้รับการฝึกฝนและเรียนรู้อย่างกว้างขวาง

พุทธศักราช ๒๔๗๒ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานการเสกสมรส พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา กับหม่อมกอบแก้ว อาภากร ณ อยุธยา ธิดาพระยาสุรินทราชา (นกยูง วิเศษกุล) และคุณหญิงสุรินทราชา (เนื่อง วิเศษกุล) ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ทรงเจิม พระราชทานทุนของขวัญ และพระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารกลางวันเพื่อเป็นเกียรติแก่คู่สมรส นอกจากนี้ยังพระราชทานที่สร้างวัง คือ วังรัตนาภา

ต่อมาพระอนามัยไม่ปกติ แพทย์ได้ตรวจและถวายคำแนะนำให้เสด็จไปพักรักษาพระองค์ในต่างประเทศ ฉะนั้นหลังการเสกสมรสแล้ว จึงเสด็จไปรักษาพระองค์เป็นเวลาหนึ่งปี แต่เนื่องจากไม่ได้ประชวรมากนัก กระทรวงมหาดไทยจึงสั่งให้ดูงานการปกครองและการจัดระเบียบการราชทัณฑ์ที่ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ ยูโกสลาเวีย เชคโกสโลวาเกีย ลัทเวีย และแอสโตเนีย แล้วเสด็จกลับประเทศไทย ในการนี้ประเทศแอสโตเนียได้ถวายยศพันเอก แห่งกองทัพบกแอสโตเนีย เพื่อเป็นเกียรติยศด้วย

เมื่อใกล้จะเสด็จกลับ แพทย์ที่ต่างประเทศได้ตรวจพระอาการและถวายการแนะนำให้พักรักษาพระองค์ต่อไปอีก ๓ ปี แต่เนื่องจากทรงรักชาติบ้านเมือง ไม่ทรงเชื่อคำแนะนำของแพทย์ และได้มีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตกลงพระทัยจะกลับมาปฏิบัติราชการต่อไป

ครั้นเสด็จกลับประเทศไทยแล้ว กระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งให้เป็นผู้รั้งตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓ และดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔ ขณะทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดนครปฐมนั้น ทรงปฏิบัติงานด้านการปราบปรามมากเพราะในจังหวัดมีโจรผู้ร้ายชุกชุม ทรงปฏิบัติงานด้วยความเที่ยงธรรม ทรงสนับสนุนผู้ปฏิบัติดี ทรงปราบปรามผู้ประพฤติมิชอบโดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลใด ๆ ทรงเป็นผู้นำในการจับกุมผู้ร้ายสำคัญ ๆ ด้วยความอดทนและน้ำพระทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ทรงแนะนำและสนับสนุนให้ราษฎรประกอบอาชีพในการกสิกรรมและเลี้ยงสัตว์ ทรงจัดการประกวดพืชผล ปศุสัตว์และสัตว์พาหนะ รางวัลที่ประทานก็จัดเครื่องมือที่ใช้ในการกสิกรรม เช่น จอบ เสียม ไถ เป็นต้น

ทรงจัดระเบียบเรือนจำในจังหวัดนครปฐมขึ้นใหม่ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการและสุขลักษณะตามที่ได้ทอดพระเนตรมาจากต่างประเทศ เรือนจำจังหวัดนครปฐมจึงเป็นตัวอย่างที่กระทรวงมหาดไทยสั่งให้จังหวัดอื่น ๆ ปฏิบัติตาม

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเป็นเจ้านายที่ไม่ถือพระองค์และโปรดการกีฬาทุกชนิด ในตอนบ่ายเลิกงานแล้วก็ทรงพบปะข้าราชการทุกชั้นเล่นกีฬาร่วมกันที่สโมสร และทรงทำความรู้จักกับพ่อค้าประชาชนในจังหวัดด้วย ความสามัคคีกลมเกลียวระหว่างข้าราชการและพ่อค้าประชาชนจึงดำเนินไปด้วยดี พระองค์จึงเป็นที่รักเคารพของข้าราชการพ่อค้าและประชาชนโดยทั่วไป

นอกจากงานในหน้าที่ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐมแล้ว ยังทรงเป็นอาจารย์สอนวิชาปกครองที่แผนกรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่ออบรมให้นิสิตชำนาญในงานด้านปกครอง เพราะขณะนั้นมหาวิทยาลัยไม่สามารถหาบุคคลอื่นมาสอนได้ จึงขอร้องให้ทรงดำรงตำแหน่งนี้

ครั้นวันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ทางจังหวัดนครปฐมทราบแต่เพียงว่าเกิดการจลาจลในพระนคร มีการจับกุมเจ้านายไปหลายพระองค์ ด้วยทรงห่วงใยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ที่ประทับ ณ วังไกลกังวล หัวหิน ทรงเตรียมการขัดขวางมิให้ขบวนรถไฟของคณะราษฎรผ่าน ต่อเมื่อได้รับคำสั่งจึงยอมให้ผ่านได้ จึงถูกเรียกให้มารายงานตัวกับพระยามโนปกรณ์นิติธาดา เมื่อเข้าใจกันดีแล้วก็เสด็จกลับจังหวัดนครปฐม ต่อมาจึงทรงเรียบเรียงบทความเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยสำหรับอบรมข้าราชการให้เข้าใจในระบอบนี้ ความทราบถึงพระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ได้มีหนังสือมาชมเชย

พุทธศักราช ๒๔๗๖ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต ซึ่งมีงานด้านการปกครองไม่มากนัก จึงทรงดำเนินงานในด้านการบำรุงและประสานสามัคคีระหว่างข้าราชการพ่อค้า และประชาชน มีการจัดการแข่งขันฟุตบอลกับจังหวัดใกล้เคียงและทีมจากปีนังและมลายู โดยทรงเล่นเป็นผู้รักษาประตู

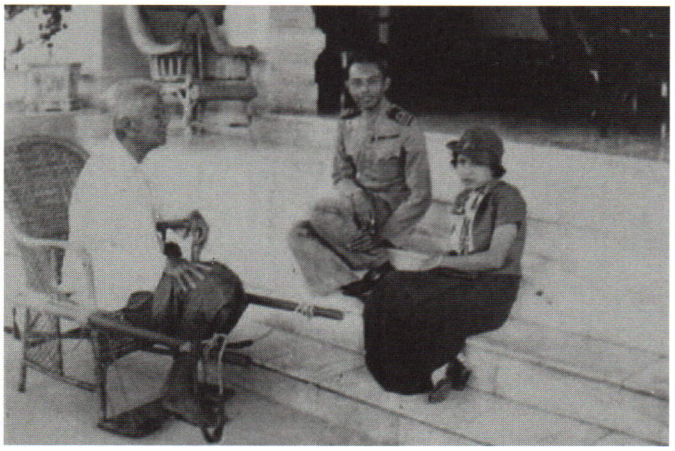

วันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ ครั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ระหว่างนี้พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงปฏิบัติราชการหนักทั้งกลางวันและกลางคืนเป็นที่พอพระทัยของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างยิ่ง อีกทั้งยังต้องเตรียมคำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ ขั้นปริญญาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเปิดขึ้นครั้งแรกในพุทธศักราช ๒๔๗๗

ครั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ สภาผู้แทนราษฎรลงมติกราบทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร สืบราชสันตติวงศ์ โดยที่ยังทรงพระเยาว์ สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติแต่งตั้งพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเป็นผู้หนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต่อมาเมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สิ้นพระชนม์ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา จึงได้ดำรงตำแหน่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สืบแทน ในพุทธศักราช ๒๔๘๑ ทรงได้รับสถาปนาฐานันดรศักดิ์เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ด้วยความเรียบร้อยเป็นเวลา ๙ ปีเศษ จึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา โปรดการประพันธ์ ทรงสามารถแต่งโคลงฉันท์ กาพย์ กลอน ได้ไพเราะ มีผลงานการประพันธ์ คือ เรื่องหะซัน เป็นคำกลอนที่ทรงดัดแปลงเรื่องจากภาษาอังกฤษของ เจมส์ เอนรอย เฟลกเกอร์, พระพุทธภาษิตคำโคลง, ลิลิตรัฐนิยม บทละครเรื่องดารานีและเรื่องวาสันตี

บทประพันธ์สุดท้ายก่อนสิ้นพระชนม์ได้ทรงแต่งโคลงประทานหม่อมกอบแก้ว อาภากร ณ อยุธยา ผู้เป็นชายา บทหนึ่งว่า

ยามเรียมต้องจากเจ้า จำจร
ลามิ่งมิตรสมร สู่ฟ้า
ขอเสียเถิดบังอร อย่าโศก นักนา
ตายเกิดย่อมเผชิญหน้า ทั่วผู้ชายหญิง

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน มีมหาจักรีบรมราชวงศ์ นพรัตน์ราชวราภรณ์ ปฐมจุลจอมเกล้า มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก มหาวชิรมงกุฎ เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๕ ชั้น ๓ เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๖ ชั้น ๓ เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๗ ชั้น ๓ เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๘ ชั้น ๑ ฯลฯ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประชวรด้วยโรคตับอักเสบ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ สิริพระชันษา ๔๑ ปี ๙ เดือน ๒๖ วัน นับเป็นการสูญเสียเจ้านายที่ทรงมีความรู้ความสามารถพระองค์หนึ่ง

๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๔

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร เป็นพระราชวงศ์ที่มีพระปรีชาสามารถหลายด้าน ทรงเป็นครู นักวิชาการ นักภาษา นักการทูต นักบริหาร ฯลฯ ที่ทรงทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติซึ่งผู้บังคับบัญชา ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน ลูกศิษย์ และบุคคลทั่วไป มีความทรงจำที่ดีเกี่ยวกับท่านตลอดมา

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ประสูติเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๘ เป็นพระโอรสของพลเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน ต้นราชสกุล ฉัตรไชย กับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาวสิทธินฤมล มีเจ้าพี่เจ้าน้องร่วมพระบิดา ๑๒ องค์

เมื่อทรงพระเยาว์ทรงเริ่มศึกษาที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ จนพระชันษา ๘ ปี เสด็จไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษในโรงเรียน Eastbourne และโรงเรียน Harrow จนจบชั้นมัธยมศึกษา แล้วทรงศึกษาที่ New College มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ในส่วนพระองค์ทรงสนพระทัยด้านอักษรศาสตร์และวรรณคดี แต่พระบิดาโปรดให้ศึกษาด้านกฎหมาย เพราะทรงเห็นว่าจะมีรายได้ในอนาคต ท่านจึงทรงศึกษาวิชากฎหมายจนจบได้รับปริญญาเกียรตินิยมอันดับสอง

หลังจากนั้นทรงหันไปศึกษาวรรณคดีของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ด้วยทรงฝังพระทัยมาแต่ยังทรงพระเยาว์ที่ได้ทรงอ่านรามเกียรติ์ตั้งแต่พระชันษา ๖ ปี โดยเฉพาะโปรดเรื่องของเชคสเปียร์เป็นพิเศษ ทรงศึกษาเปรียบเทียบถึงแก่นและเนื้อเรื่องรวมทั้งถ้อยคำของวรรณคดีต่างประเทศ ทรงได้รับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

พุทธศักราช ๒๔๘๑ เสด็จกลับประเทศไทย ทรงสมัครเป็นอาจารย์สอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในคณะอักษรศาสตร์ ทรงสอนภาษาอังกฤษ ต่อมาทรงสอนคณะอื่น ๆ ด้วย ขณะทรงพยายามเรียนภาษาไทยพร้อม ๆ กับการอ่านและศึกษาวรรณคดีไทย การที่ทรงเรียนภาษาไทย เพราะ

พระองค์เสด็จไปอังกฤษแต่ทรงพระเยาว์และอยู่ในหมู่ชาวอังกฤษตลอดเวลา จึงทรงอ่าน เขียน และรับสั่งเป็นภาษาอังกฤษด้วยสำเนียงเช่นชาวอังกฤษ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ทรงอุทิศพระองค์ในการสอนเป็นอย่างยิ่ง ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนการสอนในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพียงไร นิสิตอักษรศาสตร์สมัยนั้นย่อมทราบกันดี ดังความที่ได้บันทึกไว้ว่า

"ชีวิตของพระองค์ท่านในแต่ละวันแต่ละชั่วโมงนั้นมีความเหน็ดเหนื่อย แต่ก็ไม่เคยเลยที่จะแสดงอารมณ์หงุดหงิด กริ้วโกรธ ให้ใครเห็น เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าท่านเป็นบุคคลที่ละเอียดอ่อนรอบคอบ และใจดีตลอดเวลา แม้แต่กับสามัญชนคนยากจนหาเช้ากินค่ำธรรมดาท่านก็สนทนาปราศัยด้วยได้ มิได้ถือพระองค์ว่าเป็นเจ้าแต่ประการใด

สมัยที่พระองค์ท่านมาเป็นอาจารย์สอนอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น รูปร่างของพระองค์ท่านอ้วนกลมเป็นที่ล้อเลียนแก่พวกนิสิต บางคราวพวกนิสิตพูดให้พระองค์ท่านได้ยินก็ยังทรงพระสรวลและยิ้มให้อย่างพระทัยดี

ในตอนนั้นท่านแทบทรงภาษาไทยไม่ได้เลย หรือได้ก็เป็นบางคำ บางประโยค น้ำเสียงแปร่งและมีประโยคแปลก ๆ จนเป็นที่ตลกขบขันแก่พวกนิสิต ในช่วงนั้นพระองค์ท่านจึงมิได้สนทนาวิสาสะกับพวกนักศึกษามากนัก พวกนิสิตบางกลุ่มก็กล่าวหาว่าท่านคงถือตัวว่าเป็นเจ้า ไม่ค่อยให้ความเป็นกันเอง

ความจริงแล้วถ้าใครได้สนทนากับพระองค์ท่านและรู้ถึงจิตใจอันแท้จริงของพระองค์ชายแล้วจะต้องยอมรับว่าพระองค์ท่านเป็นสุภาพบุรุษแท้จริง นุ่มนวลแฝงด้วยลักษณะอันเอางานเอาการ น้ำพระทัยดี และทรงสนทนาให้เป็นที่สรวลเสเฮฮา ตลกขบขัน ไม่ถือพระองค์เลยแม้แต่นิด"

ต่อมาได้ทรงสอนคณะอื่น ๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทรงรับเชิญไปสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร

พุทธศักราช ๒๔๙๐ ทรงออกหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ภาษาอังกฤษ ชื่อ The Standard เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและกว้างขวางแก่ชาวต่างประเทศ เกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง วัฒนธรรมและทัศนของคนไทย ด้วยเจตนาจะโฆษณาเผยแพร่ประเทศไทยไปยังนานาประเทศ อีกทั้งเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการเพิ่มพูนความรู้ภาษาอังกฤษ หนังสือ The Standard ได้รับความนิยมเป็นอันมากและเผยแพร่ไปในต่างประเทศด้วย หนังสือนี้ได้เลิกไปเพราะพระองค์ได้รับการแต่งตั้งไปเป็นเอกอัครราชทูตในต่างประเทศ

ในด้านการทูตนั้น ประมาณพุทธศักราช ๒๕๑๑ นายถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสมัยนั้น ได้ทูลเชิญให้มารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ และขอให้ออกไปเป็นเอกอัครราชทูต เพราะระยะนั้นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศหนุ่ม ๆ เพิ่งจบการศึกษา มีความฉลาดและความสามารถ แต่อายุยังน้อยขาดประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ผู้ใหญ่ที่จะเป็นเอกอัครราชทูตก็มีไม่เพียงพอ ทำให้ต้องหาบุคคลระดับกลาง ๆ มาดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูต พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ไปเป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศอินเดีย ศรีลังกา และเนปาล เมื่อครบเทอมแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศเดนมาร์กและนอร์เวย์ รวมเวลาที่ทรงเป็นเอกอัครราชทูต ๘ ปี ขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตนั้น พระองค์ท่านจะทรงศึกษาและยกย่องงานของเอกอัครราชทูตคนก่อน ๆ แล้วเสริมงานต่อไปเพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทรงทำความรู้จักกับบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ของประเทศนั้น ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่ราชการ เพื่อให้เกิดความสนิทสนมมากขึ้น ทรงจัดงานเลี้ยงบ่อยครั้งโดยไม่คิดถึงความเหน็ดเหนื่อย ยอมเสียเงินส่วนพระองค์เข้าเพิ่มในงบประมาณแผ่นดินที่ได้รับเพื่อเป็นการผูกมิตร เมื่อมีธุระติดต่อให้ราชการ จะได้สะดวกและง่ายขึ้น

พุทธศักราช ๒๕๒๔ หลังจากทรงเกษียณอายุราชการ ทรงได้รับเชิญไปสอนที่มหาวิทยาลัยในต่างประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก เชิญไปเป็นอาจารย์พิเศษประจำทุกปี ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ทรงสอนนักศึกษาปริญญาโทและวรรณคดีเปรียบเทียบทางตะวันออกเฉียงใต้ ในการสอนทรงเปลี่ยนหัวข้อที่สอนทุกปี และได้ทรงแปลวรรณคดีไทยไปสอน เช่น เรื่องพระร่วง พระลอ นิราศสุพรรณ นิราศเมืองแกลง อิเหนาตอนเชิดหนัง ฯลฯ

ในเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ ได้รับเชิญเสด็จไปทรงแสดงปาฐกถาที่ประเทศเดนมาร์ก เบลเยียม และอเมริกา สำหรับประเทศเดนมาร์กนั้น อาจารย์ใหญ่โรงเรียนนานาชาติในกรุงโคเปนเฮเกนขอให้ทรงบรรยายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างง่าย ๆ ให้นักเรียนอายุ ๑๐-๑๗ ปี ที่นับถือศาสนาต่าง ๆ มีคาทอลิกทั้งสองนิกาย และมุสลิม ให้เข้าใจพระพุทธศาสนาพอที่จะสามารถเปรียบเทียบกับศาสนาอื่นได้

ในฐานะพระราชวงศ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์หลายครั้ง เช่น พุทธศักราช ๒๕๐๙ เชิญพระราชกระแสไปถวายพระเจ้าชาห์แห่งอิหร่าน เป็นการส่วนพระองค์ เพื่อถวายเหตุผลเกี่ยวกับการเลื่อนเวลาเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอิหร่านอย่างเป็นทางการ พุทธศักราช ๒๕๑๒ เสด็จแทนพระองค์ในงานพระราชพิธีอภิเษกสมรสของมกุฎราชกุมารเนปาล พุทธศักราช ๒๕๑๘ เสด็จแทนพระองค์ไปในงานศพประธานาธิบดีฟรังโกแห่งสเปนและพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของสมเด็จพระราชาธิบดีฮวน คาร์ลอส แห่งสเปน

นอกจากนี้ในเทศกาลสงกรานต์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ราชเลขาธิการเชิญน้ำสรง ผ้าสำหรับนุ่งห่ม และเงินพระราชทาน ไปถวายในฐานะพระราชวงศ์ผู้ใหญ่

ผลงานพระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ที่ทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษ มีบทละครเรื่องพระลอ หรือ The Magic Lotus ไกรทอง ธรรมาธรรมะสงคราม พระร่วง นิราศเมืองแกลง พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน บทกลอนของศรีปราชญ์ ตะเลงพ่าย นิราศสุพรรณ และรามเกียรติ์ ที่แปลเป็นภาษารัสเซีย มี พระลอ พระอภัยมณี ที่แปลเป็นภาษาเดนมาร์ก มี พระอภัยมณี

งานที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ทรงริเริ่มไว้อีกอย่างหนึ่งและทรงเป็นกำลังสำคัญ คือ งานรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือรางวัลซีไรท์ ซึ่งสมาคมเกี่ยวกับการประพันธ์ในแต่ละประเทศ ได้คัดเลือกผลงานของนักประพันธ์ดีเด่นประจำปีของแต่ละประเทศในกลุ่มอาเซียนเข้ารับรางวัล ซึ่งเมื่อแรกตั้งมีประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย งานนี้ปีแรกสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานรางวัล

พระเกียรติคุณที่ทรงได้รับ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า ประถมาภรณ์ช้างเผือก และประถมาภรณ์มงกุฎไทย ส่วนเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ มี เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน ฝรั่งเศส และอาร์เจนตินา

ปริญญากิตติมศักดิ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และปริญญากิตติมศักดิ์จากประเทศรัสเซีย จีน และอินเดีย

ทรงเป็นราชบัณฑิต สาขาศิลปะการละคร และราชบัณฑิตแห่งประเทศเดนมาร์ก นับเป็นคนไทยคนแรกในเอเชียตะวันออก

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ทรงเสกสมรสกับหม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร สกุลเดิม สารสาส ธิดาพลโท พระสารสาส์นพลขันธุ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓ มีบุตรบุญธรรม ๑ คน คือ หม่อมหลวงธีรฉัตร บุรฉัตร หม่อมงามจิตต์ เป็นผู้ริเริ่มงานด้านการสังคมสงเคราะห์และการบำเพ็ญประโยชน์

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร สิ้นพระชนม์ด้วยโรคพระหทัยวาย เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ สิริพระชันษา ๖๖ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เลื่อนพระเกียรติยศประกอบพระศพเป็นพระโกศกุดั่นน้อย และพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอดตั้งแต่สิ้นพระชนม์จนกระทั่งเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๘

สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ นับเป็นการสูญเสียพระราชวงศ์ผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์เพื่อประเทศชาติ ดังข้อความที่เคยรับสั่งเสมอว่า *"คนเราเกิดมาทำสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ได้ ก็ควรเร่งทำทันที มีความคิดดี ๆ ก็แจ้งให้ผู้อื่นทราบ เพื่อจะมีผู้นำไปปฏิบัติ หรือมิฉะนั้นก็ขอร้องให้ผู้อื่นที่สามารถคิดทำต่อไป"*

๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร พระบิดาแห่งการเกษตรแผนใหม่

นายประยงค์ อนันทวงศ์

คงไม่มีใครคิดว่า เชื้อพระวงศ์ระดับสูง ชั้นหม่อมเจ้าซึ่งเคยรับราชการในตำแหน่งใหญ่โตมาแล้ว และเคยเป็นรัฐมนตรีมาถึงสองครั้ง จะลดองค์ลงไปเป็นกสิกรทำไร่ทำนาเยี่ยงสามัญชนทั่วไป ทั้งๆ มิได้ทรงเป็นนักเกษตรโดยตรงมาก่อน

เรื่องที่ดูเป็นเรื่องแปลกหรือเหลือเชื่อ แต่ก็เป็นเรื่องจริงนี้ ได้แก่บทบาทในการดำเนินชีวิตของหม่อมเจ้า สิทธิพร กฤดากร บุคคลสำคัญด้านการเกษตรของไทยนั่นเอง

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ประสูติเมื่อวันอังคาร ที่ ๑๑ เมษายน ปีมะแม พุทธศักราช ๒๔๒๖ เป็นโอรสองค์ที่ ๔ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ กับหม่อมสุภาพ

ได้เสด็จไปเล่าเรียนในประเทศอังกฤษแต่ยังเยาว์ ได้เริ่มศึกษาที่โรงเรียนประถมในอิสเบอร์น แล้วจึงเข้าโรงเรียนมัธยมแฮร์โร่ จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนการช่าง City & Guilds ซึ่งภายหลังได้รวมกับ London University

เมื่อถึงที่สุดของการเล่าเรียน หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ได้เสด็จกลับประเทศไทยเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๔ จากนั้นได้ทรงทำงานโดยรับราชการในหน่วยงานต่าง ๆตามลำดับดังต่อไปนี้

พุทธศักราช ๒๔๔๙ ทรงรับราชการที่กระทรวงการต่างประเทศ

พุทธศักราช ๒๔๕๓ ทรงย้ายไปรับราชการกรมฝิ่น กระทรวงการคลัง ในตำแหน่งรองอธิบดี

พุทธศักราช ๒๔๕๕ ทรงย้ายไปดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมกษาปน์

พุทธศักราช ๒๔๕๘ ทรงย้ายไปดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมฝิ่น

หลังจากดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมฝิ่น ได้ ๖ ปี ก็ทรงลาออกเมื่อปี ๒๔๖๔ เพื่อไปใช้ชีวิตในชนบท ตามที่ตั้งพระทัยไว้ โดยไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ ตำบลบางเบิด อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ร่วมกับชายา เจ้าศรีพรหมา บุตรีพระเจ้าสุริยพงษผริตเดช ผู้ครองนครน่าน เพื่อบุกเบิกที่ดินทำการเพาะปลูกพืชดอนต่าง ๆ ซึ่งมีหลายพืชที่ทรงนำพันธุ์มาจากต่างประเทศเพื่อทดลองว่าจะได้ผลดีในประเทศไทยหรือไม่ ทั้งทรงสั่งซื้อเครื่องมือทุ่นแรงต่าง ๆ มาใช้ในการเพาะปลูก

ฉะนั้นพอสรุปได้ว่าฟาร์มบางเบิดเป็นแห่งแรกในประเทศไทยที่ปลูกพืชดอนด้วยการหมุนเวียนในดินแห่งเดียวต่างกับการปลูกพืชดอนในสมัยนั้น ซึ่งส่วนมากปลูกในไร่เลื่อนลอยและเป็นแห่งแรกที่ได้ทำการอนุรักษ์ที่ดินไม่ให้หน้าดินถูกชะล้างไป เป็นการเริ่มงานอนุรักษ์ที่แท้จริง เป็นแห่งแรกที่ได้สั่งพันธุ์ปศุสัตว์ โดยเฉพาะไก่กับสุกร มาเลี้ยงเป็นการค้าโดยใช้ข้าวโพดที่ปลูกเองเป็นอาหารหรืออีกนัยหนึ่งเป็นไร่นา-สวนผสมนั่นเอง นอกจากนี้ยังเป็นแห่งแรกที่ได้นำพันธุ์แตงโมจากสหรัฐอเมริกา มาปลูกจำหน่ายจนได้ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ *"แตงโมบางเบิด"* และเป็นแห่งแรกที่ได้ทดลองผลิตยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียที่บ่มด้วยความร้อน ในเวลาเดียวกันได้ทรงร่วมมือกับนักเกษตรที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศออกหนังสือพิมพ์ *"กสิกร"*เพื่อเผยแพร่ความรู้ และสนับสนุนให้รัฐบาลสนใจส่งเสริมพืชอื่นนอกจากข้าว

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ทรงเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ ตั้งแต่เริ่มต้น พุทธศักราช ๒๔๗๐ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕ เมื่อทรงกลับมารับราชการในตำแหน่ง อธิบดีกรมตรวจกสิกรรม หนังสือพิมพ์ *"กสิกร"* จึงโอนมาเป็นของรัฐบาล และมีอายุยืนนานมาถึงปัจจุบัน

การริเริ่มปลูกพืชดอนต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในระยะแรกไม่ได้ผลแก่ประเทศชาติประการใด เพราะเป็นการทำก่อนสมัย จึงไม่มีคนทำตาม แต่มาปรากฏผลภายหลังเริ่มต้นเป็นเวลา ๑๐ ปีเศษ คือในพุทธศักราช ๒๔๗๔ ถึง ๒๔๗๕ เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ราคาข้าวลดลงมาก รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นถึงเวลาที่จะต้องสนใจ และส่งเสริมพืชอื่นนอกจากข้าว คือพืชดอนต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร กลับเข้ารับราชการเพื่อปรับปรุงกรมกสิกรรมให้ดำเนินงานตามนโยบายใหม่ คือส่งเสริมพืชดอน ซึ่งในขณะนั้นก็มีหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ผู้เดียว ที่ทรงมีประสบการณ์ในการปลูกพืชดอน ๑๐ ปีเศษ ทั้งได้ทรงมีความเชี่ยวชาญทางด้านการบริหาร โดยทรงเป็นอธิบดีมาแล้วหลายกรมด้วย

ผลที่ได้จากพระกรณียกิจจากงานของฟาร์มบางเบิดที่เป็นประโยชน์แก่การกสิกรรมของประเทศที่เด่นชัดมี ๓ ประการ คือ

๑. พันธุ์ไก่เล็กฮอร์น สายพันธุ์ไข่ดก ได้เป็นจุดดำเนินแห่งการขยายการเลี้ยงไก่ จนกลายเป็นอุตสาหกรรมใหญ่โตในประเทศขึ้น

๒. การริเริ่มการทดลองยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียที่บ่มด้วยความร้อนได้ผลดีอย่างมาก จนกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ทำให้กสิกรทางเหนือมีรายได้สูงขึ้นอย่างมากมาย

๓. พันธุ์ข้าวโพดที่ทรงสั่งซื้อจากต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ๒ พันธุ์ โดยนำมาทดลองปลูกที่ฟาร์มบางเบิด เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ นั้น ได้แพร่หลาย และปลูกกันตามแหล่งข้าวโพดที่สำคัญ ๆ ทั่วประเทศและรู้จักกันในนาม ข้าวโพดพันธุ์ม้า หรือข้าวโพดพันธุ์ปากช่อง จนกระทั่งพุทธศักราช ๒๔๙๗ ทางกรมกสิกรรม จึงได้ส่งเสริมการปลูกข้าวโพด พันธุ์ e-๑๑๐ ในนามของพันธุ์ *"กัวเตมาลา"* แทน

นอกจากนี้ในขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตรวจกสิกรรม ได้ทรงมีบทบาทสำคัญยิ่งในอันที่ทำให้ข้าวไทยพันธุ์ ปิ่นแก้ว ได้รับรางวัลที่ ๑ ในการประกวดพันธุ์ข้าวนานาชาติ ที่ประเทศแคนาดา เมื่อเดือน สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ ในครั้งนั้น นอกจากข้าวปิ่นแก้วที่ได้รับรางวัลที่ ๑ แล้วยังมีข้าวพันธุ์อื่น ๆ ที่ได้รับรางวัลอีก ๑๐ รางวัลด้วย

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ทรงดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรรวม ๒ ครั้ง คือ ครั้งที่ ๑ ตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ถึงวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๑ ในคณะรัฐมนตรีชุดที่ ๑๙ และครั้งที่ ๒ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๑ ถึงวันที่ ๗ เมษายน ๒๔๙๑ ในคณะรัฐมนตรีชุดที่ ๒๐

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อขาดแคลนข้าวทั่วโลก องค์การ FAO ได้ตั้ง INTERNATIONAL RICE COMMISSION (IRC) ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนข้าว ได้เปิดการประชุมครั้งแรกในพุทธศักราช ๒๔๙๓ ที่กรุงเทพฯ หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ได้ทรงรับตำแหน่งเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนของประเทศไทย และที่ประชุมได้เลือกตั้งให้เป็นประธานของ IRC ได้ทรงดำรงตำแหน่งประธานของ IRC ขึ้นต่อไป รวมทั้งการประชุมที่ย่างกุ้งในพุทธศักราช ๒๔๙๓ กับที่บันดงในปี ๒๔๙๕ ด้วยต่อมา FAO ได้เปลี่ยนระเบียบให้ประธาน IRC ได้แก่ หัวหน้าคณะผู้แทนประเทศเจ้าภาพทุกคราวที่มีประชุม

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ดูเหมือนว่าหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร จะไม่มีปัญหาในการดำเนินชีวิตและการทำงานแต่อย่างใด แต่ความเป็นจริงแล้ว ท่านเคยเคราะห์ร้ายต้องมรสุมการเมืองอยู่เกี่ยวกับกบฏบวรเดชถึงกับถูกกักขังอยู่นานทีเดียว ทำให้งานค้นคว้าในด้านต่าง ๆ ต้องพลอยหยุดชะงักไปด้วย เมื่อถูกปล่อยออกมาเป็นอิสระก็มีพระชันษามากเสียแล้ว แต่นั้นก็หาได้เป็นอุปสรรคหรือข้อขัดขวางในการค้นคว้าหาความรู้ของท่านแต่อย่างใดไม่ จนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักพระราชหฤทัยในความรักวิชาของท่าน ทรงยกย่องด้วยการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงถึง ๒ ตระกูล คือ ประถมาภรณ์ช้างเผือก และ ปฐมจุลจอมเกล้า ซึ่งถ้ายังเป็นสมัยก่อนก็เสมอด้วยพระราชทานอิสริยยศโดยเป็นพระองค์เจ้าในราชตระกูล

พระกรณียกิจของหม่อมเจ้าสิทธิพร มิเพียงแต่เป็นที่ประจักษ์ในฐานะที่ทรงเป็น *"พระบิดาแห่งการเกษตรแผนใหม่"* แม้แต่ต่างประเทศก็ได้ยอมรับและยกย่องพระองค์ท่าน ดังคณะกรรมการทุนแมกไซไซ ประเทศฟิลิปินส์ ได้มอบรางวัล แมกไซไซ ด้านบริการสาธารณะ ประจำปี ๒๕๑๐ สาขาพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ในประเทศไทย

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ถึงชีพิตักษัย เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๔

การจากไปของท่านถือว่าเป็นการสูญสิ้นเพชรน้ำเอกในวงการเกษตรไปอย่างน่าเสียดาย เพื่อเป็นการระลึกถึงและเทิดพระเกียรติต่อพระองค์ท่านที่ทรงมีคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ การสื่อสารแห่งประเทศไทยจึงได้จัดทำตราไปรษณียากรที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปี วันประสูติ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๖

๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๔

หมวดพระสงฆ์

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร ป.ธ.๙) เจ้าคณะใหญ่หนกลางและคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

ในการปกครองของคณะสงฆ์ไทย มีสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นประมุข เป็นประธานในการบำเพ็ญกิจทางพระพุทธศาสนามาแต่โบราณ ปัจจุบันสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ประชวร ไม่สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ มหาเถรสมาคมจึงมีมติตั้งคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) วัดสระเกศ เป็นประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มีคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ประกอบด้วย

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) วัดชนะสงคราม
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) วัดปากน้ำ

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (มานิต ถาวโร) วัดสัมพันธวงศาราม
สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (อัมพร อมฺพโร) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรฺหมคุตฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วีระ ภทฺทจารี) วัดสุทัศนเทพวราราม
สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สมชาย วรชาโย) วัดเทพศิรินทราวาส

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) นามเดิม นิยม จันทนินทร เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๖๖ ณ บ้านท่าหิน อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรนายโหร่ง จันทนินทร และนางอิ่ม ศุภสุข เป็นบุตรคนที่ ๒ ในจำนวนพี่น้อง ๔ คน

เนื่องจากบิดามารดามีอาชีพทำนา ในวัยเด็กจึงช่วยเหลือครอบครัว เมื่ออายุได้ ๗ ปี ได้เรียนหนังสือประถม ก กา และมูลบทบรรพกิจในสำนักเจ้าอธิการอุ่น เจ้าอาวาสวัดหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จนจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

เมื่ออายุ ๑๓ ปี บิดาได้นำไปฝากเรียนบาลีนักธรรม ณ สำนักวัดตองปุ อำเภอพระนครศรีอยุธยา โดยมีพระครูโบราณคณิสสร (แกร สุมโน) เป็นเจ้าอาวาส

ครั้นอายุได้ ๑๔ ปี บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดกะสังข์ อำเภออุทัย เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๙ มีพระเทพวงศาจารย์ (แกร สุมโน) เจ้าอาวาสวัดตองปุ ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูโบราณคณิสสร เป็นพระอุปัชฌาย์

อายุได้ ๒๑ ปี จึงอุปสมบท ณ วัดพระญาติการาม ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒ มีพระเทพวงศาจารย์ (แกร สุมโน) ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็น พระครูโบราณคณิสสร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสาธุกิจการี (ขม) เจ้าอาวาสวัดประดู่ทรงธรรม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูอุทัยคณารักษ์ (ใหญ่ ติณฺณสุวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดสะแก เป็นพระอนุสาวนาจารย์ และศึกษานักธรรมในสำนักเรียนวัดตองปุ จนสอบนักธรรมได้ตามลำดับ คือ พุทธศักราช ๒๔๘๐ สอบได้นักธรรมตรี พุทธศักราช ๒๔๘๒ สอบได้นักธรรมโท พุทธศักราช ๒๔๘๖ สอบได้นักธรรมเอก ในสำนักเรียนวัดราชบุรณะ กรุงเทพมหานคร

ส่วนการศึกษาแผนกบาลีนั้น สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) ได้ศึกษาในสำนักเรียนและสอบเปรียญธรรมตามลำดับ คือ

พุทธศักราช ๒๔๘๒ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค ในสำนักเรียนวัดตองปุ อำเภอพระนครศรีอยุธยา

พุทธศักราช ๒๔๘๕ สอบได้นักธรรม ๔ ประโยค ในสำนักเรียนวัดราชบุรณะ กรุงเทพมหานคร

พุทธศักราช ๒๔๘๗ สอบได้นักธรรม ๕ ประโยค ในสำนักเรียนวัดราชบุรณะ กรุงเทพมหานคร

พุทธศักราช ๒๔๘๙ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค ในสำนักเรียนวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร

พุทธศักราช ๒๔๙๒ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค ในสำนักเรียนวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

พุทธศักราช ๒๔๙๔ สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค ในสำนักเรียนวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

พุทธศักราช ๒๔๙๘ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในสำนักเรียนวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

เมื่อมาเรียนบาลีในกรุงเทพมหานคร ท่านได้จำพรรษา ณ วัดราชบุรณะ จนได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ คือ

พุทธศักราช ๒๕๐๕ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระปริยัติโสภณ

พุทธศักราช ๒๕๐๗ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชโมลี

พุทธศักราช ๒๕๑๑ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพโสภณ

พุทธศักราช ๒๕๑๕ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมปิฎก

พุทธศักราช ๒๕๓๐ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏที่ พระธรรมวโรดม

พุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏที่ สมเด็จพระมหาธีราจารย์

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่มีคุณธรรม ทรงความรู้ทางพระธรรมวินัย มีความสามารถในการบริหารคณะสงฆ์ จึงได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘ และเป็นเจ้าคณะภาค ๑๓ เจ้าคณะหนใต้ และเจ้าคณะใหญ่หนกลางมาโดยลำดับ

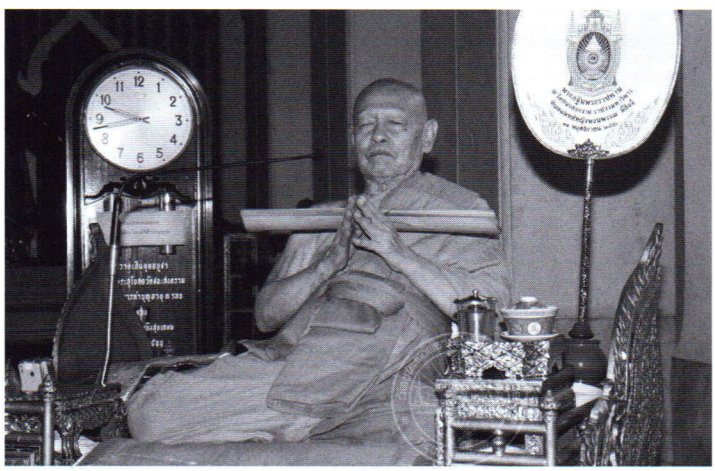

งานด้านการปกครอง ได้บริหารงานคณะสงฆ์ตามอำนาจหน้าที่ภายใต้กรอบพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช อย่างเคร่งครัด มีวิสัยทัศน์ในการปกครอง มีการกระจายอำนาจการปกครองอย่างทั่วถึงและเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายหลักในความเอื้อเฟื้อต่อคณะสงฆ์ไม่ให้เกิดการเบียดเบียนกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์

ส่วนการปกครองภายในวัด ได้ร่างกฎระเบียบไว้เพื่อให้พระภิกษุสามเณร และผู้อาศัยภายในวัดประพฤติปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความเรียบร้อย มีการแบ่งหน้าที่ตามความสามารถหรือความถนัดของพระสงฆ์แต่ละรูป ยกย่องในเมื่อสมควรยกย่อง ตำหนิและตักเตือนเมื่อเห็นว่าไม่ถูกต้อง จึงทำให้การปกครองภายในวัดเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังที่ท่านเคยพูดเสมอว่า *"จะทำอะไรก็ตาม ให้ดูว่ากฎระเบียบเขาว่าอย่างไร ให้ยึดกฎระเบียบและความถูกต้องเป็นหลัก"*

งานด้านการศาสนศึกษา สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) เมื่อเป็นเจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม ได้ฟื้นฟูสำนักเรียนในวัด เริ่มด้วยท่านลงมือสอนด้วยตัวท่านเอง เสียสละปัจจัยส่วนตัวเพื่อช่วยการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ทั้งเป็นค่าภัตตาหารเพลของพระภิกษุสามเณร ที่มาเรียนบาลีทั้งจากวัดชนะสงครามและวัดอื่น ๆ จึงทำให้การศึกษาของสำนักวัดชนะสงครามเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับตั้งแต่เป็นเจ้าอาวาส มีพระภิกษุสามเณรที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยค จำนวน ๗๔ รูป และประโยคอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) มีความแตกฉานในหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า จึงได้รับพระมหากรุณาให้ถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งตามราชประเพณีที่มีมาแต่รัชกาลที่ ๔ โปรดให้สมเด็จพระสังฆราชถวาย ภายหลังจากสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ประชวรไม่สามารถถวายพระธรรมเทศนาดังกล่าวได้ สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) จึงรับหน้าที่ถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๔๔ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๕๑

อีกทั้งเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ ณ พระอารามต่าง ๆ ในวันธรรมสวนะ สำหรับวัดชนะสงครามได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และสดับพระธรรมเทศนา ซึ่งสมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) ได้ถวายพระธรรมเทศนาหลายครั้ง

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้ดำริก่อสร้างโรงเรียนเด็กก่อนเกณฑ์ (เด็กเล็ก) ขึ้นในวัดชนะสงคราม ได้รับทุนสนับสนุนทุนทรัพย์ในการสร้างอาคารเรียนจากพลอากาศเอก สิทธิ เศวตศิลา องคมนตรีขณะเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดยให้นามว่า *"สิทธิวิทยายน"* เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๗ และสมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) ได้เริ่มจัดตั้งกองทุนนิธิศึกษาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาของวัดชนะสงคราม ครั้นถึงวันที่ ๑๒ สิงหาคม (วันแม่) ของทุกปี ท่านได้แจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนเป็นประจำ นอกจากนั้นยังได้จัดสร้างอาคารเรียนโรงเรียนวัดพระญาติการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา โดยใช้นามอาคารเรียนว่า *"อาคารศรีอยุธยาประชาสรรค์"* เปิดสอนระดับมัธยมต้น

ด้านสาธารณูปการ สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) เป็นนักพัฒนา ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเสนาสนะ เมื่อเห็นหมู่กุฏิภายในวัดชนะสงครามชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากไม่ได้รับการบูรณะมาเป็นเวลานาน จึงได้บูรณะขึ้นเป็นอันดับแรก และได้ก่อสร้างเพิ่มเติมขึ้นใหม่อีกจำนวนหนึ่ง

ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้บำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น ร่วมกับเอกชนและภาครัฐจัดบรรพชาอุปสมบทหมู่ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จัดโครงการถือศีล ฟังธรรม และปฏิบัติธรรม เนื่องในวันวิสาขบูชาเป็นประจำทุกปี ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยโดยนำสิ่งของเครื่องอุปโภคและบริโภคไปมอบให้

พุทธศักราช ๒๕๔๗ นางฉันทิพย์ กลิ่นโสภณ ได้ถวายที่ดินตำบลดอนแสลบ อำเภอห้วยกระเจา จังหวัดกาญจนบุรี เนื้อที่ ๓๒๐ ไร่เศษ ท่านได้สร้างวัดและตั้งนามวัดว่า *"วัดทิพย์สุคนธาราม"* ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบบริเวณวัดมีอาชีพเกษตรกรเป็นหลัก แต่เนื่องจากเป็นที่แห้งแล้งมาก ท่าน

จึงคิดจะสร้างพระพุทธรูปปางคันธารราฐหรือปางขอฝน ขนาดความสูง ๓๒ เมตร เพราะพระพุทธคุณของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอาจจะช่วยดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลได้ อีกทั้งเป็นอนุสรณ์แด่พระพุทธรูปแห่งบาบิยัน ประเทศอัฟกานิสถาน และตั้งนามพระพุทธรูปไว้ว่า *"พระพุทธเมตตาประชาไทยไตรโลกนาถคันธารราฐอนุสรณ์"* สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับโครงการสร้างพระพุทธรูปดังกล่าวไว้ในพระราชินูปถัมภ์ เพื่อดำเนินการต่อภายหลังที่สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม จานิสฺสโร) มรณภาพ

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม จานิสฺสโร) มรณภาพเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ด้วยโรคมะเร็งตับ ณ วัดชนะสงคราม สิริอายุ ๘๘ ปี ๑ เดือน พรรษา ๖๗ นับเป็นการสูญเสียสมเด็จพระราชาคณะผู้เจริญในสมณคุณ สมบูรณ์ด้วยศีลาจารวัตร แตกฉานในพระปริยัติธรรม บำเพ็ญกรณียกิจเป็นประโยชน์ แก่พุทธจักรและอาณาจักร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการศพโดยตลอด

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๕

๓๐ เมษายน ๒๕๕๕

พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (ลี ธมฺมธโร) วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ

นางจารุดี ผลโลประการ

พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (ลี ธมฺมธโร) หรือที่ลูกศิษย์และคนจำนวนมากซึ่งเคารพศรัทธาเรียกขานท่านว่า พระอาจารย์ลี หรือหลวงพ่อลี หรือท่านพ่อลี แห่งวัดอโศการาม เป็นภิกษุอีกรูปหนึ่งซึ่งมีประวัติและปฏิปทาอันน่าสนใจที่พุทธศาสนิกชนควรเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ในธรรมปฏิบัติซึ่งจะทำให้บังเกิดความสุขสงบและความเจริญในชีวิต

ประวัติ

หลวงพ่อลี หรือชื่อเดิมว่า ชาลี นารีวงศ์ ถือกำเนิดเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนยี่ แรม ๒ ค่ำ ปีมะเมีย ตรงกับวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๙ ที่บ้านหนองสองห้อง ตำบลยางโยภาพ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตรของนายปาว และนางพ่วย นารีวงศ์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งหมด ๙ คน เป็นชาย ๕ คน หญิง ๔ คน

เมื่อท่านอายุได้ ๑๑ ปี โยมมารดาได้ถึงแก่กรรม บิดาและลูกที่ยังไม่มีครอบครัว ก็ช่วยกันทำมาหากิน โดยอาชีพทำนา พออายุประมาณ ๑๒ ปี ท่านได้เรียนหนังสือไทยพออ่านออกเขียนได้ จนอายุ ๑๗ ปี จึงได้ออกจากโรงเรียน มาช่วยครอบครัวทำงาน

หลวงพ่อเล่าผ่านศิษย์ทั้งที่เป็นภิกษุและฆราวาสผู้ใกล้ชิด ซึ่งได้บันทึกไว้ว่า ในช่วงนั้นท่านคิดจะหาเงินเท่านั้น แต่ก็ขัดใจกับโยมบิดาบ่อย ๆ เพราะโยมบิดาต้องการให้ท่านค้าขายของที่ไม่ชอบ เช่น ซื้อหมู ซื้อวัวมาขาย เวลาต้องการไปทำบุญก็ขัด จึงนึกน้อยใจแอบร้องไห้คนเดียวอยู่บ่อย ๆ คิดว่าจะไม่อยู่ที่บ้านนี้ต่อไป แต่ก็ยังต้องอดทนไปก่อน

เมื่ออายุได้ ๑๘ ปี ท่านได้ออกจากบ้านไปหาพี่ชายซึ่งทำงานรับจ้างอยู่ที่ตลาดหนองแซง จังหวัดสระบุรี ท่านได้ขอให้พี่ชายกลับไปเยี่ยมบ้านบ้าง พี่ชายก็ปฏิเสธ ท่านจึงหนีจากพี่ชายเดินทางออกแสวงหาเงินเพราะคิดว่าเงินเป็นของคู่กับชีวิต และแม้จะเข้าวัยฉกรรจ์แต่ก็คิดว่าตนเองยังเป็นเด็กอยู่ ไม่สนใจเรื่องคู่ครอง คิดอยู่เสมอว่าถ้าอายุไม่ถึง ๓๐ ปี ไม่มีเงินอยู่ในมือถึง ๕๐๐ บาท จะไม่แต่งงาน

พอผ่านเข้าวัย ๑๙-๒๐ ปี ท่านมีความคิดเรื่องบุญและบาป แต่ไม่มีนิสัยในการทำบาปคิดแต่ในใจว่าอยากจะบวช

ท่านเล่าว่าในชีวิตตั้งแต่อายุล่วงเข้า ๒๐ ปี เคยฆ่าสัตว์ใหญ่ตายครั้งเดียวคือ สุนัข เพราะสุนัขมาแย่งของกิน พอสุนัขตายก็นึกเสียใจ พยายามแก้บาปโดยค้นหนังสือเก่ามาท่องคาถากรวดน้ำ และไหว้พระสวดมนต์อุทิศส่วนกุศลให้สุนัขตัวนั้น ก็สบายใจขึ้น

พุทธศักราช ๒๔๖๘ ท่านมีอายุครบ ๒๐ ปี ปลายเดือนกุมภาพันธ์ ท่านกลับไปบ้านเกิด โยมบิดาก็แนะนำให้บวช

อุปสมบทครั้งแรก

หลวงพ่อลีได้อุปสมบท เมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา มีพระภิกษุบวชด้วยกันในวันนั้น รวม ๙ องค์ เมื่อบวชแล้วก็เรียนสวดมนต์และพระธรรมวินัย ต่อมาท่านได้ตรวจดูภาวะของตนเองและเพื่อนภิกษุอื่น เห็นว่าไม่ดี เพราะแทนที่จะปฏิบัติสมณกิจกลับมั่วสุมแต่การสนุกมากกว่า เช่น เล่นหมากรุกบ้าง เล่นมวยปล้ำบ้าง บางทีถึงกับฉันข้าวเย็น ซึ่งท่านเองก็ยอมรับว่าได้เคยฉันข้าวเย็น รวม ๓ ครั้ง

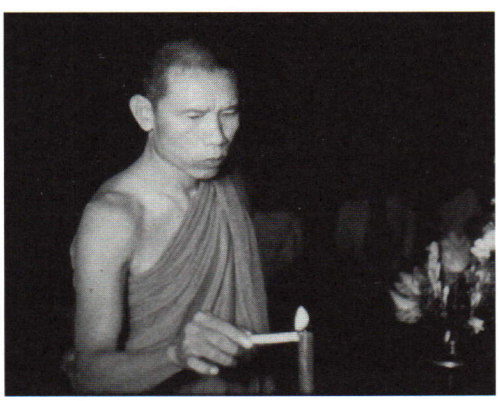

อีกประการหนึ่ง ท่านเล่าว่าเป็นคนเกลียดและกลัวความตายมาตั้งแต่เด็ก ป่าช้า ก็ไม่เคยเหยียบ ญาติและโยมมารดาตายก็ไม่ยอมไปเผา จนแม้บวชแล้วใหม่ๆ ก็ยังพยายามหนีหากมีคนมานิมนต์พระไปสวดเมื่อมีคนตาย เป็นอยู่อย่างนี้จนล่วงเข้าพรรษาที่ ๒ ท่านจึงคิดในใจว่าคงต้องสึก ถ้าไม่สึกก็ต้องหนี แต่ท่านก็ยังมุ่งดีหวังดีต่อพระศาสนาอยู่ จึงอธิษฐานว่าขอให้พบครูบาอาจารย์ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบภายใน ๓ เดือน

พบศิษย์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

ต่อมาหลวงพ่อลีได้ไปในงานเทศน์มหาชาติที่วัดโนนรังใหญ่ ตำบลยางโยภาพ อำเภอม่วงสามสิบ ได้ไปพบพระกรรมฐานองค์หนึ่งกำลังเทศน์อยู่บนธรรมาสน์ โวหารของธรรมะน่าเลื่อมใส จนท่านเกิดความรู้สึกแปลกประหลาดในใจ จึงไถ่ถามญาติโยมว่าภิกษุรูปนั้น เป็นใคร ก็ได้รับคำตอบว่า *"เป็นศิษย์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ชื่อพระอาจารย์บท"* พอเสร็จงานเทศน์มหาชาติ หลวงพ่อลีจึงได้ติดตามไปดูยังที่พักของพระอาจารย์บท ซึ่งอยู่ในป่ายางใหญ่ ห่างจากหมู่บ้านราว ๒๐ เส้น ได้เห็นปฏิปทาของท่านเป็นที่พอใจ จึงถามถึงผู้เป็นอาจารย์ ก็ได้รับคำตอบว่า คือพระอาจารย์มั่น และพระอาจารย์เสาร์ ขณะนี้พระอาจารย์มั่น ไปพักอยู่ที่วัดบูรพา จังหวัดอุบลราชธานี หลวงพ่อลีจึงรีบเดินทางกลับบ้าน อยู่ได้ไม่กี่วันก็ขอลาโยมพ่อและพระอุปัชฌาย์เพื่อไปหาพระอาจารย์มั่น ได้รับคำทัดทานขัดขวางอย่างมากมาย แต่หลวงพ่อก็ไม่ย่อท้อ พูดจาจนโยมบิดาและพระอุปัชฌาย์ยินยอม

หลวงพ่อลีได้เดินทางพร้อมด้วยบริขารโดยลำพังองค์เดียว จนในที่สุดได้พบพระอาจารย์มั่น แต่ขณะนั้นพระอาจารย์มั่นกำลังอาพาธ ท่านได้สอนให้ภาวนาคำว่า *"พุทโธ"* เพียงคำเดียว และได้แนะนำให้หลวงพ่อลีไปพักที่ท่าวังหิน ซึ่งเป็นสถานที่เงียบสงัด มีพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล และภิกษุสามเณรประมาณ ๔๐ รูป พักอยู่ หลวงพ่อลีได้ฟังคำเทศนาของพระอาจารย์ทั้งสองทุกคืน จนรู้สึกว่ามีผลเกิดขึ้นในใจ ๒ อย่างคือ เมื่อนึกถึงเรื่องเก่า ๆ ของตนที่เป็นมาก็ร้อนใจ เมื่อนึกถึงเรื่องใหม่ ๆ ที่กำลังประสบอยู่ก็เย็นใจ ทั้ง ๒ อารมณ์นี้ติดตนอยู่เสมอ

พบพระอาจารย์มั่น - ได้ญัตติและอุปสมบทใหม่

หลวงพ่อลีได้ตัดสินใจจะไม่ตายที่บ้านเกิดจึงกลับไปร่ำลาโยมบิดา มอบคืนของใช้ส่วนตัวและกล่าวว่าจะไม่ข้องเกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทองของโยมบิดาอีก แล้วท่านก็ออกติดตามพระอาจารย์มั่นต่อไปจนพบที่บ้านวัดถ้ำ จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับการอบรมจากพระอาจารย์มั่นอยู่หลายวันจนต้องการจะรับญัตติใหม่ พระอาจารย์มั่นเห็นชอบด้วย หลวงพ่อจึงหัดขานนาคและได้ติดตามพระอาจารย์มั่นไปในที่ต่าง ๆ ได้รับความอัศจรรย์ใจจากการอบรมของพระอาจารย์มั่นหลายอย่าง จึงยิ่งเพิ่มความเลื่อมใสในพระอาจารย์มากขึ้น การทำสมาธิของท่านก็ยิ่งหนักแน่นขึ้น หมดความห่วงใยในหลายสิ่งหลายอย่าง

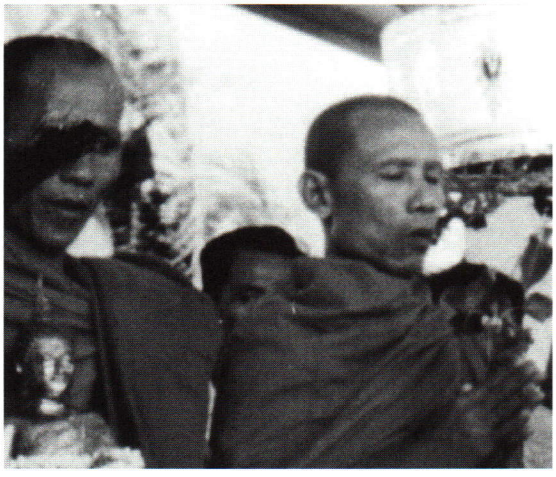

เมื่อได้อบรมอยู่กับพระอาจารย์มั่นเป็นเวลา ๔ เดือน พระอาจารย์มั่นก็นัดหมายให้หลวงพ่อลีไปรับญัตติใหม่ที่วัดบูรพา จังหวัดอุบลราชธานี พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นผู้บรรพชาให้เป็นสามเณร และอุปสมบทให้ใหม่เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ มีพระปัญญาพิศาลเถร (หนู จิตปณฺโณ) วัดสระปทุม จังหวัดพระนคร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์เพ็ง วัดใต้ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้ว ๑ วัน หลวงพ่อลีก็ได้ถือธุดงค์อย่างเคร่งครัด คือ ฉันมื้อเดียว ท่านได้พักอยู่วัดบูรพาเพียง ๑ คืน ก็กลับไปอยู่ป่าบ้านท่าวังหิน ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญสมาธิอยู่ที่นี่จนตลอดพรรษา

ปฏิบัติธรรมตามกาล

ยามออกพรรษา หลวงพ่อลีได้ปลีกวิเวกออกปฏิบัติธรรมตามป่าช้าและป่าเขาในสถานที่ของจังหวัดต่าง ๆ ท่านสัญจรไปในระหว่างเวลาออกพรรษาทุกปี เพราะท่านมีความเห็นว่าการจะอยู่ประจำวัดเฉย ๆ ก็เปรียบเสมือนรถไฟที่จอดนิ่งอยู่กับที่ ไม่มีประโยชน์อันใด การได้ออกไปรู้จักภูมิประเทศ เหตุการณ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีของพระศาสนาในที่ต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าบางทีเขาโง่กว่าก็เป็นอาจารย์ให้เขา บางทีเขาฉลาดกว่าก็ยอมเป็นศิษย์เขา การสัญจรจึงไม่เสียประโยชน์ อนึ่ง การไปอยู่ป่าอยู่ดงทำให้เกิดความคิดหลายอย่าง ทั้งเรื่องประเพณีและคำสอนของพระพุทธเจ้า ตลอดจนหลักธรรมชาติที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น

๑. เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้า พระองค์ประสูติในป่า ตรัสรู้ในป่า ดับขันธปรินิพพานในป่า แต่พระองค์สามารถนำความดีไปฝังไว้กลางพระมหานครได้ เช่น ทรงขยายกิจการพระศาสนาแก่พระเจ้าพิมพิสารแห่งกรุงราชคฤห์ เป็นต้น

๒. คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนในครั้งแรก คือสอนธรรมะก่อนพระวินัย เช่น เวลาอุปสมบทได้สอนพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ แล้วก็สอนกรรมฐานทั้ง ๕ มีเกศา (ผม) โลมา (ขน) นขา (เล็บ) ทันตา (ฟัน) และตโจ (หนัง) เป็นต้น ต่อจากนั้นก็ได้ให้โอวาทแก่ผู้บรรพชาอุปสมบท ใจความว่า

๑) ให้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร แสดงตนเป็นผู้ขอ แต่ไม่ให้แสดงตนเป็นคนยากจน เช่น เขาให้เท่าไรก็ยินดีเท่านั้น

๒) ให้ไปอยู่ในที่สงัดที่เรียกว่า *"รุกขมูลเสนาสนะ"* มีบ้านร้าง เงื้อมผา คูหาถ้ำ เป็นต้น (ซึ่งหลวงพ่อเชื่อว่า ถ้าไม่มีประโยชน์ พระองค์ก็คงไม่สอน)

๓) ทรงสอนให้ถือผ้าบังสุกุลเป็นเครื่องใช้สอย ตลอดจนให้ถือเอาผ้าพันผีตายมาใช้นุ่งห่ม เพื่อให้ได้คิดว่า ผ้าพันผีตายมีประโยชน์ใช้ได้เพราะของตายไม่มีใครต้องการอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งคือของถวายเป็นของไม่มีพิษ ไม่มีโทษ เป็นการสอนไม่ให้เป็นผู้ทะนงตัวในปัจจัยลาภ

๔) ทรงสอนให้บริโภคยารักษาโรคที่หาได้อย่างง่าย ๆ เช่น ฉันยาดองด้วยน้ำมูตร (ปัสสาวะ) เน่า

๓. การอยู่ป่าบางคราวได้เห็นความตายอย่างใกล้ชิด และได้รับคำเตือนใจหลายอย่างจากคนในป่า และจากพฤติการณ์ของสัตว์ป่า ทำให้ได้ความรู้ว่าคนตายไม่มีใครต้องการ อยู่ในป่าก็ควรทำตัวเหมือนคนตาย ต้องนิ่งสงบกาย วาจาใจ จึงจะรอดตาย เป็นอุทาหรณ์เตือนใจอีกอย่างหนึ่งทางธรรมะ ว่า *"คนที่จะพ้นตายต้องทำตนเหมือนคนตาย"* เป็นมรณานุสติเตือนใจได้อย่างดี

๔. ได้ความรู้จากพฤกษชาติว่าบางชนิดเป็นประโยชน์ บางชนิดก็เป็นโทษแก่ร่างกาย เช่น บางคราวเป็นไข้เมื่อเข้าไปอยู่ใต้ต้นไม้บางชนิดอาการไข้ก็หายไป บางคราวสบายดีแต่พอเข้าไปอยู่ใต้ต้นไม้บางชนิดธาตุก็เกิดแปรปรวน บางคราวหิวข้าวหิวน้ำ แต่พอเข้าไปอยู่ใต้ต้นไม้บางชนิด อาการหิวเหล่านั้นก็หายไป และเรื่องของยารักษาโรคจากธรรมชาติยังให้ความคิดเรื่องการปฏิบัติทางจิตในป่าที่สงัดซึ่งถือเป็น *"ธรรมโอสถ"* ที่ทำให้สงบระงับ ลงได้

นับแต่สวดญัตติใหม่เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๗๐ หลวงพ่อได้อยู่จำพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานี ๖ พรรษา วัดสระปทุม จังหวัดพระนคร ๓ พรรษา จังหวัดเชียงใหม่ ๒ พรรษา จังหวัดนครราชสีมา ๒ พรรษา จังหวัดปราจีนบุรี ๑ พรรษา จังหวัดจันทบุรี ๑๔ พรรษา ประเทศอินเดีย ๑ พรรษา วัดควนมีด จังหวัดสงขลา ๑ พรรษา วัดบรมนิวาส จังหวัดพระนคร ๓ พรรษา และวัดอโศการาม ๔ พรรษา ซึ่งขณะจำพรรษาอยู่ตามวัดต่าง ๆ นั้น ท่านได้ปฏิบัติกรรมฐานช่วยงานต่าง ๆ ของวัด และเป็นอาจารย์สอนกรรมฐานแก่ภิกษุในวัด ที่สำคัญได้แก่ พระอุปัชฌาจารย์ของท่านที่วัดสระปทุม ท่านได้สอนกรรมฐานให้และปรนนิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ดุจดังพระอุปัชฌาย์เป็นผู้บังเกิดเกล้า ช่วยเหลืองานของวัดทุกอย่างตามแต่พระอุปัชฌาย์จะมอบหมาย

รังสรรค์เพื่อจรรโลงพระศาสนา

ในการจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ นอกจากจะแสวงธรรมะจากความวิเวกเพื่อปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และอบรมสั่งสอนศิษย์ในจังหวัดต่าง ๆ แล้ว หลวงพ่อลียังได้สร้างสำนักเพื่อให้ความสะดวกแก่พุทธบริษัท ด้วยวิธีการ ๒ ประการคือ เมื่อศิษย์ได้ก่อสร้างขึ้นแต่ยังไม่สมบูรณ์ก็ช่วยเป็นกำลังสนับสนุนประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ เมื่อเพื่อนฝูงได้ดำริสร้างสำนักขึ้นแต่ยังไม่สำเร็จ เช่น บางแห่งขาดพระก็ส่งพระที่เป็นศิษย์ไปอยู่ประจำต่อไป หรือบางสำนักที่ครูบาอาจารย์ได้ผ่านไปและสร้างขึ้นไว้แล้ว ก็ได้เดินทางไปเยี่ยมและอบรมหมู่คณะเรื่อยมา จังหวัดที่มีสำนักปฏิบัติ เช่น จันทบุรี มี ๑๑ แห่ง นครราชสีมา ๒-๓ แห่ง ศรีสะเกษ ๑ แห่ง เป็นต้น

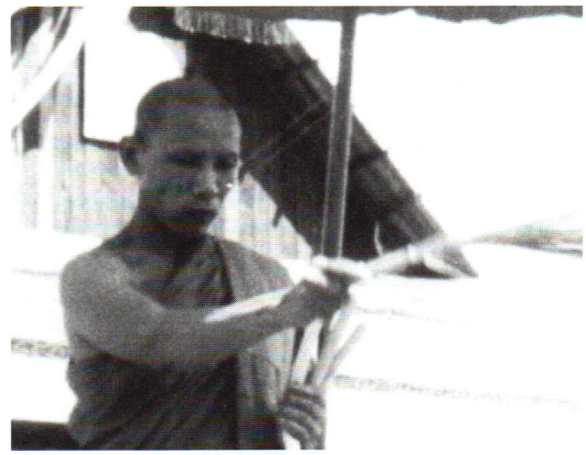

หลวงพ่อได้สร้างพระเจดีย์ ๑ องค์ ที่ถ้ำพระสบาย จังหวัดลำปาง และได้บรรจุพระบรมธาตุไว้ที่พระเจดีย์ด้วย ท่านได้นำต้นโพธิ์จากอินเดีย ๑ ต้น ปลูกไว้ที่ถ้ำเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๙ ซึ่งเป็นปีที่ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก นามว่า *"พระครูสุทธิธัมมาจารย์"*

สร้างวัดอโศการาม

ที่ตั้งวัดอโศการาม เดิมเรียกว่า *"นาแม่ขาว"* อยู่ที่ตำบลท้ายบ้าน อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ เจ้าของที่ดินคือ นางกิมหงษ์และนายสุเมธ ไกรกาญจน์ ได้ถวายที่ดินจำนวน ๕๓ ไร่ ให้หลวงพ่อได้สร้างวัด เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๗ ในพุทธศักราช ๒๔๙๘ หลวงพ่อจึงได้ตั้งสำนักขึ้นเป็นครั้งแรก และได้พระลูกศิษย์ซึ่งเป็นพระครูใบฎีกา มาดูแลสำนักแทนก่อน พร้อมกับพระลูกศิษย์อีก ๕ รูป รวมพระภิกษุที่สำนักเมื่อแรกตั้ง จำนวน ๖ รูป ซึ่งสำนักนี้ต่อมาก็เป็นวัดซึ่งหลวงพ่อตั้งชื่อว่าอโศการาม ตามชื่อของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งอินเดีย ซึ่งเป็นผู้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างใหญ่หลวง และได้ขยายพระพุทธศาสนามาจนถึงประเทศไทย ทั้งนี้หลวงพ่อยังได้สร้างพระรูปจำลองของพระเจ้าอโศกมหาราชไว้ที่วัดด้วย

หลวงพ่อลีได้ปรารภถึงเรื่องการตั้งชื่อวัด และพระรูปจำลองพระเจ้าอโศกมหาราช ตามบันทึกของศิษย์ของท่านที่ว่า *"การตั้งชื่อวัดอโศการามนี้ มิได้คิดขึ้นในคราวที่ตั้ง ได้คิดชื่อนี้ขึ้นตั้งแต่ปีจำพรรษาอยู่ในตำบลสารนาถ เมืองพาราณสี ได้เอานามของท่านผู้มีคุณวุฒิ เป็นฉายาลักษณ์ของผู้ทรงคุณ ฉะนั้นจึงได้สร้างพระรูปนี้ขึ้นประกอบในนามของวัด เพื่อเป็นสวัสดิมงคลสืบต่อไป แต่ที่จริงชื่อวัดอันนี้ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์เคยรับสั่งเล่าให้ฟัง อันเป็นสิ่งที่น่ากลัวไม่สำเร็จในงานอันนั้น แต่ถึงอย่างนั้นก็ได้ทำรายงานยื่นไปตามระเบียบการคณะสงฆ์ ก็ไม่มีท่านสังฆมนตรีองค์ใดองค์หนึ่งคัดค้านว่าไม่เหมาะสม เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็พอใจ"*

เมื่อออกพรรษาและหลวงพ่อได้ดำเนินภารกิจเกี่ยวกับงานพระราชทานเพลิงศพพระอุปัชฌาจารย์ของท่านเรียบร้อยแล้ว ท่านก็ได้มาจำพรรษาที่วัดอโศการาม ในระหว่างนี้ท่านได้ดำริจะจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ซึ่งจะมาถึงในพุทธศักราช ๒๕๐๐ ที่วัดแห่งนี้

ในระหว่างออกพรรษา พุทธศักราช ๒๔๙๘ หลวงพ่อได้ปลีกวิเวกไปในที่ต่าง ๆ และเมื่อถึงถ้ำพระสบาย อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ท่านได้อธิษฐานจิตเรื่องการจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ก็เกิดนิมิตว่าการจัดงานตามที่ท่านตั้งใจจะประสบผลสำเร็จ ให้ท่านลงมือทำได้ทันที และเมื่อท่านจาริกกลับลงมาถึงเขาพระงาม จังหวัดลพบุรี ก็ได้อธิษฐานจิตในเวลาจวนสว่าง ขอพระบรมธาตุให้ครบจำนวน ๘๐ องค์ (เท่ากับอายุของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า) โดยท่านมีอยู่แล้ว ๖๐ องค์ เมื่อสว่างท่านฉันจังหันเสร็จ เปิดผอบออกนับดู ปรากฏว่ามีพระบรมธาตุ ๘๐ องค์บริบูรณ์ จึงนับเป็นกำลังใจแก่ท่านอย่างยิ่งในการจัดงาน

เดิมหลวงพ่อยังไม่ตัดสินใจว่าจะจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษที่ใด แต่ในปี ๒๔๙๙ เมื่อท่านกลับมาจำพรรษาที่วัดอโศการามอีกครั้ง ท่านก็ตัดสินใจได้ในกลางพรรษานั้นเองว่าจะจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษที่วัดอโศการามนี้อย่างแน่นอน

งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษที่วัดอโศการาม

หลวงพ่อลีได้จัดงานดังนี้

๑. สร้างพระพุทธรูป หนึ่งล้านองค์ เป็นพระผง และพระดินเผา เพื่อแจกจ่ายแก่พุทธบริษัทโดยไม่คิดเงิน ที่เหลือก็บรรจุในฐานพระเจดีย์ และสร้างพระพุทธรูปทองเหลืองอีก ๕ องค์ เพื่อไว้ในโบสถ์ และพระพุทธรูปขนาดเล็กเพื่อบรรจุในพระเจดีย์

๒. สร้างพระไตรปิฎก คือ พระสูตร พระวินัย และพระปรมัตถ์ รวมเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เป็นภาษาไทย

๓. อุปสมบทพระภิกษุ ๘๐ รูป บรรพชาสามเณร ๘๐ รูป บวชนุ่งขาวห่มขาวถือศีล ๘ คือ อุบาสก ๘๐ คน อุบาสิกา ๘๐ คน

๔. สร้างพระเจดีย์ไว้เป็นที่ระลึก เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูป พระธรรม และบริขารอื่น ๆ อันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา พระเจดีย์สร้างเป็น ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๔ องค์ อยู่โดยรอบองค์กลางซึ่งเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ รวมทั้งสิ้นเป็นเจดีย์ ๑๔ องค์ และใช้เป็นสถานที่อบรมพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในทางวิปัสสนาธุระ

ส่วนพิธีบำเพ็ญกุศลในงานซึ่งกำหนดไว้เป็นเวลา ๒ สัปดาห์ ได้แก่

- พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์วันละ ๒๐ รูป ๗ วัน
- สวดพุทธาภิเษกวันละ ๘ รูป นั่งปรก วันละ ๘ รูป ๗ วัน
- เทศน์สังคายนา ๕ กัณฑ์ วันละ ๑ กัณฑ์ สวดแจงกัณฑ์ละ ๔๐ รูป เพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลอุทิศส่วนบุญให้ญาติของพุทธบริษัทที่ล่วงลับไปแล้ว (ญาตพลี)
- ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่นิมนต์มาวันละ ๕๐๐ รูป ๗ วัน และยังมีการบำเพ็ญกุศลเป็นนิจอีกจนครบ ๒ สัปดาห์ สัปดาห์ท้ายเลี้ยงพระวันละ ๓๐๐ รูป ๗ วัน

- ระหว่าง ๗ วันต้น มีการเวียนเทียนสมโภชทุกวัน

- วันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ทำพิธีบรรจุวัตถุต่าง ๆ ในฐานพระเจดีย์

- บำเพ็ญกุศลแบบจีน คือ สวดกงเต๊ก ๓ วัน และมีเทศน์ตามลัทธินิยมนั้น

งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษที่วัดอโศการาม สำเร็จลงได้ด้วยดีเป็นที่อัศจรรย์ โดยได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ ญาติโยม คณะศิษย์และพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์ในการจัดงานแม้จะไม่ได้ออกฎีกา และยังมีข้าราชการ ทหารและตำรวจ ช่วยรับเป็นเจ้าภาพจัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่างที่กำหนดไว้ในงาน มีหน่วยพยาบาลพร้อมนายแพทย์และพยาบาล (ทหาร) ซึ่งนายแพทย์ใหญ่กองทัพบกส่งมาประจำเพื่อรักษาพยาบาลผู้ป่วยระหว่างงาน มีฝ่ายรักษาความสงบและและจราจรจากกองตำรวจมารักษาการณ์ตลอดงาน พร้อมทั้งส่งรถดับเพลิงมาประจำในงาน ๑ คัน จนงานสำเร็จลุล่วงเมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐

ในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนี้ ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ *"พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์"* จำพรรษาอยู่ที่วัดอโศการามตลอดมา

อาพาธ

หลวงพ่อลีเริ่มมีอาการอาพาธอย่างชัดเจนจากโรคปวดท้องซึ่งเป็นโรคประจำตัวของท่านตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๒ ได้เข้า ๆ ออก ๆ รับการบำบัดในโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า โดยมีผู้อำนวยการโรงพยาบาล พลเรือจัตวา สนิท โปษะกฤษณะ (ยศในขณะนั้น) ดูแลเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ปรนนิบัติเหมือนเป็นลูกศิษย์ ในระหว่างที่หลวงพ่อลีอาพาธได้เขียนหนังสือ เรื่อง *"คู่มือบรรเทาทุกข์"* โดยมีลูกศิษย์ช่วยจัดพิมพ์เพื่อแจกเป็นธรรมทาน และหลวงพ่อลียังได้รับบริจาคเงินทำบุญจำนวนหนึ่งจากญาติโยมเพื่อมอบให้โรงพยาบาลในวันที่ท่านออกจากโรงพยาบาลครั้งหนึ่ง ในเดือนมกราคม ๒๕๐๓

ในระหว่างอาพาธมีคนสมุทรปราการมาเล่าให้ฟังถึงอุบัติเหตุที่โค้งมรณะ ตำบลบางปิ้ง ท่านจึงได้ปรึกษากับปลัดจังหวัดสมุทรปราการในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนที่ตายด้วยอุบัติเหตุ และเปลี่ยนชื่อโค้งมรณะใหม่ว่า *"โค้งปลอดภัย"*

มรณภาพ

การอาพาธไข้ของหลวงพ่อมิได้หายขาด เวียนเข้าออกโรงพยาบาล จนในที่สุดก็มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๔ สิริอายุได้ ๕๔ ปี ๓ เดือน พรรษาที่ ๓๖

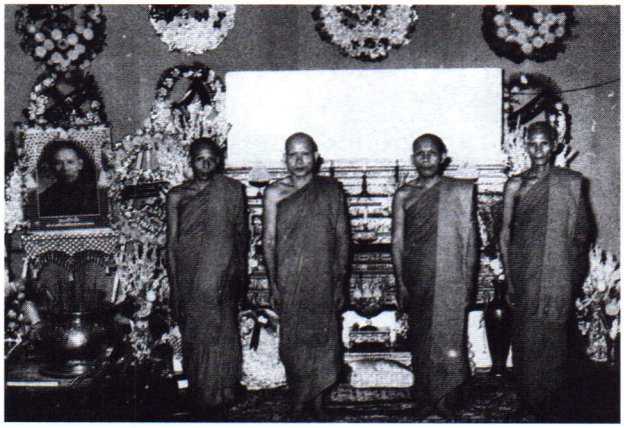

ธรรมโอวาทของหลวงพ่อลี

หลวงพ่อลีได้แสดงธรรมโอวาทไว้หลายบท ที่สำคัญได้แก่ธรรมโอวาทที่ว่า

"ผู้จะถึงมรรคผลนิพพานได้นั้น จะต้องทำทางใจ ถ้าไม่ทำทางนี้แล้ว จะทำการกุศลสักเท่าไรก็ถึงมรรคผลนิพพานไม่ได้ นิพพานนี้จะต้องถึงด้วยข้อปฏิบัติทางใจเท่านั้น ที่เรียกว่าศีล สมาธิ ปัญญา ศีลเป็นเหตุแห่งสมาธิ สมาธิเป็นเหตุแห่งปัญญา ปัญญาเป็นเหตุแห่งวิมุตติ สมาธิเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นที่ตั้งแห่งปัญญาและญาณ อันเป็นองค์สำคัญของมรรค แต่จะขาดสมาธิไม่ได้ ถ้าขาดแล้วก็ได้แต่จะคิด ๆ นึก ๆ เอา ฟุ้งซ่านไปต่าง ๆ ปราศจากหลักฐานสำคัญ สมาธิเปรียบเหมือนตะปู ปัญญาเปรียบเหมือนค้อนที่ตอกตะปู ถ้าตะปูเอียงไปค้อนก็ตีผิด ๆ ถูก ๆ ตะปูนั้นก็ไม่ทะลุกระดานนี้ฉันใด ใจเราจะบรรลุธรรมชั้นสูงทะลุโลกได้ จะต้องมีสมาธิเป็นหลักก่อนแล้วจึงเกิดญาณ ญาณนี้จะได้แต่คนทำสมาธิเท่านั้น ส่วนปัญญาย่อมมีอยู่ทั่วไปแก่คนทั้งหลาย แต่ไม่พ้นจากโลกได้เพราะขาดญาณ ฉะนั้นท่านทั้งหลายควรสนใจ อันเป็นทางพ้นทุกข์ถึงสุขอันไพบูลย์"

หมวดบุคคลทั่วไป

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สมุหนายก ผู้ปกบ้าน ป้องเมือง คุ้มเหย้าชาวไทย

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

เมื่อต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ บ้านเมืองต้องเผชิญศึกสงครามหลายครั้ง มีการปราบปรามหัวเมืองชายพระราชอาณาเขต จัดการปกครองหัวเมืองลาว เขมร และรบกับญวนเพื่อรักษาเมืองประเทศราช แม่ทัพใหญ่ผู้ถืออาญาสิทธิ์ออกไปบัญชาการรบในครั้งนั้น คือ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) จอมทัพผู้มีเกียรติประวัติในเรื่องความรักชาติและความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ชีวประวัติของท่านควรแก่การศึกษาเพื่อให้ทราบถึงตัวอย่างวีรบุรุษผู้อุทิศตนเพื่อปกป้องอธิปไตยของไทยไว้ดังบทเพลง *"เราสู้"* พระราชนิพนธ์ ทำนองโดย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และประพันธ์คำร้องโดย นายสมภพ จันทรประภา

บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ
เสียเลือดเสียเนื้อมิใช่เบา
ลูกหลานเหลนโหลนภายหน้า
อนาคตจะต้องมีประเทศไทย
ถึงข่มาล้างโคตรก็ไม่หวั่น
สู้ตรงนี้สู้ที่นี่สู้จนตาย
บ้านเมืองเราเราต้องรักษา
เกียรติศักดิ์ของเราเราเชิดชู
ปกบ้านป้องเมืองคุ้มเหย้า
หน้าที่เรารักษาสืบไป
จะได้มีพสุธาอาศัย
มิยอมให้ผู้ใดมาทำลาย
จะสู้กันไม่หลบหนีหาย
ถึงเป็นคนสุดท้ายก็ลองดู
อยากทำลายเชิญมาเราสู้
เราสู้ไม่ถอยจนก้าวเดียว

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นบุตรคนที่ ๔ ของเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) และท่านผู้หญิงฟัก ถือกำเนิดเมื่อปีระกา พุทธศักราช ๒๓๒๐ ในสมัยกรุงธนบุรี ที่บ้านริมคลองรอบกรุงด้านตะวันออก เชิงสะพานช้างโรงสี ปัจจุบันถือเป็นเขตพระนคร บริเวณหน้ากระทรวงมหาดไทย

เมื่อเจริญวัยขึ้นสันนิษฐานว่าท่านได้รับการศึกษาตามแบบบุตรหลานขุนนาง ในสำนักพระวันรัต (ทองอยู่) วัดบางหว้าใหญ่ ต่อมาเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) บิดาได้นำนายสิงห์ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร นายสิงห์ รับราชการด้วยความขยันขันแข็ง พากเพียรอุตสาหะ และซื่อสัตย์สุจริต ได้รับพระราชทานยศโดยลำดับจนเลื่อนขึ้นเป็นจมื่นเสมอใจราชและพระนายเสมอใจ ต่อมาได้เป็นพระยาเกษตรรักษา ว่าการกรมนาฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคลในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภายหลังเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติจึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระยาราชสุภาวดีได้รับพระราชทานบ้านเจ้าพระยายมราช (อิน) อยู่ที่สี่แยกวัดตึกทางทิศเหนือ ของถนนวรจักรกับถนนเยาวราช (ภายหลังได้อุทิศถวายยกให้สร้างวัดชัยชนะสงคราม)

ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ (พุทธศักราช ๒๓๖๙ – ๒๓๗๒)

เมื่อ พุทธศักราช ๒๓๖๙ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองประเทศราชมาตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๓๒๑ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ยกกองทัพมายึดเมืองนครราชสีมา แล้วให้เจ้าราชวงศ์ยกกองทัพหน้าลงมากวาดต้อนผู้คนที่เมืองสระบุรี ในครั้งนั้นได้กวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองนครราชสีมาส่งขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ ครั้งนั้นเผอิญคุณหญิงโม ภรรยาพระยาปลัดเมืองนครราชสีมาถูกกวาดต้อนไปด้วย ได้คิดอุบายวิงวอน ผ่อนผันให้ควบคุมไปช้า ๆ รอพวกครัวที่ถูกกวาดต้อนไปทันกันที่ทุ่งสัมฤทธิ์ได้แย่งศาสตราวุธของข้าศึก และรวบรวมชาวเมืองตั้งค่ายมั่นอยู่ที่นั่น จนพระยาปลัดสามีคุณหญิงโมตามไปทัน เมื่อเจ้าอนุวงศ์ไม่สามารถปราบปรามพวกครัวชาวเมืองนครราชสีมาได้ก็เลิกทัพกลับไป เมืองเวียงจันทน์ให้เจ้าราชวงศ์ไปยึดเมืองหล่ม (เมืองหล่มเก่าอยู่เหนือเมืองหล่มสัก) และให้เจ้าสุทธิสารไปยึดเมืองภูเขียว เพื่อตั้งด่านเตรียมต่อสู้กองทัพจากกรุงเทพฯ ที่จะยกขึ้นไป

ในการปราบกบฏเวียงจันทน์ในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดทัพน้อย ทัพใหญ่ รวมสองกองทัพ พระยาราชสุภาวดีเป็นแม่ทัพหน้ายกไปปราบสามารถยกเข้าครองนครจำปาศักดิ์ได้สำเร็จ ผลจากความเข้มแข็งสามารถปราบปรามกบฏให้พ่ายแพ้โดยเร็ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดี ว่าที่สมุหนายก เมื่อ พุทธศักราช ๒๓๗๐ ขณะมีอายุ ๕๑ ปี เมื่อเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์แล้วหลังจากจัดราชการจนเรียบร้อยใน พุทธศักราช ๒๓๗๒ ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาที่สมุหนายก

สงครามระหว่างไทยกับญวน (พุทธศักราช ๒๓๗๖ – ๒๓๙๐)

ใน พุทธศักราช ๒๓๗๖ ญวนเข้าแทรกแซงหาทางจะยึดเขมรซึ่งขณะนั้นเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา ยกทัพขึ้นไปสู้รบกับญวนอีก จนกระทั่งญวนยอมทำไมตรีกับไทย เมื่อเหตุการณ์ในเขมรเป็นปกติ เจ้าพระยาบดินทรเดชาจึงเดินทางกลับประเทศไทยใน พุทธศักราช ๒๓๙๑ รวมเวลาที่อยู่ดูแลบ้านเมืองในเขมรรวม

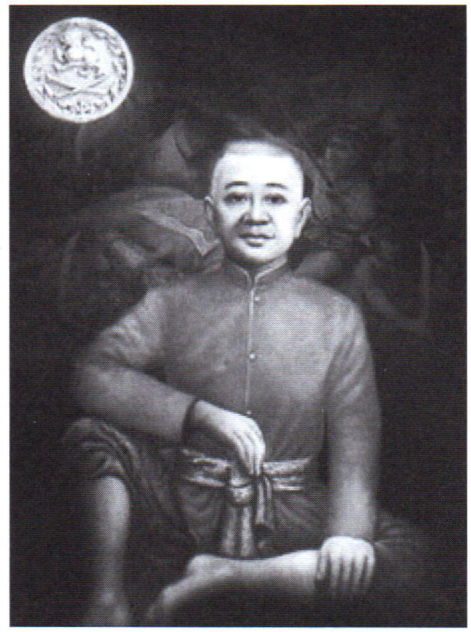

๑๕ ปี ในขณะที่อยู่ในเขมร ท่านได้ซ่อมป้อมค่ายเมืองพระตะบอง สนับสนุนนักองด้วงกษัตริย์ของเขมร ดูแลความมั่นคงและความปลอดภัย จัดการสร้างเมืองอุดงมีชัย ขุดคูเมือง ทำเชิงเทิน สร้างป้อมค่ายให้แข็งแรง กวดขันห้ามปรามการสูบฝิ่นและซื้อขายฝิ่น เพราะจะทำให้เกิดปัญหาโจรผู้ร้าย เมื่อจับได้จะทำโทษอย่างหนัก ไม่เว้นแม้แต่บุตรหลานของท่าน สนับสนุนให้ราษฎรเขมรทำนาปรัง จัดหาตุ่มใส่น้ำแม้เป็นเรื่องเล็กน้อยก็ไม่ละเลย

หลังจากเดินทางกลับจากเขมรแล้วเจ้าพระยาบดินทรเดชาแม้จะมีอายุล่วงเลยย่าง ๗๑ ปี แต่ก็ยังสามารถรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อมาได้ จนกระทั่งวันอาทิตย์ ที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๙๒ ท่านได้ถึงแก่อสัญกรรม ด้วยโรคอหิวาต์ที่ระบาดหนักในเวลานั้น และมีงานพระราชทานเพลิงศพที่วัดสระเกศ เมื่อ พุทธศักราช ๒๓๙๓ ท่านมีบุตรธิดาที่เกิดจากท่านผู้หญิงเพ็ง ท่านผู้หญิงหนูและภรรยาอื่นๆ รวม ๒๓ คน

เมื่อองหริรักษ์ (นักองด้วง) พระเจ้ากรุงกัมพูชาได้ทราบว่า เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว องหริรักษ์มีความกตัญญูระลึกถึงบุญคุณที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา ได้ช่วยเหลือปราบปรามหมู่ปัจจามิตรทั้งช่วยจัดราชการเมืองเขมรจนเรียบร้อยตลอดมา เมื่อ พุทธศักราช ๒๓๙๒ จึงสั่งสร้างเก๋งขึ้นที่หน้าค่ายใหญ่ ใกล้วัดโพธารามในเมืองอุดงมีชัย (เมืองเก่า) แล้วให้พระภิกษุสุกชาวเขมรช่างปั้นฝีมือเยี่ยมในยุคนั้น ปั้นรูปเจ้าพระยาบดินทรเดชาขึ้นไว้เป็นอนุสาวรีย์ด้วยปูนเพชร และประกอบการกุศลมีสดับปกรณ์เป็นต้นปีละครั้งที่ชาวเขมรเรียกรูปปั้นนั้นว่า *"รูปองบดินทร"* ตลอดมาจนบัดนี้

นอกจากการศึกแล้วท่านได้ทำนุบำรุงศาสนาทั้งในกรุงเทพฯและในท้องถิ่นที่ท่านเคยว่าราชการด้วยการปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่งในกรุงเทพฯ เช่น วัดตึก (วัดเทพลีลา) วัดสามปลื้ม[๑] (วัดจักรวรรดิราชาวาสวรวิหาร) วัดพรหมสุรินทร์[๒] (วัดปรินายก) ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่น วัดช่างทอง วัดวรนายกรังสรรค์ (เขาดิน) ยกที่บ้านของท่านเองเพื่อถวายวัด สร้างโบสถ์ วิหาร การเปรียญและเสนาสนะ ตั้งชื่อว่าวัดไชยชนะสงคราม รวมทั้งสร้างวัดที่เมืองพระตะบอง และอุดงมีชัยในเขมร สร้างวัดพระยาทำ (วัดกระโดน) วัดหลวงบดินทร ในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี วัดแจ้ง วัดโรงเกวียน ในอำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

๑,๒ มีรูปปั้นเจ้าพระยาบดินทรเดชา

จากคุณงามความดีที่ท่านปฏิบัติตลอดชีวิตเพื่อรำลึกถึงพระคุณของท่าน หน่วยราชการต่าง ๆ เช่น สถานศึกษา วัด และค่ายทหารได้สร้างรูปปั้นของท่านและนำนามของท่านไปตั้งชื่อ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่สถานที่ต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)[๓], ค่ายบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี), กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๑๑ อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี ค่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) ค่ายบดินทรเดชา กรมทหารราบที่ ๑๖ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นต้น

ผู้ที่สนใจวีรกรรมของเจ้าพระยาบดินทรเดชา สามารถเข้าชมเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมได้ที่ พิพิธภัณฑ์เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ตั้งอยู่ที่โรงเรียนบดินทรเดชา แขวงวังทองหลาง กรุงเทพฯ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เพื่อให้เป็นสถานที่ที่รวบรวมและจัดแสดงประวัติ วีรกรรมและโบราณวัตถุ ที่เกี่ยวข้องกับท่าน ให้เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทยสำหรับเยาวชนและชุมชนได้ศึกษา และเพื่อฉลองครบรอบ ๒๕ ปี ของการก่อตั้งโรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

ทุก ๆ วันที่ ๒๔ มิถุนายนของทุกปี ชาวบดินทรเดชาถือเป็นวันคล้ายวันอสัญกรรมของท่าน หลังการเคารพธงชาติ ตัวแทนนักเรียน ครูและผู้ปกครอง จัดให้มีพิธีแสดงความกตัญญูและสดุดี มีการวางพวงหรีด เชิญรูปปั้นจำลองพร้อมขบวนธงโรงเรียนเพื่อน้อมรำลึกถึงท่านผู้ปกบ้าน ป้องเมือง คุ้มเหย้าชาวไทย ทำให้เรามีแผ่นดินอยู่อาศัยมาจนทุกวันนี้

๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๕

---

[๓] มี ๖ แห่ง ได้แก่ ๑) โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
๒) โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ๒
๓) โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ บดินทรเดชา
๔) โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ๔
๕) โรงเรียนบดินทรเดชา นนทบุรี
๖) โรงเรียนบดินทรเดชา สมุทรปราการ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

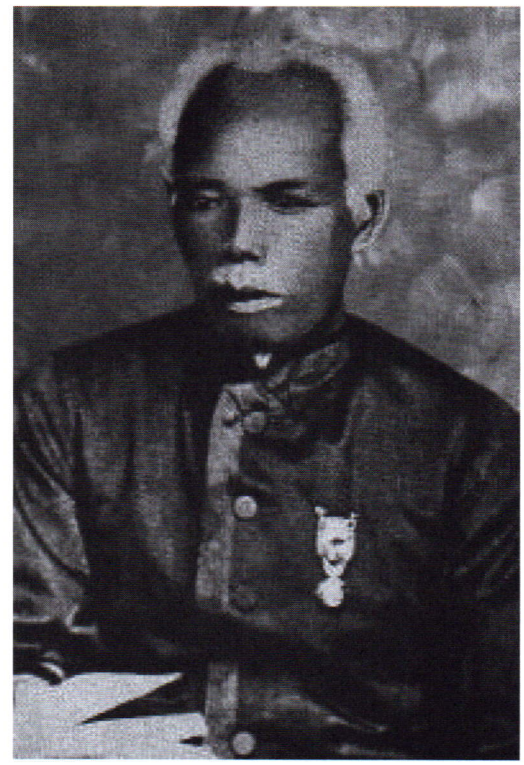

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เกิดเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๓๖๖ ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีนามเดิมว่า น้อย บิดาชื่อ ทองดี มารดาชื่อบัว เมื่ออายุได้ ๗ ปี ได้เรียนหนังสือไทยกับหลวงบรรเทาทุกขราษฎร์ กรมการเมืองฉะเชิงเทราซึ่งเป็นพี่ชายคนโต เมื่ออายุได้ ๑๓ ปี ได้เข้ามาพักกับสามเณรทัดผู้เป็นน้าที่วัดสระเกศ ท่านได้เรียนหนังสือไทย หนังสือขอม ศึกษาบวชเรียนคัมภีร์พุทธศาสนากับพระครูในสำนักต่าง ๆ เช่น สำนักสมเด็จพระสังฆราช (ต่วน) สำนักพระอุปทยาจารย์ (ศุข) สำนักสมเด็จพระพุฒาจารย์ (สน) เป็นต้น จนสามารถสอบแปลพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญเอก ๕ ประโยคเมื่ออายุ ๒๑ ปี ต่อมาได้เพียรศึกษาเล่าเรียน จนสามารถเข้าสอบแปลพระปริยัติธรรมเลื่อนชั้นเป็นเปรียญเอก ๗ ประโยค ท่านมีความรู้เชี่ยวชาญทั้งภาษาบาลี สันสกฤต เขมรและไทย ท่านดำรงสมณเพศอยู่ ๑๑ พรรษา เมื่อลาสิกขาแล้วได้เข้ารับราชการในกรมมหาดเล็ก ได้เลื่อนเป็น ขุนประสิทธิอักษรสาตร ผู้ช่วยกรมพระอาลักษณ์ และเจ้ากรมอักษรพิมพการ ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นที่ ขุนสารประเสริฐ พระศรีสุนทรโวหาร และพระยาศรีสุนทรโวหาร ตามลำดับ ในบั้นปลายของชีวิตได้รับพระมหากรุณาธิคุณแต่งตั้งให้เป็นองคมนตรี ที่ปรึกษาราชการ และเป็นพระอาจารย์ถวายพระอักษรแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร

กำเนิดแบบเรียนหลวง

ในพุทธศักราช ๒๔๑๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง หรือที่เรียกว่า *"ซะกูลหลวง"* เพื่อใช้เป็นสถานศึกษาของพระบรมวงศานุวงศ์และบุตรข้าราชการ แล้วจึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นครูใหญ่ ขณะนั้นท่านมีบรรดาศักดิ์เป็น หลวงสารประเสริฐ ปลัดทูลฉลองกรมพระอาลักษณ์

ในช่วงเวลานี้ท่านได้คิดแบบสอนอ่านหนังสือไทยสำหรับใช้ในโรงเรียนหลวงขึ้น ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิติ์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์และพิศาลการันต์

มูลบทบรรพกิจ เป็นแบบเรียนวางรากฐานผู้เรียนขั้นแรก เริ่มด้วยการสอนให้รู้จักสระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ สอนจำแนกอักษรสามหมู่ ให้ตัวอย่างการประสมอักษร ในแม่ก กา เริ่มตั้งแต่อักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำ แล้วสอนผันเสียงวรรณยุกต์ แยกตามอักษรสูง อักษรกลาง อักษรต่ำ ทีละหมู่ ต่อจากนั้นสอนคำไทยที่ใช้ไม้ม้วนแล้วเรียนตัวสะกดในมาตราต่าง ๆ ตามลำดับ คือ แม่กน กง กก กด กบ กม และเกย

วาหนิติ์นิกร เป็นแบบเรียนว่าด้วยการผันอักษรนำ เริ่มจากอักษรสูงนำอักษรต่ำ ในมาตราต่าง ๆ ตั้งแต่แม่ก กา จนถึงแม่เกย รวมทั้งการผันอักษรกลางนำอักษรต่ำ

อักษรประโยค เป็นแบบเรียนว่าด้วยการอ่านอักษรควบ ร ล ว คำว่า อักษรประโยคในสมัยนั้น หมายถึง ตัวควบในปัจจุบัน

สังโยคพิธาน เป็นแบบเรียนกล่าวถึงตัวสะกดในแม่กน กก กด กบ ว่าแต่ละมาตราจะมีตัวสะกดตัวใดบ้าง มีโคลงอธิบายบอกจำนวนตัวสะกดในแต่ละแม่ไว้ด้วย

ไวพจน์พิจารณ์ เป็นแบบเรียนว่าด้วยคำที่ออกเสียงคล้ายกัน หรือคำพ้องเสียง

พิศาลการันต์ เป็นแบบเรียนกล่าวถึงวิธีการใช้การันต์ คือ คำที่ *"มีอักษรเพิ่มไว้ข้างท้ายคำ แต่มิใช่ตัวสะกด เติมลงไว้เพื่อจะให้เต็มคำซึ่งมาจากภาษามคธและเสียงตามภาษาอื่นบ้าง"*

แบบเรียนหลวงรวม ๖ เล่มนี้ พระยาศรีสุนทรโวหารได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๔ และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณจัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง จำนวน ๒,๐๐๐ ฉบับ ดังข้อความจากบานแผนกตอนหนึ่งความว่า *"เพื่อไว้สำหรับเป็นแบบให้กุลบุตรศึกษาเรียนหนังสือไทย เป็นเครื่องเรืองปัญญา ให้ได้ความฉลาดรู้ ใช้อักษรแลไม้เอกโท ให้ถูกถ้วนชำนาญ ชัดเจน กว้างขวาง เป็นคุณแก่ราชการสืบไป"*

แบบสอนอ่าน

นอกจากแบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่มแล้ว ยังมีงานนิพนธ์ที่ช่วยเอื้อประโยชน์ในการเรียนรู้ภาษาไทยให้ดีขึ้น สามารถใช้เป็นบทอ่านเพิ่มเติมหรือบทอ่าน

เสริม ได้แก่ พรรณพฤกษา สัตวาภิธาน ปกีรณำพจนาดถ์ ฉันทวิภาค ไวพจน์ประพันธ์ อุไภยพจน์ นิติสารสาธก สยามสาธก วรรณสาทิศ มหาสุปัสสีชาดก วรรณพฤติคำฉันท์ คำนมัสการ คุณานุคุณ รวมทั้งกวีนิพนธ์ในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่ ฉันท์กล่อมช้างพระเสวตรวรวรรณ ร่ายนำโคลงภาพพระราชพงศาวดาร โคลงภาพพระราชพงศาวดารรูปที่ ๖๕ และ ๘๕

พระยาศรีสุนทรโวหาร เป็นผู้ริเริ่มคิดการสอนหนังสือไทยโดยใช้บทอ่านเสริมผูกร้อยฉันทลักษณ์ง่าย ๆ เช่น กาพย์ โคลงสี่สุภาพ กลอนสุภาพ ด้วยเนื้อหาใกล้ตัวเด็ก เช่นชื่อของพืช สัตว์ ในเรื่อง **พรรณพฤกษา** แต่งเป็นกาพย์ยานีกล่าวถึงชื่อต้นไม้เรียงลำดับตั้งแต่ แม่ก กา ถึงแม่เกย **สัตวาภิธาน** แต่งเป็นกาพย์ยานีกล่าวถึงชื่อสัตว์ทั้งมีเท้าและไม่มีเท้า รวมทั้งสัตว์สามัญที่เห็นอยู่ เช่น หอยทาก ลูกน้ำ หนอน

ตัวอย่างจากพรรณพฤกษา - สอนแม่กง

พริกม่วงพริกพวงดก พริกขี้นกน้ำตานอง
พริกช่อพริกฟักทอง พริกละว้าน่าพิศวง
ผลเหลืองเรืองสีตรู เป็นพูพูดูใหญ่ยง
พริกเผือกช่อชูตรง พรรณพริกนี้มีนานา
ผักหนอกแลผักไห่ ผักขาไก่ผักชีลา
ผักข้าวผักขวงขา นกยูงใหญ่ไร่ผักชี

ตัวอย่างจากสัตวาภิธาน – สอนแม่เกย

แม่เกยหมู่ปักษา ค้อนหอยหาปลาในวน
กะหรอดหัวโขนขน ยองหยอยย่อยข้องเกี่ยวหนาม
แซงแซวจับไซ้ขน ซุ่มซ่อนบนต้นมะขาม
ชูหางกางปีกงาม เมื่อยามบินผินอัมพร

พระยาศรีสุนทรโวหารมีอุบายในการสอนหนังสือ ไม่เพียงแต่ให้เด็กรู้หนังสือ แต่ยังสอนคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กันไปด้วย เช่น สอนให้เด็กรำลึกถึงพระคุณแห่งพระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ ในบทประพันธ์อินทรวิเชียรฉันท์ ๑๑ โดยเรียบเรียงจากคาถาภาษาบาลี เรื่องคำนมัสการคุณานุคุณ อันประกอบด้วยคำนมัสการพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ คำนมัสการมาตาปิตุคุณ และคำนมัสการอาจริยคุณ การน้อมรำลึกถึงพระคุณของปูชนียบุคคลเช่นนี้ นับเป็นมงคลอันจะนำความเจริญรุ่งเรืองสู่ชีวิต และเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของไทยอีกด้วย

คำนมัสการคุณานุคุณนี้ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเป็นวรรณคดีสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในปัจจุบัน

ตัวอย่างจากนมัสการมาตาปิตุคุณ

อนนฺตคุณสมฺปนฺนา ชเนตฺติ ชนกา อุโภ

ข้าขอนบชนกคุณ ชนนีเป็นเค้ามูล
ผู้กอบนุกูลพูน ผดุงจวบเจริญวัย
ฟูมฟักทะนุถนอม บบำราศนิราไกล
แสนยากเท่าไรไร บคิดยากลำบากกาย
ตรากทนระคนทุกข์ ถนอมเลี้ยงถรู้วาย
ปกป้องซึ่งอันตราย จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ ชนนีคือภูผา
ใหญ่พื้นพสุนธรา ก็บเทียบบเทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด จะสนองคุณานันต์
แท้บูชไนยอัน อุดมเลิศประเสริฐคุณ

มยฺหํ มาตาปิตูนญฺ ปาเท วนฺทามิ สาทรํ

มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน

ความคิดและภูมิปัญญาของการสอนหนังสือไทย ของพระยาศรีสุนทรโวหารในงานทุกชิ้นสะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้และความแม่นยำทางวิชาการ ที่นำเสนอเนื้อหา อย่างมีระบบด้วยความรู้ที่ลึกซึ้งและถ่องแท้ของท่าน โดยเฉพาะ**นิติสารสาธก** แบบเรียนที่ตีพิมพ์เผยแพร่ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง รวม ๑,๐๐๐ ฉบับ ในพุทธศักราช ๒๔๑๖ นั้น ถือเป็นแบบเรียนที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์สูงสุดในการนำเสนอองค์ความรู้ของภาษาไทย เป็นการขยายความในมูลบทบรรพกิจให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยใช้คำประพันธ์เป็นเครื่องช่วย

ตัวอย่าง จากนิติสารสาธก

อักษรสูงผันสามตามตำรับ
ไม้เอกกับโทชักตระหนักเสียง
คือว่า ข ฃ ฉ ต่อ ๆ เคียง
เว้นแต่เสียงสั้นสี่ที่คำตาย
คือ ขิ ขี ขุ ขะ รัศสะแท้
จะผันแปรก็ไม่เคลื่อนเลื่อนขยาย
เหมือนสัตว์นิ่งกลิ้งทอดเมื่อวอดวาย
อันคำตายเช่นกันฉะนั้นจริง
อักษรกลางทางผันนั้นเป็นห้า
เอก โท ตรี จัตวา ครบทุกสิ่ง
ก ก่ ก้ ก๊ ก๋ พออ้างอิง
ต้องงดทิ้งสี่คำ เช่น รำพรรณ

ในนิติสารสาธกนี้มีบทที่กล่าวถึง ประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้ ที่เนื้อหามีความเป็นสากล สามารถใช้อ้างอิงได้เป็นอย่างดีทั้งในอดีตและปัจจุบัน

กระทรวงศึกษาธิการเห็นคุณค่าของบทประพันธ์ดังกล่าวจึงใช้เป็นบทอาขยานสำหรับเด็กระดับชั้นประถมศึกษาในปัจจุบัน

อย่าเกียจคร้านการเรียนเร่งอุตส่าห์
มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน
จะตกถิ่นฐานใดคงไม่แคลน
ถึงคับแค้นก็พอยังประทังตน
อันความรู้รู้กระจ่างถึงอย่างเดียว
แต่ให้เชี่ยวชาญเถิดคงเกิดผล
อาจจะชักเชิดชูฟูสกนธ์
ถึงคนจนพงษ์ไพร่คงได้ดี
เกิดเป็นชายชาวสยามตามวิสัย
หนังสือไทยก็ไม่รู้ดูบัดสี
ต้องอับอายขายหน้าทั้งตาปี
ถึงผู้ดีก็คงด้อยถอยตระกูล
จะต่ำเตี้ยเสียชื่อว่าโฉดช้า
จะชักพายศลาภให้สาปสูญ
ทั้งขายหน้าญาติวงษ์พงษ์ประยูร
จะเพิ่มพูนติฉินคนนินทา

(นิติสารสาธก)

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ทรงยกย่องว่า *"ท่านเป็นศาลฎีกาเรื่องหนังสือไทย เมื่อตัดสินว่ากระไร ก็เป็นคำพิพากษาสุดท้าย ใครจะเถียงว่ากระไรอีกก็ฟังไม่ขึ้นในสมัยนั้น"*

บั้นปลายของชีวิต

ในพุทธศักราช ๒๔๓๔ ท่านมีอาการไข้และเหนื่อยหอบ รับประทานอาหารไม่ได้ สุดที่หมอหลวงจะเยียวยา ด้วยความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นยิ่งนัก จึงได้กราบบังคมทูลลาด้วยหนังสือ ใจความว่า

"ในเวลานี้เกล้าฯมีอาการป่วย ได้รับความทุกขเวทนาเป็นอันมาก เห็นว่าสังขารจะทนทานไปไม่ตลอดถึงไหน จะต้องความดับแตกเป็นแน่แล้ว เกล้าฯขอฝากบุตรภรรยาไว้ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วย ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า"

พระยาศรีสุนทรโวหาร ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๓๔ สิริอายุได้ ๖๙ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานโกศโถ เครื่องประกอบพิธีพร้อมให้เป็นเกียรติยศ

เพื่อรำลึกถึงท่าน จังหวัดฉะเชิงเทราได้สร้างอนุสาวรีย์เป็นรูปปั้นทำด้วยโลหะหล่อสูง ๒.๖๕ เมตร และได้ประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ตั้งอยู่บนถนนศรีโสธรตัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทุก ๆ วันที่ ๕ กรกฎาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของท่าน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้จัดพิธีสักการะ ณ บริเวณอนุสาวรีย์พระยาศรีสุนทรโวหาร และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีทางศาสนา พิธีวางพานพุ่มดอกไม้สด และคล้องพวงมาลาสักการะพร้อมกล่าวคำสดุดี การเล่าประวัติ ผลงานพระยาศรีสุนทรโวหาร การมอบเกียรติบัตรให้แก่ผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่น ภาษาถิ่นดีเด่น ผู้มีคุณูปการต่อการใช้ภาษาไทย และการแสดงศิลปวัฒนธรรมจากสถานศึกษาในจังหวัดฉะเชิงเทรา

๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๕

เจ้ากรับ ผู้สร้างวัดด้วยเงินแสดงละคร

นายประยงค์ อนันทวงศ์

คลองบางกอกน้อยเป็นคลองสำคัญคลองหนึ่งในกรุงเทพมหานครอยู่ในอำเภอบางกอกน้อย เดิมมีชื่อว่า *"อำเภออมรินทร์"* ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม มีประกาศให้เรียกว่าอำเภอบางกอกน้อย

คลองบางกอกน้อย เกิดขึ้นในสมัยของสมเด็จพระชัยราชา (พุทธศักราช ๒๐๗๗-๒๐๘๙) โดยมีพระบรมราชโองการโปรดให้ขุดคลองลัดเพื่อเชื่อมสายน้ำที่บริเวณตำบลบางกอก นับแต่นั้นมาลำน้ำเจ้าพระยาก็เปลี่ยนทางเดินหดสั้นลงไหลตัดเป็นทางตรง ปล่อยให้คุ้งน้ำเจ้าพระยาสายเดิมกลายเป็นคลองสัญจรขนาดใหญ่ ที่ต่อมารู้จักกันในนามคลองบางกอกน้อย และคลองบางกอกใหญ่จวบจนทุกวันนี้

โดยส่วนเฉพาะของคลองบางกอกน้อย ในอดีตอาณาบริเวณสองฝั่งของคลองนี้ เป็นผืนแผ่นดินที่เขียวชอุ่มแน่นขนัดไปด้วยแมกไม้นานาพันธุ์ ชีวิตผู้คนและบ้านเรือนซ่อนตัวอยู่ใต้ร่มเงาไม้ที่แน่นทึบ ส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ปลูกอยู่ชายน้ำยกพื้นสูง หรือไม่ก็ผูกแพลอยริมตลิ่ง ความเด่นที่แยกตัวชัดเจนจากดงไม้หนาทึบก็มีเพียงยอดเจดีย์ และโบสถ์วิหารของวัดวาอารามต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ตลอดสองฝั่งคลองบางกอกน้อย วัดเหล่านี้หลายวัดมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่อายุน้อยกว่านั้นก็เป็นสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะฉะนั้นทุกวัดจึงถือว่าเป็นวัดเก่าแก่ มีคุณค่าทางศิลปะที่ควรแก่การชมและศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

วัดที่มีชื่อเสียงและน่าสนใจ มีอยู่หลายวัด คือ

๑. วัดศรีสุดาราม วรวิหาร
๒. วัดภาวนาภิรตาราม
๓. วัดสุวรรณคีรี
๔. วัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร
๕. วัดชิโนรสาราม วรวิหาร

๖. วัดไชยทิศ

๗. วัดอมรินทรารام วรวิหาร

๘. วัดดุสิดาราม วรวิหาร

๙. วัดนายโรง

วัดนายโรง ในสมัยก่อนเรียกขานกันในหลากชื่อหลายนาม อาทิ วัดละครทำ วัดละครธรรม วัดนายโรง เจ้ากรับ และยังมีนามพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า *"วัดสัมมัชชผล"* ซึ่งแปลได้ว่า อารามที่เป็นผลผลิตจากการประกอบสัมมาชีพ แต่นามพระราชทานดังกล่าวก็ไม่ติดปากผู้คนเหมือนนามพระราชทานวัดอื่น เช่น

วัดดอกไม้	แปลงว่า	วัดบุปผาราม
วัดตะเคียน	แปลงว่า	วัดมหาพฤฒาราม
วัดชีปะขาว	แปลงว่า	วัดศรีสุดาราม
และ วัดใหม่ยายแฟง	แปลงว่า	วัดคณิกาผล

นั่นคือ วัดนายโรงก็ยังคงเรียกขานกันในชื่อเดิม และได้รับการจดทะเบียนทางการว่า วัดนายโรง มาจนทุกวันนี้

วัดนายโรงสร้างโดยเจ้ากรับ นักแสดงและครูละครนอกผู้เรืองนาม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยกำลังผู้คนและทรัพย์สินของเจ้ากรับที่ได้มาจากการแสดงละครโดยตรง

เจ้ากรับที่ได้รับการเรียกขานเป็นถึงเจ้านั้น อาจเป็นด้วยบทบาทการแสดงที่โดดเด่นในฐานะเป็นตัวพระ ซึ่งตามท้องเรื่องในละครต้องเล่นเป็นเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน เจ้ากรับแม้ว่าจะเป็นเพียงสามัญชน แต่ก็มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ทางการละครของกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงขนาดที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงค์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้สืบค้นต้นเรื่องราวของเจ้ากรับ และบันทึกไว้ในส่วนหนึ่งของหนังสือ *"ตำนานเรื่องอิเหนา"* ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

เจ้ากรับเกิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อปีขาล พุทธศักราช ๒๓๔๙ บ้านเดิมอยู่หลังวัดระฆัง เดิมมีพี่ชายคนหนึ่ง ตกน้ำหายไปขณะที่แม่พาลงเรือพายขายของ สร้างความเสียใจจนต้องร้องไห้ทุกครั้งที่พายเรือผ่านจุดที่ลูกจมน้ำ ต่อมาหญิงเฒ่าชาวมอญรับทำวิทยาคมให้ได้ลูกคืนมา เมื่อแม่ตั้งครรภ์ คลอดได้ทารกเพศชายจึงตั้งชื่อว่ากลับ (หมายถึงกลับมาเกิดใหม่)

เด็กชายกลับได้เรียนรู้การละครจากครูทองอยู่ ตัวละครเอกในวังเจ้ากรมหลวงเทพบริรักษ์ ครูทองอยู่มีความชำนาญด้านแต่งกลอนและขับเสภา และยังเป็นผู้ร่วมประดิษฐ์ท่ารำทำบทถวายตามท้องเรื่องบทละครพระราชนิพนธ์ในพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เด็กชายกลับจึงน่าจะเคยผ่านการฝึกฝนท่ารำที่ครูได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นใหม่ และต้องรำถวายล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๒ ทอดพระเนตรเพื่อ

ทรงแก้ไข นับเป็นโอกาสดีที่เด็กชายกลับได้ร่ายรำและเรียนรู้ถึงขั้นตอนการคิดค้นสร้างต้นแบบแห่งลีลานาฏยกรรมชั้นครู

ต่อมา เด็กชายกลับ ได้เข้าร่วมงานเป็นตัวละครโรงของครูบุญยัง (เสวกโท จมื่นมานิตย์นเรศ) ซึ่งเป็นครูละครนอกผู้โด่งดังตั้งแต่ยุครัชกาลที่ ๑ ครูบุญยัง ตามประวัติคือ ผู้สร้างวัดละครทำ บ้านขมิ้น (บริเวณแยกพรานนก) ด้วยเหตุนี้จากท่วงทีลีลาอันงามสง่าของละครหลวงที่เติบโตมา เด็กชายกลับ ต้องปรับเปลี่ยนวิถีนาฏยกรรมเป็นแบบของละครนอกที่รวดเร็ว เข้าใจ ในแบบพื้นบ้าน และสามารถพัฒนาฝีมือจนประสบความสำเร็จ มีผู้คนติดเพิ่มมากขึ้น จากเด็กชายกลับ ถึงวันนั้นก็ถูกเรียกขานนามใหม่ว่า เจ้ากรับ จนติดปากผู้คนสืบมา

เมื่อครูบุญยังถึงแก่กรรม เจ้ากรับได้รวบรวม และก่อตั้งคณะละครของตนขึ้น จึงมีฐานะเป็น *"นายโรง"* ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอรรถาธิบายความหมายของนายโรงไว้ว่า *"ละครนอกที่เล่นกันอยู่ในกรุงเทพฯ แต่ก่อนมาต่างกันเป็น ๒ อย่าง คือเป็นละครมีเจ้าของอย่างหนึ่ง เป็นละครประสมโรงอย่างหนึ่ง ผู้เป็นเจ้าของละครมักเป็นโขน หรือเป็นละครของผู้อื่นอยู่ก่อน ครั้นเล่นดีมีชื่อเสียงแล้ว จึงแยกมารวบรวมพวกพ้องฝึกหัดเล่น เป็นละครขึ้นโรงหนึ่งต่างหาก ดังเช่นนายบุญยัง เมื่อรัชกาลที่ ๑ และเจ้ากรับเมื่อรัชกาลที่ ๓ เป็นตัวอย่าง ตัวเจ้าของละครเป็นครูด้วย และเป็นตัวสำคัญในโรงนั้นด้วยคงมาแต่เหตุนี้ จึงเรียกกันว่า "นายโรง"*

ต่อมา เจ้ากรับได้ย้ายจากบ้านเดิมที่หลังวัดระฆังไปอยู่ที่ริมคลองบางกอกน้อย บริเวณปากคลองบางบำหรุ พร้อมๆ กับสมาชิกในคณะละคร มีผู้มาร่วมฝึกหัดเพิ่มเติมจนสามารถก่อตั้งละครโรงใหญ่ รับงานที่ผู้มาหาไปเล่น ทั้งงานฉาก งานปลีก แต่ไม่รับงานเหมา

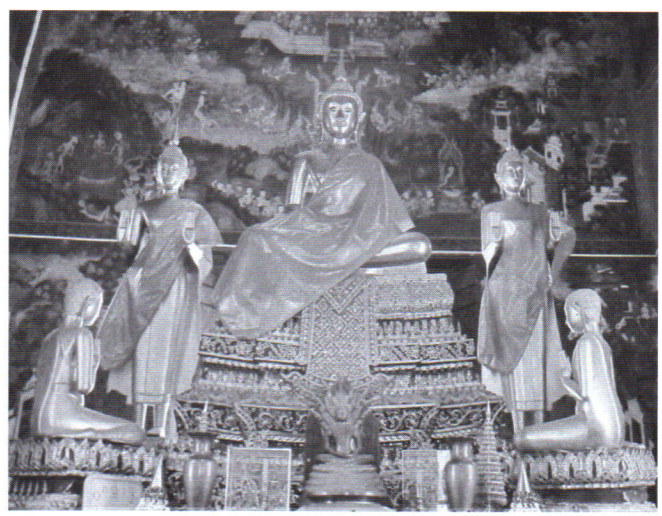

งานฉาก คือ มีการตั้งโรงขึ้นกั้นฉาก เป็นงานใหญ่เล่นเต็มกำลัง และมีฝีมือ เรียกเงินค่าแสดงได้มาก และมีเป็น

งานสำคัญ เช่น งานโกนจุกบุตรธิดาของผู้มีบรรดาศักดิ์ **ส่วนงานปลีก** คือ งานที่เล่นในโรงโถงไม่มีการกั้นฉาก เป็นงานของชาวบ้าน เช่น โกนจุกลูกชาวบ้าน งานแก้บน ส่วนงานเหมาที่เจ้ากรับปฏิเสธนั้น คือ งานที่นายบ่อนเหมาเล่นที่หน้าบ่อน เพื่อเรียกคนดูให้เข้าบ่อน

เจ้ากรับขยายกิจการละครของตนให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีผู้คนที่มาฝึกฝนมากขึ้น สะสมเครื่องละคร และปี่พาทย์ครบครัน จนสามารถรับงานละครได้ถึง ๓ โรงพร้อมๆ กัน เจ้ากรับจึงมีฐานะร่ำรวย มีชื่อเสียงเป็นที่รับรู้ทั่วกรุงในยุคนี้ ถึงกับยอดกวีเอกสุนทรภู่ ได้กล่าวถึงเจ้ากรับนายโรงละครผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในยุคสมัยเดียวกับท่าน และมีถิ่นฐานย่านเดียวกันในวัยเยาว์ ไว้ในบทกลอน *"สุภาษิตสอนหญิง"* ตอนหนึ่งว่า

"อย่าคบพวกหญิงพาลสันดานชั่ว ที่แต่งตัวไว้จริตผิดกระสวน
ผู้รับฉายบ่ายคล้อยเที่ยวลอยนวล เป็นเชิงชวนพวกเจ้าชู้เขารู้กล
พอรู้เข้าเฝ้าแต่มองส่องเกศี ให้เวียนหวีได้วันละพันหน
ตรงการงานแล้วขี้คร้านเป็นกังวล แต่งแต่ต้นมิได้เว้นสักเวลา
ครั้นได้ยินเสียงกลองมาก้องหู ยังไม่รู้เนื้อความเที่ยวถามหา
วันนี้ละครใครที่ไหนมา แม้รู้ว่าเจ้ากรับเต้นหรับไป
นั่งพินิจพิศโฉมประโลมหลง ดูจนปลงกรรมฐานเหงื่อกาลไหล
บ้างก็เห็นว่างามเลยตามไป ช่างกระไรหนอขนิษฐ์ไม่คิดอาย"

ในพุทธศักราช ๒๓๙๗ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีการสมโภชฉลองเปิดคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งโปรดให้ขุดขยายเขตคลองคูเมืองเพื่อเพิ่มพื้นที่เมืองหลวงออกไปโดยรอบ งานสมโภชคลองผดุงกรุงเกษมซึ่งมีตลอด ๓ วัน เจ้ากรับรับอาสาจัดละครร่วมการฉลองพร้อมกันถึง ๗ โรง ตั้งกระจายตลอดความยาวของคลอง ๑๓๗ เส้น (๕.๕ กิโลเมตร) ซึ่งแสดงให้เห็นความรุ่งเรืองถึงขีดสุดในกิจกรรมละครนอกของเจ้ากรับในยุคสมัยที่ละครนอก คือสันทนาการที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อชีวิตชาวพระนคร

ในขณะเดียวกับเจ้ากรับ ได้มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการละคร จากเดิมละครนอกใช้นักแสดงทั้งหมดเป็นผู้ชาย เจ้ากรับได้พยายามฝึกผู้หญิงมาร่วมแสดงในละครนอกเป็นครั้งแรก แต่งานนี้มีอุปสรรค เพราะตัวละครหญิงที่ฝึกฝนจนมีฝีมือสามารถลงโรงได้ ก็มักถูกผู้มีบรรดาศักดิ์ตัดหน้าขอเอาไปเป็นภรรยา ด้วยเหตุนี้ งานละครที่ผสมโรงร่วมระหว่างนักแสดงชายจริง และหญิงแท้จึงไม่เคยเกิดขึ้นในช่วงชีวิตของเจ้ากรับ

ในด้านการสร้างวัด เจ้ากรับมีเจตนาอันแรงกล้าที่จะสร้างให้วิจิตรงดงาม เต็มไปด้วยศิลปะแบบโบราณทุกประการทั้งให้เหนือกว่า เด่นกว่าวัดในละแวกเดียวกันด้วย

นอกจากสร้างวัดให้งดงามแล้ว ภายในโบสถ์วิหารยังประดับตกแต่ง และมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วิจิตรตระการตาน่าชมอย่างยิ่ง เพราะจิตรกรรมวัดนายโรงยังรักษารูปแบบและเนื้อหาหลักของงานจิตรกรรมไทยดั้งเดิมไว้ครบถ้วน แต่ได้เปิดพื้นที่สอดแทรก โดยดูดซับเอาเทคนิคและวิธีการทางศิลปะจากตะวันตกเข้าผสมผสาน โดยภาพรวมของศิลปกรรมแห่งงานช่างเขียนโบราณไม่ตกหล่นเสียหาย ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดนี้จึงสมบูรณ์ครบถ้วน และเต็มรูปแบบโดยแท้

ส่วนประกอบอื่นที่น่าสนใจก็คือ ที่เหนือลายประดับรอบกรอบหน้าต่างโบสถ์วิหาร ช่างปั้นลายเหลือพื้นที่ไว้บรรจุภาพชฎาพระ กระบังหน้า (นางกำนัล) หูกระต่ายขี้รัก เครื่องสวมหัวของเสนาผู้ใหญ่ฝ่ายไทย อันเป็นเครื่องสวมประดับศีรษะของตัวละครนอกทั้ง ๓ ตัวพระ (นายโรง) ตัวนาง และเสนาซึ่งเป็นตัวละครที่โลดเล่นอยู่ในนาฏยกรรมของเจ้ากรับผู้สร้างวัดนายโรงนั่นเอง

เจ้ากรับถึงแก่กรรมในปีขาล พุทธศักราช ๒๔๐๙ รวมสิริอายุได้ ๖๐ ปี แม้เจ้ากรับจะจากโลกนี้ไปนานนับกาลแล้วก็ตาม แต่ชื่อเสียงและเกียรติประวัติของเจ้ากรับยังคงอยู่คู่กับวัดนายโรงซึ่งปัจจุบันมีอายุ ๑๕๐ ปีแล้ว

มาลัย ชูพินิจ
สุภาพบุรุษนักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์

นายประยงค์ อนันทวงศ์

"ดอกจันทน์กะพ้อร่วงพรู แต่มิได้หล่นลงสู่พื้นดินทีเดียว กลีบสีขาวของมันน้อย ๆ และอ่อนนุ่มปลิวกระจายตามลมเหมือนฝูงผึ้งซึ่งแตกรัง ไปตกที่นั่นนิดที่นี่หน่อยบนพื้นสีเขียวในลำคลองเกลื่อนกลาดอยู่รอบโคนต้น อย่างที่เคยหล่นมาแล้วในชีวิตของมัน ต่างแต่วันนี้ ไม่มีใครเขาจะเหลียวแล ไม่มีใครเขาจะเอาใจใส่ ไม่มีแม้แต่เด็กจะคอยเก็บไปร้อยเป็นพวงมาลัยเล่น หรือใส่พานบูชาพระ บางกลีบเคราะห์ร้ายปลิวไปตกลงกลางทางเดิน ก็รังแต่จะถูกเหยียบย่ำแหลกเหลวไปใต้ฝ่าเท้าที่โหดร้ายของคนผู้ไม่รู้จักค่าของมัน ทำนองเดียวกับหัวใจอันบริสุทธิ์ของหญิงสาว ถูกขยี้โดยชายผู้ไม่รู้จักคุณค่าของความรัก"

ข้อความอันไพเราะอ่อนหวานจับใจและสวยงามนี้ เป็นบทนำหน้าแรกในนวนิยายเรื่องแผ่นดินของเรา โดยแม่อนงค์ ซึ่งเป็นนวนิยายอมตะยอดเยี่ยมที่ทำชื่อเสียงให้แก่ผู้ประพันธ์เป็นอย่างมาก

แม่อนงค์ได้เขียนนวนิยายเรื่องนี้ ในระหว่างไปทำสวนมะพร้าว ที่ริมอ่าวพนังตัก จังหวัดชุมพร ท่านบอกว่า *"ผมเขียนนวนิยาย แผ่นดินของเรา ท่ามกลางแสงริบหรี่ตะเกียงน้ำมันมะพร้าว อากาศร่มเย็นที่พนังตัก ทำให้สามารถเขียนเรื่องนี้ด้วยใจของคนอยากเขียนหนังสือ กลิ่นจันทน์กะพ้อดึงดูดใจ มันเป็นความหลังที่จะต้องบันทึกไว้ชั่วชีวิต"*

จากความรู้สึก อารมณ์ และจินตนาการโดยมีบรรยากาศกับธรรมชาติช่วยเอื้อ ทำให้แผ่นดินของเรากลายเป็นนวนิยายเรื่องเอกไม่มีวันตายตราบจนทุกวันนี้

แม่อนงค์ เป็นนามปากกานามหนึ่งในจำนวนกว่า ๓๐ นามปากกาของนายมาลัย ชูพินิจ เช่น ม.ชูพินิจ เรียมเอง แม่อนงค์ น้อย อินทนนท์ อินทนนท์น้อย ฉันทนา สมิงกะหร่อง แบตตลิ่ง กร็อบ มะกะโท อาละดิน ก.ก.ก. ฮ.ฮ.ฮ. การที่ท่านมีนามปากกามากกว่าใครในบรรดานักเขียนหรือนักประพันธ์

ในเมืองไทย เป็นเพราะว่าท่านเขียนเรื่องได้สารพัดเรื่องไม่ว่าจะนวนิยาย เรื่องสั้น สารคดี บทความ ข้อคิดเห็น ปรัชญา และปกิณกะต่าง ๆ แม้แต่เรื่องกล้วยไม้ กีฬา หมัด ๆ มวย ๆ เป็นต้น เพราะฉะนั้นท่านจึงตั้งนามปากกาให้สอดคล้องกับเรื่องแต่ละประเภท

ด้วยความสามารถเฉพาะตัวในด้านหนังสือพิมพ์และการประพันธ์ ทำให้ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นนักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์ผู้ยิ่งใหญ่ของเมืองไทย

นายมาลัย ชูพินิจ เป็นบุตรคนโตในพี่น้องจำนวน ๕ คนของนายสอน นางระเบียบ ชูพินิจ เกิดเมื่อวันพุธ ที่ ๒๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๔๙ ณ ตำบลคลองสวนหมาก ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร บรรพบุรุษของท่านสืบมาจากตระกูลเก่าของ *"บางช้าง"* รับราชการติดต่อกันมาจนถึงชั้นปู่และถูกย้ายไปประจำที่จังหวัดกำแพงเพชร ในสมัยของท่านซึ่งตรงกับรัชกาลที่ ๕ บิดามารดาไม่ได้รับราชการ หันมาประกอบอาชีพในการค้าไม้สักและไม้กระยาเลย

ชีวิตในวัยเด็กของนายมาลัย ชูพินิจนั้น เริ่มเรียนหนังสือที่วัดบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร จนกระทั่งจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาเมื่ออายุได้ ๑๐ ขวบเศษ จึงเดินทางมาเรียนที่กรุงเทพฯ

โรงเรียนแรกในกรุงเทพฯของนายมาลัย ชูพินิจ คือโรงเรียนวัดบพิตรพิมุข โดยเริ่มเรียนในชั้นมัธยมปีที่ ๑ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๙ ระหว่างที่เรียนอยู่ชั้นสูงสุดของโรงเรียนคือมัธยมปีที่ ๖ ได้เรียนวิชาครูควบคู่กับวิชาสามัญด้วย

เมื่อจบการศึกษามัธยมปีที่ ๖ ในพุทธศักราช ๒๔๖๔ แล้วนายมาลัย ชูพินิจและเพื่อน ๆ ที่เลือกเรียนวิชาครูมาด้วยกัน ได้ย้ายไปเรียนวิชาครูโดยเฉพาะที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศ การที่นายมาลัยเลือกเรียนวิชาครูนั้น เนื่องจากวิชาครูเป็นวิชาที่จะช่วยให้ได้เรียนโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนนั้นเอง เพราะกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในสมัยนี้) กำลังขาดแคลนครูจึงให้สิทธิพิเศษแก่ผู้เลือกเรียนวิชาครู ประกอบกับกิจการค้าไม้ของบิดามารดาขาดทุนย่อยยับ ทำให้ฐานะทางบ้านลำบากมาก

พุทธศักราช ๒๔๖๕ หลังจากสำเร็จวิชาประโยคครูมัธยมแล้ว นายมาลัยได้กลับเข้าเรียนวิชาสามัญในชั้นมัธยมปีที่ ๗ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง และจบชั้นมัธยมบริบูรณ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๗

ระหว่างที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบนั้น นายมาลัย ชูพินิจได้ใช้เวลาว่างตอนกลางคืนไปเรียนกวดวิชาภาษาอังกฤษที่โรงเรียนเทพศิรินทร์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านภาษาให้แตกฉานด้วย

นายมาลัย ชูพินิจได้เริ่มอาชีพครูอย่างจริงจังเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๗ หลังจากสำเร็จชั้นมัธยมบริบูรณ์จากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยสอนที่โรงเรียนวัดสระเกศเป็นเวลา ๒ ปี จากนั้นก็ตัดสินใจ

ลาออกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๙ เพื่อทำงานด้านการประพันธ์และการหนังสือพิมพ์ เพราะรักที่จะแสวงหาความรู้ ความชำนาญเพื่อหวังจรรโลงกิจการทางหนังสือพิมพ์และงานประพันธ์ให้ก้าวหน้าทันสมัยเทียบมาตรฐานกับสถาบันที่มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ นายมาลัย ชูพินิจได้ทุ่มทั้งกำลังกายกำลังใจเข้าต่อต้านอุปสรรคและอันตรายทั้งปวงโดยไม่หวาดเกรง มิหนำซ้ำยังใจเย็น ยิ้มสู้ สู้ทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่ท่ามกลางความบีบคั้นและกดดันเกือบตลอดเวลา

การเข้าสู่เส้นทางหนังสือพิมพ์และเขียนหนังสือตามที่เจ้าตัวได้บันทึกไว้มีตามลำดับดังนี้

พุทธศักราช ๒๔๖๙ เริ่มงานหนังสือพิมพ์ลำดับแรก คือเดินทางไปเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ *"ไทยใต้"* ที่จังหวัดสงขลา

พุทธศักราช ๒๔๗๐ เดินทางกลับกรุงเทพฯ ตามคำชักชวนของนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เพื่อช่วยทำหนังสือ *"บางกอกการเมือง"*

พุทธศักราช ๒๔๗๑ หนังสือพิมพ์รายปักษ์ *"สุภาพบุรุษ"*

พุทธศักราช ๒๔๗๒ หนังสือพิมพ์ *"ไทยใหม่"*

พุทธศักราช ๒๔๗๓ ลาออกจากไทยใหม่มาออกหนังสือรายสัปดาห์ *"ผู้นำ"*

พุทธศักราช ๒๔๗๕ *"ประชาชาติ"* รายวันและรายสัปดาห์

พุทธศักราช ๒๔๘๐ ลาออกจากประชาชาติ ไปทำไร่ถั่วเหลืองอยู่ที่หัวหิน

พุทธศักราช ๒๔๘๑ กลับมากรุงเทพฯ ออกหนังสือพิมพ์บ่าย *"ประชามิตร"* และ *"สุภาพบุรุษ"* ฉบับเช้า

พุทธศักราช ๒๔๘๖ ลาออกจากประชาชาติ-สุภาพบุรุษลงไปทำสวนมะพร้าวที่อ่าวพนังตัก จังหวัดชุมพร เป็นเวลา ๑ ปี

พุทธศักราช ๒๔๘๘ ร่วมก่อตั้งบริษัทไทยพณิชยการ จำกัด ซึ่งออกหนังสือพิมพ์รายวัน *"พิมพ์ไทย" "สยามนิกร" "สยามสมัย" "กระดึงทอง"*

ที่บริษัทไทยพณิชยการ จำกัด นี้เอง ถือว่าเป็นที่ทำงานในบั้นปลายชีวิตของนายมาลัย ชูพินิจในตำแหน่งที่ปรึกษาของบริษัท และเป็นนักเขียนประจำของหนังสือในเครือข่ายเกือบทุกฉบับ โดยมีขอบเขตการทำงานกว้างขวางมาก เริ่มตั้งแต่ควบคุมนโยบายของหนังสือก่อนขึ้นแท่น โดยเฉพาะหน้าหนึ่งนั้นจะต้องผ่านการตรวจอย่างรอบคอบจากท่าน นอกจากบทนำ ซึ่งเป็นบทบรรณาธิการแล้ว

นายมาลัย ชูพินิจจะต้องเขียนคอลัมน์ประจำฉบับหลายเรื่องหลายประเภทวันต่อวันได้อย่างน่าอัศจรรย์

ตลอดระยะเวลา ๓๕ ปีที่ก้าวเข้าสู่บรรณภพ ประเมินผลงานด้านการประพันธ์ของท่านมีเรื่องสั้นประมาณ ๒,๕๐๐ เรื่อง นวนิยายและข้อเขียนอื่น ๆ ที่พิมพ์เป็นเล่มประมาณ ๕๐ กว่าเรื่อง

จากผลงานเขียนที่มีอยู่จำนวนมาก จนแทบไม่มีเวลาว่างเว้นก็ตาม แต่ท่านก็ไม่เคยปฏิเสธการร่วมประชุม อภิปราย สัมมนา โต้วาที ปาฐกถา และทำการสอนหนังสือในมหาวิทยาลัย ที่เหนือไปกว่านั้นท่านยังเป็นเป็นนักสังคมสงเคราะห์รับใช้สังคมสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ มีปรากฏดังต่อไปนี้

๑. กรรมการบริหารในคณะกรรมการชุดแรกของสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
๒. อุปนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
๓. อุปนายกสมาคมภาษาและหนังสือ
๔. กรรมการบริหารมูลนิธิวิชาการหนังสือพิมพ์
๕. ประธานกรรมการสัมมนาหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
๖. กรรมการบริหารมูลนิธินักเรียนที่ขาดแคลน
๗. กรรมการมูลนิธิราชประชาสมาสัย
๘. กรรมการสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
๙. กรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า
๑๐. ที่ปรึกษาสภาสตรีแห่งชาติ
๑๑. สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ
๑๒. กรรมการอนุรักษ์วนอุทยานแห่งชาติ
๑๓. กรรมการร่างสุนทรพจน์สำนักนายกรัฐมนตรี
๑๔. สมาชิกการตรวจรายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ
๑๕. กรรมการรับฟังความคิดเห็นของสภาร่างรัฐธรรมนูญ
๑๖. อาจารย์พิเศษวิชาการบริหารฝ่ายบรรณาธิการของคณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การที่ท่านได้รับตำแหน่งมากมายในด้านต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าท่านมีความรู้ความสามารถที่หลากหลายอย่างแท้จริง จึงไม่แปลกใจแต่อย่างไรที่นายมาลัย ชูพินิจ จะเป็นที่รู้จักและเคารพนับถือของคนทั่วไปและไม่เพียงเฉพาะในประเทศเท่านั้น ในต่างประเทศ นายมาลัย ชูพินิจ ก็เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากตลอดชีวิตของท่านเคยได้รับเชิญเป็นแขกผู้มีเกียรติจากรัฐบาลและองค์การต่างประเทศ ทั้งในยุโรปและเอเชียให้เดินทางไปร่วมประชุม ดูงานและสังเกตการณ์ปีละหลาย ๆ ครั้ง

ผลงานเขียนที่เด่นดัง ของท่าน พอสรุปได้ดังนี้

รวมเรื่องสั้น ประกายเพชร เรื่องสั้นของเรียมเอง ชุมนุมเรื่องเอกมาลัย ชูพินิจ

นวนิยาย แผ่นดินของเรา เกิดเป็นหญิง ชั่วฟ้าดินสลาย ชายชาตรี ทุ่งมหาราช ธาตุดิน แผ่นดินเลือด ฟ้าสาง ยอดทหารหาญ สวนหงส์ ล่องไพร ลูกไพร ล่าฟ้า

สารคดี บันทึกจอมพล เสือฝ้ายสิบทิศ

บทละคร นักเลงดี เพลงลา สามชาย ครูมวย ล่องไพร

เรื่องแปล เถ้าสวาท เต็ลมา

การเขียนหนังสือทุกประเภทจนแทบไม่มีเวลาหยุดก็ว่าได้ กรณีนี้อาจมีผู้สงสัยว่า ท่านใช้เวลาพักผ่อนอย่างไรและมีงานอดิเรกหรือไม่ ซึ่งปรากฏว่าการพักผ่อนของท่านก็คือช่วงเวลาที่เพลินอยู่กับงานอดิเรกนั่นเอง

งานอดิเรกของท่านมีอยู่หลายอย่าง แต่ที่ขึ้นหน้าขึ้นตา ได้แก่

๑. ค้นคว้าทางพุทธปรัชญา จิตวิทยา ประวัติศาสตร์และสังคมสงเคราะห์

๒. ปาฐกถาและอภิปราย

๓. เลี้ยงกล้วยไม้

๔. การดนตรี

๕. การออกป่าล่าสัตว์ใหญ่

งานอดิเรกเหล่านี้ท่านรักและสามารถปฏิบัติได้เป็นอย่างดีถึงขนาดเขียนและอธิบายสอนคนอื่นได้ด้วย

ด้วยเกียรติคุณซึ่งได้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมและเพื่อนมนุษย์เป็นเวลายาวนาน ชีวิตนายมาลัย ชูพินิจในบั้นปลายจึงประสบความรุ่งเรืองสูงสุด เริ่มตั้งแต่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญในพุทธศักราช ๒๕๐๒ และได้รับเชิญเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชา *"การบริหารฝ่ายบรรณาธิการ"* ในคณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้รับเกียรติสูงสุดซึ่งนักหนังสือพิมพ์น้อยคนจะพึงได้รับ นั่นคือ ได้รับพระราชทานปริญญาวารสารศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในพุทธศักราช ๒๕๐๕

ในด้านครอบครัว นายมาลัย ชูพินิจ ได้สมรสกับนางสาวสงวน จันทรสิงห์ เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗ มีบุตรธิดา ๕ คน คือ

๑. นายสุคต ชูพินิจ

๒. นายกิตติ ชูพินิจ

๓. นางขนิษฐา ณ บางช้าง

๔. นางโสมนัส นครจารพงศ์

๕. นางสาวสมาพร ชูพินิจ

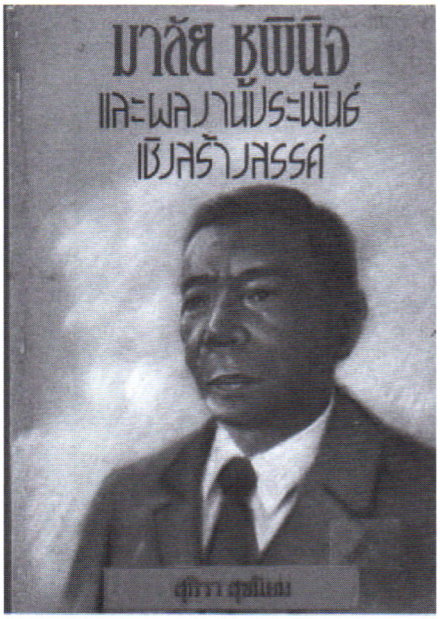

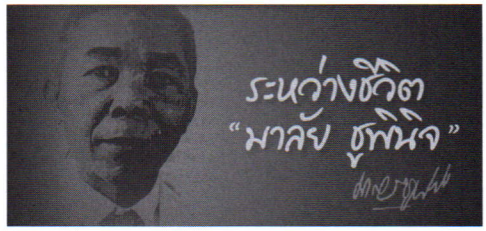

นายมาลัย ชูพินิจ ทำงานหนักมาตลอดชีวิต โดยมิได้คำนึงสุขภาพของตนเอง จนกระทั่งถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งในปอด เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖ ณ ตึกวชิราวุธ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ รวมอายุได้ ๕๗ ปี

แม้ท่านจะจากไปแล้ว แต่เกียรติคุณ ความดีและผลงานอันทรงคุณค่าของท่านจะเป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงท่านตลอดไป ดังคำประพันธ์ที่ผู้เขียนได้ร้อยกรองถึงท่านไว้ว่า

ครูมาลัย ชูพินิจนักคิดเขียน
สถิตอยู่คู่ขวัญบรรณภพไทย
ทุกเม็ดเพชรวรรณกรรมเลิศล้ำค่า
กอปรเกียรติคุณมากมีเด่นดีงาม
ท่านกล่าวถึงเรื่องราวข่าวน้อยใหญ่
หากใช้มนุษยธรรมวัดด้วยศรัทธา
จงใคร่ครวญถ้วนถี่ชีวทัศน์
เมตตาธรรมนำมาแทรกอารมณ์
สันตินั้นนำโลกห่างโศกเคราะห์
ความหลงผิดคิดชั่วตัวอบาย
ยิ่งยุคนี้ยากไร้น้ำใจแล้ว
โลกจะผุดผ่องสวยด้วยแสงทอง
เฉกวิเชียรโชติช่วงดวงสุกใส
ถึงชีพไร้ใช่ลับชีพดับตาม
ยังโอ่อ่าอำไพในสยาม
ยิ่งเสริมนามเนาไว้ในโลกา
ว่าข่าวเล็กนั้นใช่ไร้คุณค่า
รถทับหมาอาจหมายถึงเด็กหนึ่งตรม
พร้อมกำจัดกิเลสเร้นเป็นปฐม
โลกจะร่มเย็นอยู่มิรู้คลาย
สรรสร้างเพาะภราดรสุนทรหมาย
บ่อนทำลายล้างสุขเคลือบทุกข์ครอง
คล้ายโลกแคล้วสูรย์คู่ดูมืดหมอง
ทุกคนต้องให้อภัยเห็นใจกัน

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

ดอกไม้สด
หม่อมหลวงบุปผา นิมมานเหมินท์

นายประยงค์ อนันทวงศ์

บรรดานักอ่านหนังสือรุ่นเก่า หรือนักอ่านหนังสือรุ่นใหม่ขนานแท้ ย่อมรู้จัก *"ดอกไม้สด"* ซึ่งเป็นนามปากกาของนักประพันธ์สตรีรุ่นใหญ่ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง และรุ่งโรจน์มาเป็นเวลายาวนาน แม้ในปัจจุบันนวนิยายหลายเรื่องของท่านก็ยังได้รับความนิยมและกล่าวถึงอยู่เสมอได้เป็นอย่างดี

"ดอกไม้สด" มีนามจริงว่า หม่อมหลวงบุปผา (กุญชร) นิมมานเหมินท์ เป็นธิดาเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุญชร) และหม่อมมาลัย เกิดเมื่อวันศุกร์ ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๔๘ ณ วังบ้านหม้อ กรุงเทพฯ

เมื่ออายุได้ ๔ ขวบ หม่อมเจ้าหญิงชม ในกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ซึ่งมีศักดิ์เป็นอาของเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ได้ขอไปเลี้ยงในวัง จนอายุ ๑๓ ปี จึงได้กลับมาอยู่บ้าน และเข้าเรียนที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ ทางภาษาฝรั่งเศส

จากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์นี้เอง *"ดอกไม้สด"* ได้อ่านนวนิยายแฝงคติธรรม จากบทประพันธ์ของสตรีชาวฝรั่งเศสชื่อ เดลลี่ (M.DELLY) ด้วยความชื่นชอบ และยกย่องอยู่เสมอว่าสามารถแต่งหนังสือปลูกฝังอุดมคติให้เด็กสาว ๆ ได้ดี ด้วยเหตุนี้บทประพันธ์ของ *"ดอกไม้สด"* จึงได้รับอิทธิพลและแนวการเขียนของนักประพันธ์สตรีชาวฝรั่งเศสผู้นี้อยู่ไม่มากก็น้อย

"ดอกไม้สด" เริ่มการประพันธ์เมื่อมีอายุประมาณ ๒๐ ปีเศษ เรื่องแรกของท่านคือ *"ศัตรูของเจ้าหล่อน"* ลงพิมพ์ในหนังสือไทยเขษม ฉบับวันที่ ๑๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

นวนิยายเรื่องแรกของ *"ดอกไม้สด"* นี้ สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมของชนชั้นสูงของเมืองไทยในสมัยกำลังตื่นตัวรับอารยธรรมของตะวันตก เมื่อสุภาพบุรุษยังนุ่งผ้าม่วง สวมถุงน่อง และสุภาพสตรีนุ่งซิ่น สวมส้นสูงและถุงเท้ายาว เต้นรำแบบตะวันตก พวกผู้ดีมีเงินในยุคสมัยนั้นจึงนิยมส่งบุตร

หลานไปศึกษายังประเทศต่าง ๆ ในยุโรปกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นปมสำคัญของเรื่องที่มีอยู่ว่า ตัวเอกคือฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ได้เป็นคู่หมั้นหมายกันตั้งแต่วัยเด็ก และช่วงเวลาหลังจากนั้นทั้งคู่ก็จากกันไปเพื่อศึกษายังต่างประเทศด้วยกันทั้งคู่

ครั้นเมื่อเติบโต และกลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนแล้ว ความสัมพันธ์ของวัยเด็กในอดีตก็เปลี่ยนไปไม่เหมือนเดิม มีเพียงฝ่ายชายเท่านั้นที่ยังมีความประทับใจอย่างแนบแน่นกับความสัมพันธ์ในวัยเด็กอยู่ และยังถือว่าตนมีคู่หมั้นแล้ว ผิดกับฝ่ายหญิงที่ไม่มีเยื่อใยสัมพันธ์แต่อย่างใด อีกทั้งมีความเห็นว่า ข้อตกลงของผู้ใหญ่เป็นเรื่องของการคลุมถุงชน ถึงตอนนี้ผู้ประพันธ์ได้ดำเนินเรื่องต่อไปอย่างสนุกสนานน่าติดตามเพื่อที่จะได้ทราบว่า ทำอย่างไร หรือทำไม มยุรี ผู้ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่อง จึงยอมแต่งงานกับคู่หมั้น ผู้ซึ่งหล่อนถือว่าเป็นศัตรู

เมื่อศัตรูของเจ้าหล่อน ซึ่งเป็นนวนิยายเรื่องแรก ปรากฏโฉมหน้าออกมา ก็ได้รับการต้อนรับและชื่นชอบจากนักอ่านทั่วไปอย่างกว้างขวางทำให้ *"ดอกไม้สด"* ปลาบปลื้ม และมีกำลังใจในการเขียนเรื่องอื่น ๆ ตามมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งรวมได้ ๑๓ เรื่อง แต่ละเรื่องมีชื่อดึงดูดความสนใจ ดังต่อไปนี้

๑. ศัตรูของเจ้าหล่อน
๒. กรรมเก่า
๓. หนึ่งในร้อย
๔. อุบัติเหตุ
๕. นิจ
๖. นันทวัน
๗. สามชาย
๘. นี่แหละโลก
๙. ความผิดครั้งแรก
๑๐. ชัยชนะของหลวงนฤบาล
๑๑. พู่กลิ่น
๑๒. บุษบาบรรณ
๑๓. ผู้ดี

สำหรับพู่กลิ่น และบุษบาบรรณนั้นเป็นชุมนุมเรื่องสั้น ซึ่งเจ้าของบทประพันธ์เคยใช้ว่าเรื่องย่อย ในพู่กลิ่นปรากฏว่ามีเรื่องแปลรวมอยู่ด้วย เช่น เรื่องยิงสัตว์ของ กีย์ เดอ โมปัสซังต์ ราชาเรื่องสั้นชาวฝรั่งเศสและข้อเขียนข้อคิดเกี่ยวกับภาพยนตร์ แอนนากับพระเจ้ากรุงสยาม ทั้งสองเรื่องนี้ได้ลงพิมพ์ที่รุ่งอรุณมาก่อน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐

นอกจากนี้ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับ *"ดอกไม้สด"* เคยเล่าให้ฟังว่า *"ดอกไม้สด"* ไม่เพียงแต่แต่งนวนิยายและเรื่องสั้นได้ดีเท่านั้น ท่านยังมีพรสวรรค์ทางโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนอีกด้วย ดังได้แต่งนิทานคำกาพย์จากต้นฉบับของฝรั่ง โดยเริ่มต้นเรื่อง ดังนี้

กิรดังได้ฟังมา มีปิ่นนรา
ดำรงไผทไอสวรรย์
ฝรั่งแขกจีนไทยรามัญ นิยายเรื่องนั้น
มีได้กล่าวให้แจ้งประจักษ์
พระองค์ทรงโฉมศุภลักษณ์ แต่เคราะห์ร้ายหนัก
พระบาทซ้ายมีตาปลา
ยามธยุรยาตรา พระชงฆ์ราชา
เขยกพระดำเนินไม่ถนัด
บริพารท่านล้วนสันทัด ในเชิงปฏิบัติ
เจริญรอยพระบาทกษัตรา

จากบทกวีที่ประพันธ์นี้ แสดงถึงความสันทัดเชิงกวีในบทวรรณคดีไทยมาแล้วเป็นอย่างดี

ด้วยเหตุนี้ จึงไม่แปลกประหลาดแต่อย่างใด ที่ท่วงทำนองการแต่งเรื่องของ *"ดอกไม้สด"* ได้ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย ท่านเขียนหนังสือได้ละเมียดละไม นางเอกเรียบร้อยเป็นกุลสตรีไทยอย่างแท้จริง พระเอกเป็นสุภาพบุรุษที่หาที่ตำหนิได้ยาก จนสมัยนั้น เมื่อจะชมหญิงที่เรียบร้อยมักพูดว่าเรียบร้อยเหมือนเดินออกมาจากนวนิยายของ *"ดอกไม้สด"*

"ดอกไม้สด" ได้มุ่งมั่นแต่งนวนิยายหลายเรื่องติดต่อกัน แทบไม่มีเวลาพักผ่อน จนพุทธศักราช ๒๔๙๑ สุขภาพของท่านเริ่มทรุดโทรมลงเป็นลำดับ จนกระทั่งเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๗ จึงต้องออกเดินทางไปรักษาตัวที่ประเทศออสเตรเลีย ต่อจากนั้นในเดือนกันยายนปีเดียวกัน ได้เดินทางไปซานฟรานซิสโก ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อสมรสกับศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำอยู่ประเทศนั้น เมื่อ *"ดอกไม้สด"* แต่งงานนั้น ใคร ๆ พากันตื่นเต้นมาก เพราะ *"ดอกไม้สด"* เป็นนักประพันธ์หญิงที่มีชื่อเสียงมากนั่นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งไม่มี

ใครนึกว่าท่านจะแต่งงานเมื่ออายุ ๔๙ ปีแล้ว ถึงกระนั้น การแต่งงานของท่านกับศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ คนทั่วไปก็เห็นว่าเหมาะสมกันทุกอย่าง เพราะทั้งคู่ต่างก็เป็นคนดี มีความรู้ และมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง อีกทั้งมีคติตรงกันอยู่ข้อหนึ่งว่า เงินซื้อท่านทั้งสองไม่ได้

หลังจากนั้นอีกสองปีต่อมา ก็ได้เดินทางกลับเมืองไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๙ ซึ่งในช่วงระยะเวลานี้ *"ดอกไม้สด"* ได้มีโอกาสใกล้ชิดกับการเมือง หลังรัฐประหารในพุทธศักราช ๒๕๐๐ ประเทศไทยมีการเลือกตั้งใหม่ ศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ ได้สมัครเข้ารับเลือกตั้งด้วย ที่จังหวัดเชียงใหม่ ในพรรคสหภูมิ ได้ร่วมในคณะรัฐบาล ซึ่งมีพลเอก ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ และรองนายกรัฐมนตรี

พุทธศักราช ๒๕๐๒ ได้ติดตามศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ไปรับตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทย ประจำอินเดีย ณ ประเทศอินเดีย และการเดินทางออกนอกประเทศครั้งนี้เองถือเป็นครั้งสุดท้าย เพราะท่านถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อคืนวันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๖ ท่ามกลางความโศกสลดและอาลัยอย่างสุดซึ้งของบรรดาญาติและมิตรสหาย ณ บ้านพักเอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศอินเดีย สิริอายุได้ ๕๖ ปี

"ดอกไม้สด" มีคติประจำใจว่า

ครองใจอยู่ในอุเบกขา อุตส่าห์ในศุภกิจให้ผลิตผล

ค้ำจุนผู้อ่อนแอแลอับจน แต่ส่วนตนอย่าต้องของ้อผู้ใด

นวนิยายและเรื่องสั้นของ *"ดอกไม้สด"* นอกจากจะเป็นที่นิยมของนักอ่านทั่วไปแล้ว ยังได้รับเลือกให้เป็นหนังสืออ่านในวิชาภาษาไทย และวรรณคดีไทยในวิทยาลัยวิชาการศึกษา ในมหาวิทยาลัยบางตอนได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการจัดทำแบบเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นตัวอย่างของการเรียบเรียงภาษาไทยที่ดี โดยเฉพาะเรื่อง *"ผู้ดี"* ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาของนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ ด้วย

ในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้มีผู้ส่งนวนิยาย *"นี่แหละโลก"* ไปประกวดนวนิยายชาวเอเชียที่ประเทศญี่ปุ่น และได้รับรางวัล

เรื่อง *"พลเมืองดี"* เรื่องสั้นของ *"ดอกไม้สด"* ได้รับเลือกให้แปลเป็นภาษาอังกฤษและตีพิมพ์ลงในหนังสือ "SPAN" ของออสเตรเลีย นอกจากนี้ สถาบันเอเชียอาคเนย์ของมหาวิทยาลัยโคเปนเฮเกนประเทศเดนมาร์ก ก็ได้คัดเลือกนวนิยายบางเล่มของ *"ดอกไม้สด"* ให้นักศึกษาที่เรียนภาษาไทยอ่าน

หลังจาก *"ดอกไม้สด"* ถึงแก่กรรมแล้ว ๘ ปี หอสมุดแห่งชาติได้จัดวัน *"ดอกไม้สด"* รำลึกขึ้น โดย ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน ณ ห้องประชุมของหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๔ นอกจากนี้ยังได้นำนามของท่านตั้งเป็นชื่อห้องประชุมภายในหอสมุดแห่งชาติว่า *"ห้องดอกไม้สด"* อีกด้วย

ในโอกาสเดียวกันนี้ นางสุนทรี ชมธวัช ทายาทลิขสิทธิ์บทประพันธ์ของ *"ดอกไม้สด"* มีใจเอื้อเฟื้อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม นำลิขสิทธิ์บทประพันธ์มามอบให้ทางราชการด้วย ซึ่งกรมศิลปากรรู้สึกชื่นชมยินดีและได้อนุโมทนาในการบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ พร้อมขอให้การบำเพ็ญกุศลดลบันดาลให้ ม.ล.บุปผา นิมมานเหมินท์ ได้ประสบแต่สันติสุขชั่วนิรันดร

๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๔

พระตีรณสารวิศวกรรม (ตรี ตีรณสาร)

นางจารุดี ผลโลประการ

พระตีรณสารวิศวกรรม (ตรี ตีรณสาร) เป็นบุคคลผู้มีคุณค่าด้วยท่านเกิดมาใช้ชีวิตที่ทำประโยชน์นานัปการทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ประวัติของท่านจึงน่าสนใจศึกษา เพื่อให้เป็นตัวอย่างอันดีงามแก่คนรุ่นหลังได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติตาม

กำเนิด

พระตีรณสารวิศวกรรม (ตรี ตีรณสาร) ถือกำเนิดที่บ้านข้างวัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอังคาร ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๓ ปีระกา ตรงกับวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๔๐ บิดาชื่อ นายหล่อ ศรีศุข มารดาชื่อ นางพ่วง ศรีศุข ท่านมีพี่สาวอีก ๒ คน เดิมท่านชื่อเกลียว แต่มักเรียกกันในชื่อเล่นว่าตี๋ แม้เมื่อเข้าเรียนหนังสือและเข้าทำงานก็ใช้ชื่อว่าตี๋ ศรีศุข จนถึงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี มีการปรับปรุงชื่อบุคคลให้เหมาะสมตามวัฒนธรรม จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น *"ตรี"* และใช้ราชทินนามท่อนแรกเป็นนามสกุลว่า *"ตีรณสาร"*

การศึกษา

เมื่อยังเยาว์พระตีรณสารวิศวกรรมได้เรียนหนังสือกับแม่ครูสุ่น แล้วเรียนต่อที่โรงเรียนวัดสัมพันธวงศ์ โรงเรียนวัดปทุมคงคา และโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยตามลำดับ จนจบชั้นสูงสุดก็สอบแข่งขันทุนเล่าเรียนหลวงได้เป็นที่หนึ่ง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗ ได้ไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ท่านเรียนจบได้ปริญญา B.Sc. ทางด้านวิศวกรรมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ กับได้รางวัลทุน ๑๐๐ ปอนด์ของมหาวิทยาลัย ศึกษาต่ออีก ๑ ปี และฝึกงานต่ออีก ๒ ปี

การทำงาน

- งานราชการ

พระตีรณสารวิศวกรรมเริ่มเข้ารับราชการเมื่ออายุ ๒๗ ปี ท่านได้รับตำแหน่งต่าง ๆ เกี่ยวกับงานด้านการศึกษาตลอดมาโดยลำดับ กล่าวคือ

เมื่อกลับจากต่างประเทศ ท่านได้ไปเป็นอาจารย์สอนที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตั้งแต่เดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๗ ได้ยศเป็นรองอำมาตย์เอกเมื่อ เดือนกันยายน และบรรดาศักดิ์หลวงตีรณสารวิศวกรรมเมื่อเดือนธันวาคมปีเดียวกัน ปีถัดไป ก็ได้เป็นบรรณยเวกษณ์ (ผู้ดูแลทั่วไป) ของสโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย ท่านอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจนถึงวันที่ ๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๐

ในระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๖๙ มีเหตุการณ์ที่สำคัญมาก ในชีวิตของท่าน ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการงานในเวลาต่อไปแล้ว ยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ท่านได้มีผู้ใหญ่ที่ท่านเคารพบูชายึดถือเป็นหลักด้วยความจงรักภักดีไปจนตลอดชีวิต กล่าวคือท่านได้รับเลือกจากพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ให้เป็นเลขาธิการของพระองค์ไปในการดูงานการศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่นและประเทศรายทาง เช่น สหพันธรัฐมลายูและฟิลิปปินส์ พระตีรณสารฯเป็นที่ชื่นชอบของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ดังที่พระองค์ท่านได้กล่าวไว้ในพระนิพนธ์ในหนังสือเจ็ดรอบอายุของพระองค์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๒ ตอนหนึ่งว่า *"...แต่หลวงตีรณสารนี้ ความรู้ความไว้วางตัวดีพร้อม ไม่ขายหน้าชาวต่างประเทศเลย ทั้งตั้งใจทำงานดียิ่ง..."*

พระตีรณสารวิศวกรรมได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ใหม่เป็นอาจารย์โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย และเป็นหัวหน้าคณะตีรณสาร (ปัจจุบันคือคณะพญาไท) โดยกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรผู้ทรงแต่งตั้งทรงกล่าวว่า ต้องการให้พระตีรณสารวิศวกรรมเข้าใจการดำเนินงานของโรงเรียนและลักษณะของนักเรียนดียิ่งขึ้น เพื่อจะได้เตรียมตัวไปทำงานที่กระทรวงธรรมการต่อไป

ฉะนั้นเมื่อท่านได้อยู่ที่โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยเป็นเวลา ๒ ปี กับ ๔ เดือน จึงย้ายไปเป็นเลขานุการกระทรวงธรรมการ แต่ยังคงเป็นเลขานุการกรรมการจัดการวชิราวุธวิทยาลัย อยู่ด้วย

พระตีรณสารวิศวกรรม ได้ดำรงตำแหน่งเลขานุการกระทรวงธรรมการโดยมีกรมหมื่นพิทยาลาภพฤฒิยากรเป็นเสนาบดีกระทรวง ท่านได้เลื่อนยศเป็นอำมาตย์โท เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๓ และได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระตีรณสารวิศวกรรม เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๔

ตลอดเวลาที่ได้ทำงานใกล้ชิดกับกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรนั้น ท่านได้รับความรู้ความคิดอันมีค่า และสำนึกในพระกรุณาอยู่ตลอดมา กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรก็โปรดปรานท่านไม่น้อย ทรงกล่าวอยู่เสมอว่า *"คุณพระเป็นเพื่อนที่ดีมาก..."*

ต่อมาท่านได้ดำรงตำแหน่งผู้ทำการแทนหัวหน้ากองสารบรรณ กรมปลัดกระทรวง กระทรวงธรรมการ รั้งตำแหน่งปลัดกระทรวงธรรมการ จนสุดท้ายได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงธรรมการ รวมระยะเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงธรรมการ ทั้งสิ้น ๑๐ ปี (ระหว่างอายุ ๓๗-๔๖ ปี)

เมื่อมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหน่วยงานราชการต่าง ๆ ใน พุทธศักราช ๒๔๘๖ และกระทรวงธรรมการได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงศึกษาธิการ พระตีรณสารวิศวกรรมได้ย้ายไปเป็นปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมอยู่ประมาณ ๑ ปี ก็กลับมาเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

หลังจากอยู่ในตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้ปีเศษ (วันที่ ๑๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗ ถึงวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘) ต่อมาท่านก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการของรัฐบาลถึง ๓ สมัย คือ สมัยนายทวี บุณยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี (วันที่ ๑ - ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๘) สมัย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี (วันที่ ๑๗ กันยายน - ๑๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘) และสมัยนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (วันที่ ๓๑ มกราคม - ๑๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙)

- นโยบายด้านการศึกษา - ก่อตั้งคุรุสภา

ขณะดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงธรรมการ พระตีรณสารวิศวกรรมได้คิดตั้งคุรุสภาเพื่อช่วยเหลือครูใน พุทธศักราช ๒๔๘๕ แต่มาสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างอย่างแท้จริง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๘ ขณะท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี และท่านได้เป็นประธานการประชุมคุรุสภาครั้งแรกระหว่างวันที่ ๑ - ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๘

ความตอนหนึ่งจากโครงร่างคำปราศรัยของพระตีรณสารวิศวกรรมกล่าวถึง**วัตถุประสงค์**ของการตั้งคุรุสภาว่า

"เพื่อช่วยเหลือครู เกิดตั้งแต่ ๒๔๘๕ แต่แล้วก็โอ้เอ้มาจนกระทั่งคุณทวีเป็น รมต. จึงได้สำเร็จออกมาได้ เป็นของใหม่ จะได้ตามความประสงค์หรือไม่ต้องรอดูกันต่อไป

ฐานะครูต่ำทั่วโลก ทั้ง ๆ ที่เห็นว่าการศึกษาเป็นของจำเป็น แต่การที่จะขึ้นเงินเดือนทันทีย่อมกระทบกระเทือนเป็นการมาก ฉะนั้นจำเป็นต้องหาทุกวิถีทางที่จะช่วยกันได้

มีคนติว่าบีบมากขึ้น เก็บภาษีครูทางอ้อม แต่ขอให้เสียสละบ้างจะเอาทางเดียวนั้นย่อมไม่ได้

ทำอะไรแล้วบ้างจะปรากฏในข้อแถลงของผู้ทำการแทนเลขาธิการ สถานการณ์ไม่ทำให้ทำได้โดยสะดวก"

และกล่าวถึง**นโยบาย**ว่า

"Character สำคัญกว่าวิชาความรู้ จะเข้มงวดในทางนี้ จริงอยู่ รัฐบาลนี้อยู่ในระหว่างรัฐบาลแทน ไม่ควรจะแถลงนโยบายอย่างไร

แนวทางกว้าง ๆ ที่ไม่ว่าใครควรจะเห็นได้คือ ปรับปรุงอบรมครูก่อนอื่น เพราะครูไม่ดีจะมีโครงการอย่างวิเศษอย่างไรก็คงไม่เป็นผล บ้านแปลนที่หรู แต่ช่างไม่รู้จักทำก็ไม่มีประโยชน์

ครูต้องอบรมนักเรียนให้มาก เวลานี้ติดต่อกับผู้ปกครองให้มากที่สุด หน้าที่ผู้ปกครองต้องช่วย

สงครามคราวนี้แสดงความว่าความประพฤติสำคัญ ศีลธรรมเสื่อมทรามไป แต่ทั้งนี้สถานการณ์บังคับ ความจำเป็นบังคับ จะโทษใครหรือเหตุหนึ่งเหตุใดย่อมไม่ยุติธรรม

ทั่วโลกมี Crime wave

ประเทศเราเป็นประเทศที่แพ้สงคราม เรากำลังทำการเจรจาข้างหน้าอาจหนัก แต่ถึงจะหนักอย่างไรเราก็ต้องอดทนกัดฟันเข้าสู้

บ้านเราเคราะห์ดีมากแล้ว

เหล่านี้ขอให้ทำให้นักเรียนเข้าใจ

หน้าที่ของเรามีมากในอนาคต เราต้องรู้จักรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่ เมื่อทำ underground เราก็ทำได้มากทีเดียว เหล่านี้แสดงว่าเราเป็นกำลังของชาติ"

อีกตอนหนึ่งของ**นโยบายทางการศึกษาของรัฐบาล** ความว่า

"ในการศึกษา นอกจากจะพยายามแก้ไขในส่วนที่ถูกกระทบกระเทือนจากการสงครามให้สู่สภาพปกติโดยเร็วแล้ว จะพยายามปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาโดยทั่วไปให้ดีขึ้น และจะเพ่งเล็งถึงศีลธรรมและอนามัยของนักเรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้โดยมีจุดหมายที่จะให้ได้พลเมืองดีเหมาะสมกับชาติที่รักสงบ

จะพยายามปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาโดยทั่ว ๆ ไปให้ดีขึ้น โดยเฉพาะในด้านศีลธรรมและอนามัยของนักเรียน จะได้เอาใจใส่เป็นพิเศษ

เพื่อให้ได้ผลตามนี้ จะฝึกหัดอบรมครูให้มีจำนวนเพียงพอและส่งเสริมฐานะครูให้ดีขึ้น ในส่วนศีลธรรมนอกจากจะได้สั่งสอนกันในโรงเรียนแล้ว จะได้ขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์ให้ช่วยอบรมด้วยอีกทางหนึ่ง กับทั้งจะฟื้นฟูการลูกเสือและอนุสภากาชาด ซึ่งเป็นอุปกรณ์การศึกษาอย่างดีเลิศ ให้เป็นไปตามลักษณะที่ถูกต้อง

สำหรับการศาสนาจะให้ความอุปถัมภ์ตามความประสงค์แห่งรัฐธรรมนูญ และจะปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ประกอบศาสนกิจสมกับเป็นที่เคารพสักการะของประชาชน"

พระตีรณสารวิศวกรรมได้สิ้นสุดงานราชการในเดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ ขณะอายุของท่านเพียง ๔๙ ปี เงินเดือนครั้งสุดท้ายที่ได้รับคือ ๑,๗๐๐ บาท จึงได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ ๖๐๐ บาท และเงินเพิ่มอีก ๑๘๐ บาท รวม ๗๘๐ บาท เมื่อหักภาษีเงินได้ ๒๖.๖๐ บาท และหักเงินช่วยชาติอีก ๒๖.๖๐ บาท ก็เหลือเงินที่ได้รับเดือนละ ๗๐๐ บาทเศษ

- งานหลังเกษียณราชการ

พระตีรณสารวิศวกรรมได้ตั้งโรงพิมพ์ชื่อ *"ตีรณสาร"* ขึ้นที่บ้านถนนปั้น (สีลม) ในปีที่ท่านเกษียณราชการนั้นเอง นับเป็นงานแรกและเป็นงานส่วนตัวของท่านที่ทำเพื่อช่วยค่าครองชีพ ลูก ๆ ของท่านทุกคนได้ช่วยกันทำงานที่โรงพิมพ์นี้

ในปีต่อ ๆ มา (พุทธศักราช ๒๔๙๐ - ๒๕๑๔) ท่านได้ทำงานเพื่อสังคมและประเทศชาติอีกหลายอย่าง เริ่มตั้งแต่เป็นสมาชิกวุฒิสภาใน พุทธศักราช ๒๔๙๐ และงานอื่น ๆ ต่อไปคือ

- เป็นผู้อำนวยการโรงงานน้ำตาลไทย
- เป็นผู้จัดการหนังสือพิมพ์ข่าวสารบ้านเมือง
- เป็นกรรมการธนาคารเกษตรจำกัด

- เป็นผู้จัดการบริษัทคลังสินค้ากลาง
- เป็นผู้ช่วยเลขาธิการและกรรมการสภากาชาดไทย
- เป็นผู้อุปการะโรงเรียนนารีนิรมล
- เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยในการเจรจาเรื่องการอพยพชาวเวียดนาม
- เป็นประธานกรรมการกลางอพยพชาวเวียดนามกลับสาธารณประชาธิปไตยเวียดนาม

- เป็นประธานกรรมการวิจัยของสภาการศึกษาแห่งชาติ

พระดีรณสารวิศวกรรมได้แสดงความเห็นเรื่องการศึกษา ที่ท่านนำเสนอคณะกรรมการวิจัยสภาการศึกษาแห่งชาติ ในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓ ไว้อย่างน่าสนใจหลายเรื่อง ดังตัวอย่างข้อความบางตอนที่ว่า

"โรงเรียนต่าง ๆ นั้นจะเรียกชื่ออย่างไรไม่สำคัญ ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งคือหลักสูตรวิชาการสอน เราจะต้องพิจารณาวางไว้ให้เหมาะ ให้ได้วัตถุประสงค์ของเราจริง ๆ โรงเรียนสายภาษาและวิทยาศาสตร์นี้ไม่ใช่โรงเรียนอาชีพ แต่เราจะต้องวางหลักสูตรให้เป็นโรงเรียนชนิดที่เตรียมให้คนออกไปดำรงชีพได้ด้วยความสุข คือให้รู้ดีรู้ชั่ว รู้จักแสวงหาสัมมาอาชีพ และมีความขยันหมั่นเพียร..."

"ในการตั้งโรงเรียนชนิดใหม่ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนอะไรก็ตาม เท่าที่ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าอันดับแรกที่พูดถึงคือการก่อสร้างโรงเรียน ซึ่งจะใช้เงินจำนวนแสนจำนวนล้านแล้วถ้าจะมีพูดอะไรกันอีกก็มักจะเป็นเครื่องใช้ ไม่ค่อยได้ยินพูดถึงเรื่องครู ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วถึงความสำคัญของหลักสูตร แต่ครูที่จะสอนนั้นมีความสำคัญไม่น้อยกว่าเลย สำหรับข้าพเจ้าเห็นว่า หลักสูตรและครูสำคัญกว่าตัวโรงเรียนมาก ครูจะต้องเป็นครูจริง ๆ และถ้าจะกวดขันกันในเรื่องศีลธรรมและจรรยาด้วยแล้ว ครูยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นอีก เพราะจะต้องเป็นตัวอย่าง เป็นแม่พิมพ์..."

- เป็นกรรมการสภากรรมการกลางจัดการลูกเสือแห่งชาติ และเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภาลูกเสือแห่งชาติ ๒ สมัย

- เป็นอุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดไทย

ในช่วงเวลาที่เป็นอุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดไทย ท่านได้ดำเนินงานเพื่อองค์กรหลายอย่าง เช่น

- การขอเงินอุดหนุนกาชาดจากรัฐบาลเพิ่มขึ้น
- การรับนักเรียนพยาบาลเพิ่มจากปีละ ๑๐๐ คน เป็น ๑๕๐ คน เพื่อไม่ให้ขาดแคลนพยาบาล
- การขยายบริการโลหิตออกไปยังต่างจังหวัด
- การขยายงานกาชาดไปต่างจังหวัด
- การตั้งศูนย์ดวงตาสภากาชาด

- การเปิดอบรมอาสากาชาด
- การจัดงานกาชาดประจำปี

เป็นต้น

- เป็นสมาชิกวุฒิสภา

งานอ่าน - เขียนหนังสือ

พระตีรณสารวิศวกรรม เป็นผู้รักการอ่านและเขียนหนังสืออย่างยิ่ง ท่านบันทึกเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันและเรื่องการทำงาน ตลอดมานับตั้งแต่ไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษและเมื่ออ่านพบข้อความใดที่ท่านสนใจก็จะจดบันทึกไว้ด้วย งานเขียนชิ้นสำคัญของท่านคือการเขียนนิทานจากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งท่านได้กระทำเมื่อปลาย พุทธศักราช ๒๕๑๑ ขณะท่านกราบบังคมลาออกจากการเป็นอุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดไทย และพักรักษาตัวเนื่องจากสุขภาพไม่ดี โดยบุตรสาวคนโตของท่านได้เสนอให้ท่านอ่านหนังสือวรรณคดีเก่า ๆ แล้วเขียนเล่าเรื่องเป็นร้อยแก้ว ท่านเลือกอ่านเรื่องขุนช้างขุนแผนและเขียนเล่าเรื่องจนจบ มีถึง ๔๓ ตอนด้วยกัน

ครอบครัว

พระตีรณสารวิศวกรรม สมรสกับนางสาวประไพ วัชราภัย (ซึ่งต่อมาได้เป็นคุณหญิงตีรณสารวิศวกรรม ต.จ.) บุตรคนโตของพระยาพิจารณาปฤชามาตย์ (สุหร่าย วัชราภัย) และคุณหญิงจำเริญ มีบุตรธิดาด้วยกัน ๖ คน คือ

๑. นายกระมล ตีรณสาร
๒. นายชุมพล ตีรณสาร
๓. นายสุพล ตีรณสาร
๔. นายกุศล ตีรณสาร
๕. นางนิรมล สวัสดิบุตร
๖. นางอุบล เอกะหิตานนท์

ท่านมีชีวิตสมรสอันราบรื่นและยาวนานถึง ๔๘ ปี เป็นผู้นำของครอบครัวที่ให้ความสุขและความเอาใจใส่แก่ภริยา บุตรธิดา และหลานอย่างมาก และสม่ำเสมอ นับเป็นตัวอย่างอันดีของผู้ครองเรือน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

พระตีรณสารวิศวกรรมได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดที่แสดงถึงเกียรติคุณของท่านคือมหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.) ปถมาภรณ์ช้างเผือก (ป.ช.) และทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ท.จ.ว.)

อนิจกรรม

พระตีรณสารวิศวกรรมล้มป่วยและได้ไปพักผ่อนรักษาตัว ณ โรงพยาบาลสมเด็จ ณ ศรีราชา เมื่อปลายเดือนมกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ ท่านได้ย้ายกลับมากรุงเทพฯ เพื่อเข้ารับการผ่าตัดนิ่วในถุงน้ำดี ผ่าตัดต่อมลูกหมาก รักษาโรคเบาหวานและอาการปวดหลังที่หาสาเหตุไม่พบ ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และได้ถึงอนิจกรรมเมื่อเวลา ๘.๐๐ น. ของวันที่ ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๖ สิริอายุได้ ๗๖ ปี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพพระตีรณสารวิศวกรรม ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๖

"คนเด็ดดับสูญสัง- *ขารร่าง*
เป็นชื่อเป็นเสียงได้ *แต่ร้ายกับดี"*

๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕

พระยอดเมืองขวาง

นายประยงค์ อนันทวงศ์

พระยอดเมืองขวาง (ขำ ยอดเพชร) เป็นข้าราชการไทยและคนไทยที่ได้เสียสละเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติอย่างไม่เห็นแก่ชีวิต ทั้งนี้เพราะท่านรักและเทิดทูนชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ไว้เหนือสิ่งอื่นใด

พระยอดเมืองขวาง เดิมชื่อ *"ต่อ"* ชื่อ *"เกลื่อน"* หรือชื่อ *"เกลา"* ชื่อใดชื่อหนึ่ง เกิดที่อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ เป็นบุตรของพระยาไกรเพชร

ชีวิตในตอนวัยเยาว์ไม่ปรากฏรายละเอียด ท่านเริ่มรับราชการฝ่ายปกครอง สังกัดกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่ครั้งยังไม่เป็นกระทรวง ตามรูปงานในครั้งนั้นย่อมรวมงานทางทหารไว้เข้าด้วย หรือนัยหนึ่งต้องทำหน้าที่ทั้งด้านการปกครอง การปราบปรามและการรบปกป้องประเทศในคราวเดียวกัน ได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่โดยลำดับ ได้เป็นข้าหลวงผู้ช่วยในกองข้าหลวงใหญ่ เมืองนครจำปาศักดิ์ ที่กระทรวงมหาดไทยตั้งให้ไปอยู่รักษาราชการประจำ ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่ากองข้าหลวงลาวกาว ต่อมาได้เป็นเจ้าเมืองเชียงขวาง เมืองคำเกิด และครั้งสุดท้ายได้เป็นเจ้าเมืองคำมวน (หรือคำม่วน) สังกัดในกองข้าหลวงลาวพวน ในบังคับบัญชาของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงใหญ่ครั้งยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น เมืองคำมวนนี้อยู่ติดกับเขตแดนญวน ในระหว่างรับราชการที่กล่าวนี้ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น**พระยอดเมืองขวาง** เข้าใจว่าคงได้รับพระราชทานขณะเป็นเจ้าเมืองเชียงขวาง ขณะรักษาราชการเป็นเจ้าเมืองคำมวน ซึ่งปรากฏว่าเป็นที่รักของขุนนางกรมการและชาวเมืองเป็นอย่างดี ท่านเป็นเจ้าเมืองคำมวนอยู่ราว ๘ ปี

ในระหว่างพระยอดเมืองขวางเป็นเจ้าเมืองคำมวน ทหารฝรั่งเศสในบังคับบัญชาของเมอซิเออร์ลุซ ยกเข้าบุกรุกบีบบังคับให้พระยอดเมืองขวางมอบเมืองให้ ขณะเดียวกันก็มอบให้เมอซิเออร์กรอสกุรัง คุมทหารญวนจำนวนหนึ่งควบคุมตัวพระยอดเมืองขวาง และคณะไปส่งเมืองท่าอุเทน นัยว่าเพื่อให้พ้นเมืองญวน

เมื่อเดินทางมาได้ ๒ คืนถึงบ้านนาหลักหิน เขตติดต่อเมืองท่าอุเทน นายกรอสกุรังเกิดไม่สบาย จึงแยกไปพักที่บ้านแก่งเกียดหรือที่ไทยเรียกว่าแก่งเจ็ก พระยอดเมืองขวางและคณะจึงพักที่บ้านนาหลักหินนั้น แต่แล้วในวันรุ่งขึ้น นายกรอสกุรังก็ส่งทหารมาจับหลวงอนุรักษ์ผู้ช่วยของพระยอดเมืองขวาง อ้างว่าหลวงอนุรักษ์ไปปลุกปั่นราษฎรให้กระด้างกระเดื่องต่อฝรั่งเศสโดยฉุดกระชากลากตัวไปต่อหน้า พระยอดเมืองขวางพยายามเจรจาขอให้ปล่อย ทหารฝรั่งเศสก็จะจับพระยอดเมืองขวางอีกคน จำต้องพากันถอยไปที่เวียงกระแสนซึ่งอยู่ห่างระยะเดินทาง ๔-๕ ชั่วโมง

เมื่อถึงเวียงกระแสน พระยอดเมืองขวางก็ได้พบกับนายทุ้ย นายแปลก และขุนวัง ซึ่งหลวงวิชิตสรศาสตร ข้าหลวงเมืองท่าอุเทนให้คุมทหารหน่วยแรก ๕๐ คนมาช่วย ทั้งสี่คนจึงปรึกษากันที่จะไปช่วยหลวงอนุรักษ์ก่อนอื่น

ในวันที่ ๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๓๖ พระยอดเมืองขวางพร้อมด้วยนายทุ้ย นายแปลก และขุนวังได้นำทหาร ๑๙ คน แต่มีอาวุธเพียง ๖ คน ไปพบนายกรอสกุรังที่บ้านพัก และให้ขุนวังเป็นผู้เข้าไปเจรจา นายกรอสกุรังปฏิเสธที่จะปล่อยหลวงอนุรักษ์ และจับข้อมือดึงจากระเบียงจะลากเข้าไปในห้อง พระยอดเมืองขวางได้ตะโกนให้หลวงอนุรักษ์หนี หลวงอนุรักษ์จึงสะบัดมือจากนายกรอสกุรัง แล้วกระโดดลงเรือนวิ่งเข้าหากลุ่มเมืองไทย จากนั้นก็มีเสียงปืนดังขึ้น ๑ นัด ถูกทหารที่ยืนอยู่หน้าพระยอดเมืองขวางตาย และยังมีกระสุนที่ยิงมาจากบนบ้านอีก ๒-๓ นัด ถูกฝ่ายไทยตายอีก รวมทั้งขุนวังคนเจรจา พระยอดเมืองขวางจึงสั่งยิงตอบทันที

ทั้งสองฝ่ายสาดกระสุนเข้าใส่กัน แม้ฝ่ายฝรั่งเศสจะมีกำลังคนและอาวุธที่เหนือกว่า ฝ่ายไทยก็ไม่ถอย พระยอดเมืองขวางนอกจากจะเคียงบ่าเคียงไหล่อยู่กับทหารแล้ว ยังกล่าวคำกลอนแข่งกับเสียงปืนปลุกปลอบทหารไทยว่า

“เก้าปึง สิบปึง ช่างมึงก็เป็นไร” หรือ
“เก้าปึง สิบปึง ช่างมึงก็ปะไร”

คำกลอนนี้ถือกันตามคำเล่าลือว่า เป็นคาถาคงกะพันชาตรีทีเดียว

ผลของการต่อสู้ นายกรอสกุรัง และทหารญวนอีก ๑๒ คนตายในที่รบ ส่วนฝ่ายไทยตาย ๖ คน เกิดเพลิงไหม้บ้านพักนายกรอสกุรังหมดทั้งหลัง ทหารไทยเก็บปืนฝรั่งเศสมาได้ ๑๐ กระบอก และจับเป็นทหารญวนได้อีกหลายคน รวมทั้งนายบุนจัน ล่ามเขมร และนายงูเย็นวันคัน ทหารญวนที่บาดเจ็บ

การรบย่อย ๆ นี้ ทำให้ฝรั่งเศสโกรธแค้นอย่างหนักที่เสียหน้าเพราะเป็นครั้งแรกที่แพ้ต่อคนเอเชียซึ่งดูถูกมาตลอดว่าด้อยพัฒนา ไม่มีทางสู้กับฝรั่งเศส มองซิเออร์ปาวี เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำสยาม ตัวการสำคัญในการล่าอาณานิคม ได้ยื่นประท้วงให้ลงโทษพระยอดเมืองขวางอย่างหนักที่ฆ่านายทหารฝรั่งเศส และให้จ่ายค่าทำขวัญแก่ครอบครัวทหารญวนที่เสียชีวิตและบาดเจ็บ

ฝ่ายไทยเห็นว่า การลงโทษพระยอดเมืองขวางต้องเป็นไปตามกระบวนการศาล แต่ถ้าศาลไทยตัดสินว่าพระยอดเมืองขวางไม่มีความผิด ฝรั่งเศสก็คงไม่ยอมรับคำพิพากษาแน่ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศจึงทรงดำริที่จะเชิญนักกฎหมายชาวยุโรปและอเมริกามาเป็นผู้พิพากษา แต่มองซิเออร์ปาวีกลับไม่เห็นด้วย อ้างว่าตามอนุสัญญาข้อตกลงที่ทำกันไว้ต้องใช้ศาลไทย ฝ่ายไทยจึงขอให้ใช้ศาลกงสุลในไทย ซึ่งผู้พิพากษาล้วนแต่เป็นกงสุลประเทศต่าง ๆ ฝรั่งเศสก็ไม่ยอมอีก เพราะถ้าศาลตัดสินออกมาไม่ตรงกับความชต้องการก็ลำบากใจที่จะคัดค้าน ไม่เหมือนศาลไทยที่ข่มขู่เอาได้

ในที่สุด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรา *"พระราชบัญญัติตั้งศาลรับสั่งเป็นการพิเศษครั้งหนึ่ง สำหรับชำระคนในบังคับสยามที่ต้องหาว่ากระทำผิดกฎหมายที่ทุ่งเชียงคำ และแก่งเจ็กเมืองคำมวน"* ลงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๓๗ โดยมีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นประธานผู้พิพากษา

ข้อกล่าวหาที่ทนายแผ่นดินยื่นฟ้องพระยอดเมืองขวาง โดยคำแนะนำของนักกฎหมายฝรั่งเศส คือ

๑. ได้จงใจและตั้งใจที่จะฆ่าไว้ก่อน ได้ฆ่าเองหรือสั่งให้คนอื่นฆ่านายทหารฝรั่งเศสผู้หนึ่ง ชื่อเมอซิเออร์กรอสกุรังตาย

๒. ได้จงใจและตั้งใจที่จะฆ่าไว้ก่อน ได้ฆ่าเองหรือสั่งให้คนอื่นฆ่าพลทหารญวนที่กำหนดรู้แน่ไม่ได้ อยู่ในระหว่าง ๑๖-๒๔ คน ซึ่งเป็นทหาร แต่ส่วนหนึ่งในกองทัพที่เมอซิเออร์กรอสกุรังได้บังคับ

๓. ได้จงใจทำเอง หรือสั่งให้คนอื่นทำอันตรายมีบาดเจ็บสาหัสแก่ บุนจัน ล่ามเขมร กับงูเย็น วันคัน ทหารญวน

๔. ได้ปล้นหรือสั่งให้คนอื่นเอาเครื่องศาสตราวุธ และกระสุนดินดำกับทั้งสิ่งของเครื่องใช้สำหรับตัวเมอซิเออร์กรอสกุรัง และล่ามเขมร บุนจัน กับเงิน ๘๒ เหรียญ ซึ่งบรรจุอยู่ในหีบของล่ามนี้ด้วย

๕. ได้จงใจแกล้งทิ้งไฟ หรือสั่งเอาไฟเผาเรือนโรง ซึ่งเมอซิเออร์กรอสกุรัง และพลทหารของเขาอยู่นั้นไหม้เสียหาย

การกระทำของจำเลยดังกล่าว อาจก่อให้เกิดสงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศสขึ้นได้

ศาลได้เริ่มพิจารณาคดี ในวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๓๗ และอ่านคำพิพากษาในวันที่ ๑๗ มีนาคมต่อมา มีมติเป็นเอกฉันท์ให้จำเลยพ้นผิดปล่อยตัวเป็นอิสระ

ฝรั่งเศสไม่พอใจอย่างยิ่งกับคำพิพากษาของศาล ขอให้พิจารณาคดีนี้ใหม่โดยใช้ *"ศาลผสม"* ให้มีผู้พิพากษาฝ่ายละ ๒ คน โดยมีอธิบดีศาลอุธรณ์ เมืองฮานอยของฝรั่งเศสเป็นประธาน จึงเท่ากับ ๓ ต่อ ๒

ศาลผสมได้อ่านคำพิพากษาในวันที่ ๑๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๓๗ ให้จำคุกพระยอดเมืองขวางเป็นเวลา ๒๐ ปี

คำตัดสินนี้ ทำความขุ่นเคืองโกรธแค้นแก่ฝ่ายไทยมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกับรับสั่งว่า *"การที่มันทำ ก็เป็นเรื่องที่น่าแค้นเคืองเจ็บช้ำมาก"*

ถึงจะตัดสินไปแล้ว แต่ไทยก็ยังเห็นว่าไม่ยุติธรรมอยู่ดี จึงไม่ลดละที่จะเจรจาต่อรองอีก ในที่สุดรัฐมนตรีต่างประเทศคนใหม่ของฝรั่งเศสก็ยินยอมให้ปล่อยตัวพระยอดเมืองขวางก่อนกำหนด โดยขอสิ่งแลกเปลี่ยนคือ

๑. รัฐบาลไทยรับว่า จะมีการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสในเรื่องการจดทะเบียนคนในบังคับฝรั่งเศสเรื่องเขตแดนหลวงพระบาง และเรื่องเขตปลอดทหาร ๒๕ กิโลเมตร จากฝั่งแม่น้ำโขง

๒. ขอให้ปล่อยตัวพระยอดเมืองขวางอย่างเงียบ ๆ อย่าให้มีการลงข่าวแสดงความยินดีอย่างเอิกเกริกในหนังสือพิมพ์

๓. ขอให้ปล่อยคนในบังคับฝรั่งเศสที่ต้องคดีต่าง ๆ

ไทยยอมรับเงื่อนไขของฝรั่งเศสทุกข้อ ในที่สุดพระยอดเมืองขวางก็ได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระ ในวันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๔๑ อย่างเงียบ ๆ รวมเวลาที่ถูกจำคุกอยู่ ๔ ปี ๔ เดือน ๒๔ วัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการด้วยความปีติโสมนัส ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเบี้ยบำนาญให้พระยอดเมืองขวางเดือนละ ๕๐๐ บาท โดยไม่ต้องรับราชการ

พระยอดเมืองขวางพ้นชีวิตราชการไปเพียง ๓ ปี ได้ล้มป่วยลง และถึงแก่กรรมในพุทธศักราช ๒๔๔๓ รวมอายุได้ ๔๘ ปี

วีรกรรมของพระยอดเมืองขวางได้รับการกล่าวถึงและยกย่องสรรเสริญจากชาวไทยตลอดมา โดยมิรู้ลืม โดยเฉพาะข้าราชการและราษฎรในหัวเมืองแถบลำน้ำโขง ได้มีจิตร่วมในการสร้างศาลและอนุสาวรีย์พระยอดเมืองขวางไว้เคารพบูชาและระลึกถึงอยู่ที่จังหวัดนครพนมมาจนถึงทุกวันนี้

๕ มิถุนายน ๒๕๕๕

คุณพุ่ม บุษบาท่าเรือจ้าง

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

คุณพุ่ม เป็นกวีสตรีผู้มีชื่อเสียงทางแต่งกลอนสดและบอกกลอนสักวา รู้จักกันอย่างกว้างขวางในสมัญญา บุษบาท่าเรือจ้าง ตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ล่วงมาตลอดแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จนลุถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

คุณพุ่มเป็นธิดาคนโตของพระยาราชมนตรี (ภู่) กับภรรยานามว่า กล่ำ บิดาของคุณพุ่ม เป็นข้าราชสำนักใกล้ชิดของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ดูแลพระคลังมหาสมบัติ มีอำนาจบังคับบัญชากิจการด้านภาษีอากร บ่อนเบี้ย โรงหวย เตาสุรา ทั่วทั้งพระราชอาณาจักร จึงทรงเปรียบให้เป็น *'บ่อแก้ว'* ในรัชกาลของพระองค์ ซึ่งพระยาราชมนตรี (ภู่) ได้ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่เลื่องลือ ดังที่คุณพุ่มได้บรรยายถึงบิดาของท่านไว้ในกลอนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ ๓ ความปรากฏอยู่ว่า

... ด้วยพระองค์ทรงเลี้ยงไว้เพียงบุตร เป็นสุขสุดสมบัติพัสถาน
ถึงพลั้งผิดปลิดโปรดโทษประทาน ด้วยการสุจริตของบิดา
คือถือมั่นกตัญญูชูพระเดช รักษาเขตคลังสมบัติมนัสา
ไม่ฉ้อหลวงล่วงพระราชอาชญา ทำเงินตราขึ้นไว้ในแผ่นดิน
สมพัตสรบ่อนเบี้ยคิดเกลี้ยกล่อม รู้เก็บหอมรอมรับซึ่งทรัพย์สิน
เดิมกรุงเก่าเล่าวิบัติปัฐพินทร์ เป็นราคินครั้งพม่ามันมากวน
สมบัติกรุงยุ่งยับนับเอนก อภิเษกกษัตรารักษาสงวน
ประชาชนจนเซยังเรรวน การเรือกสวนสมพัตสรต้องผ่อนปรน
สืบสยามสามทั้งพระนั่งเกล้าฯ เป็นจอมเจ้าจักรพรรดิบำเพ็ญผล
ประชาชีมีทั่วทุกตัวคน ได้ลาภผลพฤกษาเนื้อนาปรัง
ถึงสุธาหากินถิ่นประเทศ คุ้มภัยเพทโจรโขมยได้โดยหวัง
ท่านบิดาราชมนตรีว่าที่คลัง จึงแต่งตั้งเจียสัวตัวอากร
ให้เงินหลวงตวงเติมเฉลิมฉลาด ฉลองบาทบพิตรอดิศร
คลังสมบัติวัฒนาสถาวร พระนครบริบูรณ์จำรูญรักษ์
เป็นบุรุษสุจริตสนิทนาถ เฉลิมบาทคู่บุญจุลจักร
รู้ถ่ายเทเสน่หาสาพิภักดิ์ บำรุงรักษาสมบัติขัตติยา ...

สำหรับตัวคุณพุ่มเอง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัย โปรดเกล้าฯ ให้รับราชการใกล้ชิดในตำแหน่งพนักงานพระแสง มีหน้าที่เชิญพระแสงตามเสด็จ จากบนที่พระบรรทม ไปทรงบาตร เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับขึ้นหอพระ ต้องคลานผ่านเจ้านายฝ่ายใน ๖ พระองค์ ซึ่งเฝ้าอยู่ตลอดพระที่นั่งไพศาลทักษิณ มาถวายพระแสงให้ทรงถือที่พระทวารา

อย่างไรก็ตาม คุณพุ่มมิได้รับราชการอยู่นานนัก เพราะสุขภาพไม่สู้ดี จึงได้กราบบังคมทูลลากลับไปอยู่บ้านบิดา โดยไปอยู่ที่เรือนแพหน้าบ้านท่านบิดา ใกล้ท่าเรือจ้างที่ท่าพระ หรือท่าช้างวังหลวงในปัจจุบัน บางกระแสก็ว่าคุณพุ่มไม่ได้อาศัยอยู่ที่แพ หากใช้เป็นสโมสรเล่นสักวา สมญานาม *"บุษบาท่าเรือจ้าง"* จึงมีที่มาด้วยประการฉะนี้

ในเวลานั้น การเล่นเพลงยาวและดอกสร้อยสักวาเป็นที่นิยมมาก อันกลอนสักวาที่กล่าวถึงนี้ คือร้อยกรองประเภทกลอนลำนำ บทหนึ่งมี ๘ วรรค วรรคหนึ่งมี ๖-๙ คำ ขึ้นต้นด้วยคำ *'สักวา'* และลงท้ายด้วยคำ *'เอย'* มีสัมผัสคำเหมือนกับกลอนสุภาพ กลอนสักวาอาจเป็นบทประพันธ์ธรรมดา หรือใช้เป็นการละเล่นโต้ตอบกันระหว่างผู้เล่นหลายคนที่มีความสามารถด้านการประพันธ์ เพราะต้องอาศัยความรู้ทางด้านร้อยกรอง และยังต้องอาศัยไหวพริบปฏิภาณของผู้เล่นที่จะสามารถโต้ตอบกันได้อย่างถูกต้องและทันท่วงที เป็นการแสดงความสามารถทางด้านกวีนิพนธ์ให้โดดเด่น สนุกสนานทั้งผู้เล่นและผู้ฟัง มักจะเล่นกันบนเรือนแพหรือเรือนริมน้ำ หรือลงเรือกันไปเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มประกอบด้วย ผู้เล่นสักวา นักร้อง นักดนตรี แล้วแต่งบทสักวาโต้ตอบกัน อาจจะเป็นการโต้ตอบกันตามธรรมดา หรือเลือกเอาวรรณคดีต่าง ๆ มาเล่นกัน เป็นตอน ๆ การเล่นสักวาทางเรือนั้นจะเล่นกันในหน้าน้ำ ประมาณเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ช่วงฤดูน้ำหลาก นิยมเล่นกันในโอกาสเทศกาลทอดกฐินทอดผ้าป่า หรือลอยเรือเที่ยวทุ่ง เมื่อไปพบกันก็จะลอยเรือมารวมกันเล่นกลอนสักวา จากหลักฐานในเอกสารโบราณต่าง ๆ สันนิษฐานว่าการเล่นสักวาเป็นที่นิยมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากสภาพทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป คนไทยไม่ได้มีชีวิตขึ้นอยู่กับสายน้ำเหมือนแต่ก่อน การคมนาคมทางน้ำลดลง การละเล่นทางน้ำจึงลดน้อยหรือหยุดลงไปด้วย ในปัจจุบัน แม้จะมีการเล่นสักวาอยู่บ้าง ก็เล่นกันในอาคารสถานที่ เพิ่มอรรถรสด้วยการแสดงดนตรีขับร้อง และฟ้อนรำ ประกอบ

สโมสรสักวาที่แพของคุณพุ่ม เป็นที่เลื่องลือไปถึงพระกรรณพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะผู้มาร่วมเล่นสักวากับคุณพุ่ม ล้วนเป็นชายหนุ่มวัยฉกรรจ์จากราชสำนัก สามพระองค์ทรงเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ คือ พระองค์เจ้าทินกร (กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์) สมเด็จเจ้าฟ้าจุฑามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระองค์เจ้านวม (กรมหลวงวงษาธิราชสนิท) อีกสองท่านคือ หลวงนายสิทธิ (สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) บุตรชายใหญ่ของเจ้าพระยาพระคลัง (สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ในรัชกาลที่ ๔) อีกผู้หนึ่งคือ พระสุริยภักดี (สนิท) บุตรชายใหญ่ของพระยาศรีพิพัฒน์ (สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ในรัชกาลที่ ๔)

คุณพุ่ม *"บุษบาท่าเรือจ้าง"* เป็นที่กล่าวขวัญถึงว่ามีฝีปากคารมคมคาย บอกกลอนสักวาได้คล่องแคล่ว และไม่ยำเกรงผู้ใดแม้ว่าผู้ร่วมเล่นกลอนสักวาในบางครั้งจะเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์หรือฐานันดรศักดิ์สูงกว่ามากก็ตาม ครั้งหนึ่ง เล่นสักวาเรื่องไกรทอง ขุนธนสิทธิ์กวีเป็นไกรทอง ได้ยั่วคุณพุ่มว่า

สักวาไกรทองทำลองล่อ ชักมีดหมอออกมาแพลมแย้มให้เห็น
แล้วหยักรั้งตั้งท่าว่าเนื้อเย็น นี่หรือเป็นภรรยาชาละวัน
ถ้าแม้ไม่ยอมเสียเป็นเมียพี่ ก็น่าที่ชีวาจะอาสัญ
ด้วยมีดหมอฤทธิ์แรงแสงเป็นมัน แทงตะบันจนถึงปอดไม่รอดเอย

คุณพุ่มซึ่งเป็นตัววิมาลาก็โต้ตอบในทันทีว่า

สักวาวิมาลาทำตาขาว เห็นมีดวาวพลามแพลมวับแวมไส้
ให้คิดกลัวตัวงอทดท้อใจ จึงตอบไปด้วยรสพจนา
อย่าเป็นเมียเลยคะหม่อมยอมเป็นแม่ ฉันก็แก่รุ่นราวคราวคุณป้า
เหล่ากุมภีร์ถมไปในคงคา จงเหลือบหาตามชอบระบอบเอย

บทกลอนที่แสดงถึงความ *"กล้า"* ของคุณพุ่มยังมีอีกบทหนึ่ง คือ *"คำอธิษฐาน"* ซึ่งมีถ้อยคำสำนวนกล่าวกระทบถึงบุคคลสำคัญหลายท่านในยุคนั้น ดังนี้ ...

ขออย่าให้เป็นคนชิดของเจ้าคุณผู้ใหญ่ (ถูกเมี่ยนหลังลายทุกคน)
ขออย่าให้เป็นคนใช้ของเจ้าพระยานคร (ถูกทำโทษต่าง ๆ)
ขออย่าให้เป็นคนต้มน้ำร้อนของพระยาศรี (ต้องต้มน้ำร้อนรับแขกทั้งวัน)
ขออย่าให้เป็นมโหรีของพระยาโคราช (เอาข่าและลาวเซลยมาหัดมโหรี)
ขออย่าให้เป็นสวาดิของพระองค์ชุมสาย (มักถูกจองจำด้วยโซ่ตรวน)
ขออย่าให้เป็นฝีพายของเจ้าฟ้าอาภรณ์ (ต้องขานยาว ถี่กว่าเรือของผู้ใด)
ขออย่าให้เป็นละครของของแม่น้อยบ้า (รับเล่นละครแม้แลกกับกะปิ น้ำปลา)
ขออย่าให้รู้ชะตาเหมือนอาจารย์เซ่ง (ต้องพระราชอาญาเพราะหลอกลวง)
ขออย่าให้เป็นนักเลงอย่างท่านผู้หญิงสมฟัก (เล่นเบี้ยรวยด้วยกลอุบาย)
ขออย่าให้เป็นสมปักของพระนายไวย (นุ่งผ้าสมปักผืนเดิมเข้าเฝ้าทุกครั้ง)
ขออย่าให้เป็นดอกไม้ของเจ้าคุณวัง (ถูกเก็บไปร้อยมาลัยก่อนบานกับต้น)
ขออย่าให้เป็นระฆังวัดบวรนิเวศ (ถูกตีทั้งบอกเวลาและบอกกิจสงฆ์ด้วย)

เมื่อสิ้นท่านบิดา คุณพุ่มไม่ได้อยู่อย่างสบายเช่นแต่ก่อน และความสามารถในทางกวีบอกสักวาเพียงอย่างเดียวไม่อาจช่วยให้คุณพุ่มมีชีวิตที่สมบูรณ์พูนสุข ซึ่งในสมัยนั้นกวีต้องพึ่งพาเจ้านาย

หรือขุนนางที่มียศศักดิ์สูงอุปถัมภ์ แม้กระนั้น ถ้าเจ้านายไม่นิยมการเล่นสักวา ก็ไม่มีโอกาสแสดงฝีมือ คงได้แต่รับใช้งานอื่นตามถนัด คุณพุ่มเขียนไว้ในเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ รำพันถึงชีวิตตนเองว่า หลังจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว ท่านก็ลำบากยากจนลง

... ล่วงแผ่นดินปิ่นเกษจอมมงกุฎ กลับจนรุดเกินริบที่ฉิบหาย
เหลือแต่กลอนกับชีวิตอยู่ติดกาย จึงพากเพียรเขียนถวายขายปัญญา
คนที่รู้พระเดชเกษกระหม่อม เขาก็ย่อมนับถือมักซื้อหา
อาอ่านเอิ้นเชิญชูขึ้นบูชา เดี๋ยวนี้ก็มาขอลอกฉันออกเต็ม
แต่ปัญญาหาไม่ง่ายเหมือนขายของ ใช่เข้าพองร้องแรกเที่ยวแลกเข็ม
เรียนต่อครูรู้หลักตวงตักเต็ม ต้องเก็บเลมเลือกคัดอธิบาย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่สวรรคาลัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีรับสั่งชวนให้คุณพุ่มกลับมารับราชการในวังหลวง แต่คุณพุ่มกราบบังคมทูลขอตัว

คุณพุ่มได้ไปพึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิศณุนาถนิภาธร เมื่อเจ้านายพระองค์นี้สิ้นพระชนม์ (พุทธศักราช ๒๔๐๕) ก็ไปพึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ต่อมาเจ้านายพระองค์นี้สิ้นพระชนม์ไปอีก (พุทธศักราช ๒๔๑๐) คุณพุ่มขาดที่พึ่งอยู่ระยะหนึ่ง จึงได้เข้าไปอยู่ในวังหลวงกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านารีรัตนา และเจ้าจอมมารดาดวงคำในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงเวลานี้ คุณพุ่มได้แต่งเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พอมีรายได้เลี้ยงตัว และได้ประพันธ์ *"นิราศวังบางยี่ขัน"* เมื่อตามเสด็จพระองค์เจ้านารีรัตนาไปเยี่ยมพระญาติ ปีมะเส็ง พุทธศักราช ๒๔๑๒ ซึ่งคุณพุ่มได้แทรกความในใจไว้หลายตอน อาทิ

... พ่อแม่น้ายายตายเหมือนถั่ว ยังแต่ตัวเต็มทีออกปี้ป่น
มายอมยากฝากชีวิตด้วยฤทธิจน อยู่เป็นคนชิดใช้หมั่นไปมา
....
โอ้วารียังรู้มีเวลาว่าง นิราศร้างแรมทิ้งตลิ่งหมอง
รู้คลาดเคลื่อนเลื่อนลดไปหมดคลอง ดูทำนองเหมือนในน้ำใจคน
เมื่อคราวดีมีผู้มาสู่หา หมายพึ่งพาผูกรักเป็นพักผล
พอถอยยศลดลับฤๅอับจน ไม่เห็นคนใครทักรู้จักเลย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เริ่มทรงสักวา โปรดให้มีการเล่นสักวาในสระบางปะอินเมื่อปีชวด พุทธศักราช ๒๔๑๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหมายจะทรงฟังสำนวนกลอนเผ็ดร้อนของคุณพุ่ม ทรงกระซิบให้กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณทรงสักวาว่าเย้าคุณพุ่ม กรมหลวงบดินทรฯ เย้าอยู่หลายบทสักวา แต่คุณพุ่มไม่โต้ตอบเต็มสำนวน

ดังแต่ก่อน อาจจะเป็นเพราะอยู่ต่อหน้าพระที่นั่ง หรือเพราะมีวัยสูงขึ้นก็เป็นได้ ซึ่งบทสักวาเหล่านั้นปรากฏอยู่ในหนังสือประชุมบทสักวาเล่นถวายในรัชกาลที่ ๕ ซึ่งหอพระสมุดฯ พิมพ์เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๖๑

แม้ว่าคุณพุ่มจะได้ชื่อว่าเป็นกวีเอกอยู่ถึงสามแผ่นดิน แต่ท่านมีผลงานประพันธ์ไม่มาก ที่รู้จักกันทั่วไปคือ เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ เพลงยาวบวงสรวงฉลองสระบางโขมด และนิราศบางยี่ขัน

ในบั้นปลายชีวิต คุณพุ่มได้ย้ายเข้าไปรับราชการในสำนักกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ในตำแหน่งคนบอกสักวา และอยู่ตลอดมาจนสิ้นอายุ

๑ ตุลาคม ๒๕๕๕

ร้อยตำรวจตรี กาหลง พึ่งทองคำ
ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) พุทธศักราช ๒๕๔๙

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

ร้อยตำรวจตรี กาหลง พึ่งทองคำ หรือที่นักดนตรีไทยเรียกว่า ครูกาหลง เกิดเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ที่บ้านคลองขวาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรคนเดียวของนายสม พึ่งคำ และนางสงวน สุขทัพ ต่อมาบิดาเปลี่ยนนามสกุลเป็น พึ่งทองคำ

ครูกาหลงเกิดมาท่ามกลางนักดนตรีไทย ทั้งนี้เพราะบิดามารดามีความสามารถทางดนตรีไทยทั้งสองคน นายสมผู้เป็นบิดาเคยเป็นทหารสังกัดอยู่ในวังของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา หรือ ทูลกระหม่อมอัษฎางค์ สมเด็จพระอนุชาธิราชในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ นายสม มีหน้าที่บรรเลงระนาด ภายหลังได้กราบถวายบังคมลาออกมาอยู่ที่บ้านเดิมคือจังหวัดนนทบุรี จึงได้แต่งงานกับนางสงวน สุขทัพ บุตรีนายวัน สุขทัพ นักปี่พาทย์ย่านคลองขวาง เมื่อครูกาหลงเกิดได้เพียง ๗ วัน นายสมก็ถึงแก่กรรมด้วยโรควัณโรค ครูกาหลงจึงอยู่ในความดูแลและเลี้ยงดูของตาและมารดา

เมื่อครูกาหลงอายุ ๗ ปี เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนวัดสังวรณ์ (พิมลไพบูลย์) และเริ่มเรียนดนตรีไทยกับนายวัน สุขทัพ ผู้เป็นตา เพลงแรกที่เรียนคือเพลงสาธุการ เครื่องดนตรีที่เล่นคือฆ้องวงใหญ่ สามารถบรรเลงเพลงชุดสวดมนต์เย็นฉันเช้าได้

การเรียนดนตรีไทยเบื้องต้นของครูกาหลงเมื่อเป็นเด็กนั้น เป็นการเรียนอย่างธรรมชาติเพราะมีโอกาสติดตามวงดนตรีไทยของนายวัน สุขทัพ ไปแสดงตามงานต่าง ๆ โดยทำหน้าที่ตีเครื่องให้จังหวะ เมื่อไปงานแสดงดนตรีบ่อย ๆ จึงเคยชินกับทำนองเพลงและจังหวะเพลง รู้จักเพลงบรรเลงเฉพาะเครื่องดนตรี และเพลงที่มีขับร้อง ครั้นกลับมาบ้านเรียนกับนายวัน สุขทัพ จึงเรียนได้รวดเร็ว เพราะคุ้นเคยกับเพลงที่ผู้ใหญ่ในยุคนั้นขับร้องและบรรเลงเป็นอย่างดี บางเพลงจำได้โดยไม่ต้องสอน

เลยก็มี นอกจากนั้นยังได้เห็นพิธีกรรมและการแสดงต่าง ๆ ที่มีดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้อง ทั้งลิเก โขน ละคร หุ่นกระบอก ฯลฯ ถือเป็นประสบการณ์ที่ทำให้พัฒนาตนเองในระยะต่อ ๆ มาจนเข้าใจในขั้นตอนของพิธีกรรมและการแสดง สามารถทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง

นายวัน สุขทัพ เมื่อสอนเพลงสาธุการแล้ว ได้สอนเพลงโหมโรงเย็นทั้งชุด ยกเว้นเพลงตระโหมโรง ข้ามไปสอนเพลงอื่น ๆ คือ เพลงกราวใน เพลงชุบ เพลงลา เพราะโบราณถือว่าผู้เรียนดนตรีใหม่ ๆ ยังไม่ชำนาญ ถ้าสอนเพลงตระโหมโรงแล้วไม่เข้าใจอาจทำให้การบรรเลงผิดพลาดซึ่งในทางดนตรีไทยถือว่าไม่เป็นมงคลกับผู้บรรเลง เมื่อสอนเพลงอื่น ๆ แล้วจึงทำพิธีครอบ แล้วจึงต่อเพลงตระโหมโรงให้จนจบ หลังจากนั้นได้สอนเพลงกลองต่าง ๆ เพลงเหาะ เพลงโล้ เพลงพระเจ้าลอยถาด เพลงกราวรำ เพลงลงสรง เพลงเรื่องพระฉัน และเพลงช้าต่าง ๆ สำหรับบรรเลงรับพระสงฆ์ อีกทั้งสอนเพลงชุดทำขวัญสำหรับงานโกนจุก บวชนาค ครูกาหลงจึงสามารถไปแสดงดนตรีร่วมวงกับผู้ใหญ่ในงานต่าง ๆ ได้

ต่อมานางสงวน สุขทัพ มารดาของครูกาหลงได้แต่งงานใหม่กับนายหยด ศรีอยู่ ซึ่งเดิมเป็นชาวจังหวัดนนทบุรี แต่ได้ไปเรียนดนตรีไทยที่สำนักดนตรีพาทยโกศล ที่กรุงเทพมหานคร ภายหลังผ่านการเกณฑ์ทหารแล้วจึงกลับมาร่วมวงปี่พาทย์ในสำนักดนตรีบางใหญ่ และแต่งงานกับนางสงวน สุขทัพ ครูกาหลงจึงเป็นลูกบุญธรรมและลูกศิษย์ของนายหยด ศรีอยู่

เมื่อครูกาหลงจบการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๔ ไม่ได้เรียนต่อ จึงออกมาประกอบอาชีพทำสวนตามบรรพบุรุษ และรับงานปี่พาทย์ควบคู่กันไป นายหยด ศรีอยู่ ได้สอนครูกาหลงเล่นเครื่องดนตรีต่าง ๆ มี ระนาดเอก ระนาดทุ้ม และปี่ พร้อมทั้งสอนความรู้เรื่องเพลงเสภา เพลงเรื่อง เพลงนางหงส์ ทางระนาดที่นายหยด ศรีอยู่ ถ่ายทอดให้นั้นเป็นทางระนาดที่เรียนมาจากนักระนาดเอกของสำนักดนตรีพาทยโกศล ฉะนั้นความรู้ที่ครูกาหลงได้รับถ่ายทอดมานั้น จึงเป็นความรู้ที่มีรากฐานเก่าแก่สำคัญยิ่งสายหนึ่งในประวัติศาสตร์ของดนตรีไทย

นายหยด ศรีอยู่ เป็นหัวหน้าวงปี่พาทย์นายหยด ศรีอยู่ และเป็นครูดนตรีที่เคร่งครัดมาก ดังนั้นจึงให้ครูกาหลงซ้อมฆ้องวงทุกวันเป็นประจำ จนจำเพลงต่าง ๆ ได้อย่างขึ้นใจแล้วจึงให้บรรเลงเครื่องดนตรีอื่น ๆ คือ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงเล็ก ครูกาหลงได้เล่นระนาดเอกครั้งแรกเมื่ออายุ ๑๒ ปี เรียนเพลงต่าง ๆ ตามแบบฉบับของสำนักดนตรีพาทยโกศล โดยเริ่มเล่นตั้งแต่ตีห้าไปจนถึงเจ็ดนาฬิกา ต่อมาก็ฝึกมากขึ้นเป็นวันละ ๓ เวลา ทั้งเช้า บ่าย เย็น จนสามารถเล่นระนาดเพลงชั้นสูงได้และมีความรู้เรื่องเพลงหลายประเภท

ครั้นครูกาหลงอายุ ๑๗ ปี นายหยด ศรีอยู่ ได้นำครูกาหลงไปฝากเรียนดนตรีกับนายสังเวียน เกิดผล หัวหน้าวงปี่พาทย์บ้านใหม่หางกระเบน ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้เรียนมาจากสำนักดนตรีพาทยโกศล ครูกาหลงได้เรียนระนาดเอกและฆ้องวงเพลงต่าง ๆ เป็นเวลา ๒ ปี จนอายุ ๑๙ ปี

จึงเดินทางกลับมาอยู่บ้านที่จังหวัดนนทบุรี และร่วมวงปี่พาทย์กับนายหยด ศรีอยู่ โดยทำหน้าที่เล่นระนาดเอกประจำวง

ครูกาหลงทำหน้าที่นักดนตรีในวงนายหยด ศรีอยู่ อย่างเข้มแข็ง เมื่อขาดคนเล่นดนตรีใดก็สามารถเล่นแทนได้ จนกระทั่งเกิดจุดเปลี่ยนแปลงในชีวิต คือ เมื่อมีเจ้าภาพจ้างดนตรีนายหยด ศรีอยู่ไปแสดง แต่ขาดคนเป่าปี่ เจ้าภาพจะตัดเงินค่าจ้าง นายหยด ศรีอยู่จึงให้ครูกาหลงเป่าปี่แทน หลังจากเสร็จงานนั้น ครูกาหลงจึงเริ่มสนใจหัดเรียนปี่จากนายผ่อน สุวรรณวัฒน์ ซึ่งเป็นคนเป่าปี่ประจำวงนายหยด ศรีอยู่ นายผ่อนได้วางพื้นฐานให้ครูกาหลงจนกลายเป็นผู้เป่าปี่ที่มีชื่อเสียงในเวลาต่อมา

พุทธศักราช ๒๔๙๒ ครูกาหลงได้อุปสมบทที่วัดอัมพวา อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เป็นเวลา ๑ พรรษา หลังลาสิกขาแล้วไปสมัครเป็นศิษย์นายเตือน พาทยกุล ที่บ้านคลองสาน ประมาณ ๕-๖ เดือน ได้ต่อระนาดเอกเพลงพญาโศก และเพลงเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ครั้นเห็นนายเตือน พาทยกุล พาบุตรชายไปเป็นศิษย์หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นักระนาดที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น จึงกลับมาขอให้นายหยด ศรีอยู่ พาไปฝากหลวงประดิษฐ์ไพเราะที่บ้านบาตร กรุงเทพมหานคร เพราะขณะนั้นจางวางทั่ว พาทยโกศล ถึงแก่กรรมแล้ว การที่วงนายหยด ศรีอยู่ ต้องออกงานประจำและมีงานประชันอยู่เรื่อยๆ จึงจำเป็นที่นักดนตรีต้องหาวิชาติดตัวให้มาก ขณะนั้นสำนักหลวงประดิษฐ์ไพเราะได้รับความนิยมสูงสุด ครูกาหลงตั้งใจจะเรียนระนาดเอกเพื่อนำไปใช้งาน หลวงประดิษฐ์ไพเราะ เต็มใจรับเป็นศิษย์ด้วยความยินดี แต่ท่านได้แนะนำว่าการเรียนระนาดเอกต้องฝ่าฟันอุปสรรคไม่น้อย ตลอดจนระหว่างนั้นมีนักระนาดมาเรียนอยู่กับท่านมากมาย การที่จะพัฒนาขึ้นไปเป็นนักระนาดที่มีฝีมือและมีชื่อเสียงไม่ใช่เรื่องง่าย จึงแนะนำให้ครูกาหลงเรียนเป่าปี่แทน ท่านได้ต่อเพลงเดี่ยวแขกมอญให้เป็นเพลงแรก เพื่อนำไปใช้บรรเลงถวายมือในงานไหว้ครูประจำปี และพัฒนาเพลงระดับสูงต่อไปจนถึงเพลงเดี่ยวกราวใน ครูกาหลงได้รับคำชมเชยว่าเป็นคนมีสติปัญญาดี ต่อเพลงง่ายจดจำเก่ง จึงมอบหน้าที่เป็นคนเป่าปี่ประจำวงสลับกับคนเป่าปี่อื่นๆ ครูกาหลงอยู่ในวงปี่พาทย์หลวงประดิษฐ์ไพเราะระหว่างพุทธศักราช ๒๔๙๓ - ๒๔๙๕ นอกจากเพลงปี่แล้วก็ยังได้เรียนระนาดเอกเพลงแขกมอญ เพลงนกขมิ้น เพลงสารถี และเพลงเถาต่างๆ ที่เป็นทางของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ซึ่งเมื่อนำความรู้จากสำนักดนตรีพาทยโกศลแต่เดิมมารวมแล้วนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการร่วมงานกับวงอื่นๆ ได้ดี

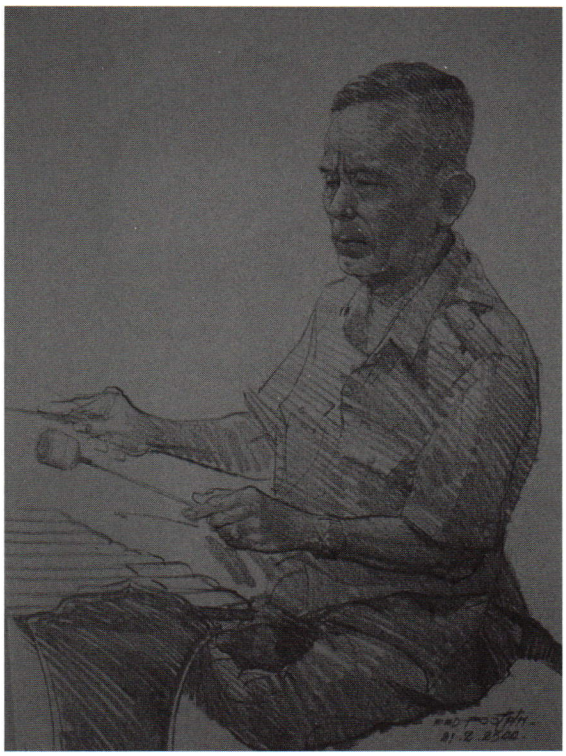

จากนั้นกลับมาอยู่ที่จังหวัดนนทบุรี รับงานดนตรีตามเดิม พออายุ ๒๓ ปี ได้สมรสกับนางแสวง แย้มแฟง ชาวสวนจังหวัดนนทบุรีเช่นเดียวกัน หลังจากทำพิธีตามประเพณีแล้วได้พาภรรยาไปกราบขอพรจากหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ท่านเมตตาเจิมหน้าผากและอวยพร ซึ่งนับว่าเป็นมงคลชีวิตของครูกาหลง เป็นขวัญและกำลังใจให้ชีวิตครอบครัวมีความสุขและความเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ ครูกาหลงมีบุตร ๖ คน เสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็ก ๔ คน เหลือบุตร ๒ คน คือ จ่าสิบตำรวจตรี ชัชวาลย์ พึ่งทองคำ และนางจงกลนี พึ่งทองคำ

ความที่ครูกาหลงเป็นคนใฝ่หาวิชา ขณะที่เรียนปี่กับหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ก็ยังขวนขวายหาครูปี่ท่านอื่น จึงไปกราบขอวิชาจากนายเฉลิม บัวทั่ง ศิษย์ซึ่งจดจำทางปี่ของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ได้ แต่นายเฉลิมเป็นนักระนาดเอก จึงไม่ได้ใช้ปี่ต่อเพลงโดยตรง ใช้เคาะระนาดและส่งเสียงร้องบอกเพลงแทน เพลงที่นายเฉลิมต่อให้ คือ บัวลอยปี่ชวา ซึ่งเป็นความรู้พิเศษ และทำทางเดี่ยวปี่ทยอยเดี่ยวเพิ่มเติมให้ อีกทั้งเรียนการขับร้องกับครูเจิม บางขุนเทียน และคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ

วงปี่พาทย์นายหยด ศรีอยู่ ทำพิธีไหว้ครูประจำทุกปี โดยนายหยด ศรีอยู่ ทำหน้าที่อ่านโองการไหว้ครูสลับกับนายพิม นักระนาด ภายหลังนายหยด ศรีอยู่ ถึงแก่กรรม นายพิมได้ทำหน้าที่ต่ออีก ๔-๕ ปี จึงมอบหน้าที่ให้ครูกาหลงต่อไป อีกทั้งยังรับภาระคุมวงปี่พาทย์ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นวงศิษย์ครูหยด ศรีอยู่ ได้รับลูกศิษย์เข้ามาเรียนเพิ่มเติม ปรับปรุงเพลงให้ทันสมัย มีการซ้อมต่อเพลงทุกวัน โดยครูกาหลงเป็นผู้สอนเครื่องดนตรีทุกชนิด

วงปี่พาทย์ศิษย์ครูหยด ศรีอยู่ เริ่มมีชื่อเสียงมาก เมื่อไปประโคมปี่พาทย์มอญในงานฌาปนกิจนางโชติ ศิลปบรรเลง ภรรยาหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ต่อมาได้รับเชิญไปประชันกับวงดุริยประณีตที่สังคีตศาลา กรมศิลปากร การประชันเป็นไปอย่างสมศักดิ์ศรี แต่ไม่มีการตัดสิน อยู่ในดุลยพินิจของผู้ชม เป็นงานที่ครูกาหลงภาคภูมิใจมากเพราะได้รับชื่อเสียงที่ผู้คนกล่าวถึงกันมาก

พุทธศักราช ๒๔๙๘ แผนกดุริยางค์ กองสวัสดิการตำรวจ มีโครงการตั้งวงดนตรีไทย ครูกาหลงได้ไปสมัครสอบ เมื่อสอบได้จึงเป็นลูกจ้างชั่วคราวประมาณ ๒ ปี แล้วบรรจุเป็นพลตำรวจ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๐ ได้รับการเลื่อนยศมาเป็นลำดับ จนได้รับพระราชทานยศเป็นร้อยตำรวจตรี

ท่านผู้หญิงนวลผ่อง เสนาณรงค์ อดีตผู้ช่วยเลขาธิการสภากาชาดไทย และอดีตผู้อำนวยการกองหารายได้ สภากาชาดไทย

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

ท่านผู้หญิงนวลผ่อง เสนาณรงค์ เดิมคือ หม่อมหลวงนวลผ่อง สนิทวงศ์ มีชื่อเรียกในครอบครัวว่า ต้อง เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๒ ที่บ้านริมคลองสามเสน เป็นธิดาของพลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี (หม่อมหลวงตัน สนิทวงศ์) และท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี มีพี่ชายคือ หม่อมหลวงแต้ว สนิทวงศ์ มีน้องชาย ๒ คน คือ พันตำรวจเอก (พิเศษ) หม่อมหลวงเติม สนิทวงศ์ และหม่อมหลวงตวง สนิทวงศ์

บ้านของครอบครัวสนิทวงศ์เสนี เป็นบ้านของครอบครัวสมัยโบราณ คือเป็นบ้านใหญ่ มีผู้อาศัยร่วมชายคาที่เป็นบริวารกว่า ๓๐ คน ด้วยความกว้างใหญ่ของบริเวณบ้านและสมาชิกในบ้านจำนวนมาก จึงมีฆ้องสำหรับตีให้สัญญาณบอกให้รู้ว่าต้องทำกิจกรรมใด ๆ ในแต่ละวัน ดังที่ท่านเล่าไว้ว่า

" สมัยนั้นบ้านเรามีฆ้องใหญ่อันหนึ่ง พอถึงเวลาทานข้าว ถ้าเผื่อตีครั้งหนึ่ง หมายความว่าพวกนายจะรับประทานข้าว คนไหนมีหน้าที่อยู่กับสำรับจะต้องรีบมา พอตีครั้งที่สองก็จบ พอตีครั้งที่สามพวกเขาจะทานข้าวกัน เพราะฉะนั้นก็เหมือนอยู่กันเป็นหมู่คณะมากกว่าที่จะอยู่กันแบบใช้อำนาจบาตรใหญ่ ทุกคนก็มีความสุขกันถ้วนหน้า ไม่ค่อยมีเรื่องมีราวอะไร "

ท่านผู้หญิงนวลผ่องเริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ เมื่อจบชั้นประถมปีที่ ๑ กำลังจะเลื่อนขึ้นไปเรียนชั้นประถมปีที่ ๒ ขณะนั้นอายุได้ ๗ ปี พลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ไปเป็นทูตทหารที่ประเทศอังกฤษ ท่านผู้หญิงนวลผ่องจึงติดตามบิดามารดาพร้อมด้วยพี่น้องไปยังประเทศอังกฤษ ก่อนออกเดินทางบิดาได้สอนและให้สำนึกเสมอว่า *"เป็นคนไทยต้องพูดภาษาไทย ใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง"* พร้อมทั้งกำชับให้นำหนังสือแบบเรียนภาษาไทยมูลบทบรรพกิจ ติดตัวไปด้วยเพื่อใช้เป็นคู่มือฝึกอ่าน เขียน ภาษาไทย

เมื่อพำนักในประเทศอังกฤษ บิดาได้ให้ท่านผู้หญิงนวลผ่องเข้าศึกษาที่ L' Ecole Française ในกรุงลอนดอน เพื่อเรียนภาษาฝรั่งเศส เพราะพลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี เคยเป็นนักศึกษาวิชาทหารที่ประเทศฝรั่งเศสและสวิตเซอร์แลนด์นานนับสิบปีและยังเคยปฏิบัติราชการในกองทัพประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ มาก่อน รู้ว่าการศึกษาด้านภาษาทางยุโรปนั้นควรเริ่มที่ภาษาฝรั่งเศสก่อน ซึ่งท่านได้เล่าว่า

"พ่อบอกว่า ถ้าเรียนภาษาอังกฤษก่อนแล้วเวลาเราพูดภาษาฝรั่งเศส จะมีสำเนียงอังกฤษมาปน จะรู้เลยว่าไม่ใช่คนพูดฝรั่งเศสได้ดี และถ้าเรียนภาษาอังกฤษก่อน เราจะรู้สึกเบื่อหน่ายที่จะเรียนภาษาฝรั่งเศส เพราะต้องมีการผันคำกริยา แล้วยังมีเพศหญิง เพศชายอีก มันยุ่ง ก็เลยควรจะเรียนภาษาฝรั่งเศสก่อน"

ท่านผู้หญิงนวลผ่องอยู่ประเทศอังกฤษได้ไม่นาน ก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ อังกฤษกับฝรั่งเศสประกาศสงครามกับเยอรมนี เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๒ บิดามารดารู้สึกกังวลกับเรื่องลูก เพราะจะต้องดูแลและช่วยเหลือนักเรียนไทยในต่างประเทศด้วย จึงนำลูกที่โตไปฝากถวายตัวไว้ยังที่ประทับพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีในรัชกาลที่ ๖ ซึ่งอยู่นอกกรุงลอนดอน ส่วนลูกคนเล็กแยกไปฝากไว้กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจิรศักดิ์สุประภาต และหม่อมมณี ภาณุพันธุ์ ณ อยุธยา

ต่อมาพลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ไปเป็นทูตทหารประจำประเทศฝรั่งเศส ขณะนั้นท่านผู้หญิงนวลผ่อง อายุได้ ๑๐ ปี การเล่าเรียนสมัยนั้นได้ให้ครูมาสอนที่บ้าน อยู่ประเทศฝรั่งเศสได้ ๒ ปี เมื่อประเทศไทยขณะนั้นยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านไปโจมตีพม่า มลายู และสิงคโปร์ ซึ่งเป็นเมืองในปกครองของอังกฤษ ฝรั่งเศสถือว่าไทยเป็นศัตรู ครอบครัวสนิทวงศ์เสนีจึงเดินทางไปประเทศอิตาลี ซึ่งยังไม่เข้าภาวะสงคราม ท่านผู้หญิงนวลผ่องจึงเริ่มเรียนภาษาอิตาเลียน และได้รับการศึกษาตามระบบของอิตาลี ได้เรียนรู้เกี่ยวกับความงามของศิลปะตลอดจนโบราณวัตถุสถานอันงดงามของกรุงโรม และเมืองอื่นๆ

ครอบครัวสนิทวงศ์เสนีอยู่ในอิตาลีได้ ๔ ปี พลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี ก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้เป็นเอกอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม ประจำประเทศโปรตุเกส เนื่องจากขณะนั้นประเทศไทยไม่สามารถส่งทูตจากเมืองไทยได้ จึงมีความประสงค์ให้ทูตทหารไทยในอิตาลีไปเป็นเอกอัครราชทูตแทน ครั้งนี้บิดามารดาไม่อยากให้ท่านผู้หญิงนวลผ่องติดตามไปด้วย อยากให้เรียนเป็นหลักแหล่ง เพราะเป็นคนเรียนดีและสนใจการเรียน จึงส่งไปเรียนโรงเรียนประจำในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพราะอยากให้ใช้ภาษาได้ ๓ ภาษา คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน ท่านผู้หญิงเล่าว่า

"ที่แรกอยากจะเรียนแพทย์ โดยเฉพาะจักษุแพทย์เพราะคิดว่าดวงตาของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งสวยงามที่สุด รวมทั้งเป็นคนที่ชอบทางวิทยาศาสตร์มาก แต่ครูบาอาจารย์เห็นว่าเป็นลูกทูตน่าจะเรียนภาษาศาสตร์และการเป็นลูกทูตจำเป็นต้องใช้ภาษามากกว่าจะมาเป็นหมอ... ก็ดีเหมือนกันเพราะว่าเราโยกย้ายไม่ได้หยุดก็เลยเรียนภาษา"

ท่านผู้หญิงนวลผ่องเรียนอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์เป็นเวลา ๔ ปี โดยไม่ได้ไปหาบิดามารดาที่โปรตุเกสเลย เนื่องจากอยู่ในภาวะสงคราม แต่ก็ทำให้ได้รับประสบการณ์หลายอย่าง ที่นำมาเป็นประโยชน์ในเวลาต่อมา

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง ขณะนั้นท่านผู้หญิงนวลผ่องอายุได้ ๑๗ ปี จึงเดินทางคนเดียวไปหาครอบครัวที่ประเทศโปรตุเกสด้วยความปลอดภัยเนื่องจากความสามารถทางภาษาที่สั่งสมมาจากประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี และสวิตเซอร์แลนด์

ที่ประเทศโปรตุเกส ท่านผู้หญิงนวลผ่องได้เรียนภาษาโปรตุเกสเพิ่มอีกภาษาหนึ่งและได้ออกงานราตรีสโมสรเป็นครั้งแรก ขณะอายุย่าง ๑๘ ปี ในฐานะลูกสาวของเอกอัครราชทูต และได้ช่วยงานในฐานะเลขานุการของสถานทูตโดยปริยาย ทั้งงานพิมพ์ดีดและประสานงานเกี่ยวกับทางการทูต

ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๘๙ ทางราชการทาบทามให้พลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี ไปเป็นทูตที่ประเทศรัสเซียอีกวาระหนึ่ง แต่ท่านได้ปฏิเสธเพราะได้จากเมืองไทยไปหลายปีแล้ว ขณะนั้นท่านผู้หญิงนวลผ่อง อายุย่าง ๑๙ ปี ครอบครัวสนิทวงศ์เสนีจึงเดินทางกลับประเทศไทย

พลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี เห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง จึงสมควรที่จะได้รับการศึกษาอีกครั้งในบ้านเกิด คือการศึกษาภาษาไทย จึงเคี่ยวเข็ญให้บุตร ธิดา ฝึกคัดลายมือจนลายมือสวยงามขึ้นเป็นลำดับ ท่านผู้หญิงนวลผ่องจึงได้ไปสมัครเข้าเรียนต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งท่านเล่าว่า

"ดิฉันไปขอเข้าเรียนที่คณะอักษรศาสตร์ อาจารย์ก็บอกว่าท่าทางจะลำบาก ภาษาไทยก็ไม่ได้เรียน ประวัติศาสตร์ก็ไม่รู้ลึกซึ้งพอที่จะเข้าคณะอักษรศาสตร์"

ท่านผู้หญิงนวลผ่องจึงไปติดต่อที่โรงเรียนมาแตร์เดอี ขอเรียนภาษาไทย เพราะอาจารย์บอกว่าวิชาอื่น ๆ ไม่ต้องเรียน เพราะเก่งเกินนักเรียนมัธยม ๘ แล้ว แต่ให้ไปเป็นครูสอนภาษาฝรั่งเศส จึงได้เริ่มต้นทำงานครั้งแรกที่โรงเรียนมาแตร์เดอี และปลีกเวลาไปเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาต่างประเทศ ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วย

เมื่อรัฐบาลตั้งกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน) และต้องการบุคคลที่สามารถสื่อสารได้หลายภาษามาดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกต่างประเทศ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ตั้งขึ้นใหม่ ท่านผู้หญิงนวลผ่องจึงตัดสินใจเข้ารับราชการ เป็นข้าราชการชั้นตรี เงินเดือน ๔๕๐ บาท และได้เป็นผู้ประกาศหญิงคนแรกของไทยที่ส่งกระจายเสียงทางวิทยุเป็นภาษาต่างประเทศ ต่อมาไม่นาน

ได้เลื่อนเป็นหัวหน้ากองส่งเสริมการท่องเที่ยวขณะมีอายุ ๒๐ ปีเศษ ซึ่งต้องรับผิดชอบผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีอายุมากกว่าจำนวนมาก แต่ด้วยความสามารถและประสบการณ์ ประกอบกับอุปนิสัยมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือผู้อื่น จึงเป็นที่ชื่นชอบของหัวหน้าและผู้ใต้บังคับบัญชา

ท่านผู้หญิงนวลผ่องได้รับพระราชทานการสมรสกับพลเอก แสวง เสนาณรงค์ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๗ พลเอก แสวง เสนาณรงค์ รู้จักคุ้นเคยกับท่านผู้หญิงนวลผ่องตั้งแต่เป็นนักเรียนนายทหารที่กรุงปารีส พลเอก แสวง เสนาณรงค์ เป็นผู้ที่ได้ปฏิบัติราชการทหาร การทูต การศึกษา การเศรษฐกิจและการเมือง เมื่อแต่งงานแล้วท่านผู้หญิงนวลผ่อง ได้ลาออกจากราชการเพื่อทำหน้าที่แม่บ้านอย่างสมบูรณ์ มีบุตรธิดา ๓ คน

ระหว่างที่ทำหน้าที่แม่บ้านนั้น ได้รับการติดต่อให้มาทำหน้าที่ช่วยภริยานายกรัฐมนตรีในการต้อนรับและเลี้ยงรับรองผู้มาเป็นแขกของรัฐบาล ซึ่งผลงานเป็นที่ชื่นชอบของชาวต่างประเทศเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากท่านผู้หญิงนวลผ่องใช้ภาษาต่างประเทศได้ถึง ๕ ภาษา คืออังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมัน และโปรตุเกส ต่อมาจึงลาออกไปดูแลรักษาพยาบาล พลเอก แสวง เสนาณรงค์ ซึ่งป่วยจนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรมในพุทธศักราช ๒๕๒๐

พุทธศักราช ๒๕๒๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ผลงานของท่านคือ เป็นประธานอนุกรรมการจัดทำสมุดบันทึกประจำวันของนักบริหาร (Excutive diary) สมุดบันทึกนี้ ประธานาธิบดีโรนัลด์ รีแกน และผู้นำหลายประเทศเขียนจดหมายมาชมเชย

พุทธศักราช ๒๕๒๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้หญิงนวลผ่อง เป็นผู้อำนวยการกองหารายได้ สภากาชาดไทย และต่อมาเป็นผู้ช่วยเลขาธิการสภากาชาดไทย ตามลำดับ สภากาชาดไทยเป็นองค์กรที่ปฏิบัติงานเพื่อบรรเทาทุกข์เพื่อนมนุษย์ตามอุดมการณ์แห่งมนุษยธรรมและเมตตาธรรม ทั้งในยามสงบ ยามรบ และยามที่เกิดภัยพิบัติ ท่านผู้หญิงนวลผ่องเห็นว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงดำรงตำแหน่งองค์สภานายิกาและองค์อุปนายิกา ซึ่งทรงงานหนัก จึงถือเป็นโอกาสที่จะรับสนองเบื้องพระยุคลบาท ตามกำลังสติปัญญาเพื่อส่วนรวม

ท่านผู้หญิงนวลผ่องทุ่มเทให้กับงานในหน้าที่ เป้าหมายสำคัญของงานคือ หารายได้ให้เพียงพอต่อความต้องการ มันเป็นภารกิจที่หนัก เพราะมีองค์การการกุศล มูลนิธิ สมาคม ฯลฯ ที่ช่วยเหลือสังคมและประชาชนเช่นเดียวกับสภากาชาด แต่ฐานะของสภากาชาดเป็นองค์กรการกุศลระดับสากล ให้ความช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา มีค่าใช้จ่ายสูงเกี่ยวกับงานบรรเทาทุกข์ งานช่วยเหลือคนไข้อนาถา และรายจ่ายเกี่ยวกับเครื่องมือแพทย์ เป็นต้น

การหารายได้ของสภากาชาดไม่ได้หมายถึงการหารายได้อย่างเดียว แต่เป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจการของสภากาชาดด้วย เพื่อให้ผู้มาร่วมงานมีความรู้สึกที่ดีกับงาน จะได้มาร่วมงานทุกปี เช่น งานกาชาดประจำปี การออกสลากกาชาด การจัดสร้างของที่ระลึก การจัดคอนเสิร์ต การจัดกระป๋องรับบริจาคในโครงการ ๑ บาท ราษฎร์ศรัทธา

การทุ่มเทให้กับงานเป็นผลให้ท่านผู้หญิงนวลผ่องได้รับน้ำใจ ความรัก และอยู่ในความทรงจำของผู้ที่ได้รู้จัก ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังที่นายแผน วรรณเมธี เลขาธิการสภากาชาดไทย กล่าวว่า

"สิ่งที่ประทับใจผู้คนที่ได้พบและรู้จักท่านผู้หญิงนวลผ่อง เสนาณรงค์ ก็คือ บุคลิกอันสง่างามของท่าน ซึ่งมีความเป็นพิเศษ ท่านผู้หญิงเป็นคนที่มีความสุภาพ อ่อนโยน ด้วยกิริยามารยาทอันงดงามตามแบบของกุลสตรีไทย แต่ในอีกด้านหนึ่ง ท่านก็มีความงดงามตามแบบวัฒนธรรมตะวันตก เพราะความที่ท่านใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศมานาน ท่านจึงเปรียบเสมือนสตรีที่มีความงามสองวัฒนธรรม ซึ่งบุคลิกเช่นนี้หาได้ยากยิ่งเพราะมีทั้งความดีแบบไทยและแบบยุโรป... นอกจากนั้นท่านยังเป็นบุคคลที่มีความสำนึกในหน้าที่ และความรับผิดชอบในงานของท่านเป็นอย่างสูง ท่านทุ่มเทและอุทิศตนเองให้กับงาน แม้ในช่วงที่ไม่สบายต้องพักรักษาตัวในโรงพยาบาล ท่านยังติดตามและห่วงใยงานของท่านตลอดเวลา..."

จากผลการทำงานของท่านจึงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาปรมาภรณ์มงกุฎไทย ประถมาภรณ์ช้างเผือก และทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

ท่านผู้หญิงนวลผ่อง ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคติดเชื้อในกระแสโลหิตและปอดบวม เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๐ สิริอายุ ๖๘ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๐ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่ง

๒๔ กันยายน ๒๕๕๕

ประสิทธิ์ โรหิตเสถียร
ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม
สาขาวรรณศิลป์ (ร้อยแก้ว ร้อยกรอง) พุทธศักราช ๒๕๓๘

นางอรุณี แดงพันธ์

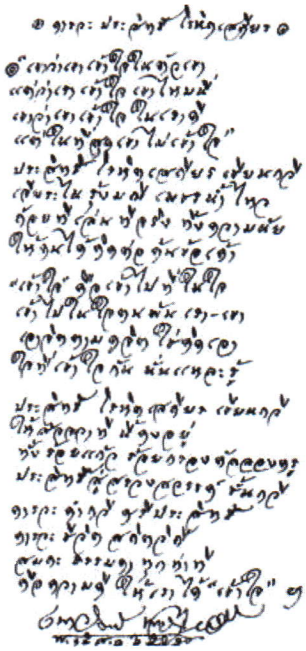

โอ้, สุพรรณวันนี้ไม่มีพิม
สิ้นขุนแผนแสนสะท้านชาญณรงค์
ขาดริปูคู่ศึกที่ฮึกหาญ
ไม่เห็นศพซบก่ายหมายพิทักษ์
เป็นสุสานทหารผู้ไม่รู้ชื่อ
ทิ้งกองเถ้าเจดีย์นิรนาม
เห็นหย่อมตาลลานตา ณ คราวนี้
ซ้ำรสตาลหวานติดสนิทใน
เลือดสุพรรณวันก่อนเคยร้อนรุ่ม
บัดนี้เย็นเป็นสุขทุกประการ

มาเยือนยิ้มพริ้มพรายให้ชายหลง
เหลือแต่พงศาวดารตำนานรัก
เคยรุกรานผลาญย่ำกระหน่ำหนัก
เหลือเพียงหลักฐานชี้ความดีงาม
แต่เกียรติลือเลอลบจบสยาม
ประทับความดีอาบกำซาบใจ
เสียดยอดชี้ฟ้าครามงามสดใส
ด้วยเลือดไทยหลากทุ่งบำรุงตาล
หลั่งลงซุ่มฉาบดินทุกถิ่นฐาน
เพราะไทยหาญหวงถิ่นไว้ให้ไทยเอย

บทประพันธ์ข้างต้นนี้ ชื่อว่า **"เลือดสุพรรณ"** เป็นบทประพันธ์ที่คุ้นหูนักเรียนนักศึกษาและผู้ที่ชื่นชอบงานด้านวรรณศิลป์ บทประพันธ์ชิ้นนี้เป็นผลงานการเขียนของนักกลอนอาวุโส นาม *"ประสิทธิ์ โรหิตเสถียร"* ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาวรรณศิลป์ (ร้อยแก้ว ร้อยกรอง) พุทธศักราช ๒๕๓๘ ซึ่งประพันธ์ไว้ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๕

นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓ ที่ตำบลบ้านเกราะ อำเภอกรุงเก่า (ปัจจุบันคือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรของนายฟุ้ง และนางพริ้ง โฉมขำ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๓ คน และได้สมรสกับนางประหยัด สกุลเดิม เกตุอภัย มีบุตรและธิดา รวม ๕ คน

นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร เริ่มศึกษาชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนใกล้สถานีรถไฟบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี แล้วย้ายไปศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ที่โรงเรียนใกล้สถานีรถไฟปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ที่โรงเรียนใกล้สถานีรถไฟ จังหวัดพิษณุโลก และที่โรงเรียนใกล้สถานีรถไฟบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เหตุผลที่ต้องเรียนหนังสือที่โรงเรียนใกล้ ๆ สถานีรถไฟนั้น เนื่องจาก นายฟุ้ง โฉมขำ ผู้เป็นบิดามีอาชีพเป็นช่างอยู่ในฝ่ายการช่างโยธา กรมรถไฟหลวง (ปัจจุบันคือ การรถไฟแห่งประเทศไทย) ซึ่งต้องย้ายไปปฏิบัติงานตามสถานีรถไฟต่าง ๆ หลายจังหวัด

หลังจากจบชั้นประถมศึกษาแล้ว นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ได้ศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนนรพิพัฒน์วิทยาลัย เทเวศร์ (ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้ว) เมื่อศึกษาจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่สองขึ้น จึงต้องย้ายไปศึกษาต่อที่โรงเรียนอยุธยานุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านได้ศึกษาที่โรงเรียนนี้จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร สนใจงานวรรณกรรมมาตั้งแต่เด็ก เพราะบิดามารดาปลูกฝังให้อ่านวรรณคดีไทย เช่น ขุนช้างขุนแผน, รามเกียรติ์, อิเหนา, พระอภัยมณี เป็นต้น ถ้าอ่านผิดตรงไหน หรือไม่เข้าใจศัพท์คำใด บิดาของท่านก็จะทักท้วงและให้คำชี้แนะ ท่านฝึกหัดเขียนโคลงสี่สุภาพตั้งแต่อายุเพียง ๑๐ ขวบ โดยบิดาของท่านเป็นผู้ตรวจทาน กระทั่งเขียนได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ทุกประการ ท่านสามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ จากวรรณคดีเหล่านั้นได้อย่างแม่นยำ และได้ซึมซับความรู้ในเรื่องโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ไปทีละเล็กทีละน้อยจนทำให้ท่านเกิดแรงบันดาลใจในการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ และได้รับคำชมเชยอยู่เสมอทำให้ท่านมีกำลังใจและเกิดความภาคภูมิใจ จึงได้ฝึกฝนอย่างมุมานะและจริงจัง จนกระทั่งบทประพันธ์ที่ท่านได้ประพันธ์ในระยะหลัง ๆ ชนะการประกวดอยู่เสมอ

นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ได้ศึกษาวิชาการต่าง ๆ เพิ่มเติม เช่น วิชาช่างเขียนระดับนักศึกษาผู้ใหญ่ ที่โรงเรียนเพาะช่าง, วิชาการหนังสือพิมพ์ หลักสูตร ๒ ปี ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น หลังจากจบการศึกษาแล้ว ท่านได้ไปปฏิบัติงานเป็นพนักงานวิทยุที่การรถไฟแห่งประเทศไทย ขณะทำงานอยู่นั้น ท่านได้ส่งบทกลอนไปลงในนิตยสารต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นการประกวดกลอน และมักจะได้รับรางวัลอยู่เสมอ ต่อมาท่านยังไปร่วมจัดรายการกลอนทางสถานีวิทยุกับเพื่อนที่สถานีวิทยุเสียงสามยอด และสถานีวิทยุกรมการขนส่งทหารบก (ขส.ทบ.)

นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ยังได้เป็นผู้ควบคุมและคัดเลือกผลงานกลอนเพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารรถไฟ จากจุดนี้จึงทำให้รวบรวมนักกลอนรถไฟเป็นวงกว้างขวางออกไป ท่านได้เข้าแข่งการประกวดกลอนหลายครั้ง ซึ่งส่วนมากจะได้รับรางวัล และในสมัยที่วงการนักกลอนยังเป็นชมรมกลอนอยู่นั้น ท่านก็ได้แข่งขันประเภทเดี่ยว หรือประเภทบทกลอนประกวดต่าง ๆ และได้รับรางวัลจนเพื่อน ๆ ขนานนามว่า *"นักล่ารางวัล"*

ในระยะเวลาเดียวกันนั้น นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ได้เข้าไปร่วมงานกับชมรมนักเขียน *"๕ พฤษภา"* ซึ่งต่อมาได้ก่อตั้งเป็นสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย จึงทำให้ท่านรู้จักนักเขียนหลายคน ทั้งยังได้รับกำลังใจจากเพื่อนนักเขียนชักชวนให้ท่านเขียนนวนิยายอีกด้วย ท่านเริ่มเขียนนวนิยายเรื่องแรกลงพิมพ์ในนิตยสารบางกอก คือเรื่อง *"เสาร์ห้า"* โดยสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณศิริ) ทรงเมตตาประทานนามปากกาให้ว่า *"ดาเรศร์"* และท่านได้ใช้นามปากกานี้เขียนนวนิยายลงในนิตยสารบางกอกต่อมาอีก ๒ เรื่อง คือ *"ขุนกระทิง"* และ *"นักฆ่าขนตางอน"* ซึ่งทั้ง ๓ เรื่องนี้ ประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง และได้นำไปสร้างเป็นละครและภาพยนตร์ โดยเฉพาะเรื่อง *"ขุนกระทิง"* ท่านได้ประพันธ์เนื้อร้อง และทำนองเพลงในภาพยนตร์อีกด้วย

นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ยังได้ใช้นามปากกาอื่น ๆ อีกหลายนามปากกา เช่น ไท เทพราช, อ. สิทธิลาภ, ทัด เทพาลัย ส่วนที่เขียนเป็นบทความใช้นามปากกาว่า ขัติ ฏาทรรพ, ฤทธิ์ ศรีดวง (ซึ่งเป็นอารมณ์ขันของท่าน ที่ต้องการให้พ้องเสียงกับคำว่า ขัดตาทัพ และริดสีดวง) หนังสือพิมพ์และนิตยสารที่ท่านเขียนนวนิยายและบทความไปลงพิมพ์บ่อย ๆ เช่น เสียงเมืองชล, บางกอก, ดวงเศรษฐี, มหาลาภ, ผีดุ ฯลฯ

สำหรับในแวดวงนักกลอน นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ได้ร่วมมือกับผู้มีอุดมการณ์เดียวกัน ก่อตั้งสมาคมชมรมนักกลอนแห่งกรุงสยาม ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น สมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย ท่านได้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย ถึง ๓ สมัย

ระหว่างที่นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ได้ทำงานในแวดวงนักกลอนนั้น ยังได้รับเชิญให้เป็นกรรมการตัดสินเพลงแผ่นเสียงทองคำพระราชทาน ร่วมกับสมาคมดนตรีแห่งประเทศไทยท่านจึงได้

มีโอกาสรู้จักกับนักแต่งเพลง และนักดนตรีหลายคน และท่านเคยได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทเพลงลูกทุ่ง ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี และได้รับรางวัลแต่งเพลงวันแม่แห่งชาติ ถึง ๓ ครั้ง

จากความสนิทสนมนี้เอง นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร จึงได้เข้าเป็นสมาชิกของ ๒ สมาคม คือ สมาคมดนตรีแห่งประเทศไทย และสมาคมนักแต่งเพลงแห่งประเทศไทย และยังเกิดความคิดที่จะรวบรวมสมาคมเชิงศิลปะต่าง ๆ ที่ยังกระจัดกระจายไร้สถานที่ตั้ง ให้มาอยู่ร่วมในสถานที่เดียวกัน โดยให้ชื่อโครงการนี้ว่า *"โครงการศาลาเบญมุข"* หมายถึง การก่อสร้างอาคารสมาคมเป็นรูปทรงไทย มีสัณฐานเป็นรูปดาว ๕ แฉก แต่ละแฉกดาว คือที่ทำการของแต่ละสมาคม ประกอบด้วย สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย, สมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย, สมาคมดนตรีแห่งประเทศไทย, สมาคมนักแต่งเพลงแห่งประเทศไทย และสมาคมนักร้องแห่งประเทศไทย ทั้ง ๕ สมาคมได้ประชุมร่วมกันเป็นครั้งแรกที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร ความคิดนี้ได้รับความร่วมมือสานต่อมาเป็นอย่างดี จนกระทั่งมีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคที่ดินให้ เพื่อสร้างอาคารดังกล่าว แต่ทั้งหมดก็ยังอยู่ในระหว่างดำเนินการ

ก้าวต่อมาของโครงการนี้ คือการจัดตั้งเป็น สมาพันธ์ศิลปะและวรรณกรรมแห่งชาติโดยมี นายสุวัฒน์ วรดิลก (รพีพร) ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พุทธศักราช ๒๕๓๔ เป็นประธานสมาพันธ์ แต่เมื่อนายสุวัฒน์ วรดิลก ล้มป่วยและถึงแก่กรรม โครงการนี้ก็ได้ถูกพักไป

ขณะที่ นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ยังดำรงตำแหน่งเป็นนายกสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย ได้จัดให้มีการลอยเรือถวายพระพร ด้วยเห็นว่าบนบกมีการจัดกันทั่วทั้งประเทศอยู่แล้ว แต่ในลำน้ำหรือในแม่น้ำยังไม่มีใครคิดทำมาก่อน จึงได้จัดขึ้นในตอนค่ำของวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม โดยมีวงดนตรีไทยคณะ *"ดุริยะประณีต"* ของนางสุดจิตต์ อนันตกุล (สุดจิตต์ ดุริยะประณีต) ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) พุทธศักราช ๒๕๓๖ ลงเรือร่วมขับร้องและบรรเลงเพลงถวายพระพรด้วย ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือด้วยดีเช่นนี้เสมอมา

ในขณะที่ นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร เป็นนายกสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทยอยู่นั้น ได้จัดให้มีการอบรมกลอนสดโดยสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย มุ่งไปที่ครูสอนวิชาภาษาไทย และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา เมื่อจัดขึ้นก็มีผู้สมัครเข้ารับการอบรมกลอนสดเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้จัดอบรมติดต่อกันมาหลายรุ่น และยังมีประชาชนที่สนใจเข้าร่วมการอบรมด้วย

ผลงานและเกียรติคุณที่สำคัญของนายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ได้แก่

๑. ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ ให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาวรรณศิลป์ (ร้อยแก้ว ร้อยกรอง) ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๓๘ จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ปัจจุบันคือ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม)

๒. ได้รับรางวัลดีเด่น จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือ ในคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ ในการประกวดหนังสือเนื่องในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ประจำพุทธศักราช ๒๕๓๒ ประเภทหนังสือกวีนิพนธ์ จากผลงานเรื่อง *"จำเลยไม่พูด"*

๓. ได้รับรางวัลจากผลงานการเขียนโคลงสี่สุภาพ เรื่อง *"วันมหาวิปโยค"* จากมูลนิธิจอห์น เอฟ เคเนดี เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๗ และได้รับรางวัลนี้ต่อเนื่องกันถึง ๒ ปีซ้อน

๔. แต่งนวนิยายและได้รับการตีพิมพ์รวมเล่มกว่า ๔๐ เรื่อง เช่น เสาร์ห้า, นักฆ่าขนตางอน, ขุนกระทิง, กุ้ยเล้ย, นักฆ่ายอดกะล่อน, สักธนูมือ, ไอ้มอดเหล็ก, มาลัยรจนา, ตามหาลาภ, เจ้านางสันตวานี, นักเลงปักหลั่น ฯลฯ

๕. แต่งเพลงเรือให้คณะกรรมการชมรมนักกลอนในยุคปลายก่อนก่อตั้งเป็นสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย ไปแสดงในที่ต่าง ๆ หลายครั้ง

๖. แต่งเพลงพวงมาลัย ให้คณะกรรมการสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย นำไปแสดงเนื่องในงาน *"ราตรีกวีแก้ว"*

๗. ประพันธ์ทำนองเพลง *"กวีแก้ว"* ร่วมกับนายสุรพล แสงเอก ซึ่งได้จัดงาน *"ราตรีกวีแก้ว"* ขึ้นเป็นครั้งแรกที่ราชนาวีสโมสร

๘. ได้จัดพิมพ์หนังสือกลอนร่วมกับเพื่อนนักกลอนอื่น ๆ หลายเล่ม

๙. ได้แข่งขันประชันกลอนสดทางโทรทัศน์ช่อง ๔ บางขุนพรหม ซึ่งจัดโดย นายจำนง รังสิกุล และที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ๒ ครั้ง รวมถึงที่อื่น ๆ หลายแห่ง และมักจะได้รับรางวัลแทบทุกครั้ง

นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร เป็นผู้ที่ยึดมั่นในคุณธรรม ศีลธรรม อุทิศตนเพื่อบริการสังคมโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย และไม่หวังสิ่งตอบแทน ทั้งยังได้ใช้ความรู้ความสามารถด้านวรรณกรรมสร้างสรรค์วัฒนธรรมการเขียนการอ่านมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน รวมถึงการเป็นวิทยากรเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องราววรรณกรรมให้กับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนตลอดมา ถึงแม้ท่านอายุจะล่วงเข้าสู่วัยชราแล้วก็ตาม ท่านก็ยังยินดีรับเชิญไปเป็นวิทยากรอยู่เสมอ เช่น การเป็นวิทยากรบอกสักวากลอนสดประกอบการแสดงนาฏศิลป์ เนื่องในวันสุนทรภู่ ๒๖ มิถุนายนของทุกปี ที่จัดขึ้น ณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

นายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร เป็นผู้ดูแลตนเองอย่างดียิ่ง จึงมีสุขภาพที่แข็งแรงแต่เริ่มมาล้มป่วยครั้งแรก เมื่อท่านอายุได้ ๗๓ ปี ด้วยโรคต่อมลูกหมากเป็นพิษ ในพุทธศักราช ๒๕๔๖ ได้รักษาตัวจนอาการดีขึ้นแล้ว แต่ก็มาประสบอุบัติเหตุ ถูกรถโดยสารประจำทางเฉี่ยวชน ที่บริเวณท่าน้ำนนทบุรี ในราวต้นเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ อาการสาหัสจนเกือบต้องถูกตัดขา แต่ก็ได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดีจากแพทย์โรงพยาบาลรามาธิบดี จนกระทั่งหาย

เป็นปกติดีแล้ว จึงได้กลับมารักษาสุขภาพต่อที่บ้าน จนเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ อาการของโรคต่อมลูกหมากเป็นพิษกำเริบขึ้นอีก บุตรหลานได้นำท่านส่งรักษาอาการที่โรงพยาบาลรามาธิบดี จนกระทั่งวันจันทร์ที่ ๑๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ เวลา ๑๔.๐๐ น. ท่านก็ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ เนื่องจากติดเชื้อในกระแสโลหิต สิริอายุได้ ๘๒ ปี ๑ เดือน ๑ วัน และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดธรรมาภิรตาราม (วัดสะพานสูง) เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๗.๐๐ น.

นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ (กวีนิพนธ์) พุทธศักราช ๒๕๓๖ ได้ประพันธ์คำไว้อาลัยนายประสิทธิ์ โรหิตเสถียร ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพว่า

"เขาว่าเขาเข้าใจในตัวเขา
เขาว่าเขาเข้าใจในเราดี
ประสิทธิ์ โรหิตเสถียร เขียนกวี
ถ้อยทีเล่นทีจริงทิ้งความนัย
"เข้าใจ" คือเข้าไปที่ในใจ
เอาจิตตามดูจิตใช่คิดเอา
ประสิทธิ์ โรหิตเสถียร เขียนกวี
ทั้งร้อยแก้วร้อยกรองครรลองครู
คาราวะคำกวีศรีประสิทธิ์
สมถะธรรมดาทุกท่าที

แต่ว่าเราเข้าใจเขาไหมนี่
แต่ในที่สุดเราไม่เข้าใจ"
เจียระไนรุ้งมณีเพชรน้ำไหว
ให้คนได้คิดต่อค้นข้อเค้า
เข้าไปในใจตนพ้น เรา – เขา
ใจที่เข้าใจกันนั่นแหละรู้
ให้สัจจะวาทีนี้คงอยู่
ประสิทธิ์สู่สรวงสวรรค์ชั้นกวี
คาราวะชีวิตสถิตวิถี
คือความดีให้เราได้ "เข้าใจ"

๓ กันยายน ๒๕๕๕

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

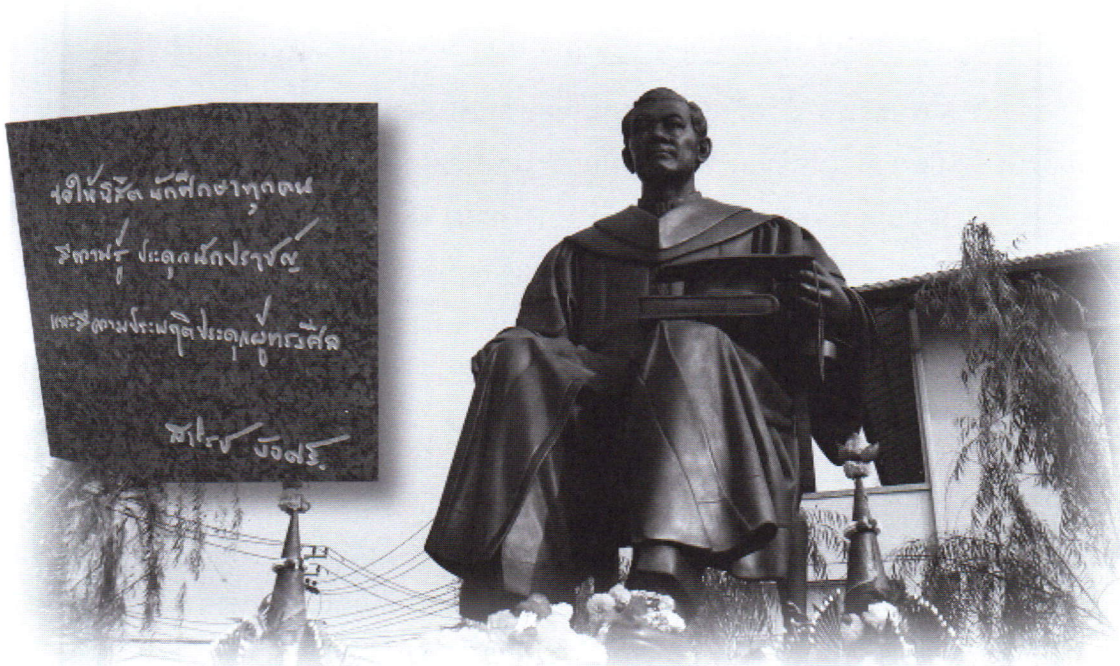

สิกขา วิรุฬฺ หิ สมฺปตฺตา
คือปรัชญาที่ยึดมั่นอยู่ทุกยาม
ศึกษาวิชาเช่นปราชญ์เมธี
ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช ฯ
ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี
สร้างฐานวิชาชีพของครูไทย
ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี
สร้างสรรค์วิธีวิถีงดงาม
เชิดชูบูชาคุณค่าครูทุกคน
สร้างความรุ่งเรืองเป็นเครื่องเคารพครู
ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี
สืบศรีวิธีวิถีวิชชา

การศึกษาคือความเจริญงอกงาม
ดั่งมงคลนาม "ศรีนครินทรวิโรฒ"
ประพฤติดีมีธรรมค้ำจินต์ปราโมทย์
ครูผู้ชูโชติส่องชี้นำชัย
บุพาจารีย์ผู้มีศีลวิไล
ศึกษาศาสตร์สร้างไว้ให้เจริญงอกงาม
คุรุเมธีที่ควรก้าวตาม
ศึกษาศาสตร์สู่นาม แหล่งค้ำคุณครู
มุ่งมั่นกมลฝนฝึกตนเฟื่องฟู
มั่นกตัญญูมุ่งเชิดชูวิชา
ศิษย์สรรค์ความดีด้วยกตเวทิตา
ความรู้ดุจปราชญาผู้ทรงศีลธรรม

(จากบทเพลง "ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี" ประพันธ์คำร้องและทำนอง โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์สนั่น มีขันหมาก)

คำประพันธ์เพลงนั้น เป็นถ้อยความสรรเสริญศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี ผู้มีคุณูปการต่อวิชาชีพครูไทย และเป็นปูชนียบุคคลของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ด้วยท่านเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา ต้นกำเนิดของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นการยกระดับการศึกษาวิชาชีพครูจากระดับอนุปริญญา ขึ้นเป็นระดับปริญญาบัณฑิต มหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิต และท่านเป็นบุคคลแรกที่ได้นำเอาแนวความคิดตามพุทธปรัชญามาเป็นปรัชญาการศึกษาของไทย

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นบุตรคนโตของขุนประทุมสิริพันธ์ (เจริญ บัวศรี) และนางประทุมสิริพันธ์ (เปล่ง) เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๙ ที่ตำบลสั้นใน อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต มีน้อง ๔ คน คือ สารี สว่าง จำนง และ จงดี ท่านสมรสกับ อาจารย์สิรี ศิริจรรยา บุตรีของหลวงศรีรัตนากร ภรรยาของท่านเป็นเพื่อนนิสิตเรียนรุ่นเดียวกันที่คณะอักษรศาสตร์ และที่แผนกฝึกหัดครูมัธยม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านทั้งสองไม่มีทายาท และอาจารย์สิรีได้เสียชีวิตไปก่อน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๖

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เข้ารับการศึกษาเบื้องต้นในชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต แล้วศึกษาต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนภูเก็ตวิทยาลัย จนจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เมื่ออายุเพียง ๑๔ ปี ต่อจากนั้น ได้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนชายแองโกลไชนีส (The Anglo-Chinese Boys' School) ปีนัง สอบไล่ได้ที่ ๑ ตลอดเวลา ๓ ปีที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้ หลังจากนั้นได้กลับมาศึกษาต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูพระราชวังสนามจันทร์ หลักสูตร ๒ ปี ได้รับประกาศนียบัตรครูประถม (ป.ป.) แล้วสมัครเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ๔ ปี และศึกษาต่อหลักสูตรอนุปริญญาครูมัธยม (ป.ม.) อีก ๑ ปี ในพุทธศักราช ๒๔๙๐ สอบได้ทุนกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ไปเรียนวิชาศึกษาศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยโอไฮโอสเตท สหรัฐอเมริกา (Ohio State University, the United States of America) สำเร็จปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (Master of Arts) ในพุทธศักราช ๒๔๙๑ และปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต (Doctor of Philosophy) ในพุทธศักราช ๒๔๙๔ มีผลการเรียนดีเลิศ ท่านได้รับเชิญให้เป็นสมาชิกสมาคมเกียรตินิยมการศึกษาของสหรัฐอเมริกา (Phi Delta Kappan International /PDK : Professional Association of Educators) และมหาวิทยาลัยโอไฮโอได้เชิญให้เป็นอาจารย์ผู้ช่วยเป็นเวลา ๑ ปี เป็นนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (ว.ป.อ.) รุ่นที่ ๕ สำเร็จการศึกษาในพุทธศักราช ๒๕๐๖

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี ได้เข้ารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ มีความเจริญ ก้าวหน้าตามลำดับดังนี้

พุทธศักราช ๒๔๘๒ เริ่มเข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ผู้ช่วยโท โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๔๘๓ เป็นครูโทในกรมสามัญศึกษา ประมาณ ๒ เดือน ย้ายไปที่โรงเรียนภูเก็ตวิทยาลัย จังหวัดภูเก็ต ได้รับแต่งตั้งเป็นครูใหญ่หลังจากสอนได้ ๑ ปี

พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนฝึกหัดครูประถมพระนคร วังจันทร์เกษม (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร และเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครในปัจจุบัน)

ช่วงพุทธศักราช ๒๔๙๐ ถึง ๒๔๙๔ ได้รับทุนไปศึกษาต่อยังประเทศสหรัฐอเมริกา

๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๔ ถึง ๓๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖ เป็นอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร

๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๖ ถึง ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๖ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร

๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖ ถึง ๒๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ เป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยวิชาการศึกษา

๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๗ ถึง ๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ เป็นรองอธิการและหัวหน้าคณะวิชาการศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา

๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ถึง ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๒ เป็นอธิการคนแรกของวิทยาลัยวิชาการศึกษา

๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๒ ถึง ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓ เป็นรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (ครั้งที่ ๑)

๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓ ถึง ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ เป็นอธิบดีกรมฝึกหัดครู

๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๗ ถึง ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๙ เป็นรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (ครั้งที่ ๒)

๒๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓ เป็นภาคีสมาชิกราชบัณฑิตยสถาน

๒๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๒ เป็นราชบัณฑิต ประเภทสังคมศาสตร์ สาขาศึกษาศาสตร์ (ด้านสารัตถะ)

โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๒ โดย หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ (สวัสดิ์ สุมิตร) เป็นผู้อำนวยการและเป็นผู้ร่วมก่อตั้งวิทยาลัยแห่งนี้ กับ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และ หม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย ผู้ที่จะเข้าศึกษาในสถานศึกษานี้ จะต้องสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๖ (ปัจจุบันคือ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓) ศึกษาต่อ ๓ ปี ได้รับวุฒิประกาศนียบัตรครูประถมศึกษา (ป.ป.) และถ้าเรียนต่ออีก ๒ ปี จะได้รับวุฒิประกาศนียบัตรครูมัธยมศึกษา (ป.ม.) ซึ่งเป็นวุฒิสูงสุดของวิชาชีพครูขณะนั้น

ในพุทธศักราช ๒๔๙๔ ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี มารับตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่ และเป็นผู้อำนวยการในพุทธศักราช ๒๔๙๖ ท่านได้เสนอให้ตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้น เพื่อเปิดสอนหลักสูตร ๒ ปี สำหรับผู้ที่มีวุฒิ ป.ม. หรือเทียบเท่า และหลักสูตร ๔ ปี สำหรับผู้มีวุฒิ ป.ป. หรือเทียบเท่า เพื่อนักศึกษาจะมีโอกาสได้เรียนปริญญาตรีทางวิชาชีพครู ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้นำมติสุดท้ายของคณะรัฐมนตรี มาจัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้น และตราเป็นพระราชบัญญัติวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๗ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒจึงถือเป็นวันสำคัญ *"วันสาโรช บัวศรี"*

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี ได้บริหารจัดการวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสบความสำเร็จอย่างน่าภาคภูมิใจ ในช่วงที่ท่านดำรงตำแหน่งอธิการ ได้จัดตั้งโรงเรียนสาธิตขึ้น เพื่อทดลองระบบการศึกษาพื้นฐานสมัยใหม่

ท่านได้เขียนคำประกาศไว้ว่า

"ในการฝึกหัดบัณฑิตนั้น วิทยาลัยวิชาการศึกษามีความมุ่งหมายใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ ให้บัณฑิตได้มีความรู้ในทางวิชาการเป็นอย่างดี ประการที่ ๒ ให้บัณฑิตได้มีความรู้ในทางวิชาชีพครูเป็นอย่างดี ประการที่ ๓ ให้บัณฑิตได้เกิดมีความสามารถต่าง ๆ เช่น ความสามารถในการปกครองและอบรม ความสามารถในการสอนและการใช้อุปกรณ์การสอน ความสามารถในการติดต่อกับผู้ปกครองและประชาชน ความสามารถในการค้นคว้าและวิจัย เป็นต้น"

"นักศึกษาทุกคน มีความรู้ประดุจนักปราชญ์ และมีความประพฤติประดุจผู้ทรงศีล"

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นผู้กำหนดสัญลักษณ์ของวิทยาลัยวิชาการศึกษา ท่านเล่าว่า

"ตราของวิทยาลัยวิชาการศึกษา ผมเป็นผู้คิด ตอนนั้นเราเป็นสถานศึกษาใหม่ ๆ สีก็ไม่มี ตราก็ไม่มี บังเอิญเมื่อตอนเรียนปริญญาตรี ผมได้เรียนคณิตศาสตร์ จึงรู้ว่ามีเส้นกราฟอยู่เส้นหนึ่งสมการของมันก็คือ y = e ยกกำลัง x เวลาพล็อตกราฟแล้วเส้นกราฟจะขึ้นเรื่อยไม่มีวันลง ประดุจจรวดขึ้นไปในอวกาศ ถ้าจะนิยามคำว่าการศึกษาละก็อาจจะทำได้สองอย่าง คือ การศึกษาชนิดที่เป็นภาวะอย่างหนึ่ง และการศึกษาชนิดที่เป็นการกระทำอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นการศึกษาที่เป็นภาวะแล้ว ก็อาจพูดได้ว่า การศึกษา คือ การงอกงาม งอกงามไปเรื่อย ๆ ไม่มีวันรู้จักจบสิ้น แต่ถ้าเป็นทางการกระทำก็แปลว่า การที่เราจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเพื่อว่าผู้เรียนจะได้งอกงามขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนกัน"

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นผู้ใฝ่ใจศึกษาธรรมะอย่างแตกฉาน และได้ริเริ่มนำเอาพุทธปรัชญามาปรับใช้เป็นปรัชญาการศึกษาไทย ท่านมีความเห็นว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาของไทย มีแนวทางคล้ายการดำเนินชีวิตตามมรรค ๘ และวิธีดำเนินการสอน คล้ายกับอริยสัจ ๔ ท่านจึงเสนอว่า สารัตถะของการศึกษา อาจปรับได้จาก มรรคมีองค์แปด ส่วนวิธีการศึกษา อาจปรับจากอริยสัจ ๔ และ จิตวิทยาการเรียนรู้ อาจปรับจากเรื่อง *"ญาณ"* ในระดับต่าง ๆ

"พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระบรมครู พระองค์ท่านทรงมีวิธีการในการสอนและการอบรมที่ดีแน่ ๆ ดังนั้น ขอให้บัณฑิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตรทุกคน จงไปสำรวจและค้นคว้า แล้วนำไปปฏิบัติดูบ้าง"

"สถาบันการศึกษาใดก็ตาม จะเจริญก้าวหน้ามากไปกว่าคุณภาพของบุคคลที่ประกอบขึ้นเป็นสถาบันการศึกษานั้น หาได้ไม่"

บุคคลที่ประกอบขึ้นเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาส่วนใหญ่ก็ได้แก่ นิสิต
ถ้านิสิตประสงค์จะให้วิทยาลัยของเราเจริญก้าวหน้า นิสิตก็ควรจะมีคุณภาพดังต่อไปนี้ :
๑. มีศีลธรรม ความประพฤติ และวัฒนธรรมสูงยิ่ง จนประดุจเป็น ผู้ทรงศีลคนหนึ่ง
๒. มีความรู้ ความสามารถ และวิทยาการสูงเยี่ยม จนประดุจเป็น นักปราชญ์คนหนึ่ง"

(พุทธศักราช ๒๕๐๐)

วิทยาลัยวิชาการศึกษาได้รับการสถาปนาเป็น **มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ** เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานนามมหาวิทยาลัย ซึ่งเปิดสอนวิชาชีพครูถึงระดับปริญญาเอกเป็นแห่งแรกในประเทศไทย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงที่ได้รับพระราชทาน

๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔	มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (ม.ป.ช.)
๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗	มหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.)
๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓	ทุติยจุลจอมเกล้า (ท.จ.)

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี ถึงแก่อนิจกรรมเนื่องจากหัวใจล้มเหลว เมื่อเวลา ๑๑.๑๕ น. วันที่ ๒๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ สิริอายุ ๗๗ ปี

๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๕

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรม ลัดพลี แพทย์พัฒนา แพทย์อาสา และแพทย์ประจำพระองค์

นางจารุดี ผลโลประการ

บุคคลผู้เกิดมาและดำรงชีวิตด้วยการบำเพ็ญประโยชน์จากความรู้ความสามารถและจริยธรรมอันดีงาม ย่อมได้ชื่อว่าเป็นบุคคลอันเลิศ เป็นที่สรรเสริญและยกย่องอย่างไม่รู้วาย

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรม ลัดพลี เป็นบุคคลผู้ทรงความรู้คู่คุณธรรมดังนี้ จึงควรที่จะได้นำประวัติของท่านมาแสดงไว้เพื่อเป็นคติแก่ชนรุ่นหลัง

ประวัติ

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรม ลัดพลี เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๘ ที่บ้านสวนคลองเตย กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของพระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลัดพลี) กับคุณหญิงลัดพลีธรรมประคัลภ์ (ทิพวรรณ ลัดพลี สกุลเดิม เกาไศยนันท์) มีพี่น้องรวมทั้งสิ้น ๘ คน เป็นชาย ๖ คน หญิง ๒ คน ท่านเป็นบุตรคนที่ ๗

ศาสตราจารย์รุ่งธรรมฯ เล่าถึงที่มาของนามสกุล "ลัดพลี" ของท่านว่า

"นามสกุลผมนี่ หลายคนบอกว่าฟังดูแปลก ที่มาคือ คุณปู่ของผมเป็น คนปากลัด พระประแดง คุณย่าเป็นคนบางพลี ได้รับพระราชทานนามสกุลจากสมเด็จเจ้าฟ้าอัษฎางค์ฯ ท่านทรงเป็นเสนาบดีอยู่แล้ว คุณปู่ผมเป็นนายอำเภออยู่พระประแดง ก็คือปากลัด ท่านทรงบอกว่า งั้นให้นามสกุลลัดพลี แล้วคุณพ่อผมก็ได้รับพระราชทานทินนาม"

การศึกษา

ศาสตราจารย์รุ่งธรรมฯ ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัฒนศิลป์ ประตูน้ำ โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน (รุ่น ๙๘) และโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พญาไท สอบเข้าเรียนในคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะอายุยังไม่ถึง ๑๕ ปี เพื่อเรียนเตรียมแพทย์ ๒ ปี แล้วสอบข้ามฟากไปเรียนที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราช จนจบได้คะแนนเป็นอันดับหนึ่ง เกียรตินิยมเหรียญทอง

ท่านได้แสดงความเห็นถึงการเรียนแพทย์ที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชไว้อย่างน่าสนใจ ดังความตอนหนึ่งว่า

"...ตอนข้ามฟากมาเรียนก็โดนข่มขวัญว่าต้องดูตำราหนังสือนี่ตั้งแต่พื้นจรดเพดานเลย แต่จริง ๆ แล้วการเรียนแพทย์ไม่ยากเลย เพราะเกี่ยวกับตัวเราเอง เรียนเป็นตอน ๆ อย่างต่อเนื่อง ต้องเรียนอย่างถ่องแท้เพราะชีวิตคนมีความหมาย ทำให้เราเกิดความพยายามที่จะเรียนอย่างแท้จริง ผมได้ที่ ๑ ตลอดหลักสูตร ได้เหรียญทองสาขาแพทย์ เป็นที่หนึ่งของศิริราช ได้เกียรตินิยม ซึ่งตอนนั้นทำยากมาก ผมได้คนเดียวของรุ่น"

เมื่อเรียนจบแพทย์ใน ๖ ปีแล้ว ท่านได้เป็นแพทย์ประจำบ้านที่เรียกว่าอินเทิร์น ๑ ปี เรียนทางด้านศัลยศาสตร์ทั่วไป และได้เป็นหัวหน้าแพทย์ประจำบ้าน ๑ ปี เดิมท่านสนใจเรียนต่อระดับผู้เชี่ยวชาญในสาขากระดูกและหัวใจ แต่ที่สุดก็ได้เรียนในสาขาสมอง เพื่อเป็นศัลยแพทย์ทางสมอง เนื่องจากแรงผลักดันของศาสตราจารย์ นายแพทย์อุดม โปษะกฤษณะ ซึ่งเป็นอาจารย์แพทย์ทางด้านนี้อยู่ในขณะนั้น และเป็นอาจารย์ที่ท่านชื่นชอบมาก ท่านได้ไปเรียนต่อที่สหรัฐอเมริกา โดยทุน ก.พ. ณ สถาบันทางประสาทสรีรวิทยา มหาวิทยาลัย Wisconsin ทำงานวิจัยเกี่ยวกับระบบสมอง เรียนรู้สรีระของสมอง หน้าที่ต่าง ๆ ของสมอง เรียนกายวิภาคของสมองอย่างละเอียด โดยเริ่มจากสัตว์ก่อน และท่านได้จบทางการผ่าตัดเกี่ยวกับระบบประสาท ซึ่งมีทั้งสมอง ไขสันหลัง และเส้นประสาท ในระยะเวลาอันสั้นกลับมาทำงานในประเทศไทย

การงาน

- ด้านการศึกษาแพทยศาสตร์และงานวิจัย

ท่านได้รับราชการเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาศัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล สอนวิชาประสาทศัลยศาสตร์ ตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๐๗ ในตำแหน่งอาจารย์โท จนถึง พุทธศักราช ๒๕๓๗ ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณ ภาควิชาศัลยศาสตร์

นอกจากนั้นท่านได้ดำเนินงานอื่น ๆ คือ

• เป็นกรรมการริเริ่มโครงการศึกษาต่อเนื่องหลังปริญญาของแพทยสภาโดยจัดทำหลักสูตรการศึกษา และการฝึกงานเป็นผู้ชำนาญเฉพาะสาขาต่าง ๆ ของวิชาแพทยศาสตร์ (หลักสูตรแพทย์ประจำบ้าน)

• เป็นกรรมการแพทยสภาออกข้อบังคับเกี่ยวกับวุฒิบัตรและอนุมัติบัตร สำหรับผู้ผ่านการสอบเป็นผู้ชำนาญเฉพาะทาง

• เป็นประธานคณะอนุกรรมการสอบเป็นผู้ชำนาญการเฉพาะทางของสาขาประสาทศัลยศาสตร์ของแพทยสภา

• ริเริ่มและร่วมจัดการประชุมของสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของแพทย์ประจำบ้าน และนักศึกษาแพทย์และพยาบาล ตลอดจนการสัมมนาและการประชุมทางวิชาการของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

• ศึกษาและวิจัยงานด้านประสาทกายวิภาคศาสตร์ และสรีรประสาทวิทยา ตลอดจนริเริ่มแนวทางใหม่ของการรักษาของระบบประสาทศัลยศาสตร์ขึ้นใหม่ เช่น ประดิษฐ์เครื่องมือช่วยในการผ่าตัดหมอนรองกระดูกเคลื่อนของกระดูกไขสันหลังส่วนคอ และการผ่าตัดเลือดคั่งในสมอง ซึ่งได้ผลดียิ่ง

• ริเริ่มการรักษาพยาธิสภาพของสมองบางชนิด โดยรังสีแกมม่า ด้วยวิธีของศัลยศาสตร์ ๓ มิติ และคอมพิวเตอร์ในประเทศไทย ซึ่งวิธีนี้ทำให้ผู้ป่วยหายและกลับไปสู่การปฏิบัติภารกิจได้โดยเร็ว ไม่ต้องใช้กรรมวิธีผ่าตัด เป็นคนแรกของเมืองไทยที่ได้ชื่อว่านำวิธีการผ่าตัดสมองด้วยรังสีโคบอลท์ หรือ *"แกมม่าไนฟ์"* มาใช้ในวงการแพทย์ไทยเป็นครั้งแรก และมีเพียงแห่งเดียวที่โรงพยาบาลกรุงเทพ

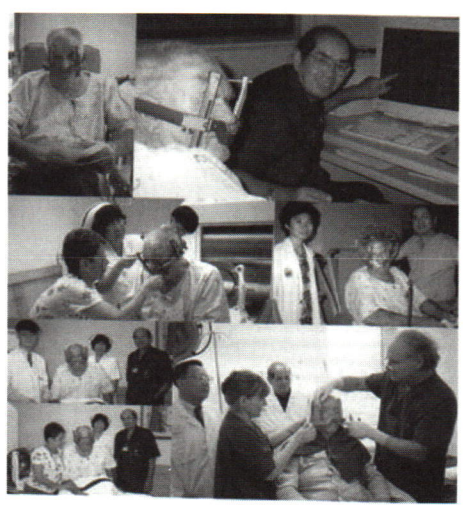

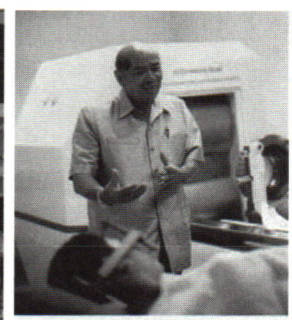

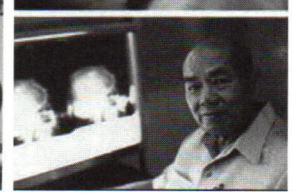

• ร่วมจัดทำเอกสารตำราเรียน การสอนวิชาประสาทศัลยศาสตร์ของ ราชวิทยาลัยศัลยแพทย์แห่งประเทศไทยของแพทยสภา

• เป็นผู้ผ่าตัดเนื้องอกในสมองสุนัขสำเร็จเป็นรายแรกของประเทศไทย

- ด้านการบริการทางการแพทย์

ท่านได้ดำเนินงานต่าง ๆ คือ

• ช่วยคณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล (ศาสตราจารย์อุดม โปษะกฤษณะ) จัดตั้งโครงการศัลยกรรมอุบัติเหตุขึ้นเป็นครั้งแรกของประเทศไทย และจัดหาทุนและดำเนินการก่อสร้างตึกอุบัติเหตุ และประสาทศัลยศาสตร์ และอาคารห้องผ่าตัดของภาควิชาศัลยศาสตร์

• ปฏิบัติหน้าที่เลขาธิการของแพทยสมาคม และมีส่วนร่วมในการจัดทำพระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. ๒๕๑๑

• ในระหว่างปฏิบัติหน้าที่เป็นกรรมการแพทยสภา มีส่วนร่วมในการก่อตั้งราชวิทยาลัยศัลยแพทย์แห่งประเทศไทย และพัฒนาการประกอบวิชาชีพเวชกรรม สาขาศัลยศาสตร์

• เป็นกรรมการและประธานสภาอาจารย์ของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และของมหาวิทยาลัยมหิดลหลายสมัย ในระหว่างนี้ท่านมีส่วนร่วมในการจัดทำพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัย และดำเนินการด้านพัฒนาอาจารย์ตลอดเวลา ช่วยในการกำหนดระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัยมหิดลระหว่างเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยมหิดล

• ประสานงานด้านการพัฒนาอาจารย์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศในขณะทำหน้าที่ประธานของที่ประชุมประธานสภาอาจารย์ทั่วประเทศ

• ขณะเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และสมาชิกวุฒิสภาได้มีส่วนร่วมในการตราพระราชบัญญัติต่าง ๆ เกี่ยวกับการสาธารณสุข และการศึกษาของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

• ปฏิบัติหน้าที่ศัลยแพทย์ประสาทของโรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลของกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข และโรงพยาบาลอื่น ๆ ทั่วไป ในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๗

• เป็นผู้หนึ่งในการริเริ่มจัดตั้งโครงการพัฒนาการแพทย์ในชนบท และถิ่นทุรกันดารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดอุดรธานี) และภาคใต้ (จังหวัดนราธิวาส) ตามนโยบายของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ระหว่าง พุทธศักราช ๒๕๐๘ - ๒๕๑๗ และช่วยปฏิบัติงานตรวจรักษาผู้ป่วยในโอกาสที่ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในถิ่นทุรกันดาร

• ริเริ่มจัดตั้งโครงการศัลยแพทย์อาสาของราชวิทยาลัยศัลยแพทย์ แห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนาและร่วมในการรักษาผู้ป่วยประสาทศัลยศาสตร์ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ป่วยในพระบรมราชานุเคราะห์ที่ทรงรับไว้จากถิ่นทุรกันดารที่เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๑๑

• เป็นผู้หนึ่งที่ดำเนินการจัดตั้งระบบประกันสังคม เพื่อให้ความคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาลแก่ผู้ใช้แรงงาน จนทำให้สวัสดิการด้านนี้ดีเป็นที่น่าพอใจ หลังจากจัดตั้งระบบการประกัน

สังคมแล้ว ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นกรรมการแพทย์ประกันสังคมอยู่ ๒ วาระ และเป็นที่ปรึกษาฝ่ายการแพทย์ของคณะกรรมการประกันสังคมตลอดมา

• เป็นผู้หนึ่งที่ริเริ่มจัดตั้งโรงพยาบาลเอกชนที่ทันสมัย และมีมาตรฐานเพื่อแบ่งเบาภาระของโรงพยาบาลรัฐบาล

- ด้านสังคมอื่น ๆ

ท่านได้ดำเนินงานเพื่อสังคมหลายอย่าง คือ

ก่อตั้งสมาคมวิชาชีพต่าง ๆ เช่น สมาคมประสาทวิทยา สมาคมประสาทศัลยศาสตร์ สมาคมประสาทวิทยาศาสตร์ เป็นต้น และได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นกรรมการและนายกสมาคมด้วย นอกจากนั้นยังเป็นสมาชิกสมาคมวิชาชีพอีกหลายสมาคม

• ร่วมในการริเริ่มจัดตั้งสมาคมประสาทวิทยาศาสตร์นานาชาติของภาคพื้นเอเชียและคาบสมุทร (Asian and Oceania Neurosciences Society) และเป็นประธานคนแรกของสมาคมนี้ ทำให้มีโอกาสกระตุ้นนักวิทยาศาสตร์ไทยให้มีการพัฒนาวิชาประสาทวิทยาศาสตร์ของประเทศเป็นอย่างมาก

• พัฒนาวิทยาศาสตร์การกีฬานับแต่ได้รับแต่งตั้งเป็นอาจารย์กีฬาของ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ได้ปฏิบัติหน้าที่ให้บริการการเรียน การสอนด้านวิทยาศาสตร์การกีฬา และการป้องกันการใช้สารกระตุ้น และบริการการรักษาแก่นักกีฬา ได้เป็นรองประธานกรรมการโอลิมปิกแห่งประเทศไทย และช่วยจัดงานกีฬาเอเชียนเกมส์ และซีเกมส์หลายครั้ง

• เป็นกรรมการจัดหาทุนและงานสาธารณประโยชน์ของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และองค์กรสาธารณะต่าง ๆ

• เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาสรีรวิทยาแก่นักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเป็นวิทยากรให้งานประชุมทางแพทยศาสตร์ และสังคมศาสตร์อื่น ๆ เป็นประจำ

- งานด้านการเมือง

ท่านได้เป็นสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

จากแพทย์พัฒนาสู่แพทย์อาสา และแพทย์ประจำพระองค์

แพทย์พัฒนา

ขณะเป็นอาจารย์แพทย์อยู่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และอยู่ในคณะกรรมการพัฒนาของโรงพยาบาลศิริราช ท่านได้ตั้งโครงการที่เรียกว่า *"โครงการสู่ชนบท"* ได้ทำงานตามโครงการนี้ในภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะในภาคอีสานซึ่งท่านกล่าวว่ามีคนเดือดร้อนเรื่องโรคท้องมาน พุงโร ผอมแห้งหน้าซีดตัวเหลือง เนื่องจากขาดอาหาร การได้ช่วยพวกเขาเป็นความภูมิใจมากอย่างหนึ่งของท่าน

แพทย์อาสา

ในระหว่างมีโครงการสู่ชนบทนี้ ได้เกิดโครงการขึ้นอีกโครงการหนึ่ง เรียกว่า *"โครงการศัลยแพทย์อาสา"* ซึ่งทำให้ท่านมีโอกาสได้รับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาทเป็นอาสาสมัครในฐานะแพทย์ตามเสด็จไปช่วยงานทางด้านการออกหน่วยเยี่ยมราษฎร ในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จไปยังถิ่นทุรกันดารเพื่อทรงเยี่ยมราษฎร ท่านเล่าว่าประทับใจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาก โดยครั้งหนึ่งมีบุคคลผู้หนึ่งกราบบังคมทูลถามว่าการที่ทรงใช้แพทย์ที่เป็นอาจารย์ เป็นหมอเก่ง ๆ จากโรงเรียนแพทย์จากมหาวิทยาลัยไปช่วยดูแล คนไข้ตามท้องทุ่งท้องนาหรือตามโรงพยาบาลในชนบท ไม่เป็นการใช้บุคลากรที่ไม่ถูกต้องหรือ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า ***"คนที่ไหนก็ตามก็เป็นประชาชนชั้นเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ในชนบทถิ่นทุรกันดารหรืออยู่ในกรุงก็ถือว่าเป็นประชาชนที่ต้องได้รับการดูแลรักษาเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นไม่มีคำว่าประชาชนชั้น ๑ ชั้น ๒"*** และที่ท่านประทับใจมากที่สุด คือ พระองค์รับสั่งว่า ***"การเอาแพทย์เก่ง ๆ ไปรักษานี้ แพทย์สามารถมองคนไข้ ตรวจคนไข้ และวินิจฉัยได้ถูกต้องโดยไม่ต้องอาศัย X-ray ไม่ต้องอาศัยการตรวจพิเศษอย่างอื่น เพราะแพทย์มีความชำนาญทำให้ทราบถึงสถานะคนไข้ แล้วรักษาได้ ลงมือปฏิบัติโดยทันทีและถูกต้อง..."*** แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ทำให้ท่านถือเป็นหลักปฏิบัติตลอดมา ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ ต้องคำนึงถึงคนไข้ว่าเท่าเทียมกันไม่เลือกที่รักมักที่ชัง และประการที่ ๒ คือ การใช้บุคลากรได้ถูกต้อง ทำให้เกิดความสมบูรณ์แบบในการแก้ปัญหาและประหยัด

นอกจากนั้นท่านยังได้รักษาข้าราชบริพารหรือคนไข้ที่อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ซึ่งป่วยโรคเกี่ยวกับสมองโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมอบหมายให้ท่านเป็นหลักตลอดมา

แพทย์ประจำพระองค์

พุทธศักราช ๒๕๒๕ เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรหนัก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพระหทัย เต้นผิดจังหวะอย่างรุนแรง การไหลเวียนของเลือดที่ไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของสมองไม่ดี แพทย์ประจำพระองค์ขณะนั้นคือ พลโท ม.ล.จินดา สนิทวงศ์ จึงเรียกตัวท่านไปช่วย

ดูแลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่นั้นมาพระองค์ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านได้ดูแลในฐานะแพทย์ผู้ช่วย กับปฏิบัติหน้าที่รักษาทางด้านศัลยกรรมทั่วไป อุบัติเหตุและอื่น ๆ โดยมีคณะแพทย์จากเกือบทุกสถาบัน ทุกสาขาวิชา ตลอดจนแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในต่างประเทศเป็นที่ปรึกษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ใด ท่านและแพทย์ประจำพระองค์อีก ๒ คน ก็จะตามเสด็จเพื่อถวายงาน ตามความเหมาะสม เช่น ดูแลการออกพระกำลัง

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรมฯ เล่าถึงความรู้สึกที่ได้รับความไว้วาง พระราชหฤทัยให้เป็นนายแพทย์ประจำพระองค์ว่า ภาคภูมิใจและเป็นเกียรติยศอย่างสูงสุด จนไม่อาจบรรยายเป็นคำพูดได้

งานรักษาพระสงฆ์

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรมฯ ยังมีสิ่งที่น่าภาคภูมิใจอีกประการหนึ่ง คือได้มีโอกาสรักษาพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่พุทธศาสนิกชนทั้งประเทศกราบไหว้บูชาหลายองค์ เช่น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี หลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดหนองบัวลำภู หลวงปู่แหวน สุจิณโณ วัดดอยแม่ปั๋ง จังหวัดเชียงใหม่ หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย หลวงปู่โต๊ะ วัดประดู่ฉิมพลี หลวงพ่อเกษม เขมโก จังหวัดลำปาง พระอาจารย์ชา สุภัทโท วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี และท่านพุทธทาส วัดสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ตั้งชื่อให้ท่านว่า *"รุ่งธรรม"*

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรม ลัดพลี ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดในตระกูลต่าง ๆ คือ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (ม.ป.ช.) มหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.) ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ท.จ.ว.) และเบญจมดิเรกคุณาภรณ์ (บ.ภ.)

ครอบครัว

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรม ลัดพลี สมรสกับนางสาวจีรนันท์ เศวตนันทน์ (บุตรพลตำรวจตรี จรุง เศวตนันทน์ และนางอร่ามศรี เศวตนันทน์) มีบุตร ๓ คน คือ

๑. ทันตแพทย์หญิงอตินุช มาลากุล ณ อยุธยา
๒. พันตรี นายแพทย์ปรเมษฐ์ ลัดพลี
๓. นางสาวนภามาศ ลัดพลี

อนิจกรรม

ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรม ลัดพลี ถึงแก่อนิจกรรมด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ บริเวณถนนเพชรเกษม กม. ๑๙๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลเขาใหญ่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๕ เวลา ๒๐.๑๙ นาฬิกา ขณะอายุได้ ๖๗ ปี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์ ไปพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณรุ่งธรรม ลัดพลี ที่เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เมื่อวันเสาร์ ที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๖

๑๐ กันยายน ๒๕๕๕

ศาสตราจารย์ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

ศาสตราจารย์ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาไทย นับตั้งแต่การนิเทศและการวางแผนพัฒนาวิชาชีพครู การจัดการศึกษาภาคบังคับ การขยายโอกาสทางการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ จึงขอนำเสนอชีวิตและงานของท่านผู้อุทิศตนเพื่อพัฒนาการศึกษาของไทยด้วยความรู้ ความสามารถ วิริยอุตสาหะ และคุณธรรมอันสูงยิ่งเพื่อให้อนุชนได้น้อมรำลึกถึง

ศาสตราจารย์ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เกิดเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๖๔ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด ในครอบครัวของนายฮ่วยกี่ และนางทองอ่อน สวัสดิ์พาณิชย์ ในวัยเยาว์ได้ศึกษาเล่าเรียน ที่โรงเรียนประชาบาลประจำอำเภออาจสามารถ และโรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อจบชั้นมัธยมบริบูรณ์แล้วได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจบปริญญาตรีอักษรศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พุทธศักราช ๒๔๘๗ จากนั้นได้รับราชการเป็นครูสังกัดกรมสามัญศึกษา สอบได้ประกาศนียบัตรครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๑ และได้รับทุนไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญาโทและเอกทางด้านการประถมศึกษา จาก Oklahoma Agricultural and Mechanical College และ University of California ในพุทธศักราช ๒๔๙๓ และ ๒๔๙๕ ตามลำดับ

พัฒนาการฝึกหัดครู

ศาตราจารย์ก่อ เข้ารับราชการเป็นครู สังกัดกรมสามัญศึกษาได้ ๙ ปี หลังจากจบปริญญาเอกได้เลื่อนตำแหน่งเป็นศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญ หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ หัวหน้ากองโรงเรียนฝึกหัดครู กรมการฝึกหัดครู หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล เล่าว่า **“ดร.ก่อ ได้ปริญญาเอกมาจากสหรัฐอเมริกาในสมัยที่เราต้องการคนดีมาช่วยพัฒนาการศึกษา หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ่งที่ ดร.ก่อ ทำงานเป็นประโยชน์มากที่สุด ในระยะแรก คือ ทำให้พวกเราเชื่อว่าศึกษานิเทศก์และการวางแผน เป็นงานสำคัญ”** ศาสตราจารย์ก่อ เป็นผู้ทำให้การฝึกหัดครูขยายตัวอย่างมาก ในช่วงนี้ มีการยกระดับอาชีพครูให้เป็นวิชาชีพ มีการจัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา เพื่อผลิตครู ในระดับ

ปริญญา พร้อม ๆ ไปกับการพัฒนาการฝึกหัดครูในชนบทที่ต้องปรับปรุง มีการปรับปรุงหลักสูตรและอบรมคณาจารย์ในวิทยาลัยครู

งานพัฒนาการฝึกหัดครูนี้ท่านได้ทำงานร่วมกับนายวาเลนสกี้ ผู้เชี่ยวชาญชาวเชกโกสโลวาเกีย ประมาณ ๑ ปีเศษ เริ่มจากการรวบรวมข้อมูลทุกด้านของโรงเรียนฝึกหัดครูทั่วประเทศ มีการยุบขยาย และสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูเพิ่มขึ้นหลายแห่งพร้อม ๆ กัน ต้องจัดหา คัดเลือก ย้าย โอน บรรจุบุคลากรที่มีความสามารถและประสิทธิภาพสูงเพื่อให้ทันความต้องการของบ้านเมือง การวางแผนผลิตครูระยะยาวตลอด ๑๐ ปีนั้น สามารถลดปัญหาการขาดแคลนครูของประเทศได้อย่างมาก และช่วยส่งเสริมระดับการศึกษาของบุคลากรในวิชาชีพครูอย่างกว้างขวาง

การทำงานของศาสตราจารย์ก่อ ยืนอยู่บนข้อมูลและการวางแผนโดยตลอด ในพุทธศักราช ๒๕๐๖ จึงได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานวางแผนการศึกษาและผู้อำนวยการกองวางแผนการศึกษา ขึ้นตรงต่อสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จนกระทั่ง พุทธศักราช ๒๕๑๑ ท่านไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา ในยุคนี้งานด้านการศึกษาพัฒนาขึ้นมากเพราะท่านได้ศึกษาวิเคราะห์วิจัยงานด้านการบริหารการศึกษา เพื่อใช้เป็นนโยบายของการวางแผน จัดเก็บสถิติข้อมูลอย่างเป็นหมวดหมู่ งานด้านวางแผนการศึกษาและวิจัยที่สำคัญ ๆ ของท่าน เช่น ศึกษาปัญหาความสูญเปล่าทางการศึกษา วิจัยเรื่องการประถมศึกษาและมัธยมศึกษา วิเคราะห์งบประมาณการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๐๓ – ๒๕๓๓ จัดทำแผนการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๑๐ – ๒๕๑๕ ร่วมกับสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสภาการศึกษาแห่งชาติ จัดทำสถิติ ข้อมูลการศึกษา โดยวางรากฐานการจัดเก็บให้เป็นระบบ เริ่มจัดทำสำมะโนนักเรียน โรงเรียนและครู จัดทำโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาการอาชีวศึกษาและโรงเรียนมัธยมแบบประสมจากธนาคารโลกและประเทศแคนาดาตามลำดับ

คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ

ศาสตราจารย์ก่อได้ปฏิบัติงานที่สำคัญเกี่ยวกับ**การพัฒนาหนังสือและการส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน** โดยปฏิบัติงานตามแผนขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการของ SEAMES (South – East Asia Ministers of Education Secretariat) หลังจากเกษียณอายุ เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้รับเลือกเป็นกรรมการบริหารของยูเนสโก ในพุทธศักราช ๒๕๓๑ ท่านดำรงตำแหน่งประธานกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ คณะกรรมการประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนจากภาครัฐและเอกชน ผู้แทนสาขาอาชีพเกี่ยวกับการผลิตหนังสือ การพิมพ์และการส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน มีหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตหนังสือและการใช้หนังสือเพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติ เป็นผู้กำหนดนโยบายและแนวทางสนับสนุนการผลิตและการเผยแพร่หนังสือ การส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานด้านพัฒนาหนังสือแห่งชาติ เช่น จัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ กิจกรรมประกวดหนังสือดีเด่น มีการประกวดการอ่าน การบรรยาย การอภิปราย การอบรม และประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการอ่าน การเขียน การจัดและการใช้ห้องสมุด กิจกรรมต่าง ๆ ของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติทำให้บุคคลจากสาขาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหนังสือ อาทิ สำนักพิมพ์ ผู้เขียน โรงพิมพ์ ผู้วาดภาพประกอบ ผู้ออกแบบรูปเล่มและบรรณารักษ์ได้มีโอกาสหารือวางแผนร่วมกันทำให้วงการหนังสือไทยก้าวหน้าอย่างมากในปัจจุบัน

ในทางการเมืองศาสตราจารย์ก่อ ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ๒ สมัย ในพุทธศักราช ๒๕๑๗ และพุทธศักราช ๒๕๓๕ อีกทั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรวม ๔ สมัย ในพุทธศักราช ๒๕๒๐, ๒๕๒๒, ๒๕๓๔ และพุทธศักราช ๒๕๓๕

การพัฒนาหลักสูตร แบบเรียน คู่มือการสอน บทความทางการศึกษาและหนังสือ

ศาสตราจารย์ก่อ ได้เรียบเรียงหนังสือที่ใช้กับหลักสูตรประถมศึกษา ในพุทธศักราช ๒๔๙๑, ๒๔๙๔ และ พุทธศักราช ๒๕๐๓ และเป็นที่ปรึกษาในการจัดหลักสูตรการศึกษาหลายสมัยให้แก่กรมวิชาการ ตัวอย่างสื่อการเรียนรู้ที่เป็นผลงานของท่าน เช่น

- แบบเรียน เช่น แบบเรียนสุขศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ – ๔
แบบสอนอ่านชุดเสริมประสบการณ์ภาษาไทย เล่ม ๑ และ ๒
เรื่อง *"เราช่วยกัน" "เราขยันเรียน"*
แบบเรียนสังคมศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ และ ๔
แบบเรียนสังคมศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, ๖ และ ๗
(แต่งร่วมกับผู้อื่น)

- คู่มือการสอน เช่น วิธีสอนอ่านในชั้นประถมศึกษา
วิธีสอนสังคมศึกษาในชั้นประถมศึกษา
จิตวิทยากับการเรียนการสอน
จิตวิทยาการศึกษา

- บทความเกี่ยวกับการศึกษาประมาณ ๑๐๐ เรื่อง ลงพิมพ์ในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ เช่น มิตรครู วิทยาจารย์ ประชาศึกษา ศูนย์ศึกษา จันทรเกษม ศึกษาศาสตร์ การศึกษาเอกชน สภาการศึกษาแห่งชาติ วิทยาสาร ครุปริทัศน์ ครูเชียงใหม่ ดวงประทีป ฟ้าเมืองไทย ฯลฯ และสารคดีบันเทิงในหนังสือต่วยตูน

- งานแปล เช่น วิกฤตการณ์ของโลกในทางการศึกษา : ทัศนะในทศวรรษ ๑๙๘๐ (The world Crisis in Education : The View from The Eighties ของ Philip H. Combs)

- หนังสือส่งเสริมการอ่านสำหรับเด็ก เช่น กระต่ายแสนซน นกน้อยหัดบิน นกน้อยหนีงู กระต่ายปราบจอมโกง

- รวมเล่มบทความที่จัดพิมพ์ในหนังสือพิมพ์หรือนิตยสาร เช่น อีสานเมื่อวันวาน หลายเรื่องเกียรติคุณ

นอกจากงานในหน้าที่แล้ว ศาสตราจารย์ก่อ ยังเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาหลักสูตรและการสอนที่บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และเป็นวิทยากรให้ความรู้พิเศษทางการศึกษา ท่านได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลจากความเอาใจใส่ ทุ่มเท เพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติอย่างจริงจัง ท่านจึงได้รับรางวัลบุคคลดีเด่นระดับชาติ สาขาพัฒนาสังคม (ด้านการศึกษา) จากคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ ได้รับโล่รางวัล *"คนดีศรีสังคม"* เป็นผู้มีผลงานดีเด่น

ด้านการศึกษา จากคณะกรรมการมูลนิธิศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ศาสตราจารย์ก่อ เชื่อว่าการศึกษาเป็นของดีเพราะให้ความเจริญ ความสุขและความสำเร็จมาสู่มนุษยชาติในส่วนรวม

ท่านตั้งปณิธานเกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า

- เราควรขยายการศึกษาให้แพร่หลายไปกับคนไทยทุกผู้ทุกนาม
- เราควรให้โอกาสอันเท่าเทียมกันในทางการศึกษาแก่คนไทยทุกคน
- เราควรจัดการศึกษาให้แก่ผู้ยากไร้ในชนบทและในเมืองให้มากเป็นพิเศษ
- เราควรจัดการศึกษาพิเศษให้แก่ผู้มีความบกพร่องทางกายและทางสมองให้ทั่วถึง
- เราควรปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้นตลอดเวลา
- เราควรใช้การศึกษาเพื่อทำให้ทุกคนเจริญขึ้นและทำให้บ้านเมืองของเราเจริญขึ้น
- เราควรจัดการศึกษาทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความแตกต่างกันของคน
- เราควรส่งเสริมและช่วยเหลือให้คนได้เรียนตลอดชีวิต
- เราควรส่งเสริมอาชีพครูให้มีความมั่นคงและก้าวหน้าทัดเทียมกับอาชีพอื่น
- เราควรจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
- เราควรส่งเสริมการวิจัยเพื่อทำให้งานของเราก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง

นักพัฒนาการศึกษาทุกฝ่ายจึงควรตระหนักถึงความสำคัญและร่วมสืบทอดเจตนารมณ์ทางการศึกษาของท่านเพื่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง

ชีวิตครอบครัว

ศาสตราจารย์ก่อ สมรสกับนางสาวชูศรี ปกาสิทธ์ มีบุตร ธิดา ๒ คน คือ นายศิโรฒม์ สวัสดิ์พาณิชย์ และนางสาวกันยา สวัสดิ์พาณิชย์ ท่านถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคหัวใจ ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ สิริอายุ ๗๑ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ โกศ พวงมาลา และเสด็จพระราชดำเนินมาในการพระราชทานเพลิงศพที่วัดพระศรีมหาธาตุ วรมหาวิหาร เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ เวลา ๑๗.๐๐ น.

เพื่อสานต่อความปรารถนาของศาสตราจารย์ก่อ ในเรื่องการส่งเสริมให้คนไทยรักการอ่านหนังสือและอ่านอย่างถูกต้อง ทายาทได้นำเงินบริจาคและเงินบำเหน็จตกทอดสมทบกองทุนมูลนิธิ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เพื่อการส่งเสริมการอ่าน[๑] เพื่อสืบสานงานที่ท่านตั้งใจทำมาตลอดชีวิตของท่านให้สัมฤทธิ์ผลตามที่ท่านได้ตั้งปณิธานไว้

๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

[๑] ปัจจุบันตั้งอยู่ที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีนายประพัฒน์ แสงวณิช เป็นประธานมูลนิธิ

นางมหาเทพกษัตรสมุท (บรรเลง สาคริก) ปูชนียบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะและการช่างฝีมือ

นางจารุดี ผโลประการ

บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถทางศิลปะการดนตรีไทยอย่างยอดยิ่งครบวงจร คือ เล่น ร้อง รำ ทั้งยังได้ถ่ายทอดความรู้สู่ศิษย์และผู้สนใจการดนตรีจำนวนมาก ซึ่งได้สืบสานงานศิลปะอันมีค่านั้นต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้ บุคคลผู้ได้รับยกย่องเป็นปูชนียดังกล่าวนั้นคือ นางมหาเทพกษัตรสมุท (บรรเลง สาคริก) หรือที่ศิษย์ทั่วไปของท่านเรียกว่าครูบรรเลง

ประวัติ

นางมหาเทพกษัตรสมุท (บรรเลง สาคริก) เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๑ ที่บ้านถนนมหาไชย หน้าวังบูรพาภิรมย์ กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และนางประดิษฐ์ไพเราะ (โชติ ศิลปบรรเลง - สกุลเดิม หุราพันธุ์) มีพี่น้องร่วมบิดามารดา รวม ๗ คน

การศึกษา

นางมหาเทพกษัตรสมุท สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนศรีจิตสง่า ซึ่งเป็นสาขาของโรงเรียนราชินี ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนราชินี สำเร็จวิชาชุดครูพิเศษประถมศึกษา (พ.ป.) และวิชาชุดครูพิเศษมัธยมศึกษา (พ.ม.)

การทำงาน

ในพุทธศักราช ๒๔๖๗ ขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๗ ที่โรงเรียนราชินี ท่านได้ลาออกจากโรงเรียนและได้รับการบรรจุเป็นครูโรงเรียนเบญจมราชาลัย สอนวิชาขับร้อง ดนตรีไทย และภาษาอังกฤษ ต่อมาเมื่อท่านสมัครสอบได้วิชาชุดครูพิเศษประถมศึกษา (พ.ป.) และครูพิเศษมัธยมศึกษา (พ.ม.) แล้วได้ย้ายโอนจากโรงเรียนเบญจมราชาลัยไปเป็นครูที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ท้ายสุดได้ย้ายโอนไปเป็นครูที่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย ในพุทธศักราช ๒๔๘๐ จนเกษียณอายุราชการในตำแหน่งอาจารย์เอก หัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์ ดนตรี วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

ผลงาน

นางมหาเทพกษัตรสมุห เป็นบุตรหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ศิลปินเอกด้านดนตรีไทย จึงมีชีวิตคลุกคลีอยู่กับการเล่นดนตรีมาแต่เด็ก สามารถเล่นดนตรีได้ทั้งเครื่องตีและเครื่องสายทุกชนิด แต่ที่ถนัดมากที่สุดคือ ระนาดทุ้ม ฉะนั้นเมื่อยังเรียนอยู่ รับราชการ และเกษียณอายุราชการแล้ว ท่านจึงได้มีผลงานต่าง ๆ อันเกี่ยวกับเรื่องศิลปะการดนตรีมากมายหลายประการ กล่าวคือ

- พุทธศักราช ๒๔๖๖ มีการประชันวงดนตรี (ครั้งสำคัญ) ที่วังบางขุนพรหม ท่านได้เป็นผู้ขับร้องของ *"วงวังบูรพาภิรมย์"* และได้รับรางวัลที่ ๒ ในการประชันครั้งนั้น

- พุทธศักราช ๒๔๘๕ ท่านได้ร่วมกับญาติพี่น้อง *"ศิลปบรรเลง"* ตั้งคณะละครเวทีแสดงละครเรื่อง *"ผกาวลี"* ที่โรงละครของกรมศิลปากร และได้แสดงละครวิทยุเป็นตัวเอกประจำคณะ *"ขุนลีลาศาสตร์สุนทร"* (ละครไขปัญหาชีวิตคณะแรกที่เป็นต้นแบบให้เกิดคอลัมน์ไขปัญหาชีวิตในหนังสือพิมพ์และนิตยสารต่าง ๆ)

- พุทธศักราช ๒๕๐๐ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการในคณะกรรมการวิทยุศึกษาของกองเผยแพร่การศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำหลักสูตรวิทยุโรงเรียนและบทเรียนวิชาดนตรีและขับร้อง ออกอากาศทางวิทยุศึกษา

- พุทธศักราช ๒๕๐๑ ท่านสอบผ่านหลักสูตรภาษาอังกฤษของ AUA ได้รับทุนไปศึกษาดูงานการสอนดนตรีที่ The Phillippines Normal College เป็นเวลา ๑ ปี

- พุทธศักราช ๒๕๐๔ ท่านได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นผู้แทนประเทศไทยไปประชุมสัมมนาเรื่องการละครภาษาสันสกฤตที่ประเทศอินเดีย เป็นเวลา ๓ เดือน

- พุทธศักราช ๒๕๐๖ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการจัดทำหลักสูตรและดำเนินการอบรมวิชาขับร้องและดนตรี สำหรับครูในสังกัดโรงเรียนฝึกหัดครูทั่วประเทศที่โรงเรียนฝึกหัดครูสวนสุนันทา

- พุทธศักราช ๒๕๐๙ ท่านได้รับการแต่งตั้งจากคุรุสภาให้เป็นรองประธานคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรอบรมศึกษาภาคฤดูร้อน (อ.ศ.ร.) วิชานาฏศิลป์ดนตรี และดำเนินการจัดอบรมครูประจำการที่สมัครเข้ารับการอบรมทุกปี ร่วมกับกองส่งเสริมวิทยฐานะ กรมการฝึกหัดครู ซึ่งเป็นผู้รับรองวุฒิให้เป็นชุดหนึ่งของวิชาครูชุดครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) จัดอบรมทุกปี จนถึงพุทธศักราช ๒๕๑๘

- พุทธศักราช ๒๕๒๔ ท่านได้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จัดงาน *"มหกรรมดนตรีศรีศตวรรษ"* ฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี เกิดของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ และดำเนินงานงานสืบสานดนตรีไทย โดยจัดตั้งชมรมดนตรีไทยของมูลนิธิ ดำเนินกิจกรรม สอนดนตรีไทยทุกวันเสาร์-อาทิตย์ ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๓๑ - ๒๕๔๕ ขณะท่านดำรงตำแหน่งประธานมูลนิธิ หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ท่านได้ดำเนินงานจัดกิจกรรมประกวดดนตรีไทย จัดมหกรรมดนตรีไทย และร่วมกับองค์กรอื่น ๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมดนตรีไทยอย่างต่อเนื่องตลอดมา เช่น จัดงาน *"มหกรรม*

ดนตรีศรีรัตนโกสินทร์" ฉลองครบรอบ ๑๒๐ ปีเกิด หลวงประดิษฐ์ไพเราะ ร่วมจัดงาน *"ดุริยกวีศรีสยาม"* กับบริษัท เฉลิมกรุงมณีทัศน์ และร่วมจัด *"๑๒๐ ปี ๓ ครูดนตรีไทย"* กับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในพุทธศักราช ๒๕๔๔ และร่วมจัดงาน *"ราตรีประดับดาว"* เทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และสถาบันพระปกเกล้า ในพุทธศักราช ๒๕๔๕

นอกจากนี้นางมหาเทพกษัตรสมุห ยังมีผลงานด้านการแต่งเพลง ทั้งเนื้อร้องและทำนอง คือ **แต่งเนื้อร้องบทเพลง** เช่น เพลงฉิ่งฉับ เพลงแขกระเริง เพลงระบำรำมะนา เพลงกาเรียนทองชั้นเดียว เพลงนกกางเขน นิทานเพลงเรื่องนารีผล เพลงปู เพลงพญาหงส์ทอง นิทานเพลงเรื่องนกกระสากับหมาจิ้งจอก นิทานเพลงเรื่องกบเลือกนาย เพลงญี่ปุ่นรัญจวนเถา เพลงญวนรำพึงเถา เพลงภูลาวเถา และเพลงลาวน่านเจ้าเถา **แต่งเนื้อร้องและทำนอง** เช่น เพลงแถวตรง เพลงร่างกายของเรา และเพลงไอ้โม่ง ดังตัวอย่างเพลงที่แต่งเนื้อร้อง

เพลง ฉิ่งฉับ [ทำนอง-ล่องน่านเล็ก (ของเก่า)]

ฉิ่งฉับ ฉิ่งฉับ ฉิ่งฉับ *ตีกรับ ตีฉิ่ง*
ร้องเพลงสนุกจริง ๆ *ตีฉิ่ง ตีกรับ*
กรับ กรับ กรับ *ม้าวิ่ง กับกับ*
ม้าวิ่งสนุกจริง *ม้าวิ่ง กับ กับ กับ*

เพลง ไม้หก [ทำนอง-แขกระเริง (ของเก่า)]

ไม้ หก กระดกขึ้นลง *น้ำหนักเที่ยงตรง มั่นคงดีครัน*
ผลัดกันขึ้น ผลัดกันลง *นั่งตัวให้ตรง ขึ้นลงสลับกัน*
(สร้อย) โจ๊ะ ติง ติง ทั่ง ทั่ง ติง *โจ๊ะ ติง ติง ทั่ง ทั่ง ติง*
เล่น ไม้หก กระดกขึ้นลง *กอดอกแล้วจง ยันดินด้วยเท้า*
ถีบให้ลอย สนุกไม่เบา *อยากเล่นไหมเล่า มาเล่นด้วยกัน*
(สร้อย) โจ๊ะ ติง ติง ทั่ง ทั่ง ติง *โจ๊ะ ติง ติง ทั่ง ทั่ง ติง*

และตัวอย่างเพลงที่แต่งเนื้อร้องและทำนอง

เพลง ร่างกายของเรา

ตาฉันมีไว้ดู *หูฉันมีไว้ฟัง*
ปากพูดเสียงดัง *และกินอาหาร*
มือฉันไว้จับต้อง *สิ่งของและทำงาน*
ขาไว้ใช้การ *เดินไปเดินมา*

บทเพลงของท่านนอกจากจะสนุกสนานเป็นที่พอใจของเด็กๆ แล้ว ยังเป็นคติสอนใจ ให้ความรู้เรื่องนิทานไทย และด้วยผลงานดีเด่นของท่านในเรื่องการแต่งเพลงนี้ จึงทำให้ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการจัดทำบทเรียนดนตรีนาฏศิลป์ทางวิทยุโรงเรียนของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเกียรติคุณที่ได้รับ

นางมหาเทพกษัตรสมุห ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘ เหรียญจักรพรรดิมาลาและเหรียญกาชาดสรรเสริญ ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะและการช่างฝีมือจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ปัจจุบันคือ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๔ ได้รับพระราชทานโล่เชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และได้รับพระราชทาน *"เสมาทองคำ ร.พ."* จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗

ครอบครัว

นางมหาเทพกษัตรสมุห สมรสกับขุนตำรวจเอก พระมหาเทพกษัตรสมุห (เนื่อง สาคริก) มีบุตร ๔ คน คือ

๑. นางสาวมาลินี สาคริก
๒. นางบังอร เข็มขจร
๓. นางเพียงเพ็ญ พานิชพัฒน์
๔. นายชนก สาคริก

ถึงแก่กรรม

นางมหาเทพกษัตรสมุห (บรรเลง สาคริก) ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๕ ขณะมีอายุได้ ๙๔ ปี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพที่เมรุวัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๖

๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๕

นายเปรื่อง ศิริภัทร์
ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย
พระอาจารย์ผู้ถวายพระอักษรภาษาไทย
แด่สองยุวกษัตริย์และสมเด็จพระเชษฐภคินี

นางอรุณี แดงพันธ์

เป็นที่ทราบกันดีว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงศึกษาในต่างประเทศตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์และเป็นเวลานานหลายปี แต่กระนั้น ทั้งสามพระองค์ก็ยังทรงพระปรีชาสามารถในการใช้ภาษาไทยและในการพระราชนิพนธ์ ทำให้มีผู้ใคร่ทราบว่า ผู้ใดเป็นพระอาจารย์ผู้ถวายพระอักษรภาษาไทยแด่พระองค์ในช่วงเวลาดังกล่าว

ย้อนเหตุการณ์ไปเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๑ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พร้อมด้วยพระราชโอรสและพระราชธิดา เสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของรัฐบาล และเสด็จไปประทับ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต เป็นระยะเวลาประมาณเดือนเศษ ก่อนที่จะเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศสวิตเซอร์แลนด์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระราชวินิจฉัยว่าพระราชโอรสและพระราชธิดา ยังต้องเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาต่อยังประเทศซึ่งอยู่ห่างไกลประเทศไทยมากและเป็นเวลานาน สมควรที่จะทรงได้รับการศึกษาวิชาภาษาไทยรวมถึงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ จึงทรงขอให้รัฐบาลไทย ซึ่งในขณะนั้นมีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จัดหาผู้ที่มีความรู้ความสามารถติดตามไปเป็นอาจารย์สอนในเรื่องดังกล่าว และผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากรัฐบาล คือ นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ข้าราชการพลเรือนสามัญ กรมประชาสัมพันธ์

นายเปรื่อง ศิริภัทร์ เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๔๔ ที่ตำบลเตาปูน อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เป็นบุตรคนเล็กของนายหมวดหนู และนางจันทร์ ศิริภัทร์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๓ คน สมรสครั้งแรกกับนางอรุณ ศิริภัทร์ (ถึงแก่กรรมเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๘๒) มีบุตร ๑ คน ต่อมาได้สมรสกับนางวิโรจน์รัชนี ศิริภัทร์ (กรโกวิท) มีบุตร ๑ คน และมีบุตรบุญธรรมเป็นหญิง ๑ คน

พุทธศักราช ๒๔๕๐ เมื่อนายเปรื่อง ศิริภัทร์ อายุได้ ๖ ปี บิดาและมารดาของท่านได้ส่งมาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร กับพระมหาโพธิวงศาจารย์ (สาลี อินทโชติ) อดีตเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม ซึ่งเป็นพี่ชาย ท่านได้เริ่มศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดอนงคาราม ๒ ปี สอบได้ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๓ จากนั้นได้ไปศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมสุขุมาลัย ซึ่งอยู่ใกล้วัดพิชัยญาติการาม ๓ ปี จนสอบได้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

พุทธศักราช ๒๔๕๖ ขณะอายุได้ ๑๒ ปี นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดอนงคาราม จนถึงพุทธศักราช ๒๔๖๔ เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยมีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม พุทธสรมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดอนงคารามเป็นพระอุปัชฌาย์ ในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศนั้น ท่านได้ศึกษาพระธรรมวินัย และภาษาบาลีที่สำนักเรียนวัดอนงคารามเป็นเวลา ๑๐ ปี จนสอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค และได้ลาสิกขาบทเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๑

หลังจากที่นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ได้ลาสิกขาบทแล้ว ท่านได้เข้ารับราชการที่กรมร่างกฎหมาย เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๑ และได้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการเรื่อยมาตามลำดับ ในระยะเวลาเดียวกันนั้น ท่านได้เข้าศึกษา ณ โรงเรียนกฎหมาย ๕ ปีจนสอบได้ภาค ๑ ในพุทธศักราช ๒๔๗๗ ทั้งยังได้ศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง จนสำเร็จหลักสูตรอนุปริญญาด้านกฎหมาย จนเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ ท่านได้โอนมารับราชการในตำแหน่งผู้รักษาการ ชั้น ๑ ที่กองการโฆษณาการ (ต่อมาได้พัฒนาเป็นสำนักงานโฆษณาการ, กรมโฆษณาการ และกรมประชาสัมพันธ์ ตามลำดับ) ซึ่งนับว่าท่านเป็นข้าราชการรุ่นบุกเบิกของกรมประชาสัมพันธ์ ในขณะนั้นกองการโฆษณาการมีข้าราชการประจำอยู่จำนวน ๙ คน ได้แก่ หม่อมเจ้าสกลวรรณ วรวรรณ ทรงเป็นหัวหน้ากอง พันตรีหลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์), นายทวี ตะเวทิกุล, นายประสงค์ หงสนันทน์, นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร, นายศุภชัย ศรีชุ่มสิน, นายตุ๊ แหลมหลวง, นายไพโรจน์ ชัยนาม และนายเปรื่อง ศิริภัทร์

พุทธศักราช ๒๔๘๐ นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ได้เลื่อนเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นตรี ในตำแหน่งประจำแผนก แผนกสารบรรณ และในปีเดียวกันนั้น ท่านได้เลื่อนเป็นหัวหน้าแผนกสารบรรณ หลังจากนั้นเพียงหนึ่งปี ในพุทธศักราช ๒๔๘๑ ท่านได้เลื่อนเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นโท อันดับ ๒

จนเมื่อปลายพุทธศักราช ๒๔๘๑ รัฐบาลได้มีคำสั่งให้นายเปรื่อง ศิริภัทร์ โอนไปรับราชการที่สำนักเลขานุการในพระองค์ และให้ท่านเดินทางตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช) และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ (ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา) เพื่อไปถวายพระอักษรวิชาภาษาไทย และสอนขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนวัฒนธรรมไทย ณ ที่ประทับในประเทศสวิตเซอร์แลนด์

พุทธศักราช ๒๔๙๐ ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกการในพระองค์ กองราชการในพระองค์ชั้นโท และในปีเดียวกันนั้น ได้กราบถวายบังคมลากลับมารับราชการในประเทศไทย หลังจากได้ถวายการสอนต่อเนื่องเป็นเวลาเกือบ ๑๐ ปี

พุทธศักราช ๒๔๙๒ โอนไปรับราชการที่กรมโฆษณาการเช่นเดิม ในตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าโฆษณาการ เขต ๗ จังหวัดหนองคาย จากนั้นไม่นาน ท่านได้ย้ายไปเป็นหัวหน้าแผนกปาฐกถา กองเผยแพร่ความรู้ (ปัจจุบันคือ สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์)

พุทธศักราช ๒๔๙๖ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเลขานุการกรม กรมประชาสัมพันธ์ และในปีเดียวกันนั้น ได้ไปดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้ากองวิทยาการ และอยู่ในตำแหน่งนี้จวบจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ ในพุทธศักราช ๒๕๐๕

หลังจากเกษียณอายุราชการ ท่านได้เข้าทำงานที่คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนจนถึงอายุ ๖๕ ปี ในขณะเดียวกันก็ยังไปช่วยราชการที่กรมประชาสัมพันธ์ด้วย

นายดนัย ศรียาภัย อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ได้กล่าวถึงอุปนิสัยใจคอ และคุณลักษณะพิเศษของนายเปรื่อง ศิริภัทร์ ไว้ว่า *"...อารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใสเสมอ เป็นลักษณะพิเศษของ อาจารย์เปรื่อง ศิริภัทร์ ที่ผู้ร่วมงานในกรมประชาสัมพันธ์ต่างรู้สึกอย่างนี้ ตลอดชีวิตราชการของท่าน อาจารย์เปรื่องมิใช่แต่เป็น 'ลูกหม้อ' ของกรมประชาสัมพันธ์เท่านั้น ท่านยังเป็น 'ผู้บุกเบิก' งานประชาสัมพันธ์ของรัฐอีกด้วย ในฐานะที่ท่านเป็นข้าราชการรุ่นแรก ตั้งแต่ครั้งส่วนราชการนี้ยังเป็นกองการโฆษณาอยู่ ซึ่งต่อมาได้เติบโตเป็นสำนักงานโฆษณาการ เป็นกรมโฆษณาการ จนกระทั่งเป็นกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน ท่านจึงสนิทสนมคุ้นเคยกับบรรดาข้าราชการกรมนี้ทุกยุคทุกสมัย และส่วนมากมักเรียกท่านว่า 'พระอาจารย์' เนื่องจากท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในภาษาไทย เป็นที่พึ่งของผู้ปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ตลอดมา จากการที่ท่านใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับงานของกรมประชาสัมพันธ์ติดต่อกันมาหลายสิบปี แม้ถึงวาระที่ท่านต้องเกษียณอายุราชการไป ท่านก็ยังสนใจและติดตามผลงานของกรมนี้อยู่เสมอ และได้ปวารณาตัวรับใช้งานของกรมนี้ต่อไปอีกเป็นเวลากว่าสิบปีด้วย โดยท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการทดสอบผู้ประกาศของสถานีวิทยุกระจายเสียงต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร ได้รับเชิญ*

ให้เป็นวิทยากรพิเศษในการอบรมการอ่านออกเสียง และการใช้ภาษาไทยของเจ้าหน้าที่ผู้ประกาศ เขียนบทความพิเศษในวาระวันสำคัญต่าง ๆ ของชาติ รวมทั้งเป็นเจ้าหน้าที่พิธีสงฆ์ในรายการศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งท่านก็ได้ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ด้วยความเต็มอกเต็มใจ เป็นผลดีแก่ราชการอย่างยิ่ง...”

นอกจากนี้ นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ยังใช้ความรู้ความสามารถด้านภาษาไทยของท่าน ในการปรับปรุงข่าวภาคภาษาไทยทางโทรทัศน์ เริ่มจากที่นายประสงค์ หงสนันทน์ อดีตรองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งกรรมการจัดการ บริษัท ไทยโทรทัศน์ จำกัด ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของท่าน ได้ขอร้องให้ท่านไปช่วยควบคุมและตรวจข่าวภาคภาษาไทย ของฝ่ายข่าว ไทยทีวี ช่อง ๔ บางขุนพรหม การรับเชิญไปปฏิบัติงานด้านข่าว ท่านได้ปรารภว่า ไม่หนักใจเรื่องภาษา แต่หนักใจเรื่องเจ้าหน้าที่ที่เขาทำงานอยู่ก่อนแล้วเท่านั้น แต่ด้วยคุณลักษณะและคุณธรรมของท่าน ผู้ประกาศข่าวทุกคนจึงได้ให้ความเคารพนับถือและยอมรับการแก้ไขด้วยดี

การไปควบคุมและตรวจแก้ข่าว บางวันต้องไปตั้งแต่ตอนบ่าย บางวันก็ตอนเย็น กว่าจะแล้วเสร็จหรือกลับได้ก็ประมาณ ๑๙.๐๐ น. หรือ ๒๐.๐๐ น. ทุกวัน ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่นี้ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๖ จนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต เป็นเวลาประมาณ ๑๒ ปีเศษ

จากความรู้ความสามารถด้านภาษาไทยของนายเปรื่อง ศิริภัทร์ ข่าวของไทยทีวี ช่อง ๔ บางขุนพรหม จึงถูกต้อง สละสลวย กะทัดรัด ทั้งภาษาอ่าน ภาษาเขียน และราชาศัพท์จนครั้งหนึ่ง พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) โทรศัพท์มาที่กรมประชาสัมพันธ์ ถามว่าใครเป็นผู้ควบคุมรับผิดชอบข่าวภาคภาษาไทย พอท่านทราบว่าเป็นนายเปรื่อง ศิริภัทร์ท่านถึงกับกล่าวว่า *“มิน่าเล่าข่าวดีกว่าเก่ามาก ราชาศัพท์ก็ถูกต้อง สละสลวย กะทัดรัดและดีกว่าทุกสถานีด้วย ช่วยเรียนพระอาจารย์เปรื่องด้วยว่า ฉันขอชมเชยด้วยใจจริง”*

นายเปรื่อง ศิริภัทร์ นอกจากจะเป็นผู้รอบรู้ในด้านภาษาศาสตร์แล้ว ท่านยังมีความชำนาญในด้านการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วร้อยกรองอย่างยอดเยี่ยมผู้หนึ่ง ท่านได้ประพันธ์คำถวายพระพรชัยมงคล และบทกลอนต่าง ๆ ในโอกาสวันนักขัตฤกษ์ ซึ่งผลงานของท่านเป็นที่ประจักษ์แก่ข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าว ไทยทีวี ช่อง ๔ บางขุนพรหม นอกจากนั้น ท่านยังได้ค้นคว้าคำราชาศัพท์มาใช้อีกหลายคำซึ่งยังใช้แพร่หลายในปัจจุบัน เช่น คำว่า “พระบรมราชูปถัมภ์” หมายถึง ในพระราชอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ และ *“พระบรมราชินูปถัมภ์”* หมายถึง ในพระราชอุปถัมภ์ของสมเด็จพระบรมราชินี เป็นต้น

เมื่อครั้งที่นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองเผยแพร่ความรู้ กรมประชาสัมพันธ์ ท่านมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการเขียนบทความและสารคดีทุกประเภท รวมทั้งดูแลงานด้านพระพุทธศาสนา ได้แก่ การจัดแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะ ของสถานีวิทยุ

กระจายเสียงแห่งประเทศไทย มองดูเผิน ๆ ก็ไม่น่าจะมีอะไร แต่ท่านปรารภว่า เป็นเรื่องหนักใจไม่น้อยเลย เพราะเรามีพระสงฆ์ทั้งมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย แต่ละนิกายก็มีพระสงฆ์ที่ทรงคุณความรู้ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ท่านได้ใช้ความเพียรพยายาม ความเที่ยงธรรม ความยุติธรรมในการเลือกพระสงฆ์ วางระเบียบหลักเกณฑ์การจัดนิมนต์พระสงฆ์ที่จะมาแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ ตามความสำคัญแห่งวันทางพระพุทธศาสนา และได้รับความสำเร็จเป็นที่ยอมรับนับถือจากคณะสงฆ์เป็นอย่างดีตลอดมา ซึ่งหลักเกณฑ์และรูปแบบการจัดนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา ก็ยังอาศัยหลักเกณฑ์ที่ท่านได้วางไว้สืบมาจนปัจจุบัน

นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ได้เขียนบทความและสารคดีออกเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยไว้เป็นจำนวนมาก มีทั้งในด้านการเมือง ศาสนา และสถาบัน พระมหากษัตริย์ อาทิ งานเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปกครอง วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา ฯลฯ ได้มีผู้มาขอบทความและสารคดีดังกล่าว ไปจัดพิมพ์เป็นหนังสืออภินันทนาการในงานมงคล หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ และฌาปนกิจศพ เป็นจำนวนมิใช่น้อย และความรู้ก็ได้แพร่หลายกว้างขวางไปสู่ประชาชนโดยทั่วไป ในการเขียนบทความรู้ต่าง ๆ ท่านมิได้ใช้ชื่อเต็ม แต่เลือกใช้อักษร *"ป.ศ."* ซึ่งเป็นอักษรย่อชื่อและนามสกุลของท่าน มีผู้ถามท่านว่าเหตุใดจึงไม่ใช่ชื่อจริงในการเขียน ท่านตอบว่า *"ไม่อยากแสดงหรืออวดว่าตนเป็นผู้มีความรู้"*

พุทธศักราช ๒๕๑๑ นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ได้รับแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการในคณะอนุกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยด้านรายการวิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งมีพระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) เป็นประธานกรรมการ และเนื่องจากกรมประชาสัมพันธ์เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และมีความรู้ด้านภาษาไทย จึงเชิญให้เป็นกรรมการในการทดสอบการอ่าน พูด และออกเสียงภาษาไทยเพื่อออกใบอนุญาตพนักงานโฆษกให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ประกาศ ประจำสถานีวิทยุกระจายเสียงของส่วนราชการต่อมา ในพุทธศักราช ๒๕๑๓ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นประธานกรรมการ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๑๖ จึงได้มีการยกเลิกคณะกรรมการชุดเดิม และแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ แต่ท่านก็ยังได้รับเลือกให้ร่วมเป็นกรรมการ และปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีตลอดมาจนกระทั่งภายหลังท่านป่วยจนต้องเข้ารักษาในโรงพยาบาล จึงต้องหยุดปฏิบัติงานในหน้าที่ดังกล่าว

นายเปรื่อง ศิริภัทร์ เป็นผู้ยึดมั่นในหลักภาษาศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการเขียนหรือการอ่านก็ตาม เช่น การใช้จำนวน หรือประมาณการของมนุษย์ สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิต ท่านเคยปรารภอยู่เสมอว่า ทำไมราชการจึงชอบใช้คำที่ไม่ถูกต้อง อาทิ ประโยคที่ว่า มีผู้ร่วมงานประมาณ ๕๐๐ คนเศษ ควรใช้ว่า ประมาณ ๕๐๐ คน หรือมากกว่า ๕๐๐ คน การใช้คำว่า *"เศษ"*

ไม่ถูกหลักภาษาไทยเพราะ *"เศษ"* ของมนุษย์นั้น ไม่มีชีวิต ผู้ที่ไปในงานล้วนแต่เป็นผู้มีชีวิตทุกคน คำว่า *"ทุกวิถีทาง"* ท่านแนะนำว่า คำว่า *"วิถี"* ก็แปลว่า *"ทาง"* อยู่แล้ว ในภาษาราชการควรจะใช้ว่า *"ทุกทาง"* ไม่ควรใช้คำที่เหมือนกัน ๒ คำซ้อนกัน นอกจากจะเป็นภาษาการประพันธ์ที่มุ่งหวังความไพเราะและการคล้องจองของประโยคเท่านั้น

สำหรับคำราชาศัพท์ นายเปรื่อง ศิริภัทร์ ได้ปรารภว่า เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งเมื่อเราจำเป็นต้องใช้ ก็ควรจะได้ศึกษาและใช้ให้ถูกต้อง ท่านจึงได้ค้นคว้ารวบรวมคำราชาศัพท์มาจัดพิมพ์ไว้ใช้ในราชการ และได้จัดพิมพ์เป็นเอกสารแจกแก่ข้าราชการ ผู้มีหน้าที่โดยตรงในเรื่องการข่าวและการเขียนบทความ จะได้ใช้เป็นคู่มือประจำตัวต่อไป

ราวเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗ นายเปรื่อง ศิริภัทร์ เริ่มป่วยด้วยโรคมะเร็งลำไส้ใหญ่ ได้เข้ารับการรักษาอาการที่โรงพยาบาลเลิดสิน และรักษาอาการนี้เรื่อยมา โดยได้รับการผ่าตัดถึง ๓ ครั้ง ก่อนเข้ารับการผ่าตัดครั้งสุดท้าย ท่านยังได้ประพันธ์คำถวายพระพรชัยมงคลไว้ล่วงหน้า คล้ายกับรู้ตัวว่าอาจไม่มีชีวิตอยู่ถึง จนเมื่อวันที่ ๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๙ เวลา ๑๑.๔๕ น. ท่านได้ถึงแก่กรรมโดยสงบ สิริอายุได้ ๗๕ ปี ๓ เดือน ๒๐ วัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา อดีตองคมนตรี เป็นผู้แทนพระองค์ไปในการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดอนงคาราม เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๐ และยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร จำนวน ๕ ไตร ทอดถวายพระสงฆ์ในการพระราชทานเพลิงศพในครั้งนั้นอีกด้วย

๘ ตุลาคม ๒๕๕๕

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร นักรบผู้กล้า นักพัฒนาตามรอยพระบาท

นางอรุณี แดงพันธ์

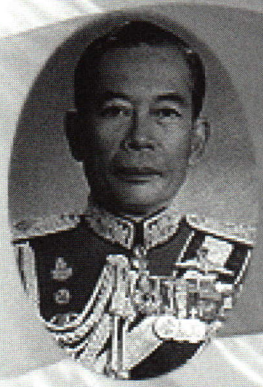

"พระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จฯ เขาค้อ ท่านแม่ทัพจะรับรองความปลอดภัยได้หรือไม่"
"ไม่อาจรับรองได้ แต่จะทำสุดความสามารถ...ด้วยชีวิต"

สองประโยคข้างต้นเป็นการโต้ตอบระหว่างสมุหราชองครักษ์ท่านหนึ่งกับนายทหารผู้เป็นแม่ทัพภาคที่ ๓ เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เขาค้อยังเป็นสมรภูมิรบระหว่างผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์กับกำลังของกองทัพไทย คำตอบนั้นแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีสุดชีวิตที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมจะพลีชีพเพื่อถวายการอารักขาให้ทรงปลอดภัย ซึ่งกาลต่อมาเป็นที่ประจักษ์อย่างแจ้งชัดว่าแม่ทัพผู้นี้ได้อุทิศตนเพื่อรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท ทั้งในการเป็นนักรบเพื่อแผ่นดินและเป็นนักพัฒนาเพื่อมวลชน...**พลเอก สีมา ปาณิกบุตร**

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร เกิดเมื่อวันศุกร์ ที่ ๒๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๔ ตรงกับวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีระกา ที่บ้านประตูชุมพล อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรของหลวงประจิตรัฐกรรม (ตู๋) กับนางพา ปาณิกบุตร มีพี่น้องร่วมบิดามารดา รวม ๘ คน ดังนี้

๑. อาจารย์ผกา ปาณิกบุตร
๒. พลเอก สีมา ปาณิกบุตร
๓. นายต่อ ปาณิกบุตร
๔. นางสาวเติม ปาณิกบุตร
๕. นายเต็ม ปาณิกบุตร
๖. นางสาวปานศิริ ปาณิกบุตร
๗. นายปรีดา ปาณิกบุตร
๘. รองศาสตราจารย์อัษฎางค์ ปาณิกบุตร

พี่น้องทั้งหมดถึงแก่กรรมแล้ว ยกเว้นรองศาสตราจารย์อัษฎางค์ ปาณิกบุตร ซึ่งอดีตเป็นนักฟุตบอลทีมชาติไทย และอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร สมรสกับคุณหญิงพรรณางค์ ปาณิกบุตร (นามสกุลเดิม กาญจนโพธิ์) บุตรีของพันโท เด่น และนางภูมิน กาญจนโพธิ์ มีบุตรธิดารวม ๔ คน คือ

๑. ร้อยเอกหญิง ฐิติมา ซีบา สมรสกับ นายฮาร์รี่ ซีบา

๒. นางฐาปนันท์ สุวิทยาลังการ สมรสกับ นาวาเอก สมภพ สุวิทยาลังการ

๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัญชลี ปาณิกบุตร โรเบิร์ตส สมรสกับ นายเออร์เนส โรเบิร์ตส

๔. พันโท ณรงค์ฤทธิ์ ปาณิกบุตร สมรสกับ นางศศิพร ปาณิกบุตร (นามสกุลเดิม บุญชื่น)

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนราชบุรีวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๙ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๗ จากโรงเรียนเทเวศร์ศึกษา เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๐ จากนั้น เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนเตรียมทหารบก ๒ ปี และโรงเรียนนายร้อยทหารบก หลักสูตรพิเศษ อีก ๒ ปี หลักสูตรนี้แบ่งออกเป็นเหล่าทหารและเหล่าตำรวจ ท่านเลือกเรียนเหล่าตำรวจ เนื่องจากอยากเป็นตำรวจตามญาติพี่น้อง ตอนอยู่ปี ๒ นักเรียนเหล่าตำรวจจะแยกออกไปเรียนหนักในด้านกฎหมาย และออกไปฝึกงานที่โรงพักเป็นพนักงานสอบสวนด้วย หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นปีที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๔ เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา นักเรียนนายร้อยทั้งหมดรวมทั้งท่านด้วยถูกส่งไปเป็นทหารประจำการทางภาคเหนือแถบรัฐฉาน สหภาพพม่า ครั้นเมื่อสงครามยุติลง กำลังพลต้องเดินเท้ากลับจากเหนือลงมาถึงนครสวรรค์ จากนั้น ขึ้นรถไฟกลับไปยังหน่วยสังกัดเพื่อปลดประจำการ ท่านได้ขอกลับไปรับราชการเป็นตำรวจตามที่ได้เรียนมา แต่ได้รับการปฏิเสธว่าไม่มีตำแหน่ง ท่านจึงต้องรับราชการทหารต่อไป

ชีวิตการเป็นทหารของ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่กองทัพภาคที่ ๓ และภารกิจที่ได้รับมอบหมายมักเป็นราชการสนาม ท่านได้ผ่านสมรภูมิมาหลายแห่ง เริ่มตั้งแต่สงครามมหาเอเชียบูรพา ระหว่างวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ – ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๖ ปฏิบัติราชการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ระหว่าง พุทธศักราช ๒๕๑๐ – ๒๕๑๓ และ พุทธศักราช ๒๕๑๗ – ๒๕๒๔ ปฏิบัติหน้าที่ราชการสงคราม ณ สาธารณรัฐเวียดนาม ระหว่างวันที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๔ – วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๕ แต่ภารกิจที่สำคัญยิ่งอันถือได้ว่าเป็นเกียรติประวัติของชีวิตชายชาติทหารของท่าน คือ **การปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ในพื้นที่เขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์** ซึ่งเริ่มขึ้นใน พุทธศักราช ๒๕๒๐ ขณะนั้น พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ดำรงตำแหน่ง รองแม่ทัพภาคที่ ๓ ซึ่งถัดมาอีก ๑ ปี ท่านได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นแม่ทัพภาคที่ ๓ รับผิดชอบในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในเขตพื้นที่ภาคเหนือทั้งหมด

การปฏิบัติภารกิจในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในเขตภาคเหนือเป็นไปด้วยความยากลำบากยิ่ง เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นป่าเขาตลอดแนวชายแดนไทย ประกอบกับมีราษฎร

ชาวไทยและชาวเขาหลายจังหวัดตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดเหล่านั้นถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีแดง ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย น่าน ลำปาง อุตรดิตถ์ ตาก พิษณุโลก และเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะบริเวณ *"หินร่องกล้า"* และ *"เขาค้อ"* กองทัพบกต้องเสียกำลังพลไปเป็นจำนวนมาก

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ได้สนองพระบรมราโชบายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมค่ายสฤษดิ์เสนา อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่ว่า *เขาค้อเป็นพื้นที่กว้างใหญ่คล้ายแอ่งกระทะ มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบไปด้วยกองกำลังติดอาวุธ และกองกำลังประชาชนจำนวนมาก ความรุนแรงเปรียบเสมือนเตาอั้งโล่ขนาดใหญ่ที่กำลังร้อนแรง หากเอาวัตถุอะไรใส่ลงไปก็จะถูกหลอมละลาย การลดความร้อนของเตานี้ กระทำได้โดยการสร้างจุดความเย็นรอบ ๆ เพื่อดึงความร้อนจากเตาใหญ่ ความสำคัญของเขาค้อนี้จึงเปรียบเสมือนหัวใจของร่างกาย หากตัดแขนขาแล้วก็ตามเขาก็ยังอยู่ได้ ดังนั้น ถ้าทำให้หัวใจหยุดเต้นได้แล้ว ร่างกายก็จะตายไปเอง อีกประการหนึ่ง คอมมิวนิสต์กลัวความเจริญ หากพื้นที่ไหนมีความเจริญแล้ว คอมมิวนิสต์ก็มิอาจจะแผ่ขยายได้*

วิธีการปฏิบัติก็คือ ให้สร้างหมู่บ้านรอบ ๆ เขาค้อ โดยเริ่มต้นจากบ้านทุ่งสมอ และหลังค่ายสฤษดิ์เสนาเพื่อเป็นการปิดล้อม และตัดเส้นทางส่งกำลังมิให้เขาลงจากเขาค้อได้ หากเขาลงสู่พื้นที่ราบได้ เราอาจจะต้องพ่ายแพ้ ให้ทำเช่นว่านี้ไปหลาย ๆ หมู่บ้าน และสร้างความเจริญ หากผู้ก่อการร้ายลอบฆ่าประชาชน เขาก็จะเสียทางด้านจิตวิทยาและการเมือง ทดลองทำดู ในขั้นแรกใช้เวลา ๔ ปี หากไม่สำเร็จก็ให้ทำซ้ำอีก

ยุทธการที่เขาค้อจึงเริ่มด้วยการจัดตั้งหมู่บ้านปานสุขุม ทางด้านทุ่งสมอ จัดตั้งหมู่บ้านรักไทย ทางด้านกองพันพิเศษ (พลร่ม) ค่ายสฤษดิ์เสนา จัดตั้งหมู่บ้านธรรมนูญกองช่าง ทางด้านนางั่ว และกำลังปิดล้อมทางด้านกิ่งอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการปิดล้อมบริเวณเขาค้อไว้ทั้งหมด ในระยะเริ่มแรกของการปฏิบัติ ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ยังมิทราบความมุ่งหมายของฝ่ายทหาร จึงยังไม่มีการต่อต้าน แต่หลังจากทราบแล้วก็ต่อต้านอย่างรุนแรงเพราะเขตเขาค้อเป็นที่มั่นสำคัญทั้งแหล่งเสบียงอาหารและกองกำลังติดอาวุธ ทำให้กำลังพลอันประกอบด้วยทหาร เจ้าหน้าที่ และราษฎรอาสาสมัคร ต้องพลีชีพไปกว่า ๑,๒๐๐ นาย จนเป็นที่กล่าวขานกันว่า **"เขาค้อเป็นสมรภูมิที่ดุเดือดที่สุด"**

แต่ด้วยกองทัพอันเข้มแข็งภายใต้การนำของพลเอก สีมา ปาณิกบุตร ผู้รอบรู้ทางด้านการทหาร มีความเสียสละ กล้าหาญ กล้าตัดสินใจเด็ดเดี่ยว และมีความห่วงใย คอยให้กำลังใจใกล้ชิดผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดเวลา รวมทั้งมีนายทหารยุทธการที่ดี และเก่งกล้าสามารถ คือพลเอก พิจิตร

กุลละวณิชย์ (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคที่ ๑ รักษาราชการ ผบ. พล ๑ รอ.) ทำให้กองทัพสามารถฝ่าฟันวิกฤติครั้งสำคัญนี้ไปได้ ภารกิจในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บริเวณเขาค้อยุติลงในพุทธศักราช ๒๕๒๔ ต่อจากนั้น ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บริเวณภูหินร่องกล้า ก็วางอาวุธและมอบตัว จึงทำให้กองกำลังติดอาวุธลดลงและขาดประสิทธิภาพ เป็นเหตุให้ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในจังหวัดอื่นๆ ทางภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ ต่างยอมวางอาวุธและมอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยตามลำดับ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๒๗ ประเทศไทยจึงสิ้นสุดการต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นไปตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกประการ นั่นคือ **"หากเขาค้อต้องพ่ายแพ้ลงแล้ว กำลังติดอาวุธที่อื่นๆ ก็จะอยู่ไม่ได้และต้องพ่ายแพ้ เปรียบเสมือนหัวใจได้หยุดเต้น ร่างกายจะตายไปในที่สุด"** ด้วยพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทำให้ปวงชนชาวไทยมีแผ่นดินอยู่จนทุกวันนี้

ประกอบกับแม่ทัพสีมา ปาณิกบุตร ผู้จงรักภักดีและอุทิศตนเยี่ยงนักรบผู้กล้าที่จับปืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ใต้บังคับบัญชา ใน **"ศึกเขาค้อ"** โดยไม่คำนึงว่าตนเองเป็นแม่ทัพยศพลโท หากแต่มุ่งมั่นแน่วแน่เพียงอย่างเดียวว่า จะต้องกำชัยชนะในการรบเพื่อนำความผาสุกและความเจริญมาสู่เขาค้อตามที่มีพระราชประสงค์ให้จงได้

นอกจากจะต้องตรากตรำทำสงครามกับกองทัพคอมมิวนิสต์แล้ว พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ก็ยังต้องบากบั่นพากเพียรในการทำสงครามมวลชน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่สีแดง ตามพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในอันที่จะใช้ความเจริญเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งเพื่อเอาชนะภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยก่อนหน้าที่จะมีเหตุการณ์สู้รบที่เขาค้อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้า ฯ ให้แม่ทัพสีมา ปาณิกบุตร เข้าเฝ้าฯ และรับสั่งให้ไปสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานสนองเบื้องพระยุคลบาทในโครงการพระราชดำริต่างๆ เรื่อยมา

โครงการตามพระราชดำริที่พลเอก สีมา ปาณิกบุตร น้อมรับพระบรมราโชบายมาดำเนินการมีมากมายหลายโครงการ สามารถแยกออกมาเป็นหมวดตามพื้นที่จังหวัด ดังนี้

๑. โครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก
๒. โครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
๓. โครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่
๔. โครงการตามพระราชดำริ บ้านอีมาด-อีทราย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
๕. โครงการพัฒนาบ้านแม่ต๋ำ อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน
๖. โครงการทำฝายกั้นน้ำ บ้านทุ่งติ้ว อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย
๗. โครงการในพื้นที่กองทัพภาคที่ ๓ โดยใช้เงินพระราชทาน

ในการตามเสด็จไปในโครงการต่าง ๆ และรับใช้ถวายงานอย่างใกล้ชิด ทำให้พลเอกสีมา ปาณิกบุตร ได้ตระหนักรับรู้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรเป็นอย่างยิ่ง และมีพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ ด้วยการพระราชทานความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านเพื่อความอยู่ดีกินดีของราษฎรผู้ยากไร้ นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

สิ่งนี้จึงเป็นเสมือนกำลังใจอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ทุ่มเททำงานและประสานกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ด้วยสำนึกถึงการเป็นนายทหารในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะต้องรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาทอย่างสุดกำลัง

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ติดยศ *"พลเอก"* ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก เป็นกรณีพิเศษเพียงผู้เดียว ก่อนหน้าที่จะเกษียณอายุราชการใน วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ เพียง ๓ เดือน อีกทั้งยังทรงประกอบพิธีประดับยศให้ด้วยพระองค์เอง และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุด คือ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ในพุทธศักราช ๒๕๒๗

นอกจากนี้ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ยังได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ในพุทธศักราช ๒๕๑๙ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ในพุทธศักราช ๒๕๒๐ ราชองครักษ์พิเศษ และสมาชิกวุฒิสภา ในพุทธศักราช ๒๕๒๒ นายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ในพุทธศักราช ๒๕๒๓

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ได้ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว ณ บ้านพักในจังหวัดเชียงใหม่อย่างสงบสุข จนกระทั่งเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้เข้ารับการฟอกไตอย่างสม่ำเสมอ ที่ศูนย์ไตเทียม ค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ และเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลในจังหวัดเชียงใหม่เป็นครั้งคราว ครั้งหลังสุดได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลค่ายกาวิละ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ และถึงแก่อนิจกรรม ที่ห้อง ไอซียู ศูนย์ศรีพัฒน์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันศุกร์ ที่ ๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ ด้วยโรคติดเชื้อในกระแสโลหิต สิริอายุ ๘๙ ปี พิธีพระราชทานเพลิงศพจัดขึ้น เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ ณ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

จากการที่ได้มีโอกาสถวายงานรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร เคยกล่าวถึงความรู้สึกประทับใจที่มีต่อสองพระองค์ ว่า

“เวลาเสด็จฯ ไปเยี่ยมราษฎร ทรงเป็นกันเองกับราษฎรเสมอ และรับสั่งว่าไม่ต้องพูดราชาศัพท์ก็ได้ ทรงนั่งพับเพียบคุยกับราษฎรซึ่งเป็นพระราชจริยวัตรที่งดงาม

ทรงมีพระเมตตาต่อคนทุกข์ยากในการทำมาหากิน ทรงช่วยให้เขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้แต่ข้าราชการเล็กๆ อย่างเราก็ทรงมีพระเมตตา มีรับสั่งด้วยอย่างเป็นกันเอง เวลาทรงงานจะทรงจริงจังกับงานที่ทรงทำ เป็นสิ่งที่ประทับใจและจดจำมาเพื่อสอนคนรุ่นหลังให้ยึดถือเป็นแบบอย่างและต้องทำงานเพื่อแผ่นดินไทย”

๕ มีนาคม ๒๕๕๕

กตัญชลี ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

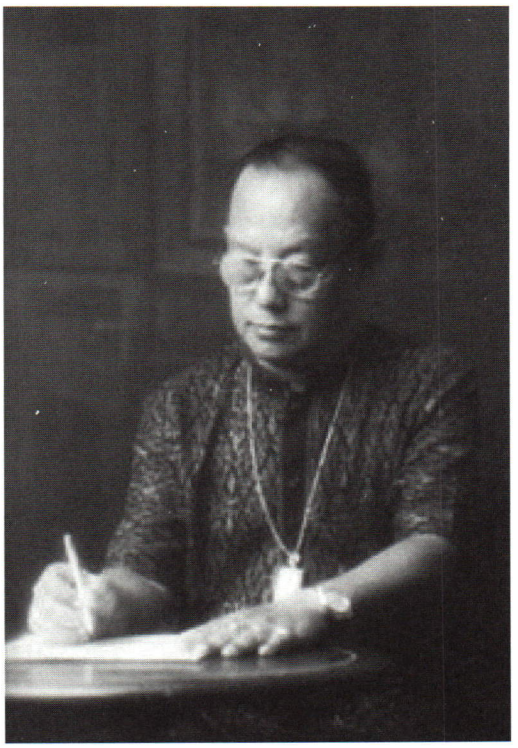

วรรณคดีไทยส่วนใหญ่นั้นมีที่มาจากวรรณคดีสันสกฤต เช่น รามเกียรติ์ มาจาก รามายณะ เรื่องราวของพระนารายณ์อวตารลงมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อปราบยุคเข็ญ นิทานเวตาล มาจากเวตาลปัญจวิงศติ แปลว่า นิทานเวตาล ๒๕ เรื่อง เรื่องพระนล มาจากนโลปาขยานัม เรื่องสาวิตรี มาจากสาวิตรยุปาขยานัม วรรณคดีเอกดังกล่าวมีอิทธิพลต่อจิตรกรรม นาฏกรรม ประติมากรรม และเป็นแรงบันดาลใจสำหรับกวีในการประพันธ์วรรณคดีชิ้นเอกในกาลต่อ ๆ มา ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา นับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแพร่นิยาย นิทานสันสกฤต หรือนิยายโบราณของอินเดียในภาคภาษาไทย ทำให้อนุชนได้เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาที่ส่งทอดต่อมาถึงภาษาและวรรณคดีไทย อันควรแก่การระลึกถึงและแสดงความกตัญญูเป็นอย่างยิ่ง

ชาตกาล

ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา เป็นชาวกรุงเทพฯ โดยกำเนิด เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓ ในบ้านตรอกตันง่วนส่วย (ซอยปราโมทย์ในปัจจุบัน) สีลม เขตบางรัก ในครอบครัวของนายชลวิทย์ และนางช้อย แย้มนัดดา มีพี่สาว ๑ คน ชื่อ อร่ามพรรณ เรียนชั้นประถม ๑ และ ๒ ศึกษาที่จังหวัดน่าน เพราะบิดารับราชการฝ่ายมหาดไทยย้ายไปดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอนาน้อย ต่อมาบิดาลาออกมาประกอบอาชีพส่วนตัวในกรุงเทพ จึงย้ายมาเรียนต่อที่โรงเรียนศึกษาวิทยา จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ได้รับทุนของกระทรวงศึกษาธิการประเภทเรียนดีเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวราราม ในชั้นมัธยม ๑-๔ ระหว่างนั้นเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ โรงเรียนถูกระเบิดพังเสียหาย จึงต้องอพยพไปอำเภอบางกรวย ตำบลบางอ้อยช้าง คลองบางกอกน้อย และได้เรียนต่อที่โรงเรียนสวัสดิ์อำนวยเวทย์ ซึ่งเปิดสอนที่ศาลาวัดโตนด จนถึงมัธยม ๕ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง ได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย จนจบมัธยม ๘ ในแผนกอักษรศาสตร์ ในการสอบไล่ ในพุทธศักราช ๒๔๙๒ สามารถสอบได้คะแนนเป็นที่ ๕

ของนักเรียนทั่วประเทศ จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๖ ได้รับประกาศนียบัตรวิชาครูมัธยม (พ.ม.) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๙ แล้วกลับไปเป็นครูโรงเรียนเดิมสอนวิชาภาษาไทย ประวัติศาสตร์ อังกฤษ และฝรั่งเศส ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๙๖ ถึง ๒๕๐๑ ต่อมาได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์ตรีในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ ๓๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑ สอนวิชาภาษาไทย และภาษาบาลี เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๕ ได้สอบชิงทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา จบปริญญาโท (M.A.) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗ และจบปริญญาเอก (Ph.D.) ทางบูรพาศึกษา (Oriental Studies) วิชาเอกภาษาสันสกฤต เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๔ จากนั้น ได้เดินทางกลับมาสอนวิชาภาษาไทยที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสอนภาษาไทย บาลี และสันสกฤต ในระดับปริญญาโทและเอก เป็นหัวหน้าภาควิชาภาษาไทย ๖ สมัย รวม ๘ ปี ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๔ - ๒๕๓๒ จนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๔ ในตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ระดับ ๙

งานด้านการสอนและแต่งตำรา

ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา นอกจากจะทุ่มเทในการสอนแบบรู้ลึกรู้จริงแล้ว ยังอบรมสั่งสอนคุณธรรม จริยธรรมแก่นิสิตควบคู่กันไปด้วย

วิลาศ มณีวัต เล่าถึงการสอนของ ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี ในหนังสือ *"พระอารมณ์ขันของสมเด็จพระเทพรัตนฯ"* ว่า

"วิชาแรกในวันนั้นของนิสิตอักษรศาสตร์ปีที่ ๑ คือวิชาวรรณคดีละครพูดซึ่งจะต้องเข้าเรียนรวมกันทั้งชั้นในห้องใหญ่... ใหญ่จริง ๆ นักเรียนปีหนึ่งแม้ว่าจะมาจากโรงเรียนต่าง ๆ ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนแต่ก็จับกลุ่มกันเฉพาะที่มาจากโรงเรียนเดียวกัน ก็เลยคุยแข่งกันเป็นกลุ่ม ๆ เสียขรมแซดไปหมด อาจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา อาจารย์ผู้สอนเข้ามาในห้องแล้ว นิสิตใหม่ก็ยังไม่รู้จักเกรงใจท่านอาจารย์ต้องนั่งรออยู่เป็นเวลาถึงห้านาที เพื่อจะให้เงียบ แต่ก็เปล่า... ไม่ได้ผล... ไม่มีทีท่าว่าจะเงียบ อาจารย์ศักดิ์ศรีจึงตัดสินใจว่า จะต้องเทศนาสั่งสอนอบรมเรื่องระเบียบวินัยกันเสียแล้ว เรื่องเรียนอย่าเพิ่งเลยเพราะนิสิตยังขาดสมาธิสอนไปก็จับอะไรไม่ได้ อาจารย์เลยเทศน์เสียเกือบครึ่งชั่วโมง แต่แล้วก็นึกขึ้นได้ว่า เอ๊ะ สมเด็จเจ้าฟ้าก็ต้องอยู่ในกลุ่มนี้ในห้องนี้แน่ พยายามกวาดสายตาดูก็ไม่เห็นเพราะมีนักเรียนมากมายนั่งหน้าสลอนไปหมด จนจำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร พวกนิสิตใหม่ตกใจที่อาจารย์ไม่ยอมสอนในชั่วโมงแรก เอาแต่อบรมเรื่องระเบียบวินัย ต่างซุบซิบกันว่าอาจารย์คนนี้ดุจังเลย สำหรับทูลกระหม่อมนั้นทรงตกพระทัย เพราะตอนอยู่ที่โรงเรียนจิตรลดาไม่เจอะเจออาจารย์ดุแบบนี้ ทรงบ่นกับพระสหายที่นั่งอยู่ข้าง ๆ ว่า 'พอเข้าชั่วโมงแรกก็เจอดีเลยทีเดียว' แต่ไม่ทรงขุ่นเคืองพระทัย ทรงเห็นว่าการรักษาระเบียบวินัยในห้องเรียนเป็นสิ่งจำเป็น แม้นักเรียนจะเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ไม่ควรละทิ้งระเบียบเช่นนี้"

ในคราวที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงเคารพรักพระอาจารย์ศักดิ์ศรี เพราะอาจารย์สอนแบบเข้มงวด เข้าถึงเป็นรายบุคคล ชี้ข้อผิดแบบขึ้นกระดานให้เห็นจริง พร้อมแจกแจงอย่างละเอียดว่าผิดตรงไหน อย่างไร นิสิตจึงเข้าใจแจ่มแจ้งในบทเรียน สามารถจำการสอนของอาจารย์ได้ไม่รู้ลืม แม้เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็ตาม

วิลาส มณีวัต เล่าว่า เมื่อมีการแบ่งกลุ่มย่อยฝึกเขียนภาษาไทยออกเป็นสิบกลุ่ม พระสหายหลายคนบอกว่า *"ไปอยู่กลุ่มอื่นดีกว่า กลุ่มอาจารย์ศักดิ์ศรีดุจะแย่"* แต่ทูลกระหม่อมกลับเลือกเข้ากลุ่มอาจารย์ยอดดุ ทรงพอพระทัยที่จะอยู่ในกลุ่มอาจารย์ดุและเข้มงวดเพราะทรงเชื่อว่าอาจารย์คงจะกวดขันการเรียนภาษาไทยของพระองค์ท่านได้ดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ นักเรียนกลุ่มนี้ถ้าเขียนภาษาไทยไม่เข้าท่า ผิดสำนวน ผิดความหมาย ผิดตัวสะกด ก็ต้องโดน *"ขึ้นกระดาน"* กันเป็นประจำ อาจารย์จะแจงสี่เบี้ยว่าผิดตรงไหน ควรแก้ไขอย่างไรให้เป็นภาษาไทยที่ดี บางคนถูก *"ขึ้นกระดาน"* บ่อย ๆ เข้าก็รู้สึกอาย แอบบ่นว่า *"เข้ากรุ๊ปผิดเสียแล้วเรา"* แต่ทูลกระหม่อมไม่เคยทรงบ่นเลย ทรงอดทนแบบถึงไหนถึงกันไม่ยอมแพ้ จนในที่สุดในตอนสอบก็ทรงผ่านไปได้ด้วยคะแนนยอดเยี่ยมเวลาสอบ...

ในการวางพระองค์กับอาจารย์นั้น จะทรงทำความเคารพครูบาอาจารย์ก่อนเสมอ อาจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา เขียนเล่าไว้ว่า ท่านเคยเดินขึ้นบันไดห้องโถงตึกอักษรศาสตร์ ๑ ขึ้นไปชั้นบน ผม (หมายถึงผู้เขียน วิลาส มณีวัต) นึกภาพนี้ออกเพราะตอนผมเรียนบัญชีจุฬาฯ ก็เรียนที่ตึกนี้เดินขึ้นเดินลงบันไดวันละหลายหน ท่านอาจารย์ศักดิ์ศรี มัวแต่ตามองดูขั้นบันไดทีละขั้นกลัวจะสะดุดหกล้ม ได้ยินเสียงนิสิตหญิงพูดดัง ๆ ว่า *"สวัสดีค่ะ...อาจารย์"* แล้วก็เดินสวนทางลงไป ท่านอาจารย์ก็ตอบโต้โดยมิได้เงยหน้าขึ้นดู *"ฮื่อ...สวัสดีจ้ะ"* แต่พอเหลียวกลับไปดูว่าใครเป็นคนทักเมื่อตะกี้ก็ใจหายวาบเพราะผู้ที่เดินอมยิ้มลงบันไดไปนั้น ก็คือ...สมเด็จเจ้าฟ้าสิรินธร อาจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา เล่าว่า โดนเข้าแบบนี้อีก ๒-๓ ครั้งตอนขึ้นบันได เหมือนครั้งแรกไม่มีผิดเลยทำให้ทูลกระหม่อมทรงสนิทสนมกับอาจารย์ผู้นี้มาก คราวหนึ่งเสด็จกลับจากอีสานทรงเข้าห้องช้ากว่าเพื่อนก็ต้องเข้าไปประทับนั่งแถวหน้าสุดทรงค้นกระเป๋าใบใหญ่อยู่ครู่หนึ่งแล้วก็หยิบห่อของยู่ยี่ห่อหนึ่งส่งให้อาจารย์ พร้อมกับตรัสว่า *"ของฝากจากอีสานค่ะ"* ของฝากนั้นคือ ขนมตุ้บตั้บ อันมีชื่อเสียงของอีสาน ซึ่งทรงซื้อมาจากอุดร ทำเอาอาจารย์ศักดิ์ศรีตื้นตันใจเป็นล้นพ้น น้ำพระทัยนี้จะตรึงตราอยู่ในใจอาจารย์ไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

นอกจากงานสอนหนังสือแล้ว ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี ยังได้อุทิศเวลาในกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาและวรรณคดีไทย ในโอกาสต่าง ๆ เช่น เป็นประธานอบรมครูภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทั่วประเทศ ตามนโยบายการให้บริการทางวิชาการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเวลา ๖ ปี ติดต่อกันตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๘-๒๕๓๓ เป็นผู้เผยแพร่ความ

รู้ทางภาษาไทยแก่สื่อมวลชน ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ ปาฐกถา และเขียนบทความ ในวาระครบ ๗๐๐ ปี ลายสือไท แสดงปาฐกถาทางวิชาการเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดีไทย บาลี และสันสกฤต ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ วิทยาลัยครูและโรงเรียนรัฐบาล เขียนบทความทางวิชาการเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดีไทย มีการรวมเล่มตีพิมพ์แล้ว จำนวน ๓ เล่ม ได้แก่ ศักดิ์ศรีนิพนธ์ (พุทธศักราช ๒๕๑๗) ศักดิ์ศรีวรรณกรรม (พุทธศักราช ๒๕๑๗) และวรรณวิทยา (พุทธศักราช ๒๕๓๔) เขียนบทวิทยุ *"ภาษาไทย ๕ นาที"* ประมาณ ๒๕๐ ตอน มอบให้สถานีวิทยุศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ อธิบายคำในสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ประมาณ ๘๐ คำ และอธิบายคำในสารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน ของราชบัณฑิตยสถาน ประมาณ ๒๐ คำ เขียนตำราให้แก่โครงการตำราของคณะอักษรศาสตร์ ๒ เล่ม ได้แก่ สำนวนไทยที่มาจากวรรณคดี และวรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย

ตลอดเวลาที่รับราชการอยู่ในภาควิชาภาษาไทย ได้ปฏิบัติงานสอนอย่างเต็มความสามารถ ทั้งในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เช่น เป็นอาจารย์พิเศษในมหาวิทยาลัยศิลปากร ธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นกรรมการประเมินผลงานทางวิชาการ เพื่อเลื่อนขั้นเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ และรองศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหิดล และวิทยาลัยครูทั่วประเทศ เป็นที่ปรึกษาการใช้ภาษาไทยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานหนังสือและการประพันธ์

ผลงานของศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา มีมากมายนับแต่พุทธศักราช ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ผลงานจำนวนมากมายเหล่านี้มีทั้งบทความทางด้านภาษาและวรรณคดีไทย รวมทั้งวรรณคดีที่เกี่ยวกับภาษาบาลี สันสกฤตที่ลงพิมพ์เผยแพร่ในวารสารต่าง ๆ งานประเภทความเรียง งานแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทต่าง ๆ งานแปล เช่น ประวัติศาสตร์จีนฉบับสังเขป แปลวรรณกรรมบางเรื่อง ของรพินทรนาถ ฐากูร โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่แปลจากวรรณคดีสันสกฤตเป็นภาษาไทยลงพิมพ์ในสตรีสาร ประมาณ ๑๐๐ กว่าเรื่อง ปัจจุบันรวมพิมพ์เป็นเล่ม เช่น ภารตนิยาย (นิยายโรแมนติกโบราณ ของสันสกฤต ๑๐๐ เรื่อง) วิกรมจริต (เรื่องราวของพระเจ้าวิกรมาทิตย์) และงานแปล เวตาลปัญจวิงศติ

จุดเด่นของวรรณกรรมของ ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี ก็คือ ท่านได้ปรับประยุกต์ ให้เข้ากับวัฒนธรรม ความคิดค่านิยมแบบไทย ถือเป็นงานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่ายิ่งในวงวรรณกรรม

ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการประพันธ์ร้อยกรอง โดยเฉพาะคำฉันท์ ได้เขียนบทอาศิรวาทต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอเป็นระยะเวลายาวนาน ท่านได้ประดิษฐ์คำฉันท์ขึ้นใหม่ ๔ แบบ ได้แก่ จันทรกานตฉันท์ ๑๖ สูรยกานต์ฉันท์ ๑๖ สุรัสสวดีเทวีฉันท์ ๑๘ และรัตนราชินีฉันท์ ๑๖

รางวัลเกียรติยศ

ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี เป็นประธานจัดการอบรมครูมัธยมศึกษา สายภาษาไทยทั่วประเทศเป็นเวลา ๖ ปี ติดต่อกัน จึงได้รับรางวัลครูภาษาไทยดีเด่น ระดับอุดมศึกษา ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ และพุทธศักราช ๒๕๓๔ ได้รับเกียรติบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการในฐานะผู้สร้างคุณประโยชน์แก่โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา และพุทธศักราช ๒๕๓๗ ได้รับการประกาศเกียรติคุณให้เป็นบุคคลดีเด่นในการอนุรักษ์ภาษาและวรรณกรรมไทย

พุทธศักราช ๒๕๓๔ ได้รับพระราชทานพระเกี้ยวทองคำของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น

พุทธศักราช ๒๕๓๗ เป็นปาฐกแสดงปาฐกถา ชุดสิรินธร ปีที่ ๑๐ เรื่อง *"วรรณคดีไทย : ปัญหาที่พึงพิจารณา"*

ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นราชบัณฑิต ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวิชาวรรณกรรมร้อยกรอง สำนักศิลปกรรม เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๙ โดยเป็นเลขานุการสำนักฯ เป็นเวลา ๑๓ ปี และเป็นประธานราชบัณฑิตสำนักศิลปกรรม เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๒ ระหว่างนั้นท่านได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย กรรมการวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย อนุกรรมการวางหลักเกณฑ์การเขียนทับศัพท์ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย ของราชบัณฑิตยสถาน รวมทั้งอธิบายคำในสารานุกรมไทย

พุทธศักราช ๒๕๔๓ ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นับได้ว่าศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี ได้สร้างองค์ความรู้อันกว้างขวางและลึกซึ้งในสาขาภาษาและวรรณคดีไทย รวมถึงวิชาภาษาและวรรณคดีตะวันออก วรรณคดีเปรียบเทียบ วรรณคดีสัมพันธ์ ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงสรรเสริญท่านว่าเป็น **"วิทยารัตนากร" หมายถึง ครูและบัณฑิตผู้ให้วิชาการอันเป็นรัตนะอันมีค่ายิ่งกว่าโภคสมบัติอื่นใด**

ศาสตราจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา สมรสกับนางสาวศรีสอางค์ ฟักเจียม มีบุตร ๑ คน คือ นายปิยศักดิ์ แย้มนัดดา ท่านถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคภาวะเลือดออกหลังผ่าตัด เนื่องจากเส้นเลือดหัวใจตีบตัน เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๕ สิริอายุ ๗๒ ปี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร วันอาทิตย์ ที่ ๑๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๕

๕ มีนาคม ๒๕๕๕

นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ นักคิด นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ บุคคลสำคัญของโลก

นางอรุณี แดงพันธ์

ศรีบูรพา ซึ่งมีนามจริงว่า กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นนักคิด นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงผู้หนึ่ง เขียนหนังสือทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ผลงานหลากหลายทั้งในด้านการเมือง ศาสนา ปรัชญา สังคม วิชาการ นวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล และบทกวี หลายเรื่องได้รับการพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง และมีผู้แปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา ที่สำคัญท่านเป็นนักต่อสู้เพื่อเอกราช ประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค สันติภาพ และความเป็นธรรมในสังคม

นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เกิดเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ณ กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของนายสุวรรณ และนางสมบุญ สายประดิษฐ์ บิดาเป็นเสมียนเอก กรมรถไฟ ส่วนมารดาเป็นชาวนาจากจังหวัดสุพรรณบุรี มีพี่สาวคนเดียวชื่อ นางจำรัส นิภามาส เมื่อเยาว์วัยได้เรียนหนังสือชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดหัวลำโพง จบชั้นประถมปีที่ ๔ บิดาก็เสียชีวิต มารดาจึงได้ฝากเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนทหารเด็กของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ต่อมา ย้ายมาเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ จนจบชั้นมัธยม ๘ จากนั้น เข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยธรรมศาตร์และการเมือง จนสำเร็จธรรมศาสตรบัณฑิต

นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เริ่มสนใจการเขียนและการทำหนังสือตั้งแต่ยังเรียนอยู่โรงเรียนเทพศิรินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ขณะนั้นอายุได้ ๑๗ ปี โดยร่วมกับเพื่อน ๆ ทำหนังสืออ่านกันเองในชั้นเรียนชื่อ *"ดรุณสาร"* และ *"ศรีเทพ"* ปีต่อมาเริ่มเขียนบทกวี และเขียนเรื่องจากภาพยนตร์ ส่งไปให้หนังสือพิมพ์ภาพยนตร์สยาม ในช่วงนั้นใช้นามปากกา *"ดาราลอย"* *"ส.ป.ด. กุหลาบ"* *"นางสาวโกสุมภ์"* *"หนูศรี"* *"นายบำเรอ"* และ *"หมอต๋อง"* ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๗ ใช้นามจริงเป็นครั้งแรกในการเขียนกลอนหกชื่อ *"ฉันต้องแจวเรือจ้าง"* ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของโรงเรียนชื่อ*"แถลงการณ์เทพศิรินทร์"* ซึ่งมีหลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เสขะนันท์) ครูสอนวิชาภาษาไทยเป็นบรรณาธิการ และในปีเดียวกันได้ใช้นามปากกา *"ศรีบูรพา"* เป็นครั้งแรกในงานเขียนชื่อ *"แถลงการณ์"* ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์

ทศวารบันเทิง จากนั้นมาก็ได้เขียนบทประพันธ์ขายอย่างเป็นเรื่องเป็นราว พร้อมกันนั้นได้เป็นครูสอนภาษาอังกฤษอยู่ที่โรงเรียนรวมการสอน และเป็นนักประพันธ์อยู่ในสำนักรวมการแปล ของนายแตงโม จันทวิมพ์

กุหลาบ สายประดิษฐ์
นั่งทำงานภายในบ้านพัก
ที่ขอยพระนาง
เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑

ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้เข้าทำงานที่กรมยุทธศึกษา โดยเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์ มีตำแหน่งเป็นเจ้าพนักงาน โรงวิทยาศาสตร์ ได้รับเงินเดือนๆ ละ ๓๐ บาท การที่นายกุหลาบได้ทำงานเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ เป็นเพราะเคยส่งเรื่องมาลงพิมพ์ที่นี่จนเป็นที่พอใจของพันโท พระพิสิษฐพจนาการ (ชื่น อินทรปาลิต) ผู้เป็นบรรณาธิการในขณะนั้น ซึ่งต้องการผู้ช่วยที่มีความรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไปทำงาน ในช่วงนี้มีงานประพันธ์อีกหลายชิ้นได้ลงตีพิมพ์ นอกจากที่เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์แล้ว ยังมีหนังสืออื่น ๆ เช่น สมานมิตรบันเทิง มหาวิทยาลัย สวนอักษร สาราเกษม ปราโมทย์นคร ดรุณเกษม เฉลิมเชาว์ วิทยาจารย์ เป็นต้น ต่อมา ด้วยเหตุการณ์บางอย่างที่กดดัน นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ตัดสินใจเลิกคิดจะเอาดีทางราชการ จึงได้เบนชีวิตหันมาประกอบอาชีพนักเขียน นักหนังสือพิมพ์โดยอิสระเพียงอย่างเดียว

จนกระทั่ง วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ได้รวมพรรคพวกที่เป็นนักเขียนก่อตั้งเป็น *"คณะสุภาพบุรุษ"* ออกหนังสือรายปักษ์ชื่อ *"สุภาพบุรุษ"* โดยนายกุหลาบเป็นเจ้าของและบรรณาธิการ ท่านได้ให้ความหมายของ *"สุภาพบุรุษ"* ว่า **"ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับผู้อื่น"** ซึ่งเป็นปณิธานในการทำงานของผู้ก่อตั้งและนักเขียนชื่อดังที่มาร่วมงาน อาทิ ยาขอบ ฮิวเมอร์ริสต์ แม่อนงค์ แมวคราว นับเป็นยุครุ่งเรืองยุคแรกของงานวรรณกรรมไทย นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับงานเขียนหนังสือว่าเป็นงานที่มีเกียรติและเป็นอาชีพได้ โดยเขียนไว้ในข้อเขียนเรื่อง *"เชิญรู้จักกับเรา"* ว่า **"เพื่อที่จะให้ หนังสือสุภาพบุรุษ อุ่นหนาฝาคั่งไปด้วยเรื่องอันมีค่ายอดเยี่ยม จึงขอประกาศไว้ในที่นี้ว่า เราปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะรับซื้อเรื่องจากนักประพันธ์ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเรื่องบันเทิงคดีและสารคดี... ทำไมเราจึงซื้อเรื่อง สำหรับหนังสือพิมพ์ที่ออกเป็นรายปักษ์หรือรายเดือน ดูเหมือนยังไม่เคยมีฉบับใด ได้นำประเพณีซื้อเรื่องเข้ามาใช้ การซึ่งเราจะกระทำขึ้นเป็นครั้งแรกนี้ ก็เพราะเห็นว่าถึงเวลาอันสมควรที่จะกระทำแล้ว... "**

หนังสือสุภาพบุรุษรายปักษ์นี้ จัดอยู่ในลักษณะ Literary Magazine ประกอบด้วยเรื่องสั้น บทกวีนวนิยาย บทความ ตอบปัญหา ฯลฯ ออกจำหน่ายทุกวันที่ ๑ และ ๑๕ ของเดือน มียอดพิมพ์ฉบับแรก ๒,๐๐๐ เล่ม ปรากฏว่าได้รับความสนใจจากผู้อ่านทำให้จำหน่ายหมดในเวลาอันรวดเร็ว จนต้องเพิ่มยอดพิมพ์ฉบับที่ ๒ เป็น ๒,๓๐๐ เล่ม และฉบับที่ ๓ เพิ่มยอดพิมพ์เป็น ๒,๕๐๐ เล่ม ทั้งยังมีสมาชิกส่งเงินบำรุงหนังสือเข้ามาเป็นประจำประมาณ ๕๐๐ คน แต่เมื่อจัดทำมาได้ทั้งหมด ๓๗ เล่ม ก็ปิดตัวลง โดยไม่มีการแถลงถึงเหตุผลแต่อย่างใด หนังสือสุภาพบุรุษฉบับสุดท้าย คือ ฉบับประจำวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓

จากนั้น นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็เป็นบรรณาธิการให้หนังสือพิมพ์อีกหลายเล่ม เช่น บางกอกการเมือง ไทยใหม่ สุริยา เป็นต้น และอยู่ประจำกองบรรณาธิการ เช่น หนังสือพิมพ์ผู้นำศรีกรุง สยามราษฎร์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละฉบับได้รับความนิยมเชื่อถือจากผู้อ่าน รวมทั้งได้เขียนนวนิยาย เรื่องสั้น สารคดีและบทความ จนมีผลงานเป็นที่ประจักษ์แจ้งมากมาย เช่น ข้างหลังภาพ สงครามชีวิต จนกว่าเราจะพบกันอีก แลไปข้างหน้า รวมเรื่องสั้นชุด ขอแรงหน่อยเถอะ และบทความชื่อ มนุษยภาพ ดู ม.ธ.ก.ด้วยแว่นขาว เป็นต้น

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองโดย *"คณะราษฎร"* เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ซึ่งดำรงพระอิสริยยศในขณะนั้นเป็น หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ได้ตกลงพระทัยออกหนังสือพิมพ์ประชาชาติ รายวัน โดยมอบให้นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นบรรณาธิการ นายกุหลาบได้รวบรวมเพื่อนพ้องในคณะสุภาพบุรุษที่เคยร่วมงานกันมาแต่เก่าก่อน เช่น นายมาลัย ชูพินิจ นายสนิท เจริญรัฐ นายเฉวียง เศวตะทัต นายโชติ แพร่พันธ์ เป็นต้น กลับมาร่วมงานกันอีกครั้ง ซึ่งขณะนั้นทุกคนต่างล้วนเป็นนักเขียนนักประพันธ์ที่เริ่มมีชื่อเสียงแล้ว ดังนั้น หนังสือพิมพ์ประชาชาติ รายวัน จึงได้รับความนิยมจากผู้อ่านเป็นอย่างดี นอกจากบทนำ บทความ คอลัมน์ต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ที่มุ่งสร้างความเข้าใจในเรื่องระบอบประชาธิปไตยแล้ว ยังให้ความบันเทิงในด้านวรรณกรรม อาทิ ผู้ชนะสิบทิศ ของยาขอบ

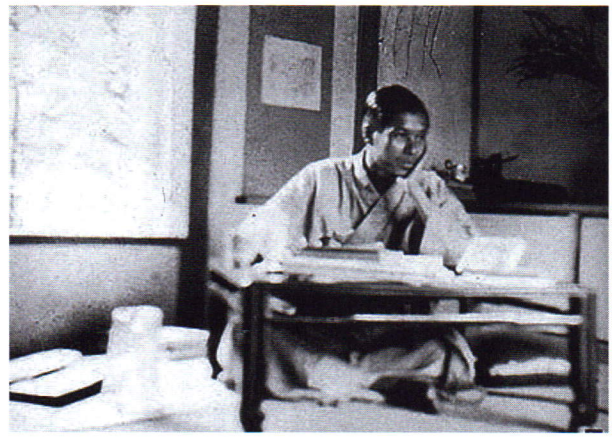

หนังสือพิมพ์ประชาชาติ รายวัน กำเนิดเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ มีคำขวัญประจำหนังสือพิมพ์ว่า **"บำเพ็ญกรณีย์ ไมตรีจิตต์ วิทยาคม อุดมสันติสุข"** และได้ประกาศความมีศักดิ์ศรีที่จะพัฒนาหนังสือพิมพ์ไปสู่ยุคใหม่ โดยได้ปวารณาตัวว่า **ประโยชน์ของประเทศชาติและส่วนรวม คือเข็มทิศของหนังสือพิมพ์และมี**

จุดยืนเคียงข้างประชาธิปไตย ผลที่ได้รับคือถูกสั่งปิดถึง ๒ ครั้ง ด้วยบทความที่วิพากษ์วิจารณ์การเมืองในยุคนั้นอย่างตรงไปตรงมา

ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ อยู่ในช่วงที่หนังสือพิมพ์ประชาชาติ รายวัน เป็นที่นิยมนำหน้าหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้ฝากงานให้เพื่อน ๆ ดูแลแทน และเข้าอุปสมบทที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นเวลา ๑ พรรษา และใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ก็ได้แต่งงานกับนางชนิด สายประดิษฐ์ (นามสกุลเดิม ปริญชาญกล บุตรีของขุนชาญรถกลและนางเขียว) มีอาชีพเป็นครู นักแปล และนักเขียน เจ้าของนามปากกา *"จูเลียต"* ผู้มีแนวคิดไปในทางเดียวกัน มีบุตรธิดา ๒ คน คือ แพทย์หญิงสุรภิณ สายประดิษฐ์ ธนะโสภณ และนายสุรพันธ์ สายประดิษฐ์ (วิศวกรไฟฟ้า)

พ.ศ. ๒๔๗๙ เป็นช่วงที่หลวงพิบูลสงครามมีบทบาททางการเมืองสูงมาก และเกิดไม่พอใจที่กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ประชาชาติ รายวัน สนับสนุนพระยาทรงสุรเดช คู่แข่งทางการเมืองของตน ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าของกับกองบรรณาธิการ นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ไม่ประสงค์จะให้เกิดการแตกหัก จึงถือโอกาสเดินทางไปดูงานด้านหนังสือพิมพ์ที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา ๖ เดือน ตามคำเชิญของหนังสือพิมพ์อาซาฮี หลังจากนั้นไม่นาน หม่อมพร้อม วรวรรณ ชายาของพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ในนามเจ้าของหนังสือพิมพ์ประชาชาติ รายวัน ได้ขอร้องให้นายมาลัย ชูพินิจ รักษาการบรรณาธิการแทน แต่กองบรรณาธิการได้ตัดสินใจลาออกทั้งคณะ เป็นผลให้หนังสือพิมพ์ประชาชาติ รายวัน เสื่อมความนิยมลงเป็นลำดับ ส่วนนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ แม้กลับจากประเทศญี่ปุ่นแล้ว ก็ไม่ได้กลับไปทำงานที่หนังสือพิมพ์ประชาชาติ รายวัน อีก ท่านได้ใช้เวลาส่วนใหญ่เขียนหนังสืออยู่กับบ้าน นวนิยายหลายเรื่องเกิดขึ้นในช่วงนี้ เช่น ข้างหลังภาพ ป่าในชีวิต เป็นต้น

นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นที่นับถือศรัทธาในวงการหนังสือพิมพ์ ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ได้แก่ ประธานกรรมการก่อตั้งสมาคมหนังสือพิมพ์ และเป็นเลขาธิการคนแรกของสมาคมนี้ ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ – ๒๔๘๙

ชีวิตของนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เริ่มผกผัน ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ เมื่อเขียนบทความคัดค้านการฟื้นฟูบรรดาศักดิ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างต่อเนื่องจนได้รับผลสำเร็จ และเขียนบทความคัดค้านรัฐบาลที่ร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นในการทำสงคราม จึงถูกจับกุมในข้อหากบฏภายใน

ประเทศ อยู่ในคุกราว ๓ เดือน ก็ได้รับอิสรภาพ เนื่องจากคดีไม่มีมูล นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ถูกจับกุมอีกครั้งพร้อมมิตรสหาย ในข้อหากบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร หรือ *"ขบถสันติภาพ"* เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ เพราะเป็นประธานนำคณะไปแจกสิ่งของที่มีผู้บริจาคแก่ประชาชนภาคอีสานที่ประสบภัยธรรมชาติอย่างร้ายแรง และร่วมกันเรียกร้องสันติภาพคัดค้านสงครามรุกรานประเทศเกาหลี ถูกตัดสินจำคุกพร้อมคณะใหญ่เป็นเวลา ๑๓ ปี ๔ เดือน และถูกคุมขังไว้ในเรือนจำบางขวาง ฐานนักโทษการเมือง ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับนิรโทษกรรมเนื่องในโอกาสครบรอบ ๒๕ พุทธศตวรรษ รวมเวลาที่ถูกคุมขัง ๔ ปีเศษ

นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เกือบถูกจับกุมอีกครั้ง ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ เมื่อได้รับเชิญให้นำ *"คณะผู้แทนส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม"* ไปเยือนสาธารณประชาชนจีน ขณะที่กำลังเยือนจีนอยู่นั้น ในประเทศไทยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหาร จับกุมคุมขังผู้รักชาติรักประชาธิปไตยขนานใหญ่ รวมทั้งนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ที่กลับจากไปเยือนจีนด้วย เพื่อมิให้ถูกจับกุมคุมขัง นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ จึงขอลี้ภัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน จนถึงวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคปอดบวม โรคหลอดเลือดหัวใจตีบและอุดตัน ที่โรงพยาบาลเซียะเหอในกรุงปักกิ่ง รัฐบาลจีนจัดพิธีศพให้อย่างสมเกียรติ ที่สุสานปฏิวัติปาเป่าซาน มีมิตรสหายทั้งชาวไทย ชาวจีน และชาวต่างประเทศอื่น ๆ ไปร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก ทางการจีนได้กล่าวคำไว้อาลัย มีใจความตอนหนึ่งว่า

"นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นผู้อุทิศชีวิตเพื่องานทางวรรณกรรมและหนังสือพิมพ์ ผลงานเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อการต่อสู้ในการเรียกร้องเอกราชและประชาธิปไตยของประชาชนชาวไทยอย่างแท้จริง..."

ในขณะถึงแก่กรรม นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ มีอายุรวม ๖๙ ปี ๓ เดือน ๓ วัน ภายหลังใน พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้เคลื่อนย้ายอัฐิมาบรรจุไว้ที่สุสานวัดเทพศิรินทราวาส มีการจัดงานในโอกาสครบรอบ ๒๐ ปีแห่งมรณกรรม ที่สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ในครั้งนั้น นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์

ได้แสดงปาฐกถา มีใจความตอนหนึ่งว่า **"นามของกุหลาบนั้นบ่งไปถึงต้นไม้ที่ดอกมีกลิ่นหอมดมก็ได้ ชมความงามก็ได้ ใช้ทำยาก็ได้ ใช้ลอยน้ำเพื่อดื่มด้วยความชื่นใจก็ได้ พร้อมกันนั้นกุหลาบก็มีหนามอันแหลมคมพร้อมจะทิ่มตำฝ่ายอธรรมและฝ่ายเผด็จการ..แม้คุณกุหลาบจะมีคุณค่าในฐานะนักเขียนนักหนังสือพิมพ์แต่คุณค่าที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือ การเป็นสุภาพบุรุษผู้มีมนุษยภาพ..."**

ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๕๔๘ โอกาสครบรอบชาตกาล ๑๐๐ ปี ของนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก ประกาศยกย่องให้นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือศรีบูรพา เป็น**บุคคลสำคัญของโลก** ในประเทศไทยมีการจัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ตลอดปี

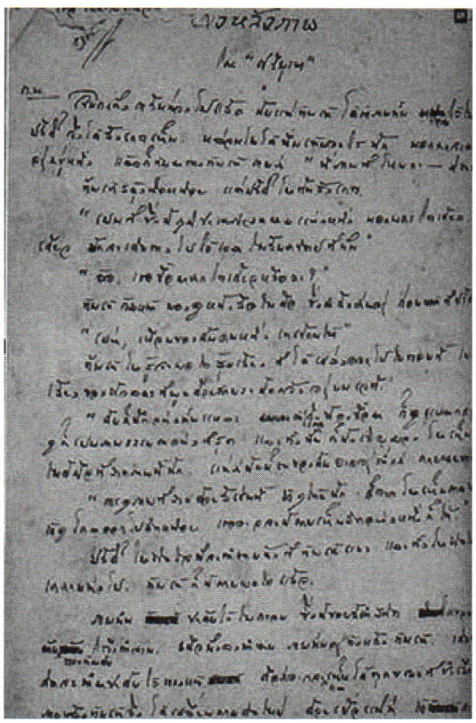

*ผลงานของศรีบูรพาปรากฏโดดเด่นด้วยภาษาสละสลวย ไพเราะ อันเป็นแรงดึงดูดใจไปสู่เนื้อหาสาระอันชวนคิดเฉียบคม สะเทือนใจ และด้วยความเป็นผู้รักอุดมคติและซื่อสัตย์ จริงใจต่อส่วนรวม พร้อมที่จะใช้ปากกาเป็นอาวุธในการต่อสู้เพื่อมนุษยธรรม สันติธรรม และเสรีธรรม ได้ส่งผลให้ชีวิต ผลงาน และตำนานการต่อสู้ของนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นแบบอย่างและแรงบันดาลใจให้แก่นักคิด นักเขียน และผู้ทำงานสร้างสรรค์สังคมในยุคต่อ ๆ มา ดังที่วงการวรรณกรรมได้ก่อตั้งมูลนิธิศรีบูรพาขึ้น และตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นต้นมามีการมอบรางวัล **"ศรีบูรพา"** แก่นักเขียนที่สร้างสรรค์งานที่มีคุณค่าแก่สังคมและมนุษยชาติ*

๑๐ เมษายน ๒๕๕๕

นายยง อิงคเวทย์
ครู ผู้ปราดเปรื่องเรื่องภาษาจีนและภาษาไทย

นายประยงค์ อนันทวงศ์

เมื่อเอ่ยชื่อ นายยง อิงคเวทย์แล้ว ผู้ที่อยู่ในวงการศึกษาย่อมรู้จักดี เพราะท่านผู้นี้เป็นครูอาจารย์และรับราชการอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการมาเป็นเวลานาน ที่สำคัญท่านเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณคดีจีนอย่างแตกฉาน แปลกวีนิพนธ์จีนไว้มากเป็นประวัติการณ์ และท่านเป็นคนแรกที่แปลเพลงสรรเสริญพระบารมีเป็นกวีนิพนธ์จีน ตามคำขอร้องของคณะอุปรากร (งิ้ว) จีนแต้จิ๋วแห่งมณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน ซึ่งได้เข้ามาแสดงเชื่อมสันถวไมตรีกับไทย และต้องการทราบความหมายของบทร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

นอกจากนี้นายยง อิงคเวทย์ ยังมีความรู้วิชาการศึกษาเป็นอย่างดี ได้มีความคิดริเริ่มแต่งหนังสือแบบสอนอ่านมาตรฐานเล่ม ๑ - ๒ หนังสือชุดนี้เป็นแบบสอนอ่านเป็นคำเป็นประโยคชุดแรกของเมืองไทย จัดทำขึ้นด้วยการสนับสนุนของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้เป็นแบบเรียนตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๘ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๙๖ ขณะเดียวกันได้วางรากฐานด้านวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษา รวมทั้งด้านดนตรีในชั้นประถมศึกษาด้วย เพียงผลงานบางส่วนที่กล่าวมานี้ ถือได้ว่า นายยง อิงคเวทย์ เป็นผู้มีคุณูปการต่อวงการศึกษาไทยไม่น้อยคนหนึ่ง

นายยง อิงคเวทย์ เกิดเมื่อ วันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๒ ที่บ้านถนนพาดสาย อำเภอสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ บิดาเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว มีชื่อแซ่เรียกอย่างจีนว่า อึ่งถ่วงไต่ หรือ นายถ่วงไต่ แซ่อึ้ง ใช้ชื่อไทยว่า นายทวน ส่วนมารดาเป็นลูกจีนแต้จิ๋ว แต่เกิดในเมืองไทยชื่อ เซ็งอิม แซ่โค้ว ใช้ชื่อไทยว่า อิ่มบ้าง อินบ้าง

นายยง อิงคเวทย์ เป็นบุตรชายคนเดียวและเป็นคนที่ ๔ ในพี่น้องทั้งหมด จำนวน ๕ คน

จากการที่นายยง อิงคเวทย์ ซึ่งอยู่ในครอบครัวที่ใช้ภาษาจีนเป็นประจำ ประกอบกับสิ่งแวดล้อมและชุมชนที่มีแต่ชาวจีน ทำให้นายยง อิงคเวทย์ มีความรู้ภาษาจีน และความรู้พื้นฐานด้านจีนวิทยาแขนงต่าง ๆ ดีมาแต่เยาว์วัย นั่นแสดงว่านายยง อิงคเวทย์ได้เรียนรู้ภาษาจีนก่อนภาษาไทย

นายยง อิงคเวทย์ เข้าเรียนครั้งแรกในชั้นประถมที่โรงเรียนเลี่ยนฮะ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ชาวจีนตั้งขึ้น การเรียนการสอนใช้ภาษาจีนทุกวิชา ยกเว้นวิชาภาษาไทยวิชาเดียว ซึ่งก็สอนเท่าที่ทางราชการบังคับให้สอนเท่านั้น

เมื่อจบชั้นประถมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนเลี่ยนฮะแล้ว นายยง อิงคเวทย์ได้ไปเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนจีนตงฮั้วอีก ๒ ปี

ต่อจากนั้น นายยง อิงคเวทย์ ได้เข้าเรียนต่อในโรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่างอีก ๖ ปี ได้ประกาศนียบัตรชั้นมัธยมบริบูรณ์พาณิชยการเมื่อสิ้นปีการศึกษา ๒๔๗๐

เพื่อให้มีความรู้ภาษาจีนในระดับสูงขึ้น นายยง อิงคเวทย์ ได้สมัครเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามหลักสูตรของโรงเรียนมัธยมฮั่วเอ็ง เมืองซัวเถา ประเทศจีน การเรียนนั้นไม่ได้เดินทางไปศึกษาถึงประเทศจีน หากแต่ซื้อหนังสือตามหลักสูตรมาศึกษา แล้วไปสมัครสอบกับโรงเรียนจีนแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวแทนของโรงเรียนมัธยมฮั่วเอ็งอยู่ในเมืองไทย

ในระหว่างพุทธศักราช ๒๔๖๓-๒๔๗๒ นอกจากนายยง อิงคเวทย์ จะได้เรียนภาษาจีนในโรงเรียนแล้ว ยังได้เรียนเพิ่มเติมกับครูผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมักเรียกกันว่า เล่าซิงจ๋าย (บัณฑิตแบบเก่า) อีกหลายท่าน รวมทั้งเพื่อนบางคนที่มีความปราดเปรื่องภาษาจีน

จากสิ่งแวดล้อม และการเรียนภาษาจีนทั้งในและนอกโรงเรียนดังกล่าว ทำให้นายยง อิงคเวทย์ มีความรู้ด้านอักษรศาสตรจีนดีมาแต่วัยหนุ่ม แม้คนที่เคยไปเรียนในมหาวิทยาลัยเมืองจีนก็ยอมรับ เช่น สด กูรมะโรหิต นักประพันธ์เอก ยกย่องสำนวนเขียนร้อยแก้วแบบโบราณของนายยง อิงคเวทย์ มาก กล่าวว่าความรู้ด้านอักษรศาสตร์จีนของ นายยง อิงคเวทย์นั้นสูงถึงขั้น เล่าซิวจ๋าย ทีเดียว พร้อมยกย่องด้วยว่า นายยง อิงคเวทย์ เป็น *"สุภาพบุรุษจีน"*

ในช่วงปฐมวัย นายยง อิงคเวทย์มีจิตมั่นแน่วแน่อยู่กับความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาจีนเพียงอย่างเดียว ไม่มีความรู้ทางภาษาไทยแต่อย่างใด จนกระทั่งได้ฟังน้องสาวอ่านหนังสือมูลบทบรรพกิจ ก็เกิดความซาบซึ้งในรสสำเนียงอันไพเราะเสนาะโสตของร้อยแก้วและร้อยกรองไทย จึงสนใจศึกษาภาษาไทยอย่างจริงจังในเวลาต่อมา โดยได้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนช่วยแก้ไขบทร้อยกรองที่แต่งแล้วอยู่เสมอ นายยง อิงคเวทย์จึงยกย่องหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นครูภาษาไทยคนหนึ่งของตน

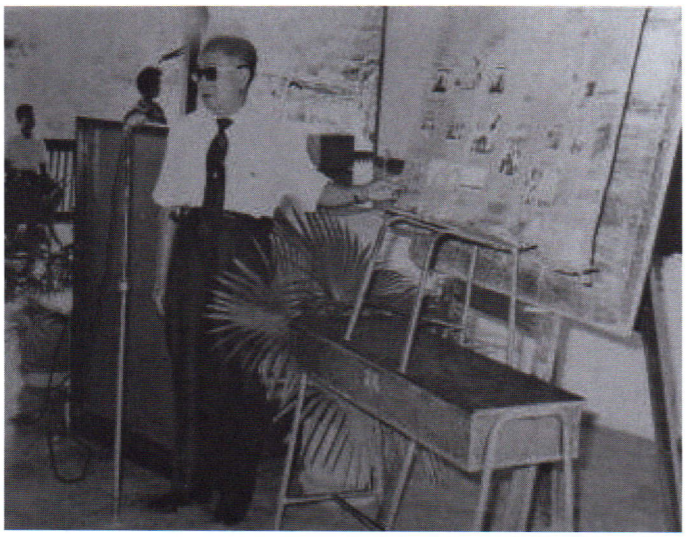

เมื่อมีความรู้ภาษาไทยเป็นอย่างดีแล้ว นายยง อิงคเวทย์ จึงได้แต่งแบบสอนอ่านมาตรฐาน เล่ม ๑-๒ สำหรับเด็กขึ้น ขณะเดียวกันได้เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชา วิธีสอนภาษาไทยในชั้นประถมศึกษาของแผนกวิชาครุศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอยู่หลายปี นับได้ว่า นายยง อิงคเวทย์ ได้ฝึกฝนตนเองจนมีความรู้ภาษาไทยดีคนหนึ่ง

ภาษาสำคัญอีกภาษาหนึ่งคือภาษาอังกฤษ ที่ นายยง อิงคเวทย์สนใจพิเศษ จึงไปเรียนเพิ่มเติมตอนกลางคืน จนมีความรู้ขั้นพื้นฐานพอสมควร ต่อมาเมื่อรับราชการแล้วได้ฝึกฝนค้นคว้าอยู่เสมอจนใช้การได้ดี จนทำให้ได้รับทุนของกระทรวงศึกษาธิการไปเรียนในสหรัฐอเมริกาหนึ่งครั้ง

หลังจากนั้น นายยง อิงคเวทย์ ได้อุปสมบทที่วัดปทุมคงคา เมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒ และได้จำพรรษา ศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ที่วัดนั้น หนึ่งพรรษา และลาสิกขาเมื่อเดือนพฤศจิกายน ในปีเดียวกัน

พุทธศักราช ๒๔๗๓ นายยง อิงคเวทย์ ได้ไปสมัครเป็นนักเรียนนายดาบ และได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายดาบอยู่ ๖ เดือน ก็ลาออกไม่เรียนต่อหลักสูตรนายร้อย เพราะใจไม่รัก และฐานะทางบ้านไม่เอื้ออำนวย

เมื่อลาออกจากนายดาบแล้ว นายยง อิงคเวทย์ ได้ไปทำงานเป็นเสมียนบัญชีประจำเรือเดินสมุทรชื่อ เตี่ยเกเต่า อยู่ประมาณ ๒ ปี ก็ลาออกมา จากนั้นก็ได้สมรสกับนางสาวเกสร ขำแสง บุตรีขุนธนรักษ์วุฒิกิจ (กัน ธนรักษ์วุฒิกิจ นามสกุลเดิม ขำแสง) กับนางธนรักษ์วุฒิกิจ (เกตุ) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๗ มีบุตรธิดา ๕ คน สองคนแรกเป็นหญิง ถึงแก่กรรมแต่ยังเด็ก สามคนหลังเป็นชาย ยังมีชีวิตอยู่ ดังนี้

๑. นายวิทูร อิงคเวทย์
๒. พันจ่าเอก วิทิต อิงคเวทย์
๓. นายไพรัช อิงคเวทย์

ในปีเดียวกันกับที่เข้าสู่การสมรสนี้ นายยง อิงคเวทย์ได้เข้ารับราชการ ในกระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ จนถึงเกษียณอายุ

นายยง อิงคเวทย์ เข้ารับราชการครั้งแรก โดยเป็นครูจัตวา โรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง สอนอยู่จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๐ ต่อจากนั้นก็ไปรับตำแหน่งประจำแผนกสอบไล่กองวิชาการ เป็นครูประจำกรม กรมสามัญศึกษา พุทธศักราช ๒๔๘๙ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นหัวหน้าแผนกค้นคว้าและอุปกรณ์ กองอุปกรณ์การศึกษา กรมประชาศึกษา และหัวหน้าแผนกอื่น ๆ จนถึงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓ ได้โอนไปดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์โท กองเผยแพร่การศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และได้เลื่อนเป็นศึกษานิเทศก์เอก ในปีเดียวกัน และดำรงตำแหน่งนี้ตลอดมาจนเกษียณอายุราชการ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

ระหว่างรับราชการ นายยง อิงคเวทย์ ได้ไปช่วยงานราชการนอกเหนือตำแหน่งหน้าที่ของตนเองหลายอย่าง เช่น เป็นกรรมการปรับปรุงการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายวิชาระเบียบวิธีสอนภาษาไทยชั้นประถมแก่นิสิต แผนกวิชาครุศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวม ๗ รุ่น ลูกศิษย์ที่ออกไปเป็นครู อาจารย์ เช่น ศาสตราจารย์อำไพ สุจริตกุล ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ศาสตราจารย์ลลนา ศิริเจริญ ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรีย์ สุวัตถี หม่อมเจ้าหญิงประภาพันธุ์ ภาณุพันธุ์ กรโกสียกาจ รองศาสตราจารย์บรรเทา กิตติศักดิ์ หม่อมราชวงศ์สุรธวัช ศรีธวัช ผู้ช่วยศาสตราจารย์ยุพา ส่งศิริ โดยเฉพาะ รองศาสตราจารย์บรรเทา กิตติศักดิ์ กล่าวว่า นายยง อิงคเวทย์ เป็นต้นแบบในการแต่งหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นกรรมการวิทยุโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ และเป็นกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักนายกรัฐมนตรี

นายยง อิงคเวทย์ ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการตลอดจนงานพิเศษอย่างจริงจัง ด้วยความขยันหมั่นเพียร จึงมีผลงานมากมาย โดยเฉพาะงานด้านการประพันธ์ต่าง ๆ งานประพันธ์เหล่านี้ บางเรื่องเป็นส่วนหนึ่งของงานในหน้าที่ราชการหรือราชการพิเศษ บางเรื่องเป็นงานประพันธ์ด้วยใจรัก

งานประพันธ์ที่ตีพิมพ์เป็นเล่ม ได้แก่

๑. แบบสอนอ่านมาตรฐาน เล่ม ๑ และเล่ม ๒

๒. คู่มือครูแบบสอนอ่านมาตรฐาน แต่งร่วมกับนายสหัส กาญจนพังคะ

๓. ซือ เพลงแห่งชีวิตของจีน แต่งร่วมกับนายถาวร สิกขโกศล

คำว่า *"ซือ"* เป็นกวีนิพนธ์จีน ของรัตนกวีจีนสมัยโบราณ เช่น ซือซึ่งเป็นกวีนิพนธ์ของลี่ป๋อ (Lipo พุทธศักราช ๑๒๔๔-๑๓๐๕) กวีสมัยราชวงศ์ถัง และนับเป็นกวีเอกของโลกคนหนึ่ง ซือบทนี้ชื่อว่า *"ทางกันดาร"* ซึ่งนายยง อิงคเวทย์ ได้แปลเป็นกวีนิพนธ์ไทยดังนี้

ทางกันดาร

กรณฑ์กาญจนาสุราใส่ไหสิบพัน ทั้งพานหยกโภชนันท์ราคาหมื่น
ต้องทิ้งถ้วยวางตะเกียบมิอาจกลืน ชักดาบยืนแลสี่ทิศจิตอาลัย
อยากข้ามฟากฮวงโหน้ำแข็งกั้น จะใคร่ดั้นขึ้นไท่หังพิมปกไศล

ครั้นหย่อนเบ็ดคลองเขียวคราว่างใจ ก็กลับฝันลงเรือไปใกล้สุรีย์
ทางกันดาร ทางกันดาร ผ่านหลายแพร่ง แหล่งไหนนี่
มุ่งขับพายทลายคลื่นคงมีที ขึงเมฆีแล่นลุชโลทร

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ประมาณ ๓๐ เรื่อง รวมทั้งเอกสารประกอบคำบรรยาย งานที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์และงานเขียนเบ็ดเตล็ดอีกเป็นจำนวนมาก

ผลงานของ นายยง อิงคเวทย์ ทั้งหมดอาจสรุปได้สองประเภทใหญ่ ๆ คืองานด้านจีนวิทยา และงานด้านการศึกษา งานเหล่านี้มีหลายเรื่องที่ควรแก่การยกย่องว่าเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิก หรือได้สร้างสรรค์ไว้มาก เป็นครู และเป็นต้นแบบในการแต่งหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษาของกระทรวงศึกษาธิการ

นายยง อิงคเวทย์ ทำงานหนักมาตลอด แม้เกษียณอายุแล้วก็ตาม จนกระทั่งวันที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ นายยง อิงคเวทย์ ได้หมดสติไป เพราะการทำงานของปอดล้มเหลว อันเป็นผลมาจากความชรา แพทย์ได้ช่วยรักษาจนอาการทุเลา มีเค้าว่าจะกลับบ้านได้ แต่แล้วกลับทรุดลงไปอีก จนถึงแก่กรรมอย่างสงบ เมื่อเช้าวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ สิริอายุได้ ๗๙ ปี ๑๑ เดือน

นายยง อิงคเวทย์ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดังต่อไปนี้

๑. จตุรถาภรณ์ช้างเผือก
๒. จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย
๓. เหรียญจักรพรรดิมาลา
๔. เหรียญบรมราชาภิเษก ร.๙

นายยง อิงคเวทย์ ได้จากโลกนี้ไปแล้ว แต่สิ่งที่ยังคงอยู่ก็คือ ความดีและหลักในการใช้ชีวิตให้มีคุณค่าของท่านที่ว่า

"การไม่อบรมตนให้มีคุณธรรมความดีหนึ่ง การไม่แสวงหาวิชาความรู้หนึ่ง ประสบความชอบธรรมแล้วไม่อนุวัตรตามหนึ่ง การไม่ละทิ้งความผิดด้วยการปรับปรุงตนใหม่หนึ่ง ทั้งหมดนี้เป็นความทุกข์ของข้าพเจ้า"

๓๐ เมษายน ๒๕๕๕

นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลี พระพุทธศาสนา วรรณกรรมและวัฒนธรรม ซึ่งมีผลงานด้านการประพันธ์ การศึกษาวิจัย และการบรรยายทางวิชาการดีเด่น เป็นประโยชน์ในวงการศึกษา ท่านจึงได้รับการเชิดชูเกียรติจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เพื่อเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นเจริญรอยตาม

นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง เล่าถึงประวัติของตัวท่านเองว่า มีบิดาชื่อ แผ้ว มารดาชื่อ เหล็ง ท่านไม่ทราบวันเดือนปีเกิดที่แน่นอน สันนิษฐานว่าเกิดเมื่อวันเสาร์ เดือนอ้าย ปีระกา พุทธศักราช ๒๔๕๒ ภายหลังจากบิดาได้เสียชีวิตไปแล้ว ๓ เดือน บ้านที่พักขณะนั้นอยู่ปลายคลองบางจาก แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย มีวัดสำคัญในละแวกนั้นคือ วัดเปาโรหิตย์ วัดสิงห์ และวัดทอง ต่อมามารดาแต่งงานใหม่กับนายโหมด มารดาจึงพาลูกชาย ๒ คน คือพี่ชายของท่านและตัวท่านไปอยู่บ้านสวนของบิดาเลี้ยง พุทธศักราช ๒๔๕๔ หลังจากคลอดบุตรชายคนที่ ๓ ไม่นาน นางเหล็งผู้เป็นมารดาก็ถึงแก่กรรม ภาระการเลี้ยงดูบุตร ๓ คน จึงตกอยู่กับนายโหมด ซึ่งมีความเอื้ออาทรดูแลรักใคร่เป็นอย่างดี แต่เมื่อนาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง อายุได้ประมาณ ๔ ขวบ อาของท่านได้มารับตัวพี่ชายไป จึงพลัดพรากจากกันไม่สามารถติดต่อกันได้ตั้งแต่นั้น

เมื่ออายุย่างเข้า ๖ ขวบ บิดาเลี้ยงได้นำไปฝากเรียนหนังสือที่วัดทอง โดยให้เรียนแบบไปกลับ แต่เนื่องจากอายุยังน้อย ตัวเล็ก จึงถูกเด็กรุ่นโตกว่ารังแกอยู่เสมอจนต้องเลิกเรียน พุทธศักราช ๒๔๕๘ บิดาเลี้ยงได้พาไปฝากเรียนที่วัดภคินีนาถซึ่งมีพระครูสังฆกิจ (เซ่ง สังกิจโจ) เป็นเจ้าอาวาส ครั้งนี้ได้อยู่ประจำที่วัดโดยมีพระใบฎีกาฉ่ำเป็นผู้ปกครองดูแล นอกจากนี้ยังได้รับการเปลี่ยนชื่อจาก

"แหย" เป็น "แย้ม" เพื่อเป็นสิริมงคลด้วย ท่านได้เข้าเรียนภาษาไทยในโรงเรียนของวัดภคินีนาถจนถึงชั้นประถม ๓ พอถึงกลางปีก็เริ่มเรียนบาลีไวยากรณ์ เรียนถึงชั้น ๕ อาจารย์เห็นความสามารถและสติปัญญาจึงให้แปลธัมมปทัฏฐกถา ซึ่งเป็นหลักสูตรของเปรียญธรรมประโยค ๓ จากนั้นไม่นานก็บวชเป็นสามเณร และยังคงเรียนบาลีไวยากรณ์ต่อไปจนจบ สอบได้ชั้น ๘ แล้วเรียนแปลธัมมปทัฏฐกถาอย่างเดียวต่อไป

นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง บวชเป็นสามเณรได้เพียง ๑ พรรษาก็ต้องสึกเนื่องจากความซุกซนตามวิสัยเด็ก แต่ยังคงเรียนต่อไปและบวชสามเณรอีกครั้งเมื่ออายุ ๑๔ ปี ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๒ จึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ท่านสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๗ ลาสิกขาเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๙ ขณะอายุได้ ๒๗ ปี

หลังจากลาสิกขาแล้ว นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้เข้ารับราชการที่ราชบัณฑิตยสถาน เป็นพนักงานเรียงอักขรานุกรมภูมิศาสตร์ รับราชการประมาณ ๖ เดือน ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) ได้แนะนำให้ไปทำงานกับพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) ที่สำนักพิมพ์ประมวญวัน ได้รับเงินเดือนเดือนละ ๔๐ บาท ทำงานที่สำนักพิมพ์เป็นเวลา ๑ ปี ๖ เดือนก็ลาออก สมัครเข้ารับราชการเป็นอนุศาสนาจารย์ กองทัพบก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๑ เข้ารับหน้าที่เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม ในปีนั้น สังกัดกรมยุทธศึกษาทหารบก (ยศ.๔) มีพระธรรมนิเทศทวยหาญ (อยู่ อุดมศิลป์) เป็นหัวหน้าอนุศาสนาจารย์ ต่อมาในวันที่ ๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒ ได้มีคำสั่งทหารที่ ๑๖๖/๘๕๕๘ ให้ใช้คำนำหน้าว่า *"มหา"* แทนคำว่า *"นาย"* ท่านจึงได้รับการเรียกขานอย่างเป็นทางการว่า *"มหาแย้ม"*

พุทธศักราช ๒๔๘๙ ได้รับการติดต่อจากขุนสุทธธรรมประภาท หัวหน้าอนุศาสนาจารย์กองทัพอากาศ ขอให้มาประจำที่กองทัพอากาศ ท่านจึงย้ายจากแผนกอนุศาสนาจารย์กองทัพบกไปรับราชการเป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพอากาศ ถึงพุทธศักราช ๒๔๙๗ *"มหาแย้ม"* ซึ่งมีสถานะเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือน ได้เข้ารับการฝึกอบรมวิชาการทหาร และวิชาการเหล่าอื่น ๆ ประมาณ ๒ เดือน ที่โรงเรียนนายเรืออากาศ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ ต่อมาจึงได้รับยศทหารเป็นว่าที่นาวาอากาศโท เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ และได้รับพระราชทานยศ *"นาวาอากาศโท"* เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๙

พุทธศักราช ๒๕๐๑ เข้ารับการอบรมระดับนายทหารชั้นยศ นาวาอากาศโท – นาวาอากาศเอก ที่โรงเรียนเสนาธิการทหารอากาศ และได้รับพระราชทานยศเป็น *"นาวาอากาศเอก"* เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๑ ต่อมาได้เลื่อนเป็น *"นาวาอากาศเอก (พิเศษ)"* ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองอนุศาสนาจารย์คนแรกของกองทัพอากาศ ท่านรับราชการอยู่ในตำแหน่งนี้จนกระทั่งเกษียณอายุเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

ขณะที่รับราชการท่านได้เดินทางไปราชการต่างประเทศหลายครั้ง ดังนี้

พุทธศักราช ๒๔๙๙ ร่วมประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ที่ประเทศเนปาล ในฐานะตัวแทนกองอนุศาสนาจารย์ กองทัพอากาศ และเมื่อกลับมาแล้วได้แสดงปาฐกถาเรื่อง บันทึกจากเนปาล ที่สำนักอบรมครู วัดสามพระยา เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙

พุทธศักราช ๒๕๐๐ เดินทางไปประเทศญี่ปุ่นเพื่อเป็นพิธีกร ประกอบพิธีวันวิสาขบูชาเป็นตัวอย่างแก่ชาวพุทธในประเทศญี่ปุ่น

พุทธศักราช ๒๕๐๓ ร่วมกับคณะกรรมการสอบสวนอุบัติเหตุ และรับศพผู้บัญชาการทหารอากาศ (จอมพลอากาศเฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร) กับคณะที่เสียชีวิต ณ กรุงไทเป ประเทศจีนไต้หวัน ต่อมาท่านได้ไปดูกิจการด้านพระพุทธศาสนา และพระพุทธสถาน ณ ประเทศอินโดนีเซีย และครั้งสุดท้ายได้เป็นพิธีกรในการทอดกฐินสามัคคี ณ วัดพุทธปทีป กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ของรองผู้บัญชาการทหารอากาศ (พลอากาศเอก ศิริ เมืองมณี) และคณะ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๐ ครั้งนี้ท่านได้มีโอกาสไปทัศนศึกษาประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรปด้วย อาทิ ประเทศเยอรมนี และประเทศออสเตรีย เป็นต้น

นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุด คือ ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย ตริตราภรณ์ช้างเผือก และเหรียญชัยสมรภูมิ

ด้านชีวิตครอบครัวนั้น นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้สมรสกับนางสาวสุวรรณา ซึ่งเคยเป็นข้าหลวงในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ และเคยฝึกหัดเล่นโขนเป็นตัวหนุมานกับท้าวชมพู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นางสาวสุวรรณาได้ออกจากวังมาอยู่บ้านในละแวกคลองบางพลู วัดภาณุรังษี แขวงบางพลัด และประกอบอาชีพช่างกลึงตามความรู้ที่ได้รับการฝึกอบรมมาจากในวัง ท่านทั้งสองมีโอกาสรู้จักกันเมื่อทางวัดภคินีนาถได้จัดงานฉลองเปรียญธรรม ๓ ประโยคให้แก่สามเณรแย้ม ในพุทธศักราช ๒๔๗๙ หลังจากลาสิกขาอุปสมบทแล้ว ท่านทั้งสองจึงได้สมรส มีบุตรชาย ๕ คน และธิดา ๑ คน นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง เป็นผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม จึงอบรมบุตรธิดาให้ดำเนินชีวิตในคลองธรรม ละเว้นจากความชั่วและอบายมุขทั้งปวง มีความวิริยอุตสาหะ ซื่อตรงและพอเพียง บุตรธิดาของท่านจึงเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพทุกคน ทั้งได้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ราชการและสังคมสมกับที่ท่านได้อบรมดูแลอย่างเคร่งครัด

พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี ป.ธ.๙) วัดราชโอรสาราม (ปัจจุบันคือพระธรรมกิตติวงศ์ ราชบัณฑิต) ได้ยกย่องนาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ว่า ท่านเป็นบุรุษรัตนะคนหนึ่งที่

หาได้ยากยิ่ง เป็นคนดีที่มีคุณสมบัติครบ ๓ ประการ คือ มีคุณวุฒิ คุณภาพและคุณธรรม[๑] ซึ่งอธิบายได้จากการปฏิบัติตนและผลงานของนาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ดังนี้

มีคุณวุฒิ หมายถึง นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง เป็นผู้ที่อุดมด้วยปรีชาชาญฉลาดเฉียบแหลม รอบรู้ในสรรพวิทยาการ เป็นที่ยกย่องเชื่อถือของคนทั่วไป มีศิษยานุศิษย์เป็นจำนวนมากทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ท่านเป็นผู้ที่ศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลาจนมีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและภาษาบาลี ได้แปลคัมภีร์ภาษาบาลีออกเป็นภาษาไทยหลายคัมภีร์ อาทิพระคัมภีร์สุโพธาลังการวชิรสารัตถสังคหะ มีผลงานวิจัยศิลาจารึก มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภาษาบาลีและพระพุทธศาสนา ซึ่งได้เรียบเรียงเรื่องคติธรรมเผยแพร่ในลักษณะนวนิยาย สารคดีและบทความจำนวนมาก อีกทั้งยังมีความรู้ด้านไทยศึกษาเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัฒนธรรม อารยธรรม วรรณคดีและภาษา บทประพันธ์เรื่อง *"รสวรรณคดี"* ของท่านเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาวรรณคดีไทย ท่านยังมีความสามารถในการใช้ภาษาไทย มีโวหารไพเราะทั้งกระบวนบรรยายเทศนาและสาธก นวนิยายเรื่องมหาบัณฑิตแห่งมิถิลานครซึ่งเคยเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยสมัยหนึ่ง เป็นตัวอย่างของงานที่ช่วยขัดเกลาจิตใจเยาวชนของชาติให้ประพฤติปฏิบัติดี ส่วนเรื่อง *"ช่วยการอ่าน"* ก็เป็นเสมือนตำราช่วยให้คนไทยอ่านภาษาไทยได้ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นคำ ข้อความหรือจำนวนเลข

มีคุณภาพ หมายถึง นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง เป็นผู้มีความสามารถในการใช้วิชาความรู้สร้างฐานะของตนให้มั่นคง เจริญรุ่งเรืองเป็นที่เคารพนับถือในสังคมและวงวิชาการ และสามารถสร้างครอบครัว เลี้ยงดูภรรยาและบุตรธิดาให้มีความสุข นอกจากนี้ยังมีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์และผู้อื่น ๆ ท่านจึงได้รับเชิญไปเป็นอาจารย์พิเศษสอนภาษาบาลีและพระพุทธศาสนาระดับปริญญามหาบัณฑิต ในภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาบาลี พระพุทธศาสนา และประเพณีไทยโบราณในสถาบันการศึกษาอื่นทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส นอกจากนี้ยังได้รับยกย่องให้เป็นกรรมการร่วมเฉลยข้อสอบพระปริยัติธรรมสนามหลวง แผนกบาลีทุกประโยค และจากความสามารถในการประพันธ์บทร้อยกรองภาษาบาลีได้อย่างไพเราะถูกต้องตามฉันทลักษณ์ นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง จึงได้รับการยกย่องจากคณะสงฆ์ให้เป็นผู้แต่งฉันท์ภาษาบาลีถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระสังฆราชหลายพระองค์ในพระราชพิธีสำคัญ ๆ

---

[๑] พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี ป.ธ.๙) วัดราชโอรสาราม. "อัตตสัมมาปณิธิกถา" แสดงในงานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมาวาร คุณแม่สุวรรณา ประพัฒน์ทอง วันที่ ๑๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๘ ณ บ้านประพัฒน์ทอง ข้างวัดภคินีนาถ กรุงเทพฯ

สิ่งสำคัญที่นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ปลื้มปีติและภาคภูมิใจยิ่ง คือ การที่ได้ถวายพระอักษรแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อทรงศึกษาระดับปริญญาโทในสาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขออัญเชิญข้อความบางส่วนที่ทรงเล่าถึงการสอนของนาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ดังนี้

"เมื่อข้าพเจ้าเรียนจบได้ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์แล้วก็ตัดสินใจเรียนต่อระดับปริญญาโทในสาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งมีอาจารย์แย้มเป็นอาจารย์ท่านหนึ่ง

อาจารย์แย้มสอนบาลีให้ข้าพเจ้าหลายวิชา เช่น วรรณคดีบาลีในประเทศไทย วิสุทธิมรรค มิลินทปัญหา นอกจากการอ่านและการแปลแล้ว อาจารย์ยังเล่าเรื่องต่าง ๆ เป็นการเสริมประสบการณ์ ความรู้รอบตัวและข้อธรรมะ ข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม อาจารย์ได้นำเรื่องเหล่านี้หลายเรื่องพิมพ์รวมเป็นเล่มให้ชื่อว่า "แย้มบรรยาย"

ในการสอนภาษาบาลี อาจารย์แย้มมักจะนำข้อความที่เป็นปัญหาไม่ชัดเจนมาวิจารณ์ให้ฟังเป็นแนวทางและแนะนำให้นักเรียนรู้จักใช้ความคิดบ้าง อาจารย์ให้นักเรียนเตรียมตัวมาก่อนแล้วแปลในห้องเรียน อาจารย์คอยทักท้วงตามไป เมื่อเสร็จแต่ละตอน อาจารย์จะแปลเป็นสำนวนภาษาไทยที่สละสลวย แต่ยังรักษาแนวไวยากรณ์บาลีไว้อย่างมั่นคงถูกต้อง เป็นความสามารถพิเศษของอาจารย์ที่ไม่มีใครทำได้สักกี่คน ส่วนมากหากไม่เป็นภาษาสมัยใหม่ไปเสียเลยก็คงอ่านไม่รู้เรื่อง"

มีคุณธรรม หมายถึง การที่นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง เป็นผู้ที่ยึดมั่นในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม มีความจริงใจต่อทุกคน มีความกตัญญูรู้คุณต่อครูบาอาจารย์ บิดามารดา โดยเฉพาะบิดาเลี้ยงที่ท่านมักกล่าวยกย่องอยู่เสมอ นอกจากนี้ ท่านยังถ่ายทอดความดีให้แก่ผู้อื่น อาทิ บุตรธิดาและลูกศิษย์ โดยการสั่งสอนอบรมให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม

ในพุทธศักราช ๒๕๒๓ นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้รับการเชิดชูเกียรติจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ในฐานะนักอักษรศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาและภาษาบาลี บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและประเทศชาติ ท่านได้เข้ารับพระราชทานปริญญาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

บั้นปลายแห่งชีวิตของนาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ท่านได้อุทิศให้แก่การถ่ายทอดความรู้ที่ท่านสั่งสมมาแก่บรรดานักศึกษา ครูอาจารย์และพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย จนกระทั่งไม่สามารถเดินทางไปสอนได้ ก็เชิญนักศึกษามาเรียนที่บ้าน โดยเฉพาะสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปหลายครั้ง เพื่อทรงพระอักษรและพระราชทานน้ำสงกรานต์ ในเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง

มีอาการป่วยหนักต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลภูมิพล และต่อมาได้ย้ายมาที่โรงพยาบาลรามาธิบดี จนถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๘ สิริอายุ ๗๖ ปี ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดภคินีนาถ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๙ ชีวิตของท่านเป็นแบบอย่างของผู้ที่รู้จักตนเอง และวางตนได้ถูกต้อง สมดังคติประจำใจของท่านที่ว่า **"เกิดมาทั้งทีเอาดีให้ได้ ตายไปทั้งทีฝากดีตราไว้"**

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรียน (หนังสือ) เด่น เล่น (กีฬา) ดี งาน (ราชการ) ดัง นายประเทศ สูตะบุตร

นางจารุดี ผลประการ

นายประเทศ สูตะบุตร เป็นบุคคลอีกผู้หนึ่งซึ่งมีประวัติชีวิตอันงดงาม ด้วยตลอดอายุขัยท่านได้ทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ สังคม จนเป็นที่จดจำรำลึกถึงของผู้ที่รู้จักอย่างไม่รู้เลือน

ประวัติ

นายประเทศ สูตะบุตร ถือกำเนิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๐ บิดาคือ ขุนสูตะบุตรธรรมบาล (ประมาณ สูตะบุตร) ผู้เป็นบุตรของหลวงวิพิธพจนาการ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองตราด มารดาคือ นางรัมภา สูตะบุตร ผู้เป็นธิดาของหลวงพรหมปัญญา (จำรัส สูตะบุตร) และนางพรหมปัญญา (ผิว สูตะบุตร) มีพี่น้องเป็นชายทั้งสิ้น จำนวน ๘ คน โดยนายประเทศเป็นบุตรคนที่ ๒ นับว่าเกิดในครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ จนจีนแสซึ่งรู้จักกับมารดาของท่านยกนิ้วให้แล้วบอกว่าบ้านนี้เป็น *"บ้านโป๊ยเซียน"* ทั้งเมื่อเติบใหญ่ขึ้นแล้ว พี่น้องทั้ง ๘ ชาย ก็ประสบความสำเร็จในการศึกษา การงานอาชีพทุกคน และยังรักใคร่กลมเกลียว นับถือยำเกรงกันตามลำดับอาวุโส นอกจากนั้นทุกคนยังมีลักษณะพิเศษคือ เป็นผู้ *"เรียนเด่น-เล่นดี"* จนเป็นที่กล่าวขาน พี่น้องทั้ง ๘ คน ได้แก่ นายแพทย์ประธาน นายประเทศ นายประทับ นายประมุท นายประการ นายประกาศ นายประกิต และนายประเมศร์ สูตะบุตร

ด้านการศึกษา

นายประเทศ สูตะบุตร เรียนจบชั้นมัธยมศึกษา (ม.๖) จากโรงเรียนเทพศิรินทร์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๖ และเรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๘) จากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพญาไท เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๘ (ต.อ. รุ่น ๑๖) ได้เข้าศึกษาต่อที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมโยธา เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒ ได้รับปริญญาโท ด้านวิศวกรรมโยธา จาก Asian Institute of Technology (SEATO Graduate School of Engineering) ด้วยทุนรัฐบาลไทยส่วนสนับสนุนองค์การซีอาโต พุทธศักราช ๒๕๐๕ และได้รับ

ปริญญาเอก Ph.D. (Hydraulic Engineering) Major Applied Statistics in Hydrology มหาวิทยาลัยโคโลราโด สหรัฐอเมริกา โดยได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลไทยตามความต้องการของการพลังงานแห่งชาติ ในพุทธศักราช ๒๕๑๐

ด้านการกีฬา

นายประเทศ สูตะบุตร ได้สั่งสมการเป็นนักกีฬาจากบิดาของท่าน ซึ่งเป็นนักฟุตบอลมาตั้งแต่เป็นนักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์ และองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการส่งเสริมความสามารถทางการกีฬา คือสภาพแวดล้อมของบ้านที่ท่านเจริญเติบโตมาคือ *"บ้านประภัสสร"* ที่ซอยสุขุมวิท ๒๗ เนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่เศษ ซึ่งบิดามารดาของท่านได้เก็บเนื้อที่ส่วนหนึ่งไว้เป็นสนามแข่งขันกีฬาของลูก ๆ หลาน ๆ จนเป็นเสมือนสนามฝึกซ้อมที่ผลิตนักกีฬาให้โรงเรียน สถาบันการศึกษามาหลายรุ่น มีฝีเท้าติดระดับทีมชาติ ถึง ๒ คน คือ นายประเทศ สูตะบุตร และพลอากาศโท เนาวรัตน์ ปานานนท์

นายประเทศ สูตะบุตร เป็นนักกีฬาฟุตบอลของโรงเรียนเทพศิรินทร์ตั้งแต่รุ่นเล็ก จนถึงรุ่นกลางก็ได้รับถ้วยชนะเลิศ เมื่อจบชั้นเรียน ม.๖ ได้สอบเข้าเป็นนักเรียนเตรียมอุดมศึกษา ก็ได้รับการคัดเลือกให้เป็นนักกีฬาในทีมสีเขียวของโรงเรียน ทั้งกีฬาฟุตบอลและรักบี้ และเป็นนักรักบี้ของโรงเรียนขณะอยู่ทั้งปีที่ ๑ และปีที่ ๒

เมื่อสอบเข้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เป็นนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ นายประเทศ สูตะบุตร ก็ได้รับเลือกให้เป็นนักกีฬาของคณะวิศวกรรมศาสตร์และเป็นนักกีฬาทีมมหาวิทยาลัยและทีมฟุตบอลประเพณีฯ ทันที ได้รับเสื้อสามารถของมหาวิทยาลัยหลายครั้ง

นายประเทศ สูตะบุตร ได้รับคัดเลือกให้เป็นศูนย์หน้าของทีมฟุตบอลชาติไทย ขณะเรียนอยู่ปีที่ ๔ และเป็นเรื่อยมาจนเข้าศึกษาขั้นปริญญาโท การที่ได้อยู่ในทีมชาติไทยทำให้ นายประเทศ สูตะบุตร ได้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อชีวิตในเวลาต่อมาอย่างเกินคณานับ เพราะที่นั่น สอนให้รู้จักวินัย สามัคคี และเชิดชูเกียรติภูมิของประเทศชาติ ท่านกล่าวเสมอว่าทุกครั้งของการแข่งขันขณะเห็นธงไทยโบกสะบัด จะวิ่งด้วยพลกำลังที่ไม่เคยเหนื่อย เสื้อสามารถของทีมชาติไทย และเสื้อสามารถของกรมพลศึกษา เมื่อครั้งชนะเลิศฟุตบอลถ้วย ข. เป็นเกียรติยศที่ภาคภูมิใจยิ่ง

ด้านการงาน

งานราชการ

เมื่อจบการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นายประเทศ สูตะบุตร ได้เข้ารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ ที่การพลังงานแห่งชาติ (ปัจจุบันคือกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม) เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ คือ

- นายช่างโท กองวิชาการ การพลังงานแห่งชาติ ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าศูนย์อุทกวิทยาประจำจังหวัดมุกดาหาร พุทธศักราช ๒๕๐๕

- นายช่างเอก กองวิชาการ สำนักงานพลังงานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๑๒

- หัวหน้าโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า กองวิชาการ สำนักงานพลังงานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๑๘

- หัวหน้าฝ่ายสูบน้ำด้วยไฟฟ้า กองวิชาการ สำนักงานพลังงานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๑

- ผู้อำนวยการกองวิชาการ สำนักงานพลังงานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๔

- ผู้อำนวยการกองพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน สำนักงานพลังงานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๕

- รองเลขาธิการสำนักงานพลังงานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๖

- รองปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม พุทธศักราช ๒๕๓๓

- เลขาธิการสำนักงานพลังงานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๔

จนเกษียณอายุราชการในตำแหน่งอธิบดีกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๔๐

ในการรับราชการที่สำนักงานพลังงานแห่งชาติ (หรือกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานปัจจุบัน) นายประเทศ สูตะบุตร จะอยู่ในฐานะนักวางแผนด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและ การพัฒนาชนบทโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง ท่านเป็นผู้ริเริ่มพัฒนาและส่งเสริมโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจากลำน้ำโดยเฉพาะลำน้ำโขง โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริจาคที่ดินสำหรับระบบส่งน้ำ และมีส่วนในการออกค่าไฟฟ้าในการสูบน้ำ ตลอดจนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทั้งการส่งน้ำ และการเพาะปลูกด้วย จะเห็นได้ว่าโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าของนายประเทศ สูตะบุตร ซึ่งริเริ่มมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๕ ขณะท่านเพิ่งรับราชการที่มุกดาหาร นับเป็นความคิดที่ล้ำยุค นำสมัยในการพัฒนาประเทศปัจจุบัน นายประเทศ สูตะบุตร จึงได้รับฉายาว่า *"เจ้าพ่อสูบน้ำ"*

งานราชการพิเศษ

นายประเทศ สูตะบุตร มีงานราชการพิเศษนอกเหนือจากงานประจำที่สำนักงานพลังงานแห่งชาติอีกหลายอย่าง เช่น เป็นอนุกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พุทธศักราช ๒๕๒๐-๒๕๒๒)

- เป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (พุทธศักราช ๒๕๒๑-๒๕๒๒)
- กรรมการในคณะกรรมการประกวดการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กตามคำสั่งนายกรัฐมนตรี (พุทธศักราช ๒๕๒๓-๒๕๒๙)
- ที่ปรึกษาผู้ว่าการประปานครหลวง (นายอาทิตย์ อุไรรัตน์ - พุทธศักราช ๒๕๒๗-๒๕๓๐)
- ที่ปรึกษารองนายกรัฐมนตรี (นายพิชัย รัตตกุล พุทธศักราช ๒๕๒๙-๒๕๓๑)
- หัวหน้าคณะผู้แทนไทยในคณะกรรมการ Mekong River Commission (พุทธศักราช ๒๕๓๔-๒๕๔๐)

• ประธานคณะกรรมการบริหารโครงการศูนย์อนุรักษ์พลังงานแห่งประเทศไทย (พุทธศักราช ๒๕๓๔-๒๕๔๐)

• หัวหน้าคณะผู้แทนไทยในคณะกรรมาธิการร่วมไทย-ลาว ในการสำรวจออกแบบและก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งแรก (Friendship Bridge พุทธศักราช ๒๕๓๔-๒๕๓๗)

• กรรมการในคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (วพช.) (พุทธศักราช ๒๕๓๕-๒๕๔๐)

• กรรมการในคณะกรรมการพิจารณานโยบายพลังงานแห่งชาติ (กพง.) (พุทธศักราช ๒๕๓๕-๒๕๔๐)

• รองประธานกรรมการองค์การพลังงานโลก (ฝ่ายไทย) World Energy Council (Thai Chapter) (พุทธศักราช ๒๕๓๕-๒๕๔๐)

• ประธานคณะอนุกรรมการกำกับดูแลโครงการอาคารของรัฐ (พุทธศักราช ๒๕๓๗-๒๕๔๐)

• หัวหน้าคณะผู้แทนไทยในคณะกรรมการร่วมไทย-ลาว ในการกำหนดนโยบายการใช้ประโยชน์สะพานข้ามแม่น้ำโขง (พุทธศักราช ๒๕๓๗-๒๕๔๐)

งานหลังเกษียณอายุราชการ

• ที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (นายยิ่งพันธ์ มนะสิการ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๐ - มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑)

• นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิประจำคณะกรรมาธิการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน ประจำวุฒิสภา (เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๙ - มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓)

• ที่ปรึกษากรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท ลานนาลิกไนต์ จำกัด (มหาชน) (ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐ – ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕)

• กรรมการตรวจสอบภาคราชการประจำกระทรวงคมนาคม (ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐ - มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๔)

• อนุกรรมการข้าราชการพลเรือน (อ.ก.พ.) กระทรวงพลังงาน (พุทธศักราช ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙)

• กรรมการตรวจสอบและประเมินผลภาคราชการ (ค.ต.ป.) ประจำกระทรวงพลังงาน (๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๙ - ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๐)

• กรรมการมูลนิธิศาสตราจารย์ ดร.สง่า สรรพศรี เพื่อการวิจัย (กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐ - กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔)

• กรรมการบริหารชมรมนักอุทกวิทยาไทย ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งเมื่อ พุทธศักราช ๒๕๓๙ จนชมรมได้เปลี่ยนสถานภาพเป็นสมาคมนักอุทกวิทยาไทย ในพุทธศักราช ๒๕๕๒ ก็ยังทำหน้าที่กรรมการบริหารเสมอมาจนวาระสุดท้ายของชีวิต

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

นายประเทศ สูตะบุตร ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ในการรับราชการมาโดยลำดับ จนถึงขั้นสูงสุดคือ มหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.) และมหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (ม.ป.ช.)

เกียรติคุณต่าง ๆ

นายประเทศ สูตะบุตร ได้รับเกียรติคุณหลายอย่างจากการเป็นข้าราชการและนักกีฬาฟุตบอล ทั้งเสื้อสามารถ โล่เกียรติยศ และรางวัลเชิดชูเกียรติ กล่าวคือ

- **เสื้อสามารถของจุฬาลงกรณ์** ในการชนะเลิศการแข่งขันฟุตบอลระหว่างมหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ และเสื้อสามารถชั้นสูงสุด พุทธศักราช ๒๕๐๒

- **เสื้อสามารถของสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย** ในการได้รับคัดเลือกเป็นทีมชาติไทยแข่งขันกีฬาโอลิมปิกรอบแรก พุทธศักราช ๒๕๐๒

- **เสื้อสามารถประเทศไทย** จากกรมพลศึกษา เมื่อชนะเลิศการแข่งขันฟุตบอลเยาวชน พุทธศักราช ๒๕๐๒

- โล่เกียรติยศ จากคณะกรรมการ**การแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์** ทั้งในฐานะผู้เล่นและต่อมาในฐานะผู้จัดการทีมเป็นเวลาหลายปี

- โล่เชิดชูเกียรติ **ในฐานะผู้จัดการทีมฟุตบอลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** จากนายกสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๒

- โล่ยกย่องเกียรติคุณในการสนับสนุน **การดำเนินงานของมูลนิธิพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** และสถาบันเพื่อการวิจัยและพัฒนาอีสานเขียว จากพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ

- รางวัลเกียรติยศ**บุคคลตัวอย่างแห่งปี** ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๓๗ จากพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี

- โล่ประกาศเกียรติคุณ ของสภาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรในการเป็น**ผู้บรรยายในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ครบ ๕ ปีการศึกษา** จาก พลเอก วิจิตร สุขมาก รัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงกลาโหมและประธานสภาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

- โล่และเกียรติบัตร **วิศวกรจุฬาฯ ดีเด่น (ภาคสาธารณะประโยชน์)** ประจำปี ๒๕๔๐ จากสมาคมนิสิตเก่าคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- โล่ประกาศเกียรติคุณ**ข้าราชการตัวอย่าง** ของกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

- รางวัลเชิดชูเกียรติ **ชีวิตติดดาว ประเภทข้าราชการดีเด่น ประจำปี ๒๕๔๐** จากสมาคมหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์

ครอบครัว

นายประเทศฯ สมรสกับหม่อมหลวงพูนแสง ลดาวัลย์ ธิดาหม่อมราชวงศ์ แสงสูรย์ และนางสุมิตร ลดาวัลย์ มีบุตร ๓ คน คือ

๑. นายปฐมรัฐ สูตะบุตร วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าลาดกระบัง M.Eng (Industrial Engineering University of Missouri, Columbia สหรัฐอเมริกา) ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๘

๒. นายทวารัฐ สูตะบุตร วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต (โยธา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย M.Eng (Geotechnical Engineering) สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ปริญญาวิศวกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต Ph.D. Massachusetts Institute of Technology (MIT), Cambridge สหรัฐอเมริกา ปัจจุบัน (พุทธศักราช ๒๕๕๕) ดำรงตำแหน่งรองอธิบดี กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน

๓. นายตรีรัฐ สูตะบุตร เศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศึกษาระดับปริญญาโทด้านบริหารธุรกิจ ที่ National University, California สหรัฐอเมริกา อนุปริญญาด้าน Golf Complex Operation and Management และประกาศนียบัตรชั้นสูงด้านผู้ฝึกสอนกอล์ฟ จากสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันทำหน้าที่โปรสอนกีฬากอล์ฟ และทำงานเกี่ยวกับกีฬากอล์ฟอีกหลายอย่าง

อนิจกรรม

นายประเทศ สูตะบุตร ถึงแก่อนิจกรรมด้วยภาวะหัวใจล้มเหลวขณะลงเล่นน้ำในสระน้ำ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ สิริอายุได้ ๗๔ ปี ๖ เดือน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศ ปี่กลองชนะประโคมเวลารับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับ และพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม เป็นเวลา ๓ คืน และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ นายประเทศ สูตะบุตร ในวันเสาร์ ที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
ที่ ๖ /๒๕๕๕
เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ

ตามคำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ที่ ๙/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ที่ ๒๕/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๒ และที่ ๔/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ และแต่งตั้งอนุกรรมการเพิ่มเติมตามลำดับ นั้น เพื่อให้การดำเนินงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ต่อเนื่อง มีประสิทธิผลและเหมาะสมกับภารกิจ เห็นสมควรมีการปรับปรุงองค์ประกอบของคณะอนุกรรมการ

อาศัยอำนาจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙ ข้อ ๑๐ (๖) และมติคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ในการประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ จึงให้ยกเลิกคำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ที่ ๙/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ และที่ ๒๕/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๒ (เฉพาะในส่วนของคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ) และที่ ๔/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ (เฉพาะในส่วนของคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ) และแต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. **องค์ประกอบ**

๑.๑	นายขวัญแก้ว	วัชโรทัย	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒	นางสาวทรงสรรค์	นิลกำแหง	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓	ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ หรือผู้แทน		อนุกรรมการ
๑.๔	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน		อนุกรรมการ
๑.๕	นางจารุดี	ผลโประการ	อนุกรรมการ
๑.๖	นางสาวฉวีงาม	มาเจริญ	อนุกรรมการ
๑.๗	นางเบญจมาส	แพทอง	อนุกรรมการ
๑.๘	นายประยงค์	อนันทวงศ์	อนุกรรมการ
๑.๙	นางสาวปริญญา	ฤทธิ์เจริญ	อนุกรรมการ
๑.๑๐	นางสาวเพลินพิศ	กำราญ	อนุกรรมการ
๑.๑๑	นางสายไหม	จบกลศึก	อนุกรรมการ
๑.๑๒	หม่อมหลวงสุภรัตน์	เทวกุล	อนุกรรมการ
๑.๑๓	นางสุมาลี	เกตุแก้ว	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๑๔	เจ้าหน้าที่สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติที่ได้รับมอบหมาย ๓ คน		อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/๒. อำนาจหน้าที่...

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ พิจารณาจัดทำเอกสารภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ สดุดีบุคคลสำคัญที่ได้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นการเสริมสร้างความกตัญญูรู้คุณแก่อนุชนรุ่นหลัง

๒.๑.๒ วันสำคัญต่าง ๆ ของชาติ

๒.๑.๓ เรื่องเล่าเกี่ยวกับผลงานเขียนในหนังสือเก่า ที่บุคคลสำคัญของชาติ เป็นต้นว่าพระมหากษัตริย์ เจ้านาย บุคคลระดับผู้บริหารประเทศ นักปราชญ์ และกวีในอดีตเขียนไว้เกี่ยวกับวิชาการที่เป็นประโยชน์หรือหลักวิชาสำคัญต่าง ๆ เช่น วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ซึ่งเยาวชนไม่ค่อยได้มีโอกาสอ่าน จะได้มีโอกาสอ่านและรู้จักบ้านเมืองในอดีตมากขึ้น

๒.๒ จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อประโยชน์แก่การค้นคว้าอ้างอิงของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

๒.๓ คัดเลือกบทความที่เหมาะสมเผยแพร่ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ให้ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศได้รับฟังอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

๒.๔ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติทราบเป็นระยะ ๆ

๒.๕ ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ประธานกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ หรือคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

พลเอก
(ยุทธศักดิ์ ศศิประภา)
รองนายกรัฐมนตรี
ประธานกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี